IOSEPHI BINGHAMI,
RECTORIS ECCLESIAE HAVENTINAE
IN AGRO HANTONIENSI ANGLIAE,

ORIGINES
SIVE
ANTIQVITATES ECCLESIASTICAE.

EX LINGVA ANGLICANA IN LATINAM
VERTIT
IO. HENRICVS GRISCHOVIVS,
HALBERSTADIENSIS.

VOLVMEN SEPTIMVM.

HALAE,
SVMTIBVS ORPHANOTROPHEI.
M DCC XXIX.

ΣΥΝΟΨΙΣ.

LIBER DECIMVS SEXTVS
De vnitate & diſciplina veteris eccleſiæ.

CAPVT PRIMVM
De vnione & communione obſeruata in veteri eccleſia.

CAPVT SECVNDVM

De disciplina ecclesiæ & variis eius generibus, deque variis methodis in eius administratione obseruatis.

§. IX.

CAPVT TERTIVM

De personis, quibus pœnæ ecclesiasticæ infligi potuerint, & de criminibus, propter quæ inflictæ sint.

CAPVT QVARTVM

De sic dictis grandibus criminibus sigillatim, quorum præcipuum idololatria. De diuersis eius speciebus & gradibus pœnarum, pro delictorum proportione & qualitate illis constitutarum.

§. III.

CAPVT

CAPVT QVINTVM

De curiosarum & vetitarum artium exercitio, hoc est, de diuinatione, magia & incantamento: Et de legibus ecclesiæ, ad puniendum eas promulgatis.

CAPVT SEXTVM

De defectione a religione christiana ad iudaismum & paganismum; de hæresi & schismate, sacrilegio & Simonia.

CAPVT SEPTIMVM

De peccatis contra præceptum tertium, blasphemia, profana iurandi adsiduitate, periurio, & votorum violatione.

CAPVT OCTAVVM

De peccatis contra præceptum quartum, siue de transgressionibus legis, religiosum dici dominicæ obseruationem iniungentis.

§. II.

CAPVT NONVM

De grandibus peccatis contra præceptum quintum, inobedientia in parentes & dominos, coniuratione & rebellione aduersus principes; & contemtu legum ecclesiæ.

CAPVT DECIMVM

De grandibus peccatis contra præceptum sextum, homicidio, parricidio, αὐτοχειρίᾳ, membrorum corporis laceratione, vsu poculi abortionis, ceteris.

CAPVT VNDECIMVM

De grandibus peccatis contra præceptum septimum, fornicatione, adulterio, incestu, ceteris.

CAPVT DVODECIMVM

De grandibus peccatis contra præceptum octauum, furto, oppressione, vsura, iustitiæ violatione, fraudibus ac fallaciis in rerum commercio ac negotiatione.

§. XIV.

CAPVT DECIMVM TERTIVM.

De grandibus criminibus contra præceptum nonum, falsa accusatione, libellis famosis, obtrectatione, calumnia & maledicentia, contumelia & iniuria, ceteris.

CAPVT DECIMVM QVARTVM

De grandibus peccatis contra præceptum decimum, inuidia, auaritia, ceteris.

I.N.I.

I. N. I.

ORIGINVM ECCLESIASTICARVM

LIBER DECIMVS SEXTVS

DE VNITATE ET DISCIPLINA VETERIS ECCLESIAE.

CAPVT PRIMVM

DE VNIONE ET COMMVNIONE OBSERVATA IN VETERI ECCLESIA.

§. I.

De fundamentali vnitate fidei ac obedientiæ in leges CHRISTI.

DISCIPLINA eccleſiaſtica quum eo potiſſimum ſpectet, vt in rebus omnibus neceſſariis vnitatem conſeruet eccleſiæ, eamque puram præſtet atque a corruptione liberam, extrudendo indigna membra ſocietate & communione illius, & denegando illis omnia, quæ ad eam ſpectant, priuilegia; nihil tam aptum tamque conveniens ad inchoandum de veteris eccleſiæ diſciplina ſermonem erit, quam præfari quædam de iſta vnione ac communio-

ne, quam in omnibus suis membris, in vno corpore mystico sub *CHRISTO* vniuersali capite suo vnitis, conseruare adlaborit. Et heic quidem primum omnium vnitati fidei maxime insistebant, tamquam fundamento, in quo omnia reliqua vnitatis christianæ genera nitebantur; & proximo loco vnitatem requirebant sanctitatis siue obedientiæ, vt ecclesia vna esse posset in obseruandis legibus ac institutionibus *CHRISTI*. Sunt [*a*], qui primum istud vnitatis genus ad fundamentum & essentiam [*] ecclesiæ referunt, reliqua autem genera omnia necessaria tantum esse putant ad decus & ornamentum [†] illius. Ego vero existimo, veteres [*b*] & fidei & obedientiæ vnitatem instar fundamenti ad ipsam essentiam ecclesiæ necessariam credidisse, quia *CHRISTVS* vtramque coniungit, tamquam petram, super quam ædificanda sit ipsius ecclesia. Nam quemadmodum de fide dicit, *Super hanc petram ædificabo meam ecclesiam: & portæ inferorum non superabunt eam.* Matth. XVI, 18. ita de obedientia in leges suas ait, *Qui audit ex me sermones istos, & eos præstat, adsimilabo eum viro prudenti, qui ædificauit domum suam super petram: decidit autem nimbus, & venerunt flumina, & flauerunt venti, & inciderunt domui illi; sed non cecidit: fundata enim fuerat super petram. Et quisquis audit ex me hos sermones, & eos non præstat, adsimilabitur viro fatuo, qui ædificauit domum suam super arenam: descendit autem pluuia, & venerunt flumina, & flauerunt venti & impegerunt in domum illam: & cecidit, & fuit casus eius magnus.* Matth. VII, 24-27. *Lucas* euangelista eumdem locum recensens, ita reddit: *Qui audiuit* (sermones meos) *nec præstitit, similis est cuipiam, qui ædificauit domum suam super solum absque fundamento, cui illisum est flumen: itaque statim cecidit, fuitque ruina domus illius magna,* Luc. VI, 49. Vt adeo obedientia, æque ac fides, pars huius fundamenti sit, super quod ecclesia *CHRISTI* ædificatur: & is, qui non retinet obedientiæ vnitatem, essentiali fundamenti istius parte destituatur, nec verum ac viuum mystici corporis *CHRISTI* membrum sit, sed infructuosus tantum, & a radice præcisus ramus.

(*a*) Claget *of Church-Unity* p. 196.

(*) *To the very Being of the Church*, Ad ipsum esse ecclesiæ.

(†) *To the Well-being of it*, Ad bene esse illius.

(*b*) Vid. Augustin. de vnit. eccles. c. XXI, (c. XIIX. edit. Basil. MDLXIX. vid. infra sub litt. (q).

Quo

Quo respiciens seruator alio loco dicit, *Quisquis soluerit vnum ex mandatis hisce minimis, & ita docuerit homines, minimus vocabitur in regno cælorum*, Matth. V, 19.

QVAMOBREM quum mitteret apostolos suos ad docendum omnes populos, duo illis præcipiebat, primum, *vt baptizarent illos in nomen* siue fidem *patris, filii & spiritus sancti;* & deinde, *vt docerent eos seruare omnia, quæ mandarit ipsis*, Matth. XXVIII, 20. Et ob eamdem rationem vetus ecclesia nullum vmquam admittebat ad baptisma (quod ordinarium ostium erat, per quod proselyti admittebantur & tamquam membra cum corpore ecclesiæ vniebantur) nisi ad duo ista præstanda eos adduxisset: 1. Ad edendam professionem præcipuorum christianæ fidei articulorum: Et 2. ad promittendam sanctam obedientiam legibus & præceptis *CHRISTI:* quemadmodum libro quodam antecedente [*] ostendimus pluribus, quando de necessariis conditionibus, ab hominibus ante baptismum suum requisitis, egimus. Vbi speciatim ex AVGVSTINO adnotauimus, quód excellentissimum librum *de fide & operibus* scripserit, vt obedientiam & studium bonorum operum, æque ac fidem, ei necessarium esse ostenderet, qui christianus esse cupiat: contra nonnullos, qui quidem fidei in *CHRISTVM*, non vero obedientiæ, legibus ipsius præstandæ, professionem ab hominibus, si tamquam christiani cum ecclesiæ corpore per baptismum vniri velint, necessario requiri dictitabant. Homines baptizandos & ecclesiæ vniendos esse contendebant, si fidei fundamentum inconcussum retineant, quæcumque demum mala opera super illud ædificarent: per quasdam enim pœnas ignis eos posse purgari ad salutem percipiendam merito fundamenti, quod tueantur. Ad quæ AVGVSTINVS respondebat, falsam hanc esse verborum apostoli interpretationem; & licet hi homines tantæ impudentiæ sint, vt ecclesiæ praxin nouitatis incusent, fuisse tamen firmam ac perpetuam maiorum consuetudinem, vt eos, qui malam turpemque vitam, facinoribus & flagitiis euidentissimis notam, mutare noluerint, a baptismo arcerent, eisque communionem ecclesiæ constanter denegarent; idque regulis antiquæ veritatis fundari, manifesto declarantis, quod, qui talia faciant, regni Dei possessionem non

(*) Lib. XI. cap. VII. §. VI. volum. IV. p. 270.

ſint occupaturi. Quando igitur & fides & obedientia ad baptiſmum ſimpliciter & abſolute requiri creditæ ſunt, non minus neceſſario ad homines in vera & perfecta eccleſiæ vnitate conſeruandos requiri exiſtimandæ ſunt, niſi ſtatuere velis, rem aliquam neceſſariam eſſe ad reddendum aliquem hominem chriſtianum, quæ non ſit neceſſaria ad reddendum eum vel conſeruandum membrum eccleſiæ.

Si iam quæratur, quinam fidei articuli & quænam praxeos capita ita ad fundamentum & eſſentiam chriſtianiſmi & vnitionis multorum chriſtianorum in vnum corpus eccleſiæ, ſpectare credita ſint: veteres in ſoluenda hac quæſtione plane & dilucide loquuntur. Quod enim ad articulos fidei fundamentales attinet, eos eccleſia ſemper e ſcriptura in ſua ſymbola conlegit, quorum profeſſio ab altera parte numquam non neceſſaria, & ab altera parte ad admiſſionem membrorum in eccleſiam per baptiſmum idonea credebatur; & conſequenter cum neceſſaria tum idonea ad hominem in vnitate eccleſiæ conſeruandum, quatenus ad vnitatem fidei pertinet, generatim ab omnibus chriſtianis requiſitam, vt vnum corpus & vnam credentium eccleſiam conſtituant. Huius rei reſpectu, vt libro quodam ſuperiore [†] oſtendimus, ſymbolum a veteribus vocari ſolebat *κανὼν* & *regula fidei*, quod eſſet nota regula, ad quam orthodoxiam & hæreſin examinabant & diiudicabant. Huic regulæ ſi quis adhærebat, orthodoxus chriſtianus & in fidei catholicæ communione eſſe credebatur: Sin autem ab ea in vllo fidei capite deflecteret, ſpectabatur tamquam qui ſe ipſe præſcidiſſet & ab eccleſiæ communione ſeparaſſet, fouendo opiniones hæreticas & communem fidem deſerendo. Ita patres concilii *Antiocheni* [b] *Paulum Samoſatenſem* a canone, hoc eſt a ſymbolo eccleſiæ, receſſiſſe dicunt, eo quod *CHRISTI* negaret diuinitatem. IRENAEVS [c] *regulam veritatis im-*

(†) Lib. X. c. III. §. II. vol. IV. p. 65.

(b) Epiſtol. concil. Antioch. ap. Euſeb. lib. II. c. XXX. Ὅπου δὲ ἀποστὰς τοῦ κανόνος ἐπὶ κίβδηλα καὶ νόθα διδάγματα μετελήλυθεν, οὐδὲν δεῖ τοῦ ἔξω ὄντος τὰς πράξεις κρίνειν. *Quoniam a* ſidei regula *recedens ad ſpuriam & adulterinam doctrinam ſe transtulit, hominis ab eccleſia alieni actus examinare nihil attinet.*

(c) Iren. lib. I. c. I. §. XX. p. 44. ὁ τὸν κανόνα τῆς ἀληθείας ἀκλινῆ ἐν ἑαυτῷ κατέ-

mobi-

mobilem vocat, de eaque sic loquitur: *Hanc* [*d*] *fidem ecclesia, & quidem in vniuersum mundum disseminata, diligenter custodit, quasi vnam domum inhabitans: & similiter credit iis, quasi vnam animam habens & vnum cor, & consonanter haec praedicat, & docet & tradit, quasi vnum possidens os. Nam etsi in mundo loquelae dissimiles sunt, sed tamen virtus traditionis vna & eadem est. Et neque hae, quae in Germania sunt fundatae ecclesiae, aliter credunt, aut aliter tradunt: neque hae, quae in Hiberis sunt, neque hae, quae in Celtis, neque hae, quae in Oriente, neque hae, quae in Aegypto, neque hae, quae in medio mundi sunt constitutae: sed sicut sol creatura Dei in vniuerso mundo vnus & idem est; sic & lumen, praedicatio veritatis, vbique lucet, & illuminat omnes homines, qui volunt ad cognitionem veritatis venire. Et neque is, qui valde praeualet in sermone, ex iis qui praesunt ecclesiis, alia quam haec sunt dicet: nemo enim super magistrum est: neque infirmus in dicendo deminorabit traditionem. Quum enim vna & eadem fides sit, neque is, qui multum de ea potest dicere ampliat, neque is qui minus, deminorat.* Ita TERTVLLIANVS [*e*] ait: *Regula fidei vna omnino est sola immobilis & irreformabilis, credendi scilicet in vnicum Deum omnipotentem mundi conditorem, & filium eius Iesum Christum, natum ex virgine Maria*, cetera. *Haec regula*, inquit alibi [*f*], *a Christo instituta, nullas habet apud nos quaestiones, nisi quas haereses inferunt & quae haereticos faciunt. --- Nihil vltra scire, omnia scire est.* Et alio loco [*g*]: *Hanc regulam ab initio euangelii decucurrisse, etiam ante priores quosque haereticos, nedum ante Praxean hesternum, probabit tam ipsa posteritas omnium haereticorum, quam ipsa nouellitas Praxeae hesterni.* CYPRIANVS [*h*] dicit, eamdem esse legem, quam vniuersa catholica ecclesia teneat,

---

χων, ὃν διὰ τῦ βαπτίσματος εἴληφε, qui regulam veritatis immobilem *apud se habet, quam per baptismum accepit.*

(*d*) Iren. ibid. c. III. p. 46. *ταύτην τὴν πίστιν ἡ ἐκκλησία, καίπερ ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ διεσπαρμένη, ἐπιμελῶς φυλάσσει, κ.τ.λ.* vid. lib. X. c. IV. §. I. sub litt. (d). vol. IV. p. 81.

(*e*) Tertul. de veland. virgin. c. I.

(*f*) Id. de praescript. aduers. haereticos c. XIII.

(*g*) Id. contr. Prax. c. II.

(*h*) Cyprian. epist. LXIX. al. LXXVI. ad Magnum p. 183. (p. 296. edit. Amstelod. MDCC.) Quod si quis illud opponit, vt dicat, *eamdem Nouatianum legem tenere, quam catholica ecclesia teneat*, eodem symbolo, quo & nos, baptizare &c. -- sciat, quisquis hoc opponendum putat; primum, non esse vnam nobis & schismaticis symboli legem; neque eamdem interrogationem. Nam quum dicunt: Credis remissionem peccatorum & vitam ae-

et ipſos *Nouatianos* eodem ſymbolo baptizare, etiamſi ratione ſenſus articuli de eccleſia a catholicis diſcrepent. Vnde NOVATIANVS in libro *de trinitate* [i] non dubitat ſymbolum eodem nomine *regulæ veritatis* appellare. Et HIERONYMVS [k] in eumdem modum, contra *Montaniſtarum* diſputans errores, ait: *Primum in fidei regula diſcrepamus. Nos patrem & filium & ſpiritum ſanctum in ſua vnumquemque perſona ponimus, licet ſubſtantia copulemus: illi, Sabellii dogma ſectantes, trinitatem in vnius perſonæ anguſtias cogunt.* Ex quibus omnibus liquido apparet, fundamentales fidei articulos fuiſſe eos, quos eccleſia primitiua in ſymbola ſua ſummatim redegit, quorum in profeſſione homines tamquam membra in corporis ſui vnitatem per baptiſmum admittebat; & ſi qui deſererent hanc fidem vel corrumperent, non amplius pro chriſtianis habebantur, ſed pro hæreticis, qui vnitatem eccleſiæ ſoluta vnitate fidei ſoluiſſent, etiamſi non aliam præterea ſeceſſionem ab illius communione feciſſent. Nam vt CLEMENS ALEXANDRINVS [l] ex HERMA PASTORE obſeruat, *Fides virtus eſt, quæ eccleſiam continet.* Vnde HEGESIPPVS, vetuſtus ille hiſtoricus, de antiquis loquens hæreticis, ait [m]: *Vnitatem eccleſiæ diſciderunt, adulterinam inuehentes doctrinam aduerſus Deum & aduerſus CHRISTVM eius:* Hoc eſt, negantes quoſdam de præcipuis ac fundamentalibus articulis fidei. Qui ex hiſce vel vnicum infringit, ille nec eccleſiæ vnitatem nec ſuum ipſius, tamquam chriſtiani, characterem tueri poteſt. *Idcirco*, inquit CYPRIANVS [n], *per omnia debemus eccleſiæ catholicæ vnitatem tenere, nec in aliquo fidei & veritatis*

ternam per ſanctam eccleſiam; mentiuntur in interrogatione, quando non habeant eccleſiam &c.

(i) Nouat. de trinit. c. I. *Regula* exigit *veritatis*, vt primo omnium credamus in Deum patrem & dominum omnipotentem, cetera. Cap. IX. Eadem *regula veritatis* docet nos, credere poſt patrem etiam in filium Dei, cetera.

(k) Hieron. epiſt. LIV. ad Marcellam.

(l) Clem. ſtromat. lib. II. p. 454. edit. Oxon. ἡ συνέχουσα τὴν ἐκκλησίαν ἀρετή, ἡ πίστις ἐστί. Hermes Paſtor lib. I. viſion. III. c. VIII. Prima earum, quæ turrim (nempe eccleſiam) continet manu, fides vocatur: per hanc ſalui fiunt electi Dei &c.

(m) Hegeſip. ap. Euſeb. lib. IV. c. XXII. Ἐμέρισαν τὴν ἕνωσιν τῆς ἐκκλησίας φθορίμαίοις λόγοις κατὰ τοῦ θεοῦ καὶ κατὰ τοῦ χριστοῦ αὐτοῦ.

(n) Cyprian. epiſt. LXXI. ad Quintum p. 194. (p. 303. edit. Amſtelod.)

hoſti-

hostibus cedere. Nec christianus [o] *videri potest, qui non permanet in euangelii eius & fidei veritate.* TERTVLLIANVS, *Si haeretici sint,* inquit [p], *christiani esse non possunt.* Eadem dicuntur a LACTANTIO, HIERONYMO, ATHANASIO, HILARIO multisque veteribus scriptoribus aliis, quorum sententiam hac de re fusius repraesentauimus alibi [*]. Quemadmodum igitur vnitas erat fidei, necessario tuenda in certis articulis fundamentalibus, ad faciendum quempiam christianum: Ita hi articuli semper reperiebantur in symbolis ecclesiasticis; quorum professione vnitas fidei conseruari credebatur; secessio autem ab illis in aliquo fidei capite, vnius istius fidei existimabatur violatio, & defectio ab vnitate ecclesiae.

QVOD ad capita obedientiae erga leges & praecepta *CHRISTI* attinet, quae ad fundamentum & essentiam christianismi ac vnitatis ecclesiasticae spectare iudicabantur, ea generatim comprehendebantur his breuibus formulis *abrenuntiandi diabolo eiusque cultui & operibus, nec non addicendi sese Christo, & promittendi vitam regulis euangelii ipsius respondentem.* Per quam rem intelligebant abrenuntiationem omnium grandium peccatorum, idololatriae videlicet, veneficii, homicidii, iniustitiae, intemperantiae, impuritatis, & quidquid mundanarum & carnalium cupiditatum nomine insigniri potest, atque contra generalem euangelii tenorem gratiamque Dei, quae illuxit omnibus hominibus, erudiens nos, vt *abnegata impietate & mundanis cupiditatibus temperanter & iuste & pie viuamus in praesenti saeculo*, resistit & repugnat. Quicumque secundum hanc regulam incedebant, & actiones suas vitamque vniuersam ad hanc generalem officii christiani normam instituebant; *adiicientes fidei suae virtutem, virtuti vero notitiam, notitiae vero continentiam, continentiae vero tolerantiam, tolerantiae vero pietatem, pietati vero fraternum amorem, fraterno vero amori caritatem;* hi verus *Israel* Dei & in perfecta ecclesiae eius vnitate erant. Quoad haec faciebant, labi haud poterant. Nihil eos separare valebat ab ecclesia ipsius, vel ab amore Dei in *CHRISTO IESV. Ita enim ample subministrabatur illis introitus in aeternum regnum domini nostri & seruatoris Iesu Christi.*

(o) Cypr. de vnit. eccles. p. 114. (p. 82. edit. Amstelod.)
(p) Tertull. de praescript. c. XXXVII.
(*) Lib. I. c. III. §. IV. vol. I. p. 33. 34.

Quod-

Quod si autem homines vitam agerent huic regulæ contrariam, *ambulantes in operibus carnis non spiritus*, *Deum profitentes se scire*, *sed factis negantes;* quamlibet corpore & externa specie visibili corpori ecclesiæ vniti esse possent, interne tamen & spiritualiter ab eo erant separati. AVGVSTINVS [q] expressis verbis hoc adfirmat, *Quum boni*, inquiens, *& mali dent & accipiant baptismi sacramentum, nec generati spiritualiter in corpus & membra Christi coadificentur nisi boni, profecto in bonis est illa ecclesia, cui dicitur, Sicut lilium in medio spinarum, ita proxima mea in medio filiarum*, Cant. II, 2. *In his est enim, qui ædificant super petram, id est, qui audiunt verba Christi & faciunt. --- Non est ergo in eis, qui ædificant super arenam, id est, qui audiunt verba Christi & non faciunt. -- Qui ergo compage caritatis incorporati sunt ædificio super petram constituto, & lilio inter spinas candenti, ipsi vtique possidebunt regnum Dei. Qui autem super arenam ædificant, vel in spinis deputantur, quis dubitauerit, quod regnum Dei non possidebunt.* Et paullo post [r], recitans hæc verba apostoli Gal. V, 19. 20. 21. *Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt fornicationes, immunditiæ, luxuriæ, idolorum seruitus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, animositates, dissensiones, hæreses, inuidiæ, ebrietates, comessationes & his similia, quæ prædico vobis, sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt;* subiungit: *Omnes isti non sunt in lilio, nec super petram, inter hos autem & hæretici positi sunt.* Rursus, loquens de dono spiritus, bonos homines sanctificante, *Hoc deest*, inquit [s], *omnibus malignis & gehennæ filiis, etiamsi CHRISTI baptismo baptizentur, sicut Simon fuerat baptizatus. Multi tales [t] sunt in sacramentorum communione cum ecclesia, & tamen iam non sunt in ecclesia: alioquin & tunc quisque præciditur, quum visibiliter excommunicatur, consequens erit, vt tunc rursus inseratur, quum visibiliter communioni restituitur. Quid si ergo fictus accedat, atque aduersus veritatem & ecclesiam cor inimicissimum gerat, quamuis peragatur in eo illa solemnitas, numquid reconciliatur, numquid inseritur? Absit.* Alio loco [u] ait: *Sermo diuinus impias turbas ecclesiæ, quæ nec in ecclesia deputantur, tamen propter sa-*

(q) Augustin. de vnitate eccles. c. XXI. (c. XVIII. tom. VII. opp. p. 551. ed. Basil.)
(r) Ibid. c. XXII. (c. XVIII. ead. pag.)
(s) August. ibid. c. XXIII. (c. XIX. p. 555.)
(t) Ibid. c. XXV. (c. XX. p. 559.)
(u) Augustin. ibid. c. XIII. (c. XII. p. 534.)

cra-

cramenta, quæ cum ſanctis communiter habent, quia in eis eſt quædam forma pietatis, cuius virtutem negant: ſicut ait apoſtolus: Habentes formam pietatis, virtutem autem eius abnegantes, ſic redarguit, tamquam omnes tales ſint, & nullus bonus omnino remanſerit. Idem ſæpius repetit aliis [x] in locis, quæ heic copioſius recitare nihil attinet. Nos obſeruamus tantum, quod quemadmodum caritas pro eſſentiali chriſtianæ virtutis parte habita fuit: (quandoquidem *CHRISTVS* eam fecit characteriſticam diſcipulorum ſuorum notam, *Ex hoc*, inquiens, *omnes cognoſcent, vos eſſe diſcipulos meos, ſi caritatem habueritis alii in alios:*) Ita veteres huic vni virtuti magnum pretium ſtatuerint, eaque ſine nullum vmquam hominem vere in eccleſiæ vnitate eſſe crediderint, quantumcumque ius communionis eius alioquin ſibi ipſe arrogaret.

§. II.

De vnitate amoris ac caritatis, tamquam eſſentiali parte chriſtianæ obedientiæ.

NON exiſtimo, inquit AVGVSTINVS [y], *quemquam ita deſipere, vt credat ad eccleſiæ pertinere vnitatem eum, qui non habet caritatem. De fide enim Iacobus apoſtolus quum loqueretur aduerſus eos, qui ſibi quod crediderant ſufficere arbitrabantur, & bene operari nolebant: Tu credis, inquit, quoniam vnus Deus eſt, benefacis, & dæmones credunt & contremiſcunt. Nempe in vnitate eccleſiæ dæmones non ſunt, nec ideo tamen poſſumus dicere, aliud eſſe quod credunt, quum & domino*

(x) Auguſtin. contra Creſcon. lib. I. c. XXIX. Non exiſtimo &c. vid. §. II. ſub initium. Lib. II. c. XV. Iſta quippe in baptizatis & baptizantibus viſibili baptiſmo reperiuntur. Ad illum tamen fontem proprium, cui nemo communicat alienus: ad illum fontem ſignatum, hoc eſt ad ſpiritus ſancti donum, quo caritas Dei diffunditur in cordibus noſtris, nullus iſtorum, niſi mutatus accedit, ita omnino mutandus, non vt non ſit, ſed ſit cæleſtis particeps pacis, ſanctæ ſocius veritatis, plenus indiuiduæ caritatis, ciuis euangelicæ ciuitatis. C. XXI. Qui mente peruerſa videretur intus eſſe, quum foris ſit, ab ipſo Chriſto iam iudicatus eſt. --- Omnia iſta monſtra abſit omnino vt in membris illius columbæ vnicæ computentur; abſit vt intrare poſſint limites horti concluſi, cuius ille cuſtos eſt, qui non poteſt falli. Cap. XXXIII. Nec propter malos, qui videntur eſſe intus, deſerendi ſunt boni, qui vere ſunt intus. Cap. XXXIV. Qui (mali) quum ſint a bonis vita moribuſque ſpiritualiter ſeparati, corporaliter tamen eis in eccleſia videntur eſſe permixti vſque in diem iudicii, quo etiam corporaliter debitas ſeparabuntur ad pœnas.

(y) Auguſt. contr. Creſcon. lib. I. c. XXIX.

Iesu dixerint, quid nobis & tibi est, fili Dei? Vnde Paulus apostolus, Si habeam, inquit, omnem fidem, ita vt montes transferam, caritatem non habeam, nihil sum. Et alio loco [z] ait: *Huius fraternae caritatis inimici, siue aperte foris sint, siue intus esse videantur, pseudochristiani sunt & antichristi. Inuentis enim occasionibus foras exierunt. — Sed etiam si occasiones desint, quum intus videntur, ab illa inuisibili caritatis compage separati sunt. Vnde Ioannes dicit, Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis.. Non ait, quod exeundo alieni facti sint, sed quod alieni erant, propter hoc eos exiisse declarauit.* Haec caritas necessaria erat ad incorporandum homines aedificio [a] super petram obedientiae constituto; sine qua consistere illud non poterat. Compages structurae, caritas, requirebatur tamquam pars principalis fundamenti, in quo vniuersum aedificium innitebatur apte compositum & per caritatem vnitum, tanquam membra mystici corporis *CHRISTI.*

§. III.

Alia vnitatis genera, necessaria ad decus & ornamentum ecclesiae.

In hunc modum veteres communiter loquuntur de his vnitatis generibus, quae ad fundamentum & ipsam essentiam ecclesiae spectare diximus, vtpote adeo absolute necessaria, vt sine illis ecclesia consistere non posset. Necessaria erant vnicuique ecclesiae membro, & necessaria in quibuscumque casibus ac circumstantiis: quandoquidem nulla in re licitum erat fidem abnegare; nec quisquam vlla occasione sobrietatis, pietatis, iustitiae & caritatis officio poterat eximi. Erant & alia vnitatis genera, necessaria quidem ad decus & ornamentum ecclesiae, non autem ita absolute ad essentiam eius necessaria, vt fieri non posset, vt aliquis in extraordinariis quibusdam casibus & circumstantiis ea obseruare minus valeret, vel in eorum exercitio impediretur, quin poenam violatae vnitatis ecclesiae incurreret, aut prorsus communione eius excluderetur. Est vniuscuiusque hominis christiani, cum ecclesia in vnum corpus coalescere beneficio baptismi, eumque de legitimi cuiusdam ministerii recipere manibus; Est illius, se coniungere

(z) Augustin. de bapt. lib. III. c. XIX.

(a) Augustin. de vnit. c. XXI. (cap. XVIII.) Compage caritatis incorporati sunt aedificio super petram constituto.

in

in communione cum ea ecclesia, in qua viuit, & coire cum illa ad cultum Dei publicum, ad preces, ad administrationem verbi ac sacramentorum & reliquorum sacrorum officiorum omnium; Est illius, viuere sub ordinarii & legitimi cuiusdam ministerii gubernatione, seque submittere omnibus regulis ecclesiæ in cultu & disciplina, quæ verbo Dei non aduersantur. Fieri autem potest, vt quis baptismum habere nequeat, quantocumque eius æstuet desiderio. Repentina mors præuenire consilium eius potest, dum serio ad eum se præparat. Rebus ita se habentibus, ecclesia beneficiorum suorum communionem ei non negabat, vtvt numquam in eam cum solemnibus ritibus admisso, sed animum eius pro re ipsa amplexa, post obitum eum tractabat tamquam filium in gremio suo defunctum. Ita multis martyribus aliisque pluribus accidit, qui non ex contemtu quidem, sed vrgente aliqua nec præuisa necessitate præventi, sine baptismo diem suum obierant. Ita quoque fieri poterat, vt quis in summo vitæ periculo constitutus, si baptismum desideraret, habere eum non posset, nisi de manibus hæretici vel laici. Quo in casu ecclesia homini sic baptizato eamdem beneuolentiam præstabat, eo quod animo ac voluntate ecclesiæ addictus erat, nec contemtus aliquis ministerii eius, sed necessitas ipsum compulerat, baptismum potius de hæretici vel laici sumere manibus, quam sine illo e vita discedere. Similiter si quis vere cuperet cum ecclesia in publicis eius conuentibus se coniungere, nihilo tamen secius, interueniente magno quodam impedimento, ab huius priuilegii vsura arceri poterat, infirmitate videlicet vel carcere, vel exilio: Qua ratione non separatus erat a communione ecclesiæ in adoratione siue precibus; sed spiritus eius in religiosis ecclesiæ conventibus semper aderat præsens, etiamsi corpore ab illis vel longissime abesse cogeretur. Vel si cura de iuuandis indigentibus, qui opem eius requirebant, a solemnibus in æde Dei congregationibus eum euocaret, idonea erat eius ratio, & istiusmodi actio pro christianæ vnitatis violatione non habebatur, quum ipse Deus hoc permittat, immo sua ipsius regula requirat, *Miserationem volo & non sacrificium:* Quæ res in istiusmodi casibus, vbi homines agunt sincere, nec Deum illudunt, tam coram Deo, quam coram ipsius ecclesia eos excusat.

 Por-

Porro requirebatur, vt homines ad omnes innocentes consuetudines & legitimas constitutiones ecclesiæ se accommodarent; & speciatim disciplinæ eius se submitterent, si quod flagitium cum publico scandalo commisissent. Si quis autem vel morbo, vel infirmitate corporis, vel senectute impediretur, quo minus regulas ecclesiæ de ieiunio obseruaret; vel si propter paupertatem a labore corporis, ad celebrandos dies eius festos, abstinere non posset; tum ille regulas eius vel bonum ordinem migrasse haud existimabatur, quia istiusmodi res natura sua ita comparatæ sunt, vt admittant tales exceptiones. Neque quispiam secessionis ab ecclesia accusabatur, eo quod contra consuetudines eius, in eiusmodi casibus viueret. Ita, licet requireretur, vt pœnitentes, sub disciplina constituti, ecclesiæ reconciliarentur per impositionem manuum & absolutionem; tamen, si quis vere pœnitens, qui absolutionem desiderauerat, linguæ vsum perderet vel moreretur ante, quam recipere eam posset; hoc conditioni eius obesse non iudicabatur. Voluntas eius & desiderium & consilium reconciliandi sui satis esse existimabatur ad restituendum eum paci ac vnitati ecclesiæ, quamuis receptis externæ absolutionis ritibus ac cærimoniis destitueretur.

HAEC magna illa differentia erat inter ista vnitatis genera, quæ ad ipsum fundamentum & essentiam ecclesiæ spectare credebantur, & ea, quæ vt necessaria ad decus & ornamentum eius requirebantur. Ista nullum legis ecclesiasticæ admittebant laxamentum; hæc autem in his & similibus casibus admittebant. Nulla res cuipiam libertatem dare poterat abiiciendi bonam conscientiam aut faciendi naufragium fidei. Nulla necessitas tanta esse poterat, vt homini daret iustam abnegatæ alicuius fundamentalis veritatis excusationem, vel ipsum a manifesta harum necessariarum regularum magnarumque linearum officii, quod vniuersalem sanctitatis praxin in pia, iusta ac pura vita, tamquam absolute necessariam salutis conditionem, requirit, violatione liberaret. Diuersæ tamen necessitudines hominibus vacationem rerum posterioris generis dare poterant; adeoque vtilissimum est, has res curate distinguere, si de vnitate ecclesiæ loquamur. Quemadmodum itaque de prioribus maxime generibus vnitatis diximus, ita de his posterioribus paullo distinctius loquemur & ostendemus, quatenus veteres eorum vsferint necessitatem. §. IV.

§. IV.

Inter hæc referebatur primo, *Neceſſarius vſus vnius baptiſmi, ordinarie per legitimi alicuius miniſterii manus adminiſtrandi.*

Et heic primum omnium requirebant, vt homines ecclesiæ ſeſe adiungerent per baptiſmum; & eum quidem ſemel tantum & ordinarie per legitimi cuiuſdam miniſterii manus adminiſtrandum, niſi extrema quædam neceſſitas eos aliter agere cogeret. Neceſſitatem baptiſmi ex tenore vrgebant mandati, quod acceperant apoſtoli, *Ite, baptizate omnes nationes:* Et ex his ſeruatoris verbis: *Niſi quis fuerit genitus ex aqua, & ſpiritu, non poteſt introire in regnum Dei.* Erant multi hæretici, qui vſum baptiſmatis aquæ contemnebant, tamquam carnale inſtitutum, & neceſſitatem eius ad ſalutem in quocumque caſu repudiabant, quos libro quodam [*] ſuperiore diſtincte recenſuimus. Contra hos baptiſmi neceſſitatem veteres chriſtiani vrgebant in omnibus caſibus ordinariis, ad reddendum homines membra eccleſiæ; & ſtrenue contendebant, quod homines, qui dedita opera baptiſmum negligerent vel contemnerent, nulla ratione eccleſiæ *CHRISTI* vniri, nec vllam vitæ æternæ ſpem habere poſſent; eo quod inſtitutionem *CHRISTI* deſpicerent, quam certam ac ordinariam viam admittendi membra in eccleſiam ſuam fecerit, & per oſtium ingredi recuſarent, quod ipſe generalem vitæ æternæ introitum eſſe iuſſerit. Hanc veterum opinionem de neceſſitate baptiſmi in omnibus caſibus ordinariis, quam contra diuerſas iſtas hæreſes tuiti ſunt, lector in antegreſſa quadam huius operis parte [†] inuenire poteſt pluribus conſideratam; vbi obſeruauimus, quod licet neceſſitatem baptiſmi ad reddendum homines membra eccleſiæ & filios Dei acriter vrſerint, palam aperteque profitentes, ſe illis omnibus, qui vel negligenter eum omitterent, vel profane & petulanter contemnerent, non adſpirare; non tamen ſenſerint, eum ita ſimpliciter & abſolute eſſe neceſſarium, vti quidem fidei ac pœnitentiæ vnitatem: quia ſemper crediderint, baptiſmi defectum, ſi nulla interceſſiſſet contemtio, martyrio poſſe

(*) Lib. XI. c. II. volum. IV. p. 153. ſeqq.
(†) Lib. X. c. II. §. XIX. XX. vol. IV. p. 43. ſq.

ſuppleri, vbi fidei exhibitio & maximum, quod dari poterat, obedientiæ teſtimonium, ad vniendum eos *CHRISTO* ipſiusque eccleſiæ hoc in caſu ſatis erat, illiſque omnia chriſtianæ communionis priuilegia conferebat. Idem de fide ac pœnitentia iſtiuſmodi catechumenorum ſtatuebatur, qui, dum pie ad baptiſmum ſeſe præparabant, repentina morte abripiebantur, antequam eum recipiendi haberent opportunitatem. Quod ipſum oſtendit, manifeſtum eos diſcrimen poſuiſſe inter vnitatem fidei ac obedientiæ, tamquam fundamentalem & ad ipſam alicuius eccleſiæ eſſentiam neceſſariam, cuius defectus ſuppleri non poſſit; & inter vnitatem baptiſmi, quæ quamuis ordinarie neceſſaria eſſet ad ſalutem & decentiam eccleſiæ, non tamen ita abſolute & ſimpliciter neceſſaria erat, quin eius defectus in quibuſdam caſibus per fidem & obedientiam impleri poſſet. Et proinde huius vtriuſque beneficio martyres vel pii catechumeni iudicari poterant mori in eccleſiæ vnitate ſine baptiſmo, ſi eum recipiendi haud idoneam habuiſſent opportunitatem.

FORMVLA quidem baptiſmi in ſe, ſi adminiſtraretur, aliquanto magis neceſſaria erat, eo quod profeſſionem fidei in ſacroſanctam trinitatem, & vniuerſalem obtemperationem legibus *CHRISTI* inuolueret; adeoque baptiſmus, alia formula adminiſtratus, nullus & irritus habebatur in ipſa eccleſia, & neceſſario erat iterandus. Verum tum hæc neceſſitas non oriebatur ex nuda baptiſmi neceſſitate (a qua, vti percepimus, quibuſdam in caſibus dabatur immunitas) ſed ex neceſſitate fidei & obedientiæ, quarum vtraque, tamquam antecedens conditio, ad ipſam eccleſiæ alicuius eſſentiam & characterem hominis chriſtiani in latiſſima nomenclatione requiri credebatur. Vt adeo, quod hanc formulam ita abſolute neceſſariam reddebat, non eſſet abſoluta ipſius baptiſmi neceſſitas, a qua homines in nonnullis extraordinariis caſibus, vbi iſta fidei ac obedientiæ vnitas, tamquam neceſſaria conditio, in eorum mentibus ante baptiſmum vere reperiebatur, abſolui poterant: Sed defectus vtriuſque huius vnitatis, aut certe profeſſionis eiuſdem, in vſitata formula fieri debitæ, neglectio erat, quæ baptiſmum irritum faciebat; quod non leuis ratio eſſet ad ſuſpicandum, eos nec fidem habere nec obedientiam, ad ipſam eſſen-

eſſentiam hominis chriſtiani adeo neceſſarias; ſiquidem nulla earum profeſſio in baptiſmo ipſorum facta erat. Vnde ſiue in eccleſia ſiue extra eccleſiam datus eſſet, ſemper iterandus erat, tamquam res irrita & infecta, propter iſtum defectum fidei ac obedientiæ, quæ ad reddendum quempiam hominem chriſtianum ita ſimpliciter ac abſolute requirebantur.

NECESSARIVM quoque ad vnitatem eccleſiæ, quod ad decentiam eius, credebatur, vt baptiſmus per legitimi alicuius & recte conſtituti miniſterii manus conferretur. Adeoque ſi quis laicus ſine dato ſibi negotio in eccleſia hanc auctoritatem vſurparet, vel hæreticus & ſchiſmaticus extra eccleſiam hanc poteſtatem ſibi arrogaret, ſemper pro grandi vnitatis eccleſiaſticæ violatione habebatur. Et licet eccleſia iſtiuſmodi baptiſmos, ſi in debita verborum formula dati eſſent, non ſemper reſcinderet; rem tamen ipſam tamquam vſurpationem & criminoſi ſchiſmatis actum, manifeſtamque præuaricationem tam in dante quam voluntarie recipiente, numquam non damnabat. Ita vt vnum de antiquis conciliis [b] ſic decerneret: *Catholicus, qui filios ſuos in hæreſi baptizandos obtulerit, oblatio illius in eccleſia nullatenus recipiatur.* Hoc re ipſa idem erat, ac anathemate eum ferire, vtpote qui animos addidiſſet hæreticis, ſeque ab eccleſiæ ſeparaſſet vnitate. Et HIERONYMVS [c] in eamdem ſententiam ait: *Si iam ipſe bene credebat, & ſciens ab hæreticis baptizatus eſt, erroris veniam non meretur.* Accidere autem poterat, vt quis in ſummo vitæ periculo conſtitutus, non niſi hæreticum ad ſe baptizandum nanciſci poſſet; quo in caſu baptiſmum de hæretici ſeu ſchiſmatici manibus recipere, pro catholicæ vnitatis diſſolutione non habebatur, quia homo animo ac mente catholicæ eccleſiæ adhuc erat vnitus. Hoc AVGVSTINI hac de re iudicium eſt. *Si quem*, inquit [d], *forte coëgerit extrema neceſſitas, vbi catholicum, per quem accipiat, non inuenerit, & in animo pace catholica cuſtodita, per aliquem extra vnitatem catholicam poſitum acceperit, quod erat in ipſa catholica vnitate accepturus, ſi ſtatim etiam de hac vita migrauerit, non eum niſi catholicum deputamus. Si autem fuerit a corporali morte liberatus, quum ſe catho-*

(b) Concil. Ilerdenſ. c. XIII.
(c) Hieron. dialog. cum Lucifer. c. V.
(d) Auguſt. de bapt. lib. I. c. II.

lica

licæ congregationi etiam corporali præsentia reddiderit, vnde numquam corde discesserat, non solum non improbamus, quod fecit, sed etiam securissime verissimeque laudamus: quia præsentem Deum credidit cordi suo, vbi vnitatem seruabat, & sine sancti baptismi sacramento, quod vbicumque inuenit, non hominum sed Dei esse cognouit, noluit ex hac vita migrare. Si quis autem, quum possit in ipsa accipere, per aliquam mentis peruersitatem eligit in schismate baptizari, etiamsi postea venire ad catholicam cogitat, quia certus est ibi prodesse sacramentum, quod alibi accipi quidem potest, prodesse autem non potest: procul dubio peruersus & iniquus est, & tanto perniciosius, quanto scientius. Alio loco eamdem proponit quæstionem, Num quis catholicus salua vnitate baptismum a separato siue schismatico possit accipere? Et in eumdem modum respondet [e]: *Potest salubriter accipere a separato, si ipse non separatus accipiat: sicut plerisque accidit, vt catholico animo & corde ab vnitate pacis non abalienato, aliqua necessitate mortis ingruentis in aliquem hæreticum irruerent, & ab eo Christi baptismum sine illius peruersitate acciperent, &, siue defuncti, siue liberati, nequaquam apud eos remanerent, ad quos numquam corde transierant. Si autem & ipse separatus acceperit, tanto perniciosius accipit, quanto magis bonum est, quod non bene accipit: & tanto magis valet ad exitium separato, quanto magis posset ad salutem valere coniuncto.* Ita rursus docens, hominum baptizatorum alios baptismum accepisse in domo Dei, vt ipsi sint vere ac spiritualiter domus Dei; alios eo esse donatos in domo Dei, qui vero spiritualiter per mala opera ab ea sint separati; alios denique baptizatos esse in hæresi vel schismate, qui a domo Dei corporaliter segregati sint, & longius quidem, quam illi, qui in ea carnaliter & animaliter viuant, & spiritualiter tantum sint separati; subiungit de his vltimis [f]: *Qui separatiores non magis in domo quam ex domo sunt, neque omnino vtiliter habent (* baptismum, *) neque ab eis vtiliter accipitur, nisi forte accipiendi necessitas vrgeat, & accipientis animus ab vnitatis vinculo non recedat.* Ex quibus apparet, quod si quis, fatali quadam necessitate coactus, baptismum ab hæretico vel schismatico accepisset, id illum schismatis reum non fecerit, quoad in animo ecclesiæ catholicæ vnitatem custodiuerit.

(e) August. de bapt. lib. VI. c. V.
(f) Id. de bapt. lib. VII. c. LII.

EODEM

EODEM modo comparatum erat cum illis, qui a laico erant baptizati. Regulæ ecclesiasticæ requirebant, vt nulli in ordinariis casibus baptizarent, nisi rite initiati & legitimi ecclesiæ ministri; & secus facere semper nota nocentis erat schismatis, Verum si summa quædam necessitas vigeret, ecclesia generatim ipsis etiam laicis negotium baptizandi dabat potius, quam vt aliquis, in tantis difficultatibus constitutus, sine baptismo decederet; atque rebus ita sese habentibus baptismum recipere a laico nec illicita vsurpatio erat, nec actio schismatica in dante vel recipiente, quia pro actione ista ecclesiæ habebant auctoritatem. Nolumus hoc loco ad hanc rem probandam producere testimonia, quia in peculiari dissertatione id iam fecimus copiosius, quando historice considerauimus praxin ecclesiæ in permittendo laicis baptismi administrationem in casibus extraordinariis, vbi homines in extremum discrimen adducti ministrum ecclesiæ ad se baptizandum habere non poterant.

IN hisce casibus vniuersis, vti videmus, nihil nisi extrema necessitas homines schismatis crimine liberare poterat, dum sese ab ecclesia separarent, siue negligendo baptismum, siue quærendo hæreticos, vel schismaticos, vel laicos ad eum sibi tribuendum. Idem statuendum est de eo, si quis se rebaptizari pateretur, iam antehac siue in ecclesia, siue extra ecclesiam vere baptizatus. Vnitas enim baptismi istiusmodi erat, vt numquam eum repeti liceret. Maximi fidei catholicæ desertores numquam rebaptizabantur ab ecclesia, ad eam reuersi, sed per manus impositionem, vera acta pœnitentia, recipiebantur. Neque ecclesia vmquam rebaptizabat eos, qui in hæresi vel schismate baptismum receperant, nisi dubium esset, an non baptismo illi pars quædam essentialis deesset. Et idcirco, quum multi hæretici ad rebaptizandos catholicos procliues essent, seueræ leges tam in ecclesia quam in republica ad hanc insolentiam reprimendam rogabantur. Qua de re ex instituto disseruimus, vbi antehac de baptismo (*) egimus, & nunc id solum obseruandum est, quod hæc praxis rebaptizandi semper pro actione schismatica habita sit & manifesta violatione vnitatis catholicæ, quæ non nisi vnum baptismum permittebat,

(*) Lib. XII. c. V. §. VII. vol. IV. p. 408 -- 411.

ſecundum regulam illam apoſtoli, *Vnus dominus, vna fides, vnum baptiſma* in eccleſia, quemadmodum multi ex veteribus illud exponunt: aut certe, quia ex diuina voluntate ita conſtitutum erat.

§. V.

Secundo, *Vnitas diuini cultus, in conſociatione & communitate cum eccleſia in precibus, atque adminiſtratione verbi ac ſacramentorum.*

ALIVD vnitatis genus, ad decus & ornamentum eccleſiæ requiſitum, diuini cultus erat vnitas, per quam omnes chriſtiani cum ſua quiſque eccleſia in publica omnium ſacrorum officiorum functione, hoc eſt, in communibus precibus, & verbi ac ſacramentorum adminiſtratione, ſe conſociare debebant. Quæ vnitas non requirebat, vt omnes eccleſiæ de eadem verborum formula, quæ ad has res non eſſet abſolute neceſſaria, congruerent: (Nam, vti ſtatim videbimus, eccleſiæ cuilibet poteſtas facta erat optioque, vt eligeret, quanam methodo ac formula verborum res iſtas vellet peragere: neque vnitatis erat diſſolutio, quando diuerſæ eccleſiæ diuerſas methodos, ritus ac cærimonias in peragendis iiſdem ſacris officiis adhibebant, quoad tenori inſtitutionis inhærebant) ſed quod ad cuſtodiendam vnitatem eccleſiæ his in rebus requirebatur, hoc erat, Vt ſingula cuiuſque eccleſiæ membra conſuetudinibus ac ritibus eccleſiæ ſuæ peculiaribus ac propriis (ſi nihil illegitimi in officia eius inuectum eſſet) ſe accommodarent, ad religioſos conuentus coirent, perpetuamque omnis diuini cultus communitatem cum ea tenerent. Qui vero ſecus agebant, dum aut penitus negligerent religioſos conuentus ad cultum Dei publicum, aut oppoſitas inſtituerent congregationes, aut minus neceſſarias diſputationes excitarent de legitimis cærimoniis & innocentibus conſuetudinibus iſtius eccleſiæ, cuius membra erant, illi ſemper actionis ſchiſmaticæ rei habebantur, vt qui offenderent eccleſiam, peſſimumque fratribus ſuis exemplum proderent. Diuerſi canones in concilio *Gangrenſi* exſtant, contra ſeparatiſtas, *Euſtathianos* vocitatos, facti, qui in rem præſentem apprime faciunt. Canon quartus ita habet

bet [*]: *Si quis de presbytero, qui vxorem duxit, contendat, non oportere, eo sacra celebrante, oblationi communicare, sit anathema.* Quintus est in eamdem sententiam [**]: *Si quis docet, domum Dei esse contemnendam, & quae fiunt in ea congregationes, sit anathema.* Sextus canon priuatos ac illegitimos quosque conuentus interdicit [†]: *Si quis praeter ecclesiam vult ecclesiam habere, & contemnens ecclesiam, vult ea, quae sunt ecclesiae, agere, non conueniente presbytero de episcopi sententia, sit anathema.* Vndecimus similiter eos reprehendit, qui [††] agapas in honorem Dei factas contemnant, deillisque participare recusent. Duodeuicesimus in eos inuehitur, qui [*] die dominico ieiunent, caussam huic rei praetexentes vitam, quam agant, asceticam; quia hoc ieiunium res erat vniuersali ecclesiae regulae ac consuetudini contraria. Contra ea vndeuicesimus istos asceticos carpit, qui sine excusatione infirmitatis corporis, ex mera insolentia [**] tradita a maioribus ieiunia dissoluant. Et vicesimus anathema infligit illis, qui arrogantiae vtentes [†] adfectu congregationes contemnant, in ecclesiis martyrum haberi solitas, & sacra, quae in eis celebrentur, simul cum eorum memoriis exsecrentur. Inter sic dictos *canones apostolicos* quidam est eiusdem argumenti, sic decernens [g]: *Si quis presbyter, contemto suo episcopo, seorsum congre-*

(*) Concil. Gangrens. c. IV. Εἴ τις διακρίνοιτο παρὰ πρεσβυτέρου γεγαμηκότος, ὡς μὴ χρῆναι λειτουργήσαντος αὐτοῦ προσφορᾶς μεταλαμβάνειν, ἀνάθεμα ἔστω.

(**) Can. V. Εἴ τις διδάσκοι, τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ εὐκαταφρόνητον εἶναι καὶ τὰς ἐν αὐτῷ συνάξεις, ἀνάθεμα ἔστω.

(†) Ibid. c. VI. Εἴ τις παρὰ τὴν ἐκκλησίαν ἰδίᾳ ἐκκλησιάζοι, καὶ καταφρονῶν τῆς ἐκκλησίας, τὰ τῆς ἐκκλησίας ἐθέλοι πράττειν, μὴ συνόντος τοῦ πρεσβυτέρου κατὰ γνώμην τοῦ ἐπισκόπου, ἀνάθεμα ἔστω.

(††) Εἴ τις καταφρονοίη τῶν ἐκ πίστεως ἀγάπας ποιούντων, καὶ διὰ τιμὴν τοῦ κυρίου συγκαλούντων τοὺς ἀδελφοὺς, καὶ μὴ ἐθέλοι κοινωνεῖν ταῖς κλήσεσι, διὰ τὸ ἐξευτελίζειν τὸ γινόμενον, ἀνάθεμα ἔστω.

(*) Ibid. c. XVIII. Εἴ τις διὰ νομιζομένην ἄσκησιν ἐν τῇ κυριακῇ νηστεύοι, ἀνάθεμα ἔστω.

(**) Ibid. c. XIX. Εἴ τις ἀσκουμένων χωρὶς σωματικῆς ἀνάγκης ὑπερηφανεύοιτο, καὶ τὰς παραδεδομένας νηστείας εἰς τὸ κοινὸν, καὶ φυλασσομένας ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας, παραλύοι, ὑποκουροῦντος ἐν αὐτῷ τελείου λογισμοῦ, ἀνάθεμα ἔστω.

(†) Ibid. can. XX. Εἴ τις αἰτιῷτο, ὑπερηφάνῳ διαθέσει κεχρημένος καὶ βδελυσσόμενος τὰς συνάξεις τῶν μαρτύρων, ἢ τὰς ἐν αὐτοῖς γινομένας λειτουργίας, καὶ τὰς μνήμας αὐτῶν, ἀνάθεμα ἔστω.

(g) Can. apost. XXXII. Εἴ τις πρεσβύτερος καταφρονήσας τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, χωρὶς

gationem faciat & aliud altare figat, quum nihil ad pietatem & iustitiam pertinens in episcopo damnauerit; deponatur, tamquam dominandi cupidus: est enim tyrannus. Deponantur etiam reliqui clerici, quicumque ei se adiunxerint: Laici vero segregentur. Hæc autem fiant post vnam & alteram vel etiam tertiam episcopi admonitionem. Hæ erant quædam ex antiquis regulis de separatistis, ab ecclesia se penitus disiungentibus cum eaque diuini cultus communitatem habere recusantibus. Et illis, qui vnam quamdam publici cultus partem frequentabant, subducebant autem se reliquis, eamdem quoque ignominiæ notam tamquam immorigeris filiis apponebant. Quidam ex canonibus apostolicis [*b*], „Cunctos „fideles, inquit, qui in sanctam Dei ecclesiam ingrediuntur & sa„cras scripturas audiunt, non autem perseuerant in oratione, „nec sanctam communionem percipiunt, velut in ecclesiam „inducentes confusionem, segregari oportet„. Et concilium *Antiochenum* [*i*] repetit hunc canonem atque corroborat. Concilium *Illiberritanum* [*k*] episcopos eorum, qui non communicent, oblationes vetat accipere. Quod re ipsa idem est, atque a communione ecclesiæ, propter neglectam præcipuam diuini cultus

συναγάγῃ, καὶ θυσιαστήριον ἕτερον πήξῃ, μηδὲν κατεγνωκὼς τοῦ ἐπισκόπου ἐν εὐσεβείᾳ καὶ δικαιοσύνῃ, καθαιρείσθω ὡς φίλαρχος· τύραννος γάρ ἐστιν· καὶ οἱ λοιποὶ κληρικοί, ὅσοι ἂν αὐτῷ προσθῶνται· οἱ δὲ λαϊκοὶ ἀφοριζέσθωσαν· ταῦτα δὲ μετὰ μίαν καὶ δευτέραν, ἢ καὶ τρίτην τοῦ ἐπισκόπου παράκλησιν γινέσθω.

(*b*) Can. apost. VII. Πάντας τοὺς εἰσιόντας πιστοὺς εἰς τὴν ἁγίαν τοῦ θεοῦ ἐκκλησίαν, καὶ τῶν ἱερῶν γραφῶν ἀκούοντας, μὴ παραμένοντας δὲ τῇ προσευχῇ καὶ τῇ ἁγίᾳ μεταλήψει, ὡς ἀταξίαν ἐμποιοῦντας τῇ ἐκκλησίᾳ, ἀφορίζεσθαι χρή.

(*i*) Concil. Antioch. c. II. Πάντας τοὺς εἰσιόντας εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ, καὶ τῶν ἱερῶν γραφῶν ἀκούοντας, μὴ κοινωνοῦντας δὲ εὐχῆς ἅμα τῷ λαῷ, ἢ ἀποστρεφομένους τὴν μετάληψιν τῆς εὐχαριστίας κατά τινα ἀταξίαν· τούτους ἀποβλήτους γίνεσθαι τῆς ἐκκλησίας, ἕως ἂν ἐξομολογησάμενοι καὶ δείξαντες καρποὺς μετανοίας, καὶ παρακαλέσαντες, τυχεῖν δυνηθῶσι συγγνώμης. *Omnes, qui in ecclesiam ingrediuntur, & sacras scripturas audiunt, oratione autem cum populo non communicant, vel sanctam eucharistiæ participationem propter aliquam insolentiam auersantur, eos ab ecclesia expelli, donec postquam confessi fuerint, fructusque pœnitentiæ ostenderint & implorauerint, veniam adsequi possint.*

(*k*) Concil Illiberrit. c. XXVIII. Episcopos placuit ab eo, qui non communicat, munera accipere non debere. Vid. concil. Tolet. I. c. XIII. Hi, qui intrant in ecclesiam, & deprehenduntur numquam communicare, admoneantur, quod si non communicant, ad pœnitentiam accedant &c.

cultus

cultus partem, eos ſeparare. Idem concilium alio canone [†] ita ſtatuit: *Si quis in ciuitate poſitus, tres dominicas eccleſiam non acceſſerit, tanto tempore abſtineat, vt correptus eſſe videatur.* Concilium *Sardicenſe* non multo poſt decretum fecit in eamdem ſententiam, remittens ad canonem præterito tempore factum hac de re, qui, etſi viri docti ignorent, quis ille canon fuerit, mihi tamen manifeſto hic concilii *Illiberritani* canon eſſe videtur. *Hoſius* enim, vrbis *Cordubæ* epiſcopus, vtrique horum conciliorum præſens adfuit, & *Sardicenſi* quidem præſedit; quæ res id probabile efficit, ipſum ad canonem illum *Illiberritanum* reſpexiſſe, quando hoc patribus *Sardicenſibus* conſiderandum & approbandum propoſuit. Nam concilium *Sardicenſe* [*l*] mentionem facit canonis, in antegreſſo quodam concilio conditi, quo iudicatum ſit, *vt ſi quis laicus in aliqua vrbe agens, tribus diebus dominicis in tribus hebdomadibus,* (non habens idoneam abſentiæ cauſſam) *non conueniat, is communione moueatur.* Idem in concilio *Trullano* [*m*] in hunc modum repetitur: *Si quis epiſcopus, vel presbyter, vel diaconus, vel eorum, qui in clero enumerantur, vel laicus nullam grauiorem habet neceſſitatem, vel negotium difficile, vt a ſua eccleſia abſit diutiſſime; ſed in ciuitate agens, tribus diebus dominicis in tribus ſeptimanis vna non conueniat, ſi ſit quidem clericus, deponatur: ſi vero laicus, ſegregetur.* In hunc modum enitebatur & contendebat eccleſia, vt membra ſua in diuini cultus vnitate conſervaret, refrenaretque ſeparatiſtas, ſiue ex parte ſiue ex toto tales, quod, qui per occaſionem communicabant, cenſuræ æque ac quiſquam alius obnoxii eſſent.

Erant autem neceſſariæ quædam rationes, quæ hominem hoc conſtantis cum ſua ipſius eccleſia communionis officio abſoluere poterant. Exempli cauſſa, ſi quis eſſet in itinere, ipſa

(†) Concil. Illiber. c. XXI.

(*l*) Concil. Sardic. c. XI. *μέμνησθε καὶ ἐν τῷ προάγοντι χρόνῳ τοὺς πατέρας ἡμῶν κεκρικέναι, ἵνα εἴ τις λαϊκὸς ἐν πόλει διάγων, τρεῖς κυριακὰς ἡμέρας ἐν τρισὶν ἑβδομάσι μὴ συνέρχοιτο, ἀποκινοῖτο τῆς κοινωνίας.*

(*m*) Concil. Trull. can. LXXX. *Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ τῶν ἐν κλήρῳ καταλεγομένων, ἢ λαϊκὸς, εἰ μηδεμίαν ἀνάγκην βαρυτέραν ἔχοι, ἢ πρᾶγμα δυσχερὲς, ὥστε ἐπὶ πλεῖστον ἀπολείπεσθαι τῆς αὐτοῦ ἐκκλησίας, ἀλλ' ἐν πόλει διάγων τρεῖς κυριακὰς ἡμέρας ἐν τρισὶν ἑβδομάσι μὴ συνέρχοιτο, εἰ μὲν κληρικὸς εἴη, καθαιρείσθω· εἰ δὲ λαϊκὸς, ἀποκινείσθω τῆς κοινωνίας.*

rei natura ipſius erat excuſatio. In eiuſmodi enim neceſſitate cum eccleſia ſua communicare nequibat, & idcirco concilium *Trullanum* regulam cum hac reſtrictione tradit. Si quis infirma atque etiam ægra valetudine erat, ipſa eius infirmitas tale impedimentum erat, vt omnes tam diuinæ quam humanæ leges idoneam abſentiæ excuſationem darent. Eadem ratio ſeverorum ieiuniorum eccleſiæ neglectionem excuſabat, quæ nullis, niſi qui ad ea ſeruanda idonei eſſent, indicebantur, quemadmodum ex ante citato concilii *Gangrenſis* canone [*n*] apparet. Dies ſtationarii, ieiuniorum & precum, præcipue deſignati erant exercitationi religioſorum aſcetarum, quibus & robur & otium erat in hiſce rebus ſeſe exercendi. Et idcirco infirmi, vel pauperes, quos ex corporis labore victum ſibi quærere oportebat, tantum temporis hiſce ieiuniis ac precibus, ſtato tempore recurrentibus, impendere non neceſſe habebant. Si cum eccleſia diebus dominicis religioſe communicarent, reliquorum officiorum prætermiſſione vincula communionis cum eccleſia rumpere non credebantur. Si qui in cuſtodiam erant dati, vel proiecti in exilium, id abſentiam eorum per ſe excuſabat. Quo pacto enim corporaliter cum eccleſia ſe iungere poterant, qui corporum ſuorum libertate carebant, ex aliorum arbitrio in totum pendentes? Satis habebant in iſta vitæ ſuæ conditione in ſpiritu ſe cum eccleſia coniungere, quando corporis præſentia id facere non poterant, & dicere cum *Davide*, *Quemadmodum cerua clamat ad fontes aquarum, ita anima mea clamat ad te, Deus. Sitiuit anima mea ad Deum, ad Deum viuum: Quando veniam & apparebo ante faciem Dei?* Pſ. XLI, 2. 3. Et, *Hei mihi, quod tamdiu peregriner in Meſech, habitem cum tabernaculis Kedar*, Pſalm. CXX, 5. *Deus, ſitiuit in te anima mea, deſiderat te caro mea in terra deſerta & ſitibunda, in qua non eſt aqua. Sic vt in loco ſancto vidi te, vt videam fortitudinem tuam & gloriam tuam.* Pſ. LXIII, 2. 3. Infelicitatis erat eorum, non noxæ, abeſſe a domo Dei. Interim totus orbis templum Dei eis ſe præbebat. Nam *Domini eſt terra & plenitudo eius.* Carcer eorum, eorum erat oratorium, ſolitudo ſanctuarium; corda eorum ſacrificium, & corpora eorum altare. Quando *Lucianus* martyr in vinculis pectus

(*n*) Concil. Gangrenſ. c. XIX. vid. pag. 19.

ſuum

ſuum pro menſa ſacra adhibebat, vt in ea eucharistiam offerret, ſacrificium eius Deo ita acceptum erat, ac ſi in media eccleſia ſuper altare id factum eſſet. Nam, vt BASILIVS [*o*] loquitur, *Non locus, ſed adſectus & intentio exigitur: Deum medio in mari Moyſes exorauit, Iob in ſterquilinio, Ezechias in lectulo ad miſericordiam prouocauit, Ieremias in luto, Ionas in ceto, Daniel in lacu placuit, Pueri in camino promeruere, Latro in cruce, Petrus atque Paulus in carcere. Quiuis locus*, inquit DIONYSIVS ALEXANDRINVS [*p*], *in quo varias arumnas ſigillatim pertulimus, ager, ſolitudo, nauis, ſtabulum, carcer, inſtar templi ad ſacros conuentus peragendos fuit.* Magna differentia facienda eſt inter neceſſitatem & contemtum. Si quis conuentibus eccleſiaſticis libenter ſe ſubtrahit, quando eis adeſſe poteſt, is vnitatis eccleſiæ deſertor eſt, contemnens diuinum illius cultum. Quod ſi autem neceſſitas eum abeſſe cogit, quum adeſſe deſiderat, ſpiritualiter præſens adeſt eo ipſo tempore, quo corporaliter abeſt. Quæ tanta vnitatis eſt conſeruatio, quantam eius conditio vult admittere, vel eccleſia poteſt requirere: ſiquidem hoc vnitatis genus non ſimpliciter & abſolute ad eſſentiam eccleſiæ in quocumque ſtatu requiritur, ſed tantum ad decus & ornamentum illius pacatis temporibus & in caſibus ordinariis neceſſarium eſt. Et omnino beata foret eccleſia, ſi homines numquam beneficio communionis illius in religioſis conuentibus ſe ipſi privarent, niſi ex iſtiuſmodi neceſſitatis rationibus, quæ defenſionem ſui ſub primo adſpectu in ipſa ſua natura adferunt. Si ſeparationem duntaxat paterentur, non agerent & molirentur, iſta ſeparatio ſchiſmatis reos ipſos non faceret, quæ tam idoneam coram Deo ipſiuſque eccleſia admittit excuſationem. Eccleſiæ primitiuæ ſumma erat felicitas in hiſce duabus rebus (quæ ad hoc genus vnitatis in communione ſpectant, cuius defectus tam in cauſſis eius quam effectis, in hoc infeliciter diuiſo eccleſiæ poſteriorum temporum ſtatu tantopere deplorandus eſt). Primum quidem, Quod nulla eccleſia tunc tem-

(*o*) Baſil. Exhortat. ad baptiſm. ap. Durant. de ritib. lib. I. c. II. (NB. In Baſilio hæc verba loco citato non inuenio, adeoque ea græce tranſcribere non poſſum.)

(*p*) Ap. Euſeb. lib. VII. c. XXII. *πᾶς ὁ τῆς καθ' ἕκαστον θλίψεως τόπος, πανηγυρικὸν ἡμῖν γέγονε χωρίον· ἀγρός· ἐρημία· ναῦς· πανδοχεῖον· δεσμωτήριον.*

poris

poris vnquam sibi arrogaret auctoritatem imponendi membris suis res vllas illegitimas, nedum contrarias verbo Dei, siue in fide siue in praxi, tamquam necessarias communionis locutiones. Nullius articuli fidei tamquam necessarii ad salutem requirebant approbationem, nisi qui in communibus eorum symbolis contineretur, & indubitata ac fallendi nescia scripturarum sacrarum fundatus esset auctoritate. Nihil publicis diuini cultus formulis admiscebant, quod cum verbo Dei pugnaret, vel vlli diuinæ regulæ, in scripturis de obiecto vel modo adorationis datæ, fraudi esset, quemadmodum vnusquisque facile percipiet, qui ea considerabit, quæ de publico eorum cultu & liturgia in tribus posterioribus libris tradidimus, vbi omnia eorum officia examinauimus sigillatim. Rebus ita, quod ad præcipua publici cultus momenta, in tuto collocatis, omnis deinde populus christianus suas esse partes statuebat, vt gubernatorum suorum sapientiæ in instituendis rebus externis, ad vtilitatem, ædificationem ac bonum ordinem spectantibus, sese submitteret. Et hoc alterum erat, magnam in veteris ecclesiæ cærimonia habens admirationem, Quod populus nullam vmquam controuersiam cum antistitibus de huiusmodi materiis haberet, sed res omnes indifferentes, & res commoditatis, decentiæ, circumstantiæ ac formæ, iudicio & arbitrio rectorum suorum, vel hominum auctoritate ad eiusmodi res definiendas pollentium, permitteret; ad innocentes ecclesiæ consuetudines & publici ordinis regulas libenter se componendo, & numquam in sectas ac partes discedendo, propter ritus ac cærimonias, quantumuis in diuersis ecclesiis diuersa ratione obtinentes. Hoc in sapientem ac pacificam regulam, ab AVGVSTINO [q] in monitis suis ad *Casulanum* datam, conueniebat: *In his rebus, de quibus nihil certi statuit scriptura diuina, mos populi Dei, vel instituta maiorum pro lege tenenda sunt.* Exempli loco ecclesiæ adfert consuetudinem numquam ieiunandi die dominico, quæ adeo vim regulæ obtinuerit, vt si quis contrariam consuetudinem introducendam & hunc diem ieiunio decernendum putauerit, non paruo scandalo [*] futurus sit ecclesiæ,

(q) Augustin. epist. LXXXVI. ad Casulan. (tom. III. opp. p. 378. c. edit. Basil. MDLXIX.)

(*) Ibid. Quisquis hunc diem ieiunio decernendum putauerit, non paruo scandalo erit ecclesiæ, nec immerito.

nec

nec immerito. Immo istum offensurum esse Deum [*], adfirmat, qui velit cum scandalo totius ecclesiæ die dominico ieiunare; maxime, posteaquam *Manichæi* [†], vt ecclesiæ consuetudini se opponerent, auditoribus suis ad ieiunandum hunc diem constituissent. Sabbato ieiunandi consuetudo non ita vniuersaliter obseruabatur: aliæ enim ecclesiæ relaxabant ieiunium, aliæ ieiunabant. Monitum autem eius hac in re idem est, Ad quamcumque ecclesiam quis venerit, eius morem seruare eum debere [r], si pati scandalum non velit aut facere. Et id sibi de hoc olim requirenti ab AMBROSIO, episcopo *Mediolanensi*, responsum esse dicit. Quoniam autem in tali re, qualis hæc est, fieri potest, vt non tantum diuersæ ecclesiæ diversam agendi rationem ineant, sed eiusdem quoque ecclesiæ ciues praxi sua alii ab aliis sine communionis detrimento discrepent, quemadmodum in *Africa* erat, vbi vna ecclesia vel vnius regionis ecclesiæ alios habebant sabbato prandentes, ali-

(*) Ibid. p. 385. a. Quis non Deum offendet, si velit cum scandalo totius, quæ vbique dilatata est, ecclesiæ die dominico ieiunare.

(†) Ibid. p. 390. b. Die dominico ieiunare, scandalum est magnum, maxime posteaquam innotuit detestabilis multumque fidei catholicæ scripturisque divinis apertissime contraria hæresis Manichæorum, qui suis auditoribus ad ieiunandum istum tamquam legitimum diem constituerunt, per quod factum est, vt ieiunium diei dominicæ horribilius haberetur.

(r) Augustin. ibid. p. 392. fin. & p. 393. a. Quoniam non inuenimus in euangelicis & apostolicis litteris, quæ ad noui testamenti reuelationem proprie pertinent, certis diebus aliquibus euidenter præceptum, obseruanda esse ieiunia, & ideo res quoque ista, sicut aliæ plurimæ, quas enumerare difficile est, inuenit in veste illius filiæ regis, hoc est ecclesiæ, veritatis locum, indicabo tibi, quid mihi de hoc requirenti responderit venerandus Ambrosius, a quo baptizatus sum, Mediolanensis episcopus. Nam quum in eadem ciuitate mater mea mecum esset, & nobis adhuc catechumenis parum ista curantibus, illa sollicitudinem gereret, vtrum secundum morem nostræ ciuitatis sibi esset sabbato ieiunandum, an ecclesiæ Mediolanensis more prandendum, vt hac eam cunctatione liberarem, interrogaui hoc supra dictum hominem Dei. At ille: Quid possum, inquit, hunc docere amplius, quam ipse facio? Vbi ego putaueram, nihil eum ista responsione præcepisse, nisi vt sabbato pranderemus. Hoc quippe ipsum facere sciebam: sed ille sequutus adiecit, Quando heic sum, non ieiuno sabbato, quando Romæ sum, ieiuno sabbato: & ad quamcumque ecclesiam veneritis, inquit, eius morem seruate, si pati scandalum non vultis aut facere. Hoc responsum retuli ad matrem, nec dubitauit esse obediendum: hæc etiam nos sequuti sumus.

os ieiunantes, ideo *Casulano* tamquam presbytero, quid hac in re faciendum sit, ita declarat AVGVSTINVS [s]: *Mos eorum mihi sequendus videtur, quibus eorum populorum congregatio regenda commissa est. Quapropter si consilio meo libenter --- acquiescis, Episcopo tuo in hac re noli resistere, & quod facit ipse, sine vllo scrupulo vel disceptatione sectare.*

§. VI.

Tertio, *Vnitas subiectionis presbyterorum ac populi subter episcopum suum, & moris gerendi omnibus publicis constitutionibus ecclesiæ in rebus indifferentibus.*

ET hoc ad aliam vnitatem considerandam nos deducit, ad decus & ornamentum ecclesiæ admodum necessariam. Quæ erat, Vt clerus ac populus sub singulari quodam episcopo in qualibet ecclesia sibi iuncti essent, debitam aduersus eius auctoritatem adhibentes reuerentiam, nec ab ipso facientes secessionem, siue anti-episcopos contra eum constituendo, siue communioni eius & gubernationi sese subtrahendo, siue etiam publica ecclesiæ ipsius decreta, in communem vsum ac ædificationem in rebus indifferentibus facta, despiciendo. In CYPRIANO multa loca habentur, vbi ad istiusmodi vnitatem, ratione tum suæ ipsius tum aliarum ecclesiarum, respicit. *CHRISTO*, inquit [t], *sunt ecclesiæ plebs sacerdoti adunata & pastori suo grex adhærens. Vnde scire debes, episcopum in ecclesia esse & ecclesiam in episcopo; & si qui cum episcopo non sint, in ecclesia non esse; & frustra sibi blandiri eos, qui pacem cum sacerdotibus Dei non habentes obrepunt, & latenter apud quosdam communicare se credunt; quando ecclesia, quæ catholica vna est, scissa non sit, neque diuisa; sed sit vtique connexa & cohærentium sibi inuicem sacerdotum glutine copulata.* In eamdem rem alibi ait [u]: *Per temporum & successionum vices, episcoporum ordinatio, & ecclesiæ ratio decurrit, vt ecclesia super episcopos constituatur, & omnis actus ecclesiæ per eosdem præpositos gubernetur.* Hinc quum lapsi quidam ipsi scripsissent, ecclesiæ nomine se appellantes, in proxime subsequentibus ita eis respondet: *Quum hoc diuina lege fundatum sit, miror, quosdam audaci temeritate sic mihi scribere voluisse,*

(s) Ibid. eod. pag. b.
(t) Cyprian. epist. LXIX. (LXVI. p. 286. edit. Amstelod. MDCC.)
(u) Cyprian. epist. XXVII. XXXIII. ad lapsos. (p. 216. edit. cit.)

iſſe,

isse, vt ecclesiæ nomine literas facerent, quando ecclesia in episcopo & clero, & in omnibus stantibus sit constituta. Absit enim, ne domini misericordia & potestas eius inuidiam patiatur, & ecclesia esse dicatur lapsorum numerus; quum scriptum sit, Deus non est mortuorum, sed viuorum. Alio loco seuere reprehendit quorumdam presbyterorum ausum, qui, ipso supremo disciplinæ ecclesiasticæ moderatore inscio ac inconsulto, auctoritatem reconciliandi lapsos sibi sumserant; *Quod non periculum*, inquit [w], *metuere debemus, de offensa Dei, quando aliqui de presbyteris, nec euangelii nec loci sui* (hoc est, RIGALTIO interprete, gradus presbyterialis, qui subditus est episcopali) *memores, sed neque futurum domini iudicium, neque nunc sibi præpositum episcopum cogitantes, quod numquam omnino sub antecessoribus factum est, cum contumelia & contemtu præpositi totum sibi vindicent, atque vtinam non contra fratrum nostrorum salutem sibi omnia vendicarent.* Antiqua erat regula in ecclesia, vt presbyteri nullam functionem ministerialem obirent, nisi ex episcopi sui auctoritate, tamquam ab ipsius mandato pendentes eique subiecti. Hoc iam libro quodam superiore IGNATII, CYPRIANI & veterum conciliorum testimoniis probatum [x] dedimus, quæ heic repetere nec opus nec necesse est. Propterea semper ad schisma spectare credebatur, si presbyteri istiusmodi quid agerent in episcopi sui contemtum, etiamsi formalem ab eo secessionem non facerent. Maxime autem insignis schismatis actus is erat, quando in despectionem auctoritatis episcopi factioso ingenio suo & animi elatione incitati communionem illius desererent, separatosque & oppositos ei conventus agerent. *Hæc sunt*, inquit CYPRIANVS [y], *initia hæreticorum, & ortus atque conatus schismaticorum male cogitantium, vt sibi placeant, & præpositum superbo tumore contemnant. Sic de ecclesia receditur, sic altare profanum foris collocatur, sic contra pacem CHRISTI & ordinationem atque vnitatem Dei rebellatur.* Et rursus [z]: *Neque aliunde hæreses obortæ sunt, aut nata sunt schismata, quam inde, quod sacerdoti Dei non obtemperatur, nec vnus in ecclesia ad tempus sacerdos, & ad tempus iudex vice Christi cogitatur.* Hæc maxime contra eos

(w) Cyprian. epist. X. al. XVI. ad Clerum p. 36. (p. 194. edit. cit. Amstel.)
(x) Lib. II. cap. III. §. II. vol. I. p. 84.
(y) Cyprian. epist. LV. al. III. ad Rogatian. p. 6. (p. 173. edit. Amstelod.)
(z) Id. epist. LV. al. LIX. ad Cornel. p. 129. (p. 261. edit. cit.)

pronuntiat, qui ſchiſmatis incuſationem a ſe amoliri ſtudebant antiepiſcopum in locum legitimi epiſcopi conſtituendo. Quæ res ſchiſma non minuebat, ſed potius augebat & plerumque inueteratum reddebat atque diuturnum. Quomodo in cauſſa *Meletianorum* in *Aegypto*, & *Donatiſtarum* in *Africa*, atque *Nouatianorum* in vrbe *Roma* accidit, qui omnes ſchiſmata ſua antiepiſcoporum, ad partem ſuam confirmandam ſuſtentandamque ſuam factionem conſtitutorum, miniſterio potentius prouexerunt. Verum id minus idonea erat ſchiſmatis defenſio, ſed manifeſta potius violatio præſcriptæ regulæ eccleſiæ catholicæ, quæ vnum tantum in aliqua eccleſia eſſe volebat epiſcopum, tamquam centrum vnitatis. Et alium ei oppoſitum conſtituere, non erat facere alium verum epiſcopum ſiue paſtorem gregis, cui ſe populus tamquam miniſtro Dei iungere deberet; ſed introducere lupum, adulterum, ſacrilegum vſurpatorem, peregrinum & alienum, a quo fugere eos oportebat, vtpote qui ex nullo diuino mandato nec vlla præſcripta ordinationis regula ius habebat obedientiam eorum ſibi depoſcendi. Iam ſemel atque iterum fuſe lateque hoc demonſtraui e CYPRIANI aliorumque veterum ſcriptis, ad quæ [*] ſatis habeo lectorem heic remittere. Vnam tantummodo rem ex CYPRIANO adnoto, quam ille præcipue ad ſchiſma *Nouatianum* applicat, quod ſi quis epiſcopus factionis alicuius caput conſtituatur, id fiat contra [a] eccleſiaſticam diſpoſitionem, contra euangelicam legem, contra inſtitutionis catholicæ vnitatem: & quod ſit idem ac eccleſiam aliam conſtituere, Chriſti membra diſcerpere, dominici gregis animum & corpus vnum diſciſſa æmulatione lacerare. Et proinde *Maximo* & *Nicoſtrato*, aliiſque confeſſoribus,

(*) Lib. II. cap. XIII. §. I. volum. I. p. 178. Vid. etiam *Scholaſt. hiſt. of Lay-Baptiſm.* part. II. chap. II.

(a) Cyprian. epiſt. XLIV. al. XLVI. ad Maxim. & Nicoſtrat. confeſſores. (p. 232. edit. Amſtelod.) Grauat me atque contriſtat, & intolerabilis perculſi & pene proſtrati pectoris mœſtitia perſtringit; quum vos illic comperiſſem contra eccleſiaſticam diſpoſitionem, contra euangelicam legem, contra inſtitutionis catholicæ vnitatem, alium epiſcopum fieri conſenſiſſe, id eſt, quod nec fas eſt, nec licet fieri, eccleſiam aliam conſtitui; Chriſti membra diſcerpi, dominici gregis animum & corpus vnum, diſciſſa æmulatione lacerari — Nec putetis, ſic nos euangelium *CHRISTI* aſſerere, dum vosmet ipſos a Chriſti grege & ab eius pace & concordia ſeparatis.

qui

qui fouendo ac iuuando fchifmate *Nouatiano* fe implicuerant, adfirmat, non fic eos euangelium *CHRISTI* afferere, dum fefe a *CHRISTI* grege & ab eius pace & concordia fepararent. *Quisquis*, inquit alio loco [*b*], *ab ecclefia fegregatus adulteræ iungitur, a promiffis ecclefiæ feparatur. Nec peruenit ad CHRISTI præmia, qui relinquit ecclefiam CHRISTI. Alienus eft, profanus eft, hoftis eft. Habere iam non poteft Deum patrem, qui ecclefiam non habet matrem.* Ipfum martyrium, quod multis in cafibus baptifmi defectum fupplere credebatur, hoc crimen expiare non valebat, nifi, qui huius culpæ reus erat, ad vnitatem ecclefiæ rediret. „Quam „fibi pacem, (inquit idem ille [*c*]), promittunt inimici fratrum? „Quæ facrificia celebrare fe credunt æmuli facerdotum? an „fecum effe Chriftum, quum collecti fuerint, opinantur, qui „extra Chrifti ecclefiam colliguntur? Tales etiamfi occifi in „confeffione nominis fuerint, macula ifta nec fanguine abluitur. Inexpiabilis & grauis culpa difcordiæ nec paffione „purgatur. Effe martyr non poteft, qui in ecclefia non eft: „ad regnum peruenire non poterit, qui eam, quæ regnatura „eft, derelinquit. Pacem nobis Chriftus dedit: concordes at„que vnanimes effe præcepit: dilectionis & caritatis fœdera in„corrupta atque inuiolata feruari mandauit: exhibere fe non „poteft martyrem, qui fraternam non tenuit caritatem. Do„cet hoc & conteftatur *Paulus* apoftolus, dicens: *Et fi habuero „fidem, ita vt montes transferam, caritatem autem non habeam, nihil „fum. Et fi in cibos pauperum diftribuero omnia mea, & fi tradidero „corpus meum vt ardeam, caritatem autem non habeam, nihil proficio. „Caritas magnanima eft, caritas benigna eft, caritas non æmulatur, non „agit perperam, non inflatur, non irritatur, non cogitat malum. Omnia „diligit, omnia credit, omnia fperat, omnia fuftinet: caritas numquam „excidit. Numquam*, inquit, *excidit caritas:* hæc enim femper in „regno erit: hæc in æternum fraternitatis fibi cohærentis v„nitate durabit. Ad regnum cælorum non poteft peruenire „difcordia, nec præmium Chrifti, qui dixit: *Hoc eft mandatum „meum, vt diligatis vos inuicem, quemadmodum dilexi vos.* Pertine„re non poterit ad Chriftum, qui dilectionem Chrifti perfida

(*b*) Cyprian. de vnit. ecclef. p. 109. (p. 78. edit. cit.)
(*c*) Ibid. p. 113. (p. 81. 82. edit. cit.)

„dissensione violauit. Qui caritatem non habet, Deum non „habet. *Ioannis* beati apostoli vox est: *Deus*, inquit, *dilectio est*, „*& qui manet in dilectione, in Deo manet, & Deus in illo manet.* Cum „Deo manere non possunt, qui esse in ecclesia Dei vnanimes „noluerunt; ardeant licet flammis & ignibus traditi, vel obie-„cti bestiis animas suas ponant; non erit illa fidei corona, sed „pœna perfidiæ; nec religiosæ virtutis exitus gloriosus, sed de-„sperationis interitus. Occidi talis potest, coronari non potest. CYPRIANVS hanc adsertionem in aliis scriptorum suorum locis, (quæ breuitatis caussa prætermittimus) crebro repetit, & speciatim ad schisma *Nouatianorum* applicat, qui vnitatem ecclesiæ diuiserant, *Nouatiano* sibi ductore constituto contra *Cornelium* legitimum episcopum *Romanum*, qui quum semel vsitatis ritibus electus & in hac dignitate collocatus esset, nemo in eumdem se locum intrudere poterat, quin vnitatem ecclesiæ discerperet. Quæ non singularis CYPRIANI opinio, sed totius ecclesiæ vox erat, quemadmodum pluribus demonstraui in alia quadam dissertatione [*], ad quam lectorem amando. Neque priuata erat CYPRIANI opinio, quod schismaticus, sine resipiscentia talis esse perseuerans, non posset esse martyr; sed huic eius sententiæ maxima ecclesiæ lumina subscripserunt, CHRYSOSTOMVS [*d*], AVGVSTINVS [*e*], FVLGENTIVS [*f*] & alii,

(*) *Scholast. Hist. of Lay-Baptism.* part. II. c. II. n 4.

(*d*) Chrysost. homil. XI. in Ephes. p. 917. edit. Francof. MDCXCVII. *ἀνὴρ δέ τις ἅγιος εἶπέ τι δοκοῦν εἶναι τολμηρὸν, πλὴν ἀλλ' ὅμως ἐφθέγξατο· τί δὴ τοῦτο ἐστιν; οὐδὲ μαρτυρίου αἷμα ταύτην δύνασθαι ἐξαλείφειν τὴν ἁμαρτίαν ἔφησεν. Dixit vir quidam sanctus quiddam, quod magnam præ se fert audaciam; sed tamen est eloquutus. Quid hoc est autem? Dixit, ne sanguinem quidem martyrii posse delere hoc peccatum.*

(*e*) Augustin. epist. LXI. Nescio quoties disputando & scribendo monstrauimus, non eos posse habere martyrum mortem, quia christianorum non habent vitam, quum martyrem non faciat pœna, sed caussa. Epist. CCIV. Foris ab ecclesia constitutus, & separatus a communione vnitatis & vinculo caritatis, æterno supplicio punireris, etiamsi pro Christi nomine viuus incenderes.

(*f*) Fulgent. de fide ad Petr. c. III. (inter opp. Aug. tom. III. p. 325. d. edit. Basil. MDLXIX.) Ideo debet ad ecclesiam redire non vt sacramentum baptismatis iterum accipiat, quod nemo debet in quolibet homine baptizato repetere: sed vt in catholica societate vitam æternam accipiat, ad quam obtinendam numquam potest esse idoneus, qui cum sacramento baptismatis ab

qui

qui hoc eius dictum cum approbatione adlegant. Quae omnia ostendunt, quantum huic vnitati submissionis ac obedientiae, legitimo cuique episcopo in recta rerum ecclesiae suae administratione debitae, tribuerint momentum.

NOTANDVM autem est, hanc obedientiam episcopis praestari debuisse, si iustum eius titulum ex vsitatis ecclesiae regulis vindicare sibi potuerint. Nam 1.) Si quis munus suum per *Simoniacam* ordinationem auspicaretur, ordinatio eius per canones nulla ac irrita [g] declarabatur: atque tum nulla ei debeba-

ab ecclesia catholica remanserit alienus. Qui si eleemosynas largas faciat, & *pro nomine Christi* etiam *sanguinem fundat*, pro eo, quod in hac vita non tenuit ecclesiae catholicae vnitatem, non habebit aeternam salutem. Cap. XXXIX. Firmissime tene & nullatenus dubites, quemlibet haereticum siue schismaticum in nomine patris & filii & spiritus sancti baptizatum, si ecclesiae catholicae non fuerit aggregatus, quantascumque eleemosynas fecerit, & si pro Christi nomine etiam sanguinem fuderit, nullatenus posse saluari. Omni enim homini, qui ecclesiae catholicae non tenet vnitatem, neque baptismus neque eleemosyna quamlibet copiosa, neque mors pro nomine Christi suscepta proficere poterit ad salutem, quamdiu in eo haeretica vel schismatica prauitas perseuerat, quae ducit ad mortem.

(g) Vid. can. apost. c. XXX. Εἴ τις ἐπίσκοπος διὰ χρημάτων τῆς ἀξίας ταύτης γένηται, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, καθαιρείσθω καὶ αὐτὸς, καὶ ὁ χειροτονήσας, καὶ ἐκκοπτέσθω παντάπασι καὶ τῆς κοινωνίας, ὡς Σίμων ὁ μάγος ὑπ' ἐμοῦ Πέτρου. *Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus, per pecunias hanc obtinuerit dignitatem; deiiciatur & ipse & ordinator eius, & a communione modis omnibus abscindatur, sicut Simon magus a Petro.*

Concil. Chalced. can. II. (tom. IV. conc. p. 755.) Εἴ τις ἐπίσκοπος ἐπὶ χρήμασι χειροτονίαν ποιήσαιτο, καὶ εἰς πρᾶσιν καταγάγῃ τὴν ἄπρατον χάριν, καὶ χειροτονήσῃ ἐπὶ χρήμασιν ἐπίσκοπον, ἢ χωρεπίσκοπον, ἢ πρεσβύτερον, ἢ διάκονον, ἢ ἕτερόν τινα τῶν ἐν τῷ κλήρῳ κατηριθμημένων, ἢ προβάλλοιτο ἐπὶ χρήμασιν ἢ οἰκονόμον, ἢ ἔκδικον, ἢ προσμονάριον, ἢ ὅλως τινὰ τοῦ κανόνος, δι' αἰσχροκέρδειαν οἰκείαν· ὁ τοῦτο ἐπιχειρήσας, ἐλεγχθεὶς, περὶ τὸν οἰκεῖον κινδυνευέτω βαθμόν· καὶ ὁ χειροτονούμενος μηδὲν ἐκ τῆς κατ' ἐμπορίαν ὠφελείσθω χειροτονίας ἢ προβολῆς, ἀλλ' ἔστω ἀλλότριος τῆς ἀξίας, ἢ τοῦ φροντίσματος, ὅπερ ἐπὶ χρήμασιν ἔτυχεν. *Si quis episcopus propter pecunias ordinationem fecerit, & non venalem gratiam in venditionem deduxerit, & propter pecunias ordinauerit episcopum, vel chorepiscopum, vel presbyterum, vel diaconum, vel aliquem eorum, qui in clero adnumerantur, vel propter pecunias promouerit oeconomum, vel defensorem, vel paramonarium, vel omnino aliquem ex canone, turpis quaestus gratia: qui hoc tentasse conuictus fuerit, de proprio gradu in periculum veniat: & qui est ordinatus, ex ordinatione vel promotione, quae ista mercatura venundatur, nihil iuuetur: sed sit a dignitate vel curatione alienus, quam pecunia adeptus est.*

bebatur obedientia, nec vlla cum eo, tamquam ecclesiæ episcopo, habenda communio. 2.) Si quis se ipse inferret & intruderet in plenam sedem, ad quam alius ante eum episcopus legitima ratione initiatus erat; tantum abest, vt obedientia ei deberetur, vt potius hoc ipsum schismatis crimen esset, in quo *Nouatianos* olim hæsisse modo diximus, quando facta a vero episcopo secessione ei se iunxerunt, qui temere atque iniuriose contra eum erat constitutus. 3.) Si quis episcopus in manifestam incideret hæresin vel idololatriam, populus non tantum libertatem habebat, ab eius, tamquam intolerandi præuaricatoris legumque ecclesiæ violatoris, communione se separandi, sed ex officio etiam id facere debebant. Ita CYPRIANVS [*b*] christianis, ad *Legionem* & *Asturicam* in *Hispania* consistentibus, respectu habito ad *Basilidem* & *Martialem*, duos episcopos in idololatriam delapsos, scribit, debere eos obsequentes præceptis dominicis se separare ab episcopis fidei christianæ desertoribus, nec se ad sacrilega eorum sacrificia miscere; quando ipsi maxime habeant potestatem vel eligendi dignos sacerdotes, vel indignos recusandi. In eumdem modum ab hæretici cuiusdam episcopi societate se debebant separare, vti ex vniuersa ecclesiæ praxi liquet. 4.) Si cui episcopo propter aliud qualecumque crimen legitime esset abrogatum officium, itidem populi partes erant, vt deserendo eius communionem, eique, qui in eius locum iusta auctoritate suffectus erat, adhærendo censuris ecclesiæ vigorem adderent atque momentum. 5.) Accidebat sæpenumero, vt controuersia de iure inter duos litigantes episcopos ita ardua esset & dubia atque ad decidendum difficilis, vt viri boni ac sapientes cum alterutro facere saluo officio possent, donec rem controuersam legitimi iudicis auctoritas disceptaret, vnde neutri illorum ad superius aliquod iudicium licebat appellare. Perinde res se heic habebat atque lite pendente, vbi vtraque pars ius habere credi potest, donec caussa perfecte pleneque audiatur & decernatur. Atque in

(*b*) Cyprian. epist. LXVIII. al. LXVII. p. 171. (p. 288. edit. Fell. Amstel.) Plebs obsequens prælatis dominicis & Deum metuens, a peccatore præposito separare se debet; nec se ad sacrilegi sacerdotis sacrificia miscere; quando ipsa maxime habeat potestatem vel eligendi dignos sacerdotes, vel indignos recusandi.

tali

tali caſu durum foret, homines innocentes damnare, qui alterutri parti ſe iunxerint, antequam maius lumen eorum mentibus in iſtis tenebris præferri & eis præcepta dari poſſint, quibus cauſſa dirimatur perfectiuſque conſtituatur communionis regula. Ita res ſe habebat in controuerſia inter *Flauianum* & *Euagrium* epiſcopos *Antiochenos*. *Flauianus* generatim admiſſus erat ab eccleſiis *Orientalibus*, *Euagrius* autem ab epiſcopis *Romanis* & eccleſiis *Occidentalibus* ſuſtentabatur; qua durante contentione, non id bonæ mentis hominibus in nefario crimine ponebatur, vtri ſe parti iungerent, quando adeo difficile erat, litem iſtam per ſummam in eccleſia auctoritatem dirimere. 6.) Nonnumquam epiſcopus, qui iudicari poterat habere ius in eccleſia, in alterius ſibi contrarii gratiam, ſchiſma præueniendi ac pacem eccleſiæ conſeruandi cauſſa, animo libentiſſimo ſacerdotio ſe abdicabat: Atque tum nihil eis eſſe poterat periculi, qui oppoſito ſe ſubmittebant, quia vero epiſcopo conſentiente ac vltro cedente nec non eccleſia confirmante & approbante, id fiebat. 7.) Nonnumquam epiſcopus pacis cauſſa munere ſe abdicare volebat, verum ſuperior quædam poteſtas, vt hoc faceret, ei nolebat permittere. Ita *Flauianus* in ante memorata cum *Euagrio* lite a *Theodoſio* ad dicendam cauſſam audiendamque ſententiam, *Romam* ire iuſſus, admirabili fretus fiducia iſti imperatori reſpondebat [i]: *Si meam fidem, o imperator, vt non rectam quidam inſimulant, aut ſi vitam indignam eſſe dicunt ſacerdotio, ipſos accuſatores meos iudices feram, & quam tulerint ſententiam libenter excipiam. Sin de cathedra & de primatu contendunt, non litigabo, nec repugnabo iis, qui iſta ambiunt: ſed cedam vltro & pontificatum dimittam. Da igitur, imperator, cui voles ſedem Antiochenam.* Addit hiſtoricus: *Hanc eius conſtantiam ac ſapientiam admiratus imperator in patriam redire, commiſſamque ſibi eccleſiam regere eum iuſſit.* Narrat idem ille, noluiſſe imperatorem am-

(i) Theodoret. lib. V. c. XXIII. εἰ μὲν τῆς πίστεως, ὦ βασιλεῦ, τῆς ἐμῆς ὡς οὐκ ὀρθῆς κατηγοροῦσί τινες, ἢ τὸν βίον φασὶν ἱερωσύνης ἀνάξιον, καὶ αὐτοῖς χρήσομαι τοῖς κατηγόροις κριταῖς, καὶ τὴν παρ' ἐκείνων ἐκφερομένην ψῆφον δέξομαι· εἰ δὲ περὶ θρόνου καὶ προεδρίας ζυγομαχοῦσιν, οὔτε δικάσομαι, οὔτε τοῖς λαβεῖν βουλομένοις ἀντιμαχέσομαι· ἀλλ' ἐκστήσομαι καὶ προεδρίας ἀφέξομαι· τοιγάρτοι δὸς ᾧ βούλει τὸν Ἀντιοχέων θρόνον ὦ βασιλεῦ· ταύτην αὐτοῦ καὶ τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν σοφίαν θαυμάσας ὁ βασιλεὺς, τὴν ἐνεγκοῦσαν καταλαβεῖν καὶ τὴν ἐγχειρισθεῖσαν ποιμαίνειν ἐκκλησίαν ἐκέλευσε.

plius aurem præbere Occidentalium epiſcoporum aduerſus eum querimoniis: Iam vero hoc in caſu abſurdum foret cogitare, in eis, qui cum *Flauiano* fecerint, inter quos erat *Chryſoſtomus*, culpam fuiſſe aliquam, quantumuis Occidentalium epiſcoporum ſententia ipſi eſſet contraria. Denique 9.) Nonnumquam duo epiſcopi in eadem ſede iunctim ſedendi habebant veniam, (vti nonnulli *Petrum* ac *Paulum* apoſtolos *Romæ* habuiſſe ſtatuunt, alterum quidem iudæorum, alterum autem gentilium epiſcopum factum) vel ſi vnus alteri coadiutor eſſet datus; vel ſi res ad tollendum inueteratum aliquod ſchiſma ſpectaret, quam conditionem in collatione *Carthaginenſi Donatiſtis* offerebant catholici; de quibus caſibus omnibus in ſuperiore quadam huius operis parte [*] diſtinctius ſumus loquuti. Iam rebus ita ſe habentibus, alterutri epiſcopo morem quis gerere ſine ſchiſmatis vitio poterat, quia nulla inter eos erat diſcordia. Et quamuis hoc cum communi eccleſiæ regula non congrueret, duos eodem tempore in eadem ſede habere epiſcopos, tamen ex peculiaribus rationibus nonnumquam in caſibus extraordinariis permittebatur; & tum nec ſchiſma, aut aliud aliquod malum, nec veritatis diſſolutio, nec violatio iuris alterius hac in re verſari iudicabatur, quia id in gratiam ac commodum communitatis, communi partium omnium conſenſu & vniuerſali eccleſiæ approbatione, fiebat. Hæc monita interpoſuimus, vt eo magis cognoſci atque intelligi poſſit, qua in re populi chriſtiani ſubter epiſcopum in eccleſia ſua ſubmiſſio ſita fuerit, & quibus conditionibus obedientia vni cuidam epiſcopo, munus eccleſiæ legitime ſibi traditum ſuſtinenti, præſtari debuerit, ad vnitatem eccleſiæ conſeruandam.

§. VII.

Quarto, *Vnitas diſciplinæ in ſubiiciendo ſe cenſuris eccleſiæ.*

PRAETEREA ad vnitatem eccleſiæ in meliore ſua conditione conſeruandam requirebatur, vt quilibet eccleſiæ alicuius ciuis regulis diſciplinæ, ad puniendos ſontes datis, ſeſe ſubmitteret; non vero iuſtas eccleſiæ ſuæ cenſuras contemneret, nec clandeſtinis conſiliis reſtitutionem ſui in alia quacumque eccleſia moliretur, quum ſuæ ipſius eccleſiæ, cuius membrum

(*) Lib. II. c. XIII. vol. I. p. 178 - 190.

erat,

erat, non fecisset satis; nec ad hæreticorum vel schismaticorum conuenticula se adgregaret, vt ab eis tamquam communicans reciperetur, vbi sua ipsius ecclesia velut impurus & sceleratus eiectus esset. His enim modis omnibus vnitas disciplinæ aperte violabatur, quam sinceram integramque in vnaquaque ecclesia conseruari oportebat. Effectus excommunicationis legalis & potestas clauium talis esse semper credebatur, vt, si quis ob manifestum facinus ecclesiæ suæ communione iuste esset exturbatus, omni iure ad regnum cælorum priuatus esse iudicaretur, quoad in isto statu perseueraret, idque per datam a seruatore nostro ecclesiæ auctoritatem, *Si quorum retinueritis peccata, retenta sunt:* Et, *Quæcumque ligaueritis in terra, erunt ligata in cælo.* Et proinde nisi quis vsitatæ methodo sontes in veterem gratiam restituendi sese submitteret, & ecclesiæ per publicam confessionem ac pœnitentiam, veniæque ac absolutionis implorationem reconciliatum se vellet, in contemtorum disciplinæ ecclesiasticæ numero locoque ducebatur, & si in isto statu diem obiret, antequam esset reconciliatus & in communionem restitutus, pro deplorandæ conditionis homine habebatur, vtpote qui mortuus esset in statu peccati & rebellionis aduersus Deum & extra ecclesiæ communionem. Quam ob caussam nullis ritibus nullisque cærimoniis efferebatur, quas in eorum funere adhibere moris erat, qui in pace ecclesiæ essent mortui; neque munera eius recipiebantur, nec vlla eius commemoratio, in solemni ecclesiæ officio alias vsitata, celebrabatur. Tantum in vno quodam casu exigua aliqua gratia in eos conferebatur, qui diem suum obierant, ex vinculis excommunicationis per solemnem absolutionem nondum emissi: quando nimirum istiusmodi pœnitentes, qui disciplinæ ecclesiæ obedienter sese subiecerant, ostenderantque aperta sinceræ pœnitentiæ indicia, repentina morte abripiebantur, quum reconciliationis quidem & absolutionis essent cupidi, neque vero ob fatum aliquod ineuitabile participes eius fieri possent. Quæ res quum ita se haberet, canones oblationes eorum recipi iubebant, tamquam testimonium, quod censuris ecclesiasticis sese submisissent, & animo ac voluntate ecclesiæ fuissent addicti, etiamsi cum vsitatis externæ absolutionis ritibus recipi

haud potuissent. In concilio quarto *Carthaginensi* [*k*] canon hanc in rem habetur: *Pœnitentes, qui attente leges pœnitentiæ exsequuntur, si casu in itinere vel in mari mortui fuerint, vbi eis subueniri non possit, memoria eorum & orationibus & oblationibus commendetur.* Concilium *Vasense* secundum paullo distinctius docet, quemadmodum istiusmodi pœnitentes ad omnia ecclesiasticæ communionis priuilegia post mortem admittendi sint. *Pro his*, inquit [*l*], *qui pœnitentia accepta, in bonæ vitæ cursu satisfactoria compunctione viuentes, sine communione inopinato nonnumquam transitu, in agris aut itineribus præueniuntur, oblationem recipiendam & eorum funera, ac deinceps memoriam ecclesiastico adfectu prosequendam; quia nefas est eorum commemorationes excludi a salutaribus sacris, qui ad eadem sacra fideli adfectu contendentes, dum se diutius reos statuunt, indignos salutiferis mysteriis iudicant, ac dum purgatiores restitui desiderant, absque sacramentorum viatico intercipiuntur: quibus fortasse nec absolutissimam reconciliationem sacerdos denegandam putasset.* In conciliis *Arelatensi* secundo, *Aurelianensi* secundo, *Toletano* secundo, & *Epaonensi* plures in eandem sententiam canones [*m*] leguntur. Ex quibus omnibus iudicatu procliue est, quòd, quamuis ecclesia in impœnitentibus, apostatis & disciplinæ suæ contemtoribus seueritatem adhibuerit, lenitatem tamen & humanitatem exercuerit in eos, qui disciplinam illius vere honorauerint, & manifesta resipiscentiæ signa dederint. Istiusmodi homines non existimabantur extra vnitatem & communionem ecclesiæ decedere, etiamsi morerentur sine externæ absolutionis cærimoniis; quum essent Deo ac ecclesiæ per testimonia pœnitentiæ in-

(*k*) Concil. Carth. IV. c. LXXIX.

(*l*) Concil. Vasens. II. c II.

(*m*) Concil. Arelat. II. c. XII. De his, qui in pœnitentia positi vita excesserunt, placuit nullum communione vacuum debere dimitti; sed pro eo, quod honorauit pœnitentiam, oblatio ipsius suscipiatur.
Concil. Aurel. II. c. XIV. †
Concil. Tolet. II. c. XII. †
Concil. Epaon. c. XXXVI. Ne vllus sine remedio, aut spe veniæ ab ecclesia repellatur, neue vlli, si aut pœnituerit, aut se correxerit, ad veniam redeundi aditus obstruatur. Sed si cui forsitan discrimen mortis immineat, damnationis constituta tempora relaxentur. Quod si ægrotum accepto viatico reualescere fortasse contingit, statuti temporis spatia obseruare conueniet.

terne

terne reconciliati, in istiusmodi fatalibus casibus, vbi non voluntas eorum, sed summa quædam necessitudo formali & solemni reconciliatione eos excluserat.

§. VIII.

Quomodo diuersæ ecclesiæ communionem inter se coluerint.

Primo, *In fide.*

ET hactenus quidem vnitatem vniuscuiusque ecclesiæ considerauimus, respectu habito ad propria eius membra: Iam dispiciemus, quam communionem diuersæ ecclesiæ inter se coluerint; vt harmonicam ecclesiæ catholicæ vnitatem patefaciamus. Atque heic *primum* omnium obseruandum est, Quod vti vna fides communis fuit, consistens certis articulis fundamentalibus, ad essentiam cuiusuis ecclesiæ particularis eiusque vnitatem, nec non ad id, vt quis esset homo christianus, spectantibus; ita eadem fides ad vniendas diuersas ecclesiæ catholicæ partes, efficiendasque eas vnum corpus christianorum necessaria fuerit. Ita vt, si qua ecclesia hanc fidem siue ex toto siue ex parte desereret vel destrueret, pro rebellatrice ac perfida in *CHRISTVM* & communis fidei hoste haberetur, tractareturque vt conuenticulum hæreticorum, non christianorum. Quam ob caussam quilibet episcopus non tantum fidem suam declarabat in sui ordinatione coram synodo prouinciali, ipsum ordinante; sed litteras quoque encyclicas, vti vocabant, ad peregrinas mittebat ecclesias, vt se cum eis in communione esse significaret. Atque hoc adeo necessarium in episcopo recens ordinato erat, vt, quemadmodum LIBERATVS [*n*] obseruat, is, qui hoc facere negligeret, communionem cum reliquis orbis christiani episcopis quodam modo recusare, & re ipsa vel hæresis suspectus esse, vel de aliis suspicionem hæresis habere crederetur.

(*n*) Liberal. breuiar. c. XVII. (tom. V. concil. p. 766.) Ordinatur a communicatoribus eius episcopis & clericis & monachis, qui eius nouerant fidem & gubernationem, Ioannes ex oeconomo, cognomento Talaia. --- Ioannes Talaia de ordinatione sua neglexit per suas synodicas litteras Acacio episcopo Constantinopolitano destinare. --- Posthac Acacius audiens de ordinatione Ioannis & contristatus, quia synodicas epistolas non direxisset, & vna faciens cum Gennadio episcopo, parente beati Timothei, volentes ei nocere &c. --- Nec tamen prius hoc faceret, nisi susciperet henoticon principis & synodicas destinaret epistolas Constantinopolitano Acacio, & Simplicio Romano, & ceteris archiepiscopis, cetera.

§. IX.

§. IX.

Secundo, *In mutuo auxilio, quod altera alteri ferebat ad defendendam fidem communem.*

Ad hanc fidei vnitatem fartam tectam feruandam quælibet ecclefia cuiuis alii mutuum auxilium ferre parata erat, vt cunctis fundamentalibus erroribus occurreretur, & hærefis in ipfa herba fupprimeretur. Vniuerfus orbis chriftianus huius rei refpectu vna tantum & communis diœcefis erat, epifcopatus res erat vniuerfalis, & omnes epifcopi in illo fuam quifque habebant partem, ita, vt totum ad fingulos æquabiliter fpectaret; quemadmodum alio loco [*] demonftrauimus pluribus, vbi obferuatum nobis eft, quod in rebus, ad fidem haud fpectantibus, epifcopi in aliorum diœcefes fe non ingerere, fed fuæ quifque diœcefeos negotiis intenti effe debuerint. Quum vero fides vel falus ecclefiæ ageretur, & manifefte periclitaretur religio; tum per hanc regulam, quod non nifi vnus effet epifcopatus, quælibet diœcefis æque ad fingulorum curam fpectabat, atque fua cuiufuis propria; neque vllæ humanæ leges vel canones manus eorum cohibere poterant, quo minus iftiufmodi officii epifcopalis actus peragerent, quos ad conferuandam fidem ac religionem neceffarios effe credebant. Hæc cauffa erat, quamobrem in fynodos prouinciales, nationales ac generales coirent, mitterentque iunctas fententias fuas & monita ex alia ecclefia ad aliam. Maxima hiftoriæ ecclefiafticæ pars ex iftiufmodi actibus confecta eft, vt adeo pene abfurdum foret ad hanc rem confirmandam hunc illumue actum adlegare feparatim. Hoc vnum duntaxat in hoc caput adhuc obferuamus, Quod in aliorum hominum negotia fe interponere (quod in multis rebus aliis nihil fuiffet aliud, quam ipfam vnitatem difcindere) hac in re adeo neceffe effe creditum fit, vt fine hoc ipfo nulla certa via ad vnitatem ecclefiæ catholicæ & fidem conferuandam fuerit. Cuius rei exemplum in modo citato libro notauimus, quod quamvis cum ordinaria ecclefiæ regula pugnet, fi quis epifcopus in alius cuiufdam epifcopi diœcefi ritum ordinationis peregiffet; tamen fi quis epifcopus in hærefin prolapfus, orthodoxis vexatis atque eiectis, neminem nifi hæreticum facro mi-

(*) Lib. II. cap. V. §. II. vol. I. p. 113. 114.

nifte-

nisterio initiare vellet; in tali casu quilibet episcopus catholicus non tantum ex data sibi auctoritate potuerit, sed etiam, prout oportunitas id ferret & requireret ecclesiæ conditio, debuerit doctores catholicos in istiusmodi diœcesi ordinare, qui se malis inimici consiliis opponerent supprimerentque increscentem hæresin, ne alioquin altas radices ageret & per vniversam serperet ecclesiam. Ita *Athanasius* & celebris ille *Eusebius Samosatensis* omnem terram peragrabant, hæresi *Ariana* longe lateque dominante, ordinantes in omnibus ecclesiis, ad quas veniebant, tales clericos, quibus ad sustentandam caussam orthodoxam istis extremis ac difficillimis temporibus opus erat. Et hoc tantum aberat, vt pro vnitatis ecclesiasticæ violatione haberetur, quantumuis contra litteram cuiusdam canonis esset in casibus ordinariis, vt potius fieri oporteret, rebus ita sese habentibus, ad conseruandam vnitatem ecclesiæ, quam defendere cuiuslibet episcopi partes erant, non tantum in sua ipsius ecclesia, sed in omnibus mundi partibus, vi regulæ istius, quæ episcopos in rebus grauioribus catholicæ ecclesiæ curam gerere, omnesque ecclesias, periculoso rei christianæ tempore mutuum sibi auxilium ferre iubebat.

§. X.

Tertio, *In consociatione atque communitate alterius cum altera in omnibus sanctis officiis, prout ferebat occasio.*

Haec ecclesiæ catholicæ vnitas eo porro sustentabatur, quod singulæ ecclesiæ & singuli earum ciues promto & alacri animo ad alias ecclesias vniuersas, in diuino cultu sanctisque officiis omnibus peragendis, prout ferebat occasio, sese iungerent. Quam in rem duo erant necessaria. Primum, vt ecclesia quælibet liturgiam suam ab omni superstitioso & idololatrico ritu puram & immunem conseruaret, nec conuentus suos ad sancta officia diuinam, aliquam regulam violando vel illicitas quasdam communionis conditiones ferendo, inaccessos redderet. Qua in re quantam curam posuerit antiqua ecclesia, vnusquisque facile perspiciet, qui ea perlustrabit, quæ supra [*] de veterum ecclesiarum liturgia in singulis eius partibus, disseruimus; vbi nullus ex his superstitiosis, & idololatri-

(*) Lib. XIII. vol. V. tot.

cis

cis ritibus ac consuetudinibus apparet, quibus ecclesia in posterioribus sæculis tantopere diuisa est, postquam immoderata ecclesiæ *Romanensis* potestas credulitati hominum in rebus fidei tam egregie imposuit, eorumque conscientias in rebus praxeos, quæ nulla ratione defendi potest, tam grauiter adflixit. Deinde necessarium erat, vt quilibet christianus, si ad peregrinam veniret ecclesiam, ad innocentes istius ecclesiæ, in qua esse ei contigebat, ritus ac consuetudines libenti animo se accommodaret, etiamsi in quibusdam circumstantiis ab suæ ipsius ecclesiæ ritibus ac consuetudinibus discreparent. Hæc necessaria pacis regula erat ad communionis ac diuini cultus vnitatem per vniuersam ecclesiam catholicam conseruandam. Fieri enim non poterat, vt quælibet ecclesia eosdem haberet ritus ac cærimonias, eosdemque mores ac consuetudines sequeretur in rebus omnibus, vel eadem methodo & ratione cultus publici vteretur, in singulis momentis exacte sibi constante, nisi generalis quædam liturgia exsisteret in vniuersæ ecclesiæ vsum expressis verbis diuinitus præscripta. Ecclesiæ catholicæ vnitas hoc non requirebat (quemadmodum mox videbimus luculentius) adeoque huic rei, tamquam necessariæ parti vnitatis eius, nemo vmquam insistebat. Satis erat, si omnes ecclesiæ in ipso præcipuo diuini cultus capite conspirarent; in ritibus ac cærimoniis, methodo ac ordine & rebus similibus vnaquæque ecclesia libertatem habebat iudicandi & eligendi, quid omnium optime prodesse & expedire videbatur. Quemadmodum itaque singulorum membrorum cuiusuis particularis ecclesiæ erat, ad innocentes suæ ecclesiæ consuetudines se componere; ita cuiusuis christiani erat, ad diuersas omnium reliquarum ecclesiarum consuetudines se conformare, vbicumque peregrinaretur, vt communionem cum ecclesia catholica omnibus in locis sine vlla exceptione coleret. Hæc regula sæpe inculcatur ab AVGVSTINO, tamquam magna pacis ac vnitatis regula, respectu habito ad omnes ecclesias, narratque ille, hanc regulam ex sapientibus sermonibus se accepisse AMBROSII, quem occasione scrupuli, qui *Monicam* matrem suam per aliquod temporis spatium suspensam tenuerit & perplexam, consuluerit. Hæc enim diu *Romæ* commorata sabbato ieiunare consueuerat ex more ecclesiæ *Romanæ*: *Mediolanum* autem delata

con-

contrariam ibi consuetudinem inuenerat, sabbatum enim festum & lætum agebant; qua re multum illa perturbata, filius *Augustinus*, licet catechumenus adhuc parum ista curaret, vt matrem suam hoc liberaret scrupulo, interrogabat AMBROSIVM, quid matri faciendum hac in re censeret, vt sine offensione in praxi sua esset? Cui AMBROSIVS respondebat, nihil se posse dicere amplius, quam ipse faceret. *Quando heic sum*, [o] inquiebat, *non ieiuno sabbato, quando Romæ sum, ieiuno sabbato, & ad quamcumque ecclesiam veneritis, eius morem seruate, si pati scandalum non vultis aut facere.* Hoc AVGVSTINVS [p] matri se nuntiasse dicit, & matrem libenter amplexam esse, se vero de hac sententia etiam atque etiam cogitantem ita semper habuisse, tamquam eam cælesti oraculo suscepisset. Addit porro: *Sensi sæpe dolens & gemens multas infirmorum perturbationes fieri per quorumdam fratrum contentiosam obstinationem, vel superstitiosam timiditatem, qui in rebus huiusmodi, quæ neque scripturæ sanctæ auctoritate, neque vniuersalis ecclesiæ traditione, neque vitæ corrigendæ vtilitate ad certum possunt terminum peruenire, (tantum quia subest qualiscumque ratiocinatio cogitantis, aut quia in sua patria sic ipse consueuit, aut quia ibi vidit, vbi peregrinationem suam, quo remotiorem a suis, eo doctiorem factam putat) tam litigiosas excitant quæstiones, vt nisi quod ipsi faciunt, nihil rectum existiment.* Ita composite & apte superstitiosam stoliditatem & contentiosam obstinationem eorum castigat, qui pacem ecclesiæ turbabant propter res eiusmodi, quibus vtendi quæque ecclesia habebat libertatem, & ad quas bonum quemque christianum se conformare oportebat. Nam, vt eodem loco [q] loquitur, *Quæ per loca terrarum regionesque variantur, sicuti est, quod alii ieiunant sabbato, alii vero non: alii quotidie communicant corpori & sanguini dominico, alii certis diebus accipiunt: alibi nullus dies intermittitur, quo non offeratur, alibi sabbato tantum & dominico; & si quid aliud huiusmodi animaduerti potest, totum hoc genus liberas habet obseruationes, nec disciplina vlla est in his melior graui prudentique christiano, quam vt eo modo agat, quo agere viderit ecclesiam, ad quamcumque forte deuenerit. Quod enim neque contra fidem, neque contra bonos mores iniungitur, indifferenter est habendum,*

(o) Augustin. epist. LXXXVI. ad Casulan. vid. §. V. sub litt. (r) pag. 25.
(p) Augustin. epist. CXVIII. ad Ianuar. (tom. III. opp. p. 517. edit. Basil.)
(q) Ibid. p. 516. edit. cit.)

dum, & pro eorum, inter quos viuitur, societate seruandum est. Hoc ipsum alibi [r] repetit, *De iis*, inquiens, *quæ varie per diuersa loca obseruantur, vna in his saluberrima regula retinenda est, vt, quæ non sunt contra fidem, neque contra bonos mores, & habent aliquid ad exhortationem vitæ melioris, vbicumque institui videmus vel instituta cognoscimus, non solum non improbemus, sed etiam laudando & imitando sectemur, si aliquorum infirmitas non ita impedit, vt maius detrimentum sit.* Ad hanc regulam omnes viri prudentes & pacis studiosi praxin suam in colenda cum aliis ecclesiis communione dirigebant. Etiamsi earum consuetudines non semper approbarent, non tamen ideo pacem communionemque cum illis dissoluebant. Sic IRENAEVS [s] *Victori*, *Romanæ* vrbis episcopo, quum omnes *Asiæ* vicinarumque prouinciarum ecclesias a communione abscindere & anathemate ferire conatus esset, eo quod de tempore celebrandi paschatis ab ipso dissentirent, scripta ad eum epistola narrat, *Anicetum* ipsius antecessorem ab hac importuna morositate fuisse alienum. Quum enim *Polycarpus* illius temporibus *Romam* venisset, nec alter alteri persuadere potuisset, vt omnes ecclesiæ eodem die pascha celebrarent; hanc differentiam non peperisse inter eos contentionem. Nam mutuo pacis osculo se complexos esse, & communicasse sibi inuicem; & *Anicetum* in ecclesia consecrandi munus *Polycarpo* honoris caussa concessisse, tandemque cum pace a se inuicem discessisse. IRENAEVS porro obseruat, quod, etsi tunc temporis multæ agitatæ fuerint disputationes de ieiunio pascha antecedente, quando nimirum, quamdiu & qua forma illud celebrari oporteret; tamen nihilominus omnes istæ ecclesiæ pacem inter se retinuerint; atque ita ieiuniorum diuersitas consensionem fidei commendarit. Et quum ea ætate in more positum esset ecclesiarum diuersarum regionum, vt eucharistiam ad mutuæ communionis testificationem sibi inuicem mitterent; itidem hoc tamquam laudabile catholicæ indolis exemplum in *Aniceto*, *Pio*, *Hygino*, *Telesphoro*, *Xysto* & *Sotere*, episcopis *Romanis* & *Victoris* in ista ecclesia antecessoribus, notat, quod quamuis ab *Asiaticis* ecclesiis de celebratione paschatis dissenserint, pa-

(r) August. epist. CXIX. ad Ianuar. c. XVIII.
(s) Ap. Euseb. lib. V. c. XXIV. fere tot.

cem

cem nihilominus cum illis coluerint; non tantum eos, qui ad ſe *Romam* venirent ex iſtis eccleſiis, in communionem recipientes, ſed euchariſtiam quoque *Roma* iſtarum eccleſiarum presbyteris transmittentes. Quæ via teſtificandi communionem ſuam cum diſſitis eccleſiis quum iſtis temporibus adeo trita eſſet & cognita, iuſta omnino erat querimonia, quam de *Theophilo* eccleſiæ *Alexandrinæ* epiſcopo illiuſque conſiliorum ſociis atque adiutoribus, habebat CHRYSOSTOMVS, quod vrbem *Conſtantinopolim* ingreſſi, ex conſuetudine & conſtitutione hactenus obſeruata eccleſiam non intraſſent; neque ad ipſum acceſſiſſent, neque participes ſe feciſſent vel ſermonis, vel precum vel communionis [*t*]; ſed egreſſi e naui & prætercurſis eccleſiæ veſtibulis alicubi extra vrbem diuerſati fuiſſent, tametſi plurimum eos obſecraſſet, vt apud ſe diuerterent, & diuerſoria & omnia alia, quæ oporteret, bene inſtructa fuiſſent. Ita hac de re queritur, tamquam ſingulari inimicitiæ, factionis & immoderatæ inhumanitatis eorum exemplo, dum communicare cum ipſo recuſaſſent, in legitimum iudicium nec dum vocato, multo minus legali ſententia condemnato. Ex hac rerum narratione facile ad iudicandum eſt, quantum momentum veteres tribuerint communionis legibus, vnamquamque eccleſiam cum eccleſiis ſororiis per vniuerſum orbem in omnibus ſanctis officiis communicare iubentibus, vt diuini cultus communio per omnem eccleſiam catholicam ſine vlla inſigniore diuiſione & diſtractione ſincera integraque conſeruaretur.

§. XI.

Quarto, *In mutua conſenſione ad rata habenda omnia legalia diſciplinæ acta, quæ quidem debito modo hæc illaue eccleſia egiſſet.*

(*t*) Chryſoſtom. epiſt. ad Innocent. tom. IV. p. 677. (p. 593. edit. Francofurtenſ. MDCXCVIII.) *ὁ τῆς ἐκκλησίας τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τὴν προεδρίαν ἐγχειρισθεὶς Θεόφιλος — συναγαγὼν μεθ' ἑαυτοῦ πλῆθος Αἰγυπτίων ἐπισκόπων οὐκ ὀλίγων παραγίνεται· -- εἶτα τῆς μεγάλης καὶ θεοφιλοῦς Κωνσταντινουπόλεως ἐπιβὰς, οὐκ εἰς ἐκκλησίαν εἰσῆλθε κατὰ τὸ εἰωθὸς, καὶ τὸν ἄνωθεν κρατήσαντα θεσμὸν, οὐχ ἡμῖν συνεγένετο, οὐ λόγου μετέδωκεν, οὐκ εὐχῆς, οὐ κοινωνίας· ἀλλ' ἀποβὰς τοῦ πλοίου, καὶ τὰ πρόθυρα τῆς ἐκκλησίας παραδραμὼν, ἔξω που τῆς πόλεως ἀπελθὼν ηὐλίζετο, καὶ πολλὰ παρακαλεσάντων ἡμῶν καὶ αὐτὸν καὶ τοὺς πρὸ αὐτοῦ παραγενομένους παρ' ἡμῖν καταχθῆναι· καὶ γὰρ ἅπαντα ηὐτρέπιστο, καὶ καταγώγια, καὶ ὅσα εἰκὸς ἦν· οὔτε ἐκεῖνοι, οὔτε αὐτὸς ἠνίχετο.*

COMMVNIO vniuersæ ecclesiæ catholicæ porro declarabatur istis legibus, per quas omnes ecclesiæ omnia ista legalia disciplinæ acta, quæ quidem debito modo hæc illaue ecclesia egisset, rata habere debebant. Ita si quis esset legitimo modo baptizatus, & hoc ipso inter particularis cuiusdam ecclesiæ ciues admissus, hæc res ius ei dabat in quacumque ecclesiæ catholicæ parte communicandi, si commendatitiis episcopi ecclesiæ suæ litteris instructus proficisceretur, quibus ille in perfecta ac plena eius communione viuere, neque ob vllum delictum aduersus communionis eius regulas eiectus esse, declarabatur. Hoc est, quod OPTATVS [u] intelligit, quando ait: *Totus orbis commercio formatarum in vna communionis societate concordat.* Hæc enim testificatio, quod esset in communione suæ ipsius ecclesiæ, per cognitas leges ac regulas disciplinæ ius ei dabat communicandi, quacumque in ecclesia vellet, dummodo ritus & consuetudines illius ecclesiæ, ad quam res suæ eum deduxerant, obseruaret. Ita quoque, si quis legaliter esset ob crimina sua ab sua ipsius ecclesia exclusus, nulla ecclesia ipsum in communionem volebat recipere ante, quam ecclesiæ, cuius membrum fuerat, & quæ censuris in eum suis vsa erat, fecisset satis. Tanta erat omnium partium totius ecclesiæ catholicæ conspiratio & consensus in confirmanda aliarum quarumcumque disciplina & mutuo defendenda sua auctoritate aduersus omnes veri rectique hostes; siue aperta violentia & terrore, siue clandestinis consiliis occultisque artibus admissionem sui quæritarent, contra ecclesiam, cuius censuris subiacebant, nitentes. Nulla non ecclesia admittere eos sine litteris communicatoriis recusabat. Si ab suæ ipsorum ecclesiæ fide ac obsequio desciuissent, ab vniuersæ ecclesiæ fide ac obsequio desciuisse iudicabantur. Ita EPIPHANIVS [x] narrat, quod

(u) Optat. lib. II. p. 48.

(x) Epiphan. hæres. XLII. Marcian. n. II. *τί μὴ ἠθελήσατέ με ὑποδέξασθαι; τῶν δὲ λεγόντων, ὅτι οὐ δυνάμεθα ἄνευ τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ τιμίου πατρός σου τοῦτο ποιῆσαι· μία γάρ ἐστιν ἡ πίστις, καὶ μία ὁμόνοια, καὶ οὐ δυνάμεθα ἐναντιωθῆναι τῷ καλῷ συλλειτουργῷ, πατρὶ δὲ σῷ· ζηλώσας λοιπὸν, καὶ εἰς μέγαν ἀρθεὶς θυμὸν καὶ ὑπερηφανίαν, τὸ σχίσμα ἐργάζεται ὁ τοιοῦτος, ἑαυτῷ τὴν αἵρεσιν προστησάμενος, καὶ εἰπὼν ὅτι ἐγὼ σχίσω τὴν ἐκκλησίαν ὑμῶν, καὶ βαλῶ σχίσμα ἐν αὐτῇ εἰς τὸν αἰῶνα· ὡς τἀληθῆ μὲν σχίσμα ἔβαλεν οὐ μικρὸν, οὐ τὴν ἐκκλησίαν σχίσας, ἀλλ' ἑαυτὸν καὶ τοὺς αὐτῷ πεισθέντας...*

quum

quum *Marcion* hæreticus, ecclesia ab ipso parente pulsus, *Romam* sese contulisset, & vt in communionem admitteretur, petiisset, hoc responsum ab eis tulerit, sibi iniussu patris eius facere istud non licere. Vnam siquidem fidem esse & animorum vnam consensionem, neque contra spectatissimum collegam patrem eius moliri quippiam se posse. Qua lata repulsa *Marcionem* vehementius excanduisse, dicit, ac superbia inuidiaque percitum schisma conflasse, ac priuatam hæresin architectatum esse: palam enim pronuntiasse eum, se ecclesiam eorum dissociaturum in eamque schisma sempiternum immissurum. Quod quidem reuera eum iniecisse obseruat EPIPHANIVS, non ita tamen, vt ecclesiam, sed vt se potius ac suos discinderet. Multa alia exempla constantiæ ac firmitudinis animi, quam ecclesia in ista contra delinquentes agendi ratione ad vnitatem disciplinæ in omnibus corporis ecclesiastici partibus integram seruandam adhibuit, suppetunt, multique canones in rem eamdem reperiuntur; de quibus, quia posthac [*] copiosius dicendi nobis erit occasio, heic dedita opera silemus, pergentes ad considerandum aliud ecclesiasticæ vnitatis respectu praxeos exemplum: Quod erat,

§. XII.

Quinto, *In recipiendo concorditer vniuersalis ecclesiæ consuetudines, & subiiciendo se conciliorum generalium decretis.*

QVOD omnes ecclesiæ generatim consentirent in recipiendis consuetudinibus, ex omnium confessione per apostolicam traditionem acceptis, aut certe per generalium conciliorum decreta institutis. Hac enim duplici via plures consuetudines in ecclesiam in toto orbe terrarum introductæ, vniuersaliter quasi & fere necessario cœperunt obseruari. Hinc si quis priuatus homo vel ecclesia aliqua particularis contra eas repugnaret, scandalum dare reliquis omnibus & turbas in ecclesiam inuehere credebatur, intempestiue & absurde se opponendo rebus per se innocentibus & generali consensu atque approbatione introductis. AVGVSTINVS duplicis huius originis generalium consuetudinum in ecclesia facit mentionem, pro quibus etsi non exstet in sacris scripturis disertum aliquod

(*) Cap. II. §. X.

mandatum, generali tamen ſententiæ, auctoritati atque praxi totius eccleſiæ magnam reuerentiam deberi ſtatuit. *Illa*, inquit [y], *quæ non ſcripta, ſed tradita cuſtodimus, quæ quidem toto terrarum orbe obſeruantur, dantur intelligi vel ab ipſis apoſtolis, vel plenariis conciliis, quorum in eccleſia ſaluberrima auctoritas commendata atque ſtatuta retineri: Sicuti quod domini paſſio & reſurrectio & adſcenſio in cælum, & aduentus de cælo ſpiritus ſancti, anniuerſaria ſolemnitate celebrantur, & ſi quid aliud tale occurrerit, quod ſeruatur ab vniuerſa, quacumque ſe diffundit, eccleſia.* De cuiuſmodi rebus tandem concludit: *Si quid* [z] *horum tota per orbem frequentat eccleſia, quin ita faciendum ſit, diſputare, inſolentiſſimæ inſaniæ eſt.* Hanc regulam præcipue applicat ad morem obſeruandi diem dominicum, quem non ieiunio celebrare, ſed feſtum agere ſoleat eccleſia, & ait [a]: *Quis non Deum offendet, ſi velit cum ſcandalo totius, quæ vbique dilatata eſt, eccleſiæ die dominico ieiunare?* Nam vniuerſalis conſuetudo & canones eccleſiæ [b] repugnabant. Ex eadem ratione in vitio ponebatur, ſi quis eo die flexis genibus oraret, quia generalis eccleſiæ mos erat, vt a ſtantibus [c] preces funderentur in dominicæ reſurrectionis memoriam; & concilium *Nicænum* rem dignam decreto iudicabat, quo omnes

(y) Auguſtin. epiſt. CXVIII. ad Ian.

(z) Ibid.

(a) Auguſt. epiſt. LXXXVI. ad Caſulan.

(b) Can. apoſt. c. LXIV. *Εἴ τις κληρικὸς εὑρεθῇ τὴν κυριακὴν ἡμέραν ἢ τὸ σάββατον, πλὴν τοῦ ἑνὸς μόνου, νηστεύων, καθαιρείσθω· ἐὰν δὲ λαϊκὸς ᾖ, ἀφοριζέσθω. Si quis clericus inuentus fuerit, die dominica ieiunans, vel ſabbato, præter vnum ſolum, deponatur: ſi vero laicus ſit, ſegregetur.*
Concil. Gangren. c. XVIII. *Εἴ τις διὰ νομιζομένην ἄσκησιν ἐν τῇ κυριακῇ νηστεύοι, ἀνάθεμα ἔστω. Si quis propter eam, quæ exiſtimatur, exercitationem in dominico ieiunet, ſit anathema.*
Concil. Carthag. IV. c. LXIV. Qui dominico die ſtudioſe ieiunat, non credatur catholicus.
Concil. Bracar. I. al. II. can. IV. Si quis natalem Chriſti ſecundum carnem non bene honorat, ſed honorare ſe ſimulat, *ieiunans* in eodem die & *in dominico* -- anathema ſit.

(c) Tertull. de coron. milit. c. III. Die dominico ieiunium nefas ducimus, vel de geniculis adorare.
Concil. Nicæn. c. XX. *ἐπειδή τινές εἰσιν ἐν τῇ κυριακῇ γόνυ κλίνοντες, καὶ ἐν ταῖς τῆς πεντηκοστῆς ἡμέραις, ὑπὲρ τοῦ πάντα ἐν πάσῃ παροικίᾳ φυλάττεσθαι, ἑστῶτας ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ τὰς εὐχὰς ἀποδιδόναι τῷ θεῷ. Quoniam ſunt quidam, qui in die dominico genu flectunt, & ipſis diebus pentecoſtes; vt omnia ſi-*

ad

ad eamdem consuetudinem obseruandam reducerentur. Idem faciebat ecclesia in negotio solemnitatis paschalis, regulam præscribens, qua omnes ecclesiæ vno eodemque die eam agere iubebantur, quod nefas esset, vt in tanti momenti negotio & in huiusmodi religionis solemnitate dissensio reperiretur, quemadmodum CONSTANTINVS imperator in epistola [d], ad omnes ecclesias per totum terrarum orbem hac occasione scripta, loquitur. Vt adeo, licet diuersæ ecclesiæ diuersis diebus hanc festiuitatem celebrarent, hoc decreto nondum facto, postea tamen, quam res semel definita esset, nulla amplius dissentiendi libertas relinqueretur.

§. XIII.

Sexto, *In submittendo se decretis conciliorum nationalium.*

IDEM de conciliorum nationalium decretis obseruari licet, imperio *Romano* in diuersa regna diuiso. Res bene multæ initio vniuscuiusque episcopi arbitrio ac prudentiæ in suæ diœcesis gubernatione permittebantur, quæ postea nationalium conciliorum decretis coërceri reprimique cœperunt. Quod adsertum vt vno tantum exemplo illustremus: Quilibet episcopus priscis temporibus libertatem habebat liturgiam in suæ ipsius ecclesiæ vsum faciendi: Sequentibus autem temporibus, orbe terrarum in diuersa regna diuiso, regulæ dabantur, vt omnes ecclesiæ huius illiusue regni vnam eamdemque haberent liturgiam. Ita quum *Hispania* & *Gallia Narbonensis* distinctum regnum euasisset, decretum fiebat, vt, quemadmodum non nisi vna fides sit, ita non nisi vna liturgia, siue vnus diuini cultus ordo, per vniuersum regnum obseruaretur. Concilium *Toletanum* quartum sub rege *Sisenando* peculiarem canonem hanc in rem fecit [e]: *Post rectæ fidei confessionem, quæ in sancta Dei ecclesia prædicatur, placuit, omnes sacerdotes, qui catholicæ fidei vnitate complectimur, vt nihil vltra diuersum aut dissonum in ecclesiasticis sacramentis agamus; ne quælibet nostra diuersitas apud ignotos seu carnaliter in omni parochia seruentur, visum est sanctæ synodo, vt stantes Deo orationes effundant.*

(*d*) Ap. Euseb. de vita Constant. lib. III. c. XVIII. πρὸς τούτοις κἀκεῖνο πάρεστι συνορᾷν, ὡς ἐν τηλικούτῳ πράγματι καὶ τοιαύτῃ θρησκείας ἑορτῇ διαφωνίαν ὑπάρχειν, ἐστὶν ἀθέμιτον.

(*e*) Concil. Toletan. IV. c. II.

les

les schismatis errorem videatur ostendere, & multis exstet in scandalum varietas ecclesiarum. Vnus ergo orandi atque psallendi modus nobis per omnem Hispaniam atque Galliam conseruetur: Vnus modus in missarum solemnitatibus, vnus in vespertinis officiis: nec diuersa sit vltra in nobis ecclesiastica consuetudo, quia in vna fide continemur & regno. Hic canon etiam ad vetustiores canones prouocat, eamdem cultus diuini rationem singulis cuiusuis prouinciæ ecclesiis præscribentes, *Hoc*, inquiens, *& antiqui canones decreuerunt, vt vnaquæque prouincia & psallendi & ministrandi parem consuetudinem teneat.* Et res nota ac manifesta omnibus est, ea tempestate, hoc est sæculo sexto & septimo & ante, canones esse factos in quibusdam conciliis, quibus cuiusque prouinciæ ecclesiæ ritus suos ad ritus & consuetudines metropolitanæ ecclesiæ conformare iussæ sunt. Quemadmodum ex concilio *Agathensi*, an. DVI [*f*], *Epaonensi* & *Gerundensi* an. DXVII [*g*], concilio *Venetico* [*h*] & *Bracarensi* primo [*i*] an. CCCLXV & DLXIII. videre est. Licet

(*f*) Conc. Agath. c. XXX. Quia conuenit, ordinem ecclesiæ ab omnibus æqualiter custodiri, studendum est, vt, sicut vbique fit, & post antiphonas collectiones per ordinem ab episcopis vel presbyteris dicantur, & hymni matutini vel vespertini diebus omnibus decantentur, & in conclusione matutinarum vel vespertinarum missarum, post hymnos capitella de psalmis dicantur, & plebs collecta oratione ad vesperam ab episcopo cum benedictione dimittatur.

(*g*) Conc. Epaon. c. XXVII. Ad celebranda diuina officia ordinem, quem metropolitani tenent, prouinciales eorum obseruare debebunt.
Conc. Gerundens. can. I. De institutione missarum, vt, quomodo in metropolitana ecclesia fuerit, ita Dei nomine in omni Tarraconensi prouincia, tam ipsius missæ ordo, quam psallendi, vel ministrandi consuetudo seruetur.

(*h*) Concil. Venetic. c. XV. Rectum quoque duximus, vt vel intra prouinciam nostram sacrorum ordo & psallendi vna sit consuetudo: & sicut vnam cum trinitatis confessione fidem tenemus, vnam & officiorum regulam teneamus: ne variata obseruatione in aliquo deuotio nostra discrepare credatur.

(*i*) Concil. Bracar. I. c. XIX. XX. XXI. XXII. XXIII. (Apud Labb. concil. II. can. I-V. tom. V. conc. p. 840.) Placuit omnibus communi consensu, vt vnus atque idem psallendi ordo in matutinis vel vespertinis officiis teneatur. — Item placuit, vt per solemnium dierum vigilias vel missas, omnes easdem & non diuersas lectiones in ecclesia legant. Item placuit, vt non aliter episcopi & aliter presbyteri populum, sed vno modo salutent, dicentes: Dominus sit vobiscum &c. Item placuit, vt eodem ordine missæ celebrentur ab omnibus, quem Profuturus quondam huius metropolitanæ ecclesiæ episcopus ab ipsa apostolicæ sedis auctoritate suscepit scriptum. Item placuit, vt nullus eum baptizandi ordinem prætermittat, quem & antea tenuit metropolitana Bracarensis ecclesia.

enim

enim per antiquissimas regulas quilibet episcopus libertatem haberet præscribendi, quæ ecclesiæ suæ omnium maxime expedire crederet, nec vlla ecclesia dictatoriam potestatem in aliam quamcumque istis in rebus sibi arrogaret; tamen quum ecclesiæ vni capiti politico subiici cœptæ & ecclesiæ nationales ex hac distinctione ortæ essent; ab omnibus istiusmodi nationis episcopis iudicabatur conducere, in ritibus ac cærimoniis diuini cultus æque ac in ipsa fide eas arctius vnire. Et ex hoc tempore etiam necessaria pars vnionis ecclesiarum nationalium euasit; in quod, quum omnes episcopi voluntarie consentirent, nullus ab hac vnitate secessionem poterat facere, quin crimen incurreret temere violatæ istius vnitatis, quæ tam congruens & apta erat ad diuersa ecclesiæ cuiusdam nationalis membra in communionem coagmentanda.

§. XIV.

Nulla visibilis capitis ad omnes ecclesiæ catholicæ partes vna communione coniungendas necessitudo.

ITA vidimus, in quo ecclesiæ catholicæ vnitas, in amplissima latitudine sua accepta, constiterit. Atque hinc hæc duo per modum negandi, sine vllo ampliore documento, inferre tuto licebit. 1.) Nullam heic fuisse visibilis capitis necessitudinem, quemadmodum hodie in ecclesia *Romanensi* venditatur, ad omnes ecclesiæ catholicæ partes vna communione coniungendas. Neque 2.) vllo modo necesse fuisse, vniuersam ecclesiam catholicam iisdem ritibus, cærimoniis ac consuetudinibus vti in rebus indifferentibus, quæ in diuersis ecclesiis diuersæ esse poterant sine vllo catholicæ communionis detrimento. Priori isti satis consultum & prouisum erat omnium ecclesiarum in eadem fide consensione & officio, quod toti episcoporum, æquales partes in vna episcope habentium, collegio incumbebat, sibi in rebus omnibus, ad fidem defendendam & vnitatem ecclesiæ in qualibet parte conseruandam necessariis, mutuum ferendi auxilium, si quando oppugnaretur. Hac sola ratione, non confugiendo ad vllum visibile & constitutum caput, veteres ecclesiæ vnitatem conseruabant. Auxilium nonnumquam implorabatur episcopi *Romani*, qui grauem in magno episcoporum corpore sustinebat personam, & qui pro-

propter ſtationem ſuam in ciuitate imperiali ſuccurrere iis poterat, qui miſeris ac duris temporibus premebantur. Verum iudicium illius & opinio non certa & indubitata regula veritatis, nec deciſio eius talis eſſe exiſtimabatur, quæ reliquos orbis chriſtiani epiſcopos coërceret, vt ne vlla in re ſine ſchiſmatis culpa ab ipſo eis liceret diſſentire. Interdum enim epiſcopus *Romanus* in apertam delabebatur hæreſin, vt quum *Liberius* ſacrilegis *Arianorum* placitis ſubſcriberet. Cuiuſmodi quid ſi contingeret, quiuis alius epiſcopus non tantum diſſentiendi ab eo gaudebat libertate, ſed per partem, quam in communi eccleſiæ habebat epiſcope, ei ſeſe opponere, & ſi occaſio exigeret, anathema aduerſus ipſum pronuntiare debebat; vti *Hilarius* contra *Liberium* [*k*] fecit, quum *Athanaſii* condemnationi & ſymbolo *Arianorum*, quod *Sirmii* fabricauerant, ſubſcripſiſſet. Interdum epiſcopi iuriſdictionem in alias eccleſias exercere ſibi ſumebant, quarum in negotiis vi canonum nullam habebant poteſtatem. Sic quum VICTOR eccleſias *Aſiaticas* a communione alienas pronuntiaret, quod in celebratione paſchatis ab ipſo diſſentirent, non tantum epiſcopi *Aſiatici*, ſed ipſe *Irenæus* & reliqui orbis chriſtiani antiſtites ipſi obſiſtebant, tamquam qui extra muneris ſui fines & terminos egreſſus temerarium & ad ſchiſma ſpectans negotium ſuſcepiſſet. Qui enim non debita ſibi poteſtate abutens alios communione excludit, is proprie eſt ſchiſmaticus, minus neceſſariam faciendo diuiſionem in eccleſia, non illi, qui neceſſitate coacti ab eo ſe ſeparant. Ita ruſus, quum *Zoſimus* & *Cæleſtinus* ab eccleſiis *Africanis* ad ſe appellantes recipere, ab illiſque damnatos abſoluere ſibi ſumerent; AVGVSTINVS & omnes eccleſiæ *Africanæ* hoc acriter & vehementer increpabant, tamquam praxin illegitimam, violantem leges vnitatis & commercii eccleſiaſtici regulas, quæ requirant, vt ne quis, qui in altera eccleſia ſit excommunicatus, in altera abſoluatur, quum ſuæ ipſius eccleſiæ, cuius cenſuræ ſubiaceat, nondum fecerit ſatis. Et idcirco ad prohibendam hanc praxin, & ſupprimendam enormem, quam ſibi epiſcopi *Romani* arrogabant, poteſtatem, primum quidem in

(*k*) Hilar. fragm. p. 134. Anathema tibi a me dictum, Liberi, & ſociis tuis. Iterum tibi anathema & tertio, præuaricator Liberi.

con-

concilio *Mileuitano* [l] legem condebant, ita habentem: *Placuit, vt presbyteri, diaconi, vel ceteri inferiores clerici, in caussis, quas habuerint, si de iudiciis episcoporum suorum questi fuerint, vicini episcopi eos audiant: & inter eos quidquid est, finiant adhibiti ab eis ex consensu episcoporum suorum. Quod si & ab eis prouocandum putauerint, non prouocent, nisi ad Africana concilia, vel ad primates prouinciarum suarum. Ad transmarina autem qui putauerit appellandum, a nullo inter Africam in communionem suscipiatur.* Deinde in generalem congressi synodum [m], epistolam mittebant ad episcopum *Romanum*, qua ipsum admonebant, quam hæc praxis pugnet cum decretis *Nicænis*, quæ prudentissime iustissimeque prouiderint, quæcumque negotia in suis locis, vbi orta sint, coram concilio & metropolitano finienda. Præterea absurdum esse dicebant, si quis vellet credere, vnicuilibet posse Deum examinis inspirare iustitiam, & innumerabilibus congregatis in concilium sacerdotibus denegare. Hæc euidenter ostendunt, non credidisse patres illos, vnum quemdam hominem quasi centrum esse vnitatis totius ecclesiæ; aut omnes ecclesias necessario in communione cum ecclesiæ *Romanæ* episcopo esse debere, siue catholicus siue hæreticus foret; aut vllam ecclesiam, extra metropoliticæ potestatis illius limites positam, vllo modo iurisdictioni ipsius se subiicere oportere. Manifesto autem demonstrat contrarium, nullam visibilis capitis fuisse necessitudinem, quæ in hodierna ecclesia *Romana* vrgetur, ad omnes ecclesiæ catholicæ partes in vnam communionem redigendas; sed in rebus fidei vnumquemque episcopum non minus totius ecclesiæ fuisse custodem, quam episcopum *Romanum*; & in rebus disciplinæ, omnes ecclesias habuisse libertatem caussas suas in synodo episcoporum audiendi atque decidendi, sine vlla peregrinæ iurisdictionis imploratione, quemadmodum in aliis huius operis partibus [*] abunde demonstrauimus, ad quas lectorem nostrum amandamus.

(l) Concil. Mileuit. c. XXII.

(m) Cod. can. African. a cap. CXXXV ad CXXXVIII.

(*) Lib. II. c. V. vol. I. p. 111 - 116. Lib. IX. cap. I. §. XI. vol. III. 396.

§. XV.

Nec vlla necessitas conuenientiæ ac consensionis totius ecclesiæ in iisdem ritibus ac cærimoniis, vtpote rebus indifferentibus.

NEQVE vero minus clarum est & perspicuum, ad conseruandam ecclesiæ catholicæ vnitatem haud necesse fuisse, omnes ecclesias in iisdem ritibus ac cærimoniis conuenire; sed vnamquamque ecclesiam suis vti potuisse ritibus ac consuetudinibus, vtpote libertate gaudentem in rebus omnibus indifferentibus leges sibi condendi, nisi vniuersalis quædam traditio, vel generalis aut nationalis cuiusdam concilii decretum (vt antea meminimus) aliter id fieri præcepisset. Huc valet notabile illud IRENAEI [n] dictum, quod occasione diuersarum consuetudinum in obseruando ieiunio quadragesimali protulit: *Omnes pacem inuicem retinemus, & ieiuniorum diuersitas consensionem fidei commendat.* HIERONYMVS similiter loquens de differentibus ecclesiarum consuetudinibus, respectu habito ad ieiunium sabbati & quotidianam eucharistiæ receptionem, generalem præscribit regulam, *Ego*, inquiens [o], *illud te breuiter admonendum puto, traditiones ecclesiasticas (præsertim quæ fidei non officiant) ita obseruandas, vt a maioribus traditæ sunt: nec aliorum consuetudinem aliorum contrario more subuerti --- sed vnaquæque prouincia abundet in suo sensu, & præcepta maiorum leges apostolicas arbitretur.* In eumdem modum AVGVSTINVS [p] ait: *In his rebus, de quibus nihil certi statuit scriptura diuina, mos populi Dei vel instituta maiorum pro lege tenenda sunt. De quibus si disputare voluerimus & ex aliorum consuetudine alios improbare, orietur interminata luctatio, quæ labore sermocinationis quum certa documenta nulla veritatis insinuet: vtique cauendum est, ne tempestate contentionis serenitatem caritatis obnubilet.* Addit aliquanto post: *Interminabilis est ista contentio, generans lites, non finiens quæstiones. Sit ergo vna fides [q] vniuersæ, quæ vbique dilatatur, ecclesiæ, tamquam intus in membris, etiam si ipsa vnitas fidei quibusdam diuersis obseruationibus celebratur, quibus nullo modo, quod in fide verum est, impeditur. Omnis enim pulchritudo fi-*

(n) Ap. Euseb. lib. V. c. XXIV. Πάντες -- εἰρηνεύομεν πρὸς ἀλλήλους· καὶ ἡ διαφωνία τῆς νηστείας τὴν ὁμόνοιαν τῆς πίστεως συνίστησι.

(o) Hieron. epist. XXVIII. ad Lucinium Bœticum.

(p) Augustin. epist. LXXXVI. ad Casulanum.

(q) Augustin. ibid.

liæ

lia regis intrinsecus; illæ autem obseruationes, quæ varie celebrantur, in eius veste intelliguntur. Vnde ibi dicitur, In fimbriis aureis circum amicta varietate. Sed ea quoque vestis ita diuersis celebrationibus varietur, vt non aduersis contentionibus dissipetur. Hæc antiqua erat ratio conseruandi pacem in ecclesia catholica, vt differentibus ecclesiis, quæ in rebus externis ab alia nulla pendebant, sua relinqueretur libertas, consuetudines suas sine vllo impedimento sequendi. Nam, vt GREGORIVS [r] MAGNVS in epistola ad *Leandrum* episcopum *Hispanicum* loquitur, *In vna fide nihil officit sanctæ ecclesiæ consuetudo diuersa.* Et idcirco, licet ecclesiæ *Hispanicæ* in quibusdam consuetudinibus ab ecclesia *Romana* discreparent, non tamen eas cogebat, ritibus ac consuetudinibus suis relictis, *Romanæ* ecclesiæ sequi consuetudines. Simile responsum *Augustino* monacho, archiepiscopo *Cantuariensi*, dabat, quando hic eum interrogauerat, quamnam diuini cultus formam in *Britannia* instituere deberet, veteremne *Gallicanam*, an *Romanam?* & qui fieret, vt quum vna sit fides, diuersæ sint ecclesiarum consuetudines, & alia consuetudo missarum in *Romana* ecclesia, alia in *Gallicanis* ecclesiis obseruetur? Ad quam quæstionem hunc in modum respondebat [s]: *Mihi placet, vt, siue in Romana siue in Galliarum, seu in qualibet ecclesia aliquid inuenisti, quod plus omnipotenti Deo placere possit, sollicite eligas; & in Anglorum ecclesia, quæ adhuc ad fidem noua est, institutione præcipua, quæ de multis ecclesiis colligere potuisti, infundas. Non enim pro locis res, sed pro bonis rebus loca amanda sunt. Ex singulis ergo quibusque ecclesiis, quæ pia, quæ religiosa, quæ recta sunt, elige, & hæc quasi in fasciculum collecta, apud Anglorum mentes in consuetudinem depone.* Neque dubium est, quin *Augustinus* præceptis eius in recens plantata ecclesia sua *Anglicana* morem gesserit.

NEQVE vero hæc libertas diuersis ecclesiis in mere ritualibus tantum & indifferentibus, sed nonnumquam etiam in grauioribus momenti rebus indulta erat, exempli caussa, in receptione vel reiectione eorum, qui per hæreticos & schismaticos baptizati erant, sine alio baptismate. Quæstio hæc erat diu agitata inter ecclesias *Africanam*, *Romanam* & alias; sed ta-

(r) Gregor. Magn. epist. XLI. ad Leandrum.
(s) Gregor. Respons. ad quæst. Aug. ap. Bedam lib. I. c. XXVII. & Gratian. distinct. XII. c. X.

 men

men ſine communionis violatione, ſpeciatim ab eorum parte, qui moderata ſequebantur conſilia *Cypriani*, qui differentium eccleſiarum libertatem hac in re ſtudioſe defenſitabat, omnibus eccleſiis permittens, vt pro ſuo quæque agerent iudicio, & pacem cuſtodiens cum illis, qui ab ipſo diſſentiebant; quemadmodum pluribus in libro quodam antecedente [*] docuimus, vbi de epiſcoporum omni ſubiectione libera ratione, vulgo independentia, in eccleſiis *Africanis* plura diſputauimus.

NARRATIONEM de aliis quibuſdam quæſtionibus, tamquam candide & moderate diſceptatis, lector eodem loco reperire poteſt. Cuiuſmodi quæſtio erat de baptiſmo clinicorum, & de adultorum in communionem reſtitutione, qua in re *Africanorum* antiſtitum praxis ſæpenumero diuerſa erat; neque tamen alter alterius praxin reprehendebat, nec mutuam inter ſe diſſoluebant communionem. Interdum eadem moderatio in minoris momenti capitibus doctrinalibus obſeruabatur. Nam, vt eruditi & acri iudicio præditi ſcriptores [t] inter noſtrates obſeruarunt ex AVGVSTINO [u], præter neceſſarie fidei capita, *Alia ſunt, de quibus inter ſe aliquando doctiſſimi atque optimi regulæ catholicæ defenſores, ſalua fidei compage non conſonant. Sunt quæſtiones* [x], *in quibus, ſalua fide, qua chriſtiani ſumus, aut ignoratur, quid verum ſit, & ſententia definitiua ſuſpenditur, aut aliter quam eſt, humana & infirma ſuſpicione conicitur. Veluti quum quæritur, qualis vel vbi ſit paradiſus, vbi conſtituit Deus hominem, quem formauit ex puluere, quum tamen eſſe illum paradiſum, fides chriſtiana non dubitet. Vel quum quæritur, vbi ſit nunc Elias vel Enoch, an ibi,*

(*) Lib. II. c. VI. vol. I. p. 116. ſeqq.

(t) Barrow *of the Unity of the Church* p. 299. Potter, *Anſwer to charity miſtaken* ſect. III. p. 88.

(u) Auguſtin. contr. Iulian. Pelag.

(x) Auguſtin. de peccat. orig. contra Pelag. & Cæleſtin. lib. II. c. XXIII. Id. enchirid. c. LIII. Habemus in euangelio: Ecce angelus domini apparuit illis in ſomnis dicens. His enim modis velut indicant ſe angeli contrectabilia corpora non habere. Faciuntque difficillimam quæſtionem, quomodo patres eius pedes lauerint, quomodo Iacob cum angelo tum ſolida contrectatione luctatus ſit. Quum iſta quæruntur, & ea, ſicut poteſt, quiſque coniectat, non inutiliter exercentur ingenia, ſi adhibeatur diſceptatio moderata, & abſit error opinantium, ſe ſcire quod neſciunt. Quid enim opus eſt, vt hæc atque huiuſmodi affirmentur, vel negentur, vel definiantur cum diſcrimine, quando ſine crimine neſciuntur?

an

an alicubi alibi, quos tamen non dubitamus, in quibus nati sunt, corporibus viuere. Vel quum quaeritur, vtrum in corpore an extra corpus in tertium caelum sit raptus apostolus. De quibus atque huiusmodi variis & innumerabilibus quaestionibus, siue ad obscurissima opera Dei, siue ad scripturarum abditissimas latebras pertinentibus, ille concludit, & multa in eis ignorari salua christiana fide, & alicubi errari sine aliquo haeretici dogmatis crimine posse. Cuius rei consideratione AVGVSTINVS compulsus alicubi palam profitetur, quod in sanctis scripturis [y] multo nesciat plura, quam sciat. Et si homines de istiusmodi rebus infeste inter se dimicare, & alius alium propter earum ignorationem vel errorem, quo quis in illis ducatur, reiicere vellet & auersari, nec finis nec terminus schismatum & diuisionum foret in ecclesia. Itaque in talibus quaestionibus cuilibet suo abundare sensu permittebatur, modo vt hanc pacis regulam obseruaret, Ne opiniones suas aliis imperiose obtruderet, neque mentis suae cogitata vrgeret, velut necessarias doctrinas siue articulos fidei in rebus, de quibus scriptura vel sileat, vel mortalibus sentiendi relinquat libertatem.

§. XVI.

Quaenam indulgentia illis tributa sit, qui ex simplici ignorantia communionem inter se dissoluissent.

IMMO VERO in quibusdam casibus aliqua indulgentia viris bonis ac candidis tribuebatur, qui communionem inter se dissoluebant. Contingebat enim interdum, vt boni catholici inter se diffiderent ex ignorantia, & mutuam communionem ob mera verba dissoluerent, non intelligentes alteri alterorum opiniones. Qua in re omnes viri prudentes & moderati vtriusque partis vicem dolebant, eosque vt conciliarent & ad vnitatem redigerent, omnem nauabant operam, neutra parte seuere damnata. NAZIANZENVS [z] narrat, periculum aliquando fuisse, ne orbis terrarum fines per paucas aliquot syllabas abrumperentur. Factum hoc in controuersia de vsu

(y) August. epist. CXIX. ad Ianuar. cap. XXI. Miror, quia hoc te latet, quod non solum in aliis innumerabilibus rebus multa me lateant, sed etiam in ipsis sanctis scripturis multo nesciam plura, quam sciam.

(z) Nazianz orat. XXI. de laud. Athanas. tom. I. p. 396. 395. cit. lib. VI. c. III. §. IX. vol. II. p. 368. sub litt. (a) pag. 369. litt. (aa).

voca-

vocabulorum, τρία πρόσωπα & τρεῖς ὑποςάσεις in doctrina de *TRINITATE*. Omnes quidem orthodoxi erant & sub differentibus vocabulis sentiebant idem; quum autem alii aliorum mentem non caperent, sese mutuo incusabant hæreseos. Qui tres diuinitatis personas *tres hypostases* nominabant, aduersariis suis errorem *Sabellii*, hi autem istis impiam *Arii* sententiam tribuebant, quasi tres hypostases sensu *Ariano* de tribus essentiis siue substantiis diuersæ naturæ intelligerent. Magnus autem ille & candidus *Athanasius*, quum pro mirifica sua prudentia & dexteritate hanc absurdam & a ratione alienam verbi sectionem perspiceret, medicinam huic morbo quam primum adhibebat. Nam verborum vtriusque partis sententia diligenter & accurate perpensa, posteaquam concordes reperisset, nec, quantum ad doctrinam, vllo modo inter se dissidentes, ita negotium transigebat, vt nominum vsum concedens rebus eos constringeret. Et hoc, vt auctor noster loquitur, diuturnis eius laboribus & sermonibus longe vtilius erat: Hoc multis vigiliis & chameuniis præstantius. Hoc peruulgatis atque omni fama celebratis ipsius exiliis & fugis nihilo inferius existimandum erat. Vnde hoc ipsum narrare incipiens, lectoribus suis adfirmat, se illud citra damnum silentio præterire non posse, ea præsertim tempestate, qua multæ contentiones dissidiaque in ecclesia gignantur. Nam illis quoque, qui tum viuerent, hanc actionem doctrinæ esse posse, si ipsum sibi proponere velint imitandum; siquidem homines procliues sint ad dissidendum non tantum ab impiæ doctrinæ cultoribus, verum etiam ab illis, qui pietatis laude inprimis excellant, idque non in paruis duntaxat & contemnendis dogmatibus (minus enim hoc graue fore) verum etiam in verbis, quæ ad eumdem omnino sensum tendant, vt in re præsenti factum. Istiusmodi erat sapientium & bonorum virorum candor ac prudentia in studio componendi minus necessarias & verbales orthodoxorum disputationes, si quando infeliciter contingeret, vt sententiis inter se dissiderent, & alteri de alteris sine idoneis rationibus quererentur.

RATIONEM quoque bonarum habebant mentium, quæ ex mera ignorantia vel infirmitate in errores inductæ erant. Nam hæresiarchas ab eorum sectatoribus, ductores a populo; natos

natos & educatos in ecclesia & deinde in hæresin delapsos ab iis, qui errores ex parentum traditione ac seductione acceperant, sollicite & diligenter distinguebant. AVGVSTINVS [a] loquens de hisce postremis, ait: *Qui sententiam suam, quamuis falsam atque peruersam, nulla pertinaci animositate defendunt, præsertim quam non audacia præsumtionis suæ pepererunt, sed a seductis atque in errorem lapsis parentibus acceperunt, quærunt autem cauta sollicitudine veritatem, corrigi parati quum inuenerint, nequaquam sunt inter hæreticos deputandi.* Vult dicere AVGVSTINVS, non habere eos formalem hæresin, quæ sit fastus & pertinacia in errore; adeoque mitius de illis iudicari posse, quam de eis, qui hæreses primum inuenerint, vel eas deinceps ex vitiosa quadam animi indole sint amplexi, maiorem cupiditatum suarum, voluptatum atque iniquitatis, quam sinceri veritatis amoris, habentes rationem. Cuiusmodi infirmi & imperiti homines etsi ab errore vel schismate vel peccato prorsus immunes pronuntiari non poterant, tamen si cum aliis comparabantur, conditio eorum excusationem aliquam habere iudicabatur. Et idcirco neque tam seuere puniebantur, neque in tanta offensa apud Deum esse credebantur. *Errant*, inquit SALVIANVS [b], de nonnullis hæresin *Arianam* amplexis loquens, *sed bono animo errant; non odio, sed affectu Dei, honorare se dominum atque amare credentes. Quamuis non habeant rectam fidem, illi tamen hoc perfectam Dei æstimant caritatem. Qualiter pro hoc ipso falsæ opinionis errore in die iudicii puniendi sint, nullus potest scire, nisi iudex.*

§. XVII.

De diuersis gradibus vnitatis; & quod nemo in perfecta vnitate ecclesiæ esse creditus sit, qui non in perfecta cum illa communione fuerit.

HAEC res paruam aliquam distinctionem peperit inter hæresiarchas, siue primos hæresis architectos, & eos, qui ignari quidem, certe & imprudentes, ex eorum seductione atque præstigiis in errorem inducti erant, quemadmodum pluribus videbimus, vbi de disciplina & censuris ecclesiæ differemus. Interim heic obseruamus, quod, quum ecclesia de hominum

(a) August. epist. CLXII. ad episc. Donat. p. 277.
(b) Saluian. de gubernat. Dei lib. V. p. 154.

cordibus iudicare communiter non posset nec caussas perspicere, quæ eas in errorem & schisma inducerent, aliam plerumque viam inire, & de eorum vnitate secum ex externa ipsorum communione & professione iudicare coacta sit. Et quia diversa genera diuersique gradus vnitatis erant, vti antea vidimus, ita quidem, vt quis in communione ecclesiæ hoc respectu esse, alio autem respectu extra eam esse posset; ideo ecclesia hanc adhibebat regulam, vt nullos in perfecta sua vnitate esse iudicaret, nisi qui in perfecta cum ipsa essent communione. Quocirca licet hæretici, schismatici, excommunicati & profani homines certo sensu essent de ecclesia, vtpote baptismo donati, quem semper retinebant, & fidem christianam ex parte professi; tamen quia in aliis respectibus ab ea erant auulsi, non habebantur pro sanis & perfectis membris corporis, sed pro abscissis & marcidis ramis, eo quod ista vnitas in aliis respectibus deesset, quæ necessario requiritur ad denominandum quempiam verum ac perfectum christianum, qui titulus est, nullis nisi eis permissus, qui sunt in plena cum ecclesia *CHRISTI* communione. Hæc distinctio inter totalem & partialem vnitatem, & totale & partiale schisma & separationem multum eo prodest, vt quis omnia illa dicta intelligat veterum, qui de hæreticis, schismaticis, excommunicatis & profligatis perditisque loquuntur peccatoribus, tamquam qui quodam modo sint in & de ecclesia, eodem tempore, quum re ipsa & vere ab ea separati esse iudicantur. Ita OPTATVS *Donatistis* narrat, ex parte ab ecclesia eos esse separatos, non ex toto. „In parte „vestis, inquit [c], adhuc vnum sumus, sed in diuersa pende„mus. Quod enim scissum est, ex parte diuisum est, non ex „toto concisum. Et merito, quia nobis & vobis est vna ec„clesiastica conuersatio: Et si hominum litigant mentes, non „litigant sacramenta. Denique possumus & nos dicere, pares „credimus, & vno sigillo signati sumus: Nec aliter baptizati „quam vos: Testamentum diuinum legimus pariter: Vnum „Deum rogamus. Oratio dominica apud nos & apud vos vna „est, sed scissura (vt supra diximus) facta, partibus hinc atque „hinc pendentibus, sartura necessaria„. Hoc aliis in locis [d] repe-

(c) Optat. lib. III. p. 72. (p. 78. edit. Paris. MDCLXXIX.)
(d) Optat. lib. V. p. 84. (p. 99. edit. cit.)

repetit: „Apud vos & apud nos vna eſt eccleſiaſtica conuer-„ſatio, communes lectiones, eadem fides, ipſa fidei ſacramen-„ta, eadem myſteria„. Et hac de cauſſa ſæpe illis dicit, eſſe eos, velint nolint, fratres ſuos. „Quamuis [e] & illi (*Dona-„tiſtæ*) non negent, & omnibus notum ſit, quod nos odio ha-„beant & execrentur, & nolunt ſe dici fratres noſtros; tamen „nos recedere a timore Dei non poſſumus. --- Sunt igitur ſine „dubio fratres, quamuis non boni. Quare nemo miretur, eos „me appellare fratres, qui non poſſunt non eſſe fratres. Eſt „quidem nobis & illis vna ſpiritualis natiuitas, ſed diuerſi ſunt „actus &c.„ Et iterum [f]: „Non enim non poteſtis eſſe fra-„tres, quos iiſdem ſacramentorum viſceribus vna mater eccle-„ſia genuit; quos eodem modo adoptiuos filios Deus pater ex-„cepit. Vnde huius temporis præſcius Chriſtus, quia futurum „erat, vt a nobis hodie diſcordaretis, talia dedit orandi man-„data, vt vel in oratione vnitas remaneret, & preces iunge-„rent, quos diſcrepaturæ fuerant partes. Oramus pro vobis, „quia volumus, & vos pro nobis, & quum non vultis: aut di-„cat vnuſquiſque veſtrum, Pater meus, qui in cælis es: Et, pa-„nem meum quotidianum da mihi hodie: Et dimitte mihi pec-„cata, quemadmodum & ego debitori meo. Igitur ſi quæ „mandata ſunt, mutari non poſſunt: Videtis, nos non in totum „ab inuicem eſſe ſeparatos, dum & nos pro vobis oramus, vo-„lentes: & vos pro nobis oretis, etſi nolentes. Vides, frater „*Parmeniane*, ſancta germanitatis vincula inter nos & vos in „totum rumpi non poſſe„. AVGVSTINVS ſemper in eumdem modum de hac vnione ex parte diſſerit: „In multis eſtis [g] „nobiſcum, in baptiſmo, in ſymbolo, in ceteris dominicis ſa-„cramentis. In ſpiritu autem vnitatis, in vinculo pacis, in ipſa „denique catholica eccleſia nobiſcum non eſtis„. Et alio lo-co [h]: „Velint nolint, fratres noſtri ſunt; tunc eſſe deſinent „fratres noſtri, ſi deſierint dicere, *Pater noſter*. Dixit de qui-„buſdam propheta, *His, qui dicunt vobis, non eſtis fratres noſtri*,

(e) Optat. lib. I. p. 34. (p. 4. edit. Pariſ. MDCLXXIX.)

(f) Optat. lib. IV. p. 77. (p. 88. edit. cit.)

(g) Auguſtin. epiſt. XLVIII. ad Vincent. p. 72.

(h) Auguſtin. in pſalm. XXXII. conc. II. p. 91. (tom. VIII. opp. p. 225. edit. Baſil. MDLXIX.)

„*dicite, fratres nostri estis* [*]. Circumspicite, de quibus hoc di-„cere potuerit. Numquid de paganis? Non, neque enim di-„cimus eos fratres nostros secundum scripturas, & ecclesiasti-„cum loquendi morem. Numquid de iudæis, qui in Christum „non crediderunt? Legite apostolum & videte, quia fratres, „quando dicit apostolus sine aliquo additamento, non vult in-„telligere nisi christianos. *Non est autem subiectus*, inquit, *frater*, „*aut soror in huiusmodi:* quum diceret de coniugio, fratrem & „sororem dixit christianum vel christianam. Iterum dicit, *Tu* „*autem quid iudicas fratrem tuum, aut tu, quid spernis fratrem tuum?* „Et alio loco, *Vos*, inquit, *iniquitatem facitis & fraudatis, & hoc* „*fratribus.* Isti ergo qui dicunt, non estis fratres nostri: paga-„nos nos dicunt. Ideo enim & rebaptizare nos volunt, di-„centes, nos non habere, quod dant. Vnde consequens est „error ipsorum, vt negent, nos fratres suos esse. Sed quare „nobis dixit propheta, *Vos dicite illis, Fratres nostri estis*, nisi quia „nos in eis agnoscimus, quod non repetimus? Illi ergo non „agnoscendo baptismum nostrum negant, nos esse fratres: nos „autem non repetendo ipsorum, sed agnoscendo nostrum, di-„cimus eis, fratres nostri estis. Dicunt illi, quid nos quæritis, „quid nos vultis? Respondemus, fratres nostri estis. Dicunt, „ite a nobis, non vobiscum habemus rationem. Nos prorsus „vobiscum rationem habemus: vnum Christum confitemur, „in vno corpore, sub vno capite esse debemus. Quid ergo me „quæritis, ait, si perii? Quare quærerem, nisi quia periisti. Si „ergo perii, inquit, sum frater tuus? Vt dicatur mihi de te, „*Frater tuus mortuus erat, & reuixit, perierat & inuentus est*,„ ce-tera.

Ex his omnibus patet, 1.) Diuersos fuisse vnitatis pariter ac schismatis gradus, pro eo, vt quis magis minusue ecclesiæ vnitus vel ab ea separatus esse crederetur. 2.) Eos, qui fidem, baptismum & communem diuini cultus formam retinuerint, his respectibus fuisse vnitos ecclesiæ; etsi in aliis respectibus, in quibus schisma eorum consistebat, ab ea fuerint separati. Ita fratres & non fratres, filii Dei & non filii Dei; domus Dei

(*) Ita tum legebant verba Iesa. LVI, 5. vid. Albaspin. in Optat. lib. I. p. 4. not. (t). ed. Par. MDCLXXIX.

et

et non domus Dei esse dici poterant, pro diuersa harum locutionum acceptatione diuersaque proportione & gradibus vnitatis vel schismatis, in quibus ecclesiæ vniti erant, vel ab ea separati. 3.) Ad tribuendum alicui vere catholici christiani nomen, absolute loquendo, necessarium fuisse, vt omnibus in respectibus & omni genere vnitatis perfectam & plenam haberet cum ecclesia communionem; hoc est, vt in fide, in baptismo, in vitæ sanctimonia, in caritate, in cultu & omnibus sanctis officiis, omnibusque necessariis gubernationis ac disciplinæ partibus cum ea congrueret. Ad denominandum autem quempiam schismaticum, satis fuisse, si vllo in respectu vnitatem ecclesiæ sciderit; tametsi malignitas schismatis ipsius maior minorue iudicanda fuerit ex gradibus secessionis, quam ab ea fecerit. Et harum beneficio regularum cuilibet facile ad intelligendum est, quid veteres intellexerint per vnitatem & schisma, & quomodo disciplinam ecclesiæ exercuerint ac tuiti sint, adigendo homines ad viuendum in perfecta ac plena communione cum ecclesia. Quod iam particulatim explanare & considerare nobis animus est.

LIBRI DECIMI SEXTI

CAPVT SECVNDVM

DE DISCIPLINA ECCLESIAE ET VARIIS EIVS GENERIBVS, DEQVE VARIIS METHODIS IN EIVS ADMINISTRATIONE OBSERVATIS.

§. I.

Disciplinam ecclesiæ non constitisse in rescindendo siue faciendo irritum vllius hominis baptismum.

QVANDO disciplina ecclesiæ, vti antea obseruauimus, ad membrorum suorum vnitatem puritatemque in vna communione conseruandam spectauit, exercitium eius non ad vllos alios pertinuisse existimandum est, nisi ad eos, qui in societate ipsius se existere quodam modo essent professi; cuiusmodi erant vel iam baptismo donati vel certe breui eo donandi. Neque enim disciplinam suam in alium quempiam exercere sibi sumebat ecclesia, qui esset extra communionem

 ipsius,

ipſius, ſed in eos tantummodo, qui in ipſius gremium ſenſu latiſſimo per aliquem profeſſionis ſuæ actum eſſent recepti. Et in hos ipſos diſciplinæ exercitium numquam eo extendere audebat, vt baptiſmo eorum reſciſſo irritoque declarato ſecundum aliquem baptiſmum, ſi primus verus eſſet, recipere eos cogeret, eo quidem conſilio, vt in eccleſiam denuo admitterentur, ſi ob crimen aliquod ex ea eſſent eiecti. Nam ipſi hæretici & apoſtatæ, qui chriſtianam vnitatem omnium maxime violabant, non adeo ab eccleſia erant disiuncti, quin aliquis reſpectus inter illos & eccleſiam remaneret beneficio quidem baptiſmi, cuius character in ipſa, quam quis ſibi animo concipere poteſt, maxima apoſtaſia & omnimoda fidei chriſtianæ eiuratione, indelebilis erat. Baptiſmatis legibus adhuc obſtricti tenebantur; & quantacumque ſeueritate in pœnitentia ſua, ſi ad eccleſiam redirent, tractarentur, nullum tamen exemplum datur, quod per ſecundum aliquem recepti fuerint baptiſmum, qui ſi ſemel legitime eſſet tributus, nullo vmquam tempore iterandus erat, quæcumque etiam ratio id videretur ſuadere. Non opus eſt hoc loco id probare, quia iam ſemel atque iterum hac de re fuſius loquendi habuimus occaſionem [*]; ſed obſeruamus tantum, non fuiſſe diſciplinæ eccleſiaſticæ partem, hominibus ius primitiuum in baptiſmo acceptum denegare; & conſequenter ſolemniſſimam quamque eorum ex communione eiectionem numquam eo ſpectaſſe, vt non niſi ethnici ac pagani eſſe, nec in eccleſiam ſine baptiſmi iteratione denuo recipi poſſe, declararentur.

§. II.

Sed in excludendo homines a communibus beneficiis & priuilegiis, in baptiſmo collatis.

SED diſciplina eccleſiæ in poteſtate conſiſtebat priuandi homines omnibus baptiſmi beneficiis ac priuilegiis, dum ſocietate ac communione eccleſiæ ſecludebantur, in qua ſola his priuilegiis frui eis licebat; cuiuſmodi erat coniunctio in precibus publicis, euchariſtiæ receptio, aliique diuini cultus actus. Interdum eccleſiam intrare penitus vetabantur, ita vt

(*) Lib. XII. c. V. vol. IV. p. 398. ſeqq. & *Scholaſtical Hiſtory of Baptiſm*, part. II. c. VI.

ne

ne quidem ſcripturarum lectioni attendere, aut ſermonem audire eis permitteretur, vſque dum quædam reſipiſcentiæ ſigna edidiſſent. Et reliqui omnes refugiebant reformidabantque cum eis conuerſari, partim vt eccleſiæ cenſuras & agendi cum ipſis rationem approbarent atque ſtabilirent, partim vt pudorem eis incuterent, partim etiam vt a periculo contagionis ſceleris eorum tutos ſe præſtarent.

§. III.

Hanc poteſtatem initio mere ſpiritualem fuiſſe poteſtatem, licet quibuſdam in caſibus brachium ſæculare in ſubſidium vocatum.

HVC vſque eccleſia in cenſuris ſuis ex naturali iure ſuo ac poteſtate proceſſit, non autem longius. Nam poteſtas eius in origine ſua mere ſpiritualis erat poteſtas; gladius eius ſpiritualis tantum gladius, vt CYPRIANO [a] vocatur, ad adficiendum animum, non corpus. In corpora hominum nullam ſibi arrogabat poteſtatem; nec dum in eorum bona, niſi mere eſſent eccleſiaſtica & ab ipſa eis donata, vt ita res ſibi proprias & dona ſua ab eis repeteret, qui in diſciplinam ipſius contumaces erant & rebelles. Quo in caſu nonnumquam ſæcularis magiſtratus implorabat auxilium, etiam quum gentilitatis ſuperſtitioni adhuc eſſet addictus, & frequentius, vbi *CHRISTO* nomen dederat. Ita quum patres concilii *Antiocheni Paulum Samoſatenſem* abdicaſſent officio in eiuſque locum ſubſtituiſſent *Domnum*, propria autem poteſtate ex domo ad eccleſiam pertinente, quam ipſe habitare pergebat, eiicere non poſſent, *Aurelianum* imperatorem ethnicum interpellabant, qui rectiſſime hoc negotium diiudicabat, iis domum tradi præcipiens, quibus *Italici* chriſtianæ religionis antiſtites & *Romanus* epiſcopus ſcriberent. *Hoc modo*, inquit EVSEBIVS [b], *Paulus cum ſummo dedecore per ſæcularem poteſtatem ab eccleſia exturbatus eſt.* Frequentius hoc fiebat, poſteaquam religionem chriſtianam amplexi erant imperatores. Tum enim liberius ac confidentius eos ad-

(a) Cyprian. epiſt. LXII. al. IV. ad Pompon. p. 9. (p. 175. edit. Amſtelod.) Spiritali gladio ſuperbi & contumaces reſecantur, dum de eccleſia eiiciuntur.

(b) Euſeb. lib. VII. c. XXX. *Μετὰ τῆς ἐσχάτης αἰσχύνης ὑπὸ τῆς κοσμικῆς ἀρχῆς ἐξελαύνεται τῆς ἐκκλησίας.*

ire

ire eorumque auxilium, exigente istiusmodi occasione, implorare poterant. Immo vero canones ad approbandam istiusmodi auxilii implorationem condebantur, vt censuris ecclesiæ aduersus contumaces & obstinatos peccatores sua constaret auctoritas, vis & effectus. Tale decretum in concilio *Antiocheno*, anno CCCXLI. imperante *Constantio*, factum legimus: *Si quis* [c] *presbyter vel diaconus, proprio contemto episcopo, ab ecclesia se ipsum segregauerit, & priuatim congregationem effecerit, & altare erexerit, & episcopo arcessente non obedierit, nec velit ei parere, nec morem gerere primo & secundo vocanti, is omnino deponatur, vt non amplius curationem assequi, nec suum possit honorem capere; Sin autem perseuerat perturbare & ecclesiam euertere, IS PER EXTERNAM POTENTIAM VT SEDITIOSVS CASTIGETVR.* Alius istiusmodi canon in concilio *Carthaginensi* tertio [d] statuebatur in caussa *Cresconii* cuiusdam episcopi *Africani*, qui plebe sua derelicta in aliam ecclesiam se intruserat, in qua quum cum omnium ecclesiasticarum censurarum contemtu persisteret, nec commonitus inde recedere vellet, decernebatur, magistratum esse vrgendum, vt sua cum auctoritate protinus excluderet. Et hic canon, vt generalis quædam & stata regula, codici *Africano* [e]

(c) Concil. Antioch. c. V. *Εἴ τις πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, καταφρονήσας τῦ ἐπισκόπυ τῦ ἰδίυ, ἀφώρισεν ἑαυτὸν τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἰδίᾳ συνήγαγεν, καὶ θυσιαστήριον ἔστησεν, καὶ τῦ ἐπισκόπυ προσκαλεσαμένυ ἀπειθοίη, καὶ μὴ βύλοιτο αὐτῷ πείθεσθαι, μηδὲ ὑπακύειν καὶ πρῶτον καὶ δεύτερον καλῦντι· τῦτον καθαιρεῖσθαι παντελῶς, καὶ μηκέτι θεραπείας τυγχάνειν, μηδὲ δύνασθαι λαμβάνειν τὴν ἑαυτῦ τιμήν· εἰ δὲ παραμένοι θορυβῶν καὶ ἀναστατῶν τὴν ἐκκλησίαν,* διὰ τῆς ἔξωθεν ἐξυσίας ὡς στασιώδη αὐτὸν ἐπιστρέφεσθαι.

(d) Concil. Carth. III. c. XXXVIII. Petimus, secundum quod nobis mandatum est, vt dignemini dare fiduciam, quo iam, necessitate ipsa cogente, liberum sit nobis, rectorem prouinciæ, secundum statuta gloriosissimorum principum, aduersus illum adire; vt qui miti admonitioni sanctitatis vestræ acquiescere noluit, & emendare illicitum, *auctoritate iudiciaria protinus excludatur.*

(e) Cod Afric. c. XLIIX. *αἰτῦμεν κατὰ τὸ ἐνταλὲν ἡμῖν, ἵνα καταξιώσητε δῦναι παῤῥησίαν ἐπ᾽ ἀδείας ἡμῖν γενέσθαι· ὅτι αὕτη ἡ ἀνάγκη παρασκευάζει τῷ ἄρχοντι τῆς χώρας κατ᾽ ἐκείνυ προσελθεῖν, κατὰ διατάξεις τῶν ἐνδοξοτάτων βασιλέων, ἵνα ὁ τῇ πραείᾳ ὑπομνήσει τῆς ὑμετέρας ἁγιωσύνης πειθαρχῆσαι μὴ θελήσας, καὶ διορθώσασθαι τὸ ἀσυγχώρητον,* αὐθεντίᾳ ἀρχοντικῇ παραχρῆμα κωλυθῇ, *Petimus &c.* vt sub litt. (d).

in-

insertus est. In quo etiam simile decretum [*f*] habemus contra presbyteros, qui nouos episcopatus in episcopi sui dioecesi, ipso non consentiente, erigere ausi fuerint. Priuandi dicuntur propriis locis, vt rebelles, *ἀρχοντικῇ δυναστείᾳ*, *per saecularis magistratus potestatem*. Et alio in canone [*g*] mentio fit litterarum, ex concilio ad iudices *Africanos* dandarum, quibus rogentur, vt in hoc adiuuent communem matrem ecclesiam catholicam, contra *Donatistas*, in quo auctoritas episcopalis in ciuitatibus contemnatur. Haec petitio pluribus explanatur in alio canone [*h*], quo certis episcopis negotium datur, vt tamquam legati nomine ecclesiae *Arcadium* & *Honorium* imperatores adeant, apud eosque de *Donatistarum* violentia conquerantur, quod multas catholicorum ecclesias occupatas per vim teneant; aduersus quorum furorem se petere dicant praesidium; quum non insolitum nec a scripturis sanctis alienum sit, exemplo *Pauli* factiosorum conspirationem militari submouere auxilio. Simul etiam petant, vt illam legem, quae a religiosae memoriae patre eorum *Theodosio* de auri libris decem in ordinatores vel ordinatos haereticos promulgata sit, ita deinceps confirmari praecipiant, vt in eos valeat, contra quos propter eorum insidias catholici prouocati contestationem deposuerint. Lex ista, quam illi adlegant, adhuc in codice *Theodosiano* [*i*] exstat, ita habens: *In haereticis erroribus, quoscumque constiterit vel ordinasse clericos, vel suscepisse officium clericorum, denis libris auri viritim*

(*f*) Cod. Afric. LIII. *τῶν ἰδίων τόπων ἀρχοντικῇ στερῆσαι ὡς ἀντάρτας, δυναστείᾳ.*

(*g*) Ibid. can. LXVII. *Ἤρεσε τοίνυν, ἵνα ἐκ τῆς ἡμετέρας συνόδου γράμματα πρὸς τοὺς τῆς Ἀφρικῆς ἄρχοντας δοθῶσιν, ἀφ' ὧν αἰτῆσαι ἁρμόδιον ἔδοξε, περὶ τοῦ βοηθῆσαι τῇ κοινῇ μητρὶ, τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, ἐν οἷς ἡ τῶν ἐπισκόπων αὐθεντία ἐν ταῖς πόλεσι καταφρονεῖται.*

(*h*) Cod. Afric. XCIII. *κατὰ τῆς ἐκείνων μανίας δυνάμεθα συμμαχίας θείας τυχεῖν, ἐκ ἀήθους δὲ ὁδὲ ἀλλοτρίας ἀπὸ τῶν ἁγίων γραφῶν, ὁπόταν Παῦλος ὁ ἀπόστολος, ὡς ταῖς ἀληθιναῖς πράξεσι τῶν ἀποστόλων δεδήλωται, τὴν σύμπνοιαν τῶν ἀτάκτων στρατιωτικῇ ἀπεκίνησε βοηθείᾳ· --- ἅμα καὶ τοῦτο δεῖ αἰτῆσαι, ὥστε τὸν νόμον, τὸν ἐκτεθέντα παρὰ τοῦ τῆς εὐσεβοῦς μνήμης πατέρος αὐτῶν Θεοδοσίου, τὸν περὶ τῶν δέκα τοῦ χρυσίου λιτρῶν, τὸν κατὰ τῶν χειροτονούντων καὶ χειροτονουμένων αἱρετικῶν φυλάξωσιν, ἔτι μὴν καὶ κατὰ κτητόρων, τῶν παρ' οἷς ἡ ἐκείνων εὑρεθῇ συναγωγή· εἶθ' οὕτως βεβαιωθῆναι τὸν τοιοῦτον νόμον κελεύωσιν, ὡς ἰσχύειν κατὰ τούτων, ὧν διὰ τὰς ἐπιβουλὰς οἱ τῆς καθολικῆς προτραπέντες διαμαρτυρίαν ἀπέθεντο.*

(*i*) Cod. Theod. lib. XVI. tit. V. de haereticis leg. XXI.

 mul-

multandos esse censemus: Locum sane, in quo vetita temptantur, si conbibentia domi patuerit, fisci nostri viribus adgregari. Quod si id possessorem (quippe clanculum gestum) ignorasse constiterit, conductorem eius fundi, si ingenuus est, decem auri libras fisco nostro inferre praecipimus: si seruili faece descendens paupertate sui, poenam damni, ac vilitate contemnit, caesus fustibus deportatione damnabitur. Haec erat celebratissima ista THEODOSII lex, quam generaliter in omnes haereticos promulgauerat, toties memorata AVGVSTINO, quam ille & reliqui patres *Africani* ab *Honorio* confirmatam volebant, ita vt disertius contra *Donatistas* valere posset, maxime contra eos, qui clandestina vel aperta violentia catholicas ecclesias inuaderent. Non petebant, vt haec poena omnibus *Donatistis* promiscue infligeretur, sed illis tantum, qui immani furore acti multam vim atque violentiam catholicis inferrent, id quod circumcelliones faciebant & alii. *Honorius* autem poenam in omnes extendebat, omnesque veteres leges *Theodosii* patris sui noua lege data confirmabat, in qua *Donatistae* tamquam haeretici expressis verbis nominabantur. *Donatistae* [k] *superstitionis haereticos, quocumque loci, vel fatentes, vel conuictos, legis (Theodosianae) tenore seruato, poenam debitam absque dilatione persoluere decernimus.* Nemo huius legis rationes vel effectus melius intellexit quam AVGVSTINVS, adeoque ea haud melius quam, vt GOTHOFREDVS facit, ipsius verbis explanari potest. Hic igitur scribens ad *Bonifacium* comitem rei militaris haec de ea habet: „Antequam [l] istae leges, quibus ad conuiuium sanctum coguntur intrare, in *Africam* mitterentur, nonnullis fratribus videbatur, in quibus & ego eram, quamuis *Donatistarum* rabies vsquequaque saeuiret, non esse petendum ab imperatoribus, vt ipsam haeresin iuberent omnino non esse, poenam constituendo eis, qui in illa esse voluissent; sed hoc potius constituerent, vt eorum furiosas violentias non paterentur, qui veritatem catholicam vel praedicarent loquendo, vel legerent constituendo. Quod non modo fieri aliquatenus posse arbitrabamur, si legem piissimae memoriae *Theodosii*, quam generaliter in omnes haereticos promulgauit: Vt quisque eorum vel episcopus vel clericus, vbilibet esset inuentus, decem

(k) Cod. Theod. lib. XVI. tit. V. de haereticis leg. XXXIX.

(l) Augustin. epist. L. ad Bonifac. p. 84. (p. 219. edit. Basil. MDLXIX.)

libris

„libris auri multaretur, expressius in *Donatistas*, qui se negabant haereticos, ita confirmarent, vt non omnes ea mulcta „ferirentur, sed in quorum regionibus aliquas violentias a cle„ricis vel circumcellionibus vel populis eorum ecclesia catho„lica pateretur, vt scilicet post protestationem catholicorum, „qui fuissent ista perpessi, iam cura ordinum ad persoluendam „mulctam episcopi siue ministri ceteri tenerentur. Ita enim „existimabamus, eis territis & nihil facere audentibus, posse „libere doceri & teneri catholicam veritatem, vt ad eam co„geretur nemo, sed eam, qui sine formidine vellet, sequeretur, „ne falsos & simulatores catholicos haberemus. Et quamuis „aliis fratribus aliud videretur, vel aetate grauioribus, vel mul„tarum ciuitatum & locorum exempla currentibus, vbi fir„mam & veram catholicam videbamus, quae tamen ibi talibus „beneficiis Dei constituta esset & firmata, dum per priorum „imperatorum leges ad communionem homines catholicam „venire cogerentur, obtinuimus tamen, vt illud potius, quod „dixi, ab imperatoribus peteretur, decretum est in concilio „nostro, legati ad comitatum missi sunt. Sed Dei maior mi„sericordia, qui sciret, earum legum terror, & quaedam medi„cinalis molestia, quam multorum esset prauis vel frigidis ani„mis necessaria, & illi duritiae, quae verbis emendari non pot„est, sed tamen aliquantula seueritate disciplina potest, id egit, „vt legati nostri, quod susceperant, obtinere non possent. Iam „enim nos praeuenerant ex aliis locis quaedam episcoporum „querelae grauissimae, qui mala fuerant ab ipsis multa perpessi, „& a suis sedibus exturbati: praecipue horrenda & incredibilis „caedes *Maximiani* episcopi catholici ecclesiae *Vagiensis* effecit, „vt nostra legatio iam quid ageret, non haberet. Iam enim „lex fuerat promulgata, vt tantae immanitatis haeresis *Donati„starum*, cui crudelius parci videbatur, quam ipsa saeuiebat, non „tantum violenta esse, sed omnino esse non sineretur impune. „Non tamen supplicio capitali, propter seruandam etiam cir„ca indignos mansuetudinem christianam, sed pecuniariis da„mnis propositis, & in episcopos vel ministros eorum exilio „constituto„. Deinde exposito, quam crudeliter & immaniter *Maximianum* interfecerint *Donatistae*, pergit: „Hinc factum „est, vt imperator religiosus & pius, perlatis in notitiam suam

„talibus caussis, mallet piissimis legibus illius impietatis errorem omnino corrigere, & eos, qui contra Christum Christi „signa portarent, ad vnitatem catholicam terrendo & coërcendo redigere, quam sæuiendi tantummodo auferre licentiam, & errandi ac pereundi relinquere„. Porro de mirificis harum legum effectis in hominum mentibus sic scribit: „Quum ipsæ leges venissent in *Africam*, præcipue illi, qui quærebant occasionem, aut sæuitiam furentium metuebant, aut „suos verecundabantur offendere, ad ecclesiam continuo transierunt. Multi etiam, qui sola illic a parentibus tradita consuetudine tenebantur, qualem vero caussam ipsa hæresis haberet, numquam quærere & considerare voluerant, mox vbi „cœperunt aduertere & nihil in ea dignum inuenire, propter „quod tanta damna paterentur, sine vlla difficultate catholici „facti sunt. Docuit enim eos sollicitudo, quos negligentes „securitas fecerat. Istorum autem omnium præcedentium auctoritatem & persuasionem sequuti sunt multi, qui minus idonei erant per se ipsos intelligere, quid distaret inter *Donatistarum* errorem & catholicam veritatem. Ita quum magna agmina populorum vera mater in sinum gaudens reciperet, remanserunt turbæ duræ, & in illa peste infelici animositate sistentes. Ex his quoque plurimi simulando communicauerunt, alii paucitate latuerunt. Sed illi, qui simulabant, paullatim adsuescendo & prædicationem veritatis audiendo, maxime post collationem & disputationem, quæ inter nos & episcopos eorum apud *Carthaginem* fuit, ex magna parte correcti sunt„.

HAEC sunt, quæ AVGVSTINVS de huius legis caussis & effectis tradit, & quæ aliis in locis frequenter [*m*] memorat, studiose collecta a GOTHOFREDO, heic autem non recitanda.

(*m*) August. epist. LXVIII. ad Ianuar. cit. Gothofredo ad Cod. Theod. lib. XVI. tit. V. de hæreticis leg. XXXIX. p. 159. a. Crispinus indicatus hæreticus, nec pœna librarum auri, quæ in hæreticos ab imperatoribus fuerat constituta, per mansuetudinem catholicam fieri permissus est, & tamen ad imperatorem appellandum putauit. Cuius appellationi quod ita responsum est, nonne vestrorum præcedens improbitas & eadem ipsius appellatio extorsit, vt fieret: nec tamen etiam post ipsum rescriptum intercedentibus apud imp. nostris episcopis eadem auri condemnatione mulctatus est. Ex concilio autem nostri episcopi legatos ad comitatum miserunt, qui impetrarent; Vt

Hæc

Hæc duo duntaxat in vniuerſam hanc materiam obſeruabimus. 1.) Quod, licet nulla diſciplinæ eccleſiæ pars fuerit, cenſuras ſuas adhibita vi ad effectum adducere, ipſa tamen, ſi qua eſſet obſtinata & pertinax oppoſitio atque contemtus, non illicitum iudicarit, ab ſæculari poteſtate petere auxilium. 2.) Quod, ſi qua vis eccleſiæ vel vlli de eius miniſtris aut membris illata eſſet, maior adhuc ratio fuerit præſidium contra iſtiuſmodi violentiam quærendi. 3.) Quod generatim vtile & ſalutare eſſe creditum ſit, moderatas quaſdam pœnas temporales obſtinatis hæreticis, ſchiſmaticis aliiſque facinoroſis (retenta libertate indulgendi veniam, pœnamque remittendi, prout ſuaderet prudentia) infligere, vt hoc ipſo ad conſideranda & examinanda veritatis ac erroris fundamenta perducti & per pœnitentiam humiliati, in communionem eccleſiæ, ex qua exciderant, reſtituerentur.

---

non omnes epiſcopi & clerici partis veſtræ ad eamdem condemnationem decem librarum auri, quæ in omnes hæreticos conſtituta eſt, tenerentur, ſed hi ſoli, quorum in locis aliquas a veſtris violentias eccleſia catholica pateretur. Sed quum legati Romam venerunt iam cicatrices epiſcopi catholici Vagitani horrendæ ac recentiſſimæ imperatorem commouerant, vt leges tales mitterentur; quales & miſſæ ſunt. Idem epiſt. CLXVI. ad Donatiſtas. Et tamen quum Criſpinus propter hoc factum in proconſulari iudicio conuinceretur hæreticus, eiuſdem epiſcopi Poſſidii interceſſu decem libras auri non eſt exactus. Cuius beneuolentiæ & manſuetudini ingratus, ad imperatores catholicos auſus eſt appellare. Vnde hanc in vos iram Dei, de qua murmuratis, multo importunius & vehementius prouocauit. Idem libro III. contra Creſconium cap. XLVII. Criſpinus epiſcopus veſter exhibitus eſt, quod ſe eſſe proconſuli quærenti negauerat, facillime conuictus hæreticus, decem tamen libras auri, quam mulctam in omnes hæreticos imperator maior Theodoſius conſtituerat, intercedente Poſſidio, non eſt compulſus exſoluere. Qua mitiſſima ſententia non contentus, neſcio quo conſilio, quod diſplicuiſſe ceteris omnibus dicebatur, ad eiuſdem Theodoſii filios prouocandum putauit. Acceptum eſt reſcriptum quid aliud, niſi quod pars Donati iam ſciret, ſe ad illam pœnam aurariam cum ceteris hereticis pertinere &c. Idem contra litteras Petiliani lib. VII. cap. LXXXIII. Ipſa catholica eccleſia ſolidata principibus catholicis imperatoribus terra marique armatis turbis ab Optato atrociter & hoſtiliter oppugnata eſt. Quæ res coëgit tunc primo aduerſus vos allegari apud vicarium Seranum legem illam de decem libris auri, quas veſtrum nullus adhuc pendit & nos crudelitatis arguitis. Idem epiſt. ad Criſpinum ipſum CLXXIII. Nam poſſumus agere, vt decem libras auri ſecundum imperatoria iuſſa perſolueres. An forte propterea non habes, vnde reddas, quod dare iuſſi ſunt rebaptizatores, dum mulctam erogas, vt emas, quos rebaptizes.

 §. IV.

§. IV.

Hoc auxilium numquam eo consilio petitum, vt quis propter nudum errorem vita priuaretur.

Ita autem considerandum quoque est, ecclesiam nullum vmquam magistratum incitasse, vt quidquam amplius pro se in simpliciter errantes, aut crimine quodam ecclesiastico adstrictos, statueret, quam vt sontes pecunia multaret, vel pœna infra mortem, bonorum videlicet proscriptione vel exilio adficeret, nisi esset res capitalis & ciuilis, quæ ad ciuilis magistratus pertineret cognitionem, veluti crimen læsæ maiestatis siue rebellio, cui pœna mortis in legibus imperialibus constituta erat. Sunt quidem nonnullæ leges in codice *Theodosiano*, quæ hæreticos supplicio adfici iubent. *Theodosius* [n] legem promulgabat contra quosdam *Manichaeos*, qui *Encratitæ*, *Saccofori* & *Hydroparastatæ* cognominabantur, eosque summo supplicio adfligi iubebat, eodem tempore, quum in *Solitarios*, aliam *Manichaeorum* sectam, bonorum tantum proscriptionem decerneret. Eamdem legem [o] contra eos renouauit HONORIVS. Et in duabus aliis legibus *Donatistas* [p] in *Africa* pœna proscriptionis & sanguinis plectendos esse statuit, si publica conuenticula in fidei catholicæ fraudem agitent, edicto, quo ipsis rituum suorum exercendorum conueniendique seu coëundi publice potestatem antea fecerat, penitus abrogato. Verum vt hæ leges rarissimæ sunt, ita potissimum factæ esse videntur, atrocibus eorum facinoribus prouocantibus, talibus videlicet, qualium rei erant *Manichaei*; vel ad reprimendam immanem & fœdam eorum crudelitatem, cuius *Circumcelliones* inter *Donatistas* vbique ar-

(n) Cod. Theodos. lib. XVI. tit. V. de hæreticis leg. IX. Quos Encratitas prodigiali appellatione cognominant, cum Saccoforis, siue Hydroparastatis -- summo supplicio & inexpiabili pœna iubemus adfligi.

(o) Cod. Theod. lib. XVI. tit. V. de hæretic. leg. XXXV. Noxios Manichæos, execrabilesque eorum conuentus, dudum iusta animaduersione damnatos, etiam speciali præceptione cohiberi decernimus. Quapropter quæsiti adducantur in publicum, ac detestati criminosi congrua & seuerissima emendatione resecentur.

(p) Cod. Theod. ibid. leg. LI. Oraculo penitus remoto, quo ad ritus suos hæreticæ superstitiones obrepserant, sciant omnes sanctæ legis inimici, plectendos se pœna & prœscriptionis & sanguinis, si vltra conuenire in publicum, execranda sceleris sui temeritate, temptauerint. Confer sis leg. LVI.

gue-

guebantur. Accedit, quod hasce leges contra eos executioni mandare, rarum esset & insolens. Nam vix vllum ante *Priscillianum* exemplum inuenias hæretici, propter meram opinionem suam adfecti supplicio. SOZOMENVS de hac *Theodosii* lege loquens, illam non tam ad puniendos quam ad terrendos [q] hæreticos spectasse, adfirmat. Et CHRYSOSTOMVS eadem ætate suam libere dicit sententiam, *Dominus*, inquiens [r], *prohibet colligere zizania, ne simul forte cum zizaniis herbam etiam tritici euellant: quod dicebat, vt bella & effusionem sanguinis prohiberet. Nam si trucidarentur haeretici, atrox & irreconciliabile bellum orbi inferretur. --- Non prohibet conciliabula haereticorum dissipare, ora obstruere, libertatem loquendi concidere, verum interficere atque trucidare.* AVGVSTINO de hac THEODOSII lege nihil videtur innotuisse; & leges *Honorii* nondum rogatæ erant contra *Donatistas*, quum contra eos scriberet. Hinc frequenter scribens magistratibus *Africanis*, legem non dare dicit eis potestatem *Donatistam* aliquem interficiendi. Ita in epistola ad *Dulcitium* [s] tribunum, *Non tu in eos*, inquit, *ius gladii vllis legibus accepisti, aut imperialibus constitutis, quorum tibi iniuncta est executio, hoc praeceptum est, vt necentur.* Ita *Petiliano Donatistarum* episcopo, narrat, Deum, quum regis cor sit in manu eius, ita rem pro prouidentia sua direxisse, vt licet imperator multas leges ad commonendos & corripiendos eos [t] constituerit, nulla tamen lex regia eos iusserit occidi. Iudices quidem potestatem habebant mortis pœna adficiendi nocentes, vt homicidas & id genus malefactores alios; atque

(q) Sozom. lib. VII. c. XII χαλεπὰς τοῖς νόμοις ἐπέγραφε τιμωρίας· ἀλλ' οὐκ ἐπεξῄει· οὐ γὰρ τιμωρεῖσθαι, ἀλλ' εἰς δέος καθιστᾶν τοὺς ὑπηκόους ἐσπούδαζεν, *Graues quidem pœnas legibus suis adsepsit: haudquaquam tamen executioni mandauit. Neque enim punire subditos, sed terrere tantummodo studebat.*

(r) Chrysostom. homil. XLVII. in Matth. p. 422. (pag. 514. edit. Francof.) τί οὖν δεσπότης κωλύει, λέγων· μή ποτε ἐκριζώσητε ἅμα αὐτοῖς τὸν σῖτον; τοῦτο δὲ ἔλεγε, κωλύων πολέμους γίνεσθαι καὶ αἵματα καὶ σφαγάς· οὐ γὰρ δεῖ ἀναιρεῖν αἱρετικόν· ἐπεὶ ὁ πόλεμος ἄσπονδος εἰς τὴν οἰκουμένην ἔμελλεν εἰσάγεσθαι· --- οὐ τοίνυν κατασχεῖν αἱρετικοὺς καὶ ἐπιστομίζειν, καὶ ἐκκόπτειν αὐτῶν τὴν παῤῥησίαν, καὶ τὰς συνόδους, καὶ τὰς σπονδὰς διαλύειν κωλύει· ἀλλ' ἀναιρεῖν καὶ κατασφάττειν.

(s) Aug. epist. LXI. ad Dulcitium.

(t) Aug. contr. litteras Petiliani lib. II. c. LXXXVI. Si occisori fratris Deus noluit inferri mortem, sed relinqui carnifici vitam: vide, ne forte hoc sit, vnde multas ad vos commouendos & corripiendos leges ipse constituit: nulla tamen lex regia vos iussit occidi &c.

ita

ita fortaſſis de *Donatiſtis* aliqui morte multati fuerunt; id autem non propter nudam eorum opinionem factum eſt. Immo hoc ipſo in caſu, ſi cauſſa eſſet eccleſiaſtica, epiſcopi catholici plerumque pro eis deprecabantur, vt mortes martyrum ſuorum ne vindicarentur ſanguine. AVGVSTINVS [u] enim *Nullis*, inquit, *bonis in catholica* (eccleſia) *hoc placet, ſi vſque ad mortem in quemquam, licet haereticum, ſaeuiatur.* Quocirca datis ad *Donatum* quemdam, proconſulem *Africae*, litteris ſic ei ſcribit [x]: „Ex „occaſione terribilium iudicum ac legum, ne in aeterni iudicii „poenas incidant, corrigi eos cupimus, non necari, nec diſci„plinam circa eos negligi volumus, nec ſuppliciis, quibus di„gni ſunt, exerceri. Sic igitur eorum peccata compeſce, vt „ſint, quos poeniteat peccaſſe. Quaeſumus igitur, vt quum „eccleſiae cauſſas audis, quamlibet nefariis iniuriis appetitam „vel afflictam eſſe cognoueris, poteſtatem occidendi te habe„re obliuiſcaris, & petitionem noſtram non obliuiſcaris. Non „tibi vile ſit neque contemtibile, fili honorabiliter dilectiſſi„me, quod vos rogamus, ne occidantur, pro quibus domi„num rogamus, vt corrigantur, excepto etiam, quod a perpe„tuo propoſito recedere non debemus vincendi in bono ma„lum. Illud quoque prudentia tua cogitet, quod cauſſas ec„cleſiaſticas inſinuare vobis nemo praeter eccleſiaſticos curat. „Proinde ſi occidendos in his ſceleribus homines putaueritis, „deterrebitis nos, ne per operam noſtram ad veſtrum iudici„um aliquid tale perueniat: quo comperto illi in noſtram per„niciem licentiore audacia graſſabuntur, neceſſitate nobis im„pacta & indicta, vt etiam occidi ab eis eligamus, quam eos „occidendos veſtris iudiciis ingeramus„. In eumdem modum in alia epiſtola ad *Marcellinum* [y] tribunum argumentatur in gratiam quorumdam *Donatiſtarum*, qui caedis aliquorum clericorum catholicorum reos ſe confeſſi erant: „Poena ſane illorum, „quamuis de tantis ſceleribus confeſſorum, rogo te, vt praeter „ſupplicium mortis ſit, & propter conſcientiam noſtram, & „propter catholicam manſuetudinem commendandam„. Paullo poſt etiam atque etiam eum rogat, vt apud proconſulem

(u) Aug. contr. Creſcon. lib. III. c. L.
(x) Aug. epiſt. CXXVII. ad Donat.
(y) Aug. epiſt. CLVIII. ad Marcellin. (p. 718. edit. Baſil.)

verbis

verbis suis pro iis deprecetur [a]. „Soleo audire, in potestate „esse iudicis mollire sententiam, & mitius vindicare, quam iu„beant leges. Si autem nec litteris meis ad hoc consenserit, „hoc saltem præstet, vt in custodiam recipiantur, atque hoc „de clementia imperatoris impetrare curabimus, ne passiones „seruorum Dei, quæ debent esse in ecclesia gloriosæ, inimico„rum sanguine dehonestentur„. Idem argumentum in proxime sequenti epistola ad hunc *Marcellinum* fortius vrget, per omnia ei adiurans sacra, vt ne extrema seueritate in quosdam *Circumcelliones* & clericos *Donatistas*, de cæde duorum presbyterorum *Hipponensium* atque de oculo vnius effosso & de digito alterius præciso conuictos confessosque, animaduertat. „Mihi „sollicitudo [b] maxima incussa est, (inquit,) ne forte sublimitas „tua censeat eos tanta legum seueritate plectendos, vt qualia „fecerunt, talia patiantur. Ideoque his litteris obtestor fidem „tuam, quam habes in *CHRISTO*, per ipsius domini *CHRISTI* „misericordiam, vt hoc ne facias, nec fieri omnino permittas. „Quamuis enim ab eorum interitu dissimulare possemus, qui „non accusantibus nostris, sed illorum notoria, ad quos tuen„dæ pacis vigilantia pertinebat, præsentari videantur examini; „nolumus tamen passiones seruorum Dei, quasi vice talionis, „paribus suppliciis vindicari. Non quod scelestis hominibus „licentiam facinorum prohibeamus auferri, sed hoc magis suf„ficere volumus, vt viui & nulla corporis parte truncati, vel „ab inquietudine vesana ad sanitatis otium legum coërcitione „dirigantur, vel a malignis operibus alieni vtili operi deputen„tur„. Adhuc vehementius eamdem materiam rursus vrget in epistola ad *Apringium*, alium iudicem *Africanum* [c], verbis adfectu plenissimis eum rogans, vt *Circumcelliones* mitius puniat. „Quum comperissem, illos fuisse confessos (cædem istorum „duorum presbyterorum) ideoque minime dubitarem, sub iu„ra tuæ securis esse venturos, has ad tuam nobilitatem litteras „acceleraui, quibus deprecor, & per misericordiam *CHRISTI* „obsecro, sic detur maiore atque certiore felicitate gaudea„mus, vt eis paria non retribuantur, quamquam lapidis ictibus

(a) August. epist. CLVIII. ad Marcellin. (p. 719. edit. Basil.)
(b) August. epist. CLIX. ad Marcellin.
(c) Augustin. epist. CLX. ad Apringium.

„digitum præcidere oculumque conuellere leges puniendo „non possunt, quod isti sæuiendo potuerunt. Vnde securus „sum de iis, qui hoc se fecisse confessi sunt, quod hanc vicissi-„tudinem non reportabunt: sed ne vel ipsi, vel illi, quorum „homicidium patefactum est, per tuæ potestatis sententiam mul-„ctentur, hoc timeo; hoc ne fiat, & christianus iudicem rogo, „& christianum episcopus moneo. De vobis quidem dixisse „apostolum legimus, quod non sine caussa gladium geratis, & „ministri Dei sitis, vindices in eos, qui male agunt. Sed alia „caussa est prouinciæ, alia est ecclesiæ. Illius terribiliter ge-„renda est administratio, huius clementer commendanda est „mansuetudo. Si apud iudicem non christianum mihi sermo „esset, aliter agerem: nec tamen etiam sic ecclesiæ caussam „desererem, & quantum admittere dignaretur, instarem, ne „passiones seruorum Dei catholicorum, qui prodesse debent „ad exempla patientiæ, inimicorum suorum sanguine fœdaren-„tur, & si nollet acquiescere, inimico ânimo eum resistere su-„spicarer. Nunc vero, quando apud te res agitur, alia mihi „ratio est, alia consultatio. Rectorem te quidem præcelsæ „potestatis videmus, sed etiam filium christianæ pietatis agno-„scimus. Subdatur sublimitas tua, subdatur fides tua, caussam „tecum tracto communem: sed tu in ea potes, quod ego non „possum. Confer nobiscum consilium & porrige auxilium. „Diligenter actum est, vt inimici ecclesiæ, qui solent vanilo-„quio seditionis sollicitare animos imperitos, tamquam de per-„secutione gloriantes, quam se perpeti iactant, horrenda fa-„cinora sua in catholicos clericos perpetrata faterentur, & suis „verbis implicarentur. Legenda sunt gesta ad seruandos ani-„mos, quos pestifera suasione venenauerunt. Numquid placet „tibi, vt ad finem gestorum, si cruentum istorum supplicium „continebunt, legendo peruenire timeamus, vbi ponimus & „ipsam conscientiam, ne malum pro malo, qui passi sunt, red-„didisse videantur? Si ergo nihil aliud constitueretur frenan-„dæ malitiæ perditorum, extrema fortasse necessitas, vt tales „occiderentur, vrgeret: quamquam, quod ad nos attinet, si „nihil mitius eis fieri posset, mallemus eos liberos relaxari, „quam passiones fratrum nostrorum fuso eorum sanguine vin-„dicari. Nunc vero, quoniam aliquid fieri potest, quo & mi-

tis

„tis commendetur ecclesia, & immitium cohibeatur audacia, „cur non flectas in partem prouidentiorem lenioremque sen- „tentiam, quod licet iudicibus facere, etiam non in caussis ec- „clesiæ? Time ergo nobiscum iudicium Dei patris & commen- „da mansuetudinem matris. Quum enim tu facis, ecclesia fa- „cit, propter quam facis. Contende ergo bonitate cum ma- „lis. Illi scelere immani membra de corpore viuo auulserunt, „tu opere misericordi effice, vt illa, quæ nefandis operibus ex- „ercebant, alicui vtili operi integra eorum membra deserui- „ant. Illi non pepercerunt correctionem sibi prædicantibus „Dei seruis: tu parce comprehensis, parce ductis, parce con- „victis. Illi impio ferro fuderunt sanguinem christianum: tu „ab eorum sanguine etiam iuridicum gladium cohibe pro- „pter *CHRISTVM*. Illi ministro ecclesiæ occiso extorserunt „spatium viuendi, tu inimicis ecclesiæ viuentibus relaxa spati- „um pœnitendi. Talem te oportet esse in caussa ecclesiæ iu- „dicem christianum, petentibus, monentibus, intercedentibus „nobis. Solent homines, quando cum inimicis eorum con- „victis lentius agitur, a mitiore sententia prouocare. Sed i- „nimicos nostros ita diligimus, vt, nisi de tua christiana obedi- „entia præsumamus, a tua seuera sententia prouocemus„.

Hoc modo AVGVSTINVS clementiam in *Donatistas* adhiberi cupit, vt ne supplicio mortis adficiantur in caussa ecclesiæ, vt vt sit crimen capitale, quod in caussa ciuili sine vlla dubitatione morte foret plectendum. Et sane quos ita mirifice adficiebat inimicorum suorum conditio, quum tam nefaria crimina tamque horrendam violentiam aduersus ecclesiam commisissent, illis numquam in mentem venire potuit, propter mere erroneam opinionem capite eos damnare licere. Quocirca quamquam *Honorius* quasdam istiusmodi leges condidit, posteaquam hæc omnia scripsit AVGVSTINVS; tamen ecclesiam eas approbasse, vel executioni mandatas cupiisse, nusquam inuenimus. Sed hæc e contrario in sua firmiter stetit sententia, quam antea ex verbis AVGVSTINI percepimus, Nullum videlicet bonum virum in ecclesia catholica supplicio hæreticis illato delectari. Leniores pœnas vsum suum habere posse credebant, vt ad rerum suarum considerationem & resipiscentiam adducerentur; vitæ autem huius vsuram eis eripere nihil aliud

esse, quam omnia media & opportunitatem resipiscendi eis vna auferre. Accedit, quod inuidiosum erat ecclesiæ, & hæresin potius confirmabat. Nam qui occisi erant, ab eorum factione semper martyres habebantur. Ita *Donatistæ Circumcelliones* suos honorabant, qui occisi erant in conflictu cum *Macario*, quem *Constantius* imperator pacifico consilio miserat in *Africam*, vt dona sua inter ipsos distribueret eosque humanitate sua ad vnitatem reducere adlaboraret. Quem illi adgressi, vt se aduersus eorum impetum tueretur, cogebant præfecti postulare auxilium, & nihilo minus tamen eos, qui in ista tam necessaria defensione occisi fuerant, in martyribus habebant, & ecclesiam catholicam ex contumelia cognominabant *Macarianam*, & *Macariana* tempora tamquam crudelia & odiosa obiiciebant. Cui criminationi responsurus OPTATVS, necesse habebat dicere, 1.) Rem aliter se habere; nullam illis vim illatam; nullum fuisse initio terrorem; neminem vidisse virgam; neminem custodiam; sola fuisse hortamenta [d] ad pacem. Et 2.) si qua illis violentia adhibita sit, eam ipsos in se prouocasse sua insolentia, cogendo imperatoris ministrum se defendere

(*d*) Optat. lib. III. p. 62. (p. 59. 60. edit. Paris. MDCLXXIX.) Ab operariis (h. e. administris) vnitatis multa quidem aspere gesta sunt, sed ea ad quid imputatis Lentio, Macario, vel Taurino? imputate maioribus vestris: qui (sicut in prophetia scriptum est) vt vobis stupescerent dentes, ipsi vuas acidas comederunt. Illis primo, qui populum Dei diuiserunt, & basilicas fecerunt non necessarias. Deinde Donato Carthaginis, qui prouocauit, vt vnitas proximo tempore fieri tentaretur. Tertio Donato Bagaiensi, qui insanam collegerat multitudinem, a qua ne Macarius violentiam pateretur, qui ad se, & ad ea, quæ ferebat tutanda, armati militis postulauit auxilium. Venerunt tunc cum pharetris armigeri, repleta est vnaquæque ciuitas vociferantium: nuntiata vnitate, fugistis omnes. Nulli dictum est, nega Deum. Nulli dictum est, incende testamentum. Nulli dictum est, aut tus pone, aut basilicas dirue. Istæ enim res solent martyria generare. Renuntiata est vnitas, sola fuerant hortamenta, vt Deus & Christus eius a populo, in vnum conueniente, pariter rogaretur. Nullus erat primitus terror. Nemo viderat virgam: nemo custodiam: sola fuerant hortamenta. Timuistis omnes, fugistis, trepidastis: vt pro certo de vobis dictum sit, quod in psalmo scriptum est, *Trepidauerunt, vbi non erat timor*. Fugerunt igitur omnes episcopi cum clericis suis, aliqui sunt mortui. Qui fortiores fuerunt, capti longe relegati sunt. Et tamen horum omnium nihil actum est cum voto nostro: nihil cum consilio, nihil cum conscientia, nihil cum opere. Sed gesta sunt omnia in dolore Dei, amare plorantis &c.

ad-

aduerſus hoſtilem *Circumcellionum* impetum. Interea quæcumque acciderint, eorum nihil actum eſſe cum voto eccleſiæ, nihil cum conſilio, nihil cum conſcientia, nihil cum opere. Simile exemplum in *Priſcillianiſtarum* accidit cauſſa. *Priſcillianus* & nonnulli de hæreſis eius ſociis a *Maximo* imperatore, *Ithacio* quidem immoderato & ſanguinario epiſcopo inſtigante, capitis damnabantur. Hæc res ſectatoribus *Priſcilliani* occaſionem dedit in doctoris ſui morte triumphandi. Nam, vti SVLPICIVS SEVERVS [*e*] obſeruat, *Priſcilliano occiſo, non ſolum non repreſſa eſt hæreſis, quæ illo auctore proruperat, ſed confirmata latius propagata eſt. Namque ſectatores eius, qui eum prius vt ſanctum honorauerant, poſtea vt martyrem colere cœperunt.* Hæc res ſummopere omnibus bonis diſplicebat viris, qui alioquin cum *Ithacio* faciebant. *Martinus* epiſcopus *Turonenſis* non tantum increpabat *Ithacium* [*f*], vt ab accuſatione deſiſteret, ſed *Maximum* etiam rogabat, vt ſanguine eorum abſtineret, ſatis ſuperque eſſe adſerens, vt epiſcopali ſententia hæretici iudicati eccleſiis pellerentur: A *Maximo* etiam obtinebat ſponſionem, nihil cruentum in reos conſtituendum. A qua ſententia quum aliorum perſuaſione depulſus capitis eos damnaſſet, *Martinus* epiſcopus numquam poſthac induci ſe patiebatur, vt cum ſanguinariorum iſtorum hominum communione miſceretur, niſi in leui quadam re, cuius deinde facti pœnitens per omnem reliquam vitam ab eorum conventibus ſe remouebat, vti idem hiſtoricus [*g*] memoriæ prodidit. Iam vero ex his omnibus planum eſt, quod, quamcumque opem antiqua eccleſia a magiſtratibus ciuilibus, ad diſciplinam ſuam aduerſus hæreticos alioſue ſontes tuendam, petierit, numquam eos ad gladium in cauſſa ſua diſtringendum vel ſupplicium de quopiam ſumendum incitarit; ſed ſemper mortem eorum deprecata ſit, vt otium haberent reſipiſcendi, ſi quæ leges ſanguinariæ (quæ rariſſimæ erant & nulla ratione ab eccleſia procuratæ vel approbatæ) contra illos latæ eſſent. Ignis, rogi, inquiſitionum & ſexcentorum aliorum cruciatuum diſciplina, quæ obtentu miſericordiæ tot chriſtianorum hominum ſanguine terram fœdauit, poſteriorum ætatum & perdi-

(*e*) Seuer. hiſtor. lib. II. p. 120. (p. 290. edit. Lipſ. MDCCIII.)
(*f*) Ibid. p. 119. (p. 287. edit. cit.)
(*g*) Seuer. dialog. III. n. XV. (c. XIII. tot. p. 483. 484.)

tissimorum ac profligatissimorum temporum inuentio est, vbi homines spiritum christianismi & seruatoris ac domini nostri Iesu Christi characterem obliti fuerunt, qui *venit non ad destruendam hominum vitam, sed ad eos seruandos*

§. V.

Disciplinam ecclesiæ neminem naturalibus suis vel ciuilibus iuribus, multo minus magistratum potestate sua & debita ei fidelitate priuasse.

NVLLA antiquæ disciplinæ pars erat, homines naturalibus suis vel ciuilibus priuare iuribus. Herus non perdebat, quam ab natura acceperat, auctoritatem in famulos, nec pater in liberos, quum christianæ communionis perderet priuilegia. Iudex non amittebat munus suum in republica, quum ecclesia pelleretur. Istiusmodi enim multi potestate sua & iurisdictione sub *Constantio* aliisque hæreticis principibus, non obstantibus censuris ecclesiæ, fruebantur. At vero hodie secundum communem *Romanensis* ecclesiæ doctrinam, prout eam FRANCISCVS TOLETVS [*b*], aulæ pontificiæ purpuratus, in libro *de instructione sacerdotum* exhibet, *Excommunicatus non potest exercere actum iurisdictionis absque peccatis: Immo si publica est excommunicatio facta, sententiæ nullæ sunt.* Hæc regula aduersus supremas potestates facta est ad debilitandas summorum imperantium manus, ministris eorum sub obtentu excommunicationis loco suo deiectis. Ecclesia autem *Romanensis* vlterius progreditur, pontifici suo maximo concedens potestatem execrationem obtestationemque in principes componendi, & huius rei vi & auctoritate de sede eos regia deturbandi, subiectos debita illis fidelitate & obedientia soluendi, regnaque de aliis ad alios, quibus consultum duxerit, transferendi. Cuius praxis ne minimum quidem vestigium in primitiuæ ecclesiæ disciplina per multa sæcula conspicitur, & vix vllum indubitatum istiusmodi ausus exemplum ante ætatem *Hildebrandi* seu *Gregorii septimi* (a quo hæc doctrina *Hildebrandina* vocatur) inuenitur, quemadmodum vnus de domesticis ipsorum scriptoribus ingenue fatetur. *Lego & relego*, (inquit OTHO FRISINGENSIS [*i*] nobilis episcopus *Germanus*)

(*b*) Tolet. de instruct. sacerdot. lib. I. c. III. Vid. Du Moulin's *Buckler of Faith* p. 370. Et decret. Gregor. lib. II. tit. XXVII. de sentent. & re iudic. c. XXIV.

(*i*) Otho Frising. lib. VI. c. XXXV.

Roma-

Romanorum regum & imperatorum gesta, & nusquam inuenio quemquam eorum ante hunc a Romano pontifice excommunicatum, vel regno priuatum, nisi quis forte pro anathemate habendum ducat, quod Philippus ad breue tempus a Romano episcopo inter pœnitentes collocatus; & Theodosius a beato Ambrosio propter cruentam cædem a liminibus ecclesiæ sequestratus sit. Non est dubium, quin antiquis temporibus nonnumquam communio negata sit principibus, vti *Theodosio* factum ab *Ambrosio*: Verum vt hoc ipso non subiiciebantur maiori excommunicationi, ita multo minus legitima sua potestate ac dominio priuabantur. *Constantius* hæreticus, & *Iulianus* apostata, *Valens* & *Valentinianus* iunior manifesti *Ariani*, *Anastasius* & plures alii diuersarum hæresium fautores & propugnatores erant: ecclesia tamen numquam eos fidelitate, ipsis a ciuibus suis debita, priuandi vel imperium eis abrogandi sibi arrogauit potestatem. Neque id ideo non fecit, quod deessent vires temporales christianis, vti BELLARMINVS & alii dictitant, sed quia deerat iusta auctoritas. Ecclesia enim hisce temporibus tam directam quam indirectam potestatem, quam pontifex *Romanus* vel alius quicumque episcopus in temporalia principum iura habere venditatur, penitus ignorabat, obedientiam autem eis deberi profitebatur, siue pagani siue hæretici; siue in ecclesia siue extra ecclesiam; siue persecutores siue amici essent: Quomodo lector, cui lubet, in diligenter elaborato IOANNIS BVCKRIGII, eruditi episcopi *Roffensis*, libro, quem in defensionem BARCLAII contra BELLARMINVM [k] de potestate papæ in rebus temporalibus & male vsurpato iure deturbandi solio principes euulgauit, fusius demonstratum videre potest. In quo inter multa alia firmissima argumenta ante memoratam OTHONIS FRISINGENSIS obseruationem, quod *Hildebrandus* omnium primus fuerit, qui hanc prauam doctrinam contra *Henricum IV.* imperatorem deduxerit in praxin, communi viginti fere scriptorum ecclesiæ *Romanensis* testimonio confirmat. Non persequemur hanc materiam hoc loco pluribus, quia diximus, quantum satis est ad confirmandam hanc obseruationem de disciplina ecclesiæ, Quod neminem omnium mortalium natu-

(k) Ioan. Roffens. de potestate papæ in rebus temporalibus &c. Lond. MDCXIV. lib. II. c. X.

rali-

ralibus ac ciuilibus iuribus ſuis priuarit, multo minus auctoritatem dederit principes exuendi imperiis, vel ſubiectos debita illis fide & obedientia ſoluendi, vel de eorum regnis quidquam ſtatuendi, ideo quidem, quod ſpiritualis gladius temporali potior ſit.

§. VI.

Sed conſtitiſſe 1. In admonitione offenſoris.

ENIMVERO diſciplina eccleſiæ, quum eſſet mere ſpiritualis poteſtas, ſequentibus hiſce actibus terminabatur. Primum quidem, Admonitione offenſoris: Quæ ſolemniter bis vel ter ſeparatis temporibus repeti ſolebat, antequam maior in eum ſeueritas adhiberetur, ſecundum illud apoſtoli: *Hæreticum hominem poſt vnam & alteram admonitionem repelle.* Tit. III, 10. AMBROSIVS [*l*] in hunc modum eorum agendi rationem repræſentat: *Cum dolore amputatur etiam, quæ putruit pars corporis, & diu tractatur, ſi poteſt ſanari medicamentis: ſi non poteſt, tunc a medico abſcinditur. Sic epiſcopi adfectus boni eſt, vt, oportet ſanare infirmos, ſerpentia auferre vlcera, adurere aliqua, non abſcindere. Poſtremo quod ſanari non poteſt, cum dolore abſcindere.* Ita PROSPER [*m*] ait: *Qui diu portati & ſalubriter obiurgati, corrigi noluerint, tamquam putres corporis partes debent ferro excommunicationis abſcindi.*

ATQVE ita SYNESIVS ſuam agendi rationem contra *Andronicum*, crudelem & tyrannicum *Ptolemaidis* præfectum, qui poteſtate ſua ad vexandum & opprimendum populum abutebatur, repræſentat. Primum quidem admonendo & dehortando a crudelitate ſua [*n*] auocare eum conabatur. Quum vero nihil proficeret & fruſtra inſumeret operam, hominiſque furor magis magiſque inflammaretur & inemendabilis fieret, adeo vt ſceleſtiſſima vtens voce diceret, fruſtra ſpem aliquam in eccleſia collocari, neque quemquam ex *Andronici* manibus ereptum iri, non ſi pedem ipſum Chriſti manibus amplecteretur: SYNESIVS [*o*] nihil eſſe dicebat, quod amplius moneret hominem,

(*l*) Ambroſ. de offic. lib. II. c. XXVII.

(*m*) Proſper. de vit. contemplat. lib. II. c. VII.

(*n*) Syneſ. epiſt. LVII. fere tot.

(*o*) Syneſ. epiſt. LVIII. (p. 202. edit. Pariſ. MDCXXXIII.) *οὐκέτι νουθετητέος ὁ ἄνθρωπος, ἀλλ᾽, ὥσπερ μέλος ἀνιάτως ἔχον, ἀποκοπτέος ἡμῶν, ἵνα μὴ τῇ κοινωνίᾳ καὶ τὸ ὑγιαῖνον συμφθείρηται.*

sed

ſed velut membrum inſanabile ab eccleſia eſſe ſegregandum, ne illius contagione, quod ſincerum eſſet, corrumperetur. Atque ita anathemate eum ſolemniter feriebat, qua de re mox plura.

§. VII.

2. *In temporaria communionis interdictione, quam minorem excommunicationem vocitarint.*

NONNVLLI hoc vocant προθεσμίαν, *admonitionem*, ſiue tempus [*p*] ad reſipiſcendum datum, quod nonnumquam decem dierum interuallo erat circumſcriptum [*q*]: quo præterlapſo ſi in obſtinatione mentis & contumacia perſeuerarent, eccleſia maiorem adhibebat ſeueritatem, vt communione eos deiiceret per minorem maioremue excommunicationem. Minor excommunicatio vocabatur ἀφορισμὸς, *ſeparatio*, conſiſtebatque in excluſione hominum a participatione euchariſtiæ & precum fidelium; ex eccleſia autem eos non eiiciebat. Con-

(*p*) Habert. archierat. p 739. ex epiſt. Ioan. Antioch. ad Neſtorium. Tempus illud προθεσμία dicitur. Conquerebatur Neſtorius, anguſtum eſſe ad deliberandum tempus, at Ioannes Antiochenus epiſtola ad Neſtorium apposite reponit, καὶ γὰρ εἰ **προθεσμίαν** στενωτάτην τοῖς γράμμασιν ἐνέθηκε ὁ κύριός μου, ὁ θεοφιλέστατος Κελεστῖνος ὁ ἐπίσκοπος δέκα μόναις ἡμέραις περιορίσας τὴν ἀπόκρισιν· ἀλλ' ἔξεστιν ἔργον αὐτὸ ποιῆσαι καὶ ἡμέρας μόνης μιᾶς, τάχα δὲ καὶ ὡρῶν ὀλίγων. *Enimuero licet dominus meus Celeſtinus, Deo dilectiſſimus epiſcopus, decem tantum dierum interuallum reſponſioni præfixerit valde anguſtum: tamen res eiuſmodi eſt, vt non dico decem diebus, ſed vno die, immo vero paucis horis tota confici poſſe videatur.*

(*q*) Celeſtin. ep. ad Neſtor. (tom. III. concil. p. 362.) Φανερῶς τοίνυν ἴσθι, ταύτην ἡμῶν εἶναι τὴν ἀπόφασιν, ὡς ἐὰν μὴ περὶ τοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ταῦτα κηρύξῃς, ἅπερ καὶ ἡ Ῥωμαίων, καὶ ἡ Ἀλεξανδρέων, καὶ πᾶσα ἡ καθολικὴ ἐκκλησία κατέχει, ὡς καὶ ἡ ἁγία ἡ κατὰ τὴν μεγάλην Κωνσταντινούπολιν ἐκκλησία ἕως σοῦ κάλλιστα κατέσχε· καὶ ταύτην τὴν ἄπιστον καινότητα, ἥτις ἐπιχειρεῖ χωρίζειν, ἅπερ συνάπτει ἡ ἁγία γραφή, **ἐντὸς δεκάτης ἡμέρας**, ἀριθμουμένης ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης τῆς ὑπομνήσεως, φανερᾷ καὶ ἐγγράφῳ ὁμολογίᾳ ἀθετήσῃς, ἀπὸ πάσης κοινωνίας καθολικῆς ἐκκλησίας ἐκβέβλησαι. *Aperte igitur hanc noſtram ſcias eſſe ſententiam, vt niſi de Chriſto Deo noſtro ea prædices, quæ Romana & Alexandrina & vniuerſalis eccleſia catholica tenet, ſicut & ſancta Conſtantinopolitanæ magnæ vrbis eccleſia ad te vſque optime tenuit, & hanc perfidam nouitatem, quæ hoc, quod venerabilis ſcriptura coniungit, nititur ſeparare*, intra decimum diem *a primo innoteſcentis tibi huius conuentionis die numerandum, aperta & ſcripta confeſſione damnaueris, ab vniuerſalis te eccleſiæ communione deiectum.*

ſiſtere enim adhuc poterant ad audiendam pſalmodiam, ſcripturarum lectionem, concionem & preces catechumenorum ac pœnitentium, atque tum cum illis diſcedere debebant, prima diuini cultus parte, *miſſa catechumenorum*, finita. THEODORETVS hanc minorem excommunicationem a maiore expreſſis verbis diſtinguit, quando loquens de quibuſdam, qui ex infirmitate potius, quam malitia peccauerant, ait [r]: *Arceantur a participatione ſacrorum myſteriorum, a catechumenorum autem oratione non prohibeantur, neque a diuinarum ſcripturarum auditione, neque a magiſtrorum admonitione.* Atque ita intelligendus eſt canon GREGORII THAVMATVRGI [s], qui eos a precibus abdicari iubet, qui aliena bona, (quæ in barbarorum inuaſione perierant) detinebant, tamquam propria. Per preces heic intelliguntur preces fidelium ad altare ſiue in miſſa fidelium, a quibus abdicabantur, non autem a precibus catechumenorum, quibus intereſſe poterant, quantumuis ab alteris iſtis excluſi. Vt adeo hic inferior quidam fuerit pœnæ gradus, ex parte duntaxat eos a ſocietate fidelium excludens, nimirum a communibus precibus & euchariſtia, non autem in totum eos eccleſia exturbans. Et quidem propter leuiora crimina infligebatur; vel ſi propter grauiora, iſtis quidem peccatoribus ſolum, qui ſtatim promtum animum legibus pœnitentiæ ſe ſubmittendi oſtendebant: quum aliquid haberet promta & parata iſta in ſubmittendo ſe celeritas, quod mitiorem eis conciliaret ſententiam. Concilium *Illiberritanum* [t] iſtiuſmodi interdictionem

(r) Theodor. epiſt. LXXVII. ad Eulalium. (tom. III. p. 947.) *κωλυέσθωσαν μὲν τῆς μεταλήψεως τῶν ἱερῶν μυστηρίων, μὴ κωλυέσθωσαν δὲ τῆς τῶν κατηχουμένων εὐχῆς, μηδὲ τῆς τῶν θείων γραφῶν ἀκροάσεως, μηδὲ τῆς τῶν διδασκάλων παραινέσεως.*

(s) Gregor. Thaumat. can. V. (apud Labb. tom. I. conc. p. 840.) *Ἄλλοι δὲ ἑαυτοὺς ἐξαπατῶσιν, ἀντὶ τῶν ἰδίων τῶν ἀπολομένων, ἃ εὗρον ἀλλότρια κατέχοντες ... ὡς δεῖ ἐκκηρύξαι τῶν εὐχῶν. Alii ſe ipſos ſeducunt, pro propriis quæ perierunt, aliena quæ inuenerunt, detinentes. ... quos a precibus oportet abdicare.*

Vid. concil. Ilerdenſ. c. IV. De his, qui ſe inceſta pollutione commaculant, placuit, vt, quouſque in ipſo deteſtando & illicito carnis contubernio perſeuerant, vſque *ad miſſam tantum catechumenorum* in eccleſia admittantur.

(t) Concil. Illiberrit. c. XXI. Si quis in ciuitate poſitus, tres dominicas ad eccleſiam non acceſſerit, tanto tempore abſtineat, vt correptus eſſe videatur.

eucha-

euchariſtiæ ad tres hebdomades contra eos decernit, qui ſine vlla neceſſaria impeditione tres dominicas ad eccleſiam non acceſſerint. Et alio canone [u] virgines, quæ ante nuptias virginitatem ſuam perdiderint, ſine publica pœnitentia recipi iubet, ſi iiſdem, a quibus vitiatæ ſint, matrimonio iungantur, & in poſterum caſte cum eis viuant. Recte ad hunc canonem obſeruat ALBASPINAEVS [w], hanc pœnam tantum in eo fuiſſe verſatam, vt ab euchariſtia arcerentur: non enim eccleſia pulſos, nec per vllos publicæ pœnitentiæ gradus ire coactos eſſe, ſed cum catechumenis orare potuiſſe & cum fidelibus etiam; tantummodo ſacris myſteriis participare prohibitos eſſe, vſque dum tempus eis conſtitutum eſſet elapſum, atque in hoc pœnam eorum conſtitiſſe. In canonibus BASILII [x] de eadem pœna trigamis conſtituta ſermo fit, *Conſuetudine*, inquit ille, *accepimus, in trigamis quinquennii ſegregrationem. - - Oportet autem non eos omnino arcere ab eccleſia, ſed dignari auditione duobus vel tribus annis: & poſtea permitti quidem conſiſtere, ſeu in fidelium eſſe congregatione, a boni tamen communione abſtinere, & ſic poſtquam pœnitentiæ fructum aliquem oſtenderint, communionis loco reſtituere.* Vt adeo duo gradus huius minoris excommunicationis fuerint,

(u) Concil. Illiber. c. XIV. Virgines, quæ virginitatem ſuam non cuſtodierint, ſi eoſdem, qui eas violauerint, duxerint & tenuerint; eo, quod ſolas nuptias violauerint, poſt annum, *ſine pœnitentia*, reconciliari debebunt.

(w) Albaſpin. in loc. *Sine pœnitentia.* non hoc ita accipiendum, quaſi velint, eas abſque ſacramento pœnitentiæ abſoluendas eſſe, aut ſtatuant, eiuſmodi peccatum non eſſe aliqua pœna coërcendum, vel denique eis non eſſe dolendum de ſtupro: ſed pœnitentia hoc loco intelliguntur pœnæ & ærumnæ, quæ in gradibus pœnitentiæ palam & publice caperentur, quæ quum pudorem aliquem ſugillarent, non erant eiuſmodi virginibus infligendæ. Quid autem ſit, *poſt annum ſine pœnitentia reconciliari*, quodue genus pœnarum ex hoc canone, & ex vigeſimo primo colligitur? leuia quædam crimina hac pœna mulctabantur, quæ in eo verſaretur, vt ab euchariſtia arcerentur: mihique perſuaſum eſt, eos qui leui illa animaduerſione caſtigabantur, non aliter oraſſe aut ſtetiſſe in eccleſia, neque aliter habitos, quam ſubſiſtentes, & omnibus rebus diuinis & humanis participaſſe cum ceteris fidelibus, præterquam euchariſtiæ.

(x) Baſil. can. IV. *συνήθειαν κατελάβομεν, ἐπὶ τῶν τριγάμων πενταετίας ἀφορισμόν· --- δεῖ δὲ μὴ πάντη αὐτὰς ἀπείργειν τῆς ἐκκλησίας· ἀλλ' ἀκροάσεως αὐτὰς ἀξιοῦν ἐν δύο που ἔτεσιν ἢ τρισί· καὶ μετὰ ταῦτα ἐπιτρέπειν συστήκειν μὲν, τῆς δὲ κοινωνίας τοῦ ἀγαθοῦ ἀπέχεσθαι, καὶ οὕτως ἐπιδειξαμένας καρπόν τινα μετανοίας ἀποκαθιστᾷν τῷ τόπῳ τῆς κοινωνίας.*

vnus quidem eos ſola euchariſtiæ participatione excludens, orare autem cum fidelibus illis permittens; alter autem a precibus fidelium eos excludens, & tantum cum catechumenis orare ſinens; neuter autem iſtiuſinodi peccatores communione eccleſiæ penitus expellens.

§. VIII.

3. In eiectione de eccleſia, quam maiorem excommunicationem, plenam ſeparationem, anathema, & ſimilibus nominibus appellarint.

MAIOR excommunicatio erat, quando homines de eccleſia penitus expellebantur, & ab omni cum ipſa in ſacris officiis communione ſeparabantur. Vnde in antiquis canonibus *παντελὴς ἀφορισμὸς*, *omnimoda ſeparatio*, & *anathema*, id eſt *exſecratio* nuncupatur: quod eſſet maxima exſecratio, quæ aduerſus homines componi poterat. Frequenter etiam variis ſignificatur phraſibus, e. g. *ἀπείργεσθαι τῆς ἐκκλησίας*, *ἀποκλείεσθαι* & *ῥίπτεσθαι τῆς ἐκκλησίας*, *ἐκτὸς εἶναι*, *ἐκκηρύττεσθαι τῆς συνόδου*, *ἀπεῖρξαι τῆς ἀκροάσεως*, ceteris. Quæ locutiones vniuerſæ homines denotant, per ſolemniſſimam excommunicationem penitus expulſos eccleſia, & non tantum ab euchariſtia, ſed a precibus etiam & ſcripturarum auditione in conuentu eccleſiaſtico prohibitos. Hæc formula eleganter expreſſa eſt ab SYNESIO cum adiunctis & conſecutionibus ſuis omnibus, in excommunicatione, quam aduerſus *Andronicum*, cuius antea fecimus mentionem, adornauit, verbis ſequentibus: „Nihil eſt, „quod amplius moneamus hominem, ſed velut membrum in„ſanabile a nobis eſt ſegregandus, ne illius contagione, quod „ſincerum eſt, corrumpatur. - - Ob hæc *Ptolemaidis* eccleſia „ad omnes vbique terrarum ſorores ſuas eccleſias hæc decer„nenda cenſuit (y): *Andronico* eiuſque ſociis, *Thoanti* & eius „ſociis nullum Dei templum aperiatur. Omnes illis religioſæ „ædes, ac ſepta claudantur. Nulla diabolo in paradiſo pars „eſt; qui ſi clam irrepſerit, expellitur. Ac cum priuatos o„mnes, & magiſtratus hortor, vt nec eiuſdem cum illo tecti,

(y) Syneſ. epiſt. LVIII. p. 199. (p. 203.) *Ἀνδρονίκῳ, καὶ τοῖς αὐτοῦ μηδὲν ἀνοιγνύσθω τέμενος τοῦ θεοῦ· ἅπας αὐτοῖς ἱερὸς ἀποκεκλείσθω, καὶ σηκὸς καὶ περίβολος· οὐκ ἔστι τῷ διαβόλῳ μέρος ἐν παραδείσῳ· ὃς κἂν λάθῃ διαδὺς, ἐξελαύνεται· παραινῶ μὲν*

neque

„neque menſæ participes eſſe velint; tum ſacerdotes in pri„mis, qui nec viuentes illos ſalutabunt, nec mortuos funebri „pompa deducent. Sin quiſquam, velut exiguæ vrbis, eccle„ſiam noſtram contemſerit, & ab ea damnatos receperit, qua„ſi pauperi parere nihil neceſſe ſit; nouerit, ſciſſam a ſe eccle„ſiam eſſe, quam vnam eſſe vult Chriſtus. Atque hic, ſiue le„vita, ſiue ſacerdos ſit, ſiue epiſcopus, apud nos eodem atque „*Andronicus* loco cenſebitur: neque cum eo dextram iunge„mus; nec eadem ex menſa veſcemur vmquam. Tantum ab„eſt, vt cum iis arcana myſteria communicemus, qui cum *An„dronico* & *Thoante* partem aliquam habere voluerint„. Integram hanc formulam interpoſuimus, non tantum quia ab excellenti auctore ſtudioſe perſcripta eſt, ſed quia etiam viam aperit diſciplinam eccleſiæ penitus intelligendi. Heic enim res quatuor obſeruare licet, tamquam quæ hanc maiorem excommunicationem comitentur aut proxime conſequantur. 1.) Quod expulſio de eccleſia repræſentetur ſub imagine expulſionis de paradiſo, eique conueniat in formula excommunicationis. 2.) Quod ſimulatque quis de eccleſiæ ſuæ catalogo expunctus fuerit, de hac re vicinæ eccleſiæ, & nonnumquam eccleſiæ per omnem terrarum orbem litteris certiores factæ ſint, vt omnes eccleſiæ hunc diſciplinæ actum ratum haberent atque confirmarent, recuſando iſtiuſmodi hominem recipere in ſuam communionem. Quandoquidem 3.) Is, qui legitime in vna eccleſia excommunicatus fuerat, per leges catholicæ vnitatis & iuſtæ diſciplinæ regulas in omnibus eccleſiis pro excommunicato habendus erat, vſque dum reſipiſcentiam ſuam eccleſiæ ſuæ ſatis teſtatam feciſſet. Quod ſi qua eccleſia talem in communionem admitteret, in eam partem id accipiebatur, vt eamdem cum ſonte pœnam commeruiſſe cenſeretur. 4.)

ἐν καὶ ἰδιώτῃ παντὶ καὶ ἄρχοντι, μήτε ὁμορόφιον αὐτῷ, μήτε ὁμοτράπεζον γίνεσθαι· ἱερεῦσι δὲ διαφερόντως, οἳ μήτε ζῶντος αὐτοὺς προσεροῦσι, μήτε τελευτήσαντας συμπροπέμψουσιν· εἰ δέ τις ὡς μικροπολίτιν ἀποσκυβαλίσει τὴν ἐκκλησίαν, καὶ δέξεται τοὺς ἀποκηρύκτους αὐτῆς, ὡς ἂν ἀνάγκη τῇ πένητι πείθεσθαι· ἴστω σχίσας τὴν ἐκκλησίαν, ἣν μίαν ὁ Χριστὸς εἶναι βούλεται· ὁ δὲ τοιοῦτος, εἴτε Λευΐτης ἐστὶν, εἴτε πρεσβύτερος, εἴ τε ἐπίσκοπος, παρ᾽ ἡμῖν ἐν Ἀνδρονίκου μοίρᾳ τετάξεται, καὶ οὔτε ἐμβαλοῦμεν αὐτῷ δεξιὰν, οὔτε ἀπὸ τῆς αὐτῆς ποτε σιτησόμεθα· πολλοῦ δὴ δέησομεν κοινωνῆσαι τῆς ἀποῤῥήτου τελετῆς τοῖς ἐθελήσασιν ἔχειν μερίδα μετὰ Ἀνδρονίκου καὶ Θόαντος.

Quod

Quod, quum homines ita essent excommunicati, non tantum ab omnium sacrorum communione exclusi, sed in ciuili etiam conuersatione, tamquam noxii & morbo contagioso infecti, deuitati fuerint. Hæc omnia ex hoc vno solo SYNESII loco euidenter apparent; quia autem cognitio methodi exercendi disciplinam ecclesiasticam ex vera eorum ratione pendet, non alienum abs re erit, paullo distinctius ea explanare atque confirmare. Itaque 1.) obseruamus, quod expulsio de ecclesia heic repræsentetur sub imagine expulsionis de paradiso & cum ea comparetur in formula excommunicationis. Atque ita HIERONYMVS [z] de peccatoribus loquens, ait: *Præuaricati sunt pactum Dei in ecclesia, sicut Adam præuaricatus est in paradiso: Et imitatores se antiqui parentis ostendunt, vt quomodo ille de paradiso, sic & isti eiiciantur.* In eumdem modum AVGVSTINVS de expulsione *Adami* de paradiso loquens [a], genus quoddam excommunicationis fuisse dicit: *Alienandus erat, tamquam excommunicatus: sicut etiam in hoc paradiso, id est in ecclesia, solent a sacramentis altaris visibilibus homines disciplina ecclesiastica remoueri.* Et EPIPHANIVS [b] eamdem consuetudinem notat, tamquam exactius obseruatam a secta *Adamianorum.* *Si quis,* inquit, *vt dicere solent, in culpam lapsus esse videatur, hunc in conuentum suum minime amplius recipiunt. Adamum enim illum esse dicunt, qui de ligno comederit, atque e paradiso, hoc est ecclesia sua, exterminandum iudicant.* Vt adeo hæc communis formula loquendi tam in hæreticorum quam ecclesiæ disciplina fuerit.

§. IX.

De hac excommunicatione reliquas ecclesias omnes certiores fieri consueuisse.

2.) OBSERVAMVS, quod, simulatque hoc modo ab ecclesia quadam aliquis esset excommunicatus, hac de re aliæ ecclesiæ & nonnumquam per litteras encyclicas omnes præcipuæ

(z) Hieron. comm. in Hoseam c. VI.

(a) Augustin. de genesi litterar. lib. V. c. XL. tom. III. p. 273. (p. 676. edit. Basil. MDLXIX.)

(b) Epiphan. hæres. LII. p. 459. εἰ δὲ δόξειε, τινὰ, ὡς καὶ τοῦτο λέγουσιν, ἐν παραπλώματι γινέσθαι, οὐκέτι τοῦτον συνάγουσι, φάσκουσι γὰρ αὐτὸν τὸν Ἀδὰμ τὸν βεβρωκότα ἀπὸ τοῦ ξύλου, καὶ κρίνουσιν ἐξωθεῖσθαι, ὡς ἀπὸ τοῦ παραδείσου, τουτέστι τῆς αὐτῶν ἐκκλησίας.

per

per terrarum orbem ecclesiæ, certiores fieri consueuerint, vt vniuersæ ecclesiæ hunc disciplinæ actum approbarent confirmarentque, recusando istiusmodi hominem in communionem suam recipere. Quam in rem canonem legimus in concilio *Toletano* primo [*c*]: *Si quis de potentibus clericum, aut quemlibet pauperem, aut religiosum exspoliauerit, & mandauerit eum ad se venire episcopus, vt audiatur, & is contemserit; inuicem mox scripta percurrant per omnes prouinciæ episcopos, & quoscumque adire potuerint, vt excommunicatus habeatur ipse, donec obediat & reddat aliena.* Hoc plerumque studiosissime obseruabatur in caussa hæreticorum, eorumque condemnatione. Ita enim historici [*d*] narrant, quod, quum *Alexander*, ecclesiæ *Alexandrinæ* episcopus, *Arium* officio suo exutum anathemate perculisset, episcopis per singulas vrbes constitutis, data ad eos epistola, facti sui rationem exposuerit. Et hæc constans omnium conciliorum consuetudo erat, vt litteras mitterent synodicas, quibus significabant, quosnam hæreticos condemnarint, vt omnes ecclesiæ eorum errores cognoscerent negarentque errorum auctoribus communionem. Atque ita vnusquisque etiam episcopus fratribus suis & vicinis ecclesiis scribebat, si qua ipsi hanc seueram pœnam in grauiorem quempiam peccatorem adhibendi esset occasio. Ita AVGVSTINVS, quum *Victorinum*, prouectum ætate hypodiaconum, mouisset gradu deque ecclesia sua eiecisset, quia detestandam *Manichæorum* hæresin priuatim propagasse deprehensus fuerat, datis ad *Deuterium* coëpiscopum suum litteris, hac de re eum faciens certiorem, inter alia hæc scribit [*e*]: *Rogauit me quidem, postequam se Manichæorum auditorem esse confessus est, vt eum in viam veritatis doctrinæ catholicæ reuocarem. Sed fateor eius fictionem sub clerici specie vehementer exhorrui, eumque coercitum pellendum de ciuitate curaui. Nec mihi hoc satis fuit, nisi &*

(*c*) Concil. Tolet. I. c. XI.

(*d*) Socrat. lib. I. c. VI. συνέδριον πολλῶν ἐπισκόπων καθίσας, τὸν μὲν Ἄρειον καὶ τοὺς ἀποδεχομένους τὴν δόξαν αὐτοῦ καθαιρεῖ· γράφει τοῖς κατὰ πόλιν τοιάδε. κ. τ. λ. *Collecto multorum episcoporum concilio, Arium & reliquos, qui sententiam eius amplectebantur, gradu mouit & episcopis per singulas vrbes constitutis scripsit in hunc modum &c.*
Theodoret. lib. I. c. IV. tot.

(*e*) Aug. epist. LXXIV. ad Deuterium.

tuæ

tuæ ſanctitati eum meis litteris intimarem, vt a clericorum gradu congrue eccleſiaſtica ſeueritate deiectus, cauendus omnibus innoteſcat.

§. X.

Quo facto eum, qui in vna quadam eccleſia excommunicatus eſſet, pro excommunicato in omnibus eccleſiis habitum fuiſſe.

3.) QVICVMQVE ita excommunicatus erat in vna quadam eccleſia, in omnibus eccleſiis excommunicatus cenſebatur. Tam perfecta enim erat catholicæ eccleſiæ harmonia & conſenſio, vt vnaquæque eccleſia promta eſſet ad ratos habendos & confirmandos omnes diſciplinæ actus, quos in ſontes quæcumque alia eccleſia egiſſet: ita vt, qui in vna eccleſia legitime eſſet excommunicatus, per leges vnitatis catholicæ & iuſtæ diſciplinæ regulas in omnibus eccleſiis excommunicatus haberetur; nec vlla eum eccleſia recipere poſſet aut vellet, antequam eccleſiæ, cuius membrum fuerat, feciſſet ſatis. Secus autem facere, erat in eamdem cum offenſore difficultatem & animaduerſionem incurrere. Iam ſupra [*] aliquod huius rei documentum dedimus, quando de vnitate eccleſiæ ſumus loquuti: Hoc autem loco id paullo amplius confirmabimus, vt, quantam curam & ſtudium vetus eccleſia in diſciplinæ ſuæ adminiſtratione poſuerit, tam ex legibus quam praxi illius oſtendamus. Leges eius vniuerſæ hanc in rem ſibi conſtabant & ex omni parte ſecum ipſæ conſentiebant, erantque huius argumenti, Neminem in eccleſia aliqua excommunicatum, in alia eccleſia recipiendum eſſe, niſi id fieret auctoritate legitimæ ſynodi, ad quam iuſta interceſſiſſet appellatio, & quæ hac in re iudicandi haberet poteſtatem. Duo canones huc ſpectantes reperiuntur inter ſic dictos *apoſtolicos*. *Si quis* [*f*] *presbyter, aut diaconus, ab epiſcopo ſegregatus ſit, hunc ab alio recipi non liceat, præterquam ab eo, qui eum ſegregauit; niſi forſitan, qui ſegregauit illum, mortuus fuerit.* Et iterum [*g*]: *Si quis clericus, aut laicus ſegregatus, vel non receptus abiens ad aliam ciuitatem, ſine litteris commendatitiis receptus fuerit; ſegregentur qui receperunt, & qui receptus eſt.* Con-

(* Cap. I. §. XI. pag. 4.

(*f*) Can. apoſt. c. XXXIII. Εἴ τις πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ὑπὸ ἐπισκόπε γένηται ἐν ἀφορισμῷ, τῦτον μὴ ἐξεῖναι παρ᾽ ἑτέρε δεχθῆναι, ἀλλ᾽ ἢ παρὰ τῦ ἀφορίσαντος αὐτὸν, εἰ μὴ ἂν κατὰ συγκυρίαν τελευτήσῃ ὁ ἀφορίσας αὐτὸν ἐπίσκοπος.

(*g*) Ibid. c. XIII. Εἴ τις κληρικὸς, ἢ λαϊκὸς, ἀφωρισμένος, ἢ τοι ἄδεκτος, ἀπελθὼν ἐν ἑτέρᾳ πόλει δεχθῇ ἄνευ γραμμάτων συστατικῶν, ἀφωριζέσθωσαν οἱ δεξάμενοι καὶ ὁ δεχθείς.

cilium

cilium *Nicænum*, ad hos antiquos canones respexisse creditur, quando statuit [*b*]: *De iis, qui a communione segregati sunt, siue clericorum siue laicorum sint ordinis, ab episcopis, qui sunt in vnaquaque prouincia, valeat sententia secundum canonem, qui pronuntiat eos, qui ab aliis eiecti sunt, non esse ab aliis admittendos. Examinetur autem, numquid vel pusillanimitate, vel contentione, vel aliqua eiusmodi episcopi acerbitate, congregatione pulsi sint. Vt hoc ergo conuenientem examinationem accipiat, recte habere visum est, vt singulis annis in vnaquaque prouincia bis in anno synodi fiant: vt quum omnes prouinciæ episcopi in eumdem locum communiter conueniant, eiusmodi quæstiones examinentur: & sic, quos episcopum offendisse constiterit, iuste esse a congregatione separati apud omnes videantur, donec episcoporum congregationi videatur pro iis humaniorem proferre sententiam.* Concilium *Antiochenum* [*i*] non multo post hunc canonem renouauit, *Si quis a proprio episcopo fuerit excommunicatus, ne prius ab aliis suscipiatur, quam fuerit a proprio episcopo susceptus, vel facta synodo accedens se defenderit, & persuasa synodo aliam sententiam retulerit.* Lector eruditus plures canones in eamdem sententiam inuenire potest in conciliis *Illiberritano* [*k*], *Sardicensi* [*l*], *Mileui-*

(*b*) Concil. Nic. c. V. *Περὶ τῶν ἀκοινωνήτων γενομένων, εἴτε τῶν ἐν τῷ κλήρῳ, εἴτε ἐν λαϊκῷ τάγματι, ὑπὸ τῶν καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν ἐπισκόπων, κρατείτω ἡ γνώμη κατὰ τὸν κανόνα, τὸν διαγορεύοντα, τοὺς ὑφ' ἑτέρων ἀποβληθέντας, ὑφ' ἑτέρων μὴ προσίεσθαι· ἐξεταζέσθω δὲ, μὴ μικροψυχίᾳ, ἢ φιλονεικίᾳ, ἤ τινι τοιαύτῃ ἀηδίᾳ τοῦ ἐπισκόπου ἀποσυνάγωγοι γεγένηνται· ἵνα οὖν τοῦτο τὴν πρέπουσαν ἐξέτασιν λαμβάνῃ, καλῶς ἔχειν ἔδοξεν, ἑκάστου ἐνιαυτοῦ καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν δὶς τοῦ ἔτους συνόδους γίνεσθαι· ἵνα κοινῇ πάντων τῶν ἐπισκόπων τῆς ἐπαρχίας ἐπὶ τὸ αὐτὸ συναγομένων, τὰ τοιαῦτα ζητήματα ἐξετάζοιτο· καὶ οὕτως οἱ ὁμολογουμένως προσκεκρουκότες τῷ ἐπισκόπῳ, κατὰ λόγον ἀκοινώνητοι παρὰ πᾶσιν εἶναι δόξωσι, μέχρις ἂν τῷ κοινῷ τῶν ἐπισκόπων δόξῃ, τὴν φιλανθρωποτέραν ὑπὲρ αὐτῶν ἐκθέσθαι ψῆφον.*

(*i*) Conc. Antioch. c. VI. *Εἴ τις ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου ἀκοινώνητος γέγονεν, μὴ πρότερον αὐτὸν παρ' ἑτέρων δεχθῆναι, εἰ μὴ ὑπ' αὐτοῦ παραδεχθείη τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, ἢ συνόδου γενομένης ἀπαντήσας ἀπολογήσεται, πείσας δὲ τὴν σύνοδον, καταδέξοιτο ἑτέραν ἀπόφασιν.*

(*k*) Concil. Illiberrit. c. LIII. Placuit cunctis, vt ab eo episcopo quis accipiat communionem, a quo abstentus in crimine aliquo fuerit. Quod si alius episcopus præsumserit eum admittere, illo adhuc minime faciente, vel consentiente, a quo fuerat communione priuatus, sciat se huiusmodi caussas inter fratres cum status sui periculo præstaturum.

(*l*) Concil. Sardic. c. XIII. *καὶ τοῦτο πᾶσιν ἀρεσκέτω, ἵνα εἴ τις διάκονος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ καί τις τῶν κληρικῶν ἀκοινώνητος γένηται, καὶ πρὸς ἕτερον ἐπίσκοπον τὸν εἰδότα αὐτὸν καταφύγοι, γινώσκοντα ἀποκεκινῆσθαι αὐτὸν τῆς κοινωνίας παρὰ*

tano [*m*], *Arelatensi* primo [*n*], *Taurinensi* [*o*], & *Cæsaraugustano* [*p*], qui omnes eiusdem argumenti, neque adeo heic interponendi sunt. Per hanc ipsam regulam *Cornelius Felicissimum Romæ* [*q*] ad communionem admittere recusabat, quod esset *Carthagine* a *Cypriano* de ecclesia pulsus. Et ob eamdem rationem *Marcion* hæreticus, vt in antecedentibus obseruatum nobis est, admissionem sui inter clericos *Romanos* obtinere non poterat, eo quod a parente suo esset de ecclesia eiectus, nec ei satisfecisset, vti historiam narrat EPIPHANIVS [*r*]. Similiter AVGVSTINVS,

τῇ ἰδίᾳ ἐπισκόπῳ, μὴ χρῆναι τῷ ἐπισκόπῳ καὶ ἀδελφῷ αὐτοῦ ὕβριν ποιοῦντα παρέχειν αὐτῷ κοινωνίαν· εἰ δὲ τολμήσοι τις τοῦτο ποιῆσαι, γινωσκέτω συνελθόντων ἐπισκόπων ἀπολογίᾳ ἑαυτὸν ὑπεύθυνον καθιστάναι. *Hoc quoque omnibus placeat, vt si diaconus vel presbyter, vel etiam aliquis ex clericis, sit excommunicatus, & ad alium episcopum, qui eum nouit, confugerit, scientem, eum a proprio episcopo esse communione motum, non oportere episcopo & fratri suo iniuriam facientem, ei communionem præbere. Sin autem hoc facere ausus fuerit, sciat, quum conuenerint episcopi, se ipsum caussam esse dicturum.*

(*m*) Concil. Mileuit. c. XVIII. Placuit, vt, quicumque non communicat in prouincia propria, & in aliis prouinciis vel transmarinis partibus ad communicandum obrepserit, iacturam communionis vel clericatus excipiat.

(*n*) Concil. Arelat. I. c. XVI. De his, qui pro delicto suo a communione separantur, placuit, vt, in quibuscumque locis fuerint exclusi, eodem loco communionem consequantur.

(*o*) Concil. Taurin. c. IV. De Palladio laico, qui Spano presbytero non leue crimen intenderat, inter quos episcopus Tuiserius eiusdem criminis caussas se cognouisse testatus est, id concilii decreuit auctoritas, vt idem Palladius in eadem sententia maneret, qua cognitionis tempore a Tuiserio fuerat sacerdote multatus, in hoc ei humanitate reseruata concilii, vt ipse Tuiserius in potestate habeat, quando voluerit, ei relaxare.

(*p*) Conc. Cæsar-august. c. V. Item lectum est, vt hi, qui per disciplinam, aut sententiam episcopi ab ecclesia fuerint separati, ab aliis episcopis non sint recipiendi.

(*q*) Vid. Cyprian. epist. LV. al. LIX. ad Cornel. p. 126. (p. 259. edit. Amstelod. MDCC.) Legi litteras tuas, frater carissime, quas per Saturnum fratrem nostrum acoluthum misisti, & dilectionis fraternæ & ecclesiasticæ disciplinæ & sacerdotalis censuræ satis plenas, quibus significasti, Felicissimum hostem Christi, non nouum, sed iam pridem ob crimina sua plurima & grauissima abstentum, & non tantum mea, sed plurimorum coëpiscoporum sententia condemnatum, reiectum a te illic esse: & quum venisset stipatus caterua & factione desperatorum, vigore pleno, quo episcopos agere oportet, pulsum de ecclesia esse &c.

(*r*) Epiphan. hæres. XLII. vid. c. I. §. XI. sub litt. (x) pag. 44.

scri-

ſcribens ad quemdam *Quintianum* [s], epiſcopi ſui ſubiacentem cenſuræ, ei adfirmat, ſi ad ipſum venerit, epiſcopo ſuo non communicans, nec in ipſius eccleſia eum poſſe communicare. Immo vero tantam huius regulæ diſciplinæ habebat rationem, vt, ſi quis *Donatiſta*, proprii epiſcopi cenſuræ ſubditus, ad catholicam eccleſiam tranſire ſe velle præ ſe ferret [t], recipere eum nollet, niſi prius eamdem pœnitentiam ſe acturum promitteret, quam agere debuiſſet, ſi apud ipſos permanſiſſet. Et de *Donatiſtarum* quidem epiſcopis grauiter queritur, tamquam omnia diſciplinæ vincula diſſoluentibus, dum ſceleſtiſſimos homines, qui propter vitæ turpitudinem diſciplina eccleſiæ corripiantur, ad ſe alliciant, vbi noui baptiſmatis beneficio pœnitentiam poſſint euadere, qui deinde quaſi renouati & quaſi ſanctificati (etſi reuera deteriores facti ſub ſpecie nouæ gratiæ) diſciplinæ eccleſiæ, quam ferre non potuerint, noui furoris ſacrilegio inſultent. Exemplum exhibet in vno quodam, qui matrem ſuam verberare ſolitus eique mortem ſæpius minatus, metu animaduerſionis eccleſiæ ad *Donatiſtas* confugerat, ab iiſque ſine vllo negotio receptus fuerat. *Tranſit*, inquit [u], *ad partem Donati, rebaptizatur furens, & in maternum ſanguinem fremens albis veſtibus candidatur. Conſtituitur intra cancellos eminens & conſpicuus, & omnium gementium oculis matricidii meditator tamquam renouatus opponitur.* Et ſane hæc *Donatiſtarum* praxis multum ſcandali habebat, eo tantummodo ſpectans, vt partem ſuam augerent confirmarentque. Neque quidquam maiori fraudi fuit eccleſiæ, nec quidquam diſciplinæ eccleſiaſticæ poteſtatem magis eneruauit, quam hominum criminibus, grauem apud omnes offenſionem habentibus, infamium ad aliaſque com-

(s) Aug. epiſt. CXXXV. Si ad nos venires, venerabili epiſcopo non communicans, nec apud nos poſſes communicare.

(t) Aug. epiſt. CXLIX. ad Euſeb. Ego iſtum modum ſeruo, vt quiſquis apud eos propter diſciplinam degradatus ad catholicam tranſire voluerit, in humiliatione pœnitentiæ recipiatur, quo & ipſi eum forſitan cogerent, ſi apud eos remanere voluiſſet. Ab eis vero, conſidera, quæſo te, quam execrabiliter fiat, vt, quos male viuentes eccleſiaſtica diſciplina corripimus, perſuadeatur eis, vt ad alterum lauacrum veniant. -- Deinde quaſi renouati & quaſi ſanctificati, diſciplinæ, quam ferre non potuerunt, deteriores facti ſub ſpecie nunc gratiæ, ſacrilegio noui furoris inſultant.

(u) Auguſtin. epiſt. CLXVIII. ad eumdem.

muniones, ad iudicium ac censuras ecclesiæ deuitandas, transeuntium receptio & tuitio, eorumque tamquam sanctorum præpostera veneratio, quos tamen velut sceleratos & nefarios puniri oportebat. Quamobrem ecclesia quas poterat seuerissimas leges ad hanc praxin impediendam ferebat, eamdem illis pœnam infligendo, qui aliquem excommunicatum in publicam priuatamue communionem recipiebant, quam ipse excommunicatus subire necesse habebat. Ita in concilio *Antiocheno* [x] canon aliquis dicit, *Si quem ex episcopis, vel presbyteris, vel diaconis, vel quemuis ex canone excommunicatis communicare apparuerit, eum quoque esse* (oportet) *excommunicatum, vt qui canonem ecclesiæ confundat.* Alius [y], *Si eum, qui propter contumaciam depositus est, alius episcopus receperit, ille quoque a communi synodo puniatur, vt qui ritus ecclesiasticos dissoluat.* Et adhuc alius [z], *Si quis episcopus a synodo depositus, vel presbyter, vel diaconus a proprio episcopo, sacrum celebrare ausus fuerit, siue episcopus secundum præcedentem consuetudinem, siue presbyter, siue diaconus, nullam amplius spem restitutionis in alia synodo, neque defensionis locum habere ei liceat. Sed & omnes, qui ei communicant, ex ecclesia eiiciantur, & maxime si quam sententiam aduersus prædictos prolatam didicerint, eis communicare ausi fuerint.* Similem in modum concilium *Arausicanum* primum [a], *Placuit in reatum venire episcopum, qui admonitus de excommunicatione cuiusquam sine reconciliatione eius, qui eum excommunicauit, ei communicare præsumserit.* Concilium *Carthaginense* secundum [b] ait,

(x) Concil. Antiochen. c. II. *εἰ δὲ φανείη τις τῶν ἐπισκόπων, πρεσβυτέρων, ἢ διακόνων, ἤ τις τοῦ κανόνος, τοῖς ἀκοινωνήτοις κοινωνῶν, καὶ τοῦτον ἀκοινώνητον εἶναι, ὡς ἂν συγχέοντα τὸν κανόνα τῆς ἐκκλησίας.*

(y) Ibid. can. III. *εἰ δὲ καθαιρεθέντα διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν* [nimir. *διὰ τὸ ἐπιμένειν τῇ ἀταξίᾳ*] *δέχοιτο ἕτερος ἐπίσκοπος, κἀκεῖνον ἐπιτιμίας τυγχάνειν ὑπὸ κοινῆς συνόδου, ὡς παραλύοντα τοὺς θεσμοὺς τοὺς ἐκκλησιαστικούς.*

(z) Ibid. can. IV. *Εἴ τις ἐπίσκοπος ὑπὸ συνόδου καθαιρεθεὶς, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, τολμήσειέν τι πρᾶξαι τῆς λειτουργίας, εἴτε ὁ ἐπίσκοπος κατὰ τὴν προάγουσαν συνήθειαν, εἴτε ὁ διάκονος· μηκέτι ἐξὸν εἶναι αὐτῷ, μηδ' ἐν ἑτέρᾳ συνόδῳ ἐλπίδα ἀποκαταστάσεως, μήτε ἀπολογίας χώραν ἔχειν· ἀλλὰ δὲ τοὺς κοινωνοῦντας αὐτῷ πάντας ἀποβάλλεσθαι τῆς ἐκκλησίας, καὶ μάλιστα εἰ μαθόντες τὴν ἀπόφασιν τὴν κατὰ τῶν προειρημένων ἐξενεχθεῖσαν τολμήσειαν αὐτοῖς κοινωνεῖν.* Conf. sis Can. I.

(a) Concil. Arausic. c. XI.

(b) Concil. Carth. II. c. VII.

ait, *Placuit, vt qui merito facinorum ſuorum ab eccleſia pulſi ſunt, ſi ab aliquo epiſcopo, vel presbytero, vel clerico fuerint in communionem ſuſcepti, etiam ipſe pari cum eis crimine teneatur obnoxius.* Concilium *Carthaginenſe* quartum [*c*] ita ſtatuit, *Qui communicauerit vel orauerit cum excommunicato, ſiue clericus ſiue laicus, excommunicetur.* Notatu admodum digna ſunt verba BASILII [*d*] ad proteruum quemdam peccatorem, cui excommunicationem minatur. *Omni populo*, inquit, *eris anathema, & quicumque te receperit, excommunicabitur in omnibus eccleſiis.* Idem legi poteſt in *canonibus* ſic dictis *apoſtolicis* [*e*], ad quos antiqua concilia, tamquam ſtatam diſciplinæ regulam toties reſpiciunt. *Si quis clericus, aut laicus ſegregatus, vel non receptus, abiens ad aliam ciuitatem, ſine litteris commendatitiis receptus fuerit, ſegregentur, qui receperunt & qui receptus eſt.* Quæ verba obiectioni reſpondent, quæ hac in cauſſa fieri poterat, nimirum, Quod ſi quis epiſcopus ab alio nullo epiſcopo per litteras nuntiatorias formaliter edoctus noſſet, hunc illumue eſſe excommunicatum, atque ita ex ignorantia eum recepiſſet? Ad quod heic reſpondetur, hoc eum minime excuſaſſe, qui per regulas eccleſiæ non debebat recipere peregrinum in communionem, qui litteras commendatitias ab epiſcopo ſuo non attuliſſet, quibus in communione eccleſiæ eſſe declararetur. Si quis ſine illis peregrinabatur, ſuſpectus erat vt excommunicatus, & conſequenter tractabatur tamquam

(*c*) Concil. Carth. IV c. LXXIII.

(*d*) Baſil. can. LXXXIX. (Falſa allegatio. Habentur tantum LXXXV canones ap. Baſil. tom. III. p. 40. & ap. Labb. tom. II. concil. p. 1758. neque in vllo iſtorum canonum hæc verba inuenire potui.)

(*e*) Can. apoſt. c. XIII. vid. ſub litt. anteced. (g) pag. 88.
Vid. Iſidor. Pelusiot. lib. III. ep. CCLIX. *Εἰ μὲν γὰρ παρὰ τοῦ δεῖνος δικαίως κατεψηφισμένῳ πᾶσα ἐφεξῆς ἡ ἐκκλησία ἄβατος, καὶ συνηγανάκτουν ἅπαντες τῷ ταύτην θεμένῳ τὴν ψῆφον, ἴσως ἂν ἐκεῖνος σωφρονισθεὶς ἐγνωσιμάχει· νῦν δὲ ἅμα κατέγνωσταί τις ὑπὸ τούτου, καὶ παρ᾽ ἄλλου πολλάκις θεραπεύεται, καὶ ἐκκλησία ἑτέρα ἀναπεπταμένη, καὶ δορυφορία, καὶ δῶρα, καὶ γίνεται τῷ ἐκβεβλημένῳ χρηματισμὸς, ἡ μετάστασις. Si ei, qui optimo iure ab aliquo condemnatus eſt, ad omnes etiam alias eccleſias aditus clauderetur, cunctique vna cum eo, qui ſententiam tuliſſet, indignationem conciperent, fortaſſis ille caſtigatus meliorem mentem indueret. Nunc autem, ſimulatque quiſpiam ab alio condemnatus eſt, ab alio perſæpe colitur & obſeruatur, aliaque ei eccleſia patet, & ſatellitium & munera: eique, qui eiectus eſt, in quæſtum cedit loci commutatio.*

qui cenſuræ eccleſiæ ſubiaceret. Dixeris, Si quis vero ab epiſcopo iniuſte eſſet excommunicatus? Nonne alius epiſcopus ei ius adminiſtrare poterat, iniuſta eius vincula laxando & in communionem admittendo? Reſpondeo, Non poterat. Nam hoc in caſu eccleſia accommodatius procurauerat remedium, Vt quilibet haberet libertatem ab epiſcopi ſui ſententia ad ſynodum appellandi prouincialem, quæ per canonem *Nicænum* [ſ] alioſque bis per ſingulos annos hunc ipſum in finem fieri debebat, vt ſi quis cenſuræ ab ſuo epiſcopo iniuſte eſſet ſubmiſſus, eius cauſſa in ſynodo prouinciali examinari poſſet & decidi; a qua nullus vlteriori appellationi ad ſingularem ali-

(ſ) Concil. Nicæn. c. V. vid. anteced. litt. (h) pag. 89. Concil. Antiochen. c. VI. vid. ſub litt. (i) pag. 89.

Conc. Sardic. c. XVII. ὥρισεν, ἵνα εἴ τις ἐπίσκοπος βίαν ὑπομείνας ἀδίκως ἐκβληθῇ, ἢ διὰ τὴν ἐπιστήμην, ἢ διὰ τὴν ὁμολογίαν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ἢ διὰ τὴν τῆς ἀληθείας ἐκδικίαν, καὶ φεύγων τὸν κίνδυνον, ἀθῶος καὶ καθωσιωμένος ὢν εἰς ἑτέραν ἔλθοι πόλιν, μὴ κωλυέσθω ἐκεῖ ἐπὶ τοσοῦτον διάγειν, ἕως ἂν ἐπανέλθῃ, ἢ τῆς ὕβρεως τῆς γεγενημένης αὐτῷ ἀπαλλαγὴν εὑρέσθαι δυνηθῇ. *Placuit, vt ſi quis epiſcopus vim paſſus iniuſte eiectus ſit, vel propter ſcientiam, vel propter cabolicæ eccleſiæ confeſſionem, vel propter veritatis defenſionem, & fugiens periculum, innocens execrationi ſubiectus in aliam vrbem venerit; ne prohibeatur illic tam diu agere, donec reuertatur, vel a facta ſibi iniuria poſſit liberationem inuenire.*

Concil. Carth. II. c. VIII. Si quis presbyter a præpoſito ſuo excommunicatus vel correptus fuerit, debet vtique apud vicinos epiſcopos conqueri, vt ab ipſis eius cauſſa poſſit audiri, ac per ipſos ſuo epiſcopo reconciliari. Can. X. Si quis epiſcopus in reatum aliquem incurrerit, & fuerit ei nimia neceſſitas, non poſſe plurimos congregare, ne in crimine remaneat, a duodecim epiſcopis audiatur & a ſex presbyteris & a tribus diaconibus cum proprio ſuo epiſcopo.

Concil. Mileuit. c. XXII. Placuit, vt presbyteri, diaconi vel ceteri inferiores clerici, in cauſſis, quas habuerint, ſi de iudiciis epiſcoporum ſuorum queſti fuerint, vicini epiſcopi eos audiant: & inter eos quidquid eſt finiant, adhibiti ab eis ex conſenſu epiſcoporum ſuorum.

Concil. Carth. III. c. VIII. Si presbyteri vel diaconi fuerint accuſati, adiuncto ſibi ex vicinis locis legitimo numero collegarum, id eſt, in presbyteri nomine quinque, in diaconi duobus; epiſcopi ipſorum cauſſas diſcutiant, &c.

Concil. Vaſenſ. c. V. Si quis epiſcopi ſui ſententiæ non acquieſcit, recurrat ad ſynodum.

Concil. Venetic. c. IX. Si quis fortaſſe epiſcopi ſui iudicium cœperit habere ſuſpectum, aut ipſi de proprietate aliqua aduerſus ipſum epiſcopum fuerit nata contentio, aliorum epiſcoporum audientiam, non ſæcularium poteſtatum, debebit ambire.

quem

quem episcopum erat locus, ne ad ipsum quidem episcopum *Romanum*, qui vnus omnium maxime id iuris sibi vindicare adlaborabat; sed omnes istiusmodi caussæ audiendæ erant & definiendæ in ea prouincia, in qua ortæ erant; vt fraudi & subreptitiæ communioni anteuerteretur, & omni contentioni ac dissidio imponeretur finis, quemadmodum in antecedente capite §. XIV. ex contentione inter episcopos *Romanos* & ecclesias *Africanas* pluribus ostendimus. Hæ regulæ erant, tunc temporis generatim per vniuersam ecclesiam catholicam obseruatæ, respectu habito ad hominum excommunicatorum ab omnium ecclesiarum communione reiectionem. Et per has regulas ecclesiæ catholicæ vnitas exacte custodiebatur, & disciplina maximam partem in vero suo vigore conseruabatur ac gloria.

§. XI.

Eiusque communionem deuitatam in ciuili quoque commercio & externa conuersatione; nec commemorationem eius post mortem fieri permissam.

4. SYNESIVS in ante memorata excommunicationis formula non tantum loquitur de neganda *Andronico* & sociis communione in rebus sacris, sed in ciuili quoque commercio & externa conuersatione. Neminem enim eiusdem cum excommunicatis istis tecti vel mensæ participem esse volebat, vetabatque ipsos viuentes salutari & mortuos ritibus ac cærimoniis inter christianos vsitatis deduci. Istæ præceptiones dabantur ad modum regularum apostolicarum, quibus christiani publicis peccatoribus, in sceleris perseuerantia obstinatis, in ciuili etiam conuersatione adspirare prohibebantur. Cuiusmodi aliqua erat *Paulina* illa 1 Cor. V, 4. *Nunc scripsi vobis, ne commisceamini. Si quis, quum frater nominatur, sit scortator, aut alieni auidus, aut idololatra, aut conuitiator, aut ebriosus, aut rapax: cum eiusmodi, inquam, ne edatis quidem.* Et iterum Rom. XVI, 17. *Precor vos, fratres, vt obseruetis dissidiorum & offendiculorum auctores, contra doctrinam, quam vos didicistis, & declinetis ab eis.* Et 2 Thess. III, 14. *Si quis non auscultat nostro per epistolam sermoni, hunc notate; & ne commercium habete cum eo, vt erubescat.* Et *Ioannea* illa, *Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non adfert, ne recipite eum domum,*

nec

nec aue ei dicite: Qui enim dicit ei aue, communicat operibus eius malis, 2 Io. v. 10. 11. Secundum has regulas & ex rationibus, pro earum obseruatione heic allatis, veteres seueras condiderunt leges, ad prohibendam omnem familiaritatem cum hominibus excommunicatis in quotidiana conuersatione, nisi absoluta quædam necessitas, vel maior aliqua magisque vrgens consideratio moralis aliter eos facere iuberet. Concilium *Toletanum* primum quatuor vel quinque canones hanc in rem habet [g]. Suffecerit eorum primum heic interponere, verbis conceptum sequentibus: *Si quis laicus abstinetur, ad hunc, vel ad domum eius, clericorum vel religiosorum nullus accedat. Similiter & clericus, si abstinetur, a clericis deuitetur. Si quis cum illo colloqui aut conuiuari fuerit deprehensus, etiam ipse abstineatur.* Concilium *Arelatense* secundum [h], *Suspensum episcopum*, inquit, *non solum a clericorum, sed etiam a totius populi colloquio atque conuiuio placuit excludi.* Et plures istiusmodi canones alii in conciliis *Venetico* [i], *Turonensi* primo [k], & *Aurelianensi* primo [l] occurrunt, excommunica-

(g) Concil. Tolet. I. c. XV. Si quis laicus abstinetur &c. c. VII. Cum vxoribus ipsis, quæ peccauerint, nec cibum sumant, nisi forte ad timorem Dei, acta pœnitentia, reuertantur. Can. XVI. Deuotam peccantem non recipiendam in ecclesiam, nisi peccare desierit, & desinens egerit aptam pœnitentiam decem annis, recipiat communionem. Prius autem quam in ecclesia admittatur ad orationem, ad nullum conuiuium christianæ mulieris accedat. Quod si admissa fuerit, etiam hæc, quæ eam recepit, habeatur abstenta. Can. XVIII. Si qua vidua episcopi, siue presbyteri, aut diaconi, maritum acceperit, nullus clericus, nulla religiosa cum ea conuiuium sumat, numquam communicet.

(h) Concil. Arelat. II. c. XXX.

(i) Concil. Venet. c. III. Pœnitentes, qui susceptam publice pœnitentiam intermiserint, & ad prioris erroris consuetudinem reuoluti, vitæ se sæculari conuersationique reddiderint, non solum a communione dominicorum sacramentorum, sed etiam a conuiuiis fidelium submouendos.
Concil. Ilerd. can. IV. De his, qui se incesta pollutione commaculant, placuit, vt quousque in ipso detestando & illicito carnis contubernio perseuerant, vsque ad missam tantum catechumenorum in ecclesia admittantur: cum quibus etiam nec cibum sumere vllum christianorum, sicut apostolus iussit, oportet.

(k) Concil. Turon. I. c. VIII. A conuiuio fidelium extraneus habeatur.

(l) Concil. Aurel. I. c. III. Pro contemtu ecclesiæ & præuaricatione fidei, a communione & conuiuio catholicorum extraneus habeatur.
Conc. Carth. IV. c. LXX. Clericus hæreticorum & schismaticorum tam conuiuia quam sodalitates euitet æqualiter.

tos

tos a conuiuiis fidelium excludentes. Canones apoſtolici [m] cum excommunicato, in domo etiam priuata, orare ſub eadem excommunicationis pœna interdicunt. Quod ſi in manifeſta rebellione & pœnitentiæ contemtu morerentur, tractabantur vt omnes reliqui diuinarum inſtitutionum contemtores, dum chriſtianæ ſepulturæ honos ac beneficium eis denegabatur. Nulla pſalmodiæ & precum ſolemnitas in eorum exſequiis adhibebatur, neque vmquam inter fideles de diptychis recitabantur, quemadmodum in precibus ad altare fieri conſueuerat. Hoc non ex iis tantum liquet, quæ a SYNESIO dicuntur, ſed ex vniuerſo etiam tenore diſciplinæ eccleſiaſticæ, quæ omnes eos, qui in aperta præuaricatione ac contemtu diem ſuum obeunt, a chriſtiani funeris priuilegio excludit, quales erant catechumeni, in voluntaria baptiſmatis neglectione mortui, & qui violentas manus ſibi ipſi intulerant & iſtiuſmodi alii, in impœnitentia & deſperata animi conditione defuncti [n]. Præterea id ex exceptione iſta apparet, quam antea [*] obſeruauimus fieri conſueuiſſe in iſtorum pœnitentium gratiam, qui, quum diſciplinæ eccleſiæ voluntarie ac ſubmiſſe ſe ſubiecissent, de obtinenda ſui reſtitutione ſerio laborantes, ſubita morte erepti fuerant, antequam ſolemnem & formalem abſolutionem obtinere potuiſſent. Rebus ita ſeſe habentibus, canones [o], vti oſtendimus, eorum oblationes accipi, & exſequias more eccleſiæ vſitato celebrari permittebant. Quæ exceptio arguit, reliquis omnibus, in delicti & delinquendi contumacia defunctis, hoc priuilegium fuiſſe denegatum, tamquam iuſtam cenſurarum ipſorum conſecutio-

(m) Can. apoſt. c. XI. Εἴ τις ἀκοινωνήτῳ, κἂν ἐν οἴκῳ, συνεύξηται, καὶ αὐτὸς ἀφοριζέσθω.

(n) Vid. concil. Brac. I. c. XXXIV. XXXV. (concil. II. can. XVI. XVII. apud Labb. tom. V. p. 841.) Placuit, vt hi, qui ſibi ipſis aut per ferrum, aut per venenum, aut per præcipitium, aut ſuſpendium, vel quolibet modo violentam inferunt mortem, nulla pro illis in oblatione commemoratio fiat, neque cum pſalmis ad ſepulturam eorum cadauera deducantur. Can. XVII. Item placuit, vt catechumenis ſine redemtione baptiſmi defunctis, ſimili modo, neque oblationis commemoratio, neque pſallendi impendatur officium; nam & hoc per ignorantiam vſurpatum eſt.

(*) Cap. I. §. VII. pag. 35.

(o) Vid. conc. Valenſ. II. c. II. cit. ſupra c. I. §. VII. ſub litt. (l) p. 36. in textu.

nem. Vt ne iam memoremus consuetudinem excommunicatorum nomina diptychis, siue albo ecclesiastico eradendi, qui proximus excommunicationis effectus erat, eosque omnibus priuilegiis futuræ [p] commemorationis priuabat, donec restituerentur. Non disputabimus iam, an hæc consuetudo originem suam e synagogæ iudaicæ praxi traxerit; neque, an servator noster ad hanc praxin adluserit, vti vir quidam doctus [q] existimat, quando discipulis suis dixit, Luc. VI, 22. *Beati eritis, quum vos oderint homines & separauerint* (excommunicauerint) *vos a synagoga, & nomen vestrum vt improbum abiecerint* (expunxerint de sanctis libris). Id certum est, quod quoad hæc nomina excommunicatorum diptychis eradendi siue expungendi consuetudo in ecclesia christiana obtinuit, semper communionis negationem etiam post mortem complexa sit. Non poterant habere christianorum sepulturam nec christianam commemorationem inter eos, qui in vera fide & vnitate ecclesiæ discesserant; sed tam viuentes quam mortui ab omni societate, sacra pariter ac ciuili, excludebantur; quippe quæ res proximus effectus erat & consecutio vel voluntariæ & electæ, vel iudicialis & pœnalis excommunicationis.

VT enim has non prorsus steriles & inefficaces leges fuisse ostendamus, sæpius eas memorabili ratione in praxin deductas obseruare licebit. IRENAEVS [r] ex ore eorum, qui ipsum *Polycarpum* audierint, se percepisse narrat, quod quum aliquando ipse & *S. Ioannes* apostolus lauandi caussa balneum *Ephesi* essent ingressi, viso intus *Cerintho*, *Ioannes* statim exsilierit de balneo, dicens: *Fugiamus hinc, ne forte balneum concidat, in quo est Cerinthus veritatis inimicus.* Eiusdem historiæ ex IRENAEO

(p) Vid. Euagr. lib. III. c. XXIV. †

(q) Dodwel. dissertat. V. in Cyprian. §. XVIII. Huc referenda existimo illa saluatoris verba: Μακάριοι κ. τ. λ. De synagogæ censuris hæc intellexisse dominum, constat e voce ἀφορίσωσι. Ita enim excommunicationem denotabant iudæi Hellenistæ, ita etiam ecclesiastici, nec vlla vox frequentius occurrit in canonibus.

(r) Iren. lib. III. c. III. εἰσὶν οἱ ἀκηκοότες αὐτοῦ, ὅτι Ἰωάννης ὁ τοῦ κυρίου μαθητὴς, ἐν τῇ Ἐφέσῳ πορευθεὶς λούσασθαι, καὶ ἰδὼν ἔσω Κήρινθον, ἐξήλατο τοῦ βαλανείου μὴ λουσάμενος, ἀλλ' ἐπειπών· Φύγωμεν, μὴ καὶ τὸ βαλανεῖον συμπέσῃ, ἔνδον ὄντος Κηρίνθου, τοῦ τῆς ἀληθείας ἐχθροῦ.

men-

mentionem faciunt EVSEBIVS & THEODORETVS [*s*]. EPIPHANIVS etiam [*t*] eam fuſe narrat, cum hoc tantum diſcrimine, quod fuerit *Ebion* hæreticus, quem ſancti ſpiritus impulſu ita auerſatus ſit *Ioannes*, ad commendandam eius rei memoriam. Vnde BARONIVS [*u*] vtrumque hæreticum forte ſimul in balneis repertum, & de vtroque *Ioannis* verba intelligenda eſſe coniicit. IRENAEVS eodem loco hoc præterea de *Polycarpo* addit, quod *Marcioni* aliquando occurrenti ſibi & dicenti, *Cognoſcis nos?* reſponderit, *Cognoſco te primogenitum ſatanæ* [*w*]. *Tantum*, inquit IRENAEVS, *apoſtoli & horum diſcipuli habuerunt timorem, vt nec verbo communicarent alicui eorum, qui adulterauerant veritatem, quemadmodum & Paulus ait: Hæreticum autem hominem poſt vnam & alteram correptionem deuita, ſciens, quoniam perverſus eſt, qui eſt talis, & eſt a ſemetipſo damnatus.* Similiter AMBROSIVS de certo quodam iudice chriſtiano tempore *Iuliani* obſeruat, quod, quum vnum de fratribus ſuis, qui aram de-

(*s*) Euſeb. lib. III. c. III. vbi eadem verba leguntur. Theodoret. de fabul. hæretic. lib. II. c. III. τῦτον, ὥς φασιν, ὁ θεσπέσιος Ἰωάννης, ὁ ἐυαγγελιςὴς, λϰόμενον θεασάμενος· συνέβη γὰρ καὶ αὐτὸν δι' ἀῤῥωςίαν χρῆσθαι τῷ βαλανείῳ, φύγωμεν εἶπεν ἐντεῦθεν, μὴ διὰ Κήρινθον τῦ βαλανείϰ πεσόντος, τῆς βλάβης καὶ ἡμεῖς συμμετάσχωμεν. *Hunc, vt fama eſt, diuinus Ioannes euangeliſta lauantem conſpicatus (accidit enim, vt & ipſe propter infirmam valetudinem balneo vteretur) Fugiamus hinc, ait, ne, ſi balneum Cerinthi cauſſa ruat, eadem & nos ruina opprimamur.*

(*t*) Epiphan. hæreſ. XXX. Ebionit. § XXIV. σπεύσατε ἀδελφοὶ, ἔφη, ἐξέλθωμεν ἐντεῦθεν, μὴ πέσῃ τὸ βαλανεῖον, καὶ ἀπολώμεθα μετὰ Ἐβιῶνος, τῦ ἔνδον ἐν τῷ βαλανείῳ, διὰ τὴν αὐτῦ ἀσέβειαν. *Properate fratres, abeamus hinc, ne balneum concidat, & cum Ebione, qui intus eſt, ob eius impietatem obruamur.*

(*u*) Baron. an. LXXIV. n. IX. Ne dicamus, Epiphanium eſſe hallucinatum, haud inconueniens erit exiſtimare, vtrumque ſimul in balneis repertum eſſe: ſiquidem magna neceſſitudo, ex impietatis ſimilitudine comparata, intercedebat inter eos. cetera.
Suicer. theſaur. eccleſ. voce αἱρετικὸς tom. I. p. 128. Quid ſi vterque, Ebion nimirum & Cerinthus, vt eiuſdem fere impietatis profeſſores, tum in balneum vel ex condicto, aut præter ſpem ſimul conueniſſent?

(*w*) Iren. lib. III. c. III. Ἀυτὸς δὲ ὁ Πολύκαρπος Μαρκίωνί ποτε εἰς ὄψιν αὐτῷ ἐλθόντι καὶ φήσαντι, ἐπιγινώσκεις ἡμᾶς; ἀπεκρίθη, ἐπιγινώσκω τὸν πρωτότοκον τῦ Σατανᾶ· τοσαύτην οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτῶν ἔσχον ἐυλάβειαν, πρὸς τὸ μηδὲ μέχρι λόγϰ κοινωνεῖν τινὶ τῶν παραχαραξάντων τὴν ἀλήθειαν, ὡς καὶ Παῦλος ἔφησεν· αἱρετικὸν ἄνθρωπον κ. τ. λ.

 icce-

iecerat, condemnasset, nemo illum congressu [x], nemo illum vnquam osculo dignum putauerit. Et BASILIVS, scribens ad *Athanasium* de quodam *Libyæ* præside (quem *Athanasius* ob ferinos mores excommunicauerat, eaque de re *Basilium* more vsitato fecerat certiorem) adfirmat ei, auersandum & execrabilem illum arbitraturos esse omnes [y], ita vt nec ignis, nec aquæ, nec tecti communionem cum illo sint habituri. Innumera exempla istiusmodi alia addi poterant, sed vnum tantum adiiciam exemplum *Monicæ*, matris *Augustini*, erga filium suum *Manichææ* hæresi adhuc adhærentem. Ipse AVGVSTINVS [z] narrat, tantopere erroris filii blasphemias auersatam esse & detestatam, vt habere cum eo eamdem mensam in domo noluerit. Factum hoc secundum disciplinam tum quidem in ecclesia obtinentem, quæ peccatoribus non tantum communionem in rebus sacris, sed in ciuili etiam commercio & vita communi, denegabat.

§. XII.

Fundamenta & rationes huius praxis.

IAM hæc omnia ex sapientibus consiliis & rationibus christianæ prudentiæ & caritatis facta. 1. Vt peccatoribus incuteretur pudor, ipsique huius pudoris beneficio ad resipiscentiam perducerentur. Hæc ratio est, a *Paulo* apostolo reddita, *Notate hunc hominem, & ne commercium cum eo habete, vt erubescat.* 2 Thess. III, 14. 2. Vt eorum exemplo terrerentur alii. Vtraque ratio in concilii *Turonensis* canone redditur, in hunc modum decernente [a]: *Si quis post acceptam pœnitentiam, sicut canis ad vomitum suum, ita ad seculares illecebras, derelicta quam professus est pœnitentia, fuerit reuersus, a communione ecclesiæ, vel a communione fidelium extraneus habeatur, quo facilius & ipse compunctionem per hanc confusionem accipiat, & alii eius terreantur exemplo.* 3. Tertia quædam ratio erat metus participandi aliorum peccata; si ex familiari cum eis consuetudine fauere eis viderentur, futurum

(x) Ambros. epist. XXIX. ad Theodos. (ep. XVII. tom. V. p. 214. b. edit. Paris. MDCXLII.)

(y) Basil. XLVII. ἀποτρόπαιον αὐτὸν πάντες ἡγήσονται, μὴ πυρὸς, μὴ ὕδατος, μὴ σκέπης αὐτῷ κοινωνοῦντες.

(z) August. confess. lib. III. c. XI. Nolle habere secum eamdem mensam in domo, auersans & detestans blasphemias erroris mei.

(a) Concil. Turon. I. c. VIII.

erat,

erat, vt in iniquitate ſua obdureſcerent, & ii, qui ad hoc aliquid conferrent, eamdem cum improbis illis culpam ſibi contraherent. Hinc CYPRIANVS ait [*b*]: *Recedendum eſt a delinquentibus, vel immo fugiendum, ne dum quis male ambulantibus iungitur, & per itinera erroris & criminis graditur, a via veri itineris exerrans, pari crimine & ipſe teneatur.* Hanc ob cauſſam in epiſtola ad plebem *Legionis* & *Aſturicæ* in *Hiſpania* (vbi duo epiſcopi; *Baſilides* & *Martialis*, propter lapſum in idololatriam officio pulſi erant, poſtea autem, quum iam alii per eccleſiæ diſciplinam in eorum locum eſſent ordinati, opera populi in epiſcopatus ſuos reponi ſtudebant) inter alia ita ſcribit: „Ne ſibi plebs blan„diatur, quaſi immunis eſſe a contagio [*c*] delicti poſſit, cum „ſacerdote peccatore communicans, & ad iniuſtum atque illi„citum præpoſiti ſui epiſcopatum conſenſum ſuum commo„dans, quando per *Oſee* prophetam comminetur & dicat cen„ſura diuina: Sacrificia eorum tamquam panis luctus: omnes, „qui manducant ea, contaminabuntur. Docens ſcilicet & „oſtendens, omnes omnino ad peccatum conſtringi, qui fue„rint profani & iniuſti ſacerdotis ſacrificio contaminati. Quod „item in *Numeris* manifeſtari inuenimus, quando *Chore* & *Dathan*, „& *Abiram* contra *Aaron* ſacerdotem ſacrificandi ſibi licentiam „vindicauerunt. Illic quoque per *Moyſen* præcepit dominus, „vt ab eis populus ſeparetur, ne facinoroſis coniunctus eodem „facinore & ipſe perſtringatur: *Separamini*, inquit, *a tabernacu„lis hominum iſtorum duriſſimorum, & nolite tangere ea, quæ ad eos per„tinent, ne ſimul pereatis in peccato eorum*„. 4. Quarta quædam ratio erat, vt contagio deuitaretur. Nam conuerſari cum malis & profanis hominibus, eſt ſuas ipſius virtutes exponere periculo. Mala conſuetudo corrumpit bonos mores. Vnum membrum morbo contaminatum ſæpe vniuerſum corpus deſtruit. Quapropter ſicut proterui & in publicum noti peccatores hanc ipſam ob cauſſam a corpore eccleſiæ auulſi erant: ita ob eamdem cauſſam omnes homines nullam cum eis familiaritatem habere debebant, ne infamis eorum conuerſationis virus mores ipſorum corrumperet, nec in eorum mentes ſub-

(*b*) Cyprian. de vnitat. eccleſ. p. 119. (p. 85. edit. Amſtelod. MDCC.)

(*c*) Cyprian. epiſt. LXVIII. al. LXVII. ad plebem Legionis & Aſturicæ p. 172. (p. 288. edit. Amſtelod.)

tili quodam callidi obſequii artificio vel naturali praui exempli influxu ſeſe diffunderet. Nam *Homo nequam, vir nihili, verba facit pedibus ſuis, docet digitis ſuis*, vt vir ſapiens eleganter loquitur Prou. VI, 13. Actiones eorum non minus quam ſermones in aliorum animos influunt, illoſque prauis adfectionibus informant, ita vt nemo fere cum illis conuerſari poſſit, quin detrimentum capiat & contaminetur. Vnde CYPRIANVS [*d*], „Vitate, inquit, quæſo vos, eiuſmodi homines, & a latere at„que auribus veſtris pernicioſa colloquia velut contagium „mortis arcete, ſicut ſcriptum eſt: *Sepi aures tuas ſpinis, & noli „audire linguam nequam.* Et iterum: *Corrumpunt ingenia bona con„fabulationes peſſimæ.* Docet dominus, & admonet a talibus re„cedendum. *Caeci ſunt*, inquit, *duces caecorum; Caecus autem caecum „ducens, ſimul in foueam cadent.* Auerſandus eſt talis atque fugi„endus, quiſquis fuerit ab eccleſia ſeparatus„. Verum 5. poſito, aliquos potuiſſe cum iſtis ſine damno proprio conuerſari, non poterant tamen ſine manifeſto damno aliorum, qui infirmi erant & facile poterant induci ad ſequendum exemplum firmiorum in manifeſtam ruinam ſuam & exitium. Ob has ſimilesque rationes, quando eccleſia publicos quoſdam peccatores communione ſua penitus excluſerat, reliquos omnes ab eorum conſuetudine prohibebat, idque in gratiam tam peccatorum ipſorum, quam iuſtorum, vt ne illi in impœnitentia obfirmarentur, nec hi contagione ſceleris corrumperentur.

§. XIII.

Nulla munera ſiue oblationes ab excommunicatis recipi licitum.

OBSERVARI porro meretur, eccleſiam, vt ab excommunicatis ſe abhorrere ſignificaret, non permiſiſſe munera ſiue oblationes ab eis recipi; quia hoc eo accipi poterat, quaſi eos quodam modo in ſua retineret communione & ſordido lucro inhiaret. Hinc nullum vmquam ad offerenda munera admittebat, niſi qui in plena ſecum eſſet communione, & legitime ſacrificium altaris participare poſſet, quemadmodum pluribus demonſtrauimus alibi [*]. Heic ſolum id iterum adnota-

(*d*) Cypr. de vnitat. eccleſ. p. 115. (p. 83. edit. Amſtel.)

(*) Lib. XV. c. IX. vol. VI. pag. 570. ſeqq.

mus

mus tamquam rem maxime memorabilem, quod ab omnibus rebus ad eos pertinentibus tantopere abhorruerit, vt ne quidem ea munera retinere voluerit, quæ iſtiuſmodi homines libere obtulerant, dum in communione cum ipſa eſſent. Hoc ex TERTVLLIANO condiſcimus, qui de *Valentino* & *Marcione*, propter hæreſes ſuas *Roma* expulſis, loquens, ſemel & iterum eiectos dicit, & *Marcionem* quidem cum ducentis ſeſtertiis ſuis, quæ eccleſiæ intuliſſet [e].

§. XIV.

Nec cum excommunicatis hæreticis matrimonium contrahi, vel eorum recipi eulogias, vel libros legi; ſed eos comburi iuſſos.

DIVERSA alia exempla ſuppetunt, ex quibus veteres cumprimis ab hæreticis abhorruiſſe intelligimus, ſi cenſuræ eccleſiæ ſemel eis eſſent inflictæ. Concilium *Laodicenum* non tantum omnibus interdicit in cœmiteria eorum [f], vel in ea, quæ dicantur martyria abire; ſed etiam vlla ab eis munera ſub nomine eulogiarum accipere [g]; quia hoc quædam cum illis

(e) Tertull. de præſcript. adu. hæretic. c. XXX. Vbi tunc Marcion, Ponticus nauclerus, Stoicæ ſtudioſus? Vbi tunc Valentinus, Platonicæ ſectator? Nam conſtat, illos neque adeo olim fuiſſe, Antonini fere principatu & in catholicam primo doctrinam credidiſſe apud eccleſiam Romanenſem, donec ſub epiſcopatu Eleutheri benedicti, ob inquietam ſemper eorum curioſitatem, qua fratres quoque vitiabant, ſemel & iterum eiecti, & Marcion quidem cum ducentis ſeſtertiis ſuis, quæ eccleſiæ intulerat, nouiſſime in perpetuum diſcidium relegati, venena doctrinarum ſuarum diſſeminauerunt.

(f) Vid. concil. Laodic. c. IX. Περὶ τοῦ, μὴ συγχωρεῖν εἰς τὰ κοιμητήρια, ἢ εἰς τὰ λεγόμενα μαρτύρια, πάντων τῶν αἱρετικῶν, ἀπιέναι τοὺς τῆς ἐκκλησίας, εὐχῆς ἢ θεραπείας ἕνεκα. κ.τ.λ. *Non concedendum eſſe, vt in cœmiteria, vel in ea quæ dicuntur martyria quorumuis hæreticorum, abeant ii, qui ſunt eccleſiæ, orationis vel venerationis gratia.* Can. XXXIII. Ὅτι οὐ δεῖ αἱρετικοῖς ἢ σχισματικοῖς συνεύχεσθαι. *Quod non oportet vna cum hæreticis vel ſchiſmaticis orare.* Can. XXXIV. Ὅτι οὐ δεῖ πάντα χριστιανὸν ἐγκαταλείπειν μάρτυρας Χριστοῦ, καὶ ἀπιέναι πρὸς τοὺς ψευδομάρτυρας, τοῦτ᾽ ἔστιν αἱρετικῶν, ἢ αὐτοὺς πρὸς τοὺς προειρημένους αἱρετικοὺς γενομένους· οὗτοι γὰρ ἀλλότριοι τοῦ Θεοῦ τυγχάνουσιν. *Quod non oportet omnem chriſtianum Chriſti martyres relinquere & ad falſos martyres, hoc eſt hæreticorum, abire, vel eos, qui prius hæretici fuerunt. Hi enim ſunt a Deo alieni.*

(g) Ibid. can. XXXII. Ὅτι οὐ δεῖ αἱρετικῶν εὐλογίας λαμβάνειν, αἵ τινές εἰσιν ἀλογίαι μᾶλλον, ἢ εὐλογίαι. *Quod non oportet hæreticorum benedictiones accipere, quæ ſunt potius maledictiones, quam benedictiones.*

com-

communicatio erat; quum hæ eulogiæ, siue sanctificati panes, essent quædam ratio mutuam testificandi communionem. Idem concilium eis omnibus, qui sunt ecclesiæ, præcipit, vt commercium ne habeant cum hæreticis [*b*], indiscriminatim suos filios filiasue eis matrimonio coniungendo, nec hæreticorum filios & filias accipere permittant, nisi se christianos futuros [*i*] profiteantur. Vbi etiam obseruare licet, quod hæreticis, posteaquam fidem & communionem ecclesiæ dissoluissent, ne quidem nomen christianorum, absolute loquendo, tribuerint. Aliæ leges hæreticorum libros legi vetant, eo quod venenum errorum magnam partem per eos spargi & propagari iudicabatur. SOCRATES [*k*] epistolam quamdam CONSTANTINI MAGNI litteris consignatam exhibet, in qua *Arium* sectatoresque eius *Porphyrianos* vocari & libros eorum flammis absumi iubet, illud simul denuntians, quod si quis librum ab *Ario* compositum occultasse deprehensus fuerit, nec eum statim oblatum igne combusserit, mortis pœnam subiturus sit. Exstant hodieque duæ leges in codice *Theodosiano*, quibus eadem sub seueris pœnis præcipiuntur. Prima lex est, ab *Arcadio* & *Honorio* aduersus *Eunomianos*, notam *Arianæ* hæresis propaginem, facta in hanc sententiam [*l*]: *Eunomianæ superstitionis clerici, seu Montanistæ, consortio vel conuersatione ciuitatum vniuersarum atque vr-*

(*b*) Concil. Laodic. c. X. Περὶ τȣ͂, μὴ δεῖν τὰς τῆς ἐκκλησίας ἀδιαφόρως πρὸς γάμου κοινωνίαν συνάπτειν τὰ ἑαυτῶν παιδία αἱρετικοῖς. *Non oportere eos, qui sunt ecclesiæ, indiscriminatim suos filios hæreticis matrimonio coniungere.*

(*i*) Ibid. c. XXXI. Ὅτι ȣ̓ δεῖ πρὸς πάντας αἱρετικὰς ἐπιγαμίας ποιεῖν, ἢ διδόναι υἱὰς, ἢ θυγατέρας, ἀλλὰ μᾶλλον λαμβάνειν, εἴγε ἐπαγγέλλοιντο χριστιανοὶ γίνεσθαι. *Quod non oportet cum omni hæretico matrimonium contrahere vel dare filios aut filias: sed magis accipere, si se christianos futuros profiteantur.* Vid. concil. Illiberrit. c. XVI. Hæretici, si se transferre noluerint ad ecclesiam catholicam, nec ipsis catholicas dandas esse puellas; sed neque Iudæis, neque hæreticis, dare placuit; eo quod nulla possit esse societas fideli cum infideli.

(*k*) Socrat. lib. I. c. IX. ἔδοξεν Ἄρειόν τε καὶ τȣ̀ς Ἀρείȣ ὁμογνώμονας, πορφυριανὰς μὲν καλεῖσθαι, ἵν' ὧν τȣ̀ς τρόπȣς μεμίμηνται, τȣ́των ἔχωσι καὶ τὴν προσηγορίαν· πρὸς τὲ τȣ́τοις καὶ εἴ τι σύγγραμμα ὑπὸ Ἀρείȣ συντεταγμένον εὑρίσκοιτο, τȣ͂το πυρὶ παραδίδοσθαι· -- ἐκεῖνο μὲν τοι προαγορεύω, ὡς εἴ τις σύγγραμμα ὑπὸ Ἀρείȣ συνταγὲν φωραθείη κρύψας, καὶ μὴ εὐθέως προσενεγκὼν πυρὶ καταναλώσῃ, τȣ́τῳ θάνατος ἔσται ἡ ζημία.

(*l*) Cod. Theodos. lib. XVI. titul. V. de hæreticis leg. XXXIV.

bium

bium expellantur. --- Codices sane eorum, scelerum omnium doctrinam ac materiam continentes, summa sagacitate mox quaeri ac prodi, exerta auctoritate mandamus, sub aspectibus eorum iudicantum incendio mox cremandos. Ex quibus si qui forte aliquid qualibet occasione vel fraude occultasse, nec prodidisse conuincitur, sciat, se velut noxiorum codicum, & malesicii crimine conscriptorum, retentorem, capite esse plectendum. Altera lex a *Theodosio* iuniore lata contra *Nestorianos* ita habet [m]: *Damnato portentosae superstitionis auctore Nestorio, nota congrui nominis eius inuratur gregalibus, ne christianorum appellatione abutantur: sed quemadmodum Ariani lege diuae memoriae Constantini ob similitudinem impietatis Porphyriani a Porphyrio nuncupantur, sic vtique participes nefariae sectae Nestorii Simoniaci vocentur: vt cuius scelus sunt in deserendo Deo imitati, eius vocabulum iure videantur esse sortiti. Nec vero impios libros nefandi sacrilegii Nestorii aduersus venerabilem orthodoxorum sectam, decretaque sanctissimi coetus antistitum Ephesi habiti scriptos habere aut legere aut describere quisquam audeat: quos diligenti studio requiri, ac publice comburi decernimus: Ita, vt nemo in religionis disputatione aliquam supradicto nomine faciat mentionem: Aut quibusdam eorum habendi concilii gratia, in aedibus, aut villa, aut suburbano suo, aut alio quolibet loco, conuenticulum, clam aut aperte, praebeat; quos omni conuentus celebrandi licentia priuari statuimus: Scientibus vniuersis, violatorem huius legis publicatione bonorum esse coërcendum.* Consuetudo ista comburendi libros haereticorum per multas alias leges confirmatur, qua de re postea dicentur plura, quando de haereticorum poena ex instituto loquuturi sumus. Hoc loco obseruamus, mandatum de non legendis vel retinendis illis ab ecclesia ita fuisse limitatum, vt episcopis eos legere licuerit, si tempus & necessitas [n] id exigeret, hoc est, si ea confutari aliosque contra eorum virus praemuniri oporteret. Nam concilium *Carthaginense* quartum, quod generatim libros gentilium legi vetat, haereticorum libros legi cum hac conditione permittit. Atque adeo si quis hoc in casu eos retineret, non dolose & malitiose eos retinere & occultare iu-

(m) Cod. Theod. lib. XVI. tit. V. leg. LXVI. & in actis concil. Ephes. part. III. c. XLVI.

(n) Concil. Carthag. IV. c. XVI. Vt episcopus gentilium libros non legat; haereticorum autem pro necessitate & tempore. Vid. lib. VI. c. III. §. IV. volum. II. p. 310. seqq. vbi haec quaestio tractatur fusius.

dicabatur, quam fraudulentam agendi rationem leges imperiales capitis supplicio & publicatione bonorum puniri iubent. GOTHOFREDVS praeterea de vtilitate & effectu harum legum aliquid notatu dignum obseruat [o], haereticos eorum terrore coactos libros suos cautissime vulgasse, & alios itidem cautissime eos occultasse, adeo quidem, vt, quemadmodum referat PHOTIVS [p], primum EVNOMII librum ab *Eunomianis* de industria occultatum, ne ad alios perueniret, vix tandem BASILIVS nactus refutauerit: EVNOMIVM quoque, eodem narrante PHOTIO [q], posteriores libros suos, quibus BASILIO responderit, multis annis conceptos, vix συμμύσταις suis exhibuisse BASILII metu; BASILIO mortuo nec tunc quidem omnibus sed amicis duntaxat vulgasse, formidine poenarum, quas leges eis irrogarint, quamquam PHILOSTORGIVS [r], historicus *Arianus* hisce plane contraria portentose narret.

§. XV.

Quid intelligatur per τὸ tradi Satanae.

DVO vel tria adhuc sunt, ad rationem, formam & effectus excommunicationis spectantia, quae nonnihil difficultatis

(o) Gothofr. in cod. Theodos. lib. XVI. titul. V. de haereticis leg. XXXIV. p. 153.

(p) Phot. cod. CXXXVII. *κρύφιον δὲ καὶ ἀνέκφορον τοῖς ἄλλοις εἶναι διεσπούδαστο, μόλις ποτὲ ὁ μέγας Βασίλειος ἐπὶ χεῖρας λαβεῖν δυνηθεὶς κ. τ. λ.*

(q) Id. Cod. CXXXVIII. *ἐπιμελῶς, καὶ ὥσπερ ὁ τοῦ Κρόνου μῦθος τὸ γέννημα καταπιὼν, ἔκρυπτέ τε καὶ συνεκάλυπτεν μέχρις ἂν ἡ Βασιλείου ζωὴ τῷ ἐπικήρῳ παρατεινομένη βίῳ τὸν φόβον ἐπέσειεν· ἐπεὶ δὲ ὁ θεῖος ἐκεῖνος ἀνὴρ τὴν παροικίαν λιπὼν, εἰς τὸν οἰκεῖον καὶ οὐράνιον κλῆρον ἀνέδραμε: τοῦ πολλοῦ λυθέντος δέους, ὀψὲ τοῦ καιροῦ τὸ δημοσιεύειν ὑπῆρχεν, οὔτε τότε πᾶσιν, ἀλλὰ τοῖς φίλοις ἐθάρρησεν. Studiose, velut alter in fabulis Saturnus, natum deuorando texit atque abscondit, quamdiu quidem Basilius in fluxa ista vita degens metum incuteret. Postquam vero vir ille diuinus, peregrina habitatione relicta, in suam, hoc est, in caelestem commigrauit hereditatem, & ingenti illo metu discusso, vix tandem sero edendi aduenit occasio, ne tunc quidem omnibus, sed amicis duntaxat euulgare ausus est.*

(r) Philostorg. lib. VIII. c. XII. in epitome confecta a Photio. *ὅτι οὐ μόνον τὸν μέγαν Βασίλειον, ἀλλὰ καὶ τὸν Ἀπολλινάριον λέγει πρὸς τὴν ἀπολογίαν Εὐνομίου ἀντιγράψαι· εἶτα πάλιν Εὐνόμιον ἐν πέντε λόγοις συμπλακέντα Βασιλείῳ, ἐντυχεῖν ἐκεῖνον τῷ πρώτῳ, καὶ βαρυθυμήσαντα λιπεῖν τὸν βίον. Ait Philostorgius, non solum Basilium Magnum, verum etiam Apollinarem scripsisse aduersus apologeticum Eunomii. Postea vero Eunomium quinque libris aduersus Basilium decertasse. Hunc vero quum primum duntaxat librum legisset, graui dolore percussum ex hac vita migrasse.*

in se habent, adeoque consultum fuerit, ea heic paullum explicare. Prima difficultas oritur ex praecepto *Pauli* apostoli *Corinthiis* dato, de ratione agendi cum incestuoso, qui vxorem patris duxerat in matrimonium 1 Cor. V, 5. quem in nomine & cum potestate domini nostri *IESV CHRISTI* iubet *tradi Satanae ad exitium carnis, vt spiritus saluus sit die illo domini Iesu.* Sic iterum 1 Timoth. I, 20. loquens de *Hymenaeo* & *Phileto* ait, *Quos tradidi Satanae, vt castigati discerent non blasphemare.* Duae celebratissimae horum locorum expositiones sunt. GVILIELMVS BEVEREGIVS [s] & GVILIELMVS ESTIVS [t] post BALSAMONEM & ZONARAM [u], cum multis recentioribus interpretibus, quos ESTIVS nominat, hanc traditionem putant esse aliam tantum excommunicationis appellationem, & spiritualem inde oriundum effectum, hoc est, afflictionem animae non corporis, denotare. *Dicuntur enim*, inquit ESTIVS, *qui ad hunc modum excommunicantur, tradi Satanae, quia proiecti extra societatem fidelium, quae est ecclesia CHRISTI, & per hoc priuari bonis omnibus illi societati propriis ac peculiaribus, veluti sunt orationes ac suffragia communia, sacramentorum participatio, specialis diuina protectio, cura pastoralis eorum, qui praesunt & cetera talia; tyrannidi & incursibus diaboli, cuius regnum est extra ecclesiam, relinquuntur expositi.* Atque eatenus ille cum aliis concedit, vnumquemque excommunicatum Satanae traditum esse, quamuis nulla corporis infestatio,

(s) Beuereg. not. in can. apost. X. Ipse fundator & caput ecclesiae in mandatis dedit, vt qui ecclesiam audire neglexerit, sit ὥσπερ ὁ ἐθνικὸς καὶ ὁ τελώνης, Matth. XVIII, 17. hoc est, *ecclesia eiiciatur*, siue excommunicetur. Quod D. Paulus postea expressit per παραδοῦναι τῷ Σατανᾷ 1 Cor. V, 5. 1 Tim. I, 20.

(t) Estius in 1 Cor. V, 5. p. 232. 233.

(u) Balsam. in Basil. can. VII. ἐκεῖνοι δὲ λέγονται παραδοθῆναι τῷ Σατανᾷ, οἱ χωριζόμενοι ἀπὸ τῆς κοινωνίας τῶν πιστῶν· οἱ γοῦν ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον ἀφορισθέντες, ὡσανεὶ τῷ Σατανᾷ παρεδόθησαν. *Illi dicuntur traditi esse Satanae, qui a christianorum communione separantur. Qui tanto ergo tempore (XXX. annis) separati fuere, Satanae veluti traditi sunt.*
Zonar. ibid. τινὲς μὲν δαίμονι κάτοχον γενέσθαι τὸν πορνεύσαντα λέγουσι, τινὲς δὲ, νόσου μάστιγι ἐκδοθῆναι· καί τοι ἐξ αὐτῶν πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῶν λυομένου τοῦ ἀμφιβόλου, καὶ δηλουμένου, ὅτι τὸ παραδοθῆναι τῷ Σατανᾷ ἀφορισθῆναι ἐστί. κ. τ. λ. *Quidam daemonis potestati obnoxium fornicatum factum fuisse dicunt, quidam vero morbi flagello traditum. Ceterum ex ipsismet ad Corinthios epistolis soluitur dubitatio, & declaratur: quod tradi Satanae est segregari, & a coetu fidelium abdicari.*

 quae

quæ fiat a dæmone, coniuncta fuerit. Alii putant, præter hanc ſpiritualem pœnam, excommunicationem certiſſime inſequutam, in diebus apoſtolorum alium adhuc huius traditionis effectum fuiſſe, nimirum adflictionem corporis, vt corporaliter a miniſtris Satanæ fuerint obſidendi & vexandi. HENRICVS HAMONDVS, HVGO GROTIVS & LIGHTFOOTVS acerrimi huius opinionis inter recentiores propugnatores ſunt, & pleroſque veterum interpretum ſibi habent conſentientes, id quod ESTIVS haud negat, quamuis PETRVM LOMBARDVM & THOMAM AQVINATEM & auctorem gloſſæ ordinariæ ſequi malit. CHRYSOSTOMVM & patres *Græcos* huic ſententiæ adſentiri fatetur; & inter *Latinos* AMBROSIVM & PACIANVM; nec non AVGVSTINVM, quamquam hunc non ſatis ſibi conſtare putat in adſertione ſua. Sed fallitur. Nam AVGVSTINVS aperte pro hac ſententia fuit. Non quidem dicit, mortem fuiſſe pœnam illam, quam *Corinthio* inflixit apoſtolus, vti *Petrus* fecit *Ananiæ* & *Sapphiræ*; diſerte tamen dicit, fuiſſe quamdam vindictam [x] per Satanam factam ab apoſtolo. Quam vindictam ab ordinaria excommunicatione diſtinguit, vocando eam *flagellum domini*, quam apoſtolum non niſi vrgente peculiari quadam neceſſitate adhibere dicit, quando nimirum ad morbum quemdam epidemicum curandum, vel ſingularem aliquem peccatorem, qui multitudinis fauore ſuſtentetur, corrigendum aliud remedium non ſuppetat, niſi vt Deus flagitetur, vt ipſe malo iſti medeatur. *Reuera*, inquit [y], *ſi contagio peccandi multitudinem inuaſerit, diuinæ diſciplinæ ſeuera miſericordia eſt: nam conſilia ſeparationis* (hoc quidem in caſu) *& inania ſunt & perniciosa atque ſacrilega, quia* (rebus ita ſe habentibus) *& impia & ſuperba ſunt, & plus perturbant infirmos bonos, quam corrigant animoſos malos.* Hoc ſenſu etiam alia iſtius apoſtoli loca interpretatur, 2 Cor. XII, 21. *Ne iterum, quum venero ad vos, humiliet me Deus, & lugeam multos ex iis, qui ante peccauerunt, & non egerunt pœnitentiam ſuper immunditia, & luxuria, & fornicatione, quam geſſerunt:* Et 2

(x) Aug. de ſermon. dom. in monte lib. I. c. XX. Etſi nolunt heic mortem intelligere, quod fortaſſe incertum eſt, quamlibet vindictam per Satanam factam ab apoſtolo fatentur.

(y) Auguſtin. contr. epiſt. Parmen. lib. III. c. II. (tom. VII. opp. p. 61. edit. Baſil. MDLXIX.)

Cor.

Cor. XIII, 1. 2. *Ecce tertio hac veniam ad vos, vt in ore duorum vel trium testium stet omne verbum. Praedixi & praedico, sicut praesens secundo, & nunc absens iis, qui ante peccauerunt, & ceteris omnibus: quia si venero iterum, non parcam, quia probationem quaeritis eius, qui in me loquitur Christus.* Heic apostolum dicit per luctum suum potius eos diuino flagello [z] coërcendos minari, quam per illam correptionem, vt ceteri ab eorum coniunctione se contineant; & hanc esse potestatem loquentis in se *CHRISTI*. Vbi nihil potest esse clarius, quam quod AVGVSTINVS hanc potestatem tamquam extraordinariam distinguat ab ordinaria potestate excommunicationis, quam apostolus sibi in istiusmodi difficilibus casibus adseruatam habuerit, vbi ordinaria excommunicationis potestas propter multitudinem & consociationem peccantium ex nuda sua ipsius virtute nihil valeret efficere. Vt adeo ex ipsius sententia haec potestas tradendi Satanae aliquanto superior fuerit ordinaria illa potestate eiiciendi homines de ecclesia & fidelium societate. AMBROSIVS eiusdem fuit sententiae cum AVGVSTINO. Nam explicans, quemadmodum incestuosus ille punitus sit, ait: *Sicut dominus in animam sancti Iob potestatem non dedit, sed in carnem eius permisit licentiam, ita &* [a] *hic traditur Satanae.* Et HIERONYMVS [b], *Praecepit eum tradi paenitentiae, in interitum & vexationem carnis, per ieiunia & aegrotationes, vt spiritus saluus fiat.* Atque ita PACIANVS [c] explicat, *Vides*, inquiens, *quod hic ipse peccator incestus non morti traditur, sed Satanae ad emendandum, ad colaphizandum, ad paenitendum. Ad interitum carnis, non tamen animae, non etiam spiritus, sed ad solius carnis interitum, tentationes scilicet, carnis angustias, detrimenta membrorum.* Auctor *breuium adnotationum* [d], qui sub nomine HIERONYMI

(z) Ibid. Per luctum suum potius eos *diuino flagello* coërcendos minans, quam per illam correptionem, vt ceteri ab eorum coniunctione se contineant.

(a) Ambros. de poenit. lib 1. c. XII.

(b) Hieron. comm. in Galat. V.

(c) Pacian. epist. III. ad Sempron. bibl. patr. tom. III. p. 66. (tom. IV. p. 313. d. edit. Lugdun. MDCLXXVII.)

(d) Hieron. commentar. in 1 Cor. V, 5. *Tradere huiusmodi*] Vt accipiendi illum corporaliter habeat potestatem. Quod dum viderit, se nec carnis heic, nec in futuro spiritus requiem habiturum, de facto poeniteat, vt saluetur. Siue sic quisque pro meritis suis de ecclesia pellitur, & Satanae traditur potestati, vt dum caro eius per poenitentiam adflicta quemdam interitum patitur, spiritus conseruetur.

ſcripſit, idem dicit. Ita quoque CASSIANVS [e], cui ipſe ESTIVS PRIMASIVM addit & HAIMONEM. Inter *Græcos* CHRYSOSTOMVS eumdem verbis apoſtoli ſenſum adſignat. Apoſtolum tradidiſſe dicit inceſtuoſum *Corinthium* Satanæ [f], & tamquam pædagogo tradidiſſe eum in interitum carnis. Quomodo factum ſit in beato *Iob*, ſed non pro eadem cauſſa. Nam illic quidem pro ſplendidioribus coronis, heic autem pro ſolvendis peccatis; vt eum flagellaret malo vlcere aut morbo alio. Obſeruat quoque, quod apoſtolus alibi dicat, iſtiuſmodi morbos nonnumquam ab ipſa Dei manu peccatoribus infligi. *A domino iudicamur hæc patientes:* quod heic autem cum magis volens tangere tradat Satanæ. Eodem modo verba apoſtoli interpretatur, de *Hymenæo* & *Phileto*, *Quos tradidi Satanæ, vt diſcant non blaſphemare. Quemadmodum*, inquit [g], *carnifices innumeris ſceleribus pleni caſtigant alios: ita & heic de nequiſſimo dæmone dicitur. --- Ita & Iob Satanæ traditus eſt, non tamen delictorum cauſſa, ſed vt maiora referret virtutis præmia.* Addit ſtatim, *Plurima eius-*

(e) Caſſian. collat. VII. c. XXV. Corporaliter traditos Satanæ, vel infirmitatibus magnis etiam viros ſanctos nouimus pro leuiſſimis quibuſque delictis &c. Cap. XXVII. Diro conſeſtim eſt traditus dæmoni, vt humanas egeſtiones ori ſuo ab eo ſuppletus ingereret. Quod flagellum purgationis gratia ſe dominus intuliſſe, ne ſcilicet in eo vel momentanei delicti macula reſideret, velocitate curationis eius atque aucto remedio demonſtrauit. Cap. XXVIII. Ex quo manifeſte perpenditur, non debere eos abominari vel deſpici, quos videmus diuerſis tentationibus, ſiue illis nequitiæ ſpiritibus tradi, quia duo hoc credere immobiliter nos oportet, primo, quod ſine Dei permiſſu nullus ab eis omnino tentetur. Secundo quod omnia, quæ a Deo nobis inferuntur, ſiue triſtia ad præſens ſeu læta videantur, velut a piiſſimo patre clementiſſimoque medico pro noſtris vtilitatibus irrogentur, & idcirco eos velut pædagogis traditos humiliari, vt diſcedentes ex hoc mundo, vel purgatiores ad vitam aliam transferantur, vel pœna leuiore plectantur, qui ſecundum apoſtolum traditi ſunt in præſenti Satanæ in interitum carnis, vt ſpiritu ſalui fiant in die domini noſtri Ieſu Chriſti.

(f) Chryſoſt. homil. XV. in 1 Cor. p. 451. (p. 153. c. edit. Francof.) ὥσπερ παιδαγωγῷ τὸν τοιοῦτον παραδιδούς -- εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκός· ὥσπερ ἐπὶ τοῦ μακαρίου Ἰὼβ γέγονεν, ἀλλ᾽ οὐχ ὑπὲρ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως· ἐκεῖ μὲν γὰρ ὑπὲρ στεφάνων λαμπροτέρων, ἐνταῦθα δὲ ὑπὲρ ἁμαρτημάτων λύσεως, ἵνα μαστίξῃ αὐτὸν ἕλκει πονηρῷ, ἢ νόσῳ ἑτέρᾳ· καὶ μὴν ἀλλαχοῦ φησιν, ὅτι ὑπὸ τοῦ κυρίου κρινόμεθα ταῦτα πάσχοντες· ἀλλ᾽ ἐνταῦθα μᾶλλον καθάψεσθαι θέλων τῷ Σατανᾷ παραδίδωσι.

(g) Chryſoſt. hom. V. in 1 Timoth. p. 1547. (p. 436. 437. edit. Francof.) ὥσπερ οἱ δήμιοι μυρίων γέμοντες κακῶν τοὺς ἄλλους σωφρονίζουσιν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἀπὸ τοῦ πονηροῦ δαίμονος· --- οὕτω καὶ ὁ Ἰὼβ παρεδόθη τῷ Σατανᾷ· ἀλλ᾽ ἐκεῖνος οὐχ ὑπὲρ

modi

modi nunc quoque contingunt. Quia enim ſacerdotes ignorant eos, qui peccatis obnoxii indigne myſteria veneranda percipiunt: Deus ſapius facit, eoſque Satanæ tradit. Quoties denique morbi, quoties detrimenta, quoties luctus calamitateſque contingunt, & alia quælibet huiuſmodi, huius rei gratia fiunt. Id Paulus quoque ſignificanter expreſſit, Ideo inter vos, inquit, multi infirmi & imbecilles, & dormiunt multi. CHRYSOSTOMI explicationi ſubſcribit THEODORETVS. Loquens enim de *Hymenæo* & *Alexandro* ait [*b*]: *Apoſtolus tradidit eos Satanæ, vt ſæuo carnifici. Ab eccleſiaſtico enim corpore ſeparati & diuina gratia nudati crudeliter ab aduerſario flagellabantur, incidentes in morbos & difficiles adfectiones & in alias ærumnas & calamitates: hæc enim conſueuit diabolus inferre hominibus.* Iam quum generalis hæc veterum, tam *Græcorum* quam *Latinorum* ſententia ſit, quod hæc extraordinaria poteſtas apoſtolica fuerit, ab ordinaria excommunicationis poteſtate diſtincta; non deprehendimus, eos in vlla excommunicationis formula hanc phraſin *traditionis Satanæ*, adhibuiſſe; vtpote exploratum habentes, eccleſiam, ceſſante poteſtate miraculorum, apoſtolicam illam poteſtatem infligendi excommunicatis per Satanam calamitates corporales nullo ſibi iure arrogare poſſe. CASSIANVS [*i*] quidem ſe noſſe dicit viros ſanctos, pro leuiſſimis quibuſque delictis corporaliter traditos Satanæ vel infirmitatibus magnis. Verum hoc per ipſam manum Dei eiuſque caſtigationes, non per cenſuras factum eccleſiæ, quæ viros ſanctos non excommunicabat, nec alios quoſcumque ob peccata leuiſſima. Auctor vitæ AMBROSII [*k*] narrat, quum res ei aliquando fuerit cum homine flagi-

ἁμαρτημάτων, ἀλλ' ὑπὲρ πλείονος εὐδοκιμήσουσι. Πολλὰ τοιαῦτα γίνεται, καὶ νῦν· ἐπειδὴ γὰρ οἱ ἱερεῖς οὐ πάντας ἴσασι τοὺς ἁμαρτωλοὺς καὶ ἀναξίως τῶν μυστηρίων μετέχοντας, ὁ Θεὸς πολλάκις τοῦτο ποιεῖ, καὶ παραδίδωσιν αὐτοὺς τῷ Σατανᾷ· ὅταν γὰρ νόσοι, ὅταν ἐπιβουλαί, ὅταν πένθη καὶ συμφοραὶ συμβαίνωσιν, ὅταν ἄλλα τινὰ τοιαῦτα, διὰ τοῦτο γίνεται· καὶ τοῦτο ὁ Παῦλος δηλοῖ, οὕτω λέγων· διὰ τοῦτο ἐν ὑμῖν πολλοὶ ἀσθενεῖς καὶ ἄῤῥωστοι καὶ κοιμῶνται ἱκανοί.

(*b*) Theodor. in 1 Tim. I, 20. τῷ διαβόλῳ - παρέδωκε τούτους ὡς δημίῳ πικρῷ· --- τοῦ γὰρ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος χωρισθέντες, καὶ τῆς θείας χάριτος γυμνωθέντες, πικρὰς παρὰ τοῦ δυσμενοῦς ἐδέχοντο μάστιγας, καὶ νόσοις καὶ παθήμασι χαλεποῖς περιπίπτοντες, καὶ ζημίαις καὶ συμφοραῖς ἑτέραις.

(*i*) Caſſian. collat. VII c. XXV. vid. ſub anteced. litt. (e) pag. 110.

(*k*) Paulin. vit. Ambroſii. Quum deprehendiſſet auctorem tanti flagitii, ait, Oportet illum tradi Satanæ in interitum carnis, ne talia aliquis in poſte-

tio-

tioso, dixisse ipsum, oportere illum tradi Satanæ in interitum carnis, ne talia aliquis in posterum auderet admittere: eodemque momento, quum adhuc sermo esset in ore AMBROSII, spiritum immundum eum arreptum discerpere cœpisse. Verum hoc, si ita se habet, singulare exemplum fuit apostolicæ & miraculosæ potestatis adhuc residuæ in AMBROSIO, cui vix vllum exemplum consimile in omni historia ecclesiastica inuenias. In antiquis canonibus huius phrasis vsus rarissimus est. BASILIVS [l] semel eius meminit, & GRATIANVS epistolam citat PELAGII pontificis *Romani* [m], in qua hæc leguntur: *Apostolicæ auctoritatis exemplo didicimus, errantium & in errorem mittentium spiritus tradendos esse satanæ, vt blasphemare dediscant.* Verum hisce in locis nihil amplius videtur significare quam excommunicationem, siue eiectionem de ecclesia, quæ spiritualis ratio est tradendi Satanæ, sine respectu habito ad corporalem infestationem. Omnes enim in hoc consentiunt, post apostolorum tempora talem potestatem generatim ministris ecclesiæ haud esse tributam. Et hanc ob caussam PETRVS MOLINAEVS, ab ecclesia reformata in *Gallia* in synodo *Alesii* anno MDCXX. habita, cui ipse præfuit moderator, hanc excommunicationis formulam interdictam esse adfirmat. *Prudenter cautum est*, inquit [n], *a synodo nationali Alensi, ne quis deinceps in excommunicationibus vtatur hac loquendi formula, TRADENDI SATANAE, nec vibret in quemquam ANATHEMA MARANATHA, -- quæ ab eis solis vibrari potest, qui norunt arcana reprobationis, & Deo reuelante sciunt, an, qui excommunicatur, peccet in spiritum sanctum, aut peccato ad mortem, id est impœnitentia ad mortem vsque duratura, pro quo peccato Ioannes negat orandum esse.* Prohibitio vsurpationis formulæ *Anathema Maranatha* heic facta ad aliam nos deducit disquisitionem, Quid veteres per hæc vocabula intellexerint; & num iis vmquam, tamquam formula excommunicationis, vsi sint?

rum audeat admittere. Quem eodem momento, quum adhuc sermo esset in ore sacerdotis sancti, spiritus immundus arreptum discerpere cœpit.

(l) Basil. can. VII. σχεδὸν γὰρ ὅλην γενεὰν ἀνθρώπου παρεδόθησαν τῷ σατανᾷ, ἵνα παιδευθῶσι μὴ ἀσχημονεῖν. *Fere tota hominis ætate Satanæ traditi sunt, vt discant non se turpiter gerere.*

(m) Pelag. ap. Gratian. causs. XXIV. quæst. III. c. XIII.

(n) Molin. vates, seu de bonis malisque prophetis lib. II. c. XI. p. 114. (p. 72. 73. edit. Gorinchem. MDCLXXII.)

§. XVI.

§. XVI.

Quid per Anathema Maranatha? *Et num vlla istiusmodi excommunicationis formula in ecclesia antiqua obtinuerit.*

ANATHEMA vocabulum est, in antiquis canonibus & omnium hæreticorum damnatione frequentissime obuium. Concilium *Gangrense* canones suos singulos concludit verbis, ἀνάθεμα ἔστω, *Anathema sit*, hoc est, separatus a communione ecclesiæ eiusque priuilegiis & a gratia Dei, sine pœnitentia, quisquis aduersus horum canonum tenorem sese extulerit. Et hic plerorumque aliorum conciliorum stilus est, fundatus illa formula *Paulina: Etiamsi nos aut angelus e cælo euangelizet vobis præter id, quod vobis euangelizauimus, anathema esto.* Gal. I, 8. Sed vocabulum *Maranatha* non ita frequenter vocabulo *anathema* additur. Pauca de vocabulo ipso dicuntur inter veteres, & pauciora [*o*] de eius vsu in formula aliqua excommunicationis. CHRYSOSTOMVS [*p*] vocabulum *Hebræum* esse dicit & significare, *Dominus noster venit*: Et speciatim hoc adiicit ad adficiendum pudore illos, qui euangelii priuilegiis abutebantur, quantumvis dominus iam ad ipsos venisset. *Per vnum hoc verbum* (anathema), inquit, *omnes terruit, qui membra sua faciebant membra meretricis: eos, qui fratres offendebant per immolata idolis, eos, qui nominabantur ex hominibus, eos qui non credebant resurrectioni. -- Quanam de caussa Maranatha dictum est, & cur voce Hebraica? Quoniam omnium malorum caussa erat fastus. -- Eorum fastum comprimens, ne Græca quidem sed Hebraica lingua est vsus. -- Quid est autem Maranatha?*

(*o*) Gratian. causs. XXIII. quæst. IV. c. XXX. mentionem eius facit, tamquam vsurpati in formula excommunicationis a Syluerio: Ego propterea non dimisi, nec omitto officium meum, sed cum episcopis, quos congregare potui, eos, qui talia erga me egerunt, anathematizaui, & vna cum illis apostolica & synodali auctoritate statui, nullum vmquam taliter decipiendum, sicut deceptus sum: & si aliquis deinceps vllum vmquam episcoporum taliter deceperit, *anathema maranatha* fieret in conspectu Dei & sanctorum angelorum.

(*p*) Chrysost. hom. XLIV. in 1 Cor. p. 718. (p. 488. edit. Francof.) Δι' ἑνὸς τούτου ῥήματος [ἀνάθεμα] πάντας ἐφόβησε, τοὺς τὰ μέλη αὐτῶν ποιοῦντας πόρνης μέλη, τοὺς σκανδαλίζοντας τοὺς ἀδελφοὺς διὰ τῶν εἰδωλοθύτων, τοὺς ἐπ' ἀνθρώπων ὀνομαζομένους, τοὺς τῇ ἀναστάσει διαπιστοῦντας· Μαραναθά· τίνος ἕνεκεν τοῦτο εἴρηται; τί δήποτε καὶ Ἑβραΐδι φωνῇ; ἐπειδὴ πάντων τῶν κακῶν ὁ τῦφος αἴτιος ἦν -- καταστέλλων αὐτῶν τὸν τῦφον, οὐδὲ Ἑλλάδι κέχρηται γλώσσῃ, ἀλλὰ τῇ Ἑβραΐδι -- τί δὲ

Dominus noster venit. Quanam ergo de caussa hoc ipsum dicit? Dispensationis domini sermonem confirmans, eo quod ex iis maxime composuerit semina resurrectionis. Nec hoc solum, sed illos etiam pudore adficiens. Quasi diceret: Communis omnium dominus tantum dignatus est descendere; vos autem in iisdem estis & perseueratis peccare. HIERONYMVS [q] ait: *Maranatha magis Syrum est quam Hebræum: Tamen ex confinio vtrarumque linguarum aliquid & Hebræum sonat, & interpretatur: Dominus noster venit.* Applicat autem hoc contra peruersitatem iudæorum & aliorum, qui aduentum *CHRISTI* negabant, quando pergit: *Vt sit sensus, Si quis non amat dominum Iesum, anathema sit: Et illo completo deinceps inferatur, dominus noster venit. Quod superfluum sit aduersus eum odiis pertinacibus velle contendere, quem venisse iam constet.* Idem sensus ei datur ab HILARIO diacono, & PELAGIO, qui sub nominibus AMBROSII [r] & HIERONYMI [s] scripserunt. Et hæc interpretatio tamquam optima ab ESTIO & LIGHTFOOTO acceptatur. Vt adeo secundum hunc sensum *Maranatha* non potuerit esse pars excommunicationis, sed ratio duntaxat pronuntiandi anathema contra illos, qui odium suum in *CHRISTVM* declararent, eius aduentum negantes, vel verbis, vt iudæi faciebant, blasphemantes *CHRISTVM, IESVM*que vocantes anathema; vel malis operibus, quemadmodum faciebant illi, qui sub nomine christiano irreligiosius viuebant.

VERVMTAMEN alii ex veteribus id de futuro aduentu *CHRISTI* interpretantur. Velut AVGVSTINVS, qui *Maranatha* vocabulum *Syrum* esse dicit & significare, *donec dominus* [t] *redeat.* Et speciatim id applicat contra *Arianos*, qui non recte di-

ἐστι μαραναθά; ὁ κύριος ἡμῶν ἦλθε· τίνος δὲ ἕνεκεν αὐτὸ τοῦτό φησι; τὸν τῆς οἰκονομίας βεβαιῶν λόγον, ἐξ ὧν μάλιστα τὰ σπέρματα τῆς ἀναστάσεως συντέθεικεν· οὐ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκείνους ἐντρέπων· ὡσανεὶ ἔλεγεν, ὁ κοινὸς πάντων δεσπότης καταβῆναι τοσοῦτον κατηξίωσε, καὶ ὑμεῖς ἐν τοῖς αὐτοῖς ἐστε, καὶ ἐπιμένετε ἁμαρτάνοντες.

(q) Hier. epist. CXXXVII. ad Marcellam.

(r) Ambros. in 1 Cor. XVI. *Maranatha* magis Syrum est quam Hebræum: tamen ex sermone vtrarumque linguarum aliquid Hebræum sonat & interpretatur, *Dominus noster venit.*

(s) Hieron. in 1 Cor. XVI. Interpretatur, *Dominus noster venit.*

(t) Aug. epist. CLXXVIII. siue altercatio cum Pascentio. *Anathema* Græco sermone dixit, *condemnatus: Maranatha* definiuit, *Donec dominus redeat.*

can-

cantur dominum amare, quia eius diuinam naturam negent. HAMMONDVS & plures alii recentiores interpretes [u], *Maranatha* hoc sensu accipiunt, *Dominus veniet ad iudicium*, quemadmodum *Iudas* apostolus ait: *Ecce venit dominus cum sanctis millibus suis, vt ferat iudicium aduersus omnes, & redarguat, quicumque ex ipsis sunt impii*, cetera. Et statuunt, hoc respondere tertiae & grauissimae speciei excommunicationis inter iudaeos, quam dixerunt *Schammatha*. Dicunt enim, apud Iudaeos tres excommunicationis species in vsu fuisse, נדוי, *Niddui*, חרם, *Cherem*, & שמתא, *Schammatha*. *Niddui*, ex eorum sententia, prima & leuissima excommunicationis species erat, qua quispiam ab synagoga aliorumque consortio triginta dies separabatur, si resipisceret: Sin minus, tempus duplicabatur ad dies sexaginta, & si adhuc in animi obstinatione perseueraret, ad nonaginta dies prorogabatur. Si adhuc esset contumax, solemniore puniebatur excommunicatione, dicta *Cherem*, quae respondet *anathemati*, quia peccatori cum diris & horrendis maledictionibus, ex lege *Mosis* sumtis, infligebatur. Tertia species, vocata *Schammatha*, omnium erat grauissima, per quam homo post omnia humana media a reipublicae pariter ac ecclesiae communione sine spe vmquam redeundi separabatur, & soli diuino iudicio penitus destinabatur. Vocabulum *Schammatha* hoc respectu dicitur significare, vel *Ibi mors*, vel, *Erit desolatio*, vel, *Dominus veniet*. Quae vltima vocis etymologia vocabulo *Maranatha* respondet. Iam ex hac analogia & similitudine nominis hi viri docti hanc excommunicationis formulam in ecclesiam christianam sub nomine *Maranatha* receptam esse credunt. Verum huic sententiae illud maxime aduersatur, quod CHRYSOSTOMVS & HIE-

--- Non ergo recte dicitur dominum amare, qui dominum & Dei vnius audet substantiam separare &c.

(u) Vid. Poll synops. criticor. in 1 Cor. XVI, 22. Tres erant apud iudaeos anathematis, siue excommunicationis species; 1. נדוי, *Niddui* (g) hoc est, *profligatio*, a familiari consortio, ad 4 passus, 2. חרם, *Herem*, quod solemnior erat, cum execrationibus additis e lege Moysis, quo vtebantur in eum, qui monitus non resipiscebat. 3. שמתא, *Samatha*, quod heic *Maranatha*. Illud autem שמתא varie ἐτυμολογίζεται vel 1. שם מיתה, *ibi mors*: vel 2. שממא תהא, *erit desolatio*: vel 3. שם אתא, *Nomen*, i. e. Iehoua, siue Dominus, *venit*.
Otho lexic. Rabbinic. p. 180. 181.

RONYMVS & reliqui memorati patres hoc vocabulum non ita intelligant. Accedit, quod in nulla antiqua excommunicationis formula illud vocabulum *Maranatha* aut aliud quoddam ſimile occurrat. Præterea autem quæſtio poteſt fieri, Num vllam eiuſmodi excommunicationem (quocumque demum nomine vel formula) habuerint, quæ fuerit totalis, finalis & irreuocabilis; ita vt homines eccleſiæ communione excluſerint ſine vlla ſpe vmquam redeundi; atque ita eccleſiæ preces pro illis omnino ceſſare fecerint, immo potius reliquos eccleſiæ ciues ad Deum orandum impulerint, vt ex numero viuentium eos exturbare, & hoc ipſo eccleſiam a malis conſiliis & conatibus ac poteſtate ſeductionis eorum liberare vellet. Hæc quæſtio diuerſis conſtat partibus, adeoque, vti proponitur, ad eam reſponderi cum aliqua diſtinctione oportet. Primum enim nihil certius eſt nihil exploratius, quam quod eccleſia nonnumquam totalem, finalem & irreuocabilem excommunicationis ſententiam pronuntiauerit aduerſus quoſdam atrociorum facinorum reos, pœnitentiæ eos ad omnem vitam ſubmittendo, externamque pacem ac communionem in hora mortis, ad exemplum aliis ſtatuendum terroremque incutiendum, ipſis denegando; non tamen miſericordiam Dei præcludendo, nec precum beneficium denegando, ſed ad ſpem gratiæ, ſi vera ſit eorum pœnitentia, in extremo & falli neſcio Dei iudicio conſequendæ eos excitando. Hoc ſenſu, inquam, certiſſimum eſt, eccleſiam ſæpenumero ſententiam excommunicationis feciſſe irreuocabilem, quemadmodum poſthac pluribus demonſtrabitur [*].

§. XVII.

Num excommunicatio vmquam pronuntiata ſit cum exſecratione, ſiue per modum deuouendi homines exitio temporali.

VERVM id deinde non adeo liquet, eccleſiam cenſuris ſuis exſecrationem iungere, hominesque temporali exitio deuouere conſueuiſſe, omnino pro illis orare recuſando, vel adeo contra eos orando, vt Deus de numero viuentium eos tollere, atque hac ratione eccleſiam ſuam a malitioſa eorum poteſtate, machinationibus & ſeductione liberare vellet. HVGO GRO-

(*) Lib. XVII.

TIVS

TIVS [x] huius anathematis ſane rariorem putat fuiſſe vſum, non tamen nullum. Nam in *Iulianum*, quum defectioni adderet machinationes euertendi chriſtianiſmi, vſam eſſe eccleſiam iſto extremæ neceſſitatis telo, & a Deo eſſe exauditam. Hoc factum eſſe exiſtimat in imitationem iudaici *Schammatha*. Nam ſi qui in graue aliquod delictum lapſi multos eodem traherent, in eos non illud commune ἀνάθεμα, ſed grauius atque atrocius vſurpatum eſſe dicit. Id Hebræos vocaſſe שמאתא *Deus venit*, & *Paulum* poſtea Μαρανάθα, eodem ſignificatu. Nam *Maranatha* denotare, *Dominus venit*: Eaque voce orari [y] Deum, vt quam primum talem maleficum & ſeductorem coërceat, vel alio modo, vel etiam eum tollendo ex hominum numero. Cuiuſmodi anathematis exemplum ab apoſtolo *Paulo* dari iudicat Gal. V, 12. quando dicit: *Vtinam etiam abſcindantur, qui vos inquietant.* Eruditus HICKESIVS in hac materia in GROTII concedit ſententiam, non videns viam aliam reddendi rationem pro tot precibus, a chriſtianis pro perdendo *Iuliano* ad Deum factis. Nonnullos quidem dicit pro eius reſipiſcentia & conuerſione precatos eſſe, vtpote credentes, fieri poſſe, vt de errorum profundo in lucem veritatis ruſus emergeret. Ita ex SOZOMENO narrat [z], *Didymum Alexandrinum* pro ipſo ieiuniis & orationibus vacaſſe. Alios autem pro accelerando ei exitio oraviſſe, quod eum ad reſipiſcendum prorſus ineptum & peccato ad mortem, pro quo non ſit rogandum, adſtrictum eſſe ſtatuerent. Tum pergit naturam defectionis eius, deuotum animi ipſius adfectum erga diabolum, & contumeliam in *CHRISTVM*

(x) Grot in Luc. VI, 22. (tom. II. vol. I. p. 379. a.)

(y) Ibid. p. 378. b. lin. 1. ſeqq.

(z) Hick's *Anſwer* to Julian chap. 6. p. 140. ex Sozom. lib. VI. c. II. καθ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν καὶ Δίδυμος, ὁ ἐκκλησιαστικὸς φιλόσοφος, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ διατρίβων, οἷά γε τοῦ βασιλέως εἰς τὴν θρησκείαν διασφαλέντος, περίλυπος ὤν, διά τε αὐτὸν ὡς πεπλανημένον, καὶ διὰ τὴν καταφρόνησιν τῶν ἐκκλησιῶν, ἐνήστευέ τε, καὶ τὸν θεὸν περὶ τούτου ἱκέτευεν. *Eodem die Didymus quoque eccleſiaſticus philoſophus Alexandriæ degens, quum, vtpote imperatore aduerſus religionem peccante, grauiſſimo dolore adficeretur, tum propter ipſum vario errore deceptum, tum ob contumeliam eccleſiarum*, ieiuniis & orationibus vacabat.

 et

et christianos ostendere. Vnde concludit [a], christianos cum ratione eum considerasse, tamquam extra omnem spem liberationis ex retibus Satanæ positum, atque adeo pro eius pernicie orauisse. Diuersa alia argumenta addit, ad ostendendam facti eorum æquitatem, quod *Iulianus* diabolica in *CHRISTVM* malitia [b] vsus sit, & quod de perditissimis apostatis fuerit: Quod filium Dei conculcarit, & sanguinem fœderis, per quem fuerat sanctificatus, profanum duxerit, & spiritum gratiæ contumelia adfecerit: Quod animum suum obfirmauerit contra diuina miracula perinde ac *Pharao*, adeoque mirum non sit, si plagas [c] *Aegyptiacas* ei orauerint: Quod impia & contumeliosa verba aduersus viuum Deum acerbe proiecerit, vti *Senacherib*, & hoc ipso effecerit, vt nonnulli cum *Hezekiah* Deum orarent [d], vt inclinet aurem suam & audiat, aperiat oculos suos & videat, quemadmodum filium Dei probro adficiat *Iulianus*; adeoque dicerent: „Domine Deus noster, serua nos e manu istius, vt „cognoscant omnia regna terræ; te dominum solum esse, & „Iesum, quem *Iulianus* tanta contumelia adfecit, esse *CHRI*-„*STVM* filium tuum„: Quod GREGORIVS [e] NAZIANZENVS dicat, ipsum ea contra christianos molitum esse, quæ nec *Diocletianus*, nec *Maximianus*, nec denique *Maximinus* in animum vmquam induxissent; fuisse ipsum *Ierobeamum*, *Achabum*, *Pharaonem* & *Nabuchodonosorem*, & omnium vitia in se collegisse, defectionem nempe *Ierobeami*, crudelitatem *Achabi*, duritiem *Pharaonis*, sacrilegium *Nabuchodonosoris*; & quod hinc nemini mirum videri debeat, quod christiani, tam idoneam habentes de tanti

(a) Ibid. p. 143.
(b) Ibidem p. 151.
(c) Nazianz. orat. inuectiu. II. p. 124. *τὴν ῥομφαίαν τε προεκαλούμεθα, καὶ τὰς Αἰγυπτιακὰς μάστιγας, καὶ δικάσαι τὴν ἑαυτοῦ δίκην ἠξιοῦμεν, καὶ διαναστῆναί ποτε διεκελευόμεθα κατὰ τῶν ἀσεβῶν, κ. τ. λ. Gladium etiam & Aegyptiacas plagas prouocabamus, atque vt caussam suam ipse iudicaret, tandemque aliquando aduersus impios excitaretur, hortabamur.*
(d) Naz. orat. inuect. II. p. 123. 124.
(e) Nazianz. orat. inuect. I. p. 93. *ἃ μήτε Διοκλητιανὸς ὁ πρῶτος ἐνυβρίσας χριστιανοῖς, μήτε ὁ τοῦτον ἐκδεξάμενος, καὶ ὑπερβαλὼν Μαξιμιανὸς, ἐνεθυμήθη πώποτε, μήτε Μαξιμῖνος, ὁ μετ' ἐκείνους καὶ ὑπὲρ ἐκείνους διώκτης· --- ταῦτα ἐκεῖνος διενοεῖτο μὲν, ὡς οἱ τῶν ἀπορρήτων ἐκείνου κοινωνοὶ, καὶ μάρτυρες.* Orat. II. p. 110. *Ἱεροβοὰμ εἰπεῖν, οἰκειότερον, ἢ Ἀχαὰβ τὸν Ἰσραηλίτην, τοὺς παρανομωτάτους, ἢ*

tyran-

tyranni conuerſione deſperandi rationem, pro eius exitio precati ſint, quia non alia ſpes liberationis eccleſiæ fuerit. „Et „ſi Deo, inquit, placeret, propter peccata noſtra eccleſiam, „tam capitalem *CHRISTI* hoſtem in eam immittendo, punire, & „*Iuliano* cuidam papiſtico imperium in nos permittere: Ego „heic declaro, me ipſum pro homine reſipiſcere neſcio habitu„rum, adeoque interitum ei oraturum, quippe qua vna ſola ratio„ne eccleſiam ab eius tyrannide liberari poſſe exiſtimem„. Hactenus vir ille doctus HICKESIVS de praxi priſcorum chriſtianorum, eorumque rationibus orandi pro exſtirpando *Iuliano* apoſtata.

HISCE addi poſſunt, quæ de morte IVLIANI narrat HIERONYMVS [*f*], *Eccleſia Chriſti*, inquit, *cum exſultatione cantauit: Diuiſiſti in ſtupore capita potentium.* Sic verba prophetæ habent ſecundum ſeptuaginta interpretum verſionem. Hanc exſultationem de ciuibus *Antiochenis* etiam memoriæ prodidit THEODORETVS [*g*]. Dicit enim, eos comperta *Iuliani* cæde, conuiuiis ac feſtiuitatibus vacare cœpiſſe, nec in eccleſiis ſolum ac martyriis tripudiaſſe; ſed in ipſis etiam theatris victoriam crucis prædicaſſe & illius oracula deriſiſſe. Omnes ſiquidem ſimul iunctos clamaſſe: *Vbinam ſunt vaticinia tua, ſtulte Maxime.* (Erat hic magus, quem conſuluerat *Iulianus*.) *Vicit Deus & Chriſtus eius.* Ita quoque de IVLIANO quodam, qui *Syrorum* lingua *Sabba* appellatus ſit, narrat [*h*], eo die, quo *Iulianus* imperator letalem plagam acceperit, oranti cædem illius reuelatam eſſe; quum enim lamentaretur & clementi Deo enixius ſupplicaret, repente illum fluentes lacrimas compreſſiſſe, & gaudio

Φαραὼ τὸν Αἰγύπτιον, ἢ Ναβουχοδονόσορ τὸν Ἀσσύριον, ἢ πάντα ταῦτα συνελόντες, ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ὀνομάσομεν· ἐπεὶ καὶ τὰς πάντων κακίας εἰς ἑαυτὸν συλλεξάμενος φαίνεται, Ἱεροβοὰμ τὴν ἀποστασίαν, Ἀχαὰβ τὴν μιαιφονίαν, Φαραὼ τὴν σκληρότητα, Ναβουχοδονόσορ τὴν ἱεροσυλίαν, πάντων ὁμοῦ τὴν ἀσέβειαν.

(*f*) Hieron. in Habac. III, 14

(*g*) Theodoret. lib. III. c. XXVII. Ἀντιόχου πόλις τὴν ἐκείνου μεμαθηκυῖα σφαγήν, δημοθοινίας ἐπετέλει καὶ πανηγύρεις, καὶ οὐ μόνον ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἐχόρευον καὶ τοῖς μαρτύρων σηκοῖς, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς θεάτροις τοῦ σταυροῦ τὴν νίκην ἐκήρυττον, καὶ τοῖς ἐκείνου μαντεύμασιν ἐπετώθαζον· — κοινῇ γὰρ πάντες ἐβόων, ποῦ σου τὰ μαντεῖα Μάξιμε μωρέ· ἐνίκησεν ὁ Θεὸς καὶ ὁ Χριστὸς αὐτοῦ.

(*h*) Theodoret. ibid. c. XXIV. κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ἐκεῖνος ἐδέξατο τὴν σφαγήν, ἔτι ταύτην προσευχόμενος ἦγεν· — φασὶ, δὲ αὐτὸν ποτνιώμενον καὶ

atque

atque hilaritate repletum esse, vultuque sereno apparuisse, eaque re lætitiam animi sui declarasse. Quam mutationem quum quidam conspexissent, rogasse, vt caussam hilaritatis sibi aperiret. Tum illum dixisse, siluestrem aprum, vastatorem vineæ domini, pœnas tandem exsoluisse damnorum, quæ intulisset vineæ, & mortuum iacere; nec amplius insidiaturum esse. His auditis, cunctos præ gaudio exsultasse & gratulatorium hymnum Deo cecinisse. Iam vero probabile omnino est, quod, qui suarum partium esse crediderunt, Deo gratias agere pro eius morte, non minus pro exitio illius antea preces ad Deum fuderint. Gratiarum actione declarabant, quas preces fecissent, neque poterant non exsultare, quum Deus illas exaudiuisset. Hæc omnia iis quodam modo confirmantur, quæ dicit SOCRATES [i], quod nonnumquam homines de ecclesia eiicere consueuerint cum imprecatione, quemadmodum de *Hermogene*, quodam episcopo *Nouatianorum*, notat, qui ob libros suos plenos impietatis solemniter excommunicatus fuerit, *μετὰ κατάρας*, *addita imprecatione*: quo ipso maxime probabile est, aliquid amplius quam commune anathema, cuilibet excommunicationi addi solitum, significari.

A SOCRATE [k] quoque memoriæ proditum est, quod *Alexander* episcopus *Constantinopolitanus* contra *Arium* precatus sit, vt si quidem recta esset *Arii* sententia, ipse diem disceptationi præstitutum nequaquam videret. Sin vera esset fides, quam ipse profiteretur, vt *Arius* impietatis pœnas lueret, quippe qui omnium malorum auctor esset. Atque sic factum esse, auctor

τὸν φιλάνθρωπον ἀντιβολῆντα δεσπότην, ἐπισχεῖν μὴν ἐξαπίνης τὴν τῶν δακρύων φορὰν· διαχυθῆναι δὲ καὶ θυμηδίας πλησθῆναι, καὶ γανωθῆναι τὸ πρόσωπον, καὶ τοῦτο μηνύσαι τὴν τῆς ψυχῆς ἡδονήν· ταύτην οἱ συνηθέστεροι τὴν μεταβολὴν αὐτοῦ θεασάμενοι, μηνῦσαι σφίσιν ἱκέτευσαν τῆς εὐφροσύνης τὴν ἀφορμήν· ὁ δὲ τὸν σῦν ἔφη τὸν ἄγριον, τὸν τοῦ ἀμπελῶνος τοῦ θείου πολέμιον, δίκας εἰσπεπρᾶχθαι τῶν εἰς τοῦτον ἀδικημάτων, καὶ κεῖσθαι νεκρὸν, τῆς ἐπιβουλῆς πεπαυμένον· ταῦτα μεμαθηκότες ἐχόρευον ἅπαντες, καὶ τῷ θεῷ τὸν χαριστήριον προσέφερον ὕμνον.

(i) Socrat. lib. VII. c. XII. Ἑρμογένης, ὃς ἐπὶ βλασφήμοις συγγράμμασιν ὑπ' αὐτοῦ μετὰ κατάρας ἐκκεκήρυκτο.

(k) Socrat. lib. I. c. XXXVII. ἡ αἴτησις ἦν τοιαύτη, εἰ μὲν ἀληθὴς ἡ Ἀρείου δόξα, ἑαυτὸν τὴν ὡρισμένην ἡμέραν τῇ συζητήσει μὴ ὄψεσθαι· εἰ δὲ, ἣν αὐτὸς ἔχει πίστιν, ἀληθὴς, Ἄρειον τῆς ἀσεβείας δίκην διδόναι, τὸν πάντων αἴτιον τῶν κακῶν. Cap. XXXVIII. ἅμα τοῖς διαχωρήμασιν ἡ ἕδρα τότε παραυτίκα ἐκπίπτει, καὶ αἵμα-

noster

noſter addit: poſtridie enim *Arium*, ano cum excrementis ipſi delapſo & ſubſequuta ſanguinis copia, poſtremo tenuibus inteſtinis ſimul cum ſplene ac iecore effuſis, ignominioſa morte periiſſe. Idem ATHANASIVS [*l*] narrat in epiſtola ad *Serapionem*, qui eum dicit oraſſe, *Ἆρον Ἄρειον*, *tolle Arium*. Quæ omnia docent, quod in ſpecialioribus quibuſdam caſibus non dubitauerint ipſos malitioſos & inemendabiles apoſtatas exitio atque exſtirpationi deuouere.

VERVMTAMEN ab altera parte CHRYSOSTOMVS huic praxi maximopere repugnabat. Nam integram homiliam hoc de argumento habet, *Quod neque viui, neque mortui anathemate plectendi ſint: Dogmata impia*, inquit [*m*], *& quæ ab hæreticis profecta, arguere & anathematizare oportet: hominibus autem parcendum & pro ſalute ipſorum orandum.* Vbi, quemadmodum recte obſeruat GROTIVS [*n*], intelligit deſtrictum illud anathema, quo Deus rogatur, vt aliquem coërceat, vel aliter, vel etiam tollendo eum e medio. Contra quod diuerſis pugnat rationibus. 1. Quia *CHRISTVS* mortuus ſit non ſolum pro amicis ſuis, ſed & pro inimicis, pro tyrannis, pro magis, pro oſoribus, pro crucifigentibus [*o*]. 2. Quia geſtorum a Chriſto typos exprimat eccleſia, quotidie pro omnibus hominibus preces faciens [*p*]. 3. Quia religio chriſtiana pro proximo vitam potius fundi, quam vitam ei eripi iubeat [*q*]. 4. Quia hoc iniuſta prærogatiuæ Chriſti vſurpatio ſit. *Quid* [*r*] *illud, quod anathema tu di-*

τος πλῆθος ἐπηκολάθει, καὶ τὰ λεπλὰ τῶν ἐντέρων συνέτρεχε δὲ αἷμα αὐτῷ σπληνί τε καὶ ἥπατι.

(*l*) Athan. epiſt. ad Serap. tom. I. p. 671. (p. 341. edit. Pariſ. MDCXCVIII.)

(*m*) Chryſoſt. homil. LXXVI. de anathemate tom I. p. 808. edit. Francof. *τὰ αἱρετικὰ δόγματα τὰ παρ' ὧν παρελάβομεν ἀναθεματίζειν χρῆ, καὶ τὰ ἀσεβῆ δόγματα ἐλέγχειν, πᾶσαν δὲ φειδῶ ἀνθρώπων ποιεῖσθαι, καὶ εὔχεσθαι ὑπὲρ τῆς αὐτῶν σωτηρίας.*

(*n*) Grot. in Luc. VI, 32.

(*o*) Chryſoſt. homil. LXXVI. tom. I. p. 909. (p. 804.) *ἐχ ὑπὲρ φίλων μόνον καὶ ἰδίων ἀποθανὼν, ἀλλ' ὑπὲρ ἐχθρῶν, ὑπὲρ τυράννων, ὑπὲρ γοήτων, ὑπὲρ μισάντων, ὑπὲρ τῶν σταυρωσάντων.*

(*p*) Ibid. *τέτων τὰς τύπες ἡ ἐκκλησία πληροῖ, καθ' ἑκάστην ὑπὲρ πάντων τὰς ἱκετηρίας ποιεμένη.*

(*q*) Ibid. (p. 801. ed. Francof.) *ἐκεῖ φησιν, ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σε ὡς σεαυτόν. ἐνταῦθα δὲ καὶ θνήσκειν ὑπὲρ τε πλησίον.*

(*r*) Ibid. p. 805. *τί ἦν ἐςιν, ὃ λέγεις ἀνάθεμα; ἀλλ' ὅτι ἀνατίθεσθω ἕτος διαβόλῳ, καὶ*

 cis,

cis, nisi adferatur diabolo, nec vltra locum salutis obtineat, sed alienus sit a Christo? Heus, qui tu tantæ auctoritatis? qui tantam tibi vsurpas potentiam? Cur dignitatem assumis filii Dei, qui sedebit & statuet oues a dextris & hircos a sinistris. 5. Apostolos dicit non habuisse eiusmodi consuetudinem in excommunicatione. Sic enim eos hæreticos [s] eiecisse ex ecclesia, quasi effodiendus esset dexter oculus, vel membrum aliquod desecandum, magnum suæ συμπαθείας & doloris indicium præ se ferentes: hæreses quidem redarguisse & eiecisse, nulli autem hæreticorum hanc anathematis pœnam adhibuisse. 6. Rem absurdam & impiam esse dicit, siue is, qui anathemate feriatur, viuat & adhuc in mortali vita supersit, siue mortuus sit. *Quodsi [t] adhuc superest, impie agis, qui eum, qui a malo in bonum se vertere potest, crudeliter abscecas: sin mortuus est, multo magis crudelis es. Quia domino suo stat vel cadit, non iam sub iure humano exsistens.* Ex quibus omnibus conclusionem modo memoratam elicit: *Dogmata [u] impia & quæ ab hæreticis profecta arguere & anathematizare oportet, hominibus autem parcendum & pro salute ipsorum orandum.* Sunt, qui dubitant, an hæc homilia de genuinis CHRYSOSTOMI sermonibus sit, sed sine idonea ratione; quia materia & stilus, obseruante DVPINIO, eam ab ipso scriptam esse arguit, nec desunt alia argumenta, quibus eam genuinum CHRYSOSTOMI fœtum esse probari potest. SIXTVS SENENSIS [x] & HABER-

μηκέτι χώραν σωτηρίας ἐχέτω, γινέσθω ἀλλότριος ἀπὸ τȣ̃ χριστȣ̃· καὶ τίς εἶ σὺ ταύτης τῆς ἐξουσίας καὶ τῆς μεγάλης δυνάμεως; τότε γὰρ καθίσει υἱὸς τȣ̃ θεȣ̃ καὶ στήσῃ τὰ μὲν πρόβατα ἐκ δεξιῶν, τὰ δὲ ἐρίφια ἐξ εὐωνύμων.

(s) Ibid. ὡς τὸν ὀφθαλμὸν τὸν δεξιὸν ἐξορύττοντες, οὕτω τὰς αἱρετικὰς ἔξω τῆς ἐκκλησίας ἀπέβαλον· ὅπερ ἔνδειξιν ἔχει τῆς μεγάλης αὐτῶν συμπαθείας καὶ ἀλγηδόνος, ὡς ἐπικαιρίȣ μέλȣς γινομένης ἀποκοπῆς· --- τὰς μὲν αἱρέσεις διήλεγχον καὶ ἀπέβαλον, ȣ̓δενὶ δὲ τȣ́των τῶν αἱρετικῶν ταύτην ἐπιτιμίαν προσῆγον.

(t) Ibid. p. 805. ἢ γὰρ ζῇ καὶ πάρεστιν ἐν τῷ θνητῷ βίῳ τȣ́τῳ, ἢ τέθνηκεν, ὃν ἂν ἀναθεματίζειν προῄρησαι· εἰ μὲν ȣ̃ν ἔτι περίεστιν, ἀσεβεῖς ἀποκόπτων τὸν ἐν τρεπτότητι ὄντα, καὶ μετατεθῆναι δυνάμενον ἐκ τȣ̃ κακȣ̃ εἰς τὸ ἀγαθόν· εἰ δὲ τέθνηκεν, πολλῷ μᾶλλον· τί δήποτε; ὅτι τῷ ἰδίῳ κυρίῳ στήκει ἢ πίπτει, ȣ̓κέτι ὑπὸ ἐξȣσίαν ἀνθρωπίνην τυγχάνων.

(u) Vid. sub litt. anteced. (m).

(x) Sixt. Senens. biblioth. lib. VI. annotat. CCLXVII. Quum tot locis Chrysostomus excommunicationis ecclesiasticæ auctoritatem defendat, verisimile non est, vt mutata sententia voluerit eam hoc loco damnare, sed hoc magis credendum est, cum hanc homiliam protulisse aduersus quosdam temerarios &

TVS

TVS [y] putant, quod anathema hæreticis dici improbet a privatis & idiotis: Sed vero planum eſt, ipſum argumentari contra publicum non minus quam priuatum eius vſum, eo quidem ſenſu, quo ille id accipit: Quod nimirum impia dogmata non homines oporteat anathematizari: Quod pro ipſis hæreticis debeamus orare, quando eorum damnamus errores; eorumque deſiderare conuerſionem, non deſtructionem. Res vna ſola, quæ hinc vere inferri poteſt, eſt, quod CHRYSOSTOMVS in hac materia diuerſam ab aliis quibuſdam ſententiam habuerit. Iſti quidem putabant, dari quoſdam caſus, in quibus pro malitioſorum & inemendabilium peccatorum, velut *Iuliani*, interitu orari liceat, ſi ſpes omnis de eis decollauerit, nec vlla via alia eccleſiam ab eorum furioſis conſiliis liberandi conſpiciatur, niſi per eorum deſtructionem. Ille autem exiſtimabat, non dari eiuſmodi caſum; ſed vnumquemque veniam poſſe conſequi, quoad viuat in hoc mundo, etiamſi peccatum commiſiſſet, aliis dictum irremiſſibile, in ſpiritum ſanctum, & peccatum ad mortem, cuius ille notionem habebat a notione, quam habebant nonnulli alii, prorſus diuerſam; adeoque pro hominum conuerſione & ſalute, non pro eorum deſtructione, orandum eſſe contendebat. Hæc, quantum ego quidem iudicare poſſum, diuerſa veterum ſententia fuit de hac difficillima materia. Neque mirum eſt, in re tam graui & ardua alios ab aliis diſſenſiſſe, ſiquidem nec recentiores idem omnes ſentiunt, ſed nonnullæ eccleſiæ, quemadmodum antea e MOLINAEO oſtendimus, omnem iſtiuſmodi excommunicationem interdicunt, vtpote quæ ſine ſpeciali reuelatione adhiberi commode haud poſſit. Ego materiam iſtam ab vtraque parte dextre propoſui, & iam libero prudentis cuiuſque lectoris iudicio eam relinquo dirimendam.

indoctos, qui, quum non eſſent eccleſiæ paſtores, nec vllam haberent excommunicandi poteſtatem, tamen odio & contentione inducti dogmata ab ipſis non intellecta vna cum auctoribus eorum temere damnabant & anathemate notabant.

(y) Habert. archieratic. p. 747. Multa S. Chryſoſt. homil. de anathemate tom. I. editionis Ducæi, vbi anathema cuique dici improbat: ſed a priuatis primo: & ab idiotis, vt ibidem exprimit: deinde cum odio in perſonas ipſas & cum diſpendio caritatis.

LIBRI DECIMI SEXTI
CAPVT TERTIVM
DE PERSONIS, QVIBVS POENAE ECCLESIASTICAE INFLIGI POTVERINT, ET DE CRIMINIBVS, PROPTER QVAE INFLICTAE SINT.

§. I.

Omnes ecclesiæ ciues, in graue aliquod & offensionem publicam habens crimen delapsi, ecclesiasticis pœnis sine vlla exceptione obnoxii.

POENARVM ecclesiasticarum natura diuersisque earum speciebus hactenus explicatis, sequitur iam proxime, vt, quibus personis, & propter quæ crimina, inflictæ eæ sint, dispiciamus. Quod ad eos attinet, quibus pœnæ siue censuræ ecclesiasticæ infligi consueuerint, omnes illi erant, qui post baptismum grave aliquod crimen cum publica aliorum offensione admisissent, siue essent mares siue feminæ, siue sacerdotes siue populus, sive pauperes siue diuites, siue magistratus siue ciues. Disciplina enim ecclesiastica nullum adhibebat discrimen, nisi quum coniuncta peccantium multitudo impediret, quo minus censuræ ecclesiasticæ in executionem dari possent, vel si periculum esset, ne seuera earum executio plus damni quam commodi adferret. Infidelium nulla in hac re habebatur ratio, vtpote qui non erant ecclesiæ membra: secundum illud *Pauli* apostoli, 1 Cor. V, 12. *Quid mea interest etiam de extraneis iudicare? nonne de iis, qui intus sunt, vos iudicatis? Tollite igitur istum improbum ex vobis ipsis.* Catechumeni gentilibus & christianis quasi intermedii erant, candidati solum baptismi, nec dum ad perfectam communionem per lauacrum regenerationis & adoptionis admissi, neque adeo proprie ad eos spectabat disciplina ecclesiastica, nisi quatenus ad inferiorem ordinis sui classem deiiciendi essent, si crimen, quod eiusmodi deiectionem commereret, commisissent; qua de re nonnihil iam diximus, de catechumenorum institutione edisserentes[*]. Heic disciplinam

[*] Lib. X. c. II. § XVII. vol. IV. p. 40. 41. 42.

acci-

accipimus, quatenus ad ſic dictos τελείους, hoc eſt homines, qui in perfecta eccleſiæ communione erant, ſpectabat.

§. II.

Feminæ non minus quam mares.

In irrogandis cenſuræ eccleſiaſticæ pœnis nulla ſexus, nulla dignitatis habebatur ratio. Nam feminæ diſciplinæ æque obnoxiæ erant atque mares. VALESIVS [a] raro mulieres ad publicam pœnitentiam coactas eſſe dicit, & BONA [b] numquam id factum eſſe putat, ſaltem primis eccleſiæ ſæculis, ſed priuatim eas fleuiſſe, ieiunaſſe & alia pœnitentiæ opera exercuiſſe. Et nonnulli canonem iſtum BASILII [c] hoc ſenſu accipiunt, vbi dicit: *Adulterio pollutas mulieres, & confitentes ob pietatem, vel quomodocumque conuictas,* δημοσιεύειν ἐκώλυσαν οἱ πατέρες ἡμῶν, *publicare quidem patres noſtri prohibuerunt.* Enim vero CYPRIANVS & TERTVLLIANVS & vetuſtiores canones iſtiuſmodi diſcrimen non adhibent. Neque probabile eſt, quum plures ex viris & feminis tempore perſecutionis in idololatriam delaberentur, illos publicam has priuatam egiſſe pœnitentiam. CYPRIANVS enim numquam de alia niſi publica exomologeſi ſiue confeſſione, & publica manuum impoſitione [d] ad reconciliandos pœnitentes poſt lapſum loquitur. Et vero commodum fuiſſet, tale diſcrimen adhibere inter viros & fe-

(a) Valeſ. in Socrat. lib. V. c. XIX. Raro mulieres ad publicam pœnitentiam cogebantur.

(b) Bon. rer. liturgic. lib. I. c. XVII. §. V. Mulieribus numquam publica pœnitentia, ſaltem primis eccleſiæ ſæculis, imponi ſolebat; ſed priuatim flebant, ieiunabant & alia pœnitentiæ opera exercebant.

(c) Baſil. c. XXXIV. τὰς μοιχευθείσας γυναῖκας, καὶ ἐξαγορευσάσας δι' εὐλάβειαν, ἢ ὁπωσοῦν ἐλεγχομένας, δημοσιεύειν μὲν ἐκώλυσαν οἱ πατέρες ἡμῶν.

(d) Cyprian. de lapſis p. 128. (p. 97. edit. Amſtelod.) Agite pœnitentiam plenam, dolentis ac lamentantis animi probate mœſtitiam. Nec vos quorumdam moueat aut error improuidus, aut ſtupor vanus, qui, quum teneantur in tam grandi crimine, percuſſi ſunt animi cæcitate, vt nec intelligant delicta, nec plangant. --- Iniuſte ſibi placentes, & tranſpunctæ mentis alienatione dementes, domini præcepta contemnunt, medelam vulneris negligunt, agere pœnitentiam nolunt. Ante admiſſum facinus improuidi, poſt facinus obſtinati; nec prius ſtabiles, nec poſtmodum ſupplices: quando debuerant ſtare ſe opinantur &c.

Id. epiſt. X. al. XVI. p. 37. (p. 195. edit. Amſtelod.) Quum in minoribus peccatis agant peccatores pœnitentiam iuſto tempore, & ſecundum diſciplinæ

minas, si vllam eiusmodi distinctionem in ecclesiæ praxi habuisset cognitam. Siue autem pœnitentia esset publica siue privata, res eadem erat, quod ad disciplinæ in eos exercitium. Nam vtique a communione excludebantur, idque sæpius ad multos annos, nonnumquam etiam ad ipsam horam mortis, quemadmodum ex multis canonibus concilii *Illiberritani* [e], *Ancyrani* [f] aliorumque apparet. Et hoc satis indicat, mulieres non minus quam viros censuræ ecclesiasticæ fuisse obnoxias. Quid? quod indubitata exempla sint mulierum, quæ publicam pœnitentiam egerunt, vt BONA fatetur, tempore HIERONYMI. Hic enim loquens de *Fabiola*, opulenta matrona *Romana*, quæ, quum a primo marito suo propter adulterium se separasset, alteri nupserat, & postea, agnita facti illegitima ratione, pœnitentiam agebat, *Quis crederet*, inquit, *vt post mortem secundi viri in semet ipsam reuersa --- saccum indueret, vt errorem*

ordinem ad exomologesin veniant, & per manus impositionem episcopi & cleri ius communicationis accipiant: nunc crudo tempore, persecutione adhuc perseuerante, nondum restituta ecclesiæ ipsius pace, ad communionem admittuntur, & offertur nomen eorum, & nondum pœnitentia acta, nondum exomologesi facta, nondum manu eis ab episcopo & clero imposita, eucharistia illis datur. &c.

(e) Concil. Illiberrit. c. V. Si qua *domina* furore zeli accensa flagris verberauerit ancillam suam, ita vt in tertium diem animam cum cruciatu effundat; eo quod incertum sit, voluntate, an casu occiderit; si voluntate, *post septem annos;* si casu, post quinquennii tempora, acta legitima pœnitentia, ad communionem placuit admitti. Can. VIII. *Feminæ*, quæ nulla præcedente caussa, reliquerint viros suos, & se copulauerint alteris, *nec in fine accipiant communionem.* Can. X. Quod si ducitur ab eo, qui inculpatam reliquit vxorem, & eum sciuerit habere vxorem, quam sine caussa reliquit; placuit, *nec in fine huius dari communionem.* Can. XII. *Mater*, vel *parens*, vel quælibet fidelis, si lenocinium exercuerint, eo quod alienum vendiderint corpus, vel potius suum, placuit, *eas nec in fine accipere communionem.* Vide sis etiam can. XIII. XIV. LXIII. LXV.

(f) Concil. Ancyr. can. XXI. Περὶ τῶν γυναικῶν τῶν ἐκπορνευουσῶν, καὶ ἀναιρουσῶν τὰ γεννώμενα, καὶ σπουδαζουσῶν φθόρια ποιεῖν, ὁ μὲν πρότερος ὅρος μέχρις ἐξόδου ἐκώλυσεν· καὶ τούτῳ συντίθενται· φιλανθρωπότερον δέ τι εὑρόντες, ὡρίσαμεν δεκαετῆ χρόνον κατὰ τοὺς βαθμοὺς τοὺς ὡρισμένους. *De* mulieribus, *quæ sunt fornicatæ & fœtus in vtero perimunt, & fœtuum necatoriis medicamentis faciendis dant operam, prior quidem definitio* vsque ad vitæ exitum *prohibebat, & ei quidam adsentiuntur: Sed humanitate tamen vtentes, decreuimus, vt* decennium *per gradus definitos* impleant.

PV-

PVBLICE [g] *fateretur, & tota vrbe ſpectante Romana ante diem paſchæ in baſilica quondam Laterani ſtaret in ordine pœnitentium, epiſcopo, presbyteris & omni populo collacrimantibus, ſparſo crine, ora lurida, ſqualidas manus, ſordida colla ſubmitteret?* Voluntarius quidem pœnitentiæ actus in *Fabiola* videtur fuiſſe (cuiuſmodi plures iſtis temporibus erant, quando homines priuata crimina publica pœnitentia expiare malebant) quod ſi autem omnino alienum fuiſſet a more feminarum, publicam agere pœnitentiam, HIERONYMVS ſine vllo dubio hoc factum, tamquam prorſus ſingulare in hoc reſpectu, notaſſet. Verum in hoc aliquid ſingulare videtur obſeruare, quod ſponte ſua publicam pœnitentiam egerit in tali caſu, vbi leges eccleſiæ eam non compulerint id facere. Dum enim maritus eius adhuc viueret, non poterat ad pœnitentiam cogi; quia regula erat: *Pœnitentiam coniugatis* [h] *non niſi ex conſenſu dandam:* & quando maritus mortuus fuit, crimen illius forte iſtiuſmodi fuit, quod eam cenſuræ eccleſiaſticæ non ſubmitteret, niſi ex ſuo ipſius conſenſu. Nam, vti mox videbimus, multa iſtius generis crimina erant, quæ etſi non mediocria peccata eſſe credebantur, homines tamen inuitos publicæ pœnitentiæ per leges eccleſiæ ſubmittere non poterant.

§. III.

Diuites æque ac pauperes. Nullus commutationi pœnitentiæ locus datus, nulla amicitiæ ratio habita.

QVANDO vero crimina atrocia erant & talia, vt in eccleſiæ venirent notitiam, ſine vllo perſonarum reſpectu in ea ſolebat animaduertere. Nulla diuitum præ pauperibus habebatur ratio, ſed omnes publice peccantes in negotio pœnitentiæ eodem habebantur loco, vt qui regulis diſciplinæ æqualiter ſe ſubmittere debebant, ſi poſt expulſionem in eccleſiam denuo admitti cuperent. Vna tantum redeuntibus patebat ianua, toties vocata *iuſta* & *legitima pœnitentia* a CYPRIANO [i]

(g) Hieron. epiſt. XXX. epitaph. Fabiolæ.

(h) Concil. Arelat. II. can. 22.

(i) Cyprian. epiſt. X. al. XVI. p. 37. (p. 195.) vid. ſub litt. anteced. (d). Id. epiſt. LXII. al. IV. p. 9. (p. 174.) Si de eis aliqua corrupta fuerit deprehenſa, agat *pœnitentiam plenam*, quia quæ hoc crimen admiſit, non mariti ſed Chriſti adultera eſt, & ideo æſtimato *iuſto tempore*, poſtea exomologeſi fa-

et

et aliis ſcriptoribus. Neque vlla commutatio iſtius defectum ſupplere credebatur. Id quod ex eo liquet, quod munera ſiue oblationes ab excommunicatis, hæreticis, ſchiſmaticis, vel aliis quibuſcumque, in perfecta communione cum eccleſia [*] haud viuentibus, accipere omnino recuſabant, vt ne communicare cum illis ante tempus, eorumque pecuniam loco pœnitentiæ accipere viderentur. CYPRIANVS quidem alicubi innuit, eſſe quoſdam [k], qui turpis lucri cauſſa perſonas accipiant, & illicitæ negotiationis nundinas aucupantes diuitibus, qui larga munera dare poſſint, gratificentur, vt faciliorem eis faciant admiſſionem, quam per ſeueram & tædioſam iuſtæ & plenæ pœnitentiæ viam: at acriter in eos omneſque eorum peruerſas artes inuehitur, quod diſciplinam diſſoluant perdantque animas hominum, fallacem & fraudulentam eis pacem conciliando.

§. IV.

Quodnam priuilegium nonnulli ſibi arrogauerint ex martyrum in carcere detentorum pro ipſis deprecatione. Et quemadmodum ad hoc reſponderit Cyprianus.

VNA quædam ex hiſce inſidioſis artibus, quam cum aliqua ſinceritatis ſpecie adhibebant, ad inducendum martyres & confeſſores, qui in carcere detinebantur, ſpectabat, vt epiſcopis pro iſtiuſmodi hominum reditu ad eccleſiam ſupplicarent ſcriberentque in eorum gratiam litteras. Noſſe enim debemus, antiquis temporibus, ſi quis pœnitens legitimam pœnitentiam ſuam propemodum abſoluiſſet, & fere in eo eſſet, vt denuo reciperetur, martyres habuiſſe priuilegium dandi ad epiſcopum litteras ab eoque petendi, vt iſtiuſmodi hominem ad communionem admitteret, quamuis plenum pœnitentiæ tem-

cta, ad eccleſiam redeat. Id. de lapſis p. 129. (p. 97.) Agite pœnitentiam plenam &c.

Concil. Illiberrit. c. XIV. -- Si alios cognouerint viros, eo quod mœchatæ ſint, placuit, per quinquennii tempora acta *legitima pœnitentia*, admitti eas ad communionem oportere. Can. III. Placuit, in fine eis præſtari communionem, acta tamen *legitima pœnitentia.*

(*) Vid. cap. II. §. XIII. pag. 103. Et libr. XV. c. II. §. II. volum. VI. pag. 211. ſeqq.

(k) Cyprian. epiſt. XI. al. XV. ad martyr. p. 35. (p. 194. edit. Amſtelod.) Qui perſonas accipientes in beneficiis veſtris aut gratificantur, aut illicitæ negotiationis nundinas aucupantur.

pus

pus nondum exſpiraſſet. Et eatenus eorum petitioni plerumque relinquebatur locus. Verum hi callidi homines exigui quæſtus cauſſa martyres inducere dolo malo adlaborabant, vt pro ipſis deprecarentur, qui vel exiguam vel nullam egiſſent pœnitentiam. Immo vero hi priuilegio ſuo adeo abutebantur, vt eorum admiſſionem non deſiderarent ſolum, ſed etiam poſcerent & flagitarent, ſine vlla præuia meritorum ſuorum examinatione. Interdum etiam ab epiſcopo requirebant, non tantum vt iſtiuſmodi pœnitentes, ſed omnes propinquos etiam & adfines eorum, admitteret. *Audio*, inquit CYPRIANVS [*l*], *quibuſdam ſic libellos fieri, vt dicatur: Communicet ille cum ſuis. Quod numquam omnino a martyribus factum eſt, vt incerta & cæca petitio inuidiam nobis poſtmodum cumulet: Late enim patet, quando dicitur: Ille cum ſuis; & poſſunt nobis viceni & triceni & amplius offerri, qui propinqui & adfines, & liberti ac domeſtici eſſe adſeuerentur eius, qui accipit libellum.* Ita heic & ſimiliter in aliis epiſtolis, tum ad martyres tum ad clerum ac populum ſuum de hoc argumento ſcriptis [*m*], præſul ille *Africanus* queritur. Maxime autem queritur de libellis, ſibi a LVCIANO martyre miſſis, quorum vnus ſic habebat [*n*]: *Vniuerſi confeſſores Cypriano papæ ſalutem. Scias, nos vniuerſis, de quibus apud te ratio conſtiterit, quid poſt commiſſum egerint, dediſſe pacem: & hanc formam per te & aliis epiſcopis innoteſcere volumus. Optamus te cum ſanctis martyribus pacem habere.* Hic LVCIANVS multas iſtiuſmodi epiſtolas iam antea ſcripſerat nomine *Pauli* confeſſoris, dum hic eſſet adhuc in carcere poſitus, & poſt eius exceſſum eadem facere ſub eius nomine perſeuerabat, dicens, hoc ſibi ab illo mandatum. Qua de re CYPRIANVS in epiſtola ad presbyteros & diaconos *Romanos* hunc in modum queritur [*o*]: *Poſtquam ad eos* (confeſſores) *litteras miſi, vt quaſi moderatius aliquid & temperantius fieret, vniuerſorum confeſſorum nomine Lucianus epiſtolam ſcripſit, qua pene omne vinculum fidei & timor Dei, & mandatum domini & euangelii ſanctitas & firmitas*

(*l*) Cyprian. epiſt. XI. al. XV. ad martyr. p. 35. (p. 194. edit. Amſtelod.)

(*m*) Cypr. epiſt. X. al. XVI. ad cler. tot. Epiſt. XII. al. XVII. ad plebem tota. Epiſt. XVIII. al. XXVI. ad cler. tot.

(*n*) Luc. epiſt. ad Cyprian. XVII. al. XXIII. Vid. etiam Lucian. epiſt. XX. al. XXII. ad Celerin.

(*o*) Cyprian. ep. XXIII. al. XXVII. ad cler. Rom. p. 52. (p. 206. edit. Amſtelod.)

 ſolue-

solueretur. Scripsit enim, omnium nomine vniuersis eos pacem dedisse; & hanc formam per me aliis episcopis innotescere velle, cuius epistolæ exemplum ad vos transmisi. Additum est plane: de quibus ratio constiterit, quid post commissum egerint. Quæ res maiorem conflat inuidiam, vt nos, quum singulorum caussas audire & excutere cœperimus, videamur multis negare, quod se nunc omnes iactant a martyribus & confessoribus accepisse. Narrat etiam, hanc rem heic illic magnas seditiones & turbas dedisse: *In prouincia nostra per aliquot ciuitates in præpositos impetus per multitudinem factus est, & pacem, quam semel cuncti a martyribus & confessoribus datam clamitabant, confestim sibi repræsentari coëgerunt; territis & subactis præpositis suis, qui ad resistendum minus virtute animi & robore fidei praualebant. Apud nos etiam (Carthagine* videlicet*) quidam turbulenti, qui vix a nobis in præteritum regebantur, & in nostram præsentiam differebantur, per hanc epistolam, velut quibusdam facibus accensi, plus exardescere & pacem sibi datam extorquere cœperunt.*

Ex hac *Cyprianica* huius rei repræsentatione & in illam monitis facile ad diiudicandum est, quid detrimenti abusus huius priuilegii martyrum disciplinæ ecclesiæ exercitio attulerit; dum alii lucri studio, alii terrore inducti lapsis in iniquis postulationibus commodarunt, & diuites & magnos pœnam effugere & se ipsos in communionem ecclesiæ, sine perspicuis pœnitentiæ signis, intrudere siuerunt. Illi autem, quibus, sicut CYPRIANO, satis erat firmitudinis integritatisque animi ad opponendum se hisce impiis praxibus, disciplinam ecclesiæ in vero vigore suo tuebantur, nec vllis huiusmodi conditionibus aurem præbere volebant, quæ tantum ad imponendum illis sub falsa insidiosæ pacis specie & profanandum sancti sacramenti mysterium, dum impœnitentibus & irreligiosis impertiebatur, spectabant.

§. V.

Magistratus & principes censuris ecclesiasticis æque ac reliqui omnes subiecti.

NEQVE vero priuatæ tantum conditionis homines ita tractabant, sed eos etiam, qui summum gradum tenebant dignitatis. Nam magistratus ciuiles & principes ecclesiasticis censuris non minus obnoxii erant, quam reliqui. Persecutionis

nis temporibus ipsa ciuilium munerum functio christianos excommunicationi subiiciebat. In primis si officium duumuirorum, vel flaminum, siue sacerdotum prouinciarum, in se susciperent: quia, vti GOTHOFREDVS [p] ex multis codicis *Theodosiani* legibus obseruat, per hæc officia populo spectacula edere cogebantur. Quod tempore gentilitatis facere non poterant, quin idololatriæ, cui spectacula consecrata erant, noxam quodam modo incurrerent. Qua de caussa christianus quisque, qui tale munus in se susciperet, idololatriam prouehere eiusque particeps fieri credebatur, quantumuis in hoc officio suo idolis re ipsa non sacrificaret. Hinc concilium *Illiberritanum* [q], quod tempore persecutionis, circiter an. CCCV celebratum est, statuit, quod si quis christianus flaminis officium in se susciperet, etsi non immolauerit, sed tantum ludos exhibuerit populo, per omnem vitam seueræ pœnitentiæ subiiciendus, nec nisi in fine ad communionem admittendus sit, & hoc eo quidem, quod se a funestis sacrificiis abstinuerit. Nam si sacrificasset, per præcedentem canonem [r] nec in fine communionem accipere poterat. Immo vero, etiamsi haud sacrificassent, nec populo ludos de suis sumtibus exhibuissent, sed tantum coronam ex officio portassent, per duos alios eiusdem concilii canones [s] ad vnum duosue annos communione priuabantur. Vt proinde publici muneris administratio magistratum ab ecclesiæ censuris adeo non eximeret, vt multis in casibus vera ratio esset, cur maiori cum seueritate ei infligerentur, quia nemo istiusmodi officium administrare poterat, quin culpam & maculam idololatriæ aliquo modo sibi contraheret. Et postquam

(p) Gothofred. paratitlon ad cod. Theodos. lib. XV. tit. V. de spectaculis. Edebantur spectacula vel a magistratibus. 1. Duumuiris, -- seu a curiarum primatibus viris -- 2. Vel a sacerdotibus prouinciarum &c.

(q) Concil. Eliber. c. III Flamines, qui non immolauerint, sed munus tantum dederint, eo quod se a funestis abstinuerunt sacrificiis, placuit in fine eis præstari communionem, acta tamen legitima pœnitentia.

(r) Conc. Eliber. c. II. Flamines, qui post fidem lauacri sacrificauerunt, placuit nec in fine eas accipere communionem.

(s) Concil. Eliber. c. LV. Sacerdotes, qui tantum coronam portant, nec sacrificant, nec de suis sumtibus aliquid ad idola præstant, placuit post biennium accipere communionem. It. can. LVI. Magistratum vero, qui agit duumviratum, vno anno prohibendum placuit, vt se ab ecclesia cohibeat.

hæc officia ab idololatria erant liberata, tamen si quis magistratus alia crimina ecclesiasticis pœnis digna committeret, censuræ ecclesiæ, non obstante eius officio, ei infligebantur, nec nomen aut character magistratus tueri eum poterat. Hoc manifesto patet ex ea agendi ratione, qua SYNESIVS [t] contra *Andronicum* præsidem *Ptolemaidis* vsus est, quem vna cum sociis solemniter excommunicauit: Item ex iis, quæ supra [u] obseruauimus de iudice, quem tempore *Iuliani* imperatoris censuræ ecclesiasticæ subiectum esse, auctor est AMBROSIVS [w]. Non minus id apparet ex excommunicatione, quam, narrante BASILIO [x], præsidi *Libyæ* ob vitæ turpitudinem inflixit *Athanasius*, quæ omnia nihil attinet heic interponere. Hisce generalem addimus regulam, in concilio primo *Arelatensi*, respectu habito ad omnium prouinciarum præsides, factam in hunc modum [y]: *De præsidibus, qui fideles ad præsidatum prosiliunt, placuit, vt quum promoti fuerint, litteras accipiant ecclesiasticas communicatorias: Ita tamen, vt in quibuscumque locis gesserint, ab episcopo eiusdem loci cura de illis agatur; vt quum cœperint contra disciplinam, publicam agere; tunc demum a communione excludantur. Similiter & de iis fiat, qui rem publicam agere volunt.* Hæc regula non spectabat ad exuendum magistratus officio suo, quamuis hæretici essent vel schismatici, vti quidem BARONIVS [z] eam vult intellectam. Nam, quemadmodum ALBASPINAEVS in suis ad hunc locum notis rectius contra eum obseruat [a], „Ne verbo quidem de schi„smaticis & hæreticis illo in canone agitur, aut quidquam a„liud, quod probabilem huiusce sensus inducat suspicionem, „reperitur. Neque vero simile est, patres, qui in illa aderant „prouinciali synodo, suffragiis suis aliquid sanxisse, cuius ob„seruatio in eorum non esset, sed in principis, potestate. Ne

(t) Synes. epist. LVIII. vid. cap. II. §. VIII. p. 84.

(u) Vid. cap. II. §. XI. p. 99.

(w) Ambros. epist. XXIX. ad Theodos. vid. cap. II. §. XI. sub litt. (x) p. 100.

(x) Basil. epist. XLVII. tot. Vid. cap. II. § XI. litt. (y) p. 100.

(y) Concil. Arelat. I. c. VII.

(z) Baron. an. CCCXIV. n. LVII. De præsidibus &c.] Hactenus diuina illa plane lex ecclesiastica in tam celebri episcoporum conuentu, præsente, rogante (vt par est credere) atque adnuente imperatore sancita, qua schismatici atque hæretici a præfecturis ceterisque magistratibus excludendi penitus forent.

(a) Albaspin. in can. VII. conc. Arelat. I. (apud Labb. tom. I. conc. p. 1436.)

quis

„quis ſchiſmaticus aut hæreticus, quamuis eſſet prouinciæ præ-„ſes, ceterorum communioni ſociaretur; decernere quidem & „merito poterant: ſed eo, quod quiſquam eſſet hæreticus, vt a „reipublicæ adminiſtratione remoueretur, principis, non ec-„cleſiæ, erat iudicium: illius profecto erat, imperium præſidi-„bus abrogare, non eccleſiæ„. Manifeſtum igitur eſt, huius canonis ſcopum eſſe, non priuare inferiores magiſtratus vlla ciuili poteſtate ſiue iurisdictione, quæ ab ſupremo magiſtratu eis commiſſa eſſet; quod faciendi eccleſia non habebat auctoritatem: Sed tantum denegare illis communionem, ſi ea indigni eſſent; quæ res tunc temporis incontrouerſi iuris & cognitæ poteſtatis eccleſiæ pars erat.

NEQVE enim eſt, quod hoc mirum nobis videatur, ſiquidem eccleſia adhuc maiorem ſibi vindicabat poteſtatem, ipſos principes ſiue ſummos imperantes communione ſui excludendi, ſi chriſtianæ ſocietatis leges aperte violaſſe deprehenderentur; cuius rei certa documenta in doctrina pariter & praxi antiquorum eccleſiæ epiſcoporum reperiuntur. Hiſtoria, quam de *Philippo* imperatore refert EVSEBIVS, quamuis ab aliis in dubium vocetur, ſatis tamen teſtatur de opinione EVSEBII, qui eam litterarum monumentis conſignauit. Iam vero hic narrat [b], famam eſſe, hunc vtpote chriſtianum in poſtrema paſchæ vigilia precationum in eccleſia participem ſimul cum reliquo populo fieri voluiſſe: ſed epiſcopum, qui tunc eccleſiæ præeſſet, non prius illi aditum permiſiſſe, quam confeſſionem ſcelerum feciſſet, iiſque, qui humanitus lapſi eſſent & in pœnitentium ordine ſtarent, ſeſe adiunxiſſet. Quippe ob multa, quæ commiſiſſet crimina, numquam omnino ab epiſcopo fuiſſet admiſſus, niſi id prius feciſſet. Et imperatorem quidem libenter obtemperaſſe, ſincerumque & religioſum adfectum timoris Dei, operibus iſtis declaraſſe. Nonnulli de hiſtoriæ

(b) Euſeb. hiſt. eccleſ. lib. VI. c. XXXIV. *τοῦτον κατέχει λόγος χριστιανὸν ὄντα, ἐν ἡμέρᾳ τῆς ὑστάτης τοῦ πάσχα παννυχίδος, τῶν ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας εὐχῶν τῷ πλήθει μετασχεῖν ἐθελῆσαι· οὐ πρότερον δὲ ὑπὸ τοῦ τηνικάδε προεστῶτος ἐπιτραπῆναι εἰσβαλεῖν, ἢ ἐξομολογήσασθαι, καὶ τοῖς ἐν παραπτώμασιν ἐξεταζομένοις, μετανοίας τε χώραν ἴσχουσιν, ἑαυτὸν καταλέξαι· ἄλλως γὰρ μὴ ἄν ποτε πρὸς αὐτοῦ μὴ οὐχὶ τοῦτο ποιήσαντα, διὰ πολλὰς τῶν κατ' αὐτὸν αἰτίας παραδεχθῆναι· καὶ πειθαρχῆσαί γε προθύμως λέγεται, τὸ γνήσιον καὶ εὐλαβὲς τῆς περὶ τὸν θεῖον φόβον διαθέσεως ἔργοις ἐπιδεδειγμένον.*

veritate dubitant [c], putantque *Philippum* imperatorem pro *Philippo* præfecto auguſtali *Aegypti*, qui fuerit chriſtianus, ex errore intelligi: Alii eam defendunt vt veram hiſtoriam [d], exiſtimant autem, fuiſſe eum occulte baptizatum, & hanc eſſe cauſſam, cur in hiſtoria gentilium nihil hac de re legatur. Enimuero ſiue vera hiſtoria ſit, ſiue fictio, certe obſeruatio in eam ab EVSEBIO facta maximi momenti & ponderis eſt in præſenti quæſtione. Nam ſtatuens, eum fuiſſe chriſtianum, numquam omnino ab epiſcopo eum fuiſſe admittendum dicit, niſi prius cenſuræ eccleſiæ ſe ſubmiſiſſet. Quæ obſeruatio naturam diſciplinæ eccleſiaſticæ ſatis innuit in genere, quidquid de particularis huius hiſtoriæ veritate ſtatuatur.

FILESACVS [e] & VALESIVS [f] hanc hiſtoriam cum relatione confundunt, quam CHRYSOSTOMVS exhibet de *Babyla*, qui quemdam imperatorem *Romanum* ab eccleſiæ aditu repulit, propter immanem cædem filii cuiuſdam principis fœderati, qui obſidis loco creditus ei fuerat. CHRYSOSTOMVS nec imperatorem nominat nec principem fœderatum, & hiſtoriæ in vniverſa relatione diſcrepant, maxime vero in præcipua iſta circumſtantia, quod *Philippus* dicitur paruiſſe epiſcopi admonitioni, & in pœnitentiæ ordinem ſe contuliſſe; ille autem, de quo

(c) Cave prim. Chriſt. part. I. c. III. p. 46. (p. 37. 38. edit. Germanic. Lipſ. 1723 8uo. cit. lib. VIII. c. I. §. XVII. volum. III. p. 157.)

(d) Pagi critic. in Baron. an. CCXLIV. n. IV. ex Huet. Origenian. lib. I. c. III. n. XII. (NB. Sic emendanda etiam eſt falſa allegatio lib. VIII. c. I. §. XVII. vol. III. p. 157. litt. (m)). Quam opinionem de conuerſione Philippi ad fidem noſtram ab Euſebio hauſerunt Paulus Oroſius & Vincentius Lirinenſis, a Baronio num. VIII. citati, & ante illos diuus Hieronymus lib. de ſcript. eccleſ. quum de Origene loquitur. Mitto alios, qui ſerius floruere, qui alter alterum exſcripſit. Doctiſſimus Huetius lib. I. Origenian. c. III. n. XII. autumat, Philippum ſub ipſa imperii ſui initia Chriſti doctrinam ſequutum eſſe, quod in cœtum chriſtianorum iam creatus imperator recipi poſtulauerit Antiochiæ, quo non niſi poſt arreptum recens imperium ſeſe vſquam contulit. Denique Baronius, cui in prima huius voluminis editione adhæſi, arbitratur, eum non niſi poſtquam ludos ſæculares exhibuit, Chriſto nomen dediſſe.

(e) Fileſac. not. in Vincent. Lirin. c. XXIII. n. CXXV.

(f) Valeſ. not. in Euſeb. lib. VI. c. XXXIV. Hiſtoriam hanc de Philippo imperatore, quem Babylas epiſcopus ab eccleſiæ aditu repulit, refert auctor chronici Alexandrini, qui ſub Conſtantino imp. vixit. Eadem fere narrat Chryſoſtomus in oratione de ſancto Babyla contra gentiles, niſi quod imperatorem ipſum non nominat.

CHRY-

CHRYSOSTOMVS loquitur, *Babylæ* admonitioni adeo se non submisit, vt inemendabilis potius manserit, & furore instinctus ei in carcerem misso catenas iniecerit, quas martyr secum comburi iussit, si a tyranno necaretur. Proinde *Philippus* fuisse non potest, sed *Decius* ille acerrimus christianorum persecutor, sub quo *Babylas* mortem *CHRISTI* caussa sustinuit. Quomodocumque autem res se habet, CHRYSOSTOMVS de *Babyla* non nulla scite obseruat, respectu habito ad eius tum animi magnitudinem, tum prudentiam, quæ naturam ac rationem disciplinæ, in ecclesia tunc obtinentis, nobis abunde declarant. Nam 1. notat [g], *Babylam* in regenda *Christi* ecclesia, quam spiritus gratia sibi concreditam habuerit, *Heliam* atque huius æmulum *Ioannem* imitando adeo esse assequutum, vt ne tantillum quidem illorum generosorum pectorum libertati concesserit. Neque enim paucarum ciuitatum tetrarcham, neque vnius gentis regem, sed eum, qui imperio suo plurimam orbis partem contineret, ipsum hunc homicidam, eumdem multarum gentium, multarum ciuitatum, immensi itidem exercitus dominum, eumdem tum ab imperii amplitudine, tum a morum ferocitate vndiquaque terribilem, quasi vile quoddam ac nullius pretii mancipium sic a Dei templo exegisse, tanta adeo cum constantia atque animi præsentia, cum quanta pastor scabiosam ac morbidam ouem ab ouili excludit, dum prohibet, ne laborantis ouis morbus ad reliquum quoque gregem contagione serpat. Miratur heic [*] animum eius imperterritum, mentem excelsam, cæleste pectus & constantiam angelicam, omni hoc

(g) Chrysost. de Babyla siue contr. gentiles tom. I. p. 740. (p. 656. edit. Francof. MDCXCVIII.) οὗτος τότε τοῦ χριστοῦ τὴν ἐκκλησίαν, τὴν ἐνταῦθα, ὑπὸ τῆς τοῦ πνεύματος χάριτος ἐγχειρισθεὶς, τὸν Ἠλίαν, καὶ τὸν τούτου ζηλωτὴν τὸν Ἰωάννην — ἔφθασε οὕτως, ὡς μηδὲ τὸ τυχὸν ἀπολειφθῆναι τῆς ἐλευθερίας τῶν γενναίων ἐκείνων ἀνδρῶν· οὐ γὰρ τετράρχην πόλεων ὀλίγων, οὐδὲ ἑνὸς ἔθνους βασιλέα, ἀλλὰ τὸν τοῦ πλείστου μέρους τῆς οἰκουμένης ἁπάσης κατέχοντα, αὐτὸν δὴ τοῦτον τὸν ἀνδροφόνον, καὶ πολλὰ μὲν ἔθνη, πολλάς τε πόλεις καὶ στρατιὰν ἄπειρον κεκτημένον, καὶ πάντοθεν ὄντα φοβερὸν, ἀπό τε τοῦ μεγέθους τῆς ἀρχῆς, ἀπό τε τῆς τῶν τρόπων θρασύτητος, ὡς ἀνδράποδον εὐτελὲς καὶ οὐδενὸς ἄξιον, οὕτω τῆς ἐκκλησίας ἐξέβαλε μετὰ τοσαύτης ἀταραξίας καὶ ἀφοβίας, μεθ' ὅσης ἂν ποιμὴν πρόβατον ψώρας ἐμπεπλησμένον καὶ νενοσηκὸς, τῆς ποίμνης ἀπείρξειε, κωλύων εἰς τὰ λοιπὰ διαβῆναι τὴν νόσον τοῦ κάμνοντος.

(*) Ibid. (p. 657. edit. Francof.) ὦ ψυχῆς ἀκαταπλήκτου, καὶ διανοίας ὑψηλῆς· ὦ

Visi-

visibili mundo superiorem & Deo supremo omnium regi deditam. Addit, eum, quasi ipsi magno iudici adsisteret, ipsumque audiret iubentem, vt scelestum atque inquinatum illum a sacrosancto grege expelleret, sic eiecisse, & a reliquo armento separauisse, nihil prorsus respexisse eorum omnium, quæ videret, quæque terrifica aliis videantur: quin potius illum viriliter atque admodum generose expellendo, diuinis legibus ac tyrannidem patientibus opem tulisse. 2. Hinc constare posse obseruat [*], quanta *Babylas* erga ceteros fiducia vsus sit, & quemadmodum nullum ex aliis metuerit, quum aduersus ipsummet imperatorem tantam sibi potestatem sumserit. Sic sibi de eo persuasum esse dicit, vt nihil quidquam vel in gratiam, vel in odium vmquam vel faceret, vel diceret, sed generoso semper ac forti animo contra timorem, contra idem adulationem, contra id genus alia, cuiusmodi multa inter homines accidant, sese opponeret, nec vmquam, ne tantillum quidem, rectum adulteraret iudicium. 3. Porro obseruat [**], quemadmodum animi magnitudinem sapientia *CHRISTI* temperauerit, nec fiduciam suam iusto vlterius promouerit, sed omnia intra modum effecerit. Licuisse dicit *Babylæ*, quum vitæ curam semel abiecisset, vlterius progredi, imperatorem conuiciis adspergere, & diadema capite detrahere & pugnis os contundere: sed

φρενῶν ἐρανίων καὶ παραστήματος ἀγγελικȣ̃ — ὡς ἐκείνῳ τῷ δικαστῇ παρεστὼς, καὶ αὐτȣ̃ κελεύοντος ἀκȣ́ων, τὸν ἐναγῆ καὶ μιαρὸν τῆς ἱερᾶς ἀγέλης ἐξωθεῖν, ὅτως ἐξέβαλε, καὶ τῶν λοιπῶν προβάτων ἀφώρισε· καὶ πρὸς ȣ̓δὲν ἐπεστρέφετο τῶν ὁρωμένων καὶ δοκȣ́ντων εἶναι φοβερῶν, ἀλλ᾽ ἀνδρείως αὐτὸν μάλα καὶ γενναίως ἀπωσάμενος, παρέστη τυραννȣμένοις τοῖς τȣ̃ Θεȣ̃ νόμοις.

(*) Ibid. καί τοι πόσῃ περὶ τȣ̀ς λοιπȣ̀ς αὐτὸν παῤῥησίᾳ κεχρῆσθαι εἰκός; ὁ γὰρ τῷ κρατȣ̃ντι μετὰ τοσαύτης ἐξȣσίας προσενεχθεὶς, τίνα τῶν λοιπῶν ἔδεισεν ἄν; ἐγὼ τὸν ἄνδρα ἐκεῖνον στοχάζομαι, μᾶλλον δὲ ȣ̓ στοχάζομαι, ἀλλὰ πιστεύω, μὴ πρὸς ἀπέχθειαν, μήδε πρᾶξαι, μηδὲ εἰπεῖν τί ποτε, ἀλλὰ καὶ πρὸς φόβον, καὶ πρὸς τὴν τȣ́τȣ δυναλωτέραν κολακείαν, καὶ πρὸς τὰ ἄλλα τὰ τοιαῦτα, πολλὰ δὲ τὰ ἀνθρώπινα, γενναίως στῆναι καὶ ἀνδρείως, καὶ μηδὲ μικρόν τι τῆς ὀρθῆς διαφθεῖραι κρίσεως.

(**) Ibid. ȣ̓δὲ γὰρ ἐπὶ τῇ παῤῥησίᾳ μόνον αὐτὸν θαυμάζειν χρὴ, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῷ μέχρι τοσȣ́τȣ τὴν παῤῥησίαν ἐκτεῖναι, καὶ ἐπὶ τῷ πάλιν μηδὲν προσθεῖναι πλέον αὐτῇ· τοιαύτη γὰρ ἡ τȣ̃ χριστȣ̃ σοφία, μηδὲ περιττῶς ἀγωνίζεσθαι συγχωρȣ̃σα, ἀλλὰ πανταχȣ̃ τὴν συμμετρίαν φυλάττȣσα· καί τοι γε ἐνῆν, εἴπερ ἐβȣ́λετο, καὶ περαιτέρω προελθεῖν· τῷ γὰρ ἀπαγορεύσαντι τὸ ζῆν, ȣ̓δ᾽ ἂν τὴν ἀρχὴν προσῆλθεν, εἰ μὴ τοιȣ́τοις αὐτὸν ὥπλισε λογισμοῖς, μετ᾽ ἐξȣσίας ἅπαντα πράττειν ἐξῆν, καὶ

tamen

tamen ab his omnibus eum abſtinuiſſe, animam enim habuiſſe ſale ſpirituali conditam, eamque rem præſtitiſſe, vt nihil temere, nihil ſtulte, ſed omnia recto rationis iudicio ac ſtato ordine exſequeretur: non quemadmodum gentilium ſapientes, qui numquam intra modum, ſed vbique aut maiorem aut minorem, quam deceat, orationis libertatem in reprehendendis regibus vſurpent. Hinc 4. obſeruat [***], quantam vtilitatem hoc exemplo omnibus attulerit fidelibus pariter & infidelibus. Infideles quidem omnes obſtupuiſſe & admiratos eſſe, inde edoctos, quantam ſeruis ſuis libertatem *CHRISTVS* impertierit, nec potuiſſe non deridere ſuam ipſorum illiberalem & abiectam ſeruitutem; perſpexiſſe, quantum inter ſe diſcrepent chriſtianorum nobilitas & gentilium probrum. Qui enim apud illos templorum adminiſtrationem ſuſceperint, eos colere reges ſuos pluſquam idola etiam ipſa, quæ adorent, regumque metu ſtatuis ipſis adſidere, ita vt maligni illi dæmones honorem omnem ſibi imperſum, imperatoribus ſolis acceptum referant. *Babylam* contra [g] iniurium imperatorem, quatenus ſacerdoti fas ſit, puniuiſſe, principum altos ſpiritus compreſſiſſe, diuinis legibus, dum violarentur, opem tuliſſe, ſupplicium pro iniuſte occiſo exegiſſe ſuppliciorum omnium grauiſſimum, iis quidem certe, qui mente ſana ſint. Pœnam ſumſiſſe tum ſe dignam, tum ido-

ὕβρεσι πλῦναι τὸν βασιλέα, καὶ τὸ διάδημα καθελεῖν τῆς κεφαλῆς, καὶ πληγὰς εἰς τὸ πρόσωπον ἐντεῖναι — ἀλλ' οὐδὲν τούτων ἐποίησε· τῷ γὰρ ἅλατι τῷ πνευματικῷ τὴν ψυχὴν ἠρτυμένος ἦν· δι' ὅπερ οὐδὲν ἔπραττεν εἰκῇ καὶ μάτην, ἀλλὰ πάντα κρίσει λογισμῶν ὀρθῇ, καὶ μετὰ καταστάσεως ὑγιοῦς· οὐ καθάπερ οἱ παρ' Ἕλλησι σοφοὶ, οἱ συμμέτρως μὲν οὐδέποτε, πανταχοῦ δὲ, ὡς εἰπεῖν, ἢ πλέον, ἢ ἔλαττον τοῦ δέοντος παῤῥησιάζονται.

(***) Ibid. (p. 660. edit. Francof.) οἱ δ' αὐτοῦ κερδαίνοντες πολλοί — ὅσοι περ ἂν ἦσαν ἄπιστοι, κατεπλάγησαν, καὶ ἐθαύμασαν μαθόντες, ὅσης τοῖς ἑαυτοῦ δούλοις ὁ χριστὸς τῆς παῤῥησίας μετέδωκε, κατεγέλασαν τῆς παρ' αὐτοῖς δουλοπρεπείας, καὶ ἀνελευθερίας, καὶ ταπεινότητος, εἶδον ὅσον τῆς χριστιανῶν εὐγενείας πρὸς τὴν Ἑλλήνων αἰσχύνην τὸ μέσον· οἱ μὲν γὰρ παρ' αὐτοῖς τὴν τῶν ἱερῶν ἐπιμέλειαν ἐγκεχειρισμένοι, μᾶλλον δεσποτῶν καὶ τῶν εἰδώλων δὲ αὐτῶν τοὺς βασιλεῖς θεραπεύουσι, καὶ διὰ τὸν ἐκείνων φόβον καὶ τοῖς ξοάνοις αὐτοῖς παρεδρεύουσιν, ὡς τοὺς πονηροὺς δαίμονας τοῖς βασιλεῦσι χάριν ἔχειν τῆς εἰς αὐτοὺς τιμῆς.

(g) Ibid. p. 747. (p. 661. edit. Francof.) τέως δὲ τὸν ὑβριστὴν ἐκόλασε, καὶ ταύτῃ, ᾗ τὸν ἱερέα κολάζειν θέμις ἐστὶ, τὰ τῶν ἀρχόντων κατέστειλε φρονήματα, τοῖς τοῦ θεοῦ νόμοις κινουμένοις ἐπήμυνε, τιμωρίαν ὑπὲρ τοῦ κακῶς σφαγέντος ἀπῄτησε, τὴν πασῶν τιμωριῶν χαλεπωτέραν τοῖς γε νοῦν ἔχουσι — δίκην ἐπέθηκεν αὐτῷ τε πρέ-

neam, quæ tyrannum conuerteret, ſi modo ſtupidus admodum non fuiſſet: nequaquam poſtulando, vti *Diogenes* olim fecerit *Alexandro*, vt ſibi ad ſolis radios caleſcenti abſcederet rex, neu a ſole obſtaret, quin potius impudenter in templi ſepta ingredientem atque omnia confundentem, quaſi canem quemdam aut ſeruum improbum a domini ſui aula excludendo. Atque ita virum illum ſanctum eos, qui nondum fidem *CHRISTI* recepiſſent, & qui tum quidem maximam imperii *Romani* partem adhuc effeciſſent, compeſcuiſſe. Eos autem [*b*] qui *CHRISTO* nomen iam dediſſent, hoc ipſo religioſiores etiamnum reddidiſſe, non priuatos homines modo, ſed & milites & militum duces & præfectos: planum faciendo, ipſum etiam regem, eumque, qui ſummus fuerit, apud chriſtianos nuda tantummodo eſſe nomina, ac dum puniendus fuerit & increpandus, quiſquis etiam diadema geſtet, hinc vel infimis quibuſque adæquari. Concludens denique ait [*], exſiſtere hinc quoddam raræ virtutis facinus atque exemplum: futurorum enim poſthac & ſacerdotum & regum animos, horum quidem demiſiſſe, illorum autem extuliſſe, planumque feciſſe, terræ & eorum, quæ in terra fiunt, curam ac præfecturam verius reſidere penes ſacerdotem, quam penes eum, qui paludamento ornatus ac purpura indutus ſit: nec non oportere de poteſtatis huius amplitudine ſacerdotem nihil detrahere, ſed hominem potius exuere, quam auctoritatem huic principatui ſuperne a Deo attributam deponere. Facile vnuſquiſque ex hoc ſermone CHRY-

πάσαις, κἀκεῖνον ἐπιστρέψαι ἱκανήν, εἰ μὴ λίαν ἀναίσθητος ἔτυχεν ὤν, οὐχ ἡλίῳ θερομένῳ αὐτῷ τὸν βασιλέα ἐπισκοτοῦντα ἀποστῆσαι ἀξιῶν, ἀλλ' ἀναιδῶς τοῖς ἱεροῖς ἐπιπηδῶντα περιβόλοις, καὶ πάντα συγχέοντα, καθάπερ τινὰ κύνα καὶ οἰκέτην ἀγνώμονα τῶν δεσποτικῶν ἀπείργων αὐλῶν.

(*b*) Ibid. p. 749. (p. 664. edit. Francof.) τοὺς μὲν ἐν ἀπίστοις οὕτω συνέστειλεν ὁ μακάριος, τοὺς δὲ πιστοὺς εὐλαβεστέρους κατέστησεν, οὐκ ἰδιώτας μόνον, ἀλλὰ καὶ στρατιώτας καὶ στρατηγοὺς, καὶ ὑπάρχους, δείξας ὅτι ὁ βασιλεὺς, καὶ ὁ πάντων ἔσχατος παρὰ χριστιανοῖς, ὀνόματα μόνον ἐστὶ, καὶ τῶν ἐλαχίστων ὁ τὸ διάδημα ἔχων ἔσται σεμνότερος, ὅτ' ἂν κολάζεσθαι καὶ ἐπιτιμᾶσθαι δέῃ.

(*) Ibid. Ἔστι καὶ [τρίτον] κατόρθωμα οὐ τὸ τυχόν· τῶν γὰρ μετὰ ταῦτα ἱερᾶσθαι καὶ βασιλεύειν μελλόντων τὰ φρονήματα, τῶν μὲν κατέστειλε, τῶν δὲ ἐπῆρεν ἀποφήνας, ὅτι τῆς γῆς καὶ τῶν ἐν τῇ γῇ πραττομένων κυριώτερος ἐπίτροπος ὁ τὴν ἱερωσύνην λαχὼν τοῦ τὴν ἁλουργίδα ἔχοντός ἐστι, καὶ χρὴ τῆς ἐξουσίας ταύτης τὸ μέγεθος μὴ ἐλαττοῦν, ἀλλὰ τῆς ψυχῆς ἐξίστασθαι πρότερον, ἢ τῆς αὐθεντίας, ἣν ὁ Θεὸς ἄνωθεν ταύτῃ συνεκλήρωσε τῇ ἀρχῇ.

SOSTO-

SOSTOMI intelliget, quam de disciplinæ ecclesiasticæ, ad ipsos summos imperantes pertinentis, potestate habuerit opinionem: Quod eam crediderit non eo spectare, vt diademate illi suo priuati de solio deturbarentur, vel temporalis eis potestas auferretur, ideo quidem, quod spiritualis potestas potestate ciuili superior sit; vel de eorum dignitate detraheretur, vel ipsi inurbane tractarentur & conuiciis adspergerentur; sed eo tantum, vt a communione ecclesiæ repellerentur, si per vitæ turpitudinem indignos ea se ipsos reddidissent. Quæ eius opinio cum generali præceptione congruit, quam alio loco suggerit clericis, vt ne quem crudelem, immisericordem, impurum, aut alium quemcumque insignis improbitatis hominem ad eucharistiam admittant. *Si dux quispiam*, inquit [i], *si consul ipse, si qui diademate ornatur, indigne adeat, cohibe ac coërce, maiorem tu illo habes potestatem.* Addit aliquanto post [*]: *Quod si ipse pellere non audes, mihi dicas, non permittam ista fieri: Animam prius tradam meam, quam dominicum alicui corpus indigne, sanguinemque meum effundi potius patiar, quam vt sacratissimum illum sanguinem prætorquam digno concedam.*

NEMO autem tantam famæ celebritatem obtinuit, quantam quidem AMBROSIVS per mirificam, qua in maximos principes vsus est, orationis libertatem, siue admonendo eos, siue communionem propter admissa quædam grauiora crimina illis denegando. PAVLINVS, vitæ illius scriptor, ait: *Ipsum Maximum* [k] *a communionis consortio segregauit, admonens, vt effusi sanguinis domini sui ageret pœnitentiam, si sibi apud Deum velit esse consultum.* Ita quum *Valentinianus* a *Symmacho*, gentili vrbis *Romæ* gubernatore, rogaretur, vt ritus gentilium instauraret, & aram victoriæ in capitolio reædificari fineret; *Ambrosius* datis ad eum litteris inter multa alia argumenta dissuasoria ipsi adfirmat, si ethnicis in

(i) Chrysost. hom. LXXXII. siue LXXXIII. in Matth. p. 705. (p. 869 edit. Frf.) κἂν στρατηγός τις ᾖ, κἂν ὕπαρχος, κἂν αὐτὸς, ὁ τὸ διάδημα περικείμενος, ἀναξίως δὲ προσίῃ, κώλυσον, μείζονα ἐκείνου τὴν ἐξουσίαν ἔχεις.

(*) Ibid. (p. 872. edit. Francof.) εἰ δὲ αὐτὸς οὐ τολμᾷς, ἐμοὶ πρόσαγε, οὐ συγχωρήσω ταῦτα τολμᾶσθαι· τῆς ψυχῆς ἀποστήσομαι πρότερον, ἢ τοῦ σώματος μεταδώσω τοῦ δεσποτικοῦ παραξίως· καὶ τὸ αἷμα τὸ ἐμαυτοῦ προήσομαι πρότερον, ἢ μεταδώσω αἵματος οὕτω φρικώδους παρὰ τὸ προσῆκον.

(k) Paulin. vit. Ambros.

restauranda idololatria gratificatus fuerit, episcopos hoc æquo animo pati & dissimulare non posse. Licere ipsi ad ecclesiam venire, sed illic eum non inuenturum sacerdotem, aut inuenturum resistentem. Et, *Quidquid* [*l*] *respond.bis*, inquit, *sacerdoti dicenti tibi: Munera tua non quærit ecclesia, quia templa gentilium muneribus adornasti. Ara Christi dona tua respuit, quoniam aram simulacris fecisti.*

ILLVSTRISSIMVM autem magnanimitatis suæ exemplum edidit in ratione tractandi *Theodosium magnum*, postcaquam hic septem hominum millia, prius nullo habito iudicio nulloque insontium & noxiorum discrimine, *Thessalonicæ* crudelissime occidi iussisset. Perpetrata ea cæde, criminis sui atrocitate parum adfectus, *Mediolanum* ingrediebatur, ac more solito ad ecclesiam veniebat; AMBROSIVS autem ei obuiam procedebat extra vestibulum, & a sacri limitis ingressu eum his verbis, quemadmodum historiam narrat THEODORETVS [*m*], prohibebat: „Ignoras, vt puto, imperator, perpetratæ abs te cædis „grauitatem; & furore iam sedato, nondum ratio scelus, quod „commissum est, intellexit. Obstat enim fortasse imperialis „potentia, quo minus peccatum agnoscas, & rationi tenebras „affundit licentia. Naturam tamen spectare oportet, quæ caduca mortique obnoxia est, & primitiuum puluerem, ex quo „orti sumus, & in quem resoluimur. Nec purpuræ splendore „deceptus, corporis, quod sub illa tegitur, infirmitatem ignorare debes. Eiusdem tecum naturæ hominibus imperas, immo etiam conseruis, o imperator. Vnus quippe est omnium „dominus atque imperator, is qui vniuersa condidit. Quibus „igitur oculis templum communis domini adspecturus es?

(*l*) Ambros. epist. XXX. ad Valentin. Iunior. (epist. XI. tom. V. p. 194. edit. Par. MDCXLII.)

(*m*) Theodoret. lib. V. c. XVIII. οὐκ οἶσθα ὡς ἔοικεν, ὦ βασιλεῦ, τῆς εἰργασμένης μιαιφονίας τὸ μέγεθος, οὐδὲ μετὰ τὴν τοῦ θυμοῦ παῦσαν ὁ λογισμὸς ἐπέγνω τὸ τολμηθέν· οὐκ ἐᾷ γὰρ ἴσως τῆς βασιλείας ἡ δυναστεία ἐπιγνῶναι τὴν ἁμαρτίαν, ἀλλ᾽ ἐπιπροσθεῖ ἡ ἐξουσία τῷ λογισμῷ· χρὴ μέν τοι εἰδέναι τὴν φύσιν, καὶ τὸ ταύτης θνητόν τε καὶ διαῤῥέον, καὶ τὸν πρόγονον χοῦν, ἐξ οὗ γεγόναμεν, καὶ εἰς ὃν ἀπορῥέομεν· καὶ μὴ τῷ ἄνθει τῆς ἁλουργίδος ἀποβουκολούμενον ἀγνοεῖν τοῦ καλυπτομένου σώματος τὴν ἀσθένειαν· ὁμοφυῶν ἄρχεις, ὦ βασιλεῦ, καὶ μὲν δὴ καὶ ὁμοδούλων· εἷς γὰρ ἁπάντων δεσπότης καὶ βασιλεὺς, ὁ τῶν ὅλων δημιουργός· ποίοις τοίνυν ὀφθαλμοῖς ὄψει τὸν τοῦ κοινοῦ δεσπότου νεών; ποίοις δὲ ποσὶ τὸ δάπεδον ἐκεῖνο.

„Qui-

„Quibus pedibus ſanctum ſolum calcaturus? Quomodo manus extenſurus es, iniuſte cæſorum ſanguine adhuc ſtillantes? „Quomodo ſacroſanctum domini corpus eiuſmodi manibus „excepturus es? Quomodo pretioſum ſanguinem admoturus „es ori tuo, qui verbo furoris tui tot hominum ſanguinem in- „iuſte effudiſti. Abſcede igitur, nec poſterioribus factis prius „peccatum augere velis. Accipe vinculum, quod Deus omni- „um dominus ſuiſum ſuffragio ſuo comprobat. Medicabile „enim eſt, & ſanitatis reſtituendæ vim habet. His verbis, (per- „git THEODORETVS,) obtemperans imperator, diuinis innu- „tritus oraculis, probe norat, quæ ſacerdotum & quæ impera- „torum propria eſſent officia, flens ac gemens reuerſus eſt in „palatium. Longo poſt tempore elapſo, octo enim menſes ex- „ceſſerant, ſeruatoris noſtri natalis dies aduenit. Imperator „interim ſedebat in palatio, magnam vim effundens lacrima- „rum. Id quum animaduertiſſet *Ruffinus*, qui tunc erat magiſter „officiorum, magnaque loquendi pollebat libertate; vt maxi- „me familiaris ad principem accedit, & lacrimarum cauſſam „ſciſcitatur. Imperator acerbius ingemiſcens & vberiores pro- „fundens lacrimas Tu quidem, inquit, *Ruffine* ludis : mea „quippe mala minime ſentis. Ego vero gemo ac doleo, me- „am conſiderans calamitatem : ſiquidem ſeruis quidem ac men- „dicis patet eccleſia Dei, in quam libere ingrediuntur & domi- „no ſupplicant. Mihi vero & eccleſiæ aditus interdictus eſt, „& præterea clauſæ ſunt cæli fores. Memor enim ſum domini- „cæ vocis, quæ diſerte ita dicit : *Quodcumque ligaueritis ſuper* „*terram, erit ligatum & in cælis.* Tum *Ruffinus*, curram, inquit, ſi „tibi placet, & exorabo antiſtitem, vt vincula tua ſoluat. Cui „imperator: Non perſuadebis, inquit, *Ambroſio.* Noui æqui- „tatem ſententiæ illius. Numquam ille imperialem reueritus „poteſtatem Dei legem violaturus eſt. Sed quum *Ruffinus* in- „ſtaret, ſeque *Ambroſio* perſuaſurum polliceretur, imperator eum

πατήσεις τὸ ἅγιον; πῶς δὲ τὰς χεῖρας ἐκτενεῖς, ἀποσταζούσας ἔτι τοῦ ἀδίκου φόνου τὸ αἷμα; πῶς δὲ τοιαύταις ὑποδέξῃ χερσὶ τοῦ δεσπότου τὸ πανάγιον σῶμα; πῶς δὲ τῷ στόματι προσοίσεις τὸ αἷμα τὸ τίμιον, τοσοῦτον διὰ τὸν τοῦ θυμοῦ λόγον ἐκχέας παρανόμως αἷμα; ἄπιθι τοίνυν, καὶ μὴ πειρῶ τοῖς δευτέροις τὴν προτέραν αὔξειν παρανομίαν, καὶ δέχου τὸν δεσμόν, ᾧ ὁ Θεός, ὁ τῶν ὅλων δεσπότης, ἄνωθεν γίνεται σύμψηφος· ἰατρικὸν δὲ ἐστι, καὶ πρόξενος ὑγιείας. κ.τ.λ.

„illico

„illico abire iubet. Nec multo post ipse quoque spe blandi-„ente subsequutus est, *Ruffini* pollicitationibus credens. Ve-„rum diuinus *Ambrosius*, simulatque *Ruffinum* vidit; Canum, in-„quit, impudentiam imitaris, *Ruffine*. Nam quum tantæ cædis „suasor exstiteris, pudorem e fronte excussisti; & neque eru-„bescis, neque formidas, quum aduersus imaginem Dei tanta „rabie sæuieris. Quumque *Ruffinus* supplicaret, & imperato-„rem breui adfuturum esse diceret, *Ambrosius* diuino zelo in-„census, Ego quidem, inquit, tibi *Ruffine*, prædico, atque præ-„nuntio, me illum ab ingressu sacri vestibuli repulsurum. Si „vero imperium in tyrannidem verterit, ego quoque libenti „animo cædem excipiam. His auditis, *Ruffinus* consilium epi-„scopi imperatori per nuntium significauit suasitque, vt intra „palatium remaneret. At imperator, quum hæc in medio fo-„ro didicisset, Ibo, inquit, & iustas patiar contumelias. „Quumque ad ecclesiæ septa peruenisset, in ipsam quidem ba-„silicam ingressus non est; sed accedens ad episcopum, qui tum „in salutatorio residebat, vt vinculis solueretur, rogauit. *Am-„brosius* vero huiusmodi aduentum tyrannicum esse dixit, & „*Theodosium* aduersus Deum furere, legesque illius calcare. „Tum imperator, Aduersus leges, inquit, quæ latæ sunt, non „insurgo, nec contra fas ingredi cupio sacra vestibula: sed a „te peto, vt vinculis me absoluas, & communis domini clemen-„tiam consideres, nec mihi occludas ianuam, quam cunctis „pœnitentiam agentibus dominus aperit. Cui *Ambrosius*: „Quam igitur, inquit, pœnitentiam ostendisti post tam graue „facinus? Cuiusmodi medicamentis vulnera tua curasti? Heic „imperator, Tuum est, ait, medicamenta ostendere ac tempe-„rare, mei autem officii est, oblata suscipere. Tunc *Ambrosius*: „Quandoquidem, inquit, iudicium permittis furori, nec ratio „sed ira sententiam profert, scribe legem, quæ furoris senten-„tias irritas reddat atque inanes: & triginta dierum spatio „maneant scriptæ sententiæ de cæde ac bonorum proscriptio-„ne, rationis iudicium exspectantes. Quibus diebus trans-„actis, hi, qui edictum scripserunt, ostendant tibi ea, quæ iusse-„ris. Ac tum sedato æstu iracundiæ, ratio per se ipsa iudicium „exercens examinabit ea, quæ decreta sunt, dispicietque, vtrum iusta

„iusta sint, an iniusta. Ac si quidem iniusta esse deprehenderit, scripta procul dubio discerpet, sin iusta, confirmabit: nec „dierum spatium recte diiudicatis quidquam detrimenti adferet. Hoc consilium, quum audisset imperator, & vtilissimum „esse existimaret, statim legem scribi praecepit, eamque manus „suae subscriptione firmauit. Quo facto *Ambrosius* eius vincula „relaxauit. Atque ita demum in Dei templum intrare ausus „imperator, non stans, nec genibus flexis supplicauit Deo, „sed pronus humi iacens *Dauidicam* hanc vocem emisit: *Adhaesit pauimento anima mea, viuifica me secundum verbum tuum.* Denique manibus comam vellens frontemque percutiens, & lacrimarum manantibus guttis solum rigans, veniam sibi dari „poscebat. Quum autem tempus aduenisset, quo dona sacrae „mensae erant offerenda, surgens cum lacrimis non minoribus „quam antea, progressus est ad altare„.

HANC materiam verbis THEODORETI fuse retulimus, quia, vt ille obseruat, tam illustre virtutis tum in sacerdote tum in principe exemplum est, illius loquendi libertatem & ardentem zelum, huius autem submissam obedientiam puramque ac sinceram fidem ostendens. THEODORETVS addit, imperatorem *Constantinipolim* postea reuersum dixisse, vix tandem se edoctum esse, quid esset discriminis inter sacerdotem ac principem, & vix tandem se inuenisse veritatis magistrum: Vnum se nosse *Ambrosium*, qui episcopus dici mereatur. *Tantam vtilitatem*, inquit auctor noster, *habet reprehensio, quae fit animo excellenti virtute praedito.*

POST hoc recentiora istiusmodi exempla disciplinae in principes administratae commemorare nihil attinet: sed consultum erit, lectori heic rursus in memoriam reuocare necessariam illam distinctionem inter maiorem & minorem excommunicationem, quarum illa fontem ab omni societate in rebus sacris in ecclesia separat. Proderit etiam cum multis viris doctis obseruare, quod istae modo memoratae principum excommunicationes numquam vlterius progressae sint, quam ad prudentem admonitionem & temporariam eorum a sacramento & sanctis ecclesiae officiis prohibitionem. *In his*, inquit IOANNES BVCKERIGIVS [n] BELLARMINO respondens, *aperte prohibet*

(n) Ioan. Roffens. de potestate papae temporali lib. II. c. XXXIX. p. 927.

hibet Ambrosius Theodosium ab ingressu ecclesiae & communione sacramentorum, sed nec Satanae tradit, nec in numerum publicanorum & ethnicorum redigit, nec coetu & communione fidelium separat. Si ergo de excommunicatione maiore proprie loquatur Bellarminus, incumbit ei probatio; sic enim excommunicatum fuisse, dubitari potest. Si de excommunicatione minori, siue suspensione, quae tantum limina ecclesiae, & sacramentorum communionem negat, loquatur, non negamus, sic ab Ambrosio excommunicatum Theodosium. Vincula vero haec, quibus ligatus est Theodosius, fuerunt vincula peccatorum, quae ab Ambrosio retenta sunt. Quidquid ligaueris in terra, ligatum erit in caelis: quae verba & ad peccatorum retentionem & ad anathematis siue excommunicationis sententiam pertingunt. Excommunicatio ergo ista est minor non maior, id quod verba Ambrosii [o] *satis docent: „Caussam contumaciae in te nullam habeo, „sed habeo timoris, offerre non audeo sacrificia, si volueris adsistere„. An excommunicatio vlla sine contumacia? Immo & se prohibitum docet visione, ne offerret. „Quum enim essem sollicitus ipsa nocte, qua profiscisci putabam, venisse quidem visus es ad ecclesiam, sed mihi sacrificium offerre non licuit„. Et infra: „Tunc offeres, quum sacrificandi acceperis facultatem, quando hostia tua accepta sit Deo„. Non ergo separatus est a consortio fidelium, nec Satanae traditus, sed ligatus in peccato, donec condignam egerat poenitentiam, & exclusus a liminibus & sacramentis ecclesiae.* Hactenus ille. IEREMIAS TAYLORIVS [p] excommunicationem hoc sensu accipit, quando ait: *Si doctrinam & praxin patrum in primitiua & antiqua ecclesia consulimus, de excommunicatione principum eos ne cogitasse quidem deprehendimus. Primus ex supremis principibus ab episcopo aliquo excommunicatus, Henricus imperator fuit, quem excommunicauit Hildebrandus pontifex Romanus.* Addit: *Pars excommunicationis est, quae in eo consistit, vt principibus vitam impie & cum publica aliorum offensione agentibus sancta communio denegetur; qua de re dubium non est, quin episcopus possit, immo certis in casibus debeat hoc facere. Christus ait: Ne date sanctum canibus, nec proiicite margaritas vestras coram porcis. Quidquid enim ex iure diuino in ecclesiae est potestate, id non minus ad eum, qui in solio, quam ad illum, qui in sterquilinio sedet, applicari potest.* Enim

(o) Ambros. epist. XXVIII. ad Theodosium.

(p) Taylor duct. dubitant. lib. III. c. IV. p. 604. edit. Anglican. Lond. (p. 455. §. 7. p. 457. §. 10. edit. Germ. Brem. MDCCV.)

vero

vero subiungit statim aliquid, quod mea quidem sententia cum hoc pronuntiato pugnat. *Hæc autem recusatio*, inquit, *admonitione tantum & cautione, metus iniectione & denuntiationibus euangelicis fieri debet: Rationibus conuincendus est, quum sit sacra communione indignus; & docendus de periculo, quod incursurus sit, si communicauerit; Quod si post hanc separationem* [q] *princeps ex sententia & ministerio proprio sacræ cœnæ particeps fieri voluerit, episcopum nihil facere oportet aliud, quam orare & flere & libenter ministrare.* Hæc non solum iis contradicunt, quæ modo dixerat, quod episcopus principibus vitam impie & cum publica aliorum offensione agentibus communionem negare ex officio debeat, sed e diametro quoque cum doctrina & praxi pugnant CHRYSOSTOMI atque AMBROSII, qui se malle mori, quam prorsus indigno principi communionem dare, libere profitentur.

§. VI.

Quibus in casibus ab excommunicatione maiore in rem ecclesiæ abstinuerint.

VERVMTAMEN, quod ad maiorem attinet excommunicationem, certum est, ab ea in quibusdam casibus, non principum tantum sed populi etiam respectu, illos abstinuisse. Prudentia enim eos docebat omnia facere in rem ecclesiæ, & hoc acutiori gladio vti ad ædificationem solum ecclesiæ, non ad destructionem. Hinc si exploratum aut saltem maxime probabile esset, intemperatum & inconsultum eius vsum plus detrimenti quam emolumenti ecclesiæ adlaturum, & ratio & caritas eius vsum seponere iubebat, quod verendum esset, ne triticum vna cum zizaniis ante opportunum iudicii tempus eradicaretur. Quod ad principes attinet, ISAACVS BARROW paucis verbis, magnam antiquæ historiæ partem continentibus, obseruat, quod etsi multi supremi principes in ecclesia primitiua hæretici fuerint & veræ religionis inimici, veteres tamen pontifices *Romani* non credidisse videantur, se eos excommunicandi habere potestatem. „Si, inquit, [r] potuis-

(q) Taylor. ibid. p. 605. (p. 457. 458.) Vid. etiam alius eius liber, quem inscripsit *Worthy Communicant* cap. V. sect. VI. p. 487.

(r) Barrow *of the Pope's Supremacy* p. 12. (p. 25. 26. 27. edit. Germanic. Lips. MDCCXXIII.)

„ſent excommunicare principes, cur ea poteſtate non vſi fuiſ-
„ſent, quum id faciendi grauiſſimas haberent cauſſas, & maxi-
„me ad illud incitarentur? Cur *Iulius* vel *Liberius* non excom-
„municauit *Conſtantium*, magnum illum *Arianorum* patronum,
„contra quem *Athanaſius* tamen, *Hilarius* & *Lucifer Calarius* tan-
„to zelo incenſi contendunt, cum modo hæreticum, modo
„Antichriſtum & alia omnia vocando? Quomodo ipſe *Iulianus*
„excommunicationem effugere potuit *Liberii*? Cur non ful-
„minauit *Damaſus* contra *Valentem*, ferociſſimum catholico-
„rum perſecutorem? Cur *Damaſus Iuſtinam* imperatricem,
„*Arianiſmi* patronam, non excommunicauit? Cur *Siricius*
„non ſubiecit cenſuræ *Theodoſium* ob cruentum facinus, ob
„quod communionem ei denegauit *Ambroſius*? Cur *Leo*, te-
„merarius ille & inſolens pontifex, non auſus eſt reprehen-
„dere *Theodoſium* iuniorem, qui *Dioſcorum* aduerſarium eius
„tuebatur, & concilium *Epheſinum* ſecundum, quod pontifex
„ille tantopere deteſtabatur, imperiali poteſtate protegebat?
„Cur non potius eum anathematis fulmine percutiendo quam
„lacrimis ſuppliciter rogando, ad obſequium perduxit? Cur
„tot pontifices in *Theodorici* aliorumque principum, *Arianiſ-*
„*mum* ante ipſorum fores fouentium, hæreſi conniuerunt?
„Cur nec *Simplicius* nec *Felix* ita puniuerunt *Zenonem* impe-
„ratorem, concilii euerſorem *Chalcedonenſis*, cuius auctorita-
„tem ambo tanto cum zelo defendebant? Cur nec *Felix*, nec
„*Gelaſius*, nec *Symmachus*, nec *Hormiſdas Anaſtaſium* impera-
„torem excommunicarunt? (Immo ne quidem nomen eius,
„vt *Gelaſius* loquitur, attigerunt) quod epiſcopos Orientales
„ſchiſmate & obſtinatione ſua, qua auctoritati populi ſe ſub-
„mittere recuſabant, obfirmaret. Expoſtulabant quidem hi
„pontifices cum imperatore de iniuriis, diſerte tamen nega-
„bant, ſe illum vna cum aliis, quibus faueret, condemnaſſe.
„*Nos non te*, inquit SYMMACHVS [*s*], *excommunicauimus, impe-*
„*rator, ſed Acacium. Tu recede ab Acacio, & ab illius excom-*
„*municatione recedis. Tu te noli miſcere excommunicatio-*
„*ni eius, & non es excommunicatus a nobis. Si te miſces,*
„*non a nobis ſed a te ipſo excommunicatus es.* Et GELASIVS

(*s*) Symmach. epiſt. VI. (apud Labb. tom. IV. concil. p. 1298. fin.)

ait

„ait [t]: *Si isti* (imperatori) *placet se miscere damnatis, nobis non* „*potest imputari.* Quamobrem male agit BARONIVS [u], „*Anastasium* ab *Symmacho* excommunicatum esse adserens; quum „tamen iste pontifex illis ipsis verbis, quæ ad id probandum „proferuntur, diserte neget, si quidem ea recte legantur. Cor„rupte [x] enim in BARONIO & BINIO scripta exstant; vbi *Ego* „(quod nullum sensum habet, aut certe eum, qui priori ad„sertioni contradicit) positum est pro *Nego*, quod sensum pro„bat satis commodum eisque congruentem, quæ reliqui pon„tifices, hanc materiam narrantes, adfirmant: Quod videlicet „non sibi sumserint anathemate ferire imperatorem cum aliis „hæreticis, quos condemnauerint„. Hactenus BARROW.

EQVIDEM tres erant rationes, ob quas veteres summis imperantibus anathema infligere dubitabant. Vna erat ea, cuius modo mentionem fecimus, quia videlicet credebant, se non habere potestatem eos in hunc modum excommunicandi, sed tantum ab eucharistiæ participatione prohibendi. Alia ratio erat, quod principes hæretici reuera ipsi se excommunicasse iudicarentur, deserendo ecclesiam & hæreticis se iungendo, adeoque ecclesia non haberet caussam anathema aduersus eos pronuntiandi. Tertia quædam ratio erat, quod hoc plus detrimenti quam emolumenti ecclesiæ adferre poterat, dum principum hæreticorum animis magis exasperatis, & ad ecclesiam acrius persequendam irritatis, multa infirmiora ecclesiæ membra offenderentur. Propterea BVCKEREGIVS [y] episcopus, satius forte esse existimat, si principes sint parum pii, crudeles, omnis reprehensionis & indignitatis impatientes, episcopum a seueritate minoris æque ac maioris excommunicationis abstinere, quam furorem armatum in se ipsum & ecclesiam conuertere: satius esse, gladium in vagina continere, quam

(t) Gelas. epist. IV. (ibid. p. 1168.)

(u) Baron. an. DIII. n. XVII. Qui ab ipso Symmacho anathemate idem damnatus est Anastasius imperator &c.

(x) Symmach. epist. VI. p. 1298. Dicis, quod mecum conspirante senatu excommunicauerim te. Ista quidem *ego*, sed rationabiliter factum a decessoribus meis sine dubio subsequor. Not. *Ita legit* Baronius *&* *Binius.* Ista quidem ego; *vera autem lectio est.* Ista quidem nego. *Et* Labbeus *nihilominus* hanc *corruptam lectionem retinet sine vlla in eam animaduersione*

(y) Ioan. Roffens. de potestate Papæ in temporalibus lib. II. c. XXXIX. p. 931.

in

in iacturam & perniciem ecclesiæ euaginare. Etsi ergo de iure constet, quod reges & imperatores excommunicari possint, de conuenientia tamen, an ecclesiæ vtile sit, in defensores, patronos & aduocatos suos, hoc est, imperatores & reges, sic sæuire, nondum satis exploratum esse dicit.

ET huius quidem rei consideratione AVGVSTINVS & alii eo adducti sunt, vt non tantum in caussa regum sed populi etiam definierint, quod si vniuersa multitudo eodem crimine, illud vel ipso actu admittendo, vel approbando, vel ad id incitando, sese adstrinxisset, excommunicationis seueritas, præsertim in summo gradu, non possit per leges prudentiæ adhiberi, sed verendum potius sit, ne nullum aut malum effectum habeat. Si vnus quidem sceleris reus, per disciplinam ab ecclesiæ societate separatus, a reliquis vitatur, commodissima pudorem ei incutiendi ratio est. At vero si vniuersa societas, aut bona eius pars, communi crimine adstricta tenetur, fieri non potest, vt tantæ sontium multitudini rubor incutiatur adferaturque peccandi verecundia, quum alter alterius animum accendat confirmetque. Adeoque in tali casu disciplinæ in eos exercere seueritatem nihil aliud est, quam eorum ludibrio eam exponere, & ecclesiam turbulentorum & factiosorum hominum concitatione schismatibus & discidiis implicare, infirmisque & iudicio parum valentibus præbere scandalum; quippe qui a potentiore parte facile abripiuntur, & intempestiua zizaniorum runcatione pereunt. AVGVSTINVS de hac materia sæpius disputat aduersus *Donatistas*, qui ecclesiam sine macula & ruga in terris habere velle præ se ferebant, & zizania, vbicumque locorum reperirentur, euellenda esse stabuebant, quæcumque demum incommoda hanc rem consequerentur. Quamquam ad suam ipsorum regulam eos non agere obseruat. Tolerabant enim quemdam *Optatum Gildonianum*, hominem omnibus vitiis atque omni dedecore per vniuersam *Africam* infamem, neque eum excommunicabant, quod metuerent, ne, multis ex populo in partes suas pertractis, communioni ipsorum nouum schisma conflaret. AVGVSTINVS [z] hoc nomine eos non re-

(z) Aug. epist. CLXIV. ad Emeritum Donatistam. Non ergo reprehendimus, si eo tempore, ne multos secum excommunicatus traheret, & communionem vestram schismatis furore præcideret, eum excommunicare noluistis, sed

pre-

prehendit, sed id ipsum eis tantum opponit tamquam argumentum κατ' ἄνθρωπον, vt ostendat, non esse, quod ecclesiam vituperent, quando necessitate vrgente id faciat, quod ipsimet simili occasione facere cogantur. De ecclesia quidem libere fatetur, sæpius eam coactam esse tolerare zizania, si permixta tritico creuissent, sique seuerioris disciplinæ remediis illa eradicare periculosum esset, & magis verendum, ne ecclesia subuerteretur eiusque vnitas & pax periculosis schismatibus destrueretur, infimæque mentes hac agendi ratione magis offenderentur, quam spes esset alios lucrandi. Ita ætate CYPRIANI fuisse, ita & sua ætate esse dicit. Crebro repetit & vrget hac occasione celebrem illum locum CYPRIANI in libro *de lapsis*, vbi loquens de caussis, quamobrem Deus ecclesiæ suæ terribilem illam persecutionem immiserit, manifesto indicat, quod tot de clero pariter ac populo mores suos corruperint, vt viri boni nihil potuerint nisi lugere, & a participatione peccatorum illorum sibi cauere: Quod vero id fieri haud potuerit disciplinæ exercitio, propter multitudinem peccantium, quos ex omnibus ordinibus ei subiici oportuisset; quum multi ex illis, qui eam exercere deberent, ei omnium maxime obnoxii essent; nec sperari potuisset, fore, vt hi ipsi promtos paratosque ad eam administrandam sese præberent. Vt adeo, si malum longius serpsisset factumque esset robustius, quam vt hac ratione curari posset; non aliud reliquum esset remedium, nisi diuini iudicii seueritas, vt extraordinario quodam flagro corrigerentur, qui ordinarie per humanam potestatem, rebus ita se habentibus, corrigi non poterant. „Dominus, inquit „CYPRIANVS [a], probari familiam suam voluit, quia traditam

hoc ipsum est, quod vos arguit in iudicio Dei, frater Emerite, quod quum videretis tam magnum malum esse, diuidi partem Donati, vt Optatus potius in communione tolerandus existimaretur, quam illud admitteretur, permanetis in eo malo, quod in diuidenda ecclesia Christi a vestris maioribus perpetratum est. Id. epist. CLXX. ad Seuerin. Vos nostis maxime, quia tum multi scelerati apud eos emerserunt & tolerauerunt illos per tot annos, ne partem Donati conscinderent &c. Epist. CLXXI. ad Donatistas. Si malorum permixtionem timeretis, Optatum inter vos in apertissima iniquitate viuentem per tot annos non teneretis. Contr. epist. Parmen. lib. II. c. II. Optatum Gildonianum decennalem totius Africæ gemitum, tamquam sacerdotem atque collegam honorantes in communione tenuerunt &c.

(a) Cyprian. de lapsis p. 123. (p. 88. 89. edit. Fell. Amstelod. MDCC.)

„nobis diuinitus disciplinam pax longa corruperat, iacentem „fidem, & pene dixerim dormientem, censura cælestis erexit, „quumque nos peccatis nostris amplius pati mereremur, cle„mentissimus dominus sic cuncta moderatus est, vt hoc omne, „quod gestum est, exploratio potius quam persecutio videre„tur. Studebant augendo patrimonio singuli; & obliti, quid „credentes aut sub apostolis ante fecissent, aut semper facere „deberent, insatiabili cupiditatis ardore ampliandis facultati„bus incubabant. Non in sacerdotibus religio deuota, non „in ministris vita integra, non in operibus misericordia, non „in moribus disciplina. Corrupta barba in viris, in feminis „forma fucata. Adulterati post Dei manus oculi, capilli men„dacio colorati. Ad decipienda corda simplicium callidæ frau„des, circumueniendis fratribus, subdolæ voluntates: Iunge„re cum infidelibus vinculum matrimonii, prostituere gentili„bus membra *CHRISTI*: non iurare tantum temere, sed adhuc „etiam peierare: Præpositos superbo timore contemnere, ve„nenato sibi ore maledicere, odiis pertinacibus inuicem dissi„dere: Episcopi plurimi, quos & hortamento esse oportet ce„teris & exemplo, diuina procuratione contemta, procurato„res rerum sæcularium fieri, derelicta cathedra, plebe deserta, „per alienas prouincias oberrantes, negotiationis quæstuosæ „nundinas aucupari. Esurientibus in ecclesia fratribus non „subuenire, habere argentum largiter velle, fundos insidiosis „fraudibus rapere, vsuris multiplicantibus fœnus augere. Quid „non perpeti tales pro peccatis eiusmodi mereremur? quum „iam pridem præmonuerit ac dixerit censura diuina: *Si dereli„querint legem meam & in iudiciis meis non ambulauerint: si iustifica„tiones meas profanauerint, & præcepta mea non obseruauerint, visitabo „in virga facinora eorum & in flagellis delicta eorum.* Prænuntiata „sunt ista nobis, & ante prædicta: sed nos datæ legis & ob„seruationis immemores, id egimus per nostra peccata, vt, dum „domini mandata contemsimus, ad correctionem delicti & pro„bationem fidei remediis seuerioribus veniremus„.

APERTE heic monet CYPRIANVS, quod in tam corrupto rerum statu disciplina ecclesiæ custodiri, vel recte administrari non potuerit. Tolerare cogebatur hosce collegas suos, qui erant auari, raptores, extortores, fœneratores, desertores, frau-

fraudatores & crudeles. Non poterant cum bono effectu censuræ ecclesiasticæ administrari, quum tot de sacerdotibus pariter & populo parati potius essent resistere, & ecclesiam in sexcenta schismata discerpere, quam permittere, vt hac ratione turbarentur, vel reformarentur. Proinde, quum nulla alia commoda & apta methodus esset relicta, diuina censura necessaria erat, vtpote vltimum & vnicum remedium.

Et hoc est, quod toties *Donatistis* dicit AVGVSTINVS, quod ecclesia hac in re exemplum imitetur CYPRIANI. „Vbi „hoc [*b*] facere (nimirum malos a populo Dei separare) gratia „pacis & tranquillitatis ecclesiæ non permittimur, non tamen „ideo ecclesiam negligimus, sed toleramus quæ nolumus, vt „perueniamus quo volumus, vtentes cautela præcepti dominici, ne, quum voluerimus ante tempus colligere zizania, simul „eradicemus & triticum. Vtentes etiam exemplo & præcepto „beati *Cypriani*, qui collegas suos fœneratores, fraudatores, raptores, pacis contemplatione pertulit tales, nec eorum contagione factus est talis„. Sic iterum [*c*]: „Non propter malos boni deserendi, sed propter bonos mali tolerandi sunt; „sicut tolerauerunt prophetæ, contra quos tanta dicebant, nec „communionem sacramentorum illius populi relinquebant, sic„ut ipse dominus nocentem *Iudam* vsque ad condignum eius exitium tolerauit, & eum sacram cœnam cum innocentibus „communicare permisit: sicut tolerarunt apostoli eos, qui per „inuidiam, quod ipsius diaboli vitium est, *CHRISTVM* adnuntiabant: sicut tolerauit *Cyprianus* collegarum auaritiam, quam „secundum apostolum appellat idololatriam„. Hoc *Cypriani* exemplum AVGVSTINVS in aliis etiam locis [*d*] frequenter vrget. Præterea pro necessitate huius rationis agendi ex caussa

(*b*) Aug. lib. ad Donatistas post collat. c. XX. (tom. VII. opp. p. 608. edit. Basil. MDLXIX.)

(*c*) August. epist. XLVIII. ad Vincent. p. 66. (tom. III. p. 174. edit. Basil.)

(*d*) August. de baptismo lib. IV. c. IV. (tom. VII. p. 422.) Neque enim aduersus coëpiscopos suos falsum testimonium diceret, & tamen eos propter Christum, qui pro infirmis mortuus est, ne ante tempus eradicatis zizaniis simul eradicaretur & triticum, paternæ & maternæ caritatis visceribus tolerauit &c. Id. contr. epist. Parmen. lib. III. c. II. (ibid. p. 57.) Dicant ergo, si possunt, meliorem se atque purgatiorem habere nunc ecclesiam, quam erat ipsa vnitas beatissimi Cypriani temporibus, qui collegas suos, a quibus tamen nil-

et

et natura rei ipsius, & ex præceptis euangelii argumentatur. In libro contra epistolam PARMENIANI fuse demonstrat, quando excommunicatio siue anathema debeat, & quando non debeat adhiberi. Adhiberi posse adserit, quum periculum non sit, ne cum zizaniis simul eradicetur & triticum. „Ipse domi-„nus, (inquit [e],) quum seruis, volentibus zizania colligere, di-„xit: *Sinite vtraque crescere vsque ad messem:* præmisit caussam, di-„cens: *Ne forte, quum vultis colligere zizania, eradicetis simul & tri-„ticum.* Vbi satis ostendit, quum metus iste non subest, sed o-„mnimoda frumentorum certa stabilitate certa securitas ma-„net: id est, quando ita cuiusque crimen notum est omnibus, „& omnibus execrabile apparet, vt vel nullos prorsus, vel non „tales habeat defensores, per quos possit schisma contingere: „non dormiat seueritas disciplinæ, a qua tanto est efficacior „emendatio prauitatis; quanto diligentior confirmatio carita-„tis. Tunc autem hoc sine labe pacis & vnitatis & sine læsio-„le frumentorum fieri potest, quum congregationis ecclesiæ „multitudo ab eo crimine, quod anathematizatur, aliena est. „Tunc enim adiuuat præpositum potius corripientem, quam „criminosum resistentem. Tunc se ab eius coniunctione salu-„briter continet, vt nec cibum quisquam cum eo sumat, non „rabie inimica, sed coërcitione fraterna. Tunc etiam & ille „timore percutitur & pudore sanatur, quum ab vniuersa eccle-„sia se anathematizatum videns, sociam turbam, cum qua in „delicto suo gaudeat, & bonis insultet, non potest inuenire. „Adhuc enim & ipse apostolus ait: *Si quis frater nominatur.* In „eo, quippe, quod ait, *Si quis*, nihil aliud videtur significare „voluisse, nisi eum posse tali modo salubriter corrigi, qui inter „dissimiles peccat, id est inter eos, quos peccatorum similium „pestilentia non corrumpit. In eo vero, quod ait, *nominatur*, „hoc nimirum intelligi voluit, parum esse, vt sit quisque talis, „nisi etiam nominetur, id est, famosus appareat, vt possit o-„mnibus dignissima videri, quæ in eum fuerit anathematis pro-„lata sententia. Ita enim & salua pace corrigitur, & medici-

la corporali disiunctione separatus est, nullum eorum nominatim appellans, sed prudenter ac sobrie saluberrimæ mordacitatis inferens medicinam, his verbis grauiter arguit &c.

(e) August. contr. epist. Parmen. lib. III. c. II. p. 60.

nali-

„naliter vritur. Propterea de illo dixit, quem tali medicina „sanari voluerat, *Satis hæc est correptio a multis*. Neque enim „potest esse salubris a multis correptio, nisi quum ille corri„pitur, qui non habet sociam multitudinem. Quum vero i„dem morbus plurimos occupauerit, nihil aliud bonis restat, „quam dolor & gemitus; vt per illud signum, quod *Ezechieli* „sancto reuelatur, illæsi euadere ab illorum vastatione mere„antur. -- Ideoque idem apostolus, quum iam multos compe„risset & immunda luxuria & fornicationibus inquinatos, ad „eosdem *Corinthios*, in secunda epistola scribens, non itidem „præcipit, vt cum talibus nec cibum sumerent. Multi enim „erant, nec dici de his poterat, *Si quis frater nominatur fornica„tor, aut idolis seruiens, aut auarus, aut aliquid tale, cum eiusmodi nec „cibum quidem simul sumere*; sed ait: *Ne iterum, quum venero ad vos, „humiliet me Deus, & lugeam multos ex iis, qui ante peccauerunt, & „non egerunt pœnitentiam super immunditia, & luxuria, & fornicatione, „quam gesserunt*; per luctum suum potius eos diuino flagello co„ercendos minans, quam per illam correptionem, vt ceteri ab „eorum coniunctione se contineant. Consequenter enim „dicit, *Ecce tertio hoc veniam ad vos, vt in ore duorum vel trium testi„um stet omne verbum. Prædixi, & prædico sicut præsens secundo, & nunc „absens iis, qui ante peccauerunt, & ceteris omnibus: quia, si venero ite„rum, non parcam, quia probationem quæritis eius, qui in me loquitur „Christus*, quid aliud dixit heic, *Non parcam*, nisi quod superius „ait, *Et lugeam multos*: vt luctus eius impetraret flagellum a do„mino, quo illi corriperentur, qui iam propter multitudinem „non poterant ita corripi, vt ab eorum coniunctione se ceteri „continerent, & eos erubescere facerent, sicut faciendum est, „si quis frater in aliquo ceteris dissimili crimine nominatur? „Et reuera, si contagio peccandi multitudinem inuaserit, di„uinæ disciplinæ seuera misericordia necessaria est: nam con„silia separationis & inania sunt, & perniciosa atque sacrilega, „quia & impia & superba fiunt, & plus perturbant infirmos „bonos, quam corrigant animosos malos„. Et propterea idem AVGVSTINVS obseruat, quod *Paulus* vnum illum incestuosum *Corinthium* & multitudinem, quæ negabat resurrectionem, diuersa ratione tractarit. „Non eis (inquit [*f*],) præcepit cor„pora-

(*f*) August. libr. contra Donatistas post collat. c. XX. (p. 613. edit. Basil.)

„poralem ſeparationem; multi quippe erant, non ſicut ille v-„nus, qui vxorem patris ſui habuit, quem liberiore correpti-„one & excommunicatione iudicat dignum. Longe aliter iſte, „aliter vitioſa curanda & ſananda eſt multitudo, ne forte, ſi „plebs a plebe ſeparetur, per ſchiſmatis nefas etiam triticum e-„radicetur. Eos ergo, qui iam credebant reſurrectionem „mortuorum, ab his, qui eam in eodem populo non crede-„bant, non corporaliter ſeparat, ſed ſpiritualiter ſeparare non „ceſſat, dicens, *Nolite ſeduci, corrumpunt bonos mores colloquia ma-„la*„. Et alio loco [g]: „Quibus mali placent in vnitate, ipſi „communicant malis: quibus autem diſplicent, & eos emen-„dare non poſſunt, neque ante tempus meſſis audent zizania „eradicare, ne ſimul eradicent & triticum, non factis eorum, „ſed altari *CHRISTI* communicant: ita vt non ſolum non ab „eis maculentur, ſed etiam diuinis verbis laudari prædicarique „mereantur: quoniam ne nomen *CHRISTI* per horribilia ſchi-„ſmata blaſphemetur, pro bono vnitatis tolerant, quod pro „bono æquitatis oderunt„. Hoc laude dignum factum eſſe, variis exemplis, tam ex vetere quam ex nouo teſtamento & praxi ſeruatoris noſtri eiuſque apoſtolorum depromtis, demonſtrat, quæ numeroſiora ſunt, quam vt heic interponi poſſint. Alia in epiſtola [h] rem breuius conſtringit, quando dicit: „Illud non eſt tacendum, etiam cognitos malos bonis non „obeſſe in eccleſia, ſi eos a communione prohibendi aut po-„teſtas deſit, aut aliqua ratio conſeruandæ pacis impediat„. Et rurſus [i]: „Quos corrigere non valemus, etiamſi neceſſitas co-„git pro ſalute ceterorum, vt Dei ſacramenta nobiſcum com-„municent, peccatis tamen eorum non communicamus, quod „non fit niſi conſentiendo & faciendo. Sic enim eos in iſto „mundo, in quo eccleſia catholica per omnes gentes diffundi-„tur, quem agrum ſuum dominus dicit, tamquam zizania in-„ter triticum, vel in hac vnitatis area, tamquam paleam per-„mixtam frumento, vel intra retia verbi ſacramenti tamquam „malos piſces cum bonis incluſos vſque ad tempus meſſis aut „ventilationis aut littoris toleramus, ne propter illos eradice-

(g) Auguſt. epiſt. CLXII. ad epiſc. Donatiſt. p. 280. (p. 731. edit. Baſil.)
(h) Auguſt. epiſt. CLXIV. ad Emeritum. (p. 746. edit. Baſil.)
(i) Aug. epiſt. CLXVI. (p. 761. ed. Baſ.)

mus

„mus & triticum, aut grana nuda ante tempus de area ſepara-„ta, non in horreum mittenda purgemus, ſed volatilibus col-„ligenda proiiciamus, aut diruptis per ſchiſmata retibus, dum „quaſi malos piſces cauemus, in mare pernicioſæ libertatis ex-„eamus. Propter hoc enim his atque aliis ſimilitudinibus do-„minus ſeruorum ſuorum tolerantiam confirmauit, ne dum ſe „boni putant malorum permixtione culpari, per humanas & „temerarias diſſenſiones aut paruulos perdant, aut paruuli pe-„reant„. Idem hoc argumentum pluribus perſequitur in epi-ſtola ad *Macrobium* [*k*] & in libris contra *Gaudentium* [*l*] multis-que in locis aliis. Verum quæ iam produximus in medium, ſa-tis abunde mentem eius hac in materia declarant, neque vero eius ſenſum tantum, ſed concordantem etiam opinionem & praxin totius eccleſiæ *Africanæ*, tam tempore CYPRIANI quam collationis *Carthaginenſis*, quo ille reſpicit. Vt adeo de vniuer-ſa hac materia opinio eorum manifeſto ea eſſe intelligatur, quod ſi multitudo peccantium in eccleſia diſciplinæ exercitium reddat periculoſum, magis expediat, malos inter bonos tolera-re, quam per ſeueritatem pœnarum eos depurgare conando periculum ſciſſuræ retibus conflare, & eccleſiam terribilibus ſchiſmatibus implicare cum infirmorum quidem offenſione, non autem cum emolumento ipſius eccleſiæ, dum vna cum zizaniis & triticum eradicetur. Et hæc praxis difficilibus temporibus generatim expedire iudicatur ab hodiernis ſcriptoribus, inter quos lector eruditus RICHERIVM, ESTIVM, LYRAM [*m*],

(*k*) Aug. epiſt. CCLV. al. CCLVI.

(*l*) Auguſt. contra Gaudent. lib. III. c. III. V. IX. ſeqq. It. epiſt. LXIX. ad Reſti-tutum; E breuic. collationis die III. c. VIII. Vid. collat. Carthag. III. n. CCLVIII. & CCLXV. & Auguſt. de fide & oper. c. IV. & V.

(*m*) Richer. de poteſtat. eccleſ. in rebus temporal. lib. III. c. IV. p. 294.
Eſtius in 2 Cor. X, 6. Accipitur illa excommunicatio de iis, qui adhuc inter Corinthios magnis peccatis erant obnoxii, in quos, quia multi erant, non facile poterat exerceri diſciplina per excommunicationem &c.
Lyra gloſſ. in Matth. XII, 29. Hic datur locus pœnitentiæ, & monemur non cito amputare: quoniam qui errat hodie, cras forte defendet veritatem. Si ergo modo auelleretur; triticum quod futurum erat, eradicaretur. --- Ibi patienter tolerandi mali, vbi aliqui inueniuntur, quibus adiuuentur boni. Auguſtinus, multitudo non eſt excommunicanda: nec princeps populi &c.

GROTIVM [n], TAYLORIVM [o], WHITBIVM [p] & RIVETVM [q] poteſt conſulere. Nam præter PETRVM MARTYREM, qui contrariam opinionem [r] aduerſus AVGVSTINVM tueatur, noui neminem. Sed ad veteres eorumque praxin reuertor.

§. VII.

Inſontes numquam cum ſontibus eccleſiaſticis pœnis inuoluti. Origo & nouitas interdictorum papalium.

VBI inter alias prouidas cautiones, hac in materia adhibitas, obſeruare licet eorum ſapientiam & pietatem in ſtringendo hoc ſpirituali gladio, ita quidem, vt nocentes ſolum adficeret, neque innocentes eadem cum ſontibus condemnatione inuolueret. Quæ tam communis & tam tyrannica praxis pontificibus *Romanis* poſteriorum temporum euaſit, vt totas eccleſias & nationes interdicto multarent eiſque vſum ſacramentorum negarent, ob vnius cuiuſdam criminoſi peccata, ea adeo incognita fuit veteribus, vt AVGVSTINVS obſtupeſceret, vbi iuniorem quemdam epiſcopum *Africanum*, feruido zelo actum, pro priuato *Claſſiciani* cuiuſdam peccato idque non euidenter probato, contra ipſum reum & omnem domum eius anathematis ſententiam pronuntiaſſe audiſſet. Qua de re

(n) Grot. in 2 Cor. X, 6. Neque enim duris, remediis locus eſt, vbi tota eccleſia in morbo cubat.

(o) Taylor. duct. lib. III. c. IV. p. 610. p. 468. edit. Germanic. *Es iſt eine alte regel*, daſs weder der könig noch das volck ſoll in bann gethan werden, *denn wenn die gantze menge verbannet iſt, mit wem ſollen wir gemeinſchaft haben? So aber ein groſſer theil derſelben im bann iſt, ſo machen ſie nur offenbare trennung, wenn ſie die zucht unwillig ertragen.*

(p) Whitby Proteſt. Reconcil. par. II. p. 217.

(q) Riuet. ſynopſ. pur. theol. diſput. XLVIII. n. 30. p. 766. edit. Lugdun. Batau. MDCXXV. Si ſola praua vita, non ex doctrina praua, ſed contra doctrinam ſanam magnam gregis partem inuaſerit, ex ſententia Auguſtini lib. III. contra epiſtolam Parmeniani & alibi aduerſus Donatiſtas, nec ſeceſſione ab eis, nec excommunicatione, ſed precibus, gemitu, adhortationibus, reprehenſionibus, comminationibus, bonis exemplis, & ſimilibus remediis tantum vtendum: quemadmodum videmus prophetas & pios ſacerdotes his ſolis armis in eccleſia Iſraelitica eſſe vſos, quod & probat ex loco 2 Cor. X. quod hæc poteſtas non ad deſtructionem ſed ad ædificationem ſit data, & ex parabola zizaniorum, quæ Chriſtus euelli noluit ſed ferri, quando metus eſt, ne triticum eadem opera euellatur ac perdatur Matth. XIII, 29.

(r) Petr. Martyr. loc. commun. lib. V. c. V. n. XII. p. 784. (tom. I. n. XIII. ſeqq. p. 1449. ſeqq. edit. Baſil. MDXXC.)

quum

quum querimonia apud AVGVSTINVM haberetur, ita cum eo expostulabat: „Non [s] mediocriter æstuans cogitationibus, „magna cordis tempestate fluctuantibus, apud caritatem tuam „tacere non potui: vt, si habes de hac re sententiam, certis „rationibus vel scripturarum testimoniis exploratam, nos quo„que docere digneris: quomodo recte anathematizetur pro „patris peccato filius, aut pro mariti vxor, aut pro domini ser„vus, aut quisquam etiam in domo nondum natus, si eodem „tempore, quo vniuersa domus est anathemate obligata, nasca„tur, nec ei possit per lauacrum regenerationis in mortis pe„riculo subueniri. Neque enim hæc corporalis est pœna, qua „legimus quosdam contemtores Dei cum suis omnibus, qui e„iusdem impietatis participes non fuerunt, pariter interfectos: „tunc quidem ad terrorem viuentium mortalia corpora peri„mebantur, quandoque vtique moritura. Spiritalis autem pœ„na, qua fit, quod scriptum est: *Quæ ligaueris in terra, erunt li„gata & in cælo*, animas adligat, de quibus dictum est: *Anima pa„tris mea est, & anima filii mea est. Anima, quæ peccauerit, ipsa mo„rietur.* Audisti fortasse aliquos magni nominis sacerdotes cum „domo sua quempiam anathematizasse peccantium, sed forte, „si essent interrogati, reperirentur idonei reddere inde ratio„nem. Ego autem, quoniam si quis ex me quærat, vtrum re„cte fiat, quid ei respondeam, non inuenio. Numquam hoc „facere ausus sum, quum de quorumdam facinoribus, immani„ter aduersus ecclesiam perpetratis, grauissime permouerer. „Sed si tibi, quam iuste fiat, dominus reuelauit, nequaquam „iuuenilem ætatem tuam & honoris ecclesiastici rudimenta „contemno. En adsum, senex a iuuene coëpiscopo, & episco„pus tot annorum a collega nec dum anniculo paratus sum „discere, quomodo vel Deo vel hominibus iustam possumus „reddere rationem, si animas innocentes pro scelere alieno, ex „quo non trahunt, sicut ex *Adam* (in quo omnes peccauerunt) „originale peccatum, spiritali supplicio puniamus. --- Si ergo „de hac re potes reddere rationem, vtinam & nobis rescriben„do præstes, vt possimus & nos: Si autem non potes, quid ti„bi est inconsulta commotione animi facere, vnde, si fueris in-

(s) August. epist. LXXV. ad Auxilium.

„terrogatus, rectam rationem non vales inuenire„? Ex hac iusta reprehensione, qua huius episcopi iuuenis peruicaciam & immoderatum zelum adfecit, quo in anathematis pronuntiatione contra totam aliquam familiam, pro solius domini crimine vsus fuerat, colligere nobis licet, non fuisse AVGVSTINI tempore in ecclesia istiusmodi praxin permissam, cuiusmodi est excommunicatio insontium cum sontibus, etiamsi insontes partem offendentem cognatione & necessitudine aliqua attingerent, vel ab ea modo quodam ineuitabili penderent. Multo minus tunc moris fuisse, vniuersa corpora, ecclesias ac nationes interdicto multare eisque negare vsum sacramentorum, ideo duntaxat, vt aliorum reprimeretur contumacia, cuius prorsus exsortes essent nec vlla ratione participes. Qui monstrosus erat ac nouellus disciplinæ abusus, tyrannicis papatus temporibus peculiaris, prioribus autem sæculis plane incognitus. BARONIVS [t] quidem vnum aliquod eius rei exemplum adfert ex *annalibus Francorum*, vbi *Agapetus* pontifex ann. DXXXV dicitur *Clotario* regi mandasse, vt culpam, quam *Gualtero* quodam domino de *Yuetot*, qui pontificis obtulerat litteras commendatitias, in ecclesia crudeliter interfecto, sibi contraxerat, digna satisfactione emendaret, alioquin regnum ipsius interdictum fore. Verum, vti hæc historia a modernis tantum scriptoribus, BERNARDO HALIANO, quem BARONIVS citat, & GAGVINO GILIO & TILIO, quos addit SPONDANVS, narratur, nec vllius vetusti scriptoris nititur auctoritate; immo se ipsam narratio aliqua ex parte apud viros prudentes destruit: ita SPONDANVS [u] fatetur, non deesse, qui inter fabulas re-

(t) Baron. an. DXXXV. in appendice tom. VII. pag. 9. (p. 264. edit. Antuerp. MDCLVIII.) Gualterus cum litteris Suessonum, vbi rex degebat, die Veneris sancta, aduenit, & quum rex in sacello suo sacris adesset, crucemque adorare vellet, Gualterus prædictum sacellum intrauit, pontificisque litteras regi obtulit. Rex autem prima fronte Gualterum non agnouit propter diuturnam illius e regno absentiam: sed acceptis & perlectis litteris ipsoque agnito, gladium suum exernit, vel vt aliis placet, militis cuiusdam adstantis ensem corripuit & Gualterum interfecit. Pontifex crudeli hoc facinore accensus, regi mandauit, vt culpam illam emendaret, *alioquin regnum ipsius interdictum fore*, cetera.

(u) Spondan. epit. Baron. an. DXXXV. n. XVIII. Hanc historiam regni de Yuetot, præter Halianum, ex quo illam descripsit Baronius, æque recitant, qui

cen-

censeant, quæ constanti credulitate per plura sæcula obtinuerit in *Gallia.* Qua de caussa digna haud est, quæ tamquam antiqua historia in ea materia, quam in manibus habemus, commemoretur.

NONNVLLI interdictorum originem ab *Alexandri* tertii ætate, ad annum *CHRISTI* circiter MCLX, arcessunt. Et certe circa hanc tempestatem crebriora esse cœperunt. MORINVS, citante HABERTO [x], eorum epochen paullo antiquiorem & ad tempora HILDEBRANDI, siue GREGORII VII, referendam esse statuit; a quo habuisse initia sua maxime probabile est [y],

ante illum scripserunt, Gaguinus, Gilius, Tilius, & si qui alii eorumdem temporum rerum Francicarum auctores: quum tamen vetustiores illi eam silentio prætermiserint. Qua ratione, & quod se ipsam narratio aliqua ex parte destruere videatur; non desunt hodie, qui inter fabulas recenseant, quæ constanti credulitate per multa sæcula obtinuit in Gallia.

(x) Habert. archieratic. p. 746. De interdicto apud Græcos aliquid e penu nostra. Duplex interdictum, quo diuina officia actione, vt inquiunt, & passione prohibentur, scio triplex a doctoribus distingui, locale, personale & ex vtraque compositum. Sed locum & gentem proprie respicit. Illius epochen, quod quidam ante tempora Alexandri tertii inauditum interdictum dixerint, recte antiquiorem in occidente ostendit Morinus ex Iuone Carnot. epist. L. & Gregorio septimo lib. I. epist. LXXXI. & lib. II. epist. V. & aliis, immo ex concilio Lemouicensi an. MXXXIV. apud Baronium. Verum longe antiquiorem esse interdicti vsum apud Græcos, ostendimus ex S. Basilio. Locus eximius & obseruatione dignissimus est epistola ad episcopum quemdam CCXLIV. in qua agit de quadam puella rapta parentibus restituenda, raptore vna cum consciis excommunicando per triennium, & si raptam reddere negauerint, pago ipso sacris interdicendo. τὴν μὲν παῖδα, ὅπουπερ ἂν εὕρῃς, ἀφελόμενος πάσῃ ἐντονίᾳ ἀποκατάστησον τοῖς γονεῦσι· καὶ αὐτὸν δὲ ἐκεῖνον ἐξόριστον τῶν εὐχῶν καὶ ἐκκήρυκτον ποίησον, καὶ ΤΗΝ ΚΩΜΗΝ τὴν ὑποδεξαμένην τὴν ἁρπαγεῖσαν καὶ φυλάξασαν, ἤτοι ὑπερμαχήσασαν· καὶ αὐτὴν ἔξω τῶν εὐχῶν πανδημεὶ ποίησον. *Puellam quidem vbicumque inueneris auferens omni contentione parentibus restitue. Raptorem vero e precibus excommunica & eiectum proclama: quin etiam pagum, qui hominem illum susceperit cum puella rapta, aut seruauerit, aut armis defenderit, IPSVM ORATIONVM EXPERTEM CVM OMNI POPVLO EFFICE.*

(y) Gregor. VII. lib. I. epist. LXXXI. Confrater noster Theodoricus Virdunensis episcopus, vt sæpe uobis relatum est, habitatores loci apud monasterium quoddam sancti Michaelis infra parochiam suam, ad quasdam nouas consuetudines sua virtute & potentia flectere & coërcere diu conatus est, videlicet vt cum litaniis maiorem ecclesiam, hoc est suam episcopalem sedem, simul congregati singulis annis visitarent. Quod quum illi insuetum, ne forte ad alterius nouæ exactionis occasionem darent, pati renuerent, *di-*

quia

quia aliquoties in eius epistolis memorantur. HABERTVS eorum vsum ab ætate BASILII repetere sibi sumit. Verum locus, ex epistola quadam BASILII [z] adlegatus, nihil dicit amplius, quam quod, si qua ecclesia peccati vnius cuiusdam hominis se participem fecerit, simul omnes censuris submitti oporteat. Quæ res multum omnino abest ab indiscreta censura interdicti, vniuersam condemnantis nationem, idque communiter non propter aliquod scelus, sed potius propter officium eorum, quod religiose in naturali sua permaneant fidelitate, legitimis principibus suis debita, quando pontifici, sub plenitudinis potestatis ecclesiasticæ obtentu, eos excommunicare magistratuque exuere lubet, vti vnusquisque, qui historiam interdictorum conscribere vellet, facile posset demonstrare. Quidquid vero BASILIVS intelligat, certum est, de hoc eum minime cogitasse. Neque vsitatus ecclesiæ mos fuit, vniuersa corpora hominum, etiamsi culpa tenerentur, anathemate ferire, nisi forte terroris caussa, quemadmodum in antecedente sectione ostendimus.

§. VIII.

Periculum excommunicandi innocentes.

QVOD ad innocentes attinet, summo studio cauebatur, ne censuræ ecclesiæ, ad condemnationem insontium indiscrete applicatæ, in abusum verterentur. Quo in casu iniusta sententia in auctorem redire credebatur. Ita FIRMILIANVS [a] *Stephano* episcopo *Romano* narrat, quod alios, nihil tale commeritos, separando se ipsum separet. *Peccatum*, inquit, *quam magnum tibi exaggerasti, quando te a tot gregibus scidisti? Exscidisti enim te ipsum. Noli te fallere: Siquidem ille est vere schismaticus, qui se*

vinum ibi officium fieri penitus interdixit. &c. . Lib. II. epist. V. Quod si vos audire noluerit (rex Franciæ) & abiecto timore Dei contra regium decus, contra suam & populi salutem, in duritia cordis sui perstiterit, apostolicæ animaduersionis gladium nequaquam eum diutius effugere posse, quasi ex ore nostro sibi notificate. Propter quod & vos apostolica auctoritate commoniti atque constricti, matrem vestram sanctam Romanam & apostolicam ecclesiam debita fide & obedientia imitemini, & ab eius vos obsequio atque communione penitus separantes, *per vniuersam Franciam omne diuinum officium publice celebrari interdicite.* cetera.

(z) Basil. epist. CCXLII. vid. sub litt. anteced. (x).

(a) Firmil. epist. LXXV. ap. Cyprian. p. 228. (p. 326. edit. Fell. Amstelod.)

a com-

a communione ecclesiastica vnitatis apostatam fecerit. Dum enim putas omnes a te abstineri posse, solum te ab omnibus abstinuisti. Simili modo *Polycrates*, episcopus *Ephesinus*, *Victori* pontifici *Romano* respondebat, quum ei & omnibus ecclesiis *Asiaticis* anathematis sententiam minaretur, eo quod non eodem modo, vt *Romae* fieri solebat, mysterium resurrectionis dominicae celebrarent. *Nihil moueor*, inquiebat [*b*], *iis, quae nobis ad formidinem intentantur. Etenim ab illis, qui me longe maiores erant, dictum scio, Obedire oportet Deo magis quam hominibus.* Et addit EVSEBIVS, quod, quum *Victor* in obstinatione animi perstitisset, IRENAEVS & plures alii episcopi, propter inexcusabilem censurae ecclesiasticae abusum, litteris acerbius eum perstrinxissent. Notum est effatum in indice operum GREGORII primi, quod huc spectat [*c*], *Si quis illicite quemquam excommunicat, semetipsum, non illum condemnat.* Quamquam scriptores *Romanenses* plerumque aliud eius pronuntiatum magnifice extollant, legi canonicae [*d*] insertum: *Sententia pastoris, siue iusta, siue iniusta fuerit, timenda est.* Quod vero, nisi in dubio prorsus casu, recte se habere nequit. Magis ad rem faciunt, quae in eadem quaestione ex AVGVSTINO [*e*] adlegat GRATIANVS: *Coepisti habere fratrem tuum tamquam publicanum: ligas illum in terra, sed vt iuste alliges, vide. Nam iniusta vincula dirumpit iustitia.* Et, *Temerarium iudicium* [*f*] *plerumque nihil nocet ei, de quo temere iudicatur. Ei autem, qui temere iudicat, ipsa temeritas necesse est vt noceat.* Et rursus: *Quid obest homini* [*g*], *quod ex illa tabula* (h. e. diptychis ecclesiae) *non vult eum recitari humana ignorantia, si de libro viuorum non eum delet iniqua conscientia.* Ita AVGVSTINVS in diuersis locis a GRATIANO allegatis. Quibus addi potest, quod ille citat ex ante memorato loco GREGORII [*b*]: *Ipse ligandi atque soluendi potestate se priuat, qui*

(*b*) Polycrat. epist. ad Victor. ap. Euseb. lib. V. c. XXIV. *οὐ πτύρομαι ἐπὶ τοῖς καταπλησσομένοις· οἱ γὰρ ἐμοῦ μείζονες εἰρήκασι, πειθαρχεῖν δεῖ Θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις.* Vide sis Augustin. de vera religione c. VI. tot.

(*c*) Gregor. lib. II. epist. XXVI.

(*d*) Gregor. homil. XXVI. in euangel. ap. Gratian. decret. causs. XI. quaest. III. c. I.

(*e*) August. serm. XVI. de verbis domini ap. Gratian. ibid. c. XLVIII.

(*f*) August. de serm. domini in monte lib. II. c. XXIX. ap. Gratian. ibid. c. XLIX.

(*g*) August. epist. CXXXVII. ap. Gratian. ibid. c. L.

(*b*) Gregor. homil. XXVI. in euangel. ap. Gratian. c. LX. Vid. Gelas. ibid. ap. Gratian. c. XLVI. Cui est illata sententia, deponat errorem: sed si iniusta

hanc pro suis voluntatibus & non pro subiectorum moribus exercet. Iudicat ille, excommunicationem iniuste pronuntiatam nihil roboris habere contra immerentem; & absolutionem peccatoris impœnitentis nihilo meliorem esse; eo quod vtraque fiat claue errante, quo in casu, vti glossa in legem [*i*] loquitur, ligatus non ligatus est quoad Deum. „Frequenter enim fit, vt „qui per ecclesiam militantem foras mittitur, intus sit, scilicet „in ecclesia triumphanti: & ille foris est, scilicet extra eccle„siam triumphantem, qui intus, scilicet in ecclesia militanti, „retineri videtur„. Et eiusmodi *Iniqua sententia*, vt ait TOLETVS, ecclesiæ pontificiæ cardinalis, *nec apud Deum* [*k*] *nec apud ecclesiam quemquam grauat.*

§. IX.

Nemo excommunicandus, nisi prius auditus, & pro se ipso dicere permissus.

IAM vt hoc incommodum præuerteret ecclesia antiqua, diuersas vtiles regulas præscripsit, in excommunicationis negotio obseruandas. Etenim præterquam quod nemo censuræ submitti debebat sine præuia admonitione, quemadmodum supra [*] obseruauimus, ita similiter præceptum erat, vt ne quis absens damnaretur, vel ante, quam nactus esset pro se dicendi libertatem, nisi forte contumaciter recusasset comparere. *Caveant*, inquit concilium *Carthaginense* [*l*], *iudices ecclesiastici, ne absente eo, cuius caussa ventilatur, sententiam proferant, quia irrita erit, & caussam in synodo pro facto dabunt.* Ex hac ratione AVGVSTINVS [*m*] censuram refutabat, quam *Donatistæ Cæciliano* episcopo

est, tanto eam curare non debet, quanto apud Deum & ecclesiam eius neminem potest iniqua grauare sententia. Ita ergo ea se non absolui desideret, qua se nullatenus perspicit obligatum.

(*i*) Gloss. in extrauagant. Ioan. XXII. tit. XIV. c. V. p. 160. (p. 175. litt. h. edit. Antuerp. MDLXXII.) *Solutum & in cælis*] sed hoc intellige claue non errante: alias enim si ligando vel soluendo erraret, ligatus vel solutus quis non dicitur quoad Deum. Frequenter enim, cetera.

(*k*) Tolet. instruct. sacerdot. lib. I. c. X. p. 35.

(*) Cap. II. §. VI. pag. 80.

(*l*) Concil. Carthag. IV. c. XXX. Vid. plura ap. Gratian. causs. III. quæst. IX.

(*m*) Augustin. epist. CLXII. p. 279. Si nec vituperari, nec corripi nisi interrogatum spiritus sanctus voluit, quanto sceleratius non vituperati aut corrupti, sed omnino damnati sunt, qui de suis criminibus nihil absentes interrogari

Car-

Carthaginensium infligere ausi fuerant, quia absenti ei hoc fecerant; nec ante ab eis examinato.

§. X.

Nec quispiam, nisi legaliter conuictus, siue sua ipsius confessione siue fide digna testatione aliorum, aduersus quos exceptioni non est locus; siue tali euidentia criminis, quod ipso facto hominem excommunicationi obnoxium redderet, sine vlla formali denuntiatione.

ALIA regula, hac in re obseruata, erat, Neminem debere excommunicari, nisi de crimine suo legaliter conuictum. Quod tribus modis fieri poterat. 1. Sua ipsius confessione. 2. Fide digna testatione aliorum, aduersus quos non erat iusta exceptio aut falsi testimonii suspicio. 3. Tali euidentia criminis, quod hominem ipso facto, sine vlla formali denuntiatione, excommunicationi obnoxium reddebat. Vti in caussa erat eorum, qui persequutionis tempore idolis sacrificando peccabant. Heic nec propria ipsorum confessione opus erat, nec conuictione per testes. Nam crimen eorum constabat inter omnes, neque adeo testium examinatio ad condemnandum eos, nec solemnis sententiae excommunicationis aduersus eos pronuntiatio necessaria erat. Nam ipso facto, vt viri docti vocant [n], excommunicati erant; quum facti ipsius euidentia perspecta omnibus satis esset ad declarandum illos excommunicatos, vt qui omnia christianae communionis iura ac priuilegia perdidissent. Alias si res non ita euidens esset & explorata, aut propria ipsorum peccantium confessio, aut legalis idoneorum testium probatio requirebatur. Sic AVGVSTINVS [o] declarat: *Nos a communione prohibere quemquam non possumus, nisi aut sponte confessum, aut in aliquo siue saeculari siue ecclesiastico indicio nomi-*

potuerunt? It. serm. XXII. de verbis apostoli. Damnatus est Caecilianus, absens primo, deinde a traditoribus &c.

(n) Vid. Caue prim. christ. part. III. c. V. p. 366. p. 566. edit. Germ. *Erstlich wollen wir erwegen, was es gemeiniglich für laster und beleidigungen gewesen, welche von der alten kirchen-zucht sind bestraft worden? Insgemein und durchgängig waren es alle und iede laster und unanständiges wesen, so entweder* an und vor sich selbst schon bekannt waren, *oder doch der kirchen zu wissen gethan und erwiesen wurden.*

(o) Augustin. homil. L. de poenitent. tom. X. p. 207.

natum atque conuictum. Quis enim sibi vtrumque audeat adsumere, vt cuiquam ipse sit accusator & iudex? INNOCENTIVS [p] episcopus Romanus ait: *Non facile quisquam ex suspicionibus abstinetur. Probatione cessante, vindictæ ratio conquiescit.* ORIGENES [q], *Vbi peccatum non est euidens*, inquit, *eiicere de ecclesia neminem possumus, ne forte eradicantes zizania, eradicemus simul cum ipsis etiam triticum.* Eadem ratio ab AVGVSTINO loco modo citato redditur. IVSTINIANVS hanc ecclesiæ regulam confirmauit sanctione ciuili, pœnamque simul constituit in eos, qui eam migrarent, in hunc modum decernendo [r]: *Omnibus episcopis & presbyteris interdicimus segregare aliquem a sacra communione, antequam caussa monstretur, propter quam sanctæ regulæ hoc fieri iubent. Si quis autem præter hoc a sancta communione quemquam segregauerit: ille quidem, qui iniuste a communione segregatus est, solutus excommunicatione a maiore sacerdote, sanctam mereatur communionem. Qui vero aliquem a sancta communione segregare præsumserit: modis omnibus a sacerdote, sub quo constitutus est, separabitur a communione, quanto tempore ille perspexerit, vt quod iniuste fecit, iuste sustineat.* Quemadmodum itaque illis haud licebat vniuersam aliquam multitudinem excommunicare, quamuis crimen eorum omnibus esset notum; ita nec singularem aliquem peccatorem excommunicare licebat, nisi crimen eius omnibus notum esset & execrabile appareret. Tunc secundum regulam AVGVSTINI [s] non debebat dormire disciplinæ seueritas. Si reus in iudicio accusatus esset, & veris documentis testibusque conuictus [t], iudex eum poterat coër-

(p) Innocent. epist. III. c. IV.

(q) Orig. hom. XXI. in Iosuam tom. I. p. 328. (p. 203. edit. Paris. MDCIV.)

(r) Iustin. nouel. CXXIII. c. XI. *πᾶσι τοῖς ἐπισκόποις καὶ πρεσβυτέροις ἀπαγορεύομεν ἀφορίζειν τινὰ τῆς ἁγίας κοινωνίας, πρὶν ἢ αἰτία δειχθῇ δι' ἣν οἱ ἐκκλησιαστικοὶ κανόνες τοῦτο γενέσθαι κελεύουσιν· εἰ δέ τις παρὰ ταῦτα τῆς ἁγίας κοινωνίας τινὰ χωρίσοι, ἐκεῖνος μὲν ὃς ἀδίκως ἀπὸ τῆς κοινωνίας ἐχωρίσθη, λυομένου τοῦ χωρισμοῦ ὑπὸ τοῦ μείζονος ἱερέως, τῆς ἁγίας ἀξιούσθω κοινωνίας· ὁ δὲ ἀδίκως τινὰ τῆς ἁγίας κοινωνίας χωρίσαι τολμήσας, πᾶσι τρόποις ὑπὸ τοῦ ἱερέως, ὑφ' ὃν τέτακται, χωρισθήσεται τῆς κοινωνίας, ἐφ' ὅσον χρόνον ἐκεῖνος συνίδοι, ἵνα, ὅπερ ἀδίκως ἐποίησε, δικαίως ὑπομείνῃ.*

(s) Aug. contr. epist. Parmen. lib. III. c. II. Quando cuiusque crimen notum est omnibus & omnibus execrabile apparet --- non dormiat seueritas disciplinæ.

(t) August. serm. XXIV. de verbis apost. ap. Gratian. caus. XXIII. quæst. IV. c.

cere, corripere, excommunicare, graduque deiicere. Alias autem episcopus nullum clericum nondum conuictum a communione suspendere poterat, nisi forte ad caussam dicendam comparere contumaciter detrectaret. Et hoc in concilio episcoporum, ad maiorem securitatem ab arbitraria iudicandi ratione præstandam, constitutum esse dicit [u]. Obseruatu quoque dignum hoc in negotio est, quod canones [x] vnius cuiusdam testimonium non admittant, velut documentum ad convincendum reum idoneum; idque secundum regulam in lege diuina datam: *In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum.* Immo vero si quis episcopus vel presbyter aliquem accusaret, solus sceleris eius conscius, testimonium eius non sufficere credebatur ad anathematis pœnam ei infligendam. Nam, vti modo ex AVGVSTINO audiuimus, nemo poterat cuiquam ipse esse & accusator & iudex. Et propterea in concilio *Vasensi* [y] tale decretum hac de re factum legimus: *Si tantum episcopus alieni sceleris se conscium nouit, quamdiu probare non potest, nihil proferat, sed cum ipso ad compunctionem eius secretis correptionibus elaboret. Quod si correptus pertinacior fuerit, & se communioni publice ingesserit, etiamsi episcopus in redarguendo illo, qui reum iudicat, probatione deficiat, indemnatus licet ab his, qui nihil sciunt, secedere ad tempus pro persona maioris auctoritatis iubeatur, illo, quamdiu probari nihil potest, in communione omnium, præterquam eius, qui eum reum iudicat, permanente.* Et hæc maior erat reuerentia, singulari episcopi testimonio exhibita, quam quidem in ecclesiis *Africanis* permittebatur. In concilio enim *Carthaginensi* septimo, tempore AVGVSTINI celebrato, regula præscripta dabatur in hunc modum [z]: *Placuit, vt si quando episcopus dicit, aliquem sibi*

XI. Si iudicandi potestatem accepisti, ecclesiastica regula, si apud te accusatur, si veris documentis testibusque conuincitur, coërce, corripe, excommunica, degrada.

(u) Aug. epist. CXXXVII. In episcoporum concilio constitutum est, nullum clericum, qui nondum conuictus est, suspendi a communione debere, nisi ad caussam suam examinandam se non præsentauerit.

(x) Can. apost. LXXIV. *Εἰς μαρτυρίαν τὴν κατ' ἐπισκόπου αἱρετικὸν μὴ προσδέχεσθαι, ἀλλὰ μηδὲ πιστὸν ἕνα μόνον· ἐπὶ στόματος γὰρ δύο ἢ τριῶν μαρτύρων σταθήσεται πᾶν ῥῆμα.* Vid. etiam concil. Ilerdens. ap. Crabium ex Iuone lib. V.

(y) Concil. Vasens. I. can. VIII.

(z) Concil. Carthag. VII. c. V.

 soli

soli proprium crimen fuisse confessum, atque ille neget: non putet ad iniuriam suam episcopus pertinere, quod ipsi soli non creditur: Et si scrupulo propriæ conscientiæ se dicit neganti nolle communicare, quamdiu excommunicato non communicauerit suus episcopus, eidem episcopo ab aliis non communicetur episcopis, vt magis caueat episcopus, ne dicat in quemquam, quod aliis documentis conuincere non potest. Adeo sollicite cauebant hi sancti episcopi, ne quem sufficienti & legali documento haud conuictum, condemnarent. AVGVSTINVS, qui huic concilio interfuit, rem narrat notatu dignam [a], quæ inter *Bonifacium*, vnum de clericis suis, & hominem, qui apud ipsum accusatus fuerat, contigerit. Quum res non euidentibus argumentis sed singulari testimonio vtriusque ageretur, noluisse se dicit eam decidere, sed iussisse vtrumque adire sepulcrum *Felicis* martyris, vt miraculo transfigeretur & diuino quodam iudicio, vbi humano iudicio refelli nec argui posset, quemadmodum in furis cuiusdam caussa *Mediolani* a se factum sit. Addit, quod lex ecclesiastica pariter & ciuilis quemquam damnari vetet vnius duntaxat hominis testimonio, vtpote quod ad convincendum eum non sufficiat. De lege ecclesiastica iam audivimus: quod ad legem ciuilem attinet, probabile est, ipsum respicere ad decretum *Constantini* imperatoris, quod in codice *Theodosiano* [b] hodieque reperitur, his verbis conceptum: *Manifeste sancimus, vt vnius omnino testis responsio non audiatur, etiam si præclara curiæ honore præfulgeat.* Quam in legem GOTHOFREDVS ita commentatur: *Quod heic definitur, illi simile est, quod olim dictum; Vni testi, neque Catoni, creditum:* ἑνὶ μαρτυροῦντι προσέχειν οὐδὲ Κάτωνι καλῶς ἔχει, *vti habetur apud* PLVTARCHVM. Vnde idem ille GOTHOFREDVS recte concludit [c], legem istam, quæ ad

Cod. Afric. can. CXXXII. Ὁμοίως ἤρεσεν, ἵνα ἐάν ποτε ἐπίσκοπος λέγῃ τινὰ αὐτῷ μόνῳ τὸ ἴδιον ἔγκλημα ὁμολογῆσαι, καὶ ἐκεῖνος ἀρνῆται, μὴ λογίσηται ὁ ἐπίσκοπος εἰς ἰδίαν ὕβριν συντείνειν, ὅτι αὐτὸς μόνος οὐ πιστεύεται, εἰ καὶ τῷ σκανδάλῳ τῆς ἰδίας συνειδήσεως λέγει, μὴ θέλειν ἑαυτὸν κοινωνεῖν τῷ ἀρνουμένῳ. Can. CXXXIII. Ἐφ' ὅσον τῷ ἀφωρισμένῳ μὴ κοινωνεῖ ὁ ἴδιος ἐπίσκοπος, τῷ αὐτῷ ἐπισκόπῳ ἄλλοι μὴ συγκοινωνήσωσιν ἐπίσκοποι, ὥστε μᾶλλον παραφυλάττεσθαι τὸν ἐπίσκοπον, μὴ λέγειν κατά τινος, ὅπερ ἀποδεῖξαι μὴ ἐλέγξαι παρ' ἑτέροις.
Augult. homil. XVI. de verbis domini. vid. §. VIII. sub litt. (c) p. 161.

(a) Augustin. epist. CXXXVII. tom. II. opp. p. 656. 657. 658. edit. Basil. MDLXIX.

(b) Cod. Theodos. lib. XI. tit. XXIX. de fide testium leg. III.

(c) Gothofr. in codic. Theod. lib. XI. tit. XXXIX. leg. III. Et tamen sub Con-

calcem

calcem codicis *Theodosiani* sub nomine *Constantini* exhibetur & testimonium etiam ab vno licet episcopo perhibitum accipi iubet, esse spuriam, (etsi in *capitularia* [d] CAROLI MAGNI & in *decretales* GRATIANI relatam); quia reliquis legibus omnibus tam ecclesiasticis quam ciuilibus, de hoc agentibus argumento, contraria sit.

PRAETEREA obseruatu dignum est, quod ad bonorum virorum innocentiam ab iniustis censuris tutam præstandam, multæ leges datæ sint, quibus testimonium hæreticorum aliorumque suspectorum & infamium hominum in iudicio accipi prohibetur, de quibus quum alibi [*] edisseruimus, hoc loco nihil amplius dicimus. Ex hactenus autem dictis satis abunde apparet, quod, licet veteres in disciplinæ suæ exercitio magnam adhibuerint seueritatem, non minore tamen cautione & circumspectione vsi sint, ne seueritas eius innocentes adficeret. Et quod quilibet innocens esse præsumtus sit, donec iusta & legalis probatio aduersus eum fieri potuerit. Neque vero hoc detrimento ecclesiæ fuit, quum satius sit, quosdam malos censuram effugere, quam bonos maximæ omnium pœnæ ob meram suspicionem vel alterius cuiuscumque arbitrariam libidinem exponi; quam etiam ob caussam, vt sæpius notauimus, ecclesia permisit, vt quis ab iniusta cuiusuis episcopi sententia ad synodum prouincialem appellaret.

§. XI.

Excommunicatio non ordinarie iunioribus, pueris, vel impuberibus inflicta.

ALIVD genus hominum, quos censura ecclesiastica raro

stantini magni nomine proponitur *lex 1. infra, de episcopali iudicio*, qua definitur, *Testimonium etiam ab vno licet episcopo perhibitum, omnes iudices indubitanter accipere oportere, nec alium audiri; quum testimonium episcopi a qualibet parte fuerit repromissum*, additis hic: *Illud est enim veritatis auctoritate firmatum, illud incorruptum, quod in sacrosancto homine conscientia mentis inlibatæ protulerit.* Idque ita relatum *capitular.* lib. VI. c. CCLXXXI. & a Gratiano, *c. omnes XI. quæst. 1.* Verum vt de tota *leg.* illa, *ad eam* dixi; ita & hoc suspectum est. Nam & id contrarium est peremtoriis *huius leg.* verbis, quum sub extremis Constantini annis ab eo lata est, & Dei verbo: quod Constantinus M. vt alias, ita & heic sequutus est, *Deut. XIX, 15.* Vide sis eumdem ad lib. XVI. tit. XII. leg. I. p. 306.

(*d*) Capitular. lib. VI. cap. CCLXXXI. Grat. cauf. XI. quæst. I. c. XXXVI.

(*) Lib. V. c. I. §. V. vol. II. p. 209.

aut numquam adficiebat,iuniores erant & pueri impuberes. Erant enim aliæ pœnæ illis accommodatiores, vt paterna reprehensio, animaduersio ac castigatio corporalis. Accedit, quod, si talibus vel maximas censuras infligere voluissent, earum auctoritatem potius imminuturi, disciplinamque ecclesiæ contemtui exposituri fuissent. Hinc SOCRATES de *Arsenio* abbate *Aegyptio* obseruat, ipsum iuniores monachos, qui deliquissent, a communione minime separasse, sed eos, qui prouecta essent ætate. Dixisse enim, iuvenem [e] excommunicatum contumacem fieri: seniorem vero cito excommunicationis dolorem sentire. Idem de disciplina maximæ ecclesiæ in monte *Nitria* obseruat PALLADIVS [f], quod in ipsa ecclesia fuerint tres palmæ, ex quibus vnaquæque habuerit flagellum suspensum. Et vnum quidem ad castigandos monachos, qui deliquissent: alterum ad puniendos latrones, si quando incidissent: tertium vero ad corrigendos peregrinos, qui in aliqua delicta incidissent. Ita in regula ISIDORI HISPALENSIS articulus quidam habet [g]: *In minori ætate constituti non sunt coërcendi sententia excommunicationis, sed pro quantitate negligentiæ congruis emendandi sunt plagis.* Recentior auctor *historiæ flagellantium* [h] regulam citat MACARII [i], BENEDICTI [k],

(e) Socrat. lib. IV. c. XXIII. Ἀρσένιος τοὺς τῶν νέων πταίσαντας οὐκ ἀφώριζεν, ἀλλὰ τοὺς προκόψαντας· λέγων ὅτι ὁ νέος ἀφορισθεὶς, καταφρονητὴς γίνεται· ὁ δὲ προκόψας τῆς ἐκ τοῦ ἀφορισμοῦ ὀδύνης ταχεῖαν λαμβάνει τὴν αἴσθησιν.

(f) Pallad. histor. Lausiac. c. VI. ἐν τῷ ὄρει τούτῳ τῆς Νιτρίας ἐκκλησία μία ἐστὶ μεγίστη· ἐν ταύτῃ τῇ ἐκκλησίᾳ τρεῖς φοίνικες ἑστᾶσιν, ἕκαστος ἔχων μάστιγα ἐφ' ἑαυτοῦ κρεμαμένην· καὶ ὁ μὲν ἔστιν εἰς ἐπιστροφὴν τῶν μοναχῶν τῶν πλημμελούντων· ὁ δὲ, εἰς τιμωρίαν λῃστῶν, ἐάνγε ἐμπέσωσί ποτε· ὁ δὲ, εἰς διόρθωσιν τῶν περιτυγχανόντων καὶ ἐκπεπτωκότων οἵοις δήποτε σφάλμασιν.

(g) Isidor. regul. c XVII.

(h) Histor. flagellant. c. V & VI.

(i) Macar. regul. c. XV. (In histor. flagell. p 145.) Si aliquis deprehensus fuerit in risu & scurrilitate sermonis, sicut ait apostolus, quæ ad rem non pertinent, iubemus huiusmodi duarum hebdomadarum spatio, in nomine domini omni *flagello* humilitatis *coerceri.* Idem: Si quis vero monachus furtum fecerit, quod potius sacrilegium dici potest, id censuimus ordinandum, vt *iunior virgis cæsus*, tanti criminis reus neutiquam officium clericatus excipiat. cetera.

(k) Benedict. regul. c. LXX. (Ibid. p. 156.) Vt nulli liceat quemquam fratrum excommunicare aut cædere, nisi cui potestas ab abbate data fuerit. Infantibus vero vsque ad quintum decimum annum ætatis, disciplinæ diligentia adhibeatur & custodia sit omnibus.

AVRE-

AVRELIANI [*l*] & GREORII MAGNI [*m*] in eamdem sententiam. Et CYPRIANVS [*] in vita *Cæsarii Arelatensis* dicit, istum episcopum, adhibita secundum legem *Mosis* flagellandi moderatione, solitum esse id accurate obseruare, vt nemo ex istis, qui ipsi parerent, siue illi serui essent, siue ingenui, si pro culpa flagellandi essent, amplius triginta nouem ictibus feriretur. Concilium *Agathense* [*n*] eamdem pœnam non iunioribus tantum monachis, sed inferioribus etiam clericis constituit. Et concilium *Matisconense* [*o*] speciatim vndequadraginta ictibus infligendis insistit. Concilium *Veneticum* [*p*] canonem *Agathensem* repetit. Et concilium *Epaonense* [*q*] statuit, vt iuniores clerici propter certum crimen vapulent, ob quod superioris loci clerici per integrum annum excommunicandos esse dicit. Neque vero hoc de hisce conciliis mirum videri nobis debet, siquidem AVGVSTINVS [*r*] adfirmat, hunc modum coërcitionis per verbera & a magistris artium liberalium, & ab ipsis parentibus, &

(*l*) Aurel. regul. c. XLI. (ibid. p. 172.) Pro qualibet culpa si necesse fuerit flagelli accipere disciplinam, numquam legitimus excedatur numerus, id est, triginta nouem.

(*m*) Gregor. Magn. lib. IX. epist. LXVI. (ibid. p. 104.) Quia ergo nequitia sine digna non debet vltione transire, supra scriptum Paschasium episcopum volumus admoneri, vt eumdem Hilarium prius subdiaconatus, quo indignus fungitur, priuet officio atque *verberibus publice castigatum* faciat in exilium deportari, vt vnius pœna multorum possit esse correctio.

(*) Cyprian. in vita Cæsar. Arelatens. apud Surium die XXVII Augusti, & in histor. flagell. p. 102.

(*n*) Concil. Agath. can. XXXVIII. Si verborum increpatio non emendauerit, etiam verberibus statuimus coërceri. It. can. XLI. Quem (clericum) ebrium fuisse constiterit, vt ordo patitur, aut triginta dierum spatio a communione statuimus submouendum, aut *corporali* subdendum *supplicio*.

(*o*) Concil. Matiscon. I. can. V. Si iunior fuerit, vno minus de quadraginta ictus accipiat.

(*p*) Concil. Venetic. can. VI.

(*q*) Concil. Epaonens. c. XV. Si superioris loci clericus hæretici cuiuscumque clerici conuiuio interfuerit, anni spatio pacem ecclesiæ non habebit. Quod *iuniores clerici* si præsumserint, *vapulabunt*.

(*r*) Augustin. epist. CLIX. ad Marcellin. Noli perdere paternam diligentiam, quam in ipsa inquisitione seruasti, quando tantorum scelerum confessionem non extendente eculeo, non sulcantibus vngulis, sed virgarum *verberibus* eruisti. Qui modus coërcitionis & a magistris artium &c.
August. serm. CCXV. de tempore. Si ad vos pertinent, etiam flagellis cædite &c.

 sæpe

ſæpe etiam in iudiciis ſolere ab epiſcopis adhiberi. Et plana quidem horum omnium ratio videtur eſſe, non tam differentia criminum, quam ætatis & conditionis in hominibus diſtinctio.

§. XII.

Quemadmodum poſt mortem interdum aliqui excommunicati fuerint.

Alia diſquiſitio inſtitui poteſt de mortuis; num vlla excommunicatio hominibus poſt mortem inflicta ſit, ſi in pace & communione eccleſiæ deceſſiſſent? Iam obſeruatum [*] nobis eſt, quod, ſi qui impœnitentes, vinculis excommunicationis nondum relaxati, diem ſuum obiiſſent, hi quidem ſine ritibus & cærimoniis, in chriſtianorum exſequiis alioquin vſitatis, efferri & omni futura commemoratione in precibus & oblationibus eccleſiæ priuari conſueuerint, nominibus eorum de diptychis, quæ defunctorum in pace & communione eccleſiæ memoriam continebant, deletis. At vero quæſtio hoc loco non eſt de iis, qui ita excommunicati deceſſerunt, ſed de illis, qui in externa communione & pace eccleſiæ, nec ſub vlla cenſura eccleſiaſtica, defuncti ſunt; num, recens detectis poſt mortem eorum erroribus vel criminibus, excommunicationi obnoxii fuerint, & quemadmodum iſta eis cenſura infligi ſolita ſit? Iam hæc quæſtio ex parte facilis ad ſoluendum eſt ex celebrata illa agendi ratione CYPRIANI cum *Geminio* quodam *Victore*, qui contra regulam in concilio datam *Geminium Fauſtinum* presbyterum teſtamento ſuo tutorem conſtituerat; quamob rem CYPRIANVS datis poſt mortem eius ad eccleſiam *Furnitanam*, in qua ille vixerat, litteris, vt concilii ſententiam contra eum exſequerentur, hunc in modum ſcripſit: *Ideo Victor, quum contra formam*, [s] *nuper in concilio a ſacerdotibus datam, Geminium Fauſtinum preſbyterum auſus ſit tutorem conſtituere, non eſt, quod pro dormitione eius apud vos fiat oblatio, aut deprecatio aliqua nomine eius in eccleſia frequentetur.* Hæc manifeſta erat excommunicatio poſt mortem, qua *Victorem*, nomen eius de diptychis expungi iubendo, mulctabat CYPRIANVS. Aliud iſtiuſmodi decretum in codice *Africano* legi-

(*) Cap. II. §. XI. pag. 97.

(s) Cyprian. epiſt. LXVI. al. I. ad cler. Furnitan. p. 3. (p. 170. edit. Fell. Amſtel.)

mus

mus aduerſus quemcumque epiſcopum, qui hæreticos vel paganos hæredes ſuos conſtituere auſus fuerit, ſiue de cognatione ſua forent ſiue non: [t] *Poſt mortem anathema ei dicatur, atque eius nomen inter Dei ſacerdotes nullo modo recitetur.* Cum his congruit, quod AVGVSTINVS plus vice ſimplice dicit de *Cæciliano*, epiſcopo *Carthaginenſi*: *Si vera eſſent, quæ a Donatiſtis obiecta ſunt Cæciliano, & nobis poſſent aliquando monſtrari, ipſum iam mortuum* [u] *anathematizaremus.* Neque exempla huius cenſuræ in hos illos edita deſunt. Ita enim *Origenes*, vti fidem nobis facit SOCRATES [x], circiter ducentis poſt obitum ſuum annis a *Theophilo* epiſcopo *Alexandrino* excommunicatus eſt. Idem quoque *Theodoro Mopſueſteno* a concilio generali quinto [y] factum, quemadmo-

(t) Cod. Afric. LXXXI. μετὰ θάνατον ἀνάθεμα τοιούτῳ λεχθείη, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ μηδαμῶς παρὰ τοῖς τοῦ θεοῦ ἱερεῦσιν ἀναφέρεσθαι.

(u) Auguſt. epiſt. I. ad Bonifac. comitem p. 80. (p. 208. edit. Baſil. MDLXIX.) Item epiſt. CLII. quæ eſt epiſtola ſynodica concilii Cirtenſis ad Donatiſtas. Si forte maius eſſet inuentus, ipſum anathematizaremus.

(x) Socrat. lib. VII. c. XLV. θαυμάσαι δέ μοι ἔπεισι, πῶς ὁ φθόνος Ὠριγένους μὲν τελευτήσαντος, ἥψατο, Ἰωάννου δὲ ἐφείσατο· ὁ μὲν γὰρ μετὰ διακόσια ἔτη που τῆς ἑαυτοῦ τελευτῆς, ὑπὸ Θεοφίλου ἀκοινώνητος γέγονεν· Ἰωάννης δὲ, τριακοστῷ πέμπτῳ ἔτει μετὰ τὴν τελευτὴν εἰς κοινωνίαν ὑπὸ Πρόκλου ἐδέχθη. *Mirari ſubit, qui factum ſit, vt inuidiæ liuor Origenem quidem mortuum appetierit, Ioanni vero pepercerit. Nam* ille *quidem* annis circiter ducentis poſt obitum ipſius a Theophilo excommunicatus eſt. *Ioannes vero anno poſt mortem quinto ac triceſimo, a Proclo receptus eſt in communionem.*

(y) Euagr. lib. IV. c. XXXVII. ἀναγνωσθεισῶν πολλῶν ῥήσεων Θεοδώρου καὶ Θεοδωρίτου, δειχθέντος δὲ ὡς καὶ πάλαι Θεόδωρος κατεκέκριτο, καὶ ἐκ τῶν ἱερῶν ἀπηλείφθη δέλτων καὶ ὡς μετὰ θάνατον δέοι τοὺς αἱρετικοὺς κατακρίνεσθαι· Θεόδωρον μὲν ἁπάσαις τὸ δὴ λεγόμενον ἀναθεματίζουσι κ. τ. λ. *Poſtquam multa loca ex libris Theodori ac Theodoriti recitata eſſent, oſtenſumque præterea eſſet, Theodorum iam pridem condemnatum fuiſſe, nomenque eius ex ſacris diptychis expunctum, & hæreticos etiam poſt mortem condemnandos eſſe: omnes vno conſenſu* Theodorum *quidem* ipſum anathematizarunt *&c.*
Iuſtin. epiſt. in act. I. concil. V. general. (tom. V. concil. p. 423.) Ex his omnibus cognoſcetis, quod ab illo tempore condemnatus eſt tam ipſe (Theodorus) quam blaſphemiæ eius a ſanctis patribus, & quod propter iſtas ſuperioribus temporibus *deletum eſt & nomen eius a ſacris diptychis eccleſiæ*, cuius fuit epiſcopus. Hortans autem etiam illud diſceptare, quod vane profertur ab eis, qui dicunt, non oportere poſt mortem hæreticos anathematizari; & ſequi in hoc doctrinam ſanctorum patrum, qui non ſolum viuentes hæreticos condemnauerunt, ſed & poſt mortem, vtpote in ſua im-

dum

dum ex EVAGRIO, epistola *Iustiniani* & concilii istius actis apparet. Similiter concilium generale sextum [z] *Honorium* pontificem *Romanum*, tamquam *Monothelitam*, iam mortuum anathemati subiecit, vna cum *Cyro*, episcopo *Alexandrino*, & *Theodoro*, episcopo *Pharanitano*, & *Sergio*, *Pyrrho*, *Petro* & *Paulo*, episcopis *Constantinopolitanis*, quorum omnium nomina de sacris diptychis istius concilii iussu expuncta sunt. Magna quidem inter ecclesiæ *Romanansis* scriptores disputatio est, an nomen *Honorii* summi pontificis sui in atro horum catalogo exstare oporteat, (BARONIO [a] quidem acta istius conciiii, vbi nomen eius scriptum sit, corrupta esse adfirmante; CAMBEFISIO [b] contra, integro volumine aduersus BARONIVM edito, genuina esse demonstrante:) Quomodocumque autem res se habet, de reliquis omnibus dubium non est, quin post mortem ab hoc concilio anathematis fulmine icti sint. Nonnumquam homines iniuste excommunicabantur vel viuentes vel mortui: atque tum ratio communioni eos restituendi hæc erat, vt eorum nomina in diptychis sacris rursus scriberentur, ex quibus antea expuncta fuerant. Ita THEODORETVS [c] *Alexandrum* episcopum *Antiochiæ* nomen *Chrysostomi* ecclesiasticis tabulis adscripsisse narrat, in quibus per plures annos omissum fuerit. Et *Ioannes* episcopus *Constantinopolitanus* in synodo ad an. DXVIII. habita nomina restituit *Leonis* præsulis *Romani*, *Euphemii*, *Macedonii*, & concilii *Chalcedonensis* [d], quæ per fraudem *Anastasii* imperatoris, qui hæresi *Eutychianæ* addictus erat, ex diptychis ecclesiæ fuerant deleta. Hæc erat methodus tum damnandi, tum reuocandi homines in communionem ecclesiæ post mortem. Negare eis christianam sepulturam, aut non recipere eorum oblationes, aut

pietate mortuos anathematizauerunt, sicut eos, qui iniuste condemnati sunt, reuocauerunt post mortem, & in sacris diptychis scripserunt.

(z) Concil. Constantinop. VI. gen. act. XIII. (tom. VI. concil. p. 939. seqq.)

(a) Baron an. DCLXXX. n. XXXIV. (n. XXXVI. tom. VIII. edit. Antuerp. MDCXI.) Item ad ann. DCLXXXI. n. XXII. XXVI. XXVII. ad ann. DCLXXXII. n. IX. X. XI. XII. cit. edit.)

(b) Cambefis. histor. Monothelitar. Par. MDCXLVIII.

(c) Theodor. lib. V. c. XXXIV. οὗτος τὴν Ἰωάννου τοῦ πάνυ προσηγορίαν πρῶτος τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς διπτύχοις ἐνέταξε.

(d) Vid. acta concil. Constantinop. sub Menna act. V. p. 164. c. d. p. 165. b. c. d. p. 172. b. c.

ex-

expungere illorum nomina diptychis ecclesiæ, idem erat ac declarare eos anathemate ictos proiectosque ex communione fidelium, cum quibus post obitum ecclesia communionem servabat. Atque eatenus homines consideravimus, qui vel vivi vel mortui ecclesiasticis censuris subiici potuerunt vel non potuerunt.

§. XIII.

Censuræ ecclesiasticæ non inflictæ propter peccata levia.

SEQVITVR iam, vt dispiciamus crimina, propter quæ istæ censuræ infligi potuerint. Et heic quidem canones generatim peccata grauiora a leuioribus curate solent distinguere, quippe quorum priora talia tantum erant, vt eorum in excommunicationis negotio ratio haberetur. Quum enim hæc omnium pœnarum esset grauissima, non propter quoduis erratum infligenda erat. Hinc concilium *Agathense* [e] præcipit: *Episcopi, si sacerdotali moderatione postposita, innocentes, aut minimis caussis culpabiles excommunicare præsumserint, & ad gratiam festinantes recipere fortasse noluerint, a vicinis episcopis cuiuslibet prouinciæ litteris moneantur: Et si parere noluerint, communio illis vsque ad tempus synodi a reliquis episcopis negetur.* Nonnulla exemplaria legunt: *Communio illis vsque ad tempus synodi a reliquis episcopis NON negetur*: Et sic ad excommunicatos id refertur, vt quamuis ab suis ipsorum episcopis ob leues caussas ecclesia præpropere eiecti fuerint, reliqui tamen episcopi communionem eis non negent, vsque dum eorum caussa in synodo audiatur. Concilium *Aurelianense* quintum [f] simile decretum habet: *Nullus sacerdotum quemquam rectæ fidei hominem pro paruis & leuibus caussis a communione suspendat: Præter eas culpas, pro quibus antiqui patres arceri iusserunt committentes.* Et hoc in concilio *Auernensi* [g], eadem ætate an. DXLIX. celebrato, repetitur.

(e) Concil. Agath. c. III. Vid. Gratian. causs. XI. quæst. III. c. VIII. vbi hic canon citatur, & *correctores Romani* hanc variam lectionem obseruant: Denegetur] *Sic habet Iuo, & Pannormia & antiquiores conciliorum editiones & duo Vaticana exemplaria: videturque huic simile, quod legitur, sup. 6. q. 2. c fin. sed in recentioribus editionibus est*, non denegetur.

(f) Concil. Aurel. V. c. II.

(g) Concil. Auernens. II. c. II. (tom. V. concil. p. 402.)

§. XIV.

Quid veteres per paruas cauſſas hoc in negotio intelligant, quomodo eas a grauioribus diſtinguant.

Qvaeri autem poteſt, Quid veteres per paruas cauſſas & leuia peccata in hoc eccleſiaſticarum pœnarum negotio intelligant? Et quomodo hæc a grauioribus criminibus, hominem excommunicationi & publicæ pœnitentiæ in eccleſia ſubiicientibus, diſtinguant? Ad quarum rerum intelligentiam multum proderit, non tantum diſciplinæ eccleſiaſticæ naturam perſpicue nobis ob oculos proponere, ſed futilitatem etiam recentioris diſtinctionis inter peccatum mortale & veniale oſtendere, prout illa a *Romanenſibus* adhibetur, vt omnia peccata, quæ mortalia ſunt, ſub confeſſionis auricularis & arcanæ abſolutionis reducant neceſſitatem. Iam certum eſt & exploratum, veteres nullum peccatum crediſiſſe veniale, quatenus hoc ſignificat non indigum veniæ, ſed eo ſenſu omnia peccata in ſe & natura ſua eſſe mortalia & iſtiuſmodi, vt eorum veniam a Deo petere neceſſe habeamus. Quum autem peccata quædam humanæ fragilitatis & inconſiderantiæ in optimo quoque ſint & peccata quotidiana, ſine quibus hæc vita non ducitur: hæc peccata *venialia* vocare ſolebant, vtpote quæ non aliam pœnitentiam requirant, niſi generalem quamdam confeſſionem; nec aliam veniam, niſi quæ piis mentibus, peccata ſua quotidie agnoſcentibus & condonari ſibi, preces ad Deum fundendo, cupientibus diuinitus indulgetur. Præterea ſunt alia peccata voluntaria & peioris naturæ, quæ, ſi quis continuet, nec ſeria pœnitentia ductus emendare ſtudeat, euadunt mortalia, hominemque regno cælorum excludunt. Et tamen eorum multa erant iſtiuſmodi, vt homines non ſubiicerent grauiſſimis eccleſiæ cenſuris, ſed tantum generalioribus reprehenſionibus & exhortationibus ad pœnitentiam ſanari deberent. Hæc ſimiliter, reſpectu habito ad diſciplinæ eccleſiaſticæ ſeueritatem, quæ ea non adficiebat, interdum vocabantur leuia & venialia peccata, in oppoſitione atrociorum, quæ homines excommunicationi & publicæ pœnitentiæ, ad faciendam ſui expiationem, ſubmittebant. Hæc peccata natura ſua mortalia erant & quod ad effectum peccatoribus fatalia. Verumtamen eccleſia multis de cauſſis haud alia cenſura, quam paſtorali admonitione, in

in ea animaduertere necesse habebat. Tertium autem aliquod genus erat peccatorum, quæ grauia erant, publica & atrocia, de quibus peccatores facile argui & conuinci poterant. Et hæc erant grauia illa peccata (vti in oppositione vtriusque ante memorati generis vocari solent) quibus summa ecclesiasticæ disciplinæ seueritas adhibebatur, nisi multitudo peccantium, vel criminis conscientia & affinitas, vel metus schismatis (quemadmodum antea obseruauimus) exercitium eius impediret. Hæc triplex peccatorum distinctio accurate notatur ab AVGVSTINO in libro *de fide & operibus*. *Nisi essent*, inquit [b], *quædam* (peccata) *ita grauia, vt etiam excommunicatione plectenda sint, non diceret apostolus: Congregatis vobis & meo spiritu, tradere eiusmodi hominem satanæ in interitum carnis, vt spiritus saluus sit in die domini Iesu; vnde etiam dicit, Ne lugeam multos ex iis, qui ante peccauerunt & non egerunt pœnitentiam super immunditiem & fornicationem, quam gesserunt. Item, nisi essent quædam non ea humilitate pœnitentiæ sananda, qualis in ecclesia datur eis, qui proprie pœnitentes vocantur, sed quibusdam correptionum medicamentis, non diceret ipse dominus: Corripe eum inter te & ipsum solum, & si te audierit, lucratus es fratrem tuum. Postremo, nisi essent quædam, sine quibus hæc vita non agitur, non cotidianam medelam poneret in oratione, quam docuit, vt dicamus, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* Manifestum hinc est, non quæcumque grauia & cotidiana peccata hominem publicæ censuræ excommunicationis subiecisse, sed ea tantum, quæ primi generis & grauissima erant. Aliis in locis peccata in duas tantum classes distinguit, in grandia & minuta; peccata, quæ homines publicam pœnitentiam agere compellant, & peccata, quorum venia precibus, gemitibus, ieiuniis, eleemosynis, iniuriarum condonatione, sine impacta publicæ pœnitentiæ necessitate, obtineatur. Illa vocat lethalia, hæc venialia; non quasi non sint natura sua mortalia, sed quia sine solemnibus publicæ pœnitentiæ cærimoniis condonantur. Ita multa grandia peccata, vt iracundia, prauæ cogitationes, maledicentia & immoderatus rerum concessarum vsus, in minutis peccatis ab ipso ponuntur, si cum grauioribus facinoribus, homicidio, furto & adulterio comparentur. *Libe-*

(b) August. de fide & operibus c. XXVI. (tom. IV. opp. p. 82. ed. Bas. MDLXIX.)

ratus

ratur, inquit [*i*], *ab illis letalibus & grandibus pecatis, qualia sunt facinora, homicidia, furta, adulteria, praeter illa, quae minuta videntur esse peccata linguae aut cogitationum, aut immoderationis in rebus concessis, facit veritatem confessionis, & venit ad lucem in operibus bonis: quoniam minuta plura peccata, si negligantur, occidunt. Minutae sunt guttae, quae flumina implent, minuta sunt grana arenae: sed si multa arena imponatur, premit atque opprimit. Hoc facit sentina neglecta, quod facit fluctus irruens. Paullatim per sentinam intrat, sed diu intrando & non exhauriendo, mergit nauim. Quid est autem exhaurire, nisi bonis operibus agere, vt non obruant peccata: gemendo, ieiunando, tribuendo, ignoscendo!* Peccata minuta, de quibus heic loquitur AVGVSTINS, non erant sola peccata inconsiderantiae & humanae fragilitatis, sed altioris cuiusdam gradus. Nihilo tamen secius minuta peccata vocat, comparando ea cum grandibus illis facinoribus, adulterio & homicidio, propter quae homines publicae poenitentiae subiiciantur, quod non fiat propter alia peccata; quae tamen fatalia euadant, nisi homines confessione, pio luctu & ieiunio, eleemosynis & amore inimicorum depurgare ea studeant. Alio loco de duplici poenitentia pro duplicis generis peccatis, post baptismum commissis, distincte loquitur in hunc modum [*k*]: *Est alia paenitentia quotidiana. Et vbi illam ostendimus? non habeo, vbi melius ostendam, quam in oratione dominica, vbi dominus orare nos docuit, & quid ad patrem dicamus ostendit, & in his verbis posuit. Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Est & paenitentia grauior atque luctuosior, in qua proprie vocantur paenitentes, remoti etiam a sacramento altaris participandi, ne accipiendo indigne iudicium sibi manducent & bibant. Illa vero paenitentia luctuosa est: graue vulnus est. Adulterium forte commissum est, forte homicidium, forte aliquid sacrilegum. Grauis res, graue vulnus, letale, mortiferum. Sed omnipotens medicus.* Heic iterum plana distinctio est inter talia grauia peccata, qualia sunt adulterium, sacrilegium & homicidium, pro quibus homines longam & publicam poenitentiam agere oportebat: & ea peccata, quae inferioris erant gradus, eluenda quotidianis precibus & quotidiana poenitentia, quae omnium peccatorum gra-

(*i*) Augustin. tractat. XII. in Ioann. p. 47. (tom. IX. opp. p. 112. edit. Basil.)
(*k*) August. homil. XXVII. ex L. tom. X. p. 177. (p. 480. 482. ed. Basil.)

vium

vium & leuium, quæ non essent summi gradus, erant remedia. Idcirco publicam pœnitentiam vocat *pœnitentiam maiorem* pro grauibus & mortalibus peccatis, in oppositione minoris & quotidianæ pœnitentiæ pro peccatis leuioribus, quæ venialia nominat, quia facilius condonantur ordinaria illa & quotidiana pœnitentia. Ita catechumenos docens, quemadmodum post baptismum viuere debeant, ait [*l*]: *Non vobis dico, quia sine peccato heic viuetis: Sed sunt venialia, sine quibus vita ista non est. Propter omnia peccata baptismus inuentus est: Propter leuia, sine quibus esse non possumus, oratio inuenta. Quid habet oratio? Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Semel abluimur baptismate. Quotidie abluimur oratione. Sed nolite illa committere, pro quibus necesse est, vt a Christi corpore separemini; quod absit a vobis. Illi enim, quos videtis agere pœnitentiam, scelera commiserunt, aut adulteria, aut aliqua facta immania: Inde agunt pœnitentiam. Nam si leuia peccata eorum essent, ad hæc quotidiana oratio delenda sufficeret. Ergo tribus modis dimittuntur peccata in ecclesia, in baptismate, in oratione, in humilitate maioris pœnitentiæ.* Vbi per maiorem pœnitentiam, publicam pœnitentiam, in ecclesia pro grauissimis tantum peccatis actam, intelligi manifestum est. Adeoque pœnitentia minor, quotidianis precibus iuncta, sufficiebat ad delenda, tam peccata leuia & quotidie obuia, quam maiora peccata, pro quibus non publica pœnitentia, sed tantum sincera peccatoris emendatio, bona opera & speciatim opera caritatis & misericordiæ producens, requirebatur. Ita in *enchiridio* suo [*m*]: *De quotidianis, breuibus, leuibusque peccatis, sine quibus hæc vita non ducitur, quotidiana oratio fidelium satisfacit. --- Delet omnino hæc oratio minima & quotidiana peccata. Delet & illa, a quibus vita fidelium, scelerate etiam gesta, sed pœnitendo in melius mutata, discedit: si, quemadmodum veraciter dicitur, Dimitte nobis debita: quoniam non desunt, quæ dimittantur; ita veraciter dicatur, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* Sæpe peccata distiuguit a criminibus [*n*], illa talia peccata esse statuens, quæ quotidiana ora-

(*l*) August. de symbolo ad catechumenos. lib. I. c. VII. (tom. IX. p. 1101. ed. Bas.)

(*m*) August. enchirid. cap. LXXI.

(*n*) August. homil. XLI. ex L. Homo baptizatus, si vitam, non audeo dicere sine *peccato* (quis enim sine peccato?) sed vitam sine *crimine* duxerit, & alia habet peccata, quæ quotidie dimittuntur in oratione dicente, Dimitte

tione & quotidiana pœnitentia dimittantur; hæc autem eiusmodi atrocia flagitia, qualia ſunt homicidium, adulterium, ſcortatio, furtum, fraus, ſacrilegium & iſtiuſmodi alia, pro quibus homines publicam in eccleſia pœnitentiam ſubire oporteat. Et res eaſdem intelligit, quando grauia peccata & leuia, mortalia & venialia toties diſtinguit [o]; illis quidem publicam, his vero priuatam præſcribens pœnitentiam. Ex quibus omnibus liquido apparet, nec peccata humanæ fragilitatis & quotidianæ incurſionis, quibus optimus quiſque obnoxius eſt; nec multa alia peioris generis, qualia ſunt mala quædam verba, malæ cogitationes, & intemperantia in rerum conceſſarum vſu, iracundia & frequens itio in ius propter cauſſas leuiores, in iſtis atrocibus criminibus habita fuiſſe, propter quæ delinquentibus diſciplinæ eccleſiaſticæ ſeueritas adhibenda eſſet; ſed omnia iſtiuſmodi peccata, quæ inferioris cuiuſdam ſunt gradus, vel non ita facile homini demonſtrari poſſunt, fuiſſe tantum obnoxia vituperationi & propriis eorum conſcientiis relicta, quotidiana oratione ſiue priuata pœnitentia & emendatione curanda.

ATQVE rem ita ſe habuiſſe ab initio, ex iis manifeſtum eſt, quæ contra ARNALDVM & alios communionis ſuæ ſcriptores hac de re diſputat eruditus DV PINIVS [*]. Obſeruat hic, veteres omnes hac ipſa diſtinctione inter peccata leuia &

nobis debita noſtra &c. quando diem finierit, vitam non finit, ſed tranſit de vita in vitam.

It. tractat. XLI. in Ioan. tom. IX. p. 126. Apoſtolus, quando elegit ordinandos, -- non ait, ſi quis ſine *peccato* eſt; hoc enim ſi diceret, omnis homo reprobaretur, nullus ordinaretur; ſed ait, ſi quis ſine *crimine* eſt, ſicut eſt homicidium, adulterium, aliqua immunditia fornicationis, furtum, fraus ſacrilegium & cetera huiuſmodi.

Paullo ante: *Crimen* eſt *peccatum graue*, accuſatione & damnatione digniſſimum.

De ciuit. lib. XXI. c. XXVII. Non putare, nos eſſe ſine *peccatis*, etiamſi a *criminibus* eſſemus immunes.

(o) Auguſtin. tractat. XXVI. in Ioan. p. 93. (p. 227. lin. vlt. edit. Baſil. MDLXIX.) Peccata & ſi ſint quotidiana, vel non ſint *mortifera*, antequam ad altare accedatis, attendite, quod dicatis.

De ſymbol. lib. I. c. VII. c. cit. ſub litt. anteced. (l) in textu. It. contr. Iulian. Pelag. lib. II. c. X.

(*) Du Pin bibliotheque cent. IV. pag. 218. (tom. II. pag. 275. a. edit. Gallic. MDCLXXXX.) *Il eſt bon de faire remarque en paſſant, comment les Peres*

gran-

grandia vsos esse, & capitalia tantum & mortalia crimina in eorum peccatorum numero habuisse, quæ excommunicatione plectenda sint. TERTVLLIANVS, etiam quando contra ecclesiam disputat in capite de absolutione & restitutione peccatorum in ecclesiæ communionem, non inficiatur, multa esse peccata, quæ non subiiciantur censuræ excommunicationis, quia sint delicta quotidianæ incursionis, quibus omnes simus obiecti. *Cui enim*, inquit [p], *non accidet aut irasci inique vltra solis occasum, aut & manum immittere, aut facile maledicere, aut temere iurare, aut fidem pacti destruere, aut verecundia aut necessitate mentiri; in negotiis, in officiis, in quæstu, in victu, in visu, in auditu quanta tentamur? Vt, si nulla sit venia istorum, nemini salus competat.* Addit: *Sunt autem & contraria istis, vt grauiora & exitiosa, quæ veniam non capiant* (loquitur ex rigidis *Montanismi* principiis) *homicidium, idololatria, fraus, negatio, blasphemia, vtique & mœchia & fornicatio, & si qua alia violatio templi DEI.* In libro aduersus *Marcionem* septem recenset peccata, quæ *capitalia delicta* vocat [q], *idololatriam, blasphemiam, homicidium, adulterium, stuprum, falsum testimonium, fraudem.* Clerus *Romanus* eamdem distinctionem inter grandia & leuia peccata obseruat, quando in epistola ad CYPRIANVM [r] idololatriam *grande delictum & ingens supra omnia peccatum* appellat. Et CYPRIANVS ipse [s] summum delictum vocat, & blasphemiam spiritus sancti, quæ veniam non habeat, sed hominem æterni peccati reum faciat, hoc est peccatum in vtroque mundo puniendum sine pœnitentia. Quæ notio est, (vt hoc obiter notemus) quam veterum plerique de peccato in spiritum sanctum habuerunt, non quod absolute irremissibi-

entendent cette distinction de grands & de petits pechez. Tertullien, qui est le premier, qui en parle clairement dans son livre de la Pudicité, met au nombre des petits pechez la colere, la medisance, une serment inutile, un manque de parole, un mensonge fait par honte ou par necessité &c. vsque ad pag. 276. sub finem.

(p) Tertull. de pudicit. c. XIX.

(q) Tertull. contr. Marcion. lib. IV. c. IX.

(r) Ap. Cyprian. epist. XXVI. al. XXXI p. 63. (p. 214. edit. Fell. Amstelod.)

(s) Cyprian. epist. X. al. XVI. p. 36. (195, edit. Amstel.) *Summum delictum* esse, quod persecutio committi coëgit, sciunt ipsi etiam, qui commiserunt, cum dixerit dominus, Qui blasphemauerit spiritum sanctum, non habebit remissam, sed reus est æterni peccati.

le [t] ſit, ſed quod homines pro eo puniendi ſint tam in hoc quam futuro mundo, niſi illius vere eos pœniteat. Iterum CYPRIANVS loquens de idololatria eorum, qui in perſecutione lapſi erant [u], *grauiſſimum atque extremum delictum* vocat. Loquens etiam de adulterio, fraude atque homicidio, *mortalia crimina* [w] appellat, a minoribus peccatis ea diſtinguendi gratia. Ita ORIGENES dicit, eſſe quaſdam culpas mortales & grauiores, in quibus eccleſia [x] ſemel tantum vel raro pœnitentiæ locum concedat, eſſe autem dicit peccata quædam communia, quæ frequenter incurramus, & quæ ſemper pœnitentiam recipiant & ſine intermiſſione redimantur. Vbi clare indicat, pœnitentiam, quam eccleſia ſemel concedat in grauioribus peccatis, publicam ſignificare pœnitentiam in eccleſia: minora autem & communia peccata alia ratione expiari, & toties quidem, quoties committantur, per quotidianam pœnitentiam. Alio loco [y] leuibus culpis adnumerat, in quibus omnes magis vel minus arguantur, videlicet detractionem, qua ſibi inuicem homines detrahant, inflationem, epulationem, verbum mendacii & otioſum, & ſimilia iſtiuſmodi leuiora errata, quæ etiam in illis, quæ proficere videantur in eccleſia, frequenter inueniri dicit. Hæc igitur non poterant eſſe ea peccata, quæ hominem ordinarie ſubiiciebant excommunicationi, niſi o-

(t) Vid. Cap. VII. §. III.

(u) Cypr. epiſt. XI. al. XV. ad martyr. p. 34. (p. 193. edit. Amſtelod.) ante actam pœnitentiam, ante exomologeſin *grauiſſimi atque extremi delicti* factam &c.

(w) Cypr. de patient. p. 21?. (p. 148. lin. vlt. ed. Amſtel.) Adulterium, fraus, homicidium mortale crimen eſt.

(x) Orig. homil. XV. in Leuitic. tom. I. p. 174. (p. 109. c. d. edit. Pariſ. MDCIV.) Si nos aliqua culpa moralis (alii rectius legunt, *mortalis*) inuenerit, quæ non in *crimine mortali*, non in blaſphemia fidei, -- ſed vel in ſermonibus, vel in morum vitio conſiſtat, --- huiuſmodi culpa ſemper reparari poteſt, nec aliquando tibi interdicitur de culpis huiuſmodi pœnitudinem gerere. In *grauioribus* enim *criminibus* ſemel tantum, vel raro pœnitentiæ conceditur locus: iſta vero *communia*, quæ frequenter incurrimus, ſemper pœnitentiam recipiunt & ſine intermiſſione redimuntur.

(y) Id. tract. VI. in Matth. p. 60. (p. 38. m. edit. Pariſ.) Nec enim exiſtimo, cito aliquem inueniri in eccleſia, qui non iam ter in eadem culpa argutus ſit, vtpote in detractione, qua inuicem homines detrahunt proximis ſuis, aut inflatione, aut in epulatione, aut in verbo mendacii vel otioſo, aut in tali aliqua culpa leui, quæ etiam in illis, qui videntur proficere in eccleſia, frequenter inueniuntur.

mnes

mnes & singulos homines tam seueræ censuræ obnoxios statuas. Erant autem alia crimina, quæ grauiora vocat & peccata ad mortem, vti adulterium, homicidium, effeminatio & pæderastia, quæ qui committeret, is gentilis & publicani loco habebatur. AMBROSIVS [z] eamdem peccatorum distinctionem adhibet: *Sicut vnum baptisma, ita vna pœnitentia, quæ tamen publice agitur. Nam quotidiani nos debet pœnitere peccati: Sed hæc delictorum leuiorum, illa grauiorum.* Ita quoque PROSPER, vel IVLIANVS POMERIVS sub eius nomine [a], ait: *Exceptis peccatis, quæ tam parua sunt, vt caueri non possint, pro quibus expiandis quotidie clamamus ad Deum, & dicimus, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, illa crimina caueantur, quæ publicata suos auctores humano faciant damnari iudicio.* Intelligit, illa capitalia peccata esse ea crimina, quæ homines excommunicationi subiiciant, non autem leuiora delicta, quæ quotidiana tantum pœnitentia emendanda sint. CASSIANVS septem genera humanorum lapsuum obseruat, quæ a mortalibus peccatis distinguit. *Aliud est*, inquit [b], *admittere mortale peccatum, & aliud est, cogitatione, quæ peccato non caret, præueniri, vel ignorantiæ, aut obliuionis errore aut facilitate otiosi sermonis offendere, aut ad punctum in fidei theoria aliquid hæsitare, aut subtili quadam κενοδοξίας titillatione pulsari, aut necessitate naturæ aliquantisper a summa perfectione recedere. Hæc enim sunt septem lapsuum genera, in quibus sanctus licet nonnumquam cadat, tamen iustus esse non desinit, quæ quamuis leuia esse videantur ac parua, tamen faciunt eum sine peccato esse non posse. Habet enim, pro quibus quotidianam gerens pœnitudinem & veniam veraciter debeat postulare, & pro suis indesinenter orare peccatis, dicens: Dimitte nobis debita nostra.* GREGORIVS NYSSENVS canonicam epistolam scripsit de disciplina, vbi, obseruante DV PINIO [*], accurate recenset peccata publicæ pœnitentiæ obnoxia, quæ omnia sint immania peccata, & ingentia facinora, vt idolola-

(z) Ambros. de pœnitent. lib. II. c. X.
(a) Prosper. de vit. contemplat. lib. II. c. VII.
(b) Cassian. collat. XXII. c. XIII.
(*) Du Pin. l. c. p. 276. *Ceci peut être confirmé par la Lettre canonique de Saint Gregoire de Nysse à Letoius, où il fait un denombrement exact des pechez soumis a la Penitence publique, qui sont tous pechez énormes, & crimes considerables.*

tria

tria, fidei abnegatio, veneficium, cædes, adulterium, furtum & ſacrilegium. Ex quibus omnibus manifeſtum eſt, quod per antiquas regulas nulla crimina excommunicatione punienda fuerint, niſi quæ ſumma eſſent & grauiſſima, & quæ vocarunt peccata mortalia, nec omnes remotas legis moralis violationes, ſed tantum proximas, directas & manifeſtas eius transgreſſiones. Speciebus & effectis iræ, vti GREGORIVS NYSSENVS obſeruat [†], canonicam, & homicidio publicam infligebant pœnitentiam; ſed non omnibus inferioribus illius gradibus, in ſacra ſcriptura prohibitis & hominem æternæ mortis periculo exponentibus. Ita ex omnibus auaritiæ gradibus, qui multiplices erant & deteſtandi, nullum excommunicatione puniebant, ſed tantum apertam oppreſſionem, furtum, ſepulcrorum effoſſionem, ſacrilegium & id genus alia. Vt adeo, quando hæc mediæ claſſis peccata vocant leuia & venialia in oppoſitione horum, quæ mortalia appellant, non id intelligant, quod hodiernum caſuiſtarum *Romanenſium* vulgus per peccata venialia intelligit, ſed quod non ſint de iſtorum capitalium criminum cenſu, propter quæ eccleſia homines excommunicatione multarit, iniunxeritque eis publicam pœnitentiam. Id quod lector non tantum accurate demonſtratum reperire poteſt a DALLAEO [*c*], ſed ingenue etiam conceſſum a DVPINIO & PETAVIO ante ipſum. DALLAEVS tranſcripſit verba PETAVII [*d*], & nos hoc loco verba DVPINII interponemus:

(†) Nyſſen. epiſt. ad Letoium tot.

(*c*) Dall. de confeſſ. auricul. lib. IV. c. XX.

(*d*) Petau. not. in Epiphan. p. 238. Principio peccatorum apud antiquos inuenio genera fuiſſe duo. Alia mortalia ſiue capitalia dicebantur: non vt nos intelligere vulgo ſolemus, quæcumque Dei nos gratia ac ſpiritualibus caritatis ornamentis ſpoliant, ſed huius generis certa duntaxat, quæ cum grauiora ceteris eſſent, tum canonibus, ac ſynodorum decretis nominatim expreſſa; hæc inquam capitalia nominabant, quibus pœnæ a canonibus ſigillatim propoſitæ, &c. Alia vero leuiora, & quotidiana dicebantur, ſiue quæ nos venialia nuncupamus, ſiue alioqui mortalia, ſed de quibus nulla nominatim extaret in conciliorum decretis mentio; quale verbi gratia eſſe poteſt aſperius in quemquam maledictum, aut conuicium, periurium, aliaque ſexcenta, quæ quamquam letalia ſint, nullæ tamen iis a canonibus erant pœnæ conſtitutæ.

Nemo

„Nemo [e], in animum inducat, hæc a me obſeruari, vt licen-
„tiæ auctoritatem addam, vel vt innuam, eſſe quædam pecca-
„ta mortalia, quæ venialia haberi poſſint: Talem mentem a
„me auertat Deus! Contra mihi animus eſt, omnium peccato-
„tum horrorem ingenerare. Primo ingentium criminum; ſe-
„cundo peccatorum, quæ mortalia eſſe poſſunt, licet adeo hor-
„renda non videantur; & tertio peccatorum etiam leuiſſimo-
„rum. Verum putaui, me heic obſeruare debuiſſe, ad expli-
„candum locum AMBROSII, ſola primæ claſſis peccata pœni-
„tentiæ publicæ obnoxia fuiſſe, & a patribus memorari, atque
„grauiſſimorum peccatorum & criminum nomine deſignari;
„quamuis alia eſſe poſſint æque mortalia, a quibus chriſtianus
„ſedulo abſtinere debet, & quæ pœnitentiæ publicæ humili-
„tate non ſanabantur, ſed quibuſdam correptionum medica-
„mentis clanculum adhibitis, vt docet AVGVSTINVS„. Hæ obſeruationes ſunt veriſſimæ. Patres enim, certum eſt, contra omnia peccata, ea etiam loqui, quæ ſunt claſſis infimæ, tamquam periculoſa & mortalia, ſi quis ea negligat & foueat, nec contra eundo eorumque culpam quotidiana pœnitentia abluendo oppugnet. Quomodo ex AVGVSTINO [†] antea percepimus, quod minuta plura peccata, ſi negligantur, occidant; ſicut minutæ guttæ per ſentinam paullatim intrantes, ſi non exhauriantur, nauim æque mergunt atque fluctus irruens. Qua

(e) Du Pin. cent. IV. p. 219. (p. 276. edit. cit. Gallic.) *Qu'on ne croie pas, que je faſſe ces remarques, pour autoriſer le relâchement, ou pour inſinuer, qu'il y a des pechés mortels, qui peuvent paſſer pour veniels: à Dieu ne plaiſe, que j'aie une ſi deteſtable intention! au contraire, mon but eſt de donner de l'horreur de tous les pechez. Premiérement des grands crimes; ſecondement, des pechez qui peuvent être mortels, quoi qu'ils ne paroiſſent pas ſi enormes; & troiſiémement, des pechez même les plus legers. Mai j'ai crû, que j'étois obligé de remarquer ici, pour expliquer le paſſage de Saint Ambroiſe, qu'il n'y avoit que les pechés de la premiere claſſe, qui fuſſent ſoûmis a la penitence publique. & que c'eſt de ceux-la ſeulement que les Peres parlent, & qu'ils comprennent ſous le nom de pechez enormes & de crimes; quoi qu'il y en ait d'autres, qui peuvent auſſi être mortels, qu'un Chretien doit ſoigneuſement éviter, mais pour leſquels il n'étoit pas ſoumis à l'humiliation de la penitence publique, mais ſeulement à des corrections & a des reprimandes faites en ſecret, comme Saint Auguſtin nous l'enſeigne.*

(†) Auguſtin. tract. XII. in Ioan. p. 47. vid. ſupra litt. (i) in textu pag. 176.

ſimi-

ſimilitudine multis in locis [*f*] vtitur. Eamdem cautionem contra leuia peccata & mortalia per ſe, ſi negligantur & foveantur, inuenire poteſt, qui volet, datam a NAZIANZENO [*g*], BASILIO [*h*], HIERONYMO [*i*], GREGORIO MA-

(*f*) Auguſt. tract. I. in 1 epiſt. Ioan. p. 237. (p. 580. edit. Baſil.) Non poteſt homo, quam diu carnem portat, non habere vel leuia peccata. Sed iſta leuia, quæ dicimus, noli contemnere. Si contemnis, quando appendis, expaueſce, quando numeras. Leuia multa faciunt vnum grande. *Multæ guttæ implent flumen: multa grana faciunt maſſam.*
Id. Serm. III. in pſalm. CXVIII. p. 545. (p. 1339. edit. Baſil.) quando aduerſus maiora vigilantibus quædam incautis *minuta* ſurrepunt. Quæ ſi aduerſus nos colligantur, etſi non ſingula ſuis motibus conterunt, *omnia* tamen *aceruo nos obruunt.*
Id. Epiſt. CVIII. (p. 507. edit. Baſil.) Neque enim ea nobis dimitti volumus, quæ dimiſſa non dubitamus in baptiſmo, ſed illa vtique, quæ humanæ fragilitati quamuis parua tamen crebra ſubrepunt. Quæ ſi collecta contra nos fuerint, ita nos grauabunt, ſicut vnum aliquod grande peccatum. Quid enim intereſt ad naufragium, vtrum vno grandi fluctu nauis operiatur & obruatur, an paullatim ſubrepens aqua in ſentinam & per negligentiam derelicta atque contemta impleat nauem atque ſubmergat?
Id. homil. vltim. ex L. (p. 556. tom. X. opp.) Quæ (peccata) quamuis ſingula non letali vulnere ferire ſentiantur, ſicuti homicidium, & adulterium, vel cetera huiuſmodi: tamen omnia ſimul congregata velut ſcabies, quo plura ſunt, necant, & noſtrum decus ita exterminant, vt ab illius ſponſi ſpecioſi forma præ filiis hominum caſtiſſimis amplexibus ſeparent, niſi medicamento quotidianæ pœnitentiæ diſſecentur.

(*g*) Naz. orat. XXXI. p. 504. *τὸ κατὰ μέρος ὑφελκόμενον καὶ κλεπτόμενον, ἀνεπαίσθητον μὲν τὴν πρὸς τὸ παρὸν ἔχει βλάβην, εἰς τὸ κεφάλαιον δὲ τῆς κακίας ἀπαντᾷ. Quod paullatim attrahitur, ac tamquam ſurripitur, tametſi eam rationem habeat, vt damnum in præſenti minime ſentiatur, tamen in vitii ſummam occurrit.*

(*h*) Baſil. regul. breuic. IV. Ἐρώτησις· *Ἐάν τις καὶ τὰ μικρὰ ἁμαρτήματα στενοχωρῇ τοὺς ἀδελφοὺς, λέγων, ὅτι ὀφείλετε μετανοῆσαι, μή ποτε καὶ αὐτὸς ἄσπλαγχνός ἐστι, καὶ τὴν ἀγάπην καταλύει;* Ἀπόκρισις· *Τοῦ κυρίου διαβεβαιωσαμένου μὲν, ὅτι ἰῶτα ἓν, ἢ μία κεραία οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου, ἕως ἂν πάντα γένηται· ἀποφηναμένου δὲ, ὅτι πᾶν ῥῆμα ἀργὸν, ὃ ἐὰν λαλήσωσιν οἱ ἄνθρωποι, ἀποδώσουσι περὶ αὐτοῦ λόγον ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως· οὐδενὸς δεῖ καταφρονεῖν ὡς μικροῦ.* Interrogatio. *Si quis pro leuiſſimis etiam peccatis fratres acriter nimis vrgeat, ac dicat, de iis pœnitentiam eos agere debere, numquid is inclemens habendus eſt & euerſor caritatis.* Reſponſio. *Quum adſeueranter dominus adfirmauerit, quod iota vnum, aut apex vnus non præteribit a lege, donec omnia fiant: quumque idem etiam pronuntiauerit, quod omne verbum otioſum, quod loquuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicii, nihil omnino tamquam minutum contemni debet.*

(*i*) Hieron. epiſt. XIV. (p. 113. c. edit. Pariſ. MDCXLIII.) Etſi multum inter peccata diſtare credimus, quia & legimus: tamen ſatis prodeſſe ad cautionem

GNO

GNO [k] & pluribus aliis, qui nullum peccatum tam paruum eſſe dicunt, quin in iuſtitiæ rigore mortale ſit, ſi Deus nobiscum in iudicium ire, & ſeuere in ea animaduertere velit, quæ aduerſus ipſius legem, & in primis in eius contemtum committuntur. Sed reuertimur ad inſtitutum, vnde ſumus digreſſi.

§. XV.

Excommunicatio non inflicta propter cauſſas temporales.

VT generalis erat regula, non adhibendam eſſe excommunicationem propter peccata leuia, ita obſeruare licebit, per nullam regulam hoc armorum genus vſurpatum fuiſſe, vti quidem in poſterioribus ſæculis, propter res mere pecuniarias & cauſſas temporales. Frequentes a viris doctis, tam inter proteſtantes quam pontificios, factæ ſunt querelæ, grandem excommunicationis abuſum [l] committi, quando ſæpius ad de-

---

dicimus, etiam minima pro maximis cauere. Tanto enim facilius abſtinemus a quocumque delicto, quando illud magis metuimus. Nec cito ad maiora progreditur, qui etiam parua formidat. Et ſane neſcio, an poſſimus leue aliquod peccatum dicere, quod in Dei contemtum admittitur. &c.

(k) Gregor. lib. II. in cap. I. Reg. (tom. III. part. II. p. 59. c. edit. Pariſ. MDCCV.) Quia ſine peccato electi etiam viri eſſe non poſſunt, quid reſtat, niſi vt a peccatis, quibus eos humana fragilitas maculare non deſinit, euacuari quotidie conentur? Nam qui quotidie non exhaurit, quod delinquit, etſi minima ſint peccata, quæ congerit, paullatim anima repletur, atque ei merito auferunt fructum internæ ſaturitatis.

Id. lib. I. homil. II. in Ezech. (p. 1185. c. cit. edit.) Omne peccatum graue eſt, quia non permittit animam ad ſublimia leuari.

(l) Taylor. duct. dubit. libr. III. c. IV. p. 617. p. 482. edit. Germanic. *In der Römiſchen kirche hat man es ſehr in brauch gehabt, ſich des bannes zu bedienen, um diebſtähle zu entdecken, und geheime ſachen zu erforſchen, davon unterſchiedliche exempel in den Decretalibus und letzten Canonibus der kirche zu befinden.*

Du Moulin *Buckler of Faith.* p. 369.

Gentillet. exam. concil. Tridentin. p. 300. (p. 296. edit. Geneu. MDLXXXVI.) Secundo eiuſdem tertii decreti capite poteſtas datur epiſcopis decernendorum monitoriorum & excommunicationum, vt, a quibus res amiſſæ aut ſubtractæ poſſideantur, conſtare poſſit. Quod veteribus canonibus repugnat, qui non ob leues cauſſas, ſed ob graues tantum excommunicationis gladio ſpirituali vtendum eſſe ſanciunt. &c.

Gerſon. de vita ſpirit. anim. lect. IV. coroll. V. vid. ſub litt. ſeq. (p). Idem ſerm. in concil. Rhemenſ. partib. II. conſider. II. prouiſio II. (tom. II. opp. p. 552. edit. Antuerp. MDCCVI.) Fiat inſuper abbreuiatio tam diſpendioſarum litium, moderatio tot excommunicationem, tam a iure, quam ab homine te-

tegendum furtum, vel manifestandas secretas actiones adhibeatur. Cuius rei diuersa occurrunt exempla in *decretalibus*; & a concilio *Tridentino* [m] approbantur, tantummodo casibus istiusmodi, tamquam speciali priuilegio, episcopo reseruatis; cuius est præmonere, quem non nouit, & damnare sic creditum reum nec dum auditum, modo & ratione omnibus ante memoratis primitiuæ ecclesiæ regulis contraria, quæ excommunicationem in caussa leui non permisit, nec in re vlla sine idoneis documentis, reumque pro se dicere siuit. Ita quoque, quemadmodum ex FRANCISCO TOLETO obseruat PETRVS MOLINAEVS [n], in ecclesia *Romanensi* homines excommunicant in futurum, antequam vllum crimen sit commissum, idque ideo tantum, vt radices domini in ciuitate aliqua vel villa a corruptione immunes seruentur, etiamsi nemo illis manum intulerit. Ad petitionem creditoris alicuius debitorem excommunicant, si intra certum temporis interuallum non soluat, nec per legem *decretalium* [o] tam seueram censuram effugere potest, nisi constiterit, quod propter summam rerum in-

fulminatorum. Et hoc nonnumquam pro defendenda, seu recuperanda re modica, parum vtili, vel profana; quum tamen baculus iste primitus fuerit institutus a Christo tamquam durissimum, summumque supplicium, quo nolentes ecclesiam audire plecti deberent. -- Nunc apud quosdam talis regnat stoliditas, qualis apud illum, qui, vt muscam abigeret a fronte proximi, ictu securis excerebrauit eum. Itaque temporalis incommoditas vix reputari debet musca pungens, per respectum ad æternam salutem, quam auferunt aliquando percussiones istæ per excommunicationes grauissimas, quæ vt in aliquem ceciderint, vix abiici possint, trahentibus de vna in aliam, lupis curiæ rapacibus.

(m) Concil. Trident. sess. XXV. de reformat. c. III. Excommunicationes illæ, quæ monitionibus præmissis, ad finem reuelationis, vt aiunt, aut pro deperditis seu subtractis rebus ferri solent, a nemine prorsus præterquam ab episcopo decernantur.

(n) Du Moulin, ibid. ex Tolet. instruct. sacerdot. lib. I. c. VIII. Toletus hæc habet: Quando fulminatur in futurum, quia vel præcipitur aliquid faciendum, vel prohibetur ne fiat, tunc, dummodo iustum sit, quod præcipitur, resque sit grauis, potest excommunicatio ferri in transgressores: quia, qui non obedit, iam fit contumax & inobediens, & mortaliter peccat, & ideo excommunicationem contrahit.

(o) Decretal. Gregor. lib. III. tit. XXIII. de solut. c. III. Odoardus clericus proposuit, quod quum P. clericus, D. laicus, & quidam alii ipsum coram officiali archidiaconi Remens. super quibusdam debitis conuenissent, idem in eum recognoscentem huiusmodi debita, sed propter rerum inopiam soluere

opi-

opiam soluere non valeat. Iste autem excommunicationis abusus, de quo inter ipsos doctus IOANNES GERSONIUS maxime queritur, ad caussas pecuniarias in ipsis iudiciis ecclesiasticis attinet. IEREMIAS TAYLORIVS [p] his eum verbis allegat: „Qui pro solis incommodis temporalibus euitandis aut „commodis politici conseruandis, aeternam vult infligere „mortem, cui quaeso similis erit? Illi nimirum, qui volens ab„igere muscam a fronte vicini, eam securi percutiens vicinum „stolidus excerebrauit: aut ei parem dixerim, qui studens cu„rationem modici vulneris in pede equi sui, pedem confestim „abrupit & scidit, equumque peremit. Sola itaque contuma„cia vera vel praesumta, renuens stare iudicio ecclesiae, reddit „hominem, pro christiano se gerentem, dignum excommuni„catione; nam si paratus est audire ecclesiam, qualiter velut „ethnicus nobis erit & publicanus? Porro differt plurimum, „qualis est contumacia & quam damnosa ecclesiae, pro qua ma„teria & circa quam incurritur: nam peior est contumacia in

non volentem excommunicationis sententiam promulgauit. --- Mandamus, quatenus si constiterit, quod praedictus O. in totum vel pro parte non possit soluere debita supra dicta, sententiam ipsam sine difficultate qualibet relaxetis, recepta prius ab eo idonea cautione, vt si ad pinguiorem fortunam deuenerit, debita praedicta persoluat.

(p) Gers. de vita spiritual. lect. IV. corol. VII. (tom. III. part. I. p. 42. cit. edit. Paris.) Not. Taylorii versio Anglicana huius *Gersoniani* loci, quam auctor noster tradit, in non paucis aliter habet, quam verba quae ex ipso *Gersonio* latine transcripsimus. Quae differentia, vt lectori pateat, iuuat heic ex Germanica *Taylorii* editione p. 481. num. 9. locum istum interponere: *Nicht eine iede wiedersetzung wieder die ordnung der kirchen-gerichte soll mit diesem tode bestraffet werden. Wenn es sachen sind, welche den glauben und das leben antreffen, so gehören sie hieher; wenn aber die frage von geld oder einkünften ist, ausgesetzt, daß es eine sache, welche voller mißgunst und schmach ist, auch geschickt, ärgerniß zu erwecken, und verachtung über die kirche zu bringen, so hat selbe für sich selbst keine gewalt darin, und wenn sie auch dergleichen durch hülfe der weltlichen macht hätte, so muß sie sich doch dazu eines weltlichen zwanges bedienen. Es ist gewiß unrecht, iemand deßwegen in bann zu thun, daß er die einkünfte der kirchen nicht abgetragen; denn wenn man hierin wiederspenstig ist, so beleidigt man die weltliche obrigkeit, und dieselbe hat denn für sich selbst schon ein schwerdt sich zu rächen. Der bann aber ist ein schwerdt, damit die wiederspenstigkeit desjenigen gerochen wird, der halsstarriger weise wieder die zucht der kirchen sündiget in demjenigen, darin ihr Christus auctorität gegeben hat; und das ist in solchen dingen, welche die seligkeit und ver-*

„materia fidei & religionis, quam pusillæ quæstionis de paucis „denariis, vbi numquam tantum prodest obedientia, quam ob- „est excommunicatio separatiua a spiritualibus suffragiis & so- „cietate sanctorum; ita vt longe minor sit processus, qui fit in „curiis sæcularibus per punitiones corporales seu temporales, „quam vbi per prælatum præscindi quæritur anima a Deo, vita „sua, & dari Satanæ in interitum, non solum carnis, sed spiri- „tus, ne iam saluus fiat ab aliorum auxiliis destitutus„. Quidquid ponderis hæc argumenta habeant, vel quomodocumque ecclesiam *Romanensem* ob hanc manifestam disciplinæ corruptionem adficiant, nihil mea interest, certe primitiuam ecclesiam nullo modo adficiunt, quæ istiusmodi praxeos sibi non fuit conscia, sed excommunicationem quamcumque ob caussas leues, quibus caussas pecuniarias adnumerari oportet, interdixit. Certum quidem est, episcopos nonnumquam audiuisse & decidisse caussas ciuiles, ab eorumque sententia non licuisse prouocari: Sed vero potestas eorum coërcendi & definiendi in talibus caussis non fuit excommunicatio, sed ciuiles fuerunt punitiones, a republica mutuatæ, & quas respublica in effectum se dare debere credidit; qua de re iam supra [*] diximus copiosius, ostendimusque, rem ab excommunicatione & quocumque censuræ ecclesiasticæ genere esse longe diuersissimam.

§. XVI.

Nulli episcopo, ad vlciscendas priuatas iniurias sibi illatas, eam adhibere licitum.

OBSERVAMVS porro tamquam rem notatu dignam in hac materia, quod nulli episcopo propter priuatas sibi illatas iniurias quempiam anathemate ferire licuerit. Quamquam e-

dammiß unmittelbar betreffen, darin kein zeitliches Interesse ist, da es auch keines streitens bedarf, und da der sünder nicht etwan durch eine folge und interpretation, sondern offenbarlich, und ohne einige entschuldigung sündiget: man betrachte aber nur, was für ein grosser vorwurf es der kirchen zucht sey, wenn sie dem geitz oder den nothwendigkeiten der Procuratoren oder Advocaten dienen solle, und wenn die kirche grausamer strafft, als die weltlichen gerichte in eben dergleichen verbrechen zu thun pflegen. Und weil sie nur eine einzige sache abzuthun hat, so wird sie entweder gar zuviel tödten, oder gar keinen beleidigen, wenn sie bey allen gelegenheiten mit ihrem schwerdt drein schlagen will.

(*) Lib. II. c. VII. vol. I. pag. 123--129.

nim

nim hoc graue crimen esse poterat, tamen vindicta propria esse, adeoque eius characteri minime conuenire credebatur, si per excommunicationem iustitiam sibi ipse administraret: iniuriam potius patienter ferre, vel caussam suam aliorum iudicio committere debebat. Propterea CYPRIANVS iniurias, sibi ipsi tamquam priuato illatas, ab iniuriis cum detrimento fraternitatis siue totius corporis ecclesiastici factis, distinguit. *Contumeliam*, inquit [q], *episcopatus nostri dissimulare & ferre possum, sicut dissimulaui semper & pertuli: Sed dissimulandi nunc locus non est, quando decipiatur fraternitas nostra a quibusdam vestrum, qui dum sine ratione restituendæ salutis plausibiles esse cupiunt, magis lapsis obsunt.* Heic aperte distinguit inter iniurias personales, quas ferre poterat sine vindictæ cupiditate. Quæ autem magis publicæ erant & non tantum auctoritati ipsius derogabant, sed populo etiam existebant fraudi, in eas se animaduersurum esse dicit, pro eo ac meruissent. Similem distinctionem a GREGORIO MAGNO adhibitam inuenimus, qui scribens ad certum episcopum, qui ob iniuriam sibi priuatim illatam non neminem excommunicauerat, his illum verbis reprehendit [r]: *Nihil te ostendis de cælestibus cogitare, sed terrenam te conuersationem habere significas; dum pro vindicta propriæ iniuriæ (quod sacris regulis prohibetur) maledictionem anathematis inuexisti. Vnde de cetero omnino esto circumspectus atque sollicitus, & talia cuipiam pro defensione propriæ iniuriæ tuæ inferre denuo non præsumas. Nam si tale aliquid feceris, in te sciat postea vindicandum.* Fuisse antiquos canones in hunc finem datos tempore GREGORII, hoc eius testimonium dubitare nos non sinit, quamquam nullum in præsenti norim, qui de hoc casu expressis verbis loquatur. Tantummodo concilium *Sardicense* [s] episcopis generatim interdicit, quemquam

(q) Cyprian. epist. X. al. XVI. ad cler. p. 36. (p. 194. edit. Amstelod.)

(r) Gregor. lib. II. epist. XXXIV. vid. Gratian. causs. XXIII. quæst. IV. c. XXVII.

(s) Concil. Sardic. c. XIV. (in Latin. edit. XVII.) Ὅσιος ἐπίσκοπος εἶπε· τὸ δὲ πάντοτέ με κινοῦν ἀποσιωπῆσαι οὐκ ὀφείλω· εἴ τις ἐπίσκοπος ὀξύχολος εὑρίσκοιτο· ὅπερ οὐκ ὀφείλει ἐν τοιούτῳ ἀνδρὶ πολιτεύεσθαι· καὶ ταχέως ἀντικρὺ πρεσβυτέρου ἢ διακόνου κινηθεὶς ἐκβαλεῖν ἐκκλησίας αὐτὸν ἐθελήσει· προνοητέον ἐστὶ, μὴ ἀθῷον τὸν τοιοῦτον κατακρίνεσθαι, καὶ τῆς κοινωνίας ἀποστερεῖσθαι· πάντες εἰρήκασιν· ὁ ἐκβαλλόμενος ἐχέτω ἐξουσίαν ἐπὶ τὸν ἐπίσκοπον τῆς μητροπόλεως τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας καταφυγεῖν· εἰ δὲ ὁ τῆς μητροπόλεως ἄπεστιν, ἐπὶ τὸν πλησιόχωρον καταντρέχειν, καὶ ἀξιοῦν, ἵνα μετὰ ἀκριβείας αὐτοῦ ἐξετάζηται τὸ πρᾶγμα. *Osius episcopus*

 mo-

mouente iracundia cito excommunicare, eique, qui iniuriam hoc modo passus est, potestatem concedit appellandi ad synodum prouincialem, vel finitimos episcopos, vt caussam suam audiant & decidant.

§. XVII.

Nullus excommunicandus propter peccata meditata tantum & cogitata.

NOTANDVM etiam est, ecclesiam seueras excommunicationis censuras hominibus tantum inflixisse ob manifesta facinora, non autem ob peccata meditata tantum & cogitata: quia etsi hæc grandia peccata esse poterant coram Deo, quemadmodum seruator noster dicit, *Quicumque adspicit mulierem, vt eam concupiscat, iam adulterauit eam in corde suo*; ecclesia tamen de corde iudicare commode non poterat, adeoque istiusmodi peccata ordinarie non puniebat ante, quam in externam actionem producta in oculos incurrerent. Hic sensus esse videtur canonis concilii *Neocæsariensis* [t], qui habet: *Si quis proposuerit concupiscere mulierem ad dormiendum cum ipsa, eius autem desiderium ad opus non venerit, videtur esse a gratia liberatus.* Hoc est, coram Deo hac mala cogitatione & consilio peccat, ecclesia autem excommunicationis fulmine ipsum non ferit, quia cogitata in externum impuritatis actum non producit. Ita ZONARAS [u] inter veteres hunc canonem interpretatur, & inter

dixit: Quod me adhuc monet, reticere non debeo. Si episcopus quis forte iracundus (quod esse non debet) cito aut aspere commoueatur aduersus presbyterum, aut diaconum suum, & exterminare eum de ecclesia voluerit; prouidendum est, ne innocens damnetur, aut perdat communionem. Et ideo habeat potestatem, qui deiectus est, vt finitimos episcopos interpellet & caussa eius audiatur & diligentius tractetur; quia non oportet ei negare audientiam roganti. &c.

(t) Concil. Neocæsar. c. IV. Ἐὰν προθῆταί τις ἐπιθυμῆσαι γυναικὸς, συγκαθευδῆσαι μετ' αὐτῆς, μὴ ἔλθῃ δὲ εἰς ἔργον αὐτῦ ἡ ἐνθύμησις, φαίνεται ὅτι ὑπὸ τῆς χάριτος ἐῤῥύσθη.

(u) Zonar. in can. XXXII. (aqud Beuereg. tom. II. p. 92.) ἡ δὲ μέχρι τῦ βουλεύσασθαι καὶ συγκαταθέσθαι, ὐ πρὸς θάνατον, δηλονότι τὸν ψυχικόν· ὐ γὰρ πόρνος ἂν κριθείη ὁ πορνεῦσαι συγκατατιθέμενος, τῆς δὲ πράξεως ἀπεσχημένος· Φησὶ γὰρ ὁ τέταρτος κανὼν τῆς ἐν Νεωκαισαρείᾳ συνόδυ· ἐὰν προθῆταί τις ἐπιθυμῆσαι γυναικὸς κ.τ.λ. *Quod peccatum in consultatione & consensu sistit, non est ad mortem, animæ nimirum. Nec enim fornicatus iudicaretur,*

recen-

recentiores [x] OSIANDER: Tametſi non nulli exiſtimant, quod iſtiuſmodi cogitata, ſi per quemcumque apertum actum detegantur, hominem eccleſiaſticæ cenſuræ ſubiicere valeant.

§. XVIII.

Nec propter actiones coactas & inuoluntarias.

Res clarior eſt de coactis & inuoluntariis actionibus, in quas voluntas nulla ratione conſenſerat. Nam vti a peccato, ita a pœna peccati, erant immunes. Erant quidem, qui præ nimio zelo & inconſiderato puritatis, quod præ ſe ferebant, ſtudio homines propter iſtiuſmodi res, quæ in calamitatibus potius quam criminibus eorum habendæ erant, communione pellendos eſſe contendebant. Enimvero concilium *Ancyranum* hunc falſi nominis zelum prudenter corrigit, canone facto in hanc ſententiam: *Qui [y] fugientes comprehenſi, ſunt vel a domeſticis traditi, vel ademtis facultatibus ſuſtinuere tormenta, aut in cuſtodiam truſi, proclamauerunt, ſe chriſtianos eſſe, & eo vſque adſtricti ſunt, vt manus eorum comprehendentes violenter attraherent, & funeſtis ſacrificiis admouerent, aut aliquid polluti cibi per neceſſitatem ſumere cogerentur; confitentes iugiter, ſe chriſtianos eſſe, & luctum rei, quæ contigit, inceſſabiliter oſtendentes omni deiectione & habitu & humilitate vitæ: hos velut extra delictum conſtitutos, a communionis gratia non vetamus. Si vero prohibiti ſunt ab aliquibus propter ampliorem cautelam, vel propter quorumdam ignorantiam, ſtatim recipiantur.* Idem deter-

---

qui, quum fornicationi adſenſus fuerit, ab actione ipſa nihilominus abſtinuit. Ait namque quartus Neocæſarianæ ſynodi canon; Si quis mulierem concupiſcens &c.

(x) Oſiand. in can. IV. Neocæſ. edit. Witeberg. MDCXIV. Hoc videtur velle hic canon, eum non cadere ſub pœnam aliquam diſciplinæ eccleſiaſticæ.

(y) Concil. Ancyr. can. III. *τὰς φεύγοντας καὶ συλληφθέντας, ἢ ὑπὸ οἰκείων παραδοθέντας, ἢ ἄλλως τὰ ὑπάρχοντα ἀφαιρεθέντας, ἢ ὑπομείναντας βασάνυς, ἢ εἰς δεσμωτήριον ἐμβληθέντας, βοῶντάς τε ὅτι εἰσὶ χριστιανοὶ, καὶ περισχισθέντας, ἤτοι εἰς τὰς χεῖρας πρὸς βίαν ἐμβαλλόντων τῶν βιαζομένων, ἢ βρῶμά τι πρὸς ἀνάγκην δεξαμένυς, ὁμολογῦντας δὲ διόλα, ὅτι εἰσὶ χριστιανοὶ, καὶ τὸ πένθος τῦ συμβάντος ἀεὶ ἐπιδεικνυμένυς τῇ πάσῃ καταστολῇ, καὶ τῷ σχήματι, καὶ τῇ τῦ βίυ ταπεινότητι· τύτυς, ὡς ἔξω ἁμαρτήματος ὄντας, τῆς κοινωνίας μὴ κωλύεσθαι· εἰ δὲ καὶ ἐκωλύθησαν ὑπό τινος, περισσοτέρας ἀκριβείας ἕνεκεν, εἰ καὶ τινων ἀγνοίᾳ, εὐθὺς προσδεχθῆναι.*

mina-

minatur in cauſſa mulierum a GREGORIO THAVMATVRGO [z] & BASILIO [a]. Ita quoque a DIONYSIO ALEXANDRINO [b], ATHANASIO [c], & aliis pro quacumque inuoluntaria pollutione. Hæ erant rationes generales, quas veteres in diſtinguendis grandibus & leuibus peccatis, & diiudicanda immunitate a peccato inibant, vt oſtenderent, quid poſſet, vel quid non poſſet hominem cenſuræ excommunicationis ſubmittere. Quia autem multum ad exactiorem antiquæ diſciplinæ intelligentiam conferet, diuerſa genera iſtorum criminum, propter quæ homines grauiſſimis cenſuris ſubiici ſoliti ſunt, dignoſcere curatius; pergemus iam, in ſequentibus capitibus in naturam, ſpecies & gradus grandium iſtorum delictorum ſtudioſius inquiſituri.

(z) Gregor. Thaumat. can. I. *εἰ μὲν τοί τις ἐν ἄκρᾳ σωφροσύνῃ ζήσασα, καὶ καθαρὸν, καὶ ἔξω πάσης ὑπονοίας ἐπιδεδειγμένη βίον, τὸν πρότερον· νῦν περιπέπλωκεν ἐκ βίας, καὶ ἀνάγκης, ὕβρει· ἔχομεν παράδειγμα τὸ ἐν τῷ Δευτερονομίῳ, τὸ ἐπὶ τῇ νεανίδι, ἣν ἐν τῷ πεδίῳ εὗρεν ἄνθρωπος, ἢ βιασάμενος αὐτὴν, ἐκοιμήθη μετ' αὐτῆς· τῇ νεανίδι, φησὶν, ὀ ποιήσετε ὀδὲν κ. τ. λ. Si quidem aliqua, quæ in ſumma continentia vixerit, & puram ab omnique ſuſpicione alienam priorem vitam oſtenderit; nunc vi & neceſſitate in probrum, contumeliamne lapſa ſit: habebimus exemplum, quod eſt in Deuteronomio, de adoleſcentula, quam homo in agro inuenit, & ea vi compreſſa, cum ipſa dormierit: Adoleſcentulæ, inquit, nihil facietis, cetera.* (vid. Deut. XXII, 26.)

(a) Baſil. can. XLIX. *Αἱ πρὸς ἀνάγκην γινόμεναι φθοραὶ, ἀνεύθυνοι ἔστωσαν· ὥστε καὶ ἡ δούλη, εἰ ἐβιάσθη παρὰ τοῦ ἰδίου δεσπότου, ἀνεύθυνός ἐστιν. Stupra, quæ per vim inferuntur, non ſint accuſationi obnoxia. Quare etſi ancillæ vis illata fuerit a proprio domino, ea a culpa eſt libera.*

(b) Dionyſ. can. IV. *οἱ δ' ἐν ἀπροαιρέτῳ νυκτερινῇ ῥύσει γενόμενοι, καὶ οὗτοι τῷ ἰδίῳ συνειδότι κατακολουθείτωσαν, καὶ ἑαυτοὺς εἴτε διακρίνονται περὶ τούτου, εἴτε μὴ, σκοπείτωσαν. Qui in inuoluntario nocturno fluxu fuerint, ii quoque propriam conſcientiam ſequantur, & ſe ipſos, an de eo dubitent, annon, conſiderent.*

(c) Athanaſ. epiſt. ad Ammum. ap. Beuereg. tom. II. p. 36. d. *τότε μεμολύσμεθα, ὅτε τὴν δυσωδεστάτην ἁμαρτίαν ἐργαζόμεθα· ὅτε δὲ φυσική τις ἀβουλήτως ἔκκρισις γίνεται, τότε τῇ τῆς φύσεως ἀνάγκῃ μετὰ τῶν ἄλλων, ὡς προείπομεν, καὶ τοῦτο ὑπομένομεν. Tum demum polluimur, quando fœtidiſſimum peccatum operamur. Quando autem naturalis excretio præter voluntatem facta fuerit, tunc naturæ neceſſitate cum aliis, vt prædiximus, hæc quoque ſuſtinemus.*

LIBRI

LIBRI DECIMI SEXTI

CAPVT QVARTVM

DE SIC DICTIS GRANDIBVS CRIMINIBVS SIGILLATIM, QVORVM PRAECIPVVM IDOLOLATRIA. DE DIVERSIS EIVS SPECIEBVS ET GRADIBVS POENARVM, PRO DELICTORVM PROPORTIONE ET QVALITATE ILLIS CONSTITVTARVM.

§. I.

Error notatur quorumdam de numero grandium peccatorum, qui ea ad idololatriam, adulterium & homicidium restringunt.

VIRI docti de numero eorum criminum, quæ veteres grandia crimina, respectu habito ad censuras ecclesiasticas, appellabant, deque ratione & fundamento huius appellationis non satis inter se consentiunt. Erant tempore AVGVSTINI, qui tria tantum grandia crimina digna excommunicatione esse statuebant, adulterium videlicet, idololatriam & homicidium. Hæc largiebantur esse peccata mortifera, nec dubitabant, excommunicatione [*a*] esse punienda, donec pœnitentiæ publicæ humilitate sanarentur; cetera autem omnia eleemosynis facile compensari dictitabant. Quam opinionem AVGVSTINVS confutare studet, non tantum loco adlegato, sed multis etiam aliis [*b*], ex quibus manifestum est, non hæc sola fuisse grandia crimina, excommunicatione plectenda. Et propterea isti de recentioribus auctoribus antiquam disciplinam male repræsentant, qui eam hisce tribus grandibus criminibus vel talibus, quæ ad ea reduci possunt, adstringunt. Siquidem e dictis liquet, quod vlterius protendatur. Quid quod, vt mox ostendemus, omnia grandia crimina contra vniuersum decalogum siue legem moralem, in singulis exemplis commissa, includat.

(*a*) Aug. de fide & oper. c. XIX. Qui autem opinantur, & cetera eleemosynis facile compensari, tria tamen mortifera esse non dubitent excommunicatione punienda, donec pœnitentia humiliore sanentur, impudicitiam, idololatriam, homicidium.

(*b*) Vide sis Augustin. hom. vltim. ex L. citat. sub litt. seq. (f) & de ciuitate Dei lib. XXI. c. XXVII.

§. II.

Recenſio grandium criminum in lege ciuili data, multo amplior & vberior.

Observari vtique meretur, quod data in ipſa lege ciuili grandium criminum recenſio multo amplior ſit atque vberior. Quando enim imperatores in ſolemnitate paſchali ex more generalem indulgebant veniam & libertatem iis, qui propter crimina ſua in cuſtodiam dati fuerant, diuerſa tamen odioſa crimina excipiebant, in legibus ipſorum memorata, in aliis quidem quinque, in aliis ſex, in aliis octo, in aliis decem, quæ ad tria iſta crimina, idololatriam, adulterium & homicidium referri nequeunt. Leges *Valentiniani* & *Gratiani* [c] ſeptem capitalia crimina beneficio iſtiuſmodi clementiæ excludunt, nimirum ſacrilegium, maieſtatis iniuriam, ſepulcrorum ſpoliationem, veneficium, adulterium, raptum & homicidium. Leges *Theodoſii magni* [d] octo excipiunt crimina capitalia, maieſtatis iniuriam, parricidium, cædem, adulterium, rapinam virginis, inceſtum, veneficium, & adulterinæ monetæ figurationem. *Valentiniani* autem *iunioris* leges decem excipiunt; ſacri-

(c) Cod. Theodoſ. lib. IX. tit. XXXVIII. de indulgentiis criminum leg. III. Ob diem paſchæ, quem intimo corde celebramus, omnibus, quos reatus adſtringit, carcer incluſit, clauſtra diſſoluimus. Attamen ſacrilegus, in maieſtate reus, in mortuos, veneficus, ſiue maleficus, adulter, raptor, homicida communione iſtius muneris ſeparentur.

Ibid. leg. IV. Paſchæ celebritas poſtulat, vt quoſcumque nunc ægra exſpectatio quæſtionis pœnæque formido ſollicitat, abſoluamus: Decretis tamen veterum mos gerendus eſt, ne temere homicidii crimen, adulterii fœditatem, maieſtatis iniuriam, maleficiorum ſcelus, inſidias venenorum, raptuſque violentiam ſinamus euadere.

(d) Ibid. leg. VI. Paſchalis lætitiæ dies ne illa quidem tenere ſinit ingenia, quæ flagitia ſecerunt: pateat inſuetis horridus carcer aliquando luminibus. Alienum autem cenſemus ab indulgentia, qui nefariam criminum conſcientiam 1. in *maieſtatem* ſuperbe animauerit: 2. qui *parricidali* furore raptus ſanguine proprio manum tinxit: 3. qui cuiuſque præterea hominis *cæde* maculatus eſt: 4. qui *genialis* tori ac lectuli fuit inuaſor alieni: 5. qui verecundiæ virginalis *raptor* exſtitit; 6. qui venerandum cognati ſanguinis vinculum profano cæcus violauit *inceſtu*: 7. vel qui noxiis quæſita graminibus & diris immurmurata ſecretis, mentis & corporis *venena* compoſuit: 8. aut qui ſacri oris *imitator* & diuinorum vultuum adpetitor venerabiles formas ſacrilegio eruditus impreſſit.

legi-

legium, adulterium [e], inceſtum, raptum, ſepulcrorum violationem, veneficium, maleficium, adulterationem monetæ, cædem, & maieſtatis iniuriam. Iam vero ſi lex ciuilis tot gravia crimina ſub nomine atrocium delictorum a beneficio huius indulgentiæ excepit, probabile non eſt, (ſi nullum argumentum aliud ad hoc probandum obuium eſſet) legem eccleſiaſticam vllum ex his deteſtandis facinoribus impunitum voluiſſe dimittere, vel concedere, vt eccleſiaſticæ cenſuræ ſeueritatem prorſus effugeret.

§. III.

Et in lege eccleſiaſtica, grandium criminum enarratio ad vniuerſum decalogum extenditur.

CLARIORA autem & certiora documenta hac in re habemus. Grandia crimina, quæ publica pœnitentia puniebantur, erant, quæ aduerſus totum decalogum [f] committebantur, de quibus apoſtolus ait: *Qui talia agunt, regnum Dei non poſſidebunt.* Modo, VT IOANNES DALLAEVS [g] recte obſeruat, id de ſolis capitalibus delictis, diſerte & nominatim in decalo-

(e) Ibid. leg. VII. Religio anniuerſariæ obſecrationis hortatur, vt omnes omni-no periculo carceris metuque pœnarum eximi iuberemus, qui leuiore crimine rei ſunt poſtulati. Vnde apparet, eos excipi, quos atrox cupiditas in ſcelera compulit ſæuiora: in quibus eſt primum crimen, 1. & maxime, maieſtatis, 2. deinde homicidii, 3. veneficiique ac 4. maleficiorum, 5. ſtupri, atque 6. adulterii, parique immanitate ſacrilegii, 7. ſepulcri violatio, 8. raptus, 9. monetæque adultera figuratio. Ibid. leg. VIII. Vbi primum dies paſchalis exſtiterit, nullum teneat carcer incluſum, omnium vincula ſoluantur. Sed ab his ſecernimus eos, quibus contaminari potius gaudia lætitiamque communem, ſi dimittantur, aduertimus. Quis enim 1. *ſacrilego* diebus ſanctis indulgeat? quis 2. *adultero*, vel 3. *inceſti* reo tempore caſtitatis ignoſcat? quis non 4. *raptorem* in ſumma quiete & gaudio communi perſequatur inſtantius? 5. Nullam accipiat requiem vinculorum, qui quieſcere *ſepultos* quadam ſceleris immanitate non ſiuit: patiatur tormenta 6. *veneficus*: 7. *maleficus*: 8. *adulteratorque monetæ*: 9. *homicida*, quod fecit ſemper exſpectet: 10. reus etiam *maieſtatis*, de domino, aduerſum quem talia molitus eſt, veniam ſperare non debet.

(f) Auguſtin. homil. vlt. ex L. c. III. tom. X. p. 205. (pag. 557. edit. Baſil.) Tertia actio eſt pœnitentiæ, quæ pro illis peccatis ſubeunda eſt, quæ legis decalogus continet: Et de quibus apoſtolus ait, Qui talia agent, regnum Dei non poſſidebunt.

(g) Dall. de conf. auricul. lib. IV. c. XX. p. 431. Id. de ſolis capitalibus delictis diſerte in decalogo vetitis eſt accipiendum. Nam id, ſi latius de qui-

go vetitis, accipiendum eſt, non de omnibus remotioribus ramis & inferioribus gradibus peccati, qui aliquo modo ad capitale crimen reduci poſſunt, vel cadunt ſub prohibitionem. Alias enim non vere diceretur, quod omnia peccata in catalogo vetita hominem pœnitentiæ publicæ ſubmittant, ſiquidem quædam peccata in corde tantum concipiuntur nec vmquam producuntur in actum [*b*]; quæ licet graues legis transgreſſiones eſſe poſſent, ſub publicam tamen cenſuram vocari non poterant, ſed priuata pœnitentia erant ſananda.

§. IV.

De grandibus criminibus contra primum & ſecundum præceptum ſigillatim. De idololatria & diuerſis eius ſpeciebus & gradibus.

QVANDO itaque probatum dedimus, quod multa grandia crimina aduerſus ſingula legis moralis præcepta fuerint, ob quæ quis cenſuræ eccleſiaſticæ & publicæ pœnitentiæ ſubiici potuerit, iam ad ductum decalogi naturam, ſpecies & pœnas eorum conſiderabimus. Ingentia crimina contra primum & ſecundum præceptum (quæ ambo communiter coniunguntur) ſub generalibus nominibus apoſtaſiæ & impietatis [*] compre-

busuis in decalogo quomodocumque vetitis ſumatur, euidenter falſum erit, quum conſtet, non modo, quæ hodie ab aduerſariis venialia dicuntur, ſed & alia multo plura, quæcumque ſcilicet a veteribus inter capitalia minime numerabantur, *publicæ pœnitentiæ* nequaquam olim fuiſſe obnoxia.

(*b*) Auguſtin. hom. XLIV. de verb. domin. c. V. ap. Dall. loc. cit. Ita accipiendum eſſe (inquit Dallæus) hoc Auguſtini dictum, ipſe alibi clare docet; dum diuerſa peccatorum, qui ex peccato per gratiam Chriſti reſurgunt, genera perſequens; primo loco eos ponit, *qui peccatum intus in corde habent; in facto nondum habent.* Iſti ſane, ſi proprie & in genere loquendum eſt, in decalogum peccarunt. Eos tamen Auguſtinus publicæ pœnitentiæ minime ſubiicit, ſed ſine ea ſanari apertiſſime docet, dum huius generis peccatorem *filiæ archiſynagogi mortuæ, nec dum de ſecretis parietibus in publicum elatæ, & ibi intus a Chriſto ſuſcitatæ* comparans, ait: *Nondum acceſſit corpore ad mulierem, ſcilicet conſentit in corde; mortuum intus habet; nondum extulit. Et fit, vt nouimus, vt quotidie homines in ſe experiuntur, aliquando audito verbo Dei, tamquam domino dicente, ſurge, condemnatur conſenſus ad iniquitatem; reſpiratur in ſalutem, atque iuſtitiam. Surgit mortuus in domo, reuiuiſcit cor in cogitationis ſecreto. Facta eſt iſta reſurrectio animæ mortuæ intus inter latebras conſcientiæ, tamquam intra domeſticos parietes.* cetera.

(*) Anglice *Apoſtacy and Irreligion.*

hen-

henduntur; quæ diuerſas idololatriæ ſpecies includunt; blaſphemiam in *CHRISTVM* eiuſque abnegationem tempore perſecutionis; vſum malarum artium diuinationis, magiam & veneficium; ignominiam Deo illatam per ſacrilegium & *Simoniam*; per hæreſin & ſchiſma; aliaſque profanationes & abuſus, corruptionem & contemtionem veræ religionis eius & cultus. Omnia iſta pro grandibus criminibus habita & grauiſſimis eccleſiæ cenſuris punita ſunt.

§. V.

De ſacrificatis *&* turificatis, *hoc eſt iis, qui incenſa idolis offerendo deque ſacrificiis ſumendo in idololatriam delabebantur.*

IDOLOLATRARVM diuerſa erant genera. Nonnulli manifeſto ad templa vadebant, ibique incenſa offerebant idolis, & ſacrificiorum fiebant participes. Hi nominibus *ſacrificatorum* & *turificatorum* inſigniebantur, quomodo eos in CYPRIANO [*i*] ſæpe appellari inuenimus, qui de illis loquitur, tamquam qui ſacrilegis contactibus manus ſuas atque ora maculent: manus videlicet, incenſa offerendo, ora autem, de ſacrificiis manducando. Et horum etiam diuerſi erant gradus. Nonnulli, ſimulac perſecutio aliqua eſſet ſuborta, antequam appellarentur, vel vlla eis inferretur vis, ſponte ſua adibant templa, vltroque offerebant ſacrificia; dum alii diu tormentis vrgerentur, nec niſi ſumma neceſſitate compulſi ſacrificarent. CYPRIANVS [*k*] magnum diſcrimen inter hos duplicis generis lapſos ſtatuit: vti etiam ſtatuit inter eos, qui non tantum ipſi vadebant, ſed vxores etiam & liberos & amicos ſuos ſecum ire & ſacrificare compellebant; & illos, qui ipſi ſoli pro cunctis

(*i*) Cyprian. epiſt. XV. al. XX. ad cler. Roman. p. 43. (p. 199. edit. Amſtel.) Qui ſacrilegis contactibus manus ſuas atque ora maculaſſent.
Id. epiſt. LV. al, LII. ad Anton. p. 108. (p. 246. edit. Amſtel.) Placuit ſacrificatis in exitu ſubueniri, quum exomologeſis apud inferos non eſt.

(*k*) Cyprian. ibid. p. 106. (p. 245. cit. edit.) Nec tu exiſtimes, frater cariſſime, ſicut quibuſdam videtur, libellaticos cum ſacrificatis æquari oportere; quando inter ipſos etiam, qui ſacrificarunt, & conditio frequenter & cauſſa diuerſa ſit. Neque enim æquandi ſunt, ille qui ad ſacrificium nefandum ſtatim voluntate proſiluit; & qui reluctatus & congreſſus diu ad hoc funeſtum opus neceſſitate peruenit; ille qui & ſe & omnes ſuos prodidit; & qui ipſe pro cunctis ad diſcrimen accedens, vxorem & liberos, & domum totam periculi

ſuis periculum ſubibant; & hoc modo non tantum domum ſuam, ſed fratres etiam & colonos, quos extorres & profugos in ſua tecta & hoſpitia receperant, periculo liberabant, oſtendentes & offerentes domino multas viventes & incolumes animas, quæ pro ipſis deprecarentur. Qui hoc fecerant, eos facilius excuſari poſſe dicit, quam illos, qui & voluntarie templa idolorum frequentarant, & conſilio ſuo atque auctoritate multos alios induxerant, vt ſecum eo vaderent. Quorum proinde crimina eleganter deſcribit eorumque grauitatem depingit in libro *de lapſis* in hunc modum [l]: „Non exſpectauerunt, vt adſcenderent apprehenſi, aut interrogati negarent. „Ante aciem multi victi, ſine congreſſione proſtrati; nec hoc „ſibi reliquerunt, vt ſacrificare idolis viderentur inuiti. Vltro „ad forum currere, ad mortem ſponte properare, quaſi hæc o„lim cuperent, quaſi amplecterentur occaſionem datam, quam „ſemper optaſſent. Quid illi, qui a magiſtratibus veſpera vr„gente dilati ſunt, quod ne eorum differretur interitus, etiam „rogauerunt? Quam vim poteſt talis obtendere, qua crimen „ſuum purget, quum vim magis ipſe fecerit, vt periret? Non„ne quando ad capitolium ſponte ventum eſt, quando vltro „ad obſequium diri facinoris acceſſum eſt, labauit greſſus, „caligauit adſpectus, tremuerunt viſcera, brachia conciderunt? „Nonne ſenſus obſtupuit, lingua hæſit, ſermo defecit? Stare „illic potuit Dei ſeruus & loqui, & renuntiare Chriſto, qui „iam diabolo renuntiarat & ſæculo? Nonne ara illa, quo mo„riturus acceſſit, rogus illi fuit? Nonne diaboli altare, quod „fœtore tetro fumare ac redolere conſpexerat, velut funus & „buſtum vitæ ſuæ horrere ac fugere debebat? Quid hoſtiam „tecum miſer, quid victimam ſupplicaturus imponis? Ipſe ad „aras hoſtia, victima ipſe veniſti. Immolaſti illic ſalutem tuam, „ſpem tuam, fidem tuam funeſtis illis ignibus concremaſti. Ac

ſui perfunctione protexit, ille qui inquilinos vel amicos ſuos ad facinus compulit, & qui inquilinis & colonis pepercit, fratres etiam plurimos, qui extorres & profugi recedebant, in ſua tecta & hoſpitia recepit, oſtendens & offerens domino multas viuentes & incolumes animas, qui pro vna ſaucia deprecentur. Vide ſis Petri Alexandr. can. I. II. III. apud Beuereg. Synodic. tom. II. p. 8. 9.

(l) Cyprian. de lapſis p. 184. (p. 89. 90. edit. Amſtelod. MDCC.)

„mul-

„multis proprius interitus fatis non fuit, hortamentis mutuis „in exitium fuum populus impulfus eft: mors inuicem letali „poculo propinata eft. Ac ne quid deeffet ad criminis cumu„lum, infantes quoque parentum manibus vel impofiti vel at„tracti; amiferunt paruuli, quod in primo ftatim natiuitatis „exordio fuerant confequuti. Nonne illi, quum iudicii dies „venerit, dicent: Nos nihil fecimus, nec derelicto cibo & „poculo domini ad profana contagia fponte properauimus: „perdidit nos aliena perfidia, parentes fenfimus parricidas. Il„li nobis ecclefiam matrem, illi patrem Deum negauerunt; „vt dum parui & improuidi, & tanti facinoris ignari, per alios „ad confortium criminum iungimur, aliena fraude caperemur„. Hactenus CYPRIANVS, crimina amplificans eorum, qui tam promtos paratofque ad committendam idololatriam fe præbebant fidemque chriftianam auidi & quafi exfultabundi abnegabant.

QVEMADMODVM igitur hæc crimina fummi quidam idololatriæ gradus erant, ita ecclefia infigne aliquod difcrimen inter ea & alia, refpectu pœnarum illis infligendarum, obfervabat, peculiarem illis notam diacriticam in cenfuris fuis apponens. Diuerfi exftant canones in concilio *Ancyrano*, qui hanc diftinguendi rationem clare oftendunt. Canon quartus [*] ita ftatuit: *De his, qui facrificare coacti funt, infuper & cœnauerunt ad idola, quicumque eorum, quum ducerentur, lætiore habitu fuerunt, & veftimentis pretiofioribus vfi funt, & præparatæ cœnæ indifferenter participes exftiterunt: placuit, eos inter audientes vno anno conftitui, fuccumbere vero tribus annis, in oratione autem communicare biennio, & tunc ad perfectionis gratiam peruenire. Quotquot autem adfcenderunt templa vefte lugubri, & recumbentes per omne tempus fleuerunt difcubitus, fi compleuerunt pœnitentiam triennii, fine oblatione recipiantur.*

(*) Concil. Ancyr. c. IV. Περὶ τῶν πρὸς βίαν θυσάντων, ἐπὶ δὲ τέτοις καὶ τῶν δειπνησάντων εἰς τὰ εἴδωλα, ὅσοι μὲν ἀπαγόμενοι, καὶ σχήματι φαιδροτέρῳ ἀνῆλθον, καὶ ἐσθῆτι ἐχρήσαντο πολυτελεστέρᾳ, καὶ μετέσχον τῦ παρασκευασθέντος δείπνα ἀδιαφόρως· ἔδοξεν ἐνιαυτὸν ἀκροᾶσθαι, ὑποπεσεῖν δὲ τρία ἔτη, εὐχῆς δὲ μόνης κοινωνῆσαι ἔτη δύο, καὶ τότε ἐλθεῖν ἐπὶ τὸ τέλειον· ὅσοι δὲ ἀνῆλθον μετὰ ἐσθῆτος πενθικῆς, καὶ ἀναπεσόντες ἔφαγον μεταξὺ δι' ὅλης τῆς ἀνακλίσεως δακρύοντες, εἰ ἐπλήρωσαν τὸν τῆς ὑποπτώσεως τριετῆ χρόνον, χωρὶς προσφορᾶς δεχθήτωσαν.

Canon

Canon octauus [*] habet : *Qui bis vel ter ſacrificarunt per vim, triennio ſubſternantur, duobus autem annis ſine oblatione communicent, & ſeptimo perfecte ſuſcipiantur.* Et nonus [**]: *Quicumque non ſolum deſciuerunt, ſed etiam inſurrexerunt & fratres ſuos coëgerunt, & cauſſæ fuerunt, vt cogerentur* (prout antea audiuimus ex CYPRIANO), *ii annis quidem tribus auditionis locum ſuſcipiant, alio autem anno ſine oblatione communicent, vt, decennio expleto, eius, quod eſt perfectum, ſint participes.* Septimus [***] autem ita decernit: *De iis, qui in feſto ethnico, in loco gentibus deputato conuiuati ſunt, & proprios cibos attulerunt, & comederunt : viſum eſt, quum biennio ſubſtrati fuerint, eſſe recipiendos.* Iſti canones præcipue ad eos ſpectant, qui peccabant, tormentis, vel exilio, vel carcere, vel proſcriptione, vel ſimili alius cuiuſcumque tentationis neceſſitate coacti : ſi qui autem vltro deficerent, & minime coacti præuaricarentur, in illos ſeuerius animaduertebatur. Nam per regulas concilii *Nicani* [m] duodecim annorum pœnitentiam ſubire iubebantur, antequam in integram eccleſiæ communionem reſtituerentur. Idem quoque terminus præſcribitur a concilio *Arelatenſi*

(*) Can. VIII. Οἱ δὲ δεύτερον καὶ τρίτον θύσαντες μετὰ βίας, τετραετίαν ὑποπεσέτωσαν, δύο δὲ ἔτη χωρὶς προσφορᾶς κοινωνησάτωσαν, καὶ τῷ ἑβδόμῳ τελείως δεχθήτωσαν.

(**) Can. IX. Ὅσοι δὲ μὴ μόνον ἀπέστησαν, ἀλλὰ καὶ ἐπανέστησαν καὶ ἠνάγκασαν ἀδελφὰς, καὶ αἴτιοι ἐγένοντο τῦ ἀναγκασθῆναι· οὗτοι ἔτη μὲν τρία τὸν τῆς ἀκροάσεως δεξάσθωσαν τόπον, ἐν δὲ ἄλλῃ ἑξαετίᾳ τὸν τῆς ὑποπτώσεως· ἄλλον δὲ ἐνιαυτὸν κοινωνησάτωσαν χωρὶς προσφορᾶς· ἵνα τὴν δεκαετίαν πληρώσαντες, τῦ τελείου μετάσχωσιν.

(***) Can. VII. Περὶ τῶν συνεστιαθέντων ἐν ἑορτῇ ἐθνικῇ ἐν τόπῳ ἀφωρισμένῳ τοῖς ἐθνικοῖς, ἴδια βρώματα ἐπικομισαμένων καὶ φαγόντων· ἔδοξε διετίαν ὑποπεσόντας δεχθῆναι.

(m) Concil. Nicæn. can. XI. Περὶ τῶν παραβάντων χωρὶς ἀνάγκης, ἢ χωρὶς ἀφαιρέσεως ὑπαρχόντων, ἢ χωρὶς κινδύνου, ἤ τινος τοιούτου, ὃ γέγονεν ἐπὶ τῆς τυραννίδος Λικινίου· ἔδοξε τῇ συνόδῳ, κἂν ἀνάξιοι ἦσαν φιλανθρωπίας, ὅμως χρηστεύσασθαι εἰς αὐτούς· ὅσοι οὖν γνησίως μεταμέλονται, τρία ἔτη ἐν ἀκροωμένοις ποιήσουσιν οἱ πιστοὶ, καὶ ἑπτὰ ἔτη ὑποπεσοῦνται· δύο δὲ ἔτη χωρὶς προσφορᾶς κοινωνήσουσι τῷ λαῷ τῶν προσευχῶν. *De iis, qui ſine neceſſitate, vel ſine facultatum ſuarum ablatione, vel ſine vllo periculo, vel aliquo eiuſmodi, tranſgreſſi ſunt, quod ſub Licinii tyrannide factum eſt; etſi humanitate indigni ſunt, clementia tamen & benignitate in eas vti. Quicumque ergo germane & vere pœnitentia ducuntur, tres annos inter audientes exigent, vt fideles, & ſeptem annis proſternentur ſupplices : duobus autem annis abſque oblatione erunt orationum cum populo participes.*

ſecun-

ſecundo [n], quod ad canonem iſtum *Nicænum* reſpicit. Concilium *Valentinum* in *Gallia* [o] paullo vlterius progreditur, *Acturi*, inquiens, *pœnitentiam, vſque in diem mortis, non ſine ſpe tamen remiſſionis, quam ab eo plene ſperare debebunt, qui eius largitatem & ſolus obtinet, & tam diu ei miſericordia eſt, vt nemo deſperet.* Quo cum canone congruit illa SIRICII [p] regula: *Apoſtatis, quamdiu viuunt, agenda pœnitentia eſt, & in vltimo fine ſuo reconciliationis gratia tribuenda.* Concilium *Illiberritanum* adhuc ſeueriorem illis pœnam conſtituit [q], *Placuit*, inquiens, *vt, qui poſt fidem baptiſmi ſalutaris, adulta ætate, ad templum idololatraturus acceſſerit, & fecerit, quod eſt crimen principale, quia eſt ſummum ſcelus, nec in fine eum communionem accipere.* Nonnumquam adulteria & homicidia in hac idololatria committebantur, vt in gentilibus ludis & ſpectaculis fieri adſolebat, quæ in idololatria, adulterio & cæde finiebantur. Quam in rem idem concilium alium habet canonem [r], ita præcipientem: *Flamines, qui poſt fidem lauacri & regenerationis ſacrificauerunt; eo quod geminauerint ſcelera, accedente homicidio, vel triplicauerint facinus, cohærente mœchia, placuit eos nec in fine accipere communionem.* Non eſt, quod hanc miremur ſeueritatem, ſiquidem CYPRIANVS nobis narrat, apud anteceſſores ſuos [ſ] quoſdam de epiſcopis in *Africa* dandam pacem mœchis non putauiſſe, & in totum pœnitentiæ locum contra adulteria clauſiſſe, non tamen a coepiſcoporum ſuorum collegio receſſiſſe, qui aliter fecerint. Et de voluntariis deſertoribus & apoſtatis, qui per omnem vitam in rebellione perſiſtant, addit [t]: *Pœnitentiam non agentes, nec dolorem delictorum ſuorum toto corde & mani-*

(n) Concil. Arelat. II. c. X. De his, qui in perſecutione præuaricati ſunt, ſi voluntarie fidem negauerint, hoc de iis Nicæna ſynodus ſtatuit, vt quinque annos inter catechumenos exigant, & duos inter communicantes: ita vt communionem inter pœnitentes non præſumant, in poteſtate tamen vel arbitrio ſit epiſcopi, vt ſi eos ex animo errorem deflere & agere pœnitentiam viderit, ad communionem pro eccleſiaſtica humanitate ſuſcipiat.

(o) Concil. Valent. c. III.

(p) Siric. epiſt. I. ad Himerium c. III.

(q) Concil. Eliber. can. I.

(r) Concil. Eliber. can. II.

(ſ) Cyprian. epiſt. LII. al. LV. ad Antonian. p. 110. (p. 248. lin. 1. ſeq. edit. Amſtelod.)

(t) Cypr. ibid. p. 111. (p. 248. cit. edit.)

ſeſta lamentationis ſuæ profeſſione teſtantes, prohibendos omnino cenſuimus a ſpe communicationis & pacis, ſi in infirmitate atque periculo cœperunt deprecari, quia rogare illos non delicti pœnitentia, ſed mortis vrgentis admonitio compellit; nec dignus eſt in morte accipere ſolatium, qui ſe non cogitauit eſſe moriturum. Simile decretum fecit concilium *Arelatenſe* primum [u]: *De his, qui apoſtatant, & numquam ſe ad eccleſiam repræſentant, nec quidem pœnitentiam agere quærunt, & poſtea in infirmitate arrepti petunt communionem, placuit eis non dandam communionem, niſi reualuerint, & egerint dignos fructus pœnitentiæ.* Hæ regulæ erant, ad quas antiqua diſciplina adminiſtrabatur in iſtiuſmodi idololatras & apoſtatas, qui reuera ſe contaminauerant ſacrificia offerendo idolis, ſiue hoc vltro, ſiue per vim feciſſent; ſiue ſoli lapſi eſſent, ſiue alios ſecum in idem crimen perduxiſſent; ſiue ſtatim redirent & pœnitentiæ ſeſe ſubmitterent, ſiue in apoſtaſia & rebellione perſeuerarent. Pro quarum circumſtantiarum diuerſitate diuerſi pœnarum gradus illis irrogabantur.

§. VI.

De libellaticis, *in quo eorum conſtiterit idololatria.*

ALIVD genus eorum, qui in idololatriam delapſi erant, & religionem ſuam abnegaſſe accuſabantur, *libellatici* vocabantur, a certis libellis, quos vel magiſtratibus ethnicis priuatim dare ſolebant, vel ab illis accipere, vt a faciendis publice ſacrificiis immunes eſſent. BARONIVS [x] exiſtimat, vnum tantum horum *libellaticorum* genus fuiſſe, omneſque aliqua per ſe ipſos vel per alios edita profeſſione, fidem negaſſe; ne vero cogerentur id facere publice & diis offerre ſacrificia, priuatim *CHRISTO* renuntiaſſe idque redemiſſe pecunia. Verum alii viri docti [y] diſcrimen aliquod inter eos obſeruant: Et ſane tria ſaltem eorum genera fuiſſe videntur. Nonnulli, magiſtra-

(u) Conc. Arelat. I. c. XXIII.

(x) Baron. an. CCLIII. n. XX. (XVIII.) Libellaticos eos eſſe, ſignificare tradunt, qui, quum ſacrificium offerre publice cogerentur, ſe data pecunia redemiſſent. Ibid. n. XIX. Quibus omnibus exprimere videntur, libellatici cauſſam fuiſſe huiuſmodi, vt, etſi minus quis ſacrificium diis offerret, tamen aliqua per ſe vel per alium edita profeſſione fidem negaret: ne vero, ſicut ceteri, traheretur ignominioſe ad aram, id pecunia redimebat.

(y) Albaſpin. obſeruat. lib. I. c. XXI. §. IV. V. VI. VII. (p. 97. 98. 99. edit. Helmeſtad. MDCLXXII.)

tibus

tibus ſe non eſſe chriſtianos diſerte adfirmabant, religionem ſuam vel verbis vel ſcripto negantes, ſicuti alii ipſo actu faciebant; profitentes, ſe ſacrificare idolis paratos eſſe, ſi a magiſtratibus ad id vocentur. CYPRIANVS de his ſæpe loquitur & in eadem eos claſſe collocat cum illis, qui re ipſa ſacrificaverant. *Ne ſibi, quo minus agant pœnitentiam, blandiantur*, inquit [z], *qui, etſi nefandis ſacrificiis manus non contaminauerunt, libellis tamen conſcientiam polluerunt. Et illa profeſſio denegantis conteſtatio eſt chriſtiani, quod fuerat abnuentis: feciſſe ſe dixit, quidquid alius faciendo commiſit.* Alii nec abiurabant, nec libellum abiurationis exhibebant ipſi, ſed vel amicum ethnicum vel ſeruum mittebant, vt ipſorum nomine ſacrificaret vel fidem abnegaret, & hoc ipſo libellum ſecuritatis a magiſtratu ipſis procuraret, quaſi feciſſent, quod pro ipſis fecerant alii. Et eccleſia quidem rem ita interpretabatur, eoſque non minus quam priores illos, apoſtaſiæ reos habebat. Clerus *Romanus* in epiſtola ſua ad *Cyprianum* vtroſque [a] perinde condemnat. *Sententiam noſtram*, inquiunt, *dilucida expoſitione protulimus -- etiam aduerſus illos, qui accepta feciſſent, licet præſentes, quum fierent, non adfuiſſent, quum præſentiam ſuam vtique vt ſic ſcriberentur, mandando feciſſent. Non eſt enim immunis a ſcelere, qui, vt fieret, imperauit; nec eſt alienus a crimine, cuius conſenſu, licet non a ſe admiſſum crimen, tamen publice legitur; & quum totum fidei ſacramentum in confeſſione Chriſti nominis intelligatur eſſe digeſtum: qui fallaces in excuſatione præſtigias quærit, negauit: & qui vult videri propoſitis aduerſus euangelium vel edictis vel legibus ſatisfeciſſe, hoc ipſo iam paruit, quod videri paruiſſe ſe voluit.* Canones PETRI ALEXANDRINI huiuſmodi *libellaticorum* etiam mentionem faciunt, illiſque conſtituunt pœnam, aliquid diſcriminis ponentes inter dominum, qui ſeruum ſuum pro ſe ſa-

Cave prim. chriſt. lib. III. c. V. p. 384. (p. 568. 590. 591. 592. 593. edit. German. Lipſ. MDCCXXIII.)
Suicer. theſaur. tom. II. p. 240. 241.

(z) Cypr. de lapſis p. 133. (p. 95. edit. Amſtelod. MDCC.)
Vid. etiam epiſt. cler. Rom. ad Cyprian. ep. XXX. al. XXXI. p. 57. (p. 210. edit. Amſtel.) Se ipſos infideles illicita nefariorum libellorum profeſſione prodiderant, quando non minus, quam ſi ad nefarias aras acceſſiſſent, hoc ipſo, quod conteſtati fuerant, tenerentur.

(a) Cyprian. ibid.

crificare compellat, & ſeruum, qui iuſſus eat. Seruo [*b*] vnius anni pœnitentiam iniungunt, domino autem biennii, tum quod diſſimulauerit, tum quod effecerit, vt conſeruus ſacrificaret: quum omnes ſimus ſerui *CHRISTI*, & non ſit apud eum perſonarum acceptio. Præter hoſce aliud erat genus *libellaticorum*, qui, obſeruato, quod præſidis *Romani* furor reſtingui pecunia poſſet, ipſum adibant, & ſe chriſtianos eſſe nec ſacrificare poſſe aperte profitebantur, adeoque ipſum rogabant, vt ſibi libellum daret immunitatis, pro eo munus accommodatum offerentes. De hiſce libellaticis loquens CYPRIANVS, eos introducit ita ſeſe [*c*] excuſantes: *Ego prius legeram & epiſcopo tractante cognoueram, non ſacrificandum idolis, nec ſimulacra ſeruum Dei adorare debere; & idcirco ne hoc facerem, quod non licebat, (quum occaſio libelli fuiſſet oblata, quum nec ipſum acciperem, niſi oſtenſa fuiſſet occaſio) ad magiſtratum vel veni, vel alio adeunte mandaui: Chriſtianum me eſſe, ſacrificare mihi non licere, ad aras diaboli me venire non poſſe, dare me ob hoc præmium, ne, quod non liceat, faciam.* CYPRIANVS eos non omnino excuſat, ſed addit, etſi manus puræ

(*b*) Petri Alex. can. VI. (ap. Beuereg. tom. II. p. 12.) Τοῖς δὲ δούλους χριστιανοὺς ἀνθ' ἑαυτῶν ὑποβεβληκόσιν, οἱ μὲν δοῦλοι ὡς ἂν ὑποχείριοι ὄντες καὶ τρόπον τινὰ καὶ αὐτοὶ φυλακισθέντες ὑπὸ τῶν δεσποτῶν, καταπειληθέντες ὑπ' αὐτῶν, καὶ διὰ τὸν φόβον αὐτῶν εἰς τοῦτο ἐληλυθότες καὶ ὀλισθήσαντες, ἐνιαυτῷ τὰ τῆς μετανοίας ἔργα δείξουσι, μανθάνοντες τοῦ λοιποῦ, ὡς δοῦλοι Χριστοῦ, ποιεῖν τὸ θέλημα τοῦ Χριστοῦ καὶ φοβεῖσθαι αὐτόν. *Ii autem, qui ſeruos chriſtianos pro ſe ſubmiſerunt, ſerui quidem, vt qui ipſi ſub manu eſſent, & quodammodo ipſi quoque in dominorum cuſtodia eſſent, minisque ab ipſis territi, & propter eorum metum eo compulſi & lapſi, anno opera pœnitentiæ oſtendent & deinceps diſcentes, vt ſerui Chriſti, facere voluntatem & eum timere.* Can. VII. Οἱ δὲ ἐλεύθεροι, ἐν τρισὶν ἐξετασθήσονται ἐν μετανοίᾳ, καὶ ὡς ὑποκρινόμενοι, καὶ ὡς καταναγκάσαντες τοὺς ὁμοδούλους θῦσαι, ὅτι δὴ παρακούσαντες τοῦ ἀποστόλου τὰ αὐτὰ θέλοντος ποιεῖν τοὺς δεσπότας τοῖς δούλοις, ἀνιέντας τὴν ἀπειλήν, εἰδότας, φησίν, ὅτι καὶ ἡμῶν καὶ αὐτῶν ὁ κύριός ἐστιν ἐν οὐρανοῖς, καὶ προσωποληψία παρ' αὐτῷ οὐκ ἔστιν. *Liberi autem tribus annis in pœnitentia examinabuntur, tum quod diſſimulauerint, tum quod effecerint, vt conſerui ſacrificarent, vt qui apoſtolo non obedierint, qui vult dominos eadem facere, quæ ſerui, remittentes minas. Scientes, inquit, quod noſter quoque & ipſorum dominus eſt in cælis; & non eſt apud eum perſonarum acceptio.*

(*c*) Cyprian. epiſt. LII. al. LV. ad Anton. p 107. (p. 245. edit. Amſtelod.) Vid. Celerin. epiſt. XXI. ibid p. 46. (p. 201.) Etecuſa pro ſe dona numerauit, ne ſacrificaret, ſed tantum adſcendiſſe videtur vſque ad Tria Fata, & inde deſcendiſſe.

ſint,

ſint, & ora eorum feralis cibi contagia nulla polluerint, conſcientiam tamen eorum eſſe pollutam. Quum vero non tam crimine quam errore decepti videantur, eorum conditionem putat paullo meliorem eſſe, quam eorum, qui ſacrificarint; adeoque quum differentia quædam facta ſit etiam inter eos, qui ſacrificarint, plus indulgendum hiſce eſſe putat, etiamſi non exponat diſtincte, quis pœnitentiæ terminus eis ſtatuendus ſit.

§. VII.

De illis, qui amentiam ſimulabant, vt ne ſacrificare cogerentur.

NON abſimiles iſtiuſmodi libellaticis illi erant, qui tempore perſecutionis amentiam fingebant, vt hoc ipſo excuſati ab officio ſacrificandi haberentur. Nonnulli ad ipſas aras ſe accedere & ſacrificare, vel abiurationi fidei ſubſcribere velle ſignificabant, ſed rem euadebant epilepticos ſe ſimulantes; quo facto magiſtratus eos excuſatos habens effugere ſinebat, quemadmodum *Dauid* iſtiuſmodi artificio ab *Achiſo* fugit, quum eum vellet occidere. Tum vero hoc ſpectabatur vt vera diſſimulatio & colluſio, & artificioſior religionem abnegandi ratio. Vnde per regulas pœnitentiales PETRI ALEXANDRINI [d] tales, etiamſi nec ipſi ſacrificaſſent, nec alios pro ſe ſubmiſiſſent, ſex menſium pœnitentiæ ſubiiciebantur, eo quod religionem ſuam quodammodo abnegaſſent; & animi ſui abiectione ac diſſimulatione idololatriam ornare viſi eſſent.

(*d*) Petr. Alex. can. V. Τοῖς δὲ καθυποκρινομένοις κατὰ τὸν ἐπιληπτευσάμενον Δαβὶδ, ἵνα μὴ ἀποθάνῃ, ἐκ ὄντα ἐπίληπτον· καὶ μὴ γυμνῶς ἀπογραψαμένοις τὰ πρὸς ἄρνησιν, ἀλλὰ διαπαίξασι κατὰ πολλὴν στενοχωρίαν, ὡς ἂν παιδία βελευτικὰ ἔμφρονα ἐν παιδίοις ἄφροσι, τὰς τῶν ἐχθρῶν ἐπιβολὰς, ἤτοι ὡς διελθόντες βωμὲς, ἤτοι ὡς χειρογραφήσαντες, ἤτοι ὡς ἀνθ᾽ ἑαυτῶν βαλόντες ἐθνικὸς, εἰ καὶ τισιν αὐτῶν συνεχώρησάν τινες τῶν ὁμολογησάντων, ὡς ἤκεσα, ἐπεὶ μάλιςα κατὰ πολλὴν εὐλάβειαν ἐξέφυγον αὐτόχειρες γενέσθαι τῦ πυρὸς καὶ ἀναθυμιάσεως τῶν ἀκαθάρτων δαιμόνων· ἐπεὶ τοίνυν ἔλαθεν αὐτὸς ἄγνοια τῦ πράξαντος, ὅμως ἑξάμηνος αὐτοῖς ἐπιτιθήσεται τῆς ἐν μετανοίᾳ ἐπιςροφῆς. *Iis autem, qui ſimularunt, ſicut & Dauid, qui ſe epilepticum fingebat, ne moreretur, quamuis reuera epilepticus non eſſet, & non nude negationem inſcripſerunt, ſed in multis anguſtiis, tamquam pueri conſilio & prudentia præditi inter pueros inſipientes, inimicorum inſidias ludificati ſunt, vel vt qui altaria pertranſierunt, vel tamquam qui chirographum dederint, vel vt qui pro ſe ethnicos immiſerint, etiamſi nonnulli eorum, qui confeſſi ſunt, vt audiui, aliquibus eorum ignouerunt, quoniam maxima cautione vitarunt, ne ipſi ſuis manibus*

§. VIII.

De adiutoribus idololatriæ. De flaminibus, munerariis, & coronatis. Quinam fuerint, & quomodo rei idololatriæ habiti.

NEQVE vero nuda idololatriæ patratio erat, quæ homines censuræ ecclesiasticæ submittebat: sed omnes adiutores, hortatores & imitatores superstitiosorum rituum idololatriæ quodammodo rei habebantur, & consequenter vt religionis suæ proditores tractabantur. Ita in concilio *Illiberritano* canon aduersus istos christianos exstat, qui flaminis, siue sacerdotis gentilis munus in se suscepissent; cuius officii pars erat, solemnes ludos & spectacula exhibere populo: Et hoc si fecissent, etiamsi non sacrificassent, per omnem vitam debebant agere pœnitentiam, tamquam rituum idololatricorum adiutores, & tantum in hora mortis in communionem recipi, si quidem idonea veræ pœnitentiæ signa ostendissent. *Flamines*, inquit concilium [*e*], *qui non immolauerint, sed munus tantum dederint, eo quod se a funestis abstinuerint sacrificiis, placuit in fine eis præstari communionem, acta tamen legitima pœnitentia.* Nonnulli viri eruditi sensum huius canonis perperam accipiunt, verba illa *munus dare* intelligentes, quasi pecuniam dedissent præsidi, vti a sacrificandi necessitate eos immunes redderet. Quod idem crimen foret, cuius libellatici rei erant; quum tamen hic canon non de istis lapsis loquatur, sed de his, qui officium flaminum in se recepissent, quorum negotium erat inter alia, dare siue exhibere propriis vel publicis sumtibus *munera*, hoc est, ludos, spectula & oblectamenta populo. Hæc enim vocabantur munera [*f*], quemadmodum ex huius vocabuli vsu in lege ciuili

ignem facerent & dæmonas impuros suffirent: Licet vero, & agentis ignorantia eos latuit, semestris tamen pœnitentiæ pœna illis imponatur.

(*e*) Concil. Illiber. c. III.

(*f*) Cod. Theod. lib. IX. tit. XIIX. leg. I. Si quis eiusmodi reus fuerit ablatus, posteaquam super crimine patuerit, seruus quidem vel libertate donatus, bestiis primo quoque *munere* obiiciatur.

Gothofred. in loc. Sane qui ad bestias dati, depugnaturi cum his inducebantur stato spectaculi die: quod *munus* dictum, & vero hac quoque lege dicitur.

Martial. de spectacul. epigram. VI.

Prisca fides taceat: nam post tua munera *Cæsar,*
Hæc iam feminea vidimus acta manu.

appa-

apparet. Et qui ea exhibebant, dicebantur hinc *munerarii*, qui bestias alebant & homines, vt in amphitheatris in oblectationem populi depugnarent, vti videre est in TERTVLLIANO [g], SENECA, SVETONIO [h] & aliis, qui ex linguæ *Latinæ* proprietate loquuntur. Quia autem hæc spectacula præcipue exhibebantur diebus festis gentilium & in honorem deorum, & ritibus idololatricis scatebant, nec minus crudelitate & impudicitia; nemo christianus ea populo exhibere poterat, quin crimen idololatriæ incurreret, saltem indirecte, promouendo & adiuuando eius praxin. Quæ caussa est, quamobrem hic canon adeo seuerus sit in illos, qui istos ludos suis ipsorum sumtibus exhibebant. Inferior quidem huius criminis gradus erat, si quis de istis flaminibus nec sacrificia offerret, nec suis sumtibus ludos exhiberet, sed coronam [i] tantum portaret, quod fieri in istis solemnitatibus solebat. Quod quum signum esset idololatriæ, ideo per alium istius concilii canonem duorum annorum pœnitentia, tamquam moderata pœna, si cum priore compararetur, illis imponebatur, qui eatenus in illud negotium se implicari passi fuerant. Notandum autem fuerit, quod inuectiua TERTVLLIANI contra coronam militarem in libro de *corona militis* huc non sit referenda. Nam istiusmodi coronæ gestatio nihil ad religionem spectasse, sed mere ciuilis actio fuisse videtur, in honorem imperatorum illis diebus suscepta, vbi munera & dona sua distribuebant militibus. Laurea nihil aliud præ se ferebat, quam insigne victoriæ, & quantumuis esset *Apollini* dicata, id tamen eius vsum non reddebat illicitum; nam ea ratione quatuor elementorum & multarum aliarum arborum, plantarum & animalium vsus etiam fuisset illicitus, quia, vt AVGVSTINVS [k] docet, ea omnia diis quoque consecrata erant. Hinc viri docti [l] TERTVLLIANVM heic reprehendunt, tamquam argu-

(g) Tertull. apolog. c. XLIV. De vestris semper *munerarii* noxiorum greges pascunt.

(h) Sueton. vit. Domit. c. X. Threcem Mirmilloni parem, *munerario* imparem.

(i) Conc. Illiberrit. c. LV. Sacerdotes, qui tantum coronam portant, nec sacrificant, nec de suis sumtibus aliquid ad idola præstant, placuit post biennium accipere communionem.

(k) Augustin. epist. CLIV. ad Publicolam. (pag. 703. d. p. 704. 705. edit. Basil. MDCLXIX.)

(l) Baron. ad ann. CCI. n. XVI. tot.

men-

mentum hac de re suum iusto longius extendentem, & quidem ex nouis *Montanismi* principiis, ex quibus etiam christiano homini persecutionis tempore fugere, vel arma ad defendendum imperium [m] sumere licere negat, vtens ratione docendi prorsus contraria priori, in apologia sua vsurpatæ; vbi imperatori narrat, exercitum ipsius discipulis *IESV* refertum esse, legionisque fulminatricis cum magna laude facit mentionem. Vt adeo hæc noua eius seueritas, qua christianos milites damnat, portantes coronam lauream, inter ea placita referenda sit, quæ amplexus est, posteaquam de ecclesia ad scholam *Montani* transiit; siquidem nullum vmquam militem hanc ob rem in ecclesia catholica condemnatum, multo minus disciplinæ siue pœnitentiæ propter eius vsum subiectum, inuenimus.

§. IX.

Quemadmodum duumuiratus aliquem idololatriæ reum fecerit, & quemadmodum punitus sit.

EXSTAT autem alius canon in concilio *Illiberritano*, ita decernens, *Magistratum [n] vno anno, quo agit duumuiratum, prohibendum placuit, vt se ab ecclesia cohibeat.* Nullius heic criminis mentio habetur, intelligitur autem idololatria. Nam ratio & fundamentum huius canonis facile dari potest ex iis, quæ hoc de officio in lege ciuili leguntur. Vbi discere possumus, duumuiros fuisse præcipuos ciuitatis magistratus, alio nomine vocatos *primates curiæ*, singulis annis electos (annuum enim erat officium) eorumque fuisse (non secus ac flaminum, pontificum siue sacerdotum prouinciarum, & prætorum) exhibere spectacula siue ludos populo, quemadmodum GOTHOFRE-

Du Pin bibliothec. vol. I. p. 95. (p. 162. edit. Latin.) Id Tertullianus in quibusdam plus satis videtur extendere & nimis præfracte res carpere, quæ excusari possunt, vt v. g. arma sumere ad defendendum imperium; lucernis ædes ornare & lauris in honorem principum, locutiones vsitatas vsurpare, quamuis ad idololatriam aliquatenus referantur. Seller. *Life of* Tertull. p. 221.

(m) Tertull. de coron. milit. c. XI. Vt ipsam caussam coronæ militaris adgrediar, puto prius conquirendum, an in totum christianis militia conueniat. &c.

(n) Concil. Illiber. c. LVI.

DVS

DVS [o] ex variis codicis *Theodosiani* [p] legibus demonſtrat. Et TERTVLLIANVS non tantum idem obſeruat, magiſtratus oppidanos horum ſpectaculorum editores fuiſſe; ſed ſpectacula ipſa, idololatria fundata [q], multas cærimonias idololatricas ſibi adnexas habuiſſe. Vnde argumentum nectit, quamobrem chriſtiano ea frequentare non liceat. Et hanc ob cauſſam concilium *Illiberritanum* omnes chriſtianos, qui duumviratum in ſe ſuſcepiſſent, a communione abſtineri iubet eo anno, quo iſtud officium adminiſtrent; quia hæc ſpectacula populo exhibere non poterant, quin adiuuarent participarentque iſtam idololatriam, quæ eis ita occulte admiſta erat. *Ludorum celebrationes*, inquit LACTANTIVS [*], *deorum feſta ſunt.*

§. X.

Quemadmodum ſcenici, hiſtriones, aurigæ & alii luſores, theatri ac circi frequentatores idololatriæ incuſati & propterea puniti fuerint.

OB eamdem rationem omnes ſcenici, hiſtriones, & qui currus agitabant in publicis ſpectaculis, gladiatores, & omnes, ad quos harum ineptiarum exercitium vllo modo pertinebat, omneſque earum frequentatores haſce conſuetudines deſerere debebant, aut excommunicatione plectebantur, quoad eas ſequi pergerent; non tantum quia magna impuritas & crudelitas in illis committebatur, ſed quia ad fouendam idololatriam, quæ earum appendix erat, conferebant. Omnia iſta ſub

(o) Gothofr. paratitlon. ad cod. Theodoſ. lib. XV. tit. V. de ſpectac. Edebantur ſpectacula vel a magiſtratibus -- 1. Duumuiris -- ſeu a curiarum primatibus viris, --- 2. Vel a ſacerdotibus prouinciarum. 3. Vel a prætoribus. 4. Vel denique a iudicibus.

(p) Vid. cod. Theodoſ. lib. XII. tit. I. de decurionibus leg. CLXIX. lib. XV. tit. V. de ſpectac. leg. I.

(q) Tertull. de ſpectac. c. XI. Proinde Tituli Olympia Ioui, quæ ſunt Romæ capitolina. Item Herculi Nemæa, Neptuno Iſthmia, ceteri mortuorum varii agones. Quid ergo mirum, ſi apparatus agonum idololatria conſpurcat de coronis profanis, de ſacerdotibus præſidibus, de collegiariis miniſtris &c. It. cap. XII. Hæc muneris origo --- Et licet tranſierit hoc genus editionis ab honoribus mortuorum ad honores viuentium, quæſturas dico & magiſtratus & flaminia & ſacerdotia: quum tamen nominis dignitas idololatriæ crimine cenſeatur, neceſſe eſt, quidquid dignitatis nomine adminiſtratur, communicet etiam maculas eius, a qua habet cauſſas &c.

(*) Lactant. lib. VI. c. XX.

pompa & miniſterio diaboli comprehendebantur, cui quilibet chriſtianus in baptiſmo renuntiauerat. Et propterea, ſi quis ad iſta reuerteretur, fœderi baptiſmali renuntiaſſe exiſtimabatur, & tamquam apoſtata & deſertor ab eccleſiæ chriſtianæ communione auellebatur. Ita CYPRIANVS ab *Eucratio* [r] interrogatus, quid ſibi videatur de hiſtrione quodam, qui in eiuſdem adhuc artis ſuæ dedecore perſeueret, an talis debeat communicare cum eccleſia? reſpondet: *Puto, nec maieſtati diuinæ nec euangelicæ diſciplinæ congruere, vt pudor & honor eccleſiæ tam turpi & infami contagione fœdetur.* Concilium *Illiberritanum* [s] de iſtis hunc habet canonem: *Si pantomimi credere voluerint, placuit, vt prius actibus ſuis renuntient, & tunc demum ſuſcipiantur, ita vt vlterius non reuertantur. Quod ſi facere contra interdictum tentauerint, proiiciantur ab eccleſia.* Simile decretum habet concilium *Arelatenſe* primum [t]: *De theatricis & ipſos placuit, quamdiu agunt, a communione ſeparari.* Et concilium *Carthaginenſe* tertium [u] excommunicationis ſententiam ad omnes iſtos ſpectare ſtatuit, quando decernit: *Vt ſcenicis atque hiſtrionibus, ceteriſque huiuſmodi perſonis, vel apoſtaticis, conuerſis vel reuerſis ad dominum, gratia vel reconciliatio non negetur.* Hoc innuit, quod euagati & eiecti fuerint propter crimina ſua de eccleſia, ſiquidem ad pœnam auferendam illoſque reſtituendos venia & reconciliatio eis opus erat. Concilium *Arelatenſe* [x] primum idem ſtatuit de iis, qui currus agitabant in ludis publicis: *De agitatoribus, qui fideles ſunt, placuit eos, quamdiu agitant, a communione ſeparari.* TERTVLLIANVS [y] & alii diſerte dicunt, haſce artes partem eſſe huius pompæ & cultus Satanæ, cui renuntient chriſtiani in baptiſmo.

(r) Cyprian. epiſt. LXI. al. II. ad Eucratium p. 3. (p. 171. edit. Amſtelod.)

(s) Conc. Illib. c. LXII.

(t) Concil. Arelat. I. c. V.

(u) Concil. Carth. III. c. XXXV.

(x) Concil. Arelat. I. c. IV.

(y) Tertull. de ſpectac. c. IV. Quum aquam ingreſſi chriſtianam fidem in legis ſanæ verba profitemur, renuntiaſſe nos diabolo & pompæ & angelis eius, ore noſtro conteſtamur. Quid erit ſummum ac præcipuum, in quo diabolus & pompæ & angeli eius cenſeantur, quam idololatria, ex qua omnis immundus & nequam ſpiritus, vt ita dixerim, quia nec diutius de hoc. Igitur ſi ex idololatria vniuerſam ſpectaculorum paraturam conſtare conſtiterit, indubitate præiudicatum erit, etiam ad ſpectacula pertinere renuntiati-

Ex

Ex regula etiam in *constitutionibus* [z] data constat, quod scenici, aurigæ, gladiatores, stadii cursores, ludorum curatores, olympici, choraulæ, citharistæ, lyristæ, saltationem ostentantes, ad baptismum non fuerint admittendi, nisi finem istarum artium statim facerent. Neque minus crimen erat frequentare theatrum, & istarum rerum idololatricarum esse spectatorem, vti in eadem *constitutionum* regula [*] notatur. Itaque vt pertinax harum rerum studium catechumenos a baptismo arcebat, ita similiter baptizatos siue fideles communionis priuilegio excludebat.

§. XI.

De idolorum artificibus, eorumque crimine & pœna.

Alia ratio adiuuandi idololatriam, erat ars conficiendi idola pro eorum cultoribus. Multi christiani, qui ab ipso idolorum cultu abhorrebant, non dubitabant idola pro aliis conficere, & ex hoc opificio victum sibi comparare; quæ vero plena scandali professio habebatur, indirecte & per necessariam consequentiam ad sustentandam promouendamque tendens idololatriam. Quam ob caussam nullus eorum, qui hanc artem profitebantur, ad baptismum admitti poterat, nisi ei se renuntiaturum promitteret, quemadmodum ab auctore *constitutionum* [a] condiscimus. Quidquid igitur hominibus vnum sacramentum denegauit, idem & alterum eis denegasse creden-

onis nostræ testimonium in lauacro, quæ diabolo & pompæ & angelis eius sint mancipata, scilicet per idololatriam.

Id. de coron. milit. c. XIII. Vniuersas caussas enumeramus, nec vlla nobiscum est: omnes alienæ, profanæ, illicitæ, semel iam in sacramenti testatione eieratæ. Hæ enim erant pompæ diaboli & angelorum eius, officia sæculi, honores, solemnitates &c.

Saluian. de prouid. lib. VI. p. 197. (p. 208. edit. Rittersh. Noriberg. MDCXXIII.) cit. lib. XI. c. VII. §. II. sub litt. (g) volum. IV. p. 263. in textu.

Cyrill. catech. mystagog. I. n. IV. cit. ibid. sub litt. (l) p. 264.

(z) Constitut. lib. VIII. c. XXXII. τῶν ἐπὶ σκηνῆς ἐάν τις προσίῃ ἀνὴρ, ἢ γυνὴ, ἢ ἡνίοχος, ἢ μονόμαχος, ἢ σταδιοδρόμος, ἢ λυδεμπιστὴς, ἢ Ὀλυμπικὸς, ἢ χοραύλης, ἢ κιθαριστὴς, ἢ λυριστὴς, ἢ ὁ τὴν ὄρχησιν ἐπιδεικνύμενος, ἢ κάπηλος, ἢ παυσάσθωσαν, ἢ ἀποβαλλέσθωσαν.

(*) Constit. lib. VIII. c. XXXII. θεατρομανίᾳ εἴ τις πρόσκειται -- ἢ παυσάσθω ἢ ἀποβαλλέσθω.

(a) Constitut. lib. VIII. c. XXXII. Εἰδωλοποιὸς προσιὼν, ἢ παυσάσθω, ἢ ἀποβαλλέσθω.

dum est. TERTVLLIANVS eos vocat procuratores idolorum [b], & acriter in hanc aliasque similes artes inuehitur. *Quum pompæ*, inquit, *quum sacerdotia, quum sacrificia idolorum instruuntur, quid aliud quam procurator idolorum demonstraris? Nemo contendat, posse hoc modo omnibus negotiationibus controuersiam fieri. Grauiora delicta quæque pro magnitudine periculi diligentiam extendunt obseruationis, vt non ab his tantum abscedamus, sed ab iis, per quæ fiunt. Licet enim ab aliis fiat, non interest, si per me. In nullo necessarius esse debeo aliis, quum faciunt, quod mihi non licet. Ex hoc, quod vetor facere, intelligere debeo, curandum mihi esse, ne fiat per me.* Ex his rationibus concludit, idola facere æque illicitum esse, ac colere & adorare. Atque ita CLEMENS ALEXANDRINVS [c], & IVSTINVS MARTYR [d] ante ipsum. TERTVLLIANVS *Hermogeni* [e] tamquam graue delictum obiectat, quod artem exerceat pingendi imagines. Quod vero in rem præsentem omnium maxime facit, obseruatio est, quam habet in libro de *idololatria* de pœna infligenda illis, qui ex hoc illicito vitæ genere victum quærant, quod nimirum istiusmodi artifices numquam in domum Dei admitti [f] oporteat: quia hoc fidei, quam in baptismo professi sint, repugnet. *Quomodo* [g] *renuntiauimus diabolo & angelis eius, si eos facimus? Quod repudium diximus his, non dico cum quibus, sed de quibus viuimus? Quam discordiam suscepimus in eos, quibus exhibitionis nostræ gratia obligati sumus? Potes lingua*

(b) Tertull. de idol. c. XI.

(c) Clem. Alex. protreptic. ad gentes p. 54. edit. Oxon. καὶ γὰρ δὴ καὶ ἀπηγόρευται ἡμῖν ἀναφανδὸν, ἀπατηλὸν ὀρίζεσθαι τέχνην· οὐ γὰρ ποιήσεις, φησὶν ὁ προφήτης, παντὸς ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ κάτω. *Nos clare prohibemur fallacem hanc artem exercere: Non facies enim, inquit propheta, cuiusuis rei similitudinem, eorum quæ sunt in cælo & quæ sunt in terra infra.*

(d) Iustin. dial. cum Tryph. p. 321. εἴπατε γάρ μοι, οὐχὶ Θεὸς ἦν ὁ ἐντειλάμενος διὰ Μωσέως, μήτε εἰκόνα, μήτε ὁμοίωμα, μήτε τῶν ἐν οὐρανῷ ἄνω, μήτε τῶν ἐπὶ γῆς ὅλως ποιῆσαι κ. τ. λ. *Dicite mihi, an non Deus is erat, qui per Mosen sanxit, ne qua omnino fieret vel imago vel similitudo, neque eorum quæ in cælo sunt sursum, neque in terris deorsum?* cetera.

(e) Tertull. contr. Hermogen. c. I. Pingit licite, nubit assidue: legem Dei in libidinem defendit, in artem contemnit: bis falsarius, & cauterio & stilo.

(f) De idololatr. c. V. Huiusmodi artifices numquam in domum Dei admitti oportet, si quis eam disciplinam norit.

(g) Ibid. c. VI.

ne-

negasse, quod manu confiteris? Verbo destruere, quod facto struis? Vnum Deum praedicare, qui tantos efficis? Verum Deum praedicare, qui falsos facis? Facio, (ait quidam) sed non colo, quasi ob aliam caussam colere non audeat, nisi ob quam & facere non debeat, scilicet ob Dei offensam vtrobique. Immo tu colis, qui facis, vt coli possint. Colis autem non spiritu vilissimi nidoris alicuius, sed tuo proprio: nec anima pecudis impensa, sed anima tua. Illis ingenium tuum immolas, illis sudorem tuum libas, illis prudentiam tuam accendis. Plus es illis quam sacerdos, quum per te habeant sacerdotem. Diligentia tua numen illorum est. Negas te, quod facis, colere? Sed illi non negant, quibus hanc saginatiorem & maiorem hostiam caedis, salutem tuam. Hactenus TERTVLLIANVS, qui nihilo minus conqueri videtur, quod magna in exercenda aduersus sontes hac disciplina negligentia tum fuerit. Nam statim subiungit [*b*]: *Tota die ad hanc partem zelus fidei perorabit, ingemens, christianum ab idolis in ecclesiam venire, de aduersaria officina in domum Dei venire, attollere ad Deum patrem manus matres idolorum, his manibus adorare, quae foris aduersus Deum adorantur, eas manus admouere corpori domini, quae daemoniis corpora conferunt. Nec hoc sufficit. Parum sit, si ab aliis manibus accipiant, quod contaminant, sed etiam ipsae tradunt aliis, quod contaminauerunt. Adleguntur in ordinem ecclesiasticum artifices idolorum. Proh scelus! Semel iudaei CHRISTO manus intulerunt, isti quotidie corpus eius lacessunt. O manus praecidendae!* Si TERTVLLIANVS heic non iusto seuerius in ecclesiam inuehitur eamque calumniatur, fatendum est, fuisse tum aliquam negligentiam in disciplinae exercitio, vt istiusmodi offensores non tantum communicare permitterentur, sed ordinem etiam recipere ecclesiasticum, qui per regulas disciplinae in corpore christiano communicare non debebant, quocumque nomine id facere conarentur.

§. XII.

De idololatria, in aedificandis vel ornandis gentilium aris & templis commissa.

TERTVLLIANVS eodem libro crimen idololatriae omnibus reliquis artificibus imputat, qui quidquam ad idolorum cultum conferant, siue aras erigendo, siue templa exstruendo, siue capsas faciendo, siue idola vel quidquid ad ea perti-

(*b*) Tertull. de idololatr. c. VII.

neat, exornando. *Nec enim differt*, inquit, [*i*] *an exstruas vel exornes: Si templum, si aram, si aediculam eius instruxeris, si bracteam expresseris, aut insignia, aut etiam domum fabricaueris. Maior est eiusmodi opera, quae non effigiem confert, sed auctoritatem.* Hac ratione omnes, qui ad idolorum cultum quidquam conferebant, etiamsi illis non sacrificarent, in eadem cum idololatris classe collocabantur, & consequenter ecclesiae subiiciebantur censuris. Id quod apparet ex celebratissima AMBROSII epistola ad *Valentinianum* imperatorem, quum hic a *Symmacho* ethnico ad restaurandam aram victoriae in capitolio sollicitaretur. Libere ipsi profitebatur AMBROSIVS, si hoc faceret, episcopos hoc aequo animo pati & dissimulare non posse. *Licebit tibi* [*k*], inquit, *ad ecclesiam conuenire, sed illic non inuenies sacerdotem, aut inuenies resistentem. Quid respondebis sacerdoti dicenti tibi: Munera tua non quaerit ecclesia, quia templa gentilium muneribus ornasti? Ara Christi dona tua respuit, quoniam aram simulacris fecisti.* Celebris est in historia *Marcus Arethusius*, qui sub *Iuliano* imperatore mortem subire maluit, quam templum instaurare, quod regnante *Constantio* destruxerat, quemadmodum res a GREGORIO NAZIANZENO [*l*] & SOZOMENO memoriae prodita est. Et THEODO-

(*i*) Tertull. de idololatr. c. VIII.

(*k*) Ambros. epist. XXX. ad Valentin. Iun. (epist. X. tom. V. p. 195. k. edit. Paris. MDCXLII.)

(*l*) Naz. orat. I. in Iulian. p. 90. ἕως μὲν γὰρ βαρυτάτην ποιησάμενοι τοῦ ναοῦ τὴν ἀποτίμησιν, τὸ πᾶν ᾔτουν χρυσίον, ἢ αὐτίκα γε ἀναδείμασθαι τὸν νεὼν ἐκέλευον κ. τ. λ. *Quamdiu Arethusii grauissima templi aestimatione facta totam auri summam poscebant, aut ipsum certe templum reficere iubebat &c.*
Sozom. lib. V. c. X. προθυμότερον ἢ κατὰ πειθὼ, Κωνσταντίου βασιλεύσαντος, τοὺς ἑλληνιστὰς εἰς χριστιανισμὸν ἐπανῆγε, καὶ τὸν παρ' αὐτοῖς σεμνότατον καὶ πολυτελέστατον ναὸν καθεῖλεν· ἐπεὶ δὲ μετέπεσεν εἰς Ἰουλιανὸν ἡ ἀρχὴ, κεκινημένον ἐπ' αὐτὸν τὸν δῆμον ὁρῶν, ἅμα δὲ καὶ κατὰ πρόσταγμα βασιλέως καταδικασθεὶς, ἢ τὴν ἀποτίμησιν τοῦ ναοῦ ἐκτίσαι, ἢ τοῦτον ἀνοικοδομῆσαι· λογισάμενος ὡς ἀδύνατον ἑκάτερον, χριστιανῷ δὲ ἄλλως ἀθέμιτον τὸ δεύτερον, μήτι γε δὴ δρᾶν, ἔφυγε τὰ πρῶτα· μαθὼν δὲ δι' αὐτὸν κινδυνεύειν πολλοὺς, ἑλκυσμάτων τε καὶ δικαστηρίων καὶ τῶν ἐν τούτοις πειρᾶσθαι δεινῶν, ἐπανῆλθεν ἀπὸ τῆς φυγῆς, καὶ ἐθελοντὴς ὅ, τι βούλοιντο αὐτὸν δρᾶν τῷ πλήθει προσήγαγεν. *Regnante Constantio, in traducendis ad christianam religionem gentilibus acriorem se ostenderat (Marcus) quam esse solent ii, qui verbis suadent: & sanctissimum apud ipsos (Arethusios) ac magnificentissimum templum destruxerat. Postea vero imperio ad Iulianum translato, cernens populum in se concitatum, simulque imperatoris edicto condemnatus, vt aut pretium, quanti templum aestima-*

RETVS

RETVS summopere laudat *Abdam* [m] episcopum in *Perside*, quod quum *Pyreum*, (hoc est templum igni, quem Deum esse *Persæ* arbitrabantur, consecratum) destruxisset, etsi intempestiuo & immoderato zelo impulsus hoc fecisset, mori maluerit quam euersum fanum instaurare; quia igni templum exstruere non minus sit, quam eumdem adorare. CHRYSOSTOMVS [n] etiam narrat, tempore *Iuliani* sæpius accidisse, vt, qui superioribus annis, quum adhuc pii reges, *Constantinus* & *Constantius*, rerum potirentur, vel altaria demoliti fuerint, vel templa suffoderint,

tum fuisset, persolueret, aut illud restauraret: quum neutrum horum a se fieri posse animaduerteret, posterius autem illud nefas esse homini christiano, nedum sacerdoti; primum quidem fugam arripuit. Sed vbi multos sua caussa periclitari raptarique, & iudicia ac tormenta subire comperit, rediit ex fuga, seque sua sponte obtulit multitudini, vt quocumque placuisset modo, in ipsum sæuirent. Vid. etiam Theodoret. lib. III. c. VII.

(m) Theodoret. lib. V. c. XXXVIII. Ἄβδας τὶς ἐπίσκοπος ἦν, πολλοῖς κοσμέμενος εἴδεσιν ἀρετῆς· ἅτος ἐκ εἰς δέον τῷ ζήλῳ χρησάμενος πυρεῖον κατέλυσε· πυρεῖα δὲ καλᾶσιν ἐκεῖνοι τὰ πυρὸς τὰς νεώς· θεὸν γὰρ τὸ πῦρ ὑπειλήφασι· τᾶτο μαθὼν παρὰ τῶν μάγων ὁ βασιλεὺς, μετεστείλατο τὸν Ἄβδαν· καὶ πρῶτον μὲν ἠπίως τὸ πραχθὲν ᾐτιάσατο, καὶ τὸ πυρεῖον οἰκοδομῆσαι προσέταξεν· ἐκείνα δὲ ἀντιλέγοντος, καὶ τᾶτο δράσειν ἥκιστα φάσκοντος, πάσας καταλύσειν τὰς ἐκκλησίας ἠπείλησε· καὶ μέντοι καὶ τέλος ἐπέθηκεν. οἷς ἠπείλησε· πρότερον γὰρ τὸν θεῖον ἄνδρα ἐκεῖνον ἀναιρεθῆναι κελεύσας, καταλυθῆναι τὰς ἐκκλησίας προσέταξεν· ἐγὼ δὲ τὴν μὲν τᾶ πυρείε κατάλυσιν ἐκ εἰς καιρὸν γεγενῆσθαι φημί --- τὸ δὲ τὸν καταλυθέντα μὴ ἀνοικοδομῆσαι νεὼν, ἀλλὰ τὴν σφαγὴν ἑλέσθαι μᾶλλον ἢ τᾶτο δρᾶσαι, κομιδῇ θαυμάζω, καὶ στεφάνων τιμῶμαι· ἴσον γάρ μοι δοκεῖ τᾶ προσκυνῆσαι τὸ πῦρ, τὸ τέμενος δείμασθαι. *Erat quidam episcopus, nomine Abda, multis virtutis generibus ornatus. Hic zelo immoderato impulsus Pyreum destruit. Ita Persæ vocant templa igni consecrata: ignem enim Deum esse arbitrantur. Rex ea de re per magos certior factus, Abdam ad se euocauit. Ac primum quidem leuiter id facinus reprehendit, iussitque vt Pyreum ædificaret. Sed quum Abda contradiceret, seque id facturum negaret, rex cunctas ecclesias se destructurum minatus est. Sed & minas suas ad effectum perduxit. Etenim diuino illo viro prius trucidari iusso, ecclesias solo æquari præcepit. Ego vero Pyreum quidem intempestiue ab episcopo destructum fuisse, fateor. --- Quod vero euersum fanum minime instaurauerit, sed mori maluerit, quam id præstare, id equidem admiror & coronis dignum iudico. Igni enim templum exstruere, non minus esse censeo, quam eum adorare.*

(n) Chrysost. homil. XL. in Iuuentin. & Maxim. tom. I. p. 548. (p. 484. edit. Francof. MDCXCVIII.) εἴ τις ἦν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν χρόνοις, ἡνίκα βασιλεῖς ἦσαν εὐσεβεῖς, ἢ βωμὸς καταλύσας, ἢ ναὸς κατασκάψας, ἢ ἀναθήματα λαβὼν, ἢ ἄλλ' ὁτιᾶν τοιᾶτον ἐργασάμενος, εἰς δικαστήριον εἵλκετο καὶ ἐσφάζετο.

vel

vel donaria diripuerint, rapti ad tribunal trucidarentur, eo quod ea instaurare recusarint.

§. XIII.

De mercatoribus tus vendentibus pro templis idolorum, & de emtoribus ac venditoribus publicarum victimarum.

INTER alios adiutores & instigatores idololatriæ omnes mercatores referebant, qui tus vendebant pro idolorum templis, omnesque, qui emebant & vendebant publicas victimas. TERTVLLIANVS hosce vniuersos *procuratores idololatriæ* vocat. Et de illis quidem, qui publicas victimas redimebant & vendebant [o], diserte dicit, quod nulla ecclesia eos ad baptismum admissura sit, nisi illicitæ huic professioni renuntient, nec eos in communione sua retentura, si iam per baptismum in numerum fidelium cooptati id agere susceperint. Et hinc acrius in *turarios* inuehitur, vt eos appellat, qui tus pro templis deorum vendendo lucrum faciebant, quos ex duobis istis pessimos esse existimabat. *Quo ore*, inquit, [p] *christianus turarius, si per templa transibit, quo ore fumantes aras despuet, & exsufflabit, quibus ipse prospexit? Qua constantia exorcizabit alumnos suos, quibus domum suam cellariam præstat?* Hinc tandem in vniuersam materiam concludit: *Nulla ars, nulla professio, nulla negotiatio, quæ quid aut instruendis aut formandis idolis administrat, carere poterit titulo idololatriæ: nisi si aliud omnino interpretemur idololatriam, quam famulatum idolorum colendorum.*

§. XIV.

De esu eorum, quæ idolis immolabantur. Quomodo & quando idololatriæ incusatus fuerit.

QVAESTIO de esu eorum, quæ idolis immolabantur, a *Paulo* apostolo soluitur. Numquam in templo deorum idolothyta edere fas erat, quia hoc erat de sacrificio tamquam sacrificio edere, & communicare dæmonibus; quæ res gentilibus confirmationi erat, ecclesiæ autem offendiculo. *Nicolaitæ* ob hoc in scriptura, & *Basiliani* & *Valentiniani* [q] a sequentium æta-

(o) Tertull. de idolis c. XI. Si publicarum victimarum redemtor ad fidem accedat, permittes ei in eo negotio permanere? Aut si iam fidelis id agere susceperit, retinendum in ecclesia putabis? Non opinor.

(p) Tertull. ibid.

(q) Agrippa Castor. ap. Euseb. lib. IV. c. VII. ὧν εἰς ἡμᾶς κατῆλθεν ἐν τοῖς τότε

tum

tum ſcriptoribus damnantur. Acta *Luciani* martyris [r] referunt, maluiſſe ipſum fame conſumi, quam veſci iis, quæ ab gentilibus ſacrificata eſſent, quum perſecutores alium cibum in carcere ei porrigere nollent. Et BARONIVS aliud iſtiuſmodi exemplum [s] ſuggerit in ciuibus *Conſtantinopolitanis*, qui, quum *Iulianus* cuncta cibaria, quæ venum publice in foris exponi ſolebant, ſacrificiis diis immolatis infeciſſet ac polluiſſet, libere ab illis abſtinuerint, & loco panis cocto omnes frumento vſi ſint in cibum, peſſimum tyranni conſilium hoc modo eludentes. Non quaſi idololatria fuiſſet, ſi iſtiuſmodi cibaria in tali caſu comediſſent: Apoſtolus enim hoc permittit, ſi quidem ſine communicatione cum idolis vel offenſione infirmiorum fieri poſſit: *Quidquid in macello venditur, edite, nihil diſcriminantes propter conſcientiam.* Et ex hac apoſtolica permiſſione THEODORETVS [t] populum *Antiochenum* in alio iſtiuſmodi caſu defendit. Nam *Iulianus* eodem diabolico ſtrategemate ad chriſtianos irretiendos vſus, omnes fontes in vrbe *Antiochena* & ſuburbano *Daphnenſi* inquinabat, cuncta etiam, quæ in foro venalia erant, ſimiliter con-

---

γνωριμωτάτε συγγραφέως Ἀγρίππα Κάστορος ἱκανώτατος κατὰ Βασιλείδε ἔλεγχος, τὴν δεινότητα τῆς τἀνδρὸς ἀποκαλύπτων γοητείας — διδάσκειν τε, ἀδιαφορεῖν εἰδωλοθύτων ἀπογευσαμένες, καὶ ἐξομνυμένες ἀπαραφυλάκτως τὴν πίστιν κατὰ τὲς τῶν διωγμῶν καιρές. *Ex quibus peruenit ad nos Agrippæ Caſtoris, ſcriptoris ea ætate nobiliſſimi, validiſſima aduerſus Baſilidem confutatio: in qua hominis præſtigiæ ac fraudes deteguntur. — Ait præterea, eum docere, quod indifferens ſit, victimas diis immolatas deguſtare, & perſequutionum tempore licenter fidem abnegare.*

Iren. lib. I. c. I. §. XII. εἰδωλόθυτα ἀδιαφόρως ἐσθίεσι, μηδὲ μολύνεσθαι ὑπ' αὐτῶν ἡγέμενοι. *Idolothyta indifferenter manducant, nihil inquinari ab iis putantes.*

(r) Ap. Baron. an. CCCXI. n. VI. (tom. III. p. 56. edit. Antuerp. MDCXXIII.) Eum etiam arcebant ab omni cibo, niſi vellet veſci iis, quæ ab ipſis ſacrificabantur: ea enim affatim porrigebant. Ille autem maluiſſet ſubire mortes vel innumerabiles, & lubentius manens ieiunus, paullatim a fame eſſet conſumtus, quam vel illorum ſolum paſſus eſſet conſpectum.

(s) Baron. an. CCCLXII. num. XLIII. p. 24. Cuncta cibaria, quæ venum publice in foris exponi ſolerent, ſacrificiis diis immolatis infecit ac polluit, vt ſic illi omnes cibis cogerentur veſci immolatitiis, niſi fame confici penitus vellent. Cum oraculo Theodori martyris, quonam modo conſulendum eſſet fidelibus fame periclitantibus, fuit diuinitus demonſtratum, nempe vt tunc loco panis, cocto omnes frumento vterentur in cibum.

(t) Theodoret. lib. III. c. XV. πρῶτον μὲν τὰς ἐν τῷ ἄστει καὶ τὰς ἐν Δάφνῃ πηγὰς ταῖς μυσαραῖς θυσίαις ἐμόλυνεν, ἵν' ἕκαστος ἀπολαύων τῶ νάματος μεταλαγχάνῃ

taminabat; panes, carnes, olera item ac poma, cuncta denique cibaria lustrali aqua adspergi iubendo, ne christiani haberent, quod ederent, nisi quæ idolis essent sacrificata. Quod etiam a CHRYSOSTOMO [u] notatur & aliis, qui de diabolicis insidiis *Iuliani* loquuntur. Enimuero hoc in casu christiani, non obstantibus aduersarii sui dolis, non dubitabant quidquam edere, vtpote scientes, bonas res creatas non posse contaminari vllis eiusmodi artificiis, quoad eis non consentirent vel communicarent: *Nam domini est terra & omnis plenitudo eius.* Et quod ipsis sanctificatum erat verbo Dei & precibus, profanis abusibus inquinari & pollui non poterat.

§. XV.

Numquis christianus ex curiositate sacrificio deorum adesse potuerit, si ipsi quidem cultui se non iungeret?

VBI autem vera aliqua idololatriæ participatio erat, vel vlla iusta eius rei suspicio, nulla prorsus ratione christiano homini permittebatur, vel minimum ei præbere adminiculum, aut clandestinæ etiam approbationis se reddere suspectum. Huc spectat canon ille ex concilio *Illiberritano* [x]: *Probibendum, ne*

τοῦ μύσους· ἔπειτα δὲ καὶ τὰ κατὰ τὴν ἀγορὰν προκείμενα τοῦ μιάσματος ἐνεπίμπλα· περιεῤῥαίνοντο γὰρ καὶ ἄρτοι, καὶ κρέα, καὶ ὀπῶραι, καὶ λάχανα, καὶ ὅσα ἄλλα ἐδώδιμα· ταῦτα ὁρῶντες, οἱ τῆς τοῦ σεσωκότος προσηγορίας τετυχηκότες, ἔστενον μὲν καὶ ὠλοφύροντο βδελυττόμενοι τὰ γινόμενα· μετελάμβανον δὲ ὅμως, ἀποστολικῷ πειθόμενοι νόμῳ· πᾶν γάρ, φησι, τὸ ἐν μακέλλῳ πωλούμενον ἐσθίετε, μηδὲν ἀνακρίνοντες διὰ τὴν συνείδησιν. *Primum quidem fontes, tum qui in vrbe, tum qui in suburbano Daphnensi erant, abominandis sacrificiis inquinauit; vt, quicumque aquam gustassent, communione sceleris inficerentur. Deinde cuncta, quæ in foro venalia erant, similiter contaminauit. Panes enim & carnes, olera item ac poma, cuncta denique cibaria lustrali aqua adspergebantur. Quæ quum viderent christiani, gemebant ipsi quidem ac lamentabantur, talia abominantes. Edebant tamen, obtemperantes legi apostolicæ, ita dicenti: Omne, quod in macello venundatur, comedite, nihil interrogantes propter conscientiam.*

(u) Chrysostom. hom. IV. de laudibus Pauli tom. V. p. 593. (p. 539. edit. Francof.) πάλιν αἱ πηγαὶ αἱ παρ' ἡμῶν, αἱ νικῶσαι τῷ ῥεύματι τοὺς ποταμούς, ἀθρόον ἔφυγον καὶ ἀπεπήδησαν, μηδέποτε τοῦτο παθοῦσαι πρότερον, ἀλλ' ὅτε θυσίαις καὶ σπονδαῖς τὸ χωρίον ἐμόλυνεν ὁ βασιλεύς. *Tunc etiam regionis nostræ fontes, qui prius flumina ipsa cursu inundante vincebant, subito in se residendo fugerunt, numquam hoc ante perpessi, nisi postquam loca rex sacrificiis ac victimis inquinauit.*

(x) Concil. Illiberrit. c. LIX.

quis

quis chriſtianus, vt gentilis, ad idolum capitolii cauſſa ſacrificandi adſcendat & videat: Quod ſi fecerit, pari crimine teneatur. Si fuerit fidelis, poſt decem annos, acta pœnitentia, recipiatur. ALBASPINAEVS [y] recte obſeruat, quod, licet canonis verba paullo obſcuriora ſint, intelligenda tamen ſint prohibere, ne quis videndi cauſſa eo adſcendat: Nam ſi quis animo ſacrificandi interfuiſſet, eum non decem annis, ſed per omnem vitam, ſecundum primum canonem, pœnitentiæ ſubeſſe debuiſſe dicit. Vt adeo plana & perſpicua canonis ſententia ſit oporteat, quod ſi, vti gentilis aliquis ſacrificandi cauſſa eo vadit, ita aliquis chriſtianus videndi ſacrificii gratia eodem pergat, pari crimine teneri, & decem annorum pœnitentia mulctari debeat. Hoc tamen intelligendum eſt, ſi non niſi curioſitatis ſuæ inſtinctu eo perueniſſet. Si enim ex vrgente aliquo conditionis vitæ ſuæ officio eo adſcendiſſet, id ei crimini non dabatur: Verbi gratia, ſi quis eſſet de præſidiariis imperatoris militibus & tantum eo iuiſſet, principi ſuo miniſtraturus, inſons habebatur, quia non iuerat ſacrificii videndi, ſed officii ſui exſequendi cauſſa. Ita de *Valentiniano* narrat THEODORETVS [z], ipſum, quum eſſet tribunus, lanciarios ad palatii cuſtodiam conſtitutos regens, *Iuliano* domino, in templum genii publici pergenti, miniſtraſſe. Quum autem adſtantes ad ianuas æditui luſtrali aqua ingredientes ex more adſpergerent, tunc *Valentinianum*, qui ante imperatorem incederet, vbi guttam aquæ chlamydi ſuæ adſperſam vidiſſet, æditiuum pu-

(y) Albaſpin. in loc. Arbitror ita legendum eſſe *cauſſa ſacrificii*, ſubintellige *videndi*. nam ſi animo ſacrificandi interfuiſſent, atrociori ſupplicio adſicerentur, neque in morte iis ad communionem adſpirare liceret. *Quod ſi fecerit*] Si ad capitolium adſcenderit, vt ſacrificio intereſſet, neque tamen illud adſpicere, aut intueri ei licuerit, pari pœna ſupplicioque multetur, atque illud ſi oculis vſurpaſſet, quum eius voluntas fuerit, vt videret: neque vero ſenſus ſententiaque ita perſpicua manifeſtaque, ſi de iis ſermonem fieri dicamus, qui ſacrificandi cauſſa eo pergerent, qui tamen non ſacrificarent, quique tantum id a ſe viſum eſſe & ſpectatum lætarentur, quia nec in morte communione erant donandi, qui ſacrificauerant, vt ex primo canone conſtat.

(z) Theodoret. lib. III. c. XVI. Οὐαλεντινιανὸς ἐκεῖνος, ὁ μικρὸν ὕστερον βασιλεύσας, χιλίαρχος δὲ ἦν τηνικαῦτα, τῶν περὶ τὰ βασίλεια τεταγμένων λογχοφόρων ἡγούμενος, ὃς εἶχεν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας οὐκ ἀπόκρυφον ζῆλον· ὁ μὲν γὰρ ἐμβρόντητος ἐκεῖνος εἰς τὸ τῆς τύχης τέμενος εἰσῄει χορεύων· ἑκατέρωθεν τῶν θυρῶν εἱστήκεισαν νεωκόροι περιρραντηρίοις τοὺς εἰσιόντας προκαθαίροντες, ὡς ἐνόμιζον· ἐπειδὴ δὲ τῇ

gno percussisse, & inquinatum se, non autem purgatum esse, dixisse. Atque ob hanc caussam vtrumque regnum, terrestre videlicet & cæleste, meruisse adipisci, dicit THEODORETVS. Nam etsi *Iulianus* hanc ob rem eum in castellum quoddam, situm in solitudine, relegasset, præcipiens, vt illic degeret: elapso tamen anno & mensibus paucis pro confessionis suæ mercede imperium *Romanum* accepisse. Ex quibus apparet, veteres magnum discrimen fecisse inter eos, qui ex mera curiositate templum aliquod gentilium ingressi sint, ad spectandos ritus superstitiosos & sacrificia, & illos, qui ex officio eo perrexerint. Et TERTVLLIANVS, qui, si quisquam alius, hac in re seuerus est, hanc tamen distinctionem admittit. *Vtinam quidem*, inquit [a], *nec videre possimus, quæ facere nobis nefas est. Sed quoniam ita malis circumdedit sæculum idololatria, licebit adesse in quibusdam, quæ nos homini, non idolo, officiosos habent. Plane ad sacerdotium & sacrificium vocatus non ibo, (proprium enim idoli officium est;) sed neque consilio, neque sumtu, aliaue opera in eiusmodi fungar. Si propter sacrificium vacatus adsistam, ero particeps idololatriæ: si me alia caussa coniungit sacrificanti, ero tantum spectator sacrificii. Ceterum quid facient serui, vel liberi fideles, item officiales sacrificantibus dominis, vel patronis, præsidibus suis adhærentes? Sed si merum quis sacrificanti tradiderit, immo si verbo quoque aliquo sacrificio necessario adiuuerit, minister habebitur idololatriæ. Huius regulæ memores etiam magistratibus & potestatibus officium possumus reddere secundum patriarchas & ceteros maiores, qui regibus idololatris vsque ad finem idololatriæ apparuerunt.* Eodem modo sententiam suam in quibusdam priuatis & communibus casibus dicit, quando ait [b]: *Circa officia priuatarum & communium, solemnitatum, vt togæ puræ, vt sponsalium, vt nuptialium, vt nominalium nullum putem periculum obseruari de adflatu idololatriæ, quæ interuenit: caussæ enim sunt considerandæ, quibus præstatur officium. Eas mundas*

βασιλέως ἡγέμενος τῇ χλανίδι ῥανίδα πελάσασαν εἶδεν Οὐαλεντινιανὸς, ὁ βασιλείας ἑκατέρας ταύτης χάριν τετυχηκὼς, πὺξ ἔπαισε τὸν νεωκόρον, μεμολύνθαι φήσας, οὐ κεκαθάρθαι· Θεασάμενος δὲ τὸ γεγονὸς ὁ ἐξάγιστος, εἰς φρούριον αὐτὸν παρὰ τὴν ἔρημον κείμενον ἐξέπεμψεν, αὐτόθι διάγειν προστεταχώς· ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν ἐνιαυτοῦ καὶ μηνῶν διεληλυθότων ὀλίγων, μισθὸν τῆς ὁμολογίας τὴν βασιλείαν ἐδέξατο. Vid. Sozom. lib. VI. c. VI. qui eadem narrat.

(a) Tertull. de idololatr. cap. XVI. XVII.

(b) Tertull. ibid. c. XVI.

esse

esse opinor per semetipsas, quia neque vestitus virilis, neque annulus, aut coniunctio maritalis de alicuius idoli honore descendit. Omnia ista per Deum fieri licet; & quamuis his tunc accommodarentur sacrificia, ille tamen, cuius officium & negotium non erat in sacrificio, sed ex alia quadam ratione requirebatur, sine labe illis adesse posse credebatur. Ita omnes istiusmodi decidebantur casus, in quibus aliqua officii ratio homines cultui deorum adesse iubebat; non vt quidquam ad idololatriam conferentes, aut in cultu siue directe siue indirecte partem habentes; sed tantum peragentes, quod legitimi muneris ratio ab eis postulabat, & cum *Valentiniano* animum ab istis rebus alienatum, si opportuna offerretur occasio, declarantes. Nuda præsentia propter aliud quoddam officium peragendum non habebatur in tali casu communio cum idolis, quia ipse officii sui tenor & muneris ratio rem aliter se habere satis demonstrabat.

§. XVI.

Num alicui suum ipsius cibum in idolorum templis edere licuerit?

Si quis vero non ex muneris sui ratione vllum istiusmodi officium, quod eius præsentiam in templo requirebat, peragere necesse haberet, tum, si quis nihilo minus cultui idolorum adesset, vel quidquam faceret, quod suspicionem eius rei habere poterat, idonea caussa erat, quamobrem ecclesiasticæ censuræ subiiceretur. Ita nemo iustam prætendere poterat rationem cibum suum secum portandi edendique in templo idoli, sed hoc non poterat non aliquam arguere propensionem ad idololatriam. Vnde in concilio *Ancyrano* [c] decretum legimus in hanc sententiam: *De iis, qui in festo ethnico, in loco gentilibus deputato, conuiuati sunt, & proprios cibos attulerunt & comedunt, visum est, quum biennio substrati fuerint, esse recipiendos.* Hic canon non diserte vocat locum, templum idolorum, sed τόπον ἀφωρισμένον τοῖς ἐθνικοῖς, locum separatum, nimirum ad cultum deorum; quem siue pro templo, siue pro alio quocumque loco, festis diebus agendis deputato, accipias; perinde est; siquidem locus fuit, colendo

(c) Concil. Ancyran. c. VII. Περὶ τῶν συνεστιαθέντων ἐν ἑορτῇ ἐθνικῇ ἐν τόπῳ ἀφωρισμένῳ τοῖς ἐθνικοῖς, ἴδια βρώματα ἐπικομισαμένων καὶ φαγόντων· ἔδοξε διετίαν ὑποπεσόντας δεχθῆναι.

idolo in solemnitate, quæ dei alicuius gentilis honori peculiariter dicata erat, destinatus.

§. XVII.

Num conuiuari cum paganis in festis idolorum diebus?

Et hic mos conuiuandi cum paganis in festis eorum diebus, siue in templo siue extra templum, omnino vetitus erat sub notione communicandi eorum impietati. Quæ expressa verba sunt concilii *Laodiceni*, prohibentis hanc consuetudinem agendi istiusmodi dies festos cum gentilibus [d]. Inter *canones* sic dictos *apostolicos* [e] vnus quidam reperitur, quo christianis oleum deferre in templum gentium, vel in synagogam iudæorum in eorum festis, vel lucernam accendere, sub pœna anathematis interdicitur. Ex quo perspicimus, christianos non numquam ad coniungendum se cum gentibus in hac consuetudine fuisse propensos.

Atqve hic omnium commodissimus sensus videtur esse, qui duobus istis concilii *Illiberritani* canonibus, qui tot interpretibus crucem fixerunt, tribui potest: Quorum vnus [f] sic habet: *Cereos per diem placuit in cœmiterio non incendi. Inquietandi enim sanctorum spiritus non sunt. Qui hæc non obseruauerint, arceantur ab ecclesiæ communione.* Et alter [g] ita: *Prohibendi etiam, ne lucernas publice accendant. Si facere contra interdictum voluerint, abstineant a communione.* Albaspinaevs [h] hos canones factos esse putat ex erronea ista opinione, quod animæ martyrum sub

(d) Concil. Laodicen. c. XXXIX. Ὅτι οὐ δεῖ τοῖς ἔθνεσι συνεορτάζειν, καὶ κοινωνεῖν τῇ ἀθεότητι αὐτῶν.

(e) Can. apost. LXXI. (al. LXX.) Εἴ τις χριστιανὸς ἔλαιον ἀπενέγκῃ εἰς ἱερὰ ἐθνῶν ἢ εἰς συναγωγὴν Ἰουδαίων ἐν ταῖς ἑορταῖς αὐτῶν, ἢ λύχνους ἅπτει, ἀφοριζέσθω.

(f) Conc. Illiberrit. c. XXXIV.

(g) Conc. Illiberrit. c. XXXVII.

(h) Albaspin. ad can. XXXIV. (ap. Labb. tom. I. p. 998.) Ego facile adducor, vt credam, concilii illius patres opinionem mentemque Tertulliani, Cypriani & eorum, qui ea ætate florerent, sequutos, qui animas martyrum sub altaribus hærere & habitare, ibique, dum eorum mortem Deus vlcisceretur, expectare senserunt: atque adeo verba illa cap. VI. apocal. ad verbum tueri ac recipere, diuum Cyprianum de lapsis, *Sub ara Dei animæ occisorum martyrum clamant magna voce, dicentes, quo vsque domine, sanctus & verus, non iudicas & vindicas sanguinem nostrum de iis, qui in terris inhabitant? & requiescere & patientiam adhuc tenere iubentur: & quamquam posse aliquis existimat remittendis passim donandisque peccatis bonum fieri*

alta-

altaribus hæreant & habitent, atque ita CYPRIANVM, & TERTVLLIANVM sensisse, adfirmat. Probabilius autem est, concilium hosce ritus alia de caussa interdixisse, quia superstitiosi erant & idololatrici, ab ethnicis in celebrandis solemnibus adhibiti, vti expressis verbis TERTVLLIANVS [i] & alii, a BARONIO [k] collecti, adfirmant. Et hæc quidem vera ratio videtur esse, cur concilii istius patres eos vetuerint, Ne videlicet christiani in istiusmodi superstitiosis ritibus cum gentilibus conspirarent. Sed pergimus. Gentilium solemnia nota sunt in lege ciuili sub generali nomine *votorum*, & *celebritatis votorum*. Et, vt GOTHOFREDVS [l] ea accurate distinguit, comprehendebant 1. Omnes ipsorum ludos, siue spectacula publica, quæ in honorem deorum habebantur. In quibus *Maiumæ* spectacu-

contra iudicem velle, aut priusquam vindicetur ipse, alios posse defendere. Quibus credere videtur martyrum animas sub aris quiescere. Idem de bono patientiæ, *Vnde etiam clamantes martyres, & ad vindictam suam dolore erumpente properantes exspectare adhuc iubentur, & temporibus consummandis impleantisque martyribus præbere patientiam. Et quum aperuisset,* inquit, *agnus quintum sigillum, vidi sub ara Dei animas occisorum propter verbum Dei & martyrium suum, & clamauerunt voce magna, dicentes.* Idem ad Quirinum, libro tertio, *Et quum aperuisset quintum signum, vidi sub ara Dei animas occisorum propter verbum Dei & martyrium suum.* Tertull. de resurr. carnis cap. XXV. *Etiam in apocalypsi Ioannis ordo temporum sternitur, quem martyrum quoque animæ sub altari, vltionem & iudicium flagitantes, sustinere didicerunt, vt prius & orbis de pateris angelorum plagas suas ebibat, & præstituta illa ciuitas a decem regibus dignos exitus referat, & bestia antichristus cum suo pseudopropheta certamen ecclesiæ Dei inferat, atque ita diabolo in abyssum interim relegato, primæ resurrectionis prærogatiua de soliis ordinetur: dehinc & igni dato vniuersalis resurrectionis censura, de libris iudicetur.* Idem de anima capite VIII. *Sol enim corpus, siquidem ignis, sed quod aquila confiteatur, neget noctua, non tamen præiudicans aquilæ: tantundem & animæ corpus inuisibile carni si forte, spiritui vero visibile; sic Ioannes in spiritu Dei factus animas martyrum conspicit.* Idem aduersus Gnosticos, capite XI. *Sed & interim sub altari martyrum animæ placidum quiescunt & fiducia vltionis candidam claritatis vsurpant, donec & alii consortium illorum gloriæ impleant. &c.*

(*i*) Tertull. apol. c. XXXV. Grande videlicet officium focos & toros in publicum educere, vicatim epulari &c. Cap. XLVI. Quis philosophum sacrificare, aut deierare, aut lucernas meridie vanas proferre compellit? Vid. de idololatr. c. XV.

(*k*) Baron. an. LVIII. n. LXXII. LXXIII.

(*l*) Gothofred. in codic. Theodos. lib. XVI. tit. X. de paganis leg. VIII. p. 269.

lum

lum valde celebre erat, vtpote de quo titulus in codice *Theodosiano* [m] habetur, quo id permittitur, & regulæ in eius celebratione obseruandæ præscribuntur sub imperatoribus christianis, donec tandem ab *Arcadio* prorsus inhiberetur. 2. Conuiuia, seu, vt alias vocantur, festa conuiuia. 3. Festum diem kalendarum Ianuariarum. In cuius superstitiosam obseruationem crebræ orationes inuectiuæ in antiquis scriptoribus occurrunt, maxime in AMBROSIO [n], ASTERIO AMASENO [o] & PRVDENTIO [p]. 4. Tertium nonarum Ianuariarum, vbi vota publica pro salute principis in templis suscipiebantur, festaque pariter conuiuia & εὐωχίαι peragebantur. Hisce adnumerari etiam possunt βρουμάλια, id est *bromialia*, in concilio *Trullano* [q] vetita: Item *neomeniæ* siue nouilunia, contra quæ CHRYSOSTOMVS integram habet homiliam, qua christianis eorum obseruationem dissuadet. Vbi in impiam superstitionem, quæ tamquam paganismi reliquiæ in hominum mentibus adhuc penitus insidebat, acriter [r] inuehitur. Nam superstitiose obseruabant dies, & auguriis erant addicti;

(m) Cod. Theodos. de Maiuma lib. XV. titul. VI.

(n) Ambros. serm. XVII. (serm. XI. tom. V. opp. p. 15. l. edit. Paris. MDCXLII.) Ianus homo fuit, vnius conditor ciuitatis, quæ Ianiculum nuncupatur, in cuius honorem a gentibus kalendæ sunt Ianuariæ nuncupatæ: vnde qui kalendas Ianuarias colit, peccat, quoniam homini mortuo defert diuinitatis obsequium.

(o) Aster. hom. IV. de festo kalendarum. (In bibliothec. patr. max. tom. V. p. 816. 817. 813. edit. Lugdun. MDCLXXVII.)

(p) Prudent. contr. Symmach. lib. I. v. 237-240.

- - - - *Iano etiam celebri de mense litatur*
Auspiciis epulisque sacris, quas inueterato,
Heu miseri, sub honore agitant, & gaudia ducunt
Festa kalendarum.

(q) Concil. Trullan. c. LXII. vid. sub litt. seq. (c). Can. LXV. Τὰς ἐν ταῖς νεομηνίαις ὑπό τινων πρὸ τῶν οἰκείων ἐργαστηρίων καὶ οἴκων ἀναπτομένας πυρκαϊὰς, ἃς καὶ ὑπεράλλεσθαί τινες κατά τι ἔθος ἀρχαῖον ἐπιχειροῦσιν, ἀπὸ τοῦ παρόντος καταργηθῆναι προστάσσομεν. *Qui in* nouiluniis *a quibusdam ante suas officinas & domos accenduntur, rogos, supra quos etiam antiqua quadam consuetudine salire inepte ac delirare solent, iubemus deinceps cessare.*

(r) Chrysost. homil. XXIII. in eos, qui nouilunia obseruant. Tom. I. p. 297. (p. 264. edit. Francof.) παρατηροῦσιν ἡμέρας -- καὶ οἰωνίζονται, καὶ νομίζουσιν, εἰ τὴν νεομηνίαν τοῦ μηνὸς τούτου μεθ' ἡδονῆς καὶ εὐφροσύνης ἐπιτελέσαιεν, καὶ τὸν ἅπαντα τοιοῦτον ἕξειν ἐνιαυτόν -- γυναῖκες καὶ ἄνδρες φιάλας καὶ ποτήρια πληρώσαντες μετὰ πολλῆς τῆς ἀσωτίας τὸν ἄκρατον πίνουσι. . . .

puta-

putabantque, si nouilunium mensis istiusmodi cum voluptate & lætitia degerent, reliquum se annum sic transacturos. Ita viri ac feminæ hisce diebus pocula implentes, multa cum intemperantia vinum merum hauriebant, ex hac diabolica persuasione, vt recte vocat, quod bona vel aduersa fortuna reliquorum dierum a tam ominoso eius exordio penderet. Quod diaboli sane inuentio erat, qua omne virtutis exercitium tollere studebat. Obseruat etiam [s], quod in horum temporum celebratione lucernas in foro accendere & fores sertis coronare consueuerint, quam rem vna cum superstitione eorum & intemperantia, tamquam diabolicam pompam & puerilem amentiam, damnat. Ex quibus videmus, quam procliues fuerint homines ad sequendas istiusmodi consuetudines gentilium, etiam vbi ab earum ignorantia & coactione fuerunt liberati. Et quod multo magis existimandi sint obnoxii fuisse tentationi conformandi se cum illis, in obseruandis ipsorum solemnitatibus, dum terrori legum & violentis persecutionibus ipsorum subiacuerunt. Immo vero ipsis AVGVSTINI temporibus pagani adeo insolentes erant in *Africa*, vt christianos festos ipsorum dies celebrare cogerent, qua de re patres *Africani* in concilio *Carthaginensi* quinto [t] apud *Honorium* imperatorem conqueri necesse habebant, ipsumque rogare, vt auctoritate sua hoc grauamen tolleret. *Illud etiam*, inquiunt, *petendum, vt, quoniam contra praecepta diuina conuiuia multis locis exercentur, quæ ab errore gentili attracta sunt, ita vt nunc a paganis christiani ad hæc celebranda cogantur, ex qua re temporibus christianorum imperatorum persequutio altera fieri occulte videatur, vetari talia iubeant & de ciuitatibus & possessionibus imposita pœna probibere.* Quam rem *Honorius* gratificari initio recusabat, sed re studiosius deliberata eorum petitioni relinquebat locum.

(s) Chrysost. homil. XXIII. in eos, qui nouilunia obseruant. tom. I. p. 300. (p. 265. ed. Frf.) λύχνους ἅπτειν ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, καὶ στεφανώματα πλέκειν, παιδικῆς ἀνοίας ἐστίν.

(t) Concil. Carthag. V. can. V. (Not. Apud Labbeum hæc loco citato non leguntur.).
Vid. cod. Afric. can. LX. κἀκεῖνο ἔτι μὴν δεῖ αἰτῆσαι παρὰ τῶν χριστιανῶν βασιλέων, ἐπειδὴ παρὰ τὰ θεῖα παραγγέλματα ἐν πολλοῖς τόποις συμπόσια ἔτι ἐπιτελοῦνται, ἐκ τῆς ἐθνικῆς πλάνης προσενεχθέντα, ὡς καὶ χριστιανοὺς τοῖς Ἕλλησι λάθρα προσσυνάγεσθαι ἐν τῇ τούτων τελετῇ· ἵνα κελεύσωσι τὰ τοιαῦτα κωλυθῆναι καὶ ἐκ τῶν πόλεων καὶ ἐκ τῶν κτήσεων.

Lex ista adhuc exstat in codice *Theodosiano* [u]: *Non liceat omnino in honorem sacrilegi ritus funestioribus locis exercere conuiuia, vel quidquam solemnitatis agitare. Episcopis quoque locorum, hac ipsa prohibendi ecclesiasticae manus tribuimus facultatem, iudices autem XX librarum auri poena constringimus, & pari forma officia eorum si haec eorum fuerint dissimulatione neglecta.* Verum hoc superstitionem non delebat penitus, sed multi ethnici in ea perseuerabant, & perditi quidam ac dissoluti christiani satis promto erant animo, ad coniungendum se cum gentilibus in eorum consuetudinibus, aut certe ad imitandum eorum luxuriam & vanitatem sub notione christianarum obseruationum. AVGVSTINVS statim post huius legis promulgationem acerbam querelam habet de gentilium insolentia, quando in epistola quadam sua hunc in modum scribit [x]: „Contra recentissimas leges kalendis Iuniis festo „paganorum sacrilega solemnitas agitata est, nemine prohi„bente, tam insolenti ausu, vt, quod nec *Iuliani* temporibus fa„ctum est, petulantissima turba saltantium in eo prorsus vico „ante fores transiret ecclesiae. Quam rem illicitissimam atque „indignissimam clericis prohibere tentantibus, ecclesia lapida„ta est. Deinde post dies ferme octo, quum leges notissimas „episcopus ordini replicasset, & dum ea, quae iussa sunt, velut „implere disponunt, iterum ecclesia lapidata est. Postridie „nostris ad imponendum perditis metum, quod videbatur, apud „acta dicere volentibus publica iura negata sunt. Eodemque „ipso die vt vel diuinitus terrerentur, grando lapidationibus „reddita est, qua transacta continuo tertiam lapidationem, & „postremo ignes ecclesiasticis tectis atque hominibus intule„runt, vnum seruorum Dei, qui oberrans occurrere potuit, „occiderunt, ceteris partim vbi potuerant, latitantibus, partim „quo potuerant, fugientibus, quum interea contrusus atque „coarctatus quodam loco se occultaret episcopus, vbi se ad „mortem quaerentium voces audiebat sibique increpantium, „quod eo non inuento gratis tantum perpetrassent scelus. „Gesta sunt haec ab hora ferme decima vsque ad noctis partem „non minimam. Nemo compescere, nemo subuenire tentauit „illorum, quorum esse grauis posset auctoritas, praeter vnum

(u) Cod. Theod. lib. XVI. tit. X. de paganis leg. XIX.

(x) Aug. epist. CCII. ad Nectarium.

pere-

„peregrinum, per quem & plurimi serui Dei de manibus inter„ficere conantium liberati sunt, & multa extorta prædantibus, „per quem clarum factum est, quam facile illa vel omnino non „fierent, vel cœpta desisterent, si ciues maximeque primates „ea fieri perficique vetuissent„. Hic AVGVSTINI locus ostendit, quam altas harum festiuitatum gentilium amor radices egerit in carnalium ac profanorum christianorum mentibus. In alia epistola ad *Aurelium* episcopum *Carthaginensem* [y] lamentatur temulentiam & intemperantiam, quæ apud multos istiusmodi christianos in solemnibus conuiuiis, in honorem martyrum fieri solitis, & in anniuersariis defunctorum amicorum suorum commemorationibus regnet: quod certe nihil aliud sit, quam impuritatem festiuitatum gentilium committere sub nomine christianarum. Rogat itaque eum, vt certa methodo vtatur, qua tantæ impuritates de domo Dei [z] arceantur. Putat autem, fieri hæc non posse aspero, duro vel imperioso modo, sed magis docendo quam iubendo, magis monendo quam minando: Sic enim agendum esse [a] cum multitudine peccantium; seueritatem autem exercendam esse in peccata paucorum. Grauis sane hæc querimonia est, quam & aliis in locis [b] sæpius repetit: Quæ ostendit, quantopere superstitio & voluptas festorum gentilium in multorum rudium ac carnalium

(y) Aug. epist. LXIV. ad Aurelium. Comessationes & ebrietates ita concessæ & licitæ putantur, vt in honorem etiam beatissimorum martyrum, non solum per dies solemnes, quod ipsum quis non lugendum videat, qui hæc non carnis oculis inspicit, sed etiam quotidie celebrentur. --- Istæ in cœmiteriis ebrietates & luxuriosa conuiuia, non solum honores martyrum a carnali & imperita plebe credi solent, sed etiam solatia mortuorum.

(z) Ibid. Saltem de sanctorum corporum sepulchris, saltem de locis sacramentorum, de domibus orationum tantum dedecus arceatur.

(a) Ibid. Non aspere, quantum existimo, non duriter, non modo imperioso ista tolluntur, magis docendo quam iubendo, magis mouendo quam minando. Sic enim agendum est cum multitudine peccantium, seueritas autem exercenda est in peccata paucorum.

(b) Augustin. contr. Faustum lib. XX. c. XXI. Qui se in memoriis martyrum inebriant, quomodo a nobis approbari possunt, quum eos, etiam si in domibus suis id faciant, sana doctrina condemnet? sed aliud est quod docemus, aliud quod sustinemus: aliud quod præcipere iubemur, aliud quod emendare præcipimur &, donec emendemus, tolerare compellimur. Alia est disciplina christianorum, alia luxuria vinolentorum, vel error infirmorum.

 homi-

hominum mentibus, etiam postea, quam christiani facti fuerint, inhæserit. Et horum quidem multitudo in *Africa* tanta erat, vt, quantumuis eorum crimina excommunicationis commeruissent seueritatem, AVGVSTINVS tamen hoc remedio istum morbum curari posse non crederet. *Ambrosium* & episcopos *Italicos* hanc malam consuetudinem feliciter exstirpasse dicit, & esse spem, fore, vt etiam in *Africa* id fiat. Verum non longe post querelam inuenimus iteratam contra christianos, reliquias paganæ huius superstitionis in hac obseruandi dies festos materia retinentes. Nam concilium *Trullanum* [c] canonem habet hæc omnia prohibentem. *Kalendas, quæ dicuntur, & vota & brumalia quæ vocantur; &, qui in primo Martii* (alia exemplaria legunt *Maii*) *mensis die fit, conuentum ex fidelium vniuersitate omnino tolli volumus: sed & publicas mulierum saltationes multam noxam exitumque adferentes: quin etiam eas, quæ nomine eorum, qui falso apud gentiles dii nominati sunt, vel nomine virorum ac mulierum fiunt, saltationes ac mysteria more antiquo & a vita christianorum alieno, amandamus & expellimus; statuentes, vt nullus vir deinceps muliebri veste induatur, vel mulier veste viro conueniente. Sed neque comicas vel satyricas, vel tragicas personas induat; neque exsecrandi Bacchi nomen, vuam in torcularibus exprimentes inuocent; neque vinum in doliis effundentes, risum moueant, ignorantia vel vanitate ea, quæ ab insaniæ impostura procedunt, exercentes.*

* Aug. de ciuitate Dei lib. VIII. c. XXVII. Quicumque epulas suas eo (ad martyrum loca) deferunt, quod quidem a christianis melioribus non fit, & in plerisque terrarum nulla talis est consuetudo; tamen quicumque id faciunt, quas cum apposuerint, orant & auferunt, vt vescantur, vel ex eis etiam indigentibus largiantur, sanctificari ibi eas volunt per merita martyrum in nomine domini martyrum.

(c) Concil. Trullan. c. LXII. Τὰς οὕτω λεγομένας καλάνδας, καὶ τὰ λεγόμενα βότα, καὶ τὰ καλούμενα βρουμάλια, καὶ τὴν ἐν τῇ πρώτῃ τοῦ Μαρτίου μηνὸς ἡμέρᾳ τελουμένην πανήγυριν, καθάπαξ ἐκ τῆς τῶν πιστῶν πολιτείας περιαιρεθῆναι βουλόμεθα· ἀλλὰ μὴν καὶ τὰς τῶν γυναίων δημοσίας ὀρχήσεις, πολλὴν λύμην καὶ βλάβην ἐμποιεῖν δυναμένας· ἔτι μὴν καὶ τὰς ὀνόματι τῶν παρ᾽ Ἕλλησι ψευδῶς ὀνομασθέντων Θεῶν, ἢ ἐξ ἀνδρῶν ἢ γυναικῶν γενομένας ὀρχήσεις καὶ τελετὰς κατά τι ἔθος παλαιὸν καὶ ἀλλότριον τοῦ τῶν χριστιανῶν βίου ἀποπεμπόμεθα, ὁρίζοντες μηδένα ἄνδρα γυναικείαν στολὴν ἐνδιδύσκεσθαι, ἢ γυναῖκα τοῖς ἀνδράσιν ἁρμόδιον· ἀλλὰ μήτε προσωπεῖα κωμικά, ἢ σατυρικά, ἢ τραγικὰ ὑποδύεσθαι· μήτε τὸ τοῦ βδελυκτοῦ Διονύσου ὄνομα τὴν σταφυλὴν ἀποθλίβοντας ἐν τοῖς ληνοῖς ἐπιβοᾷν· μηδὲ τὸν οἶνον ἐν τοῖς πίθοις ἐπιχέοντας ἀγνοίας τρόπῳ ἢ ματαιότητι τὰ τῆς μανιώδους πλάνης ἐνεργοῦντας.

Kalen-

Kalendæ hoc loco ſignificant primum diem Ianuarii. Vocabulum βότα, quod in *Græco* eſt, a BALZAMONE aliiſque cum ſequentibus explicatur per feſtum in honorem *Panis* agitari ſolitum, quia τὰ βότα ἀπὸ τῶν βοτῶν, id eſt ἀπὸ τῶν προβάτων, deducunt. GOTHOFREDVS [d] autem & SVICERVS [e] aptius id reddunt *vota*, quia hoc *Latinum* vocabulum tantummodo in *Græcum* commutatum eſt, denotatque ſolemnem pro ſalute imperatoris votorum nuncupationem, tertio a kalendis Ianuariis die a gentilibus fieri ſolitam. Per *brumalia* BALSAMON intelligit feſta *Bacchi*: At melius ex TERTVLLIANO nomen iſtud explicari poteſt, qui inter alia ſolemnia, ad quæ obſeruanda quoſdam chriſtianos procliues eſſe queritur, *brumas* ſiue *brumalia* refert, & iſtiuſmodi chriſtianos reprehendit, quod non eam fidem in religionem ſuam demonſtrent, quam pagani in ſuam. *Saturnalia*, inquit [f], *& ianuariæ & brumæ, & matronales frequentantur, munera commeant, ſtrenæ conſonant, luſus conuiuia conſtrepunt: O melior fides nationum in ſuam ſectam: Quæ nullam ſolemnitatem chriſtianorum ſibi vindicat, non dominicum diem, non pentecoſten. Etiamſi noſſent, non communicaſſent, timerent enim, ne chriſtiani viderentur.*

(d) Gothofred. in codic. Theodoſ. lib. XVI. tit. X. de paganis leg. VIII. p. 270. Balſamo iocul ariter lapſus eſt, qui τὰ βότα ἀπὸ τῶν βοτῶν, id eſt, ἀπὸ τῶν προβάτων, deduxit, & feſtum id in Panis honorem agitari ſolitum prodidit.

(e) Suicer. theſaur. eccleſ. tom. I. p. 706. Βότα apud recentiores Græcos, *vota* & *votorum dies* Latinis appellantur, qui annum inchoant, ob ſolemnem pro ſalute principis votorum nuncupationem. Et quidem κυρίως tertius poſt kalendas Ianuarii dies appellatione *votorum* intelligitur, vt & in lege CCXXXIII de verborum ſignificatione, & apud Dionem lib. LVIII. licet ipſis etiam kalendis ſuſcepta pro principe vota, vt illo ipſo loco ſcripſit &c. Retinuere chriſtiani principes *votorum* & morem & appellationem, vt apparet ex titulo codicis de oblatione votorum: & ex canone LXII. concilii in Trullo: Τὰς ἔτω κ. τ. λ. (vid. ſub anteced. litt. [c]). Balſamon ad hunc canonem p. 436. de vocis βότα origine ſuauiter philoſophatur, dum illud Græcis ſuis vindicat, vultque eſſe illud nomen ei feſto inditum ἀπὸ τῶν βοτῶν, ἤγουν προβάτων, quod in honorem Panis, paſtorum dei, ſit inſtitutum; A Balſamone etiam ſeductus cl. Meurſius in gloſſario ſuo ſcribit, Βότα eſſe *feſtum quoddam in honorem Panis* inſtitutum. At βότα ſunt heic *vota*, vt recte interpres vertit, & Caſaubonus in Spartianum docet. Vide Reineſii var. lect. lib. II. c. IV.

(f) Tertull. de idololatr. c. XIV. It. c. X. Etiam ſtrenæ captandæ, & Septimontium & *Bruma* &c.

Nos ne ethnici pronuntiemur, non veremur. Vbi per *brumas* viri docti [g] intelligunt non festa *Bacchi*, sed festa solstitii brumalis siue hiemalis, ex quibus coniectabant, an reliqua hiems fausta eis futura esset, nec ne. Hæc superstitio, vtpote ex antiquo paganismo residua, in multorum christianorum mentibus defixa hæsit ad tempus vsque concilii *Trullani* an. DCXCII. Quæ caussa erat, quamobrem hoc concilium consuetudinem istam, cum multis aliis istiusmodi obseruationibus & cærimoniis, vetaret sub pœna excommunicationis; qua, vti vidimus, talia crimina plectebantur, nisi multitudo peccantium (VT AVGVSTINVS dicit) impediret, quo minus ecclesiasticæ disciplinæ seueritas eis adhiberi posset.

§. XVIII.

De idololatria in cultu angelorum, sanctorum, martyrum, imaginum &c. commissa.

NVLLAM hoc loco mentionem facimus idololatriæ, quæ in cultu angelorum, sanctorum & martyrum, *Mariæ* virginis, imaginum, & eucharistiæ committi poterat, quia de ea fusius edifferendi in diuersis huius operis partibus [*] habuimus occasionem. Satis itaque fuerit, heic tantum obseruasse in genere, quod nulli, nisi manifesti hæretici, antiquis temporibus huiusmodi idololatriæ incusati fuerint. c. g. *Angelici* propter cultum angelorum, *Simoniaci* & *Carpocratiani* propter cultum imaginum, & *Collyridiani* propter cultum *Mariæ* virginis: Qui quum professi essent hæretici, dubium non est, quin censuræ ecclesiasticæ illis fuerint inflictæ, & omnibus eis adhærentibus, vel ad eorum castra transeuntibus; quod heic ad explanandum

(g) Vid. Iun. in loc.
Hospinian, de festis ethnicorum c. XXVIII. p. 127. (pag. 224. b. edit. Genev.) Brumalia] Bruma a breuitate dierum dicta Pompeio auctore, quasi βραχύμερον, tempus illud est, quum breuiores sunt dies. Et vt ex Florentino Principe Paulus Marsus in commentariis ad lib. I. Ouidii Fastorum, & Merula in comment. in Elegiam XII. lib. III. Tristium eiusdem, indicat, ab octauo kalendarum Decembrium vsque ad nonum kalendarum Ian. celebrabantur festa Brumalia. De hoc festo Cælius lib. XV. cap. XXIV. ex Græcorum collectaneis rei rusticæ hæc adnotat: *Democritus & Apuleius talem exspectari hiemem aiunt oportere, cuiusmodi fuerit dies festus, quem Brumam vocant Romani: est autem quarta & vicesima Dii mensis, qui est Nouember.*
(*) Vid. lib. VIII. c. VIII. §. VIII. seqq. vol. III. pag. 309. seqq. Lib. XIII. c. III. vol. V. pag. 68. seq.

confirmandumque disciplinæ ecclesiasticæ exercitium obseruasse sufficit.

§. XIX.

De fautoribus & adiutoribus idololatriæ.

VNVM adhuc de praxi idololatriæ notandum est, Quod fautores & adiutores idololatriæ eiusdem criminis rei habiti fuerint cum ipsis idololatris, vtpote peccati eorum se reddentes participes. Si quis dominus seruum mitteret ad sacrificandum loco suo, actio quidem serui erat, culpa autem in dominum redundabat, tamquam præcipuum eius rei auctorem; quemadmodum supra vidimus in negotio *libellaticorum*, qui seruos suos pro se mittebant sacrificatum. Si quis iudex, qui ex officio exstirpare idololatriam debebat, legibus auctoritatem potestatemque ei id faciendi impertientibus, vel publice hoc officium negligeret, vel secreto in idololatrarum praxi conniueret, eiusdem criminis ex participatione reus habebatur. Ita magistratus certæ cuiusdam ciuitatis tamquam reos hoc crimine accusat AVGVSTINVS [*h*], quod quum leges auctoritatem eis dedissent omnes idololatriæ reliquias exstirpandi, in illis ad effectum dandis negligentes & remissos se se præbuerint. Quum tamen ipsæ leges [*i*], ad quas respicit, viginti librarum auri pœna iudices, & officia eorum multari iubeant, si eorum dissimulatione vis legis, conuiuia & solemnitates gentilium celebrari prohibentis, fraudulenter fuerit infracta. Ita antequam idololatria imperialibus legibus esset prohibita, dum fulcientibus & sustinentibus imperatoribus ethnicis triumpharet, christiani non tantum ab ipso sacrificandi actu abstinere debebant, sed nec auctoritatem suam sacrificiis accommodare; nec victimas vendere; nec curas templorum delegare, nec vectigalia eorum procurare, nec publicos ludos & spectacula de propriis aut de publicis sumtibus edere, multo minus edendis præsidere; nec vllum de solemnibus eorum verbis & formulis, cultui idolorum peculiaribus & propriis, pronuntiare vel edicere, nec

(*h*) August. epist. CCII. ad Nectarium. vid. sub litt. antec. (x) in textu pag. 226.

(*i*) Cod. Theod. lib. XVI. tit. X. de paganis leg. XIX. Iudices autem viginti librarum auri pœna constringimus & pari forma officia eorum, si hæc eorum fuerint dissimulatione neglecta.

per

per deorum nomina iurare eis licebat. Quæ omnia TERTVLLIANVS notat & loco quodam [k] congerit; hanc reddens rationem, cur christianus sub imperatoribus ethnicis munus iudicis in se recipere tuto non possit; quia ista functio adactura ipsum sit idololatriam vel auctoritate sua vel alia quadam ratione adiuuare, quod facere nequeat saluo officio christiano saluisque religionis suæ legibus, quippe quæ idololatriam apud alios prouehere non permittant. Et hanc ob caussam patres concilii *Illiberritani* [l] canonem fecerunt, sub pœna separationis ab ecclesiæ communione per quinquennium prohibentem, ne, quum rationes suas ab administratoribus rei familiaris acciperent possessores, quidquid ad idolum datum esset, acceptum referrent. Et alio canone [m] omnes dominos iubent admoneri, vt quantum possint prohibeant, ne serui sui idola in domibus suis retineant. Si vero persequutionis temporibus vim metuant seruorum, hoc est, timeant, ne ab illis deferantur & prodantur, vt saltem se ipsos puros conseruent, alioquin futurum, vt ab ecclesia eiiciantur. Pacis temporibus potestatem suam paullo vlterius extendere debebant. Nam per regulam concilii *Arelatensis* secundi [n] post leges imperiales, ad prohibendam & exstirpandam idololatriam datas, quilibet presbyter in territorio suo omnes infideles deferre iubetur, qui adhuc faculas idolis accendant, aut arbores, fontes vel saxa venerentur. Et si hoc facere neglexerit, ipse sacrilegii reus habendus dicitur: Dominus autem loci istius, qui admonitus

(k) Tertull. de idololatr. c. XVII. Neque sacrificet, neque sacrificiis auctoritatem suam accommodet, non hostias locet, non curas templorum deleget, non vectigalia eorum procuret, non spectacula edat de suo aut de publico, aut edendis præsit: Nihil solemne pronuntiet vel edicet, nec iuret quidem.

(l) Concil. Illiberrit. c. XL. Prohiberi placuit, vt, quum rationes suas accipiunt possessores, quidquid ad idolum datum fuerit, acceptum non referant; si post interdictum fecerint, per quinquennii spatia temporum a communione esse arcendos.

(m) Ibid. c. XLI. Admoneri placuit fideles, vt in quantum possint, prohibeant, ne idola in domibus suis habeant: Si vero vim metuunt seruorum, vel se ipsos puros conseruent; si non fecerint, alieni ab ecclesia habeantur.

(n) Concil. Arelat. II. c. XXIII. Si in alicuius presbyteri territorio infideles aut faculas accenderint, aut arbores, fontes vel saxa venerentur: si hæc euere neglexerit, sacrilegii se esse reum cognoscat. Dominus autem vel ordinator rei ipsius, si admonitus emendare noluerit, communione priuetur.

erro-

errorem emendare recusauerit, communione iubetur priuari. Alius concilii *Illiberritani* canon [*o*] viris ac feminis interdicit, vestimenta sua ad ornandam saeculariter pompam commodare ethnicis, non obedientibus trium annorum denuntians separationem. Vbi per pompam saeculariter ornandam rationi maxime consentaneum est intelligere idololatricas gentilium caerimonias in publicis eorum solemnitatibus. Vnum autem est, quod patres *Illiberritani* hac in re maxime cautum volunt. Fieri nimirum facile poterat, vt nonnulli bene animati christiani, ex inconsiderato aduersus idololatriam zelo, in contrarium currerent, sui esse officii existimantes, destruere idola & vbicumque reperta frangere: ad quem errorem corrigendum aliud decretum [*p*] facere necesse habebant, quo hanc importunam agendi rationem prohiberent, statuerentque, vt si quis in isto facto occisus esset, in numerum martyrum ne reciperetur: quoniam hoc in euangelio non sit scriptum, neque inueniatur ab apostolis vmquam factum. Haec concilii illius obseruatio de praxi apostolorum omnino iusta esse videtur. Quantocumque enim zelo contra idololatriam arderent, numquam tamen eos tumultuose templa gentilium ad demolienda idola ingressos, sed prorsus contrarii characteris testimonium ab ipsis gentilibus eis datum esse legimus. Cuius illustre exemplum habemus in apologia, quam pro *Paulo* eiusque sociis fecit scriba *Ephesius*, quum a *Demetrio* aurifabro & reliquis artificibus, templa argentea *Dianae* facientibus, accusarentur, tamquam qui istius deae templo & caelitus delapsae imagini vim intulissent: *Adduxistis*, inquit, *homines istos neque sacrilegos, neque in vestram deam maledicos*. Act. XIX, 37.

EQVIDEM non longe ante *Eulalia* martyr tale quid in *Hispania* ausa fuerat: concilium autem actionem illius, singulari forte spiritus impulsu factam, in exemplum capi nolebat; quia minus necessaria gentilium prouocatio erat & ecclesiae

(*o*) Concil. Elibet. c. LVII. Matronae vel eorum mariti vestimenta sua ad ornandam saeculariter pompam non dent. Et si fecerint, triennii tempore abstineant.

(*p*) Ibid. c. XL. Si quis idola fregerit & ibidem fuerit occisus; quoniam in euangelio non est scriptum neque inuenitur ab apostolis vmquam factum; placuit in numerum eum non recipi martyrum.

LIBRI DECIMI SEXTI

CAPVT QVINTVM

DE CVRIOSARVM ET VETITARVM ARTIVM EXERCITIO, HOC EST, DE DIVINATIONE, MAGIA ET INCANTAMENTO: ET DE LEGIBVS ECCLESIAE AD PVNIENDVM EAS PROMVLGATIS.

§. I.

De diuersis diuinationis speciebus. Speciatim de astrologia.

ALIVD grande crimen in religionem erat exercitium curiosarum ac vetitarum artium, quae fere innumerabiles sunt, ab ingenti ac varia hominum in superstitionem propensione. Nos illas summatim recensebimus sub tribus generalibus nominibus *diuinationis*, *magiae* & *incantamenti*. *Diuinatio* omnes artes ac vias comprehendit reuelandi secreta & praenuntiandi futura, quae ex nullis naturae legibus sciri possunt; *Magia*, omnes artes noxiarum operationum per occulta & incognita media, quae vulgo *Sorcery*, & *Latinis veneficium* ac *maleficium* vocatur. *Incantamentum* praecipue refertur ad peritiam & potestatem faciendi aliquid boni, vt curandi morbos per certa verba, signa & amuleta, quae res illud rudioribus ac superstitiosis hominibus acceptius reddidit, quia speciem vtilitatis & beneficii pro genere humano prae se fert. Inter diuersas *diuinationis* species notissima & maxime infamis erat *astrologia*, siue ars manifestandi secreta ex positu & motu stellarum. Qui hanc artem profitebantur, communiter vocabantur, *mathematici*; quo nomine in vtroque codice [a] damnantur. Neque sub christianis solum imperatoribus, sed sub veteribus etiam *Romanis* infames fuerunt. Exstat enim in codice *Iustinianeo* [b] lex *Diocletiani*, quae artem geometriae tamquam vtilem scientiam admittit, artem autem mathematicam damnabilem atque interdictam pronuntiat. Et imperante *Tiberio* senatusconsulta de

(a) Cod. Theod. lib. IX. tit. XVI. tot. de maleficis & mathematicis. pag. 113 - 136.

(b) Cod. Iustin. lib. IX. tit. XXXVIII. de malefic. & mathematic. leg. II. Artem geometriae discere atque exercere publice interest. Ars autem mathematica damnabilis est atque interdicta omnino.

de mathematicis magisque *Italia* pellendis facta esse, auctor est TACITVS [c]: Sed idem ille obseruat [d], esse eos genus hominum, quod vetitum semper sit & retentum. Licet enim infidi & fallaces fuerint potentibus, hos tamen ad consulendum illos data occasione semper propendisse. Expulsio eorum ex *Italia* etiam SVETONIO obseruatur, vt bis facta [e], sub *Tiberio* & *Vitellio*. Vnde TERTVLLIANVS non minus acute arguteque quam eleganter christianis quibusdam, qui ipsi in huius malæ artis professione tolerari postulabant, respondet: *Vrbs* [f] *& Italia interdicitur mathematicis, sicut cælum & angelis eorum, eadem pœna est exsilii discipulis & magistris.* Quando igitur leges imperatorum, tam christianorum quam gentilium ita seueræ in eos erant, æquum omnino erat, vt leges ecclesiæ non minus seueræ essent, quia genus quoddam idololatrarum erant, suæque artis originem malorum angelorum inuentioni debebant. Quam ob caussam *constitutiones* sic dictæ *apostolicæ* [g] astrologos inter eos referunt, quos reiici a baptismo oporteat, nisi professioni suæ renuntiare velint. Concilium *Toletanum* primum [h] *Priscillianistis* propter hanc praxin anathema infligit. Sciendum enim est, *Priscillianistas* omnia fato & necessario astrorum influxui adscripsisse, quemadmodum AVGVSTI-

(c) Tacit. annal. lib. II. c. XXXII. Facta & de mathemathicis magisque Italia pellendis senatus consulta; quorum e numero Pituanius saxo deiectus est.

(d) Id. in histor. lib. I. c. XXII. Mathematici, genus hominum potentibus infidum, sperantibus fallax, quod in ciuitate nostra & vetabitur semper & retinebitur.

(e) Sueton. vit. Tiber. c. XXXVI. *Expulit & mathematicos*: sed deprecantibus, ac se artem desituros promittentibus, veniam dedit. Id. vit. Vitell. c. XIV. Nullis infensior quam vernaculis & *mathematicis*, vt quisque deferretur, inauditum capite puniebat: exacerbatus, quod post edictum suum, *quo iubebat, intra kalend. Octobris vrbe Italiaque mathematici excederent*, statim libellus est propositus, & Chaldæos dicere &c.

(f) Tertull. de idol. c. IX.

(g) Constitut. lib. VIII. c. XXXII. *μάγος, ἐπαοιδὸς, ἀστρολόγος, μάντις, θηρεπῳδὸς -- παυσάμενοι προσδεχέσθωσαν, μὴ πειθόμενοι δὲ ἀποβαλλέσθωσαν.* *Magus, incantator*, astrologus, *vates, captator carminum magicorum -- quum destiterint, admittantur, si non pareant, reiiciantur.*

(h) Concil. Tolet. I. in regula fidei contra Priscillianistas. Si quis astrologiæ vel mathesi existimat esse credendum, anathema sit.

NVS [*i*] fidem nobis facit, *Adſtruunt*, inquiens, *fatalibus ſtellis homines colligatos, ipſumque corpus noſtrum ſecundum duodecim ſigna cæli eſſe compoſitum, ſicut hi, qui vulgo mathematici appellantur, conſtituentes in capite arietem, taurum in ceruice, geminos in humeris, cancrum in pectore, & cetera nominatim ſigna percurrentes, ad plantas vſque perueniunt, quas piſcibus tribuunt, quod vltimum ſignum ab aſtrologis nuncupatur.* LEO [*k*] in epiſtola quadam ſua eadem de illis narrat: *Fatalibus ſtellis*, inquiens, *& animas hominum & corpora opinantur adſtringi: per quam amentiam neceſſe eſt, vt homines paganorum erroribus implicati & fauentia ſibi, vt putant, ſidera colere, & aduerſantia ſtudeant mitigare. Verum iſta ſectantibus nullus in eccleſia catholica locus eſt: Quoniam qui ſe talibus perſuaſionibus dedit, a Chriſti corpore totus abſceſſit.* SOZOMENVS [*l*] *Euſebium Emiſſenum* narrat accuſatum fuiſſe, quod hanc artem excoleret, eamque ob cauſſam relicto epiſcopatu fugam arripuiſſe. Alio quidem nomine eam appellat, vocans *aſtronomiam apoteleſmaticam:* ſed hoc nomen rem eamdem [*m*] ſignificat: duæ enim partes erant aſtronomiæ, vna docens naturam & curſum ſtellarum; quæ ars licita erat: & altera occultos effectus & poteſtates earum in oppoſitione & coniunctione &c. qui effectus *apoteleſmata* & ars ipſa *apoteleſmatica*, & qui eam tractabant, *apoteleſmatici* olim vocabantur, vt poſtea *mathematici* & *Chaldæi*. Sunt [*n*], qui hæc apoteleſmata paruas figuras & imagines cereas fuiſſe putant, arte magica ita, vt influentiæ ſtellarum eſſent capaces, factas & in di-

(*i*) Auguſtin. de hæreſ. c. LXX.

(*k*) Leo epiſt. XCI. al. XCIII. ad Turibium cap. XI.

(*l*) Sozomen. lib. III. c. VI. *διεβάλλετο ἀσκεῖσθαι τῆς ἀστρονομίας, ὃ μέρος ἀποτελεσματικὸν καλοῦσι, φυγὰς ἦλθεν εἰς Λαοδίκειαν.*

(*m*) Iuſtin. reſponſ. ad orthodox. XXIV. de *τελέσμασι* Apollonii loquitur: *Εἰ θεός ἐστιν δημιουργὸς καὶ δεσπότης τῆς κτίσεως, πῶς τὰ Ἀπολλωνίου τελέσματα ἐν τοῖς μέρεσι τῆς κτίσεως δύνανται; Si Deus conditor eſt & dominus creaturæ, quomodo* Apollonii effectus *in partibus creaturæ potentes ſunt?*

(*n*) Vid. Selden. de diis Syris. ſyntagma I. c. II. p. 116. (NB. In edit. Lugdun. Batav. MDCXXIX. 8uo integum cap. II. ſemel atque iterum perlegi, non inveni autem, imagines iſtas fuiſſe *cereas*.)
Spencer. de Vrim & Thummim lib. III. c. III. ſect. X. p. 369. (p. 1309. edit. Lipſ. MDCCV. 4to.) Minus igitur a vero diſtare credimus eorum ſententiam, qui imagines haſce futurorum conſcias ab antiquiſſimæ memoriæ populis, Chaldæis, Syris, Aegyptiis, inuentas aut vſitatas adſerunt. Maimonides enim imagines iſtas oracula fundentes, apud nominis antiquiſſimi

 vina-

vinatione adhibitas. Vt adeo ars apotelesmatica eadem omnino fuerit ac astrologia iudiciaria. Et propterea *Eusebius Emissenus* ob huius, tamquam illicitæ & christianum episcopum minime decentis, artis exercitium damnatus est. Nam ex iis, quæ de ea dicta sunt, planum est, omnem istiusmodi speciem diuinationis habitam esse pro idololatria & paganismo, vt quæ originem suam malis spiritibus debeat, & absolutum fatum ac necessitatem in humanas actiones introducat, atque ita hominis voluntati omnem libertatem adimat, faciatque Deum auctorem peccati: Quæ blasphemiæ huic arti communiter imputantur a veteribus, AVGVSTINO [o], LACTANTIO [p], TERTVLLIANO [q]

gentes, Zabios aut Chaldæos, fidem & pretium inuenisse refert: *Erexerunt stellis imagines, soli quidem aureas, lunæ vero argenteas. --- Deinde sacella ædificauerunt, imaginesque in illis collocauerunt, arbitrantes stellarum vires influere in illas imagines, easque intelligendi virtutem habere, hominibus prophetiæ donum largiri, ac denique, quæ ipsis vtilia & salutaria sint, indicare.*

(o) Augustin. de ciuit. Dei lib. V. c. I. Illi qui positionem stellarum, quodammodo decernentium qualis quisque sit, & quid ei proueniat boni, quidue mali accidat, ex Dei voluntate suspendunt, si easdem stellas putant habere hanc potestatem traditam sibi a summa illius potestate, vt volentes ista decernant, magnam cælo faciunt iniuriam; in cuius velut clarissimo senatu ac splendidissima curia opinantur scelera facienda decerni: qualia si aliqua terrena ciuitas decreuisset, genere humano decernente fuerat euertenda. Id. de doctrin. christian. lib. II. c. XXI. Neque illi ab hoc genere perniciosæ superstitionis segregandi sunt, qui genethliaci propter natalium dierum considerationes, nunc autem vulgo mathematici vocantur. Nam & ipsi quamvis veram stellarum positionem, quum quisque nascitur, consectentur & aliquando etiam peruestigent, tamen quod inde conantur vel actiones nostras vel actionum euenta prædicare, nimis errant & vendunt imperitis hominibus miserabilem seruitutem. &c.

(p) Lactant. lib. II. c. XV. Eorum (dæmonum) inuenta sunt astrologia, & aruspicina, & auguratio, & ipsa, quæ dicuntur, oracula, & necromantia & ars magica &c.

(q) Tertull. de idololatr. c. IX. Animaduertimus inter artes etiam professiones quasdam obnoxias idololatriæ. De *astrologis* ne loquendum quidem est. Sed quoniam quidam istis diebus prouocauit defendens sibi perseuerantiam professionis istius, paucis vtar. Non allego, quod idola honorat, quorum nomina cælo inscripsit, quibus omnem Dei potestatem addit: quod propterea homines non putant Deum requirendum, præsumentes stellarum nos immutabili arbitrio agi. Vnum propono, angelos esse illos desertores Dei, amatores feminarum, proditores etiam huius curiositatis, propterea quoque damnatos a Deo. &c.

EVSE-

EVSEBIO [r], ORIGENE & BARDESANE SYRO, qui peculiares dissertationes contra eam scripsit, memoratas EVSEBIO, qui earum epitomen exhibet. Ex AVGVSTINO praeterea licebit notare, hosce astrologos siue haruspices nonnumquam *genethliacos* [s] vocatos esse, propter natalium dierum considerationes beneficio schematum & horoscoparum, vt vocabant, institutas, vt cognoscerent, quae stellarum positio puncto illo temporis fuerit, quo quisque natus esset, & hinc praenuntiarent, quae ipsis per vitam bona malaue obuentura forent, ex coniunctione stellarum, sub qua nati essent. Et quum horum nonnulli vitam ac mortem principum accurate determinare sibi sumerent, quod publicae quieti & imperio perniciosum esse credebatur: ideo seuerae leges imperii sub ipsis ethnicis imperatoribus aduersus illud genus hominum latae sunt, vti ex antiquis iureconsultis VLPIANO & PAVLO demonstrat GOTHOFREDVS [t]. Et haec alia ratio erat, cur ecclesia seuerissima censura in eos vtendum statueret, vtpote existimans, illud quod leges ethnicae tamquam crimen capitale punirent, in christianae ecclesiae disciplina inultum impunitumque non esse dimittendum. Hoc crimen est, quod *Aquilam* ab ecclesia pepulit. EPIPHANIVS enim [u] eum olim christianam religionem amplexum esse dicit; quum vero mathematicorum artibus nimium tribueret, ac reprehensus sese emendare nollet, ab ecclesia eiectum esse; quo facto ad iudaeos eum transiisse, totumque se litteris *Hebraicis* dedisse, iisque egregie penitiusque perceptis ad interpretanda biblia se contulisse, & quaedam scripturae loca de aduentu *CHRISTI* deprauasse. Insigne exemplum astrologi AVGVSTINVS [x] nobis suppeditat, qui quum

(r) Euseb. de praeparat. euangel. lib. VI. c. X. & XI. tot.

(s) Augustin. de doctrin. christian. lib. II. c. XXI. cit. sub litt. antec. (o).

(t) Gothofred. in cod. Theodos. lib. IX. tit. XVI. de malefic. & mathematic. leg. II. p. 116. §. Porro. Sane Vlpianus quoque apud *auctorem collationis legum Mosaicarum*, eos qui de principis salute consuluissent, capite punitos, vel qua alia grauiore poena adfectos scribit. Sed & Paulus 5. *sentent. tit.* 21. Aruspices & ceteros, qui de salute principis & summa reip. responderint, vna cum eo, qui consuluerint, capite puniri.

(u) Epiphan. de mensur. & ponder. §. XV. tot. tom. II. p. 171. Vid. infr. cap. VI. sub litt. (a).

(x) Augustin. de mathematico. ad calcem tractatus in psalm. LXI. (tom. VIII.

pro-

propter crimina sua ecclesia esset eiectus, postea velut poenitens eiusque ministerio absolutus & in ecclesiam receptus fuit. Summa criminum eius hæc erat: Fatalem stellarum influentiam docuerat, dicens, quod adulterium non faceret voluntas propria, sed *Venus*: & homicidium non faceret voluntas propria, sed *Mars*, & iustum non faceret Deus, sed *Iupiter*, sidus sic dictum cæleste. Et hoc modo multis christianis nummos abstulerat; tandem vero conuersus, edita confessione actaque poenitentia in ecclesiam rursus admittebatur, ad communionem laicam, denegata ei in perpetuum dignitate clericali. Ex quo vno exemplo de criminis magnitudine & ratione agendi, quam ecclesia contra istiusmodi sontes iniit, satis possumus iudicare.

§. II.

De augurio.

ALIVD diuinationis genus erat, quod vocabatur augurium. Quod diuersis modis fiebat. Interdum per diuersorum signorum & indiciorum in intestinis sacrificiorum obseruationem, quod *haruspicium* & *aruspicina* dicebatur. Interdum per obseruationes, ex motu, volatu vel cantu auium factas, quod *augurium* appellabatur sensu strictissimo. Interdum per obseruationes ex voce vel etiam sternutatione hominum captatas, quod *omen* nominabatur, & res reputabatur ominosa. Interdum ex inspectione linearum corporis, vt in manu, quod *chi-*

opp. p. 632. edit. Basil. MDLXIX.) Iste ex christiano & fideli poenitens redit, & territus potestate domini, conuertitur ad misericordiam domini. Seductus enim ab inimico, quum esset fidelis, diu mathematicus fuit: seductus seducens, deceptus decipiens, illexit, fefellit, multa mendacia loquutus est contra Deum, qui dedit hominibus potestatem faciendi quod bonum est, & non faciendi quod malum est. Iste dicebat, quia adulterium non faciebat voluntas propria, sed Venus: & homicidium non faciebat voluntas propria, sed Mars: & iustum non faciebat Deus, sed Iupiter: & alia multa sacrilega non parua. Quam multis eum putatis christianis numos abstulisse? -- Modo, sicut de illo credendum est, horruit mendacium & multorum hominum interitum: se aliquando a diabolo sensit illectum, conuertitur ad Deum poenitens. Putamus fratres, de magno timore cordis accedisse. Quid enim dicturi sumus? Num quid si ex pagano conuerteretur mathematicus, magnum quidem esset gaudium, sed tamen posset videri, quia sic conuersus est, clericatum quærere in ecclesia. Poenitens est, non quærit nisi solam misericordiam.

romantia nuncupabatur, vel vultu ac fronte, quod dicebatur *μετωποσκοπία* siue *physiognomia*, vel in domo, quod *οἰωνομαντεία* audiebat, cum multis aliis istiusmodi obseruationibus. Veteres *Romani* his superstitionibus maximopere dediti erant, adeo vt collegia augurum haberent; nec pugnare vellent, nec bellum nec pacem facere, vel ardui quid agere, nisi illis prius consultis. Occentus soricis auditus occasionem saepius dedit dissoluendi senatum, vel consuli consulatum, aut dictatori dictaturam [y] abrogandi caussam praebuit, quod malo omine officium suscepisse credebantur. Iam vero licet christiana religio istis vanitatibus omnibus esset inimica; reliquiae tamen huius superstitionis in multorum animis, etiam post eorum conuersionem, remanebant. Concilium *Illiberritanum* [z] abrenuntiationem istarum artium conditionem baptismi facit. *Si augur aut pantomimi credere voluerint, placuit, vt prius artibus suis renuntient, & tunc demum suscipiantur, ita vt vlterius non reuertantur. Quod si facere contra interdictum tentauerint, proiiciantur ab ecclesia.* Quae etiam regula est, in *constitutionibus* apostolicis [a], conciliis *Agathensi* [b], *Venetico* [c], *Aurelianensi* [d] & diuersis aliis praescripta. *Constitutiones* non solum astrologos, magos & carminum magicorum captatores sub censuram vocant, sed etiam erroneos vates, augures, ominum & signorum monstratores, palpitationum interpretes, in occursu obseruantes vitia oculorum & pedum, ex iisque diuinantes, obseruantes aues, aut mustelas, aut voces, aut symbolicas auditiones.

§. III.

De diuinatione per sortes.

OBSERVATIONE etiam dignum est, quod in conciliis *Gallicanis* modo memoratis peculiaris augurii species condemnetur sub nomine *sortium sacrarum.* Quae pars nouae erat su-

(y) Valer. Maxim. lib. I. c. I. n. 5. Occentus soricis auditus Fabio Maximo dictaturam, Caio Flaminio magisterium equitum deponendi caussam praebuit.

(z) Concil. Illiberrit. can. LXII.

(a) Constit. lib. VIII. c. XXXII. cit. §. I. sub litt. (g) pag. 236.

(b) Concil. Agathens. c. XLII. vid. sub litt. seq. (g) p. 243.

(c) Concil. Venetic. c. XVI. vid. sub litt seq. (h).

(d) Concil. Aurel. I. c. XXX. vid. sub litt. seq. (h).

 per-

perstitionis, vetustæ stirpi insitæ & ex speciosiore caussa in paganæ praxeos locum introductæ. Pagani enim per certas sortes diuinare solebant, quas vocabant *sortes Virgilianas:* quum videlicet temere arrepto VIRGILII poëtæ libro, quicumque versus primum oculis se obiiciebat, pro sorte eum & oraculi loco haberent. Ita SPARTIANVS [e] *Hadrianum* sibi imperium prænuntiasse narrat, sortes *Virgilianas* consulendo. Nam prima verba, quæ oculis obuia habuerit, *Missus in imperium magnum*, imperium *Romanum* ipsi portendisse. Atque ita LAMPRIDIVS [f] in vita *Alexandri Seueri* dicit, quod hic imperator per huiusmodi sortes diuinationis ex aliis VIRGILII versibus intellexerit, se *Romani* imperii principem futurum. Iam multi superstitiosi christiani in ea erant opinione, hoc genus diuinationis melius fieri posse per vsum sacrarum scripturarum, eodem modo eodemque consilio. Hinc, vt gentiles VIRGILIO, ita illi sacris bibliis abutebantur, vt per sacras sortes, vti vocabant, fata sibi obuentura discerent, arripientes locum, qui primum ipsorum oculis se obiiceret, vt ex eo futura sibi diuinarent. Et videntur sane nonnulli de inferioribus clericis ex vili & abiecto animo turpisque studio lucri hanc praxin adiuuisse, & quæstum ex ea fecisse in ecclesia *Gallicana*. Vnde concilia *Gal-*

(e) Spartian. vit. Hadrian. p. 5. (p. 9. inter historiæ Augustæ scriptores edit. a Schreuelio Lugd. Batav. MDCLXI.) Quo quidem tempore quum sollicitus de imperatoris erga se iudicio, Virgilianas sortes consuleret,

Qui procul ille autem ramis insignis oliuæ.
Sacra ferens? nosco crines incanaque menta
Regis Romani, primam qui legibus vrbem
Fundauit, Curibus paruis & paupere terra,
Missus in imperium magnum, cui deinde subibit,

sors excidit, quam alii ex Sybillinis versibus ei prouenisse dixerunt.

(f) Lamprid. vit. Alex. p. 341. (cap. XIV. p. 521. cit. edit.) Ipse, quum parentis hortatu animum a philosophia & musica ad alias artes traduceret, Virgilii sortibus huiusmodi illustratus est:

Excudent alii spirantia mollius æra,
Credo equidem, viuos ducent de marmore vultus,
Orabunt caussas melius, cælique meatus
Describent radio, & surgentia sidera dicent:
Tu regere imperio populos Romane memento.
Hæ tibi erunt artes, pacique imponere morem,
Parcere subiectis & debellare superbos.

Fuerunt multa alia signa, quibus principem humani generis esse constaret.

licana

licana sæpius eam damnant. Concilium *Agathense* [g] de ea hunc in modum loquitur & decernit: *Quod maxime fidem catholicæ religionis infestat, aliquanti clerici siue laici student auguriis & sub nomine fictæ religionis, per eas quas SANCTORVM SORTES vocant, diuinationis scientiam profitentur, aut quarumcumque scripturarum inspectione futura promittunt. Hoc quicumque clericus vel laicus detectus fuerit, vel consulere vel docere, ab ecclesia habeatur extraneus.* Hoc iam sexaginta circiter annis ante iisdem prorsus verbis in concilio *Venetico* an. CCCCLXV decretum fuerat. Et concilium primum *Aurelianense* [h], quinque annis post *Agathense* celebratum, decretum illud cum quadam variatione repetiit. At vero consuetudo nihilo secius durauit. Nam GREGORIVS TVRONENSIS [i] *Chramnum* filium *Chlotacharii* regis clericos *Diuionenses* certis de rebus consuluisse, eosque illi per istiusmodi sortes respondisse, narrat. Nonnulli conuersionem AVGVSTINI istiusmodi consultationi adscribunt. Verum hæc opinio falsa est in ipsumque iniuriosa admodum & contumeliosa. Nam ipsius conuersio originem suam vocationi per diuinam factæ prouidentiam debebat, qualis illa *Pauli* erat de cælo. Ipse in *confessionibus* suis rem enarrat in hunc modum [k]: „Ego sub quadam fici arbore straui me, nescio quomodo, & dimisi habenas lacrimis & proruperunt flumina oculorum meorum. Et „ecce audio vocem de vicina domo cum cantu dicentis & „crebro repetentis quasi pueri an puellæ, nescio: Tolle, lege,

(g) Concil. Agath. c. XLII.

(h) Concil. Venetic. c. XVI.
Concil. Aurel. I. c. XXX. Si quis clericus, monachus, vel sæcularis, diuinationem vel auguria crediderit obseruanda, vel sortes (quas mentiuntur esse sanctorum) quibuscumque putauerint intimandas, cum his qui eis crediderint, ab ecclesiæ communione pellantur.

(i) Gregor. Turon. histor. lib. IV. c. XVI. Positis clerici tribus libris super altarium, id est prophetiæ, apostoli, atque euangeliorum, orauerunt ad dominum, vt Chramno quid eueniret ostenderet: simulque vnam habentes conniuentiam, vt vnusquisque in libro quod primum aperiebat, hoc ad missas etiam legeret. Aperto ergo primo omnium prophetarum libro, reperiunt: *Auferam maceriem eius* &c. (Iesa. V, 5. 4.) Reseratoque apostoli libro, inueniunt: *Ipsi enim diligenter scitis, fratres, quia dies domini sicut fur in nocte veniet &c.* (1 Thess. V, 2. 3.) Dominus autem per euangelia ait: *Qui non audit verba mea, adsimilabitur viro stulto &c.* Matth. VII, 27.

(k) Augustin. confess. lib. VIII. c. XII.

 tolle,

„tolle, lege. Statimque mutato vultu intensissimus cogitare „cœpi, vtrumnam solerent pueri in aliquo genere ludendi can- „tare tale aliquid, nec occurrebat omnino audiuisse me vspi- „am: Repressoque impetu lacrimarum surrexi, nihil aliud in- „terpretans diuinitus mihi iuberi; nisi vt aperirem codicem & „legerem, quod primum caput inuenissem. --- Itaque concitus „redii ad eum locum, vbi sedebat *Alipius:* ibi enim posueram „codicem apostoli, quum inde surrexeram. Arripui, aperui, „& legi in silentio capitulum, quo primum coniecti sunt o- „culi mei. *Non in comessationibus & ebrietatibus, non in cubilibus & „impudicitiis, non in contentione & æmulatione, sed induite dominum „Iesum Christum, & carnis prouidentiam ne feceritis in concupiscentiis.* „Nec vltra volui legere, nec opus erat. Statim quippe cum „fine huiusce sententiæ quasi luce securitatis infusa cordi meo, „omnes dubitationis tenebræ diffugerunt„. Hactenus AVGV- STINVS. Nihil diuinationis in his omnibus; sed tempe- stiua loci ad statum suum accommodati applicatio, qualem di- cit ab *Antonio* factam istorum verborum seruatoris nostri: *Va- de, vende omnia, quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælis, & veni, sequere me.* Quibus velut oraculo, quod sibi di- ceretur, confestim ad dominum conuersum eum esse ait. Sane AVGVSTINVS quemcumque alium scripturarum vsum in diuina- tionem se detestari declarabat, reprehendens nonnullos, qui hunc in finem eas adhibere solebant. *Hi vero,* inquiens [l], *qui de paginis euangelicis sortes legunt, etsi optandum est, vt hoc potius faci- ant, quam vt ad dæmonia consulenda concurrant, tamen etiam ista mihi displicet consuetudo, ad negotia sæcularia & ad vitæ huius vanitatem, propter aliam vitam loquentia oracula diuina velle conuertere.* Ex qui- bus verbis planum est, quod hoc genus diuinationis pro gran- di euangelii abusu, etsi non eodem loco, quo consuetudinem consulendi dæmones, habuerit. Quod ad sic dictas sortes po- liticas attinet, iis nihil mali inest, si rebus, quæ in nostra po- testate sunt, applicentur; exempli caussa, si sortibus agri di- uidantur, vel in exercitu definiatur, quis primus hostem ado- riri debeat; vel tempore persecutionis, quosnam ecclesiæ mi- nistros ad gerendam curam plebis in ciuitate manere oporteat;

(l) Augustin. epist. CXIX. ad Ianuar. c. XX.

quæ

quæ res ſpeciatim AVGVSTINO [m] memoratur & vt licita permittitur. Ita princeps pœnas ſuas ſorte diſtribuere poteſt, ſi aliquibus ſontibus parcere velit & reliquos punire. Et ſi duo ſunt, quibus dari aliquid oporteat, nec duobus dari poteſt, AVGVSTINVS [n] non iniuſte fieri putat, ſi forte eligatur, cui dandum ſit. Et ſunt multi caſus indifferentes alii eiuſdem generis, in quibus ſortes adhiberi poſſunt ſine vllo religionis detrimento. Et proinde eccleſia nullam vmquam legem tulit ad eas prohibendas vel ſub cenſuram vocandas, niſi ſolum in diſtribuendis officiis eccleſiaſticis & decernendo de vitis hominum, quæ res ſacratiores ſunt, quam vt ſortibus committi poſſint, ſine peculiari Dei mandato, vt in cauſſa *Matthiæ* & *Iuſti* factum, quod, monente HIERONYMO [o], non ſtatim in exemplum ad imitandum nobis proponere debemus; quia priuilegia ſingulorum non poſſunt facere legem communem. Et manifeſtum eſt, ſine iſtiuſmodi ſpeciali mandato ſortes iſtiusmodi res mere fortuitas fore, aut certe puram diuinationem.

§. IV.

De diuinatione per explicitum pactum cum Satana.

ALIAE quædam ſpecies diuinationis erant, multo magis deteſtandæ quam priores illæ, eo quod per explicitum pactum cum diabolo fierent, illiuſque opem & auxilium inuoluerent. Interdum reſponſa ille dabat per imagines ſuas & idola, quæ vocabantur oracula. Interdum loquendo per vates ſuos, quos poſſidebat, qui appellabantur *Pythonici* & *Pythoniſſæ*, hoc eſt, genio familiari, ſiue ſpiritu fatidico agitati, & ἐγγαστριμύθοι, quia ex imo ventre per vmbilicum loquebantur. Interdum

(m) Auguſt. epiſt. CLXXX. ad Honorat. Quæ diſceptatio, ſi aliter non potuerit terminari, quantum mihi videtur, qui maneant & qui fugiant, ſorte legendi ſunt.

(n) Auguſtin. de doctrin. chriſtiana lib. I. c. XXVIII. Si tibi abundaret aliquid, quod dari oporteret ei, qui non haberet, nec duobus dari poſſet, ſi tibi occurrerent duo, quorum neuter alium vel indigentia, vel erga te aliqua neceſſitudine ſuperaret, nihil iuſtius faceres, quam vt ſorte eligeres, cui dandum eſſet, quod dari vtrique non poſſet.

(o) Hieron. in Ioan. I. Nec ſtatim debemus ſub hoc exemplo ſortibus credere, vel illud de actibus apoſtolorum huic teſtimonio copulare, vbi ſorte in apoſtolatum Matthias eligitur: Quum priuilegia ſingulorum non poſſint facere legem communem.

homines certis quibuſdam vtebantur cærimoniis in dormiendo, in alio iſtiuſmodi poſitu, in aliquo templo, in pellibus ſacrificiorum &c. ad recipienda illius reſponſa per ſomnia, quod *ὀνειρομαντείαν* vocitabant. Interdum reſponſa dabat per ſpectra & viſiones mortuorum, vti *Sauli* per pythoniſſam *Endoræam*. Hoc proprie vocabant *νεκρομαντείαν*, hoc eſt vaticinationem, quæ fiebat euocatis mortuis. Interdum verba faciebat ex cranio hominis mortui, id quod *κρανιομαντεία* dicebatur. Interdum reſponſa dabat per certa ſigna & figuras factas in terra, aut aqua, aut aëre, aut igne, aut vitro, aut cribro, & ſexcentis aliis fallaciarum modis, ſiue per veras apparitiones, ſiue per ludificationem imaginationis. Quæ diuinationis ſpecies quemadmodum vocatæ ſint & transactæ, in MARTINO DELRIO [*p*] vel LEONARDO LESSIO [*q*] vel PETRO MOLINAEO [*r*] videre eſt, qui diſtinctius & per ſingula capita de illis loquuntur. Ad præſens noſtrum inſtitutum id tantummodo ſpectat, vt obſeruemus, quod, vti hoc crimen ex idololatria, hæreſi, incredulitate, apoſtaſia, ſacrilegio, hypocriſi, curioſitate & ambitione admiſtum aliquid in ſe habebat, quorum vnumquodque graue crimen per ſe erat; ita eccleſia numquam non grauiſſimam excommunicationis cenſuram ei infligere ſolita ſit. Generale nomen, ſub quo omnes illius ſpecies damnantur, eſt *μαντεία*, vaticinatio ex inſpiratione Satanæ. In *conſtitutionibus* [*s*] in eorum, quibus baptiſmus negandus ſit, numero *μάντεις vates*, expreſſo nomine recenſentur. Et in concilio *Ancyrano* [*t*] *οἱ καταμαντευόμενοι*, illi, qui diuinationes expetunt, & morem gentilium ſubſequuntur, aut in domos ſuas huiusmodi homines introducunt, exquirendi aliquid arte malefica, aut domos luſtrandi cauſſa, a communione ſeparari & quinquennii pœnitentiæ ſubmitti iubentur, ita vt tres annos ſub-

(*p*) Delrio diſquiſit. Magic. lib. IV. cap. II. pag. 564 -- 636. edit. Colon. Agripp. MDCLXXIX. 4to.

(*q*) Leſſius de iure & inſtit. lib. II. c. XLIII, dubit. V.

(*r*) Molinæi vates lib. III. c. VI. ſeqq. pag. 95. ſeq. edit. Gorinch. MDCLXXII.

(*s*) Conſtitut. lib. VIII. c. XXXII. vid. ſupr. §. I. ſub litt. (g) pag. 236.

(*t*) Concil. Ancyr. c. XXIV. *οἱ καταμαντευόμενοι, καὶ ταῖς συνηθείαις τῶν ἐθνῶν ἐξακολουθοῦντες, ἢ εἰσάγοντές τινας εἰς τοὺς ἑαυτῶν οἴκους ἐπὶ ἀνευρέσει φαρμακειῶν, ἢ καὶ καθάρσει, ὑπὸ τὸν κανόνα πιπτέτωσαν τῆς πενταετίας κατὰ τοὺς βαθμοὺς ὡ-*

ſtrati

ſtrati tranſigant, duobus vero annis orationis ſine oblatione participes ſint. Per legem *Conſtantii* [u] in codice *Theodoſiano* vates & harioli reliquis artes prohibitas exercentibus accenſentur, cuiuſmodi eſſe dicuntur haruſpices, mathematici, augures, Chaldæi, magi, ceteri: Et tam hi, qui iſta diuinandi curioſitate vtuntur, quam illi, qui eos conſulunt, capitis damnantur, tamquam rei criminis capitalis & præuaricationis aduerſus religionem. GOTHOFREDVS [x] obſeruat, quod huius legis crebram mentionem cum aliquo dolore faciant ſcriptores ethnici, AMMIANVS MARCELLINVS, MAMERTINVS & LIBANIVS, qui diuerſa ſeueritatis *Conſtantii*, hanc legem in

ρισμένας, τρία ἔτη ὑποπτώσεως, καὶ δύο ἔτη εὐχῆς χωρὶς προσφορᾶς. Baſil. can. LXXII. Ὁ *μάντεσιν ἑαυτὸν ἐκδὰς, ἢ τισι τοιούτοις, τὸν χρόνον τῶν φονίων καὶ αὐτὸς ἐπιτιμηθήσεται. Qui ſe vatibus, vel eiuſmodi aliis tradit, ipſe quoque pari tempore atque homicidæ punietur.*

(u) Cod. Theodoſ. lib. IX. tit. XVI. de malefic. & mathematicis leg. IV. Nemo haruſpicem conſulat, aut mathematicum, nemo hariolum. Augurum & vatum praua confeſſio conticeſcat. Chaldæi ac magi, & ceteri, quos maleficos ob facinorum magnitudinem vulgus appellat, nec ad hanc partem aliquid moliantur. Sileat omnibus perpetuo diuinandi curioſitas: Etenim ſupplicium capitis feret gladio vltore proſtratus, quicumque iuſſis obſequium denegauerit.

(x) Gothofred. in loc. Sane Conſtantii legem memorat quoque Libanius *de vita ſua* p. 11. vbi agit de Criſpinis Heracleotis patruo: *ὑπὸ τοῦ θείου τινὸς ὡς ἀληθῶς ἀνθρώπου καὶ πλείω τε θεοῖς ἢ ἀνθρώποις ὁμιλήσαντος ἐν γῇ· Καὶ τοίγε νόμος εἶργε, καὶ ἦν ἡ δίκη τῷ τολμῶντι θάνατος. Legem* ait *latam aduerſos diuinos & vates, qua pœna mortis bis indicata.* Eodemque refert Libanii locum *orat. XXI. ad Theodoſium* p. 393. vbi *Iuliani* nomen loco *Conſtantii* infartum: & pœnam ignis impoſitam *ibidem* teſtatur. Capitale igitur id, vetitumque ſub Conſtantio, vt præter Ammianum Marcellinum pluribus locis docet quoque Libanius *dicta oratione.* Mamertinus *in grat. act. ad Iulianum.* Et tot Conſtantii leges aduerſus id. Ammiani Marcellini locus heic inter alios ſternendus eſt, quo in geſtis anni ſuperioris (id eſt a. d. CCCLVI.) hæc de eodem Conſtantio memorat *lib. XVI. p. 72. Superato Marcello, euerſaque Serdica vnde oriebatur, in caſtris Auguſti per ſimulationem tuendæ maieſtatis imperatoriæ multa & nefanda perpetrabantur. Nam ſi quis ſuper occentu ſoricis, vel occurſu muſtelæ, vel ſimilis ſigni gratia CONSVLVISSET quemquam peritum, aut anile incantamentum ad leniendum dolorem adhibuiſſet (quod medicinæ quoque admittit auctoritas) reus, vnde non poterat opinari delatus, raptuſque in iudicium pœnaliter interibat.* Et quæ ſequuntur: vbi inter cetera de Mauortio præfecto prætorio in huiuſmodi negotiis iudice ſeu cognitore delegato agit. *Re*, inquit, *comperta iubetur Mauortius tunc præfectus prætorio vir ſublimis conſtantiæ, exi-*

eſſe-

effectum dantis, exempla adferat. *Constantinus* per vnam duasue leges priores [y] gentilibus indulserat libertatem consulendi augures suos, ea tamen conditione, vt publice id facerent, nec de statu reipublicæ vel de vita principis quæstiones proponerent; quod etiam a IVLIO FIRMICO MATERNO [z] notatur in libris *matheseon*, quos dum esset ethnicus scripsit. Enimuero *Constantius* obseruato, hanc licentiam in magnos abusus trahi, in vniuersum omnes istiusmodi consultationes prohibuit sub ante memorata capitis pœna, quæ non solum in magos extendebatur, sed ad hariolos etiam & vates, quorum priores aris ministrabant, vt numen siue inspirationem de nidore sacrificiorum reciperent, vti eos describit TERTVLLIANVS [a], & posteriores vates erant, qui ex perpetuo inhabitantis dæmonis impulsu vaticinari præ se ferebant; *Latinis* ideo *fanatici* & *Græcis enthusiastæ*, θεόληπτοι & θεοφορούμενοι dicti, vti in THEODORETO [b], SVIDA [c] aliisque pluribus videre est.

men acri inquisitione spectare, iuncto ad audiendi societatem Vrsulo largitionum comite, seueritatis itidem non improbandæ.

(y) Cod. Theodos. ibid. leg. I. Superstitioni suæ seruire cupientes, poterunt publice ritum proprium exercere. Leg. II. Qui id vobis existimatis conducere, adite aras publicas atque delubra, & consuetudinis vestræ celebrate solemnia: nec enim prohibemus præteritæ vsurpationis officia libera luce tractari.

(z) Firmic. de mathesi siue astronom. lib. II. in fine. Dabis sane responsa publice & hoc interrogaturis ante prædicito, quod omnia quidem illa, de quibus interrogant te, clara sis voce dicturus: ne quid a te tale forte quæratur, quod non liceat nec interrogare nec dicere. Caue, ne quando de statu reipublicæ, vel de vita Romani imperatoris aliquid interroganti respondeas. Non enim oportet nec licet, vt de statu reipublicæ aliquid nefaria CVRIOSITATE dicamus. Sed & sceleratus atque animaduersione dignus est, si quis interrogatus de fato dixerit imperatoris, quia nec dicere poteris de eo aliquid, nec inuenire. Scire enim te conuenit, quod & ARVSPICES quotiescumque a priuatis interrogati de statu imperatoris fuerint, & quærenti respondere voluerint, exta semper quæ ad hoc fuerint destinata, ac venarum ordines inuoluta confusione conturbent. *Et mox:* Numquam nocturnis sacrificiis intersis, siue illa publica, siue priuata dicantur, nec SECRETE cum aliquo fabulas conferas, sed palam sub conspectu omnium istius diuinæ artis exerce disciplinam.

(a) Tertull. apol. c. XXIII. Qui aris inhalantes numen de nidore concipiunt.

(b) Theodos. histor. lib. IV. c. XI. ἐνθουσιασταὶ καλοῦνται, δαίμονός τινος ἐνέργειαν εἰσδεχόμενοι. *Enthusiastæ vocantur; eo quod dæmonis cuiusdam impulsu agantur.*

(c) Suid. voce ἔνθεος. Ἔνθεος τε θεοφορούμενος ἐνθουσιῶν. *A numine agitatus. Numine aliquo adflatus. Fanaticus.*

Quum

Quum itaque nemo christianus hanc artem exercere, nec eos qui id faciebant, consulere posset sine directa communione cum dæmonibus, ideo lex ciuilis capitale id faciebat crimen, & lex ecclesiastica seuerissima excommunicationis censura puniebat.

§. V.

De incantatione magica & fascinatione.

SVPERSTITIONI diuinationis proxima erat incantationis magicæ & fascinationis superstitio; quæ quum communiter ad operanda mala spectaret, ideo qui ei se dederant, plerumque *venefici* & *malefici* vocabantur, quia aut veneno aut aliis fascinationis adminiculis mala inferebant aliis. Leges in codice *Theodosiano* [d] plerumque eis hoc nomen *maleficorum* inurunt. In primis a *Constantino* [e] incusantur, tamquam qui malis artibus suis contra innocentium hominum vitam moliantur & potionibus magicis (sic dictis philtris & pharmacis) ad libidinem alios inducant.

Harmenopul. de sectis n. XVIII. de Messalianis. (ap. Leunclau. in iure Græco-Roman. tom. I. p. 551.) *καλῦνται δὲ ἐκ τῦ πράγματος καὶ* ἐνθυσιασαί· *δαίμονες γὰρ ἐνέργειαν λαβόντες, πνεύματος ἁγίυ εἶναι ταύτην ὑπολαμβάνυσι. Vocantur etiam ab ipsa re* Enthusiastæ *siue limphatici. Nam agitatione dæmonis occupati, putant eam esse spiritus sancti.*

(*d*) Cod. Theodos. lib IX. tit. XVI. de maleficiis leg. VI. *Magus* vel magicis contaminibus adsuetus, qui *maleficus* vulgi consuetudine nuncupatur &c. Leg. IX. Haruspicinam ego nullum cum *maleficiorum* caussis habere consortium iudico. Leg. X. Nonnulli ex ordine senatus *maleficiorum* insimulatione atque inuidia stringebantur. Leg. XI. Quicumque *maleficiorum* labe pollutum audierit &c. Tit. XXXVIII. de indulgentiis criminum leg. I. Propter Crispi atque Helenæ partum omnibus indulgemus, præter *veneficos*, homicidas, adulteros. Leg. III. Ob diem paschæ -- omnibus, quos reatus adstringit, carcer inclusit, claustra dissoluimus: attamen sacrilegus, in maiestate reus, in mortuos *veneficus*, siue *maleficus*, adulter, raptor, homicida, communione istius muneris separentur. Leg. IV. Paschæ celebritas postulat, vt quoscumque nunc ægra exspectatio quæstionis, pœnæque formido sollicitat, absoluamus: Decretis tamen veterum mos gerendus est, ne temere homicidii crimen, adulterii fœditatem, maiestatis iniuriam, *maleficiorum* scelus, insidias venenorum raptusque violentiam sinamus euadere. Vide sis ibid. leg. VI. VII. VIII. cit. infr cap. X. §. I. sub litt. (a).

(*e*) Cod. Theodos. lib. IX. tit. XVI. leg. III. Eorum est scientia punienda, & seuerissimis merito legibus vindicanda, qui magicis adcincti artibus, aut contra hominum moliti salutem, aut pudicos ad libidinem defixisse animos detegentur.

Omnes isti, si detecti fuerint, capitis pœna adfici iubentur. *Constantinus* [*f*] elementa eos turbare dicit & tempestates ciere & malis artibus manes euocare, vt hominibus ad conficiendos inimicos suos succurrant: Quos proinde puniri iubet, tamquam monstra, quæ omnem humanitatem exuerint. Et dignum obseruatu est, quod in istis legibus omnibus, quæ reis in festiuitate paschali indulgentiam [*g*] tribuunt, venefici & malefici, hoc est, artibus magicis contra vitam hominum operam nauantes, semper excludantur, vtpote grauiore crimine adstricti, quam vt sub vniuersali venia, aliis sontibus indulta, comprehendi possint. Et secundum hanc agendi rationem, in legibus ciuilibus initam, leges ecclesiasticæ admodum seuere in eos omnes animaduertebant, quocumque nomine rei deprehenderentur. Concilium *Laodicenum* [*h*] eos sub nomine magorum & incantatorum damnat vna cum sic dictis mathematicis & astrologis, iubens eos omnes ex ecclesia eiici. Concilium *Ancyranum* [*i*] artem prohibet sub nomine Φαρμακειῶν, hoc est, artis magicæ inueniendi medicamenta in vsus prauos: Et quinquennii pœnitentiæ subiici iubentur, quicumque magum in ædes suas hoc consilio receperint. Canones BASILII [*k*] sub eadem appellatione Φαρμακειῶν istam artem damnant, &

(*f*) Ibid. leg. V. Multi magicis artibus ausi elementa turbare, vitas insontium labefactare non dubitant, & manibus accitis audent ventilare, vt quisque suos conficiat malis artibus inimicos. Hos quoniam naturæ peregrini sunt, feralis pestis absumat.

(*g*) Vid. cod. Theodos. lib. IX. tit. XXXVIII. de ingulgentiis criminum leg. I. III. cit. sub litt. (d). Ibid. leg. IV. VI. VII. VIII. cit. cap. IV. §. II. sub litt. (c) (d) (e) pag. 194. 195.

(*h*) Concil. Laodic. can. XXXVI. ὅτι οὐ δεῖ ἱερατικοὺς ἢ κληρικοὺς, μάγους ἢ ἐπαοιδοὺς εἶναι, ἢ μαθηματικοὺς, ἢ ἀστρολόγους, ἢ ποιεῖν τὰ λεγόμενα φυλακτήρια, ἅτινά ἐστι δεσμωτήρια τῶν ψυχῶν αὐτῶν· τοὺς δὲ φοροῦντας ῥίπτεσθαι ἐκ τῆς ἐκκλησίας ἐκελεύσαμεν. *Quod non oportet eos, qui sunt sacrati, vel clerici, esse* magos, *vel* incantatores, *vel* mathematicos, *vel* astrologos, *vel facere ea, quæ dicuntur amuleta, quæ quidem sunt ipsarum animarum vincula: eos autem qui ferunt, eiici ex ecclesia iussimus.*

(*i*) Concil. Ancyran. c. XXV. vid. sub anteced. litt. (t) pag. 246.

(*k*) Basil. Can. VII. Φαρμακοὶ καὶ μοιχοὶ καὶ εἰδωλολάτραι τῆς αὐτῆς καταδίκης εἰσὶν ἠξιωμένοι. Venefici *&* *adulteri & idololatræ eadem condemnatione digni habentur.* Can. LXV. Ὁ γοητείαν ἢ φαρμακείαν ἐξαγορεύων, τὸν τοῦ

tri-

triginta annorum pœnitentiam exercentibus illam iniungunt. In concilio *Carthaginensi* quarto nomine incantationis [*l*] improbatur & augurio iungitur, omnesque ei seruientes a conventu ecclesiæ separari iubentur: vt ne memoremus, quæ scriptores priuati, ORIGENES [*m*], TERTVLLIANVS [*n*], HERMES PASTOR [*o*] & complures alii contra id maleficium dixerunt: Inter quos TERTVLLIANVS speciatim obseruat, nullis vmquam magis aut incantatoribus licuisse esse impunitis.

§. VI.

De amuletis, carminibus & characteribus magicis.

ERAT autem alia incantationis species, quam multi rudes ac superstitiosi christiani ex gentilis erroris reliquiis adamabant. Vsus videlicet amuletorum, carminum ac characterum magicorum ad curandos morbos & pericula ac damna tum a se ipsis, tum a fructibus terræ auerruncanda. CONSTANTINVS enim sub reformationis suæ initia paganis ad tempus permiserat, vt non tantum augures suos publice consulerent, sed suffragia etiam, hoc est carmina magica, tamquam remedia [*p*]

φονέως χρόνον ἐξομολογήσεται. Qui præstigias vel veneficium *confitetur, is homicidæ tempus in pœnitentia ducet.*

(*l*) Concil. Carthagin. IV. c. LXXXIX. Auguriis vel incantationibus seruientem, a conuentu ecclesiæ separandum.

(*m*) Orig. contr. Celsum lib. VII. p. 378. *οὐ χρὴ θεραπεύειν δαίμονας, ὅστις σέβει θεόν· δηλοῦται δὲ τὰ περὶ τοὺς δαίμονας καὶ ἐκ τῶν καλούντων δαίμονας ἐπὶ τοῖς ὀνομαζομένοις φίλτροις, ἢ μισήτροις, ἢ ἐπὶ κωλύσεσι πράξεων, ἢ ἄλλων τοιούτων μυρίων· ἅπερ ποιοῦσιν οἱ δι' ἐπῳδῶν καὶ μαγγανειῶν μεμαθηκότες καλεῖν καὶ ἐπάγεσθαι δαίμονας ἐφ' ἃ βούλονται· διόπερ ἡ πάντων δαιμόνων θεραπεία ἀλλοτρία ἡμῶν ἐστι, τῶν σεβόντων τὸν ἐπὶ πᾶσι θεόν. Quisquis Deum colit, non debet seruire dæmonibus. Liquent etiam res dæmonum ex eorum inuocatoribus, quum horum opera vtuntur ad excitandos amores & odia, aut ad impediendas actiones innumeraque alia similia, quæ faciunt per* incantationes magicas, *docti vocare & inducare dæmonas ad quidquid libuerit: quamobrem omnis dæmonum cultura est aliena a nobis, summi Dei cultoribus.*

(*n*) Tertull. de idol. c. IX. Post euangelium nusquam inuenies aut sophistas, aut Chaldæos, aut incantatores, aut coniectores, aut magos, nisi plane punitos.

(*o*) Hermes Past. lib. I. vision. III. n. VI. Malefici quidem venena sua in pyxidibus baiulant.

(*p*) Cod. Theodos. lib. IX. tit. XVI. de malefic. leg. III. Nullis criminationibus implicanda sunt remedia humanis quæsita corporibus, aut in aggrestibus lo-

ad-

adhiberent corporibus humanis, nec non auertendis a messe & vindemia imbribus ac grandinis ictibus; quemadmodum ex ipsa illa lege liquido patet, in qua alias magiæ species, ad mala efficienda spectantes, morte puniri iussit. Qua ex indulgentia paganis facta probabiliter accidit, vt multi christiani, qui maculam aliquam ex paganismo in religionem suam secum attulerant, occasionem arriperent opinandi, non adeo mala esse istiusmodi carmina magica & incantamenta, si tantum ad procurandam vtilitatem, non ad damnum cuipiam inferendum, spectarent. Vtcumque autem fuit, res ipsa certa est & explorata, quod multi christianorum in hanc praxin propensi, & idcirco carminibus magicis & amuletis vsi fuerint, quæ *περιάμματα* & *φυλακτήρια* *ligaturas* & *seruatoria* vocarint, se per illa custodiri a malis & morbos auerti existimantes. Ista phylacteria, vti nominabant, species amuletorum erant, ex filis contexta, & verba quædam e scripturis sacris vel alios magicos characteres inscriptos habentia, quæ sine vlla vi naturali remedia aduersus morbos futura credebantur. Quocirca ecclesia, vt hanc superstitionem ex hominum mentibus expelleret, seueras leges contra eam facere necesse habebat. Concilium *Laodicenum* [q] clericos damnat, facientes istiusmodi amuleta siue phylacteria, quæ sint potius ipsarum animarum vincula, omnesque, qui ea ferant, eiici ex ecclesia iubet. CHRYSOSTOMVS sæpe eorum cum quadam indignatione meminit. In illud psaltæ: *Exsultabo in salutari tuo*, ait [r]: *Ita nos quoque quæramus non omnino seruari, non omnino a malis liberari, sed per Deum. Hoc autem dico propter eos, qui in morbis vtuntur incantationibus, & alias exquirunt imposturas & præstigias ad suam leuandam ægritudinem. Hoc enim non est seruari, sed perire.* Alio loco dissuadens christi-

cis, ne maturis vindemiis metuerentur imbres, aut ruentis grandinis lapidatione quaterentur, adhibita innocenter suffragia, quibus non cuiusque salus aut existimatio læderetur, sed quorum proficerent actus, ne diuina munera & labores hominum sternerentur.

(q) Concil. Laodicen. c. XXXVI. vid. sub litt. anteced. (h).

(r) Chrysost. in psalm. IX, 15. p. 137. (p. 117. circ. fin. edit. Francof.) *οὕτω δὴ καὶ ἡμεῖς μὴ πάντως σωθῆναι ζητῶμεν, μὴ πάντως ἀπαλλαγῆναι τῶν δεινῶν παντὶ τρόπῳ, ἀλλὰ κατὰ Θεόν· τοῦτο δὲ λέγω διὰ τοὺς ἐπαοιδαῖς χρωμένους ἐν ταῖς νόσοις, καὶ ἑτέρας μαγγανείας ἐπιζητοῦντας εἰς παραμυθίαν τῆς ἀῤῥωστίας· τοῦτο γὰρ οὐχὶ σωθῆναί ἐστιν, ἀλλ' ἀπολέσθαι.*

anis,

anis, ne ad iudæos currant, qui iſtiuſmodi incantationibus morbos curare dicantur, in hunc modum loquitur [s]: *Chriſtiani propter hoc vocamur & ſumus, vt CHRISTO pareamus, non vt ad hoſtes curramus. Quod ſi quis prætexat curationes aliquas, dicatque tibi, Pollicentur remedium, & ideo ad illos curro: patefacito illorum impoſturas, incantationes, amuleta, veneficia. Neque enim alio modo videntur mederi, neque enim vere medentur, abſit. Quin ego quidem illud longe mirabilius dicam, etiamſi vere ſanaret, ſatius tamen eſſe emori, quam ad CHRISTI hoſtes accurrere, atque ita ſanari. Quid enim prodeſt curare corpus, anima pereunte? Quid autem lucri, ſi quid ſolatii nanciſcamur, mox coniiciendi in ignem æternum?* Exemplum ibi *Iobi* proponit & *Lazari* & viri illius, qui triginta octo annis detentus fuerat in infirmitate ſua, & ſingulis annis cucurrerat ad piſcinam *Betheſdæ*, qui numquam confugerint ad vates, non adierint incantatores, non alligarint amuleta, ſed exſpectarint divinam opem: Et *Lazarum* quidem prius habuiſſe dicit ſuis immori malis, quam quidquam vetitarum artium tentare & vlla ex parte deſerere pietatem. Hoc genus quoddam martyrum [t] eſſe exiſtimat, ſi quis mori, aut infantem ſuum videre mortuum malit, quam amuleta facere. Etſi enim propria manu corpus ſuum non ſacrificet, vti *Abraham* filium ſuum, mente tamen ſacrificium Deo offerre eum dicit. Contra ea „Amuleta, inquit, etſi de iis millies philoſophentur, qui ex iis rem faciunt, dicentes, Deum in-

(s) Chryſoſt. homil. VI. contr. Iudæos tom. I. p. 536. (p. 473. edit. Francof.) *χριστιανοὶ διὰ τοῦτο καλούμεθα καὶ ἐσμὲν, ἵνα τῷ χριστῷ πειθώμεθα, οὐχ ἵνα πρὸς τοὺς ἐχθροὺς τρέχωμεν· ἂν δέ τινας θεραπείας προτείνηται, καὶ λέγῃ πρός σε· ὅτι ὑπισχνοῦνται θεραπεύειν, καὶ διὰ τοῦτο πρὸς αὐτοὺς τρέχω· ἀνακάλυψον αὐτῷ τὰς μαγγανείας, τὰς ἐπῳδὰς, τὰ περιάμματα, τὰς φαρμακείας· οὐδὲ γὰρ ἄλλῳ τινὶ τρόπῳ δοκοῦσι θεραπεύειν, οὐδὲ γὰρ θεραπεῦσαι κατὰ ἀλήθειαν, μὴ γένοιτο· ἐγὼ δὲ καὶ ὑπερβολὴν ποιοῦμαι πολλὴν, καὶ ἐκεῖνο λέγω· ὅτι εἰ καὶ θεραπεύουσι ἀληθῶς, βέλτιον ἀποθανεῖν, ἢ τοῖς ἐχθροῖς τοῦ θεοῦ προσδραμεῖν, καὶ τοῦτον θεραπευθῆναι τὸν τρόπον· τί γὰρ ὄφελος, σῶμα θεραπεύεσθαι, τῆς ψυχῆς ἀπολλυμένης; τί δὲ κέρδος, ἐνταῦθά τινος τυγχάνειν παραμυθίας, μέλλοντας εἰς τὸ ἀθάνατον παραπέμπεσθαι πῦρ.*

(t) Chryſoſtom. hom. VIII. in Coloſſ. p. 1374. (p. 220. edit. Francof.) *ἐνέστησεν, οὐκ ἐποίησε περίαπτα· μαρτύριον αὐτῇ λογίζεται, κατέθυσε γὰρ τὸν υἱὸν τῇ γνώμῃ, τί γὰρ εἰ καὶ μηδὲν ὠφελεῖ ἐκεῖνα, ἀλλ᾽ ἀπάτης ἐστὶ καὶ χλεύης; ἀλλ᾽ ὅμως ἦσαν οἱ πείθοντες, ὅτι ὠφελεῖ· καὶ εἵλετο μᾶλλον νεκρὸν τὸ παιδίον ἰδεῖν, ἢ εἰδωλολατρείας ἀνασχέσθαι - - μᾶλλον δὲ ἤδη ἐποίησε τὸ τῆς θυσίας, τὰ γὰρ περίαπτα, κἂν μυρία φιλοσοφῶσιν οἱ ἐκ τούτων χρηματιζόμενοι, λέγοντες ὅτι τὸν θεὸν κα-*

„vocamus, & nihil amplius facimus, christiana & fidelis est mu-„lier, & quæ sunt eiusmodi, ea res est idololatria. Es fidelis, „signa te, dic, hæc arma habeo sola, hoc medicamentum: a-„liud autem nescio. Dic mihi, si quis accesserit medicus, & me-„dicinæ dimissis medicamentis incantet, eumne dicemus me-„dicum? Nequaquam. Medicinæ enim non videmus medi-„camenta. Ita nec heic christianismi„. Addit, quasdam aniculas applicare incantationibus suis nomina fluuiorum; alias autem cineres, fuliginem & sales, & exclamare, oculum rapuisse infantem & sexcenta istiusmodi ridicula, & pudenda alia, quæ christianos risui & subsannationi exponant gentilium, quorum multi sapientiores sint, quam vt istiusmodi imposturis aurem præbeant. Tandem rem omnem concludens ipsis adfirmat, quod si quispiam amuletum, vel incantationem, vel istius artis aliquid aliud fecisse fuerit deprehensus, futurum sit, vt non parcat. Sensus est, istiusmodi hominem seueritati censuræ ecclesiasticæ ob istiusmodi crimina subiectum iri. Alibi [u] de feminis queritur, quod phylacteria ex euangeliis faciant, gestentque collo dependentia. Similes querelæ a BASILIO [x] fiunt & EPIPHANIO [y]. Ex quibus videre est,

λέγομεν, καὶ οὐδὲν πλέον ποιοῦμεν, καὶ ὅσα τοιαῦτα, καὶ χριστιανή ἐστιν ἡ γραῦς καὶ πιστή, εἰδωλολατρεία τὸ πρᾶγμά ἐστι· πιστὴ εἶ; σφράγισον, εἰπέ, τοῦτο ἔχω τὸ ὅπλον μόνον, τοῦτο τὸ φάρμακον· ἄλλο δὲ οὐκ οἶδα· εἰπέ μοι, ἐὰν προσελθὼν ἰατρός, καὶ τὰ τῆς ἰατρικῆς φάρμακα ἀφείς, ἐπᾴδῃ, τοῦτον ἰατρὸν ἐροῦμεν; οὐδαμῶς· τὰ γὰρ τῆς ἰατρικῆς οὐχ ὁρῶμεν φάρμακα· οὕτως οὐδὲ ἐνταῦθα τὰ τοῦ χριστιανισμοῦ.

(u) Chrysost. homil. LXXIII. in Matth. p. 627. (p. 772. edit. Francof.) ἃ φυλακτήρια ἐκάλουν· ὡς πολλαὶ νῦν τῶν γυναικῶν εὐαγγέλια τῶν τραχήλων ἐξαρτῶσαι ἔχουσι.

(x) Basil. in psalm. XLV. p. 229. ὅταν ἐν ταῖς θλίψεσιν ἐπὶ πάντα μᾶλλον ἢ ἐπὶ τὸν θεὸν τρέχωμεν· νοσεῖ τὸ παιδίον; καὶ σὺ τὸν ἐπαοιδὸν περισκοπεῖς, ἢ τὸν τοὺς περιέργους χαρακτῆρας τοῖς τραχήλοις τῶν ἀναιτίων νηπίων περιτιθέντα. κ. τ. λ. *Quum tribulatione quadam adflictamur, ad omnia potius, quam ad ipsum Deum nostrum recurrimus. Vnus tibi pusio ægrotat? quaquauersum circumfers oculos requirens incantatorem: aut certe eum, qui superuacaneos vanosque characteres, seu figuras, puerorum innocentium collo circumliget.*

(y) Epiphan. hæref. XV. de scribis. Not. Nihil heic de feminis phylacteria gestantibus inuenio, etsi quædam de scribarum phylacteriis dicat: καὶ φυλακτήρια (inquiens) παρ' ἑαυτοῖς ἐπὶ τὰ ἱμάτια ἐπετίθετο, τουτέστι πλατέα σήματα πορφύρας νομίσειε δ' ἄν τις, ἐπειδήπερ καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τοῦτο ἐμφέρονται, μὴ

hanc

hanc partem superstitionis, morborum curationem citra vsum medicamentorum quærendi, in multorum christianorum mentibus altas radices egisse.

ECCLESIA quidem sæpius sine medicamentis morbos curabat, sed eadem id faciebat ratione, qua dæmones eiiciebat, multaque patrabat miracula in hominum vtilitatem per potestatem *CHRISTI*, nominisque ipsius inuocationem. *Non inuocationibus angelicis*, inquit IRENAEVS [z], *facit* (ecclesia) *aliquid, nec incantationibus, nec reliqua praua curiositate; sed munde & pure, & manifeste orationes dirigens ad dominum, qui omnia fecit, & nomen domini nostri Iesu Christi inuocans, virtutes secundum vtilitates hominum, sed non ad seductionem perficit.* Hoc discrimen inter hæreticos erat & ecclesiam. Hæretici incantationibus plerumque vtebantur, vt IRENAEVS speciatim de *Basilidianis* [a] obseruat, qui imagines suas habebant, nomina *abraxas*, vel *abracadabra*, vel, vti BARONIVS [b] existimat, nomina trecentorum sexaginta quinque cælorum suorum, pari numero membrorum in corpore humano respondentium, sibi inscripta gerentes. AVGVSTINVS queritur, quod nonnulli ex satanæ instrumentis, qui hasce artes profiteantur, ipsius *CHRISTI* nomen vsurpent, vt eo facilius christianos decipiant. *Fingunt*, inquit [c], *spiritus mali vmbras quasdam honoris sibimet ipsis, vt sic decipiant eos, qui sequuntur Christum. Vsque adeo, vt illi ipsi, qui seducunt per ligaturas, per præcantationes, per machinamenta inimici, misceant præcantationibus suis nomen CHRISTI, quia iam non possunt seducere christianos, vt dent venenum, addunt mellis aliquantum, vt per id quod dulce est, lateat quod amarum est, & bibatur ad perniciem.* De quorum deceptione suos admonet, ne quærant alibi *CHRISTVM*, quam vbi se ipsis

ἄρα; περὶ περιάπτων λέγει· ἐπειδὴ γὰρ καὶ εἰώθασί τινες τὰ περίαπτα φυλακτήρια ὀνομάζειν· οὐκ ἔχει δὲ ὁ λόγος τὸ παράπαν περὶ τούτων. Adhæc vestes phylacteriis distinctas gerebant, quæ sunt latiora quædam purpuræ segmenta. De quibus quum euangelium meminerit, suspicari quispiam possit, de amuletis hic sermonem institui: quod a nonnullis amuleta phylacteria vocentur.

(z) Iren. lib. II. c. LVII.

(a) Iren. lib. I. c. XXIII. Vtuntur hi magia & incantationibus & inuocationibus & reliqua vniuersa periergia &c.

(b) Baron. an. CXX. n. X. (n. XIII. XIV. XV. edit. Antuerp. MDCXVII.)

(c) August. tract. VII. in Ioan. tom. IX. p. 27. (p. 63. 64. edit. Basil. MDLXIX.)

volu-

voluerit prædicari *CHRISTVS*, & subiungit: *Non, quando nobis dolet caput, curramus ad præcantatores, ad sortilegos & remedia vanitatis. Fratres mei, non vos plangam? Quotidie inuenio ista. Et quid faciam? Nondum persuadeo christianis, in CHRISTO spem esse ponendam. Ecce si cui factum est remedium, moriatur. Quam multi enim cum remediis mortui sunt, & quam multi sine remediis reuixerunt. Qua fronte exiit anima ad Deum? Perdidit signum CHRISTI, accepit signum diaboli.* Alio loco [*d*] in hunc modum loquitur: *Quoties aliqua infirmitas superuenerit, corpus & sanguinem CHRISTI iste, qui ægrotat, accipiat, & inde corpusculum suum vngat, vt illud, quod scriptum est, impleatur in eo, Infirmatur aliquis, inducat presbyteros, & orent super eum, vngentes eum oleo, & oratio fidei saluabit infirmum, & alleuabit eum dominus: & si in peccatis sit, dimittentur ei. Videte fratres, quia qui in infirmitate ad ecclesiam cucurrerit, & corporis sanitatem recipere, & peccatorum indulgentiam merebitur obtinere. Quum ergo duplicia bona possint in ecclesia inueniri, quare per præcantatores, per fontes & arbores & diabolica phylacteria, per characteres & haruspices & diuinos vel sortilegos multiplicia sibi mala miseri homines conantur inferre?* Multas alias istiusmodi superstitiones memorat, quæ ex paganismo remanserant, qualis erat turpissima consuetudo, de hinnicula vel ceruula obseruata; mos exclamandi, quum luna obscuraretur, quo ipso a maleficiis sese defensare posse credebant; obseruatio feriæ quintæ hebdomadis in honorem *Iouis*; de quibus omnibus concludit [*e*]: *Quoscumque tales esse cognoueritis, durissime castigate. Et si se emendare noluerint, nec ad colloquium, nec ad conuiuium vestrum eos venire permittite.* Sunt, qui hanc homiliam potius CAESARII ecclesiæ *Arelatensis* antistitis esse, existimant; quod si ita est, id solum ostendit, hoc crimen inter nonnullos in *Gallia* tum obtinuisse, vti aliquot sæculis post obtinuit. Id quod ex *capitulis Caroli Magni* [*f*] apparet, vbi hoc decretum legimus: *Calculatores, incantatores, tempestarii, vel obligatores* (hoc est, phylacteria facientes collis circumliganda) *non fiant: Et vbicumque sint, vel emendentur vel damnentur.* Hosce

(*d*) Aug. serm. CCXV. de tempore. (tom. X. opp. p. 1070. edit. Basil. MDLXIX.) Vide sis lib. II. c. XX. de doctrin. christ. infra §. VIII. sub litt. (a).

(*e*) Ibid. p. 1071.

(*f*) Capit. Aquisgran. lib. I. c. LXIV. concil. tom. VII. p. 984.

etiam

etiam notat ac damnat concilium *Romanum* [g] ſub GREGORIO ſecundo an. DCCXXI: *Si quis*, inquiens, *hariolos*, *haruſpices*, *vel incantatores obſeruauerit*, *aut phylacteriis vſus fuerit*, *anathema ſit*. Et in concilio *Trullano* [h] ſimile decretum factum legimus in hanc ſententiam: *Qui vatibus ſe ipſos tradiderunt, vel qui hecatontarchæ vel centuriones dicuntur, vel aliis eiuſmodi, vt ab iis diſcant, ſi quid ſibi reuelari velint; conuenienter iis, quæ de ipſis a patribus conſtituta ſunt, ſexennii canoni ſubiiciantur*, hoc eſt ſex annis excommunicentur. Eamdem pœnam diuerſis aliis ſuperſtitionis adiutoribus infligi iubet iſtud concilium, quando ſtatim pergit: *Ipſi* [i] *eos quoque ſubiici oportet, qui vrſos, vel eiuſmodi animalia ad ludum & ſimpliciorum noxam circumferunt, & fortunam ac fatum & genealogiam & quorumdam eiuſmodi verborum multitudinem ex fallaciæ impoſturæque nugis proferunt: eoſque qui nubium expulſores, & incantatores & amuletorum præbitores & vates appellantur. Eos autem, qui in iis perſiſtunt, & non ab eiuſmodi pernicioſis gentilibuſque ſtudiis auertuntur & aufugiunt, eccleſia omnino exturbandos decernimus, ſicut & ſacri canones dicunt: Quæ enim eſt luci cum tenebris communicatio? (vt ait apoſtolus) vel quæ templo Dei cum idolis conſenſio? vel quæ fideli cum infideli pars eſt? Quæ autem Chriſti eſt cum Belial concordia ac conuentio?* Ex his manifeſtum eſt, fuiſſe adhuc reliquias quaſdam gentilis

(g) Concil. Roman. can. XII. Vid. capit. Martin. Bracarenſis c. LXXII. Non liceat chriſtianis tenere traditiones gentilium, & obſeruare vel colere elementa; aut lunam aut ſtellarum curſum, & inanem ſignorum fallaciam conſiderare, pro domo facienda & ad coniugia ſocianda: ſcriptum eſt enim: *Omnia quæcumque facitis in verbo, aut in opere, in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti facite, gratias agentes Deo.* Si quis autem fecerit, ſeueriſſime corripiatur, & canonice pœniteat.

(h) Concil. Trullan. c. LXI. οἱ μάντεσιν ἑαυτοὺς ἐπιδιδόντες, ἢ τοῖς λεγομένοις ἑκατοντάρχαις, ἤ τισι τοιούτοις, ὡς ἂν παρ' ἐκείνων μάθοιεν, εἴ τι ἂν αὐτοῖς ἐκκαλύπτεσθαι βούλοιντο, κατὰ τὰ πρώην ὑπὸ τῶν πατέρων περὶ αὐτῶν ὁρισθέντα ὑπὸ τὸν κανόνα πιπτέτωσαν τῆς ἑξαετίας.

(i) Ibid. τῷ αὐτῷ δὲ τούτῳ ἐπιτιμίῳ καθυποβάλλεσθαι δεῖ καὶ τοὺς τὰς ἄρκτους ἐπισυρομένους, ἢ τοιαῦτα ζῶα, πρὸς παίγνιον καὶ βλάβην τῶν ἁπλουστέρων· καὶ τύχην, καὶ εἱμαρμένην, καὶ γενεαλογίαν, καὶ τοιούτων τινῶν ῥημάτων ὄχλον κατὰ τοὺς τῆς πλάνης λήρους φρονοῦντας· τούς τε λεγομένους νεφοδιώκτας, καὶ γοητευτὰς, καὶ φυλακτηρίους, καὶ μάντεις· ἐπιμένοντας δὲ τούτοις καὶ μὴ μετατιθεμένους καὶ ἀποφεύγοντας τὰ ὀλέθρια ταῦτα καὶ ἑλληνικὰ ἐπιτηδεύματα, παντάπασιν ἀποῤῥίπτεσθαι τῆς ἐκκλησίας ὁρίζομεν, καθὰ καὶ οἱ ἱεροὶ κανόνες διαγορεύουσι· τίς γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; κ. τ. λ.

ſuperſtitionis & idololatriæ inter chriſtianos, in primis in vſu phylacteriorum & diuinationis aliarumque iſtiuſmodi obſeruationum. Difficile autem ad hariolandum eſt, quinam intelligendi ſint per ἑκατοντάρχας ſiue *centuriones*, qui vatibus heic iunguntur & vetantur conſuli. Exſtat in codice *Theodoſiano* lex aliqua *Honorii* [k], quam GOTHOFREDVS huic canoni non nihil lucis dare poſſe exiſtimat. Ex huius enim legis verbis colligere licere ait, chiliarchas & centenarios millenis & centenis plebis ita diſtributis præfuiſſe, ad inſtruendam ſcilicet pompam gentilitiam: vtpote iunctos *fredianis* & *dendrophoris*, quos oſtendit imagines deorum humeris ſuis portaſſe in pompis. Præerant hi certis corporibus ſiue ſocietatibus, & alia in lege appellantur *collegiati* & *vituriarii* (ſiue *didumarii*) hoc eſt officiales *Apollinis Didumæi*; & *nemeſiaci*, id eſt, officiales deæ *Nemeſis* (quæ & bona fortuna & fatorum diſpenſatrix appellatur;) & *ſigniferi* & *cantabrarii*, qui ſigna, & in his deorum, ferebant in pompis, feſtis & ludicris gentilitiis [l]; Et hi, vt ex COMMODIANO [m], chriſtiano poëta, oſtendit GOTHOFREDVS, diuinos ſe & prophetas agebant, fataque hominum explicabant. Alios etiam in hæc collegia cooptabant, tamquam principes in hiſce pompis, qui *chiliarchæ* & *hecatontarchæ* vocitati. Quæ omnia cum canone *Trullano* congruunt, qui hecatontarchas vatibus iungit, eoſque facit fatorum expoſitores, de fortuna, fato, & genealogia multum loquentes ad decipiendam multitudinem. Qui vrſos & alia animalia trahebant ex

(k) Cod. Theodoſ. lib. XVI. tit. X. de paganis leg. XX. Chiliarchas inſuper & centenarios, vel qui ſibi plebis diſtributionem vſurpare dicuntur, cenſuimus remouendos, cetera.

(l) Cod. Theod. lib. XIV. tit. VII. de collegiatis leg. II. Collegiatos & vituriarios & nemeſiacos, ſigniferos, cantabrarios & ſingularum vrbium corporatos, ſimul forma præcipimus, reuocari. cetera. Vid. Gothofred. in loc. p. 192. 193. 194.

(m) Commodian. inſtruct. ad calcem Cypriani edit. Rigaltii.

Mane ebrio, crudo, perituro creditis vino:
Ex arte qui ficte loquitur, quod illi videtur:
Seuere dum agit, ſibi viſcera poſcit:
Ipſe ſibi veſcit diuinare, cæteris audet:
Succollat, quando libet, eum, & quando deponit,
Vertitur a ſe rotans cum ligno biſurci,
Ac ſi putes illum afflatum numine ligni.

BAL-

BALZAMONIS [*] ſententia tales erant impoſtores, qui in capite & totius animalis corpore tincturas appendentes, & pilos ex ipſo tondentes, eos vna cum tincturis dabant vt remedia & amuleta, quæ in morbis & faſcinantibus oculis aliquid conferre poſſent. Atque ita concilium omnes hoſce modos faciendi & adhibendi incantamenta & amuleta prohibet, tamquam gentilitiæ ſuperſtitionis reliquias, quæ inter rudiores & abiectiores chriſtianos remanſerint. Nos in perquirendo vero huius canonis ſenſu tanto maiorem adhibuimus diligentiam, quia plerique interpretes ſilentio eum præterierunt, eiuſque explicationem erudito GOTHOFREDO lector nobiſcum debet.

§. VII.

De præſtigiis, ſiue commentitiis miraculis, poteſtate ſatanæ effectis.

ALIVD genus impoſtorum in eodem canone memoratur ſub nomine γοητευτῶν, quod generale nomen eſt, omnibus illis tributum, qui præſtigiis & impoſturis nauant operam; heic autem ſenſu ſtrictiore ſumitur pro iis, qui poteſtate magica miracula efficere præ ſe ferunt, cuiuſmodi *Iannes* & *Iambres* inter *Aegyptios*, *Simon Magus* inter iudæos, *Apollonius Tyanæus* & alii impoſtores inter paganos fuerunt. Alio nomine θαυματοποιοὶ & ψηφάδες [n] a *Græcis*, & *præſtigiatores* a *Latinis* ſcriptoribus appellantur. Præſtigiæ eorum præcipue oſtentabantur in effici-

(*) Balzam. in can. LXI. conc. Trullan. ap. Beuereg. p. 228. *ἄρκτας ἐπισύρειν λέγονται οἱ καλέμενοι ἀρκτότροφοι· οἵτινες βάμματα ἐξαρτῶσι κατὰ τῆς κεφαλῆς καὶ τῦ ὅλυ σώματος τῦ ζώυ, καὶ τρίχας κείροντες ἐκ τέτυ, διδόασιν ταύτας σὺν τοῖς βάμμασιν, ὡς φυλακτήρια, καὶ ὡς δυναμένυς λυσιτελεῖν ἐν νόσοις καὶ ἐν βασκάνοις ὀφθαλμοῖς.*

(n) Theodoret. in 2 Theſſ. II, 9. *διδάσκει δὲ, ὡς καὶ τὰ ἐσόμενα ὐκ ἀληθῆ θαύματα· τοιαῦτα δὲ ποιῦσι καὶ οἱ ἀπὸ τῶν ψήφων τὰς ἐπωνυμίας ἔχοντες. Docet autem (apoſtolus) ea quum futura ſunt, non fore vera miracula. Talia autem faciunt & præſtigiatores, qui a calculis nomen habent.*

Athanaſ. quæſt. CXXV. ad Antioch. (tom. II. opp. p. 298. ed. Par. MDCXCVIII.) *οἱ λεγόμενοι ψηφάδες, καὶ πάλιν αὐτὸς ὁ ἀντίχριστος ἐρχόμενος ἐν φαντασίᾳ πλανᾷ τὰς ὀφθαλμὰς τῶν ἀνθρώπων, qui dicuntur pſephades, vt item ipſe antichriſtus, falſa amictus ſpecie venturus eſt, qua oculos hominum deludat.*

Suidas voce ψηφολόγοι. *ψηφολόγοι εἰσὶν οἱ ψηφοπαῖκται· ψηφολογικοὶ γῦν, οἱ πλανῶντες καὶ ἀπατῶντες, ὥσπερ οἱ ψηφολόγοι, τὰς ὀφθαλμὰς τῷ τάχει τῆς μεταθέσεως τῶν ψήφων ἀπατῶντες συναρπάζυσι. Præſtigiatores, qui calculis*

endis falsis rerum apparitionibus, & decipiendis hominibus per externorum sensuum ludificationem. Vetustus *recognitionum* auctor artem eorum [o] describit in persona *Simonis Magi*, quem introducit in hunc modum de se gloriantem: „Possum „facere, vt volentibus me comprehendere non appaream, & „rursus volens videri, palam sim: si fugere velim, montes per„forem, & saxa quasi lutum pertranseam: si me de monte ex„celso præcipitem dedero, tamquam subuectus ad terras illæ„sus deferar: vinctus memet ipsum soluam, eos vero, qui me „in vincula coniecerint, vinctos reddam: in carcere colliga„tus, claustra sponte patefieri faciam: statuas animatas red„dam; ita vt putentur ab his, qui vident, homines esse: no„vas arbores subito oriri faciam, & repentina virgulta produ„cam; in ignem memetipsum iniiciens, non ardeam. Vul„tum meum commuto, vt non agnoscar: sed & duas facies ha„bere me, possum hominibus ostendere. Ouis aut capra effi„ciar: pueris paruis barbam producam: in aërem volando in„vehar: aurum plurimum ostendam: reges faciam eosque de„iiciam„. Iam TERTVLLIANVS [p] obseruat, quod *Simon Magus* propter hasce fallacias & miracula professionis suæ ab apostolis maledictus & de fide eiectus sit: Et quod omnes sophistæ, vt eos appellat, ab initiis inde euangelii eamdem sortem habuerint. Quæ obseruatio TERTVLLIANI omnino vera est, & innumeris exemplis in antiqua historia confirmari potest, maxime hæresiarcharum, qui plerumque miracula se patrare posse gloriabantur, vt nouis opinionibus suis fidem conciliarent atque existimationem. Vnius tantum vel duorum mentionem faciemus, qui in hoc genere famosi fuerunt. *Marcus*

ludentes spectatorum oculos decipiunt. Iidem etiam ψηφοπαῖκται *vocantur. Tamquam præstigiatores, calculos celeriter transferentes, oculos spectatorum agilitate sua fallunt.*

Capitul. Aquisgran. lib. 1. c. LXIV. Calculatores, incantatores, tempestarii, cetera. vid litt. antec. (f) p. 256.

(o) Recognit. lib. II. c. IX. apud Coteler. tom. I. p. 506.

(p) Tertull. de idololatr. c. IX. Exiode & Simon Magus iam fidelis, quoniam aliquid adhuc de circulatoria secta cogitaret, vt scilicet inter miracula professionis suæ etiam spiritum sanctum per manuum impositionem enundinaret, maledictus ab apostolis de fide eiectus est. --- Et post euangelium nusquam inuenias sophistas, nisi plane punitos.

hære-

hæreticus, *Marcoſianorum* anteſignanus, ita deſcribitur a vetuſto quodam auctore, qui ante IRENAEVM [q] vixit, verbis ſequentibus:

Idolorum fabricator, Marce, & portentorum inſpector,
Aſtrologiæ cognitor, & magicæ artis,
Per quæ confirmas erroris doctrinas,
Signa oſtendens his, qui a te ſeducuntur,
Apoſtaticæ virtutis operationes,
Quæ tibi præſtat tuus pater Satanas
Per angelicam virtutem Azazel facere,
Habens te præcurſorem contrariæ aduerſum Deum nequitiæ.

Et ipſe IRENAEVS [r] alicuius impoſturæ eius facit mentionem. *Pro calice vino mixto*, inquit, *fingens ſe gratias agere & in multum extendens ſermonem inuocationis, purpureum & rubicundum apparere facit, vt putetur ea gratia ab iis, quæ ſunt ſuper omnia, ſuum ſanguinem ſtillare in illius calicem per inuocationem eius.* Aliam iſtiuſmodi impoſturam de muliere quadam a dæmone agitata narrat FIRMILIANVS, quando in epiſtola ad CYPRIANVM in hunc modum ſcribit: „Emerſit ſubito [s] quædam mulier, quæ in exſtaſi con„ſtituta, propheten ſe præferret, & quaſi ſancto ſpiritu plena „ſic ageret. Ita autem principalium dæmoniorum impetu fe„rebatur, vt per longum tempus ſollicitaret & deciperet frater„nitatem; ac mirabilia quædam & portentoſa perficiens & fa„cere ſe terram moueri polliceretur. Non quod dæmoni tan„ta eſſet poteſtas, aut terram mouere, aut elementum concu-

(q) Ap. Iren. lib. I. c. XII. p. 76.

Εἰδωλοποιὲ Μάρκε, καὶ τερατοσκόπε,
Ἀστρολογικῆς ἔμπειρε καὶ μαγικῆς τέχνης,
Δι' ὧν κρατύνεις τῆς πλάνης τὰ διδάγματα,
Σημεῖα δεικνὺς τοῖς ὑπὸ σοῦ πλανωμένοις,
Ἀποστατικῆς δυνάμεως ἐγχειρήματα,
Ἃ σοὶ χορηγεῖ σὸς πατὴρ Σατανᾶς, εἰ
Δι' ἀγγελικῆς δυνάμεως [ἐγχειρήματα] Ἀζαζὴλ ποιεῖν,
Ἔχων σε πρόδρομον ἀντιθέου πανουργίας.

(r) Iren. lib. I. c. IX. ποτήρια οἴνῳ κεκραμένα προσποιούμενος εὐχαριστεῖν, καὶ ἐπὶ πλέον ἐκτείνων τὸν λόγον τῆς ἐπικλήσεως, πορφύρεα καὶ ἐρυθρὰ ἀναφαίνεσθαι ποιεῖ ὡς δοκεῖν τὴν ἀπὸ τῶν ὑπὲρ χάριν τὰ αἷμα τὸ ἑαυτῆς στάζειν ἐν τῷ ἐκείνῳ ποτηρίῳ διὰ τῆς ἐπικλήσεως αὐτοῦ.

(s) Firmilian. epiſt. LXXV. ad Cyprian. p. 222. (p. 323. edit. Fell. Amſtel. MDCC.)

„tere iussu valeret; sed quod nonnumquam spiritus nequam „præsciens & intelligens terræ motum futurum, id se facturum „esse simularet, quod futurum videret. Quibus mendaciis & „iactationibus subegerat mentem singulorum, vt sibi obedi-„rent, & quocumque præciperet & duceret, sequerentur: fa-„ceret quoque mulierem illam cruda hieme nudis pedibus per „asperas niues ire, nec vexari in aliquo aut lædi in illa discur-„sione: diceret etiam, se in *Iudæam* & *Hierosolymam* festinare, „fingens tamquam inde venisset. Hic & vnum de presbyteris „*Rusticum*, item & alium diaconum fefellit, vt eidem mulieri „commiscerentur, quod paullo post detectum est. Nam subi-„to apparuit illi vnus de exorcistis, vir probatus & circa reli-„giosam disciplinam bene semper conuersatus, qui exhortati-„one quoque fratrum plurimorum, qui & ipsi fortes ac lauda-„biles in fide aderant, excitatus, erexit se contra illum spiri-„tum nequam reuincendum, qui subtili fallacia etiam hoc „paullo ante prædixerat, venturum quemdam aduersum & ten-„tatorem infidelem. Tamen ille exorcista inspiratus Dei gra-„tia fortiter restitit, & esse illum nequissimum spiritum, qui „prius sanctus putabatur, ostendit„. Hactenus ille. Plura alia istiusmodi exempla reperiuntur in historia *Montanistarum* [t], *Pepuzianorum*, & *Apellitarum* [u], AVGVSTINO aliisque scriptoribus memorata: Hæc autem sufficiunt ad ostendendum, quantopere hæretici communiter sibi arrogatint potestatem operan-

(t) Augustin. de hæres. c. XXVI. Aduentum spiritus sancti a domino promissum, in se potius quam in apostolis eius fuisse adserunt redditum. Secundas nuptias pro fornicationibus habent: & ideo dicunt, eas permisisse apostolum Paulum, quia ex parte sciebat & ex parte prophetabat: nondum enim venerat, quod perfectum est. Hoc autem perfectum in Montanum & eius prophetissas venisse delirant.

Euseb. lib. V. c. XIII. ἀπὸ τῆς τούτων ἀγέλης Ἀπελλῆς μὲν ὁ τῇ πολιτείᾳ σεμνυνόμενος καὶ τῷ γήρᾳ, μίαν ἀρχὴν ὁμολογεῖ· τὰς δὲ προφητείας ἐξ ἀντικειμένου λέγει πνεύματος· πειθόμενος ἀποφθέγμασι παρθένου δαιμονώσης ὄνομα Φιλουμένης. *Ex illorum grege Apelles quidem sanctioris vitæ cultum & senectutem præ se ferens, vnum fatetur esse principium: prophetarum autem miracula ex aduersario spiritu profecta esse dicit, virginis cuiusdam dæmoniacæ nomine Philumenæ responsis inductus.*

(u) Augustin. ibid. cap. XXIII. Apellitæ sunt, quorum Apelles est princeps. --- Hunc Apellem; dicunt quidam, etiam de Christo tam falsa sensisse, vt diceret eum, non quidem carnem duxisse de cælo, sed ex elementis mundi

di

di miracula, quæ ecclesia, cognito, per satanæ potestatem non per spiritum sanctum effecta, tamquam imposturas reiecit, in eosque, qui istam potestatem iactarunt, seuerissime animaduertit. Nam EVSEBIVS [x] ex APOLLINARI speciatim de *Montanistis* refert, quod fideles nouam eorum doctrinam examinarint, & profanam atque impiam iudicarint, & quod damnata hæresi auctores ab ecclesia & fidelium communione expulsi sint, tamquam enthusiastæ & dæmoniaci, qui semper a sanctis mysteriis arcebantur, dum sub potestate & agitatione essent satanæ. BASILIVS [y] eamdem pœnam γοητείαν, hoc est, præstigias profitentibus, quam reis homicidii constituit, hoc est viginti annos in diuersis pœnitentiæ gradibus absoluendos.

§. VIII.

De obseruatione dierum & casuum fortuitorum & de præsagiis ac ominibus inde factis.

ERAT adhuc alia quædam superstitionis species, in quam veteres plerumque animaduertebant tamquam violationem fœderis baptismalis & partem pompæ ac cultus satanæ, cui in baptismo se renuntiare profitebantur. Erat hæc obseruatio dierum & casuum fortuitorum, vt faustorum vel infaustorum, & præsagiendi exinde ac ominandi consuetudo. CHRYSOSTO-

accepisse, quæ mundo reddidit, quum sine carne resurgens in cælum adscendit. Ibid. c. XXIV. Seueriani a Seuero exorti. - - Hic præterea Philumenem quandam puellam dicebat inspiratam diuinitus ad prænuntianda futura, ad quam somnia atque æstus sui animi referens, diuinationibus seu præsagiis eius secretim erat solitus præmoneri eodem phantasmate, eidem Philumenæ pueri habitu se demonstrante, qui puer apparens Christum se aliquando, aliquando esse adsereret Paulum. A quo phantasmate sciscitans, ea soleret respondere, quæ se audientibus diceret. Nonnulla quoque illam miracula operari solitam, inter quæ illud præcipuum, quod in angustissimi oris ampullam vitream, panem grandem immitteret, eumque extremis digitulis leuare soleret illæsum, eoque solo quasi diuinitus sibi cibo dato fuisset contenta. Vide sis Euseb. lib. V. c. XIV. & XVI. tot.

(x) Euseb. lib. V. c. XVI. p. 147. edit. Amstelod. MDCXCV. τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν πιστῶν πολλάκις καὶ πολλαχῆ τῆς Ἀσίας εἰς τοῦτο συνελθόντων, καὶ τοὺς προσφάτους λόγους ἐξετασάντων καὶ βεβήλους ἀποφηνάντων καὶ ἀποδοκιμασάντων τὴν αἵρεσιν, οὕτω δὴ τῆς τε ἐκκλησίας ἐξεώθησαν καὶ τῆς κοινωνίας εἴρχθησαν.

(y) Basil. can. LXV. ὁ γοητείαν ἢ φαρμακείαν ἐξαγορεύων, τὸν τοῦ φονέως χρόνον ἐξομολογήσεται.

MVS

MVS [z] multis verbis contra hoc superstitionis genus vehementissime declamat. „Pompa satanica, inquit, sunt, theatra, „circenses, & omne peccatum, & dierum obseruatio, & præsagia, & omina. Et quid tandem sunt omina? Sæpe domum suam quis egressus hominem videt vnoculum, vel claudicantem, & ominatus est. Hæc est pompa satanica: non enim hominis occursus malum facit esse diem, sed in peccatis viuere. „Quum igitur exieris, vnum solum custodi, ne occurrat tibi „peccatum: hoc enim est, quod supplantat, præter hoc vero „nec ipse diabolus nos quidpiam lædere poterit. Quid dicis? „Hominem cernis & ominaris, nec cernis laqueum diabolicum, quomodo te illi, qui te nulla adfecit iniuria, reddit inimicum? quomodo te fratri constituit aduersarium ex nulla iusta occasione? Et Deus quidem vel inimicos amare nos iussit: „tu autem & non lædentem auersaris, nil accusandum habens, nec „cogitas, quantus risus, quantum dedecus, immo vero quantum periculum? Dicamne & aliud ridiculosius? confundor „nempe & erubesco, sed cogor propter salutem vestram dicere. Si virgo, inquit, occurrerit, sterilis dies erit: si vero meretrix, dextera & bona, & multa mercatione plena. -- Vide, „quomodo & heic diabolus dolum abscondit, vt modestam „quidem aueisemur, impudicam vero gratam habeamus &

(z) Chrysost. hom. XXI. ad popul. Antiochen. tom. I. p. 274. (p. 244. 245. edit. Francof.) πομπὴ δὲ Σατανική ἐστι θέατρα, καὶ ἱπποδρομίαι, καὶ πᾶσα ἁμαρτία, καὶ παρατήρησις ἡμερῶν, καὶ κληδόνες, καὶ σύμβολα· καὶ τί ποτέ ἐστι σύμβολα; φησι· πολλάκις ἐξελθών τις τὴν οἰκίαν τὴν ἑαυτοῦ, εἶδεν ἄνθρωπον ἑτερόφθαλμον, ἢ χωλεύοντα, καὶ οἰωνίσατο· τοῦτο πομπὴ Σατανική· οὐ γὰρ ἡ ἀπάντησις τοῦ ἀνθρώπου πονηρὰν ποιεῖ τὴν ἡμέραν γενέσθαι, ἀλλὰ τὸ ἐν ἁμαρτίαις ζῆν· ὅταν τοίνυν ἐξέλθῃς, ἓν μόνον φύλαξαι, μὴ ἁμαρτία σοι ἀπαντήσῃ· αὕτη γάρ ἐστιν ἡ ἡμᾶς ὑποσκελίζουσα, χωρὶς δὲ ταύτης οὐδὲ ὁ διάβολος ἡμᾶς βλάψαι δυνήσεται· τί λέγεις; ἄνθρωπον ὁρᾷς, καὶ οἰωνίζῃ, καὶ οὐχ ὁρᾷς τὴν πάγην διαβολικὴν, πῶς ἐκπολεμοῖ σε τῷ μηδὲν ἠδικηκότι; πῶς ἐχθρόν σε καθίστησι τῷ ἀδελφῷ ἐξ οὐδεμιᾶς δικαίας προφάσεως; καὶ ὁ μὲν θεὸς καὶ τοὺς ἐχθροὺς φιλεῖν ἐκέλευσε, σὺ δὲ καὶ τὸν οὐδὲν ἠδικηκότα ἀποστρέφῃ, μηδὲν ἔχων ἐγκαλεῖν, καὶ οὐκ ἐννοεῖς, πόσος ὁ γέλως, πόση αἰσχύνη, μᾶλλον δὲ πόσος ὁ κίνδυνος; εἴπω καὶ ἕτερον καταγελαστότερον; αἰσχύνομαι μὲν καὶ ἐρυθριῶ, ἀναγκάζομαι δὲ ὅμως διὰ τὴν ὑμετέραν σωτηρίαν εἰπεῖν· ἂν ἀπαντήσῃ παρθένος, φησὶν, ἄπρακτος ἡ ἡμέρα γίνεται· ἐὰν δὲ ἀπαντήσῃ πόρνη, δεξιὰ καὶ χρηστὴ, καὶ πολλῆς ἐμπορίας γέμουσα· -- ὅρα γοῦν καὶ ἐνταῦθα, πῶς τὸν δόλον ἔκρυψεν ὁ διάβολος, ἵνα τὴν μὲν σώφρονα ἀποστρεφώμεθα, τὴν δὲ ἀκόλαστον ἀσπαζώμεθα καὶ φιλῶμεν· --- τί ἄν τις εἴποι περὶ τῶν

ame-

„amemus. --- Quid vero diceret aliquis de his, qui carminibus „& ligaturis vtuntur, & de circumligantibus aurea *Alexandri* „*Macedonis* numiſmata capiti vel pedibus? Dic mihi, hæ ne ſunt „exſpectationes noſtræ, vt poſt crucem & mortem domini-„cam in gentilis regis imagine ſpem ſalutis habeamus? Igno-„ras, quanta crux perfecit? mortem diſſoluit, peccata exſtin-„xit, orcum inanem reddidit, diaboli ſoluit potentiam, & ad „corporis ſanitatem præſtandam non eſt fide digna? Totum „orbem exſuſcitauit, & tu in ipſa non confidis? Et quid pati „dignus non eſſes? Non ligaturas vero tantum, ſed etiam ex-„cantamenta tibi circumducis, vetulas ebrias & titubantes do-„mum ducens. Nec confunderis, nec erubeſcis, poſt tantam „ad hæc trepidans diſciplinam: & quod grauius eſt errore, „quando hæc admonemus & diſſuademus, putantes ſe excuſa-„ri, dicunt, quod chriſtiana eſt mulier hæc excantans, & nihil „aliud loquitur, quam Dei nomen. Propterea namque potiſ-„ſimum ipſam odi & auerſor, quod Dei nomine ad contumeli-„am abutitur: quod ſe dicens eſſe chriſtianam, gentilium opera „facit: Etenim & dæmones Dei nomen fatebantur, ſed tamen „erant dæmones, & ita Chriſto dicebant: *Scimus te, quis ſis,* „*ſanctus Dei:* & tamen ipſos increpauit & eiecit. Propterea „vobis ſupplico, vt ab hac ſitis fallacia puri, & tamquam ba-„culum hoc verbum habeatis. Et ſicut ſine calceamentis, vel

ἐπῳδαῖς καὶ περιάπτοις κεχρημένων, καὶ νομίσματα χαλκᾶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνος ταῖς κεφαλαῖς καὶ τοῖς ποσὶ περιδεσμούντων; αὗται αἱ ἐλπίδες ἡμῶν; εἰπέ μοι. Reliqua vid. lib. XI. c. VII. §. XIII. ſub litt. (r) vol. IV. pag. 283. 284. Vid. quoque homil. XXIII. de nouiluniis cit. ſupra cap. IV. §. XVII. ſub litt. (r) pag. 224.

Chryſoſt. commentar. in Galat. I. p. 973. (p. 789. edit. Francof.) *καὶ γὰρ Ἑλλήνων ἤδη πολλὰ παρά τισι τῶν ἡμετέρων φυλάττεται, κληδονισμοί, καὶ οἰωνισμοί, καὶ σύμβολα, καὶ ἡμερῶν παρατηρήσεις, καὶ ἡ περὶ τὴν γένεσιν σπουδή, καὶ τὰ πάσης ἀσεβείας γέμοντα γραμματεῖα, ἃ τικτομένων τῶν παιδίων εὐθέως ἐπὶ κακῷ τῆς ἑαυτῶν συντιθέασι κεφαλῆς, ἐκ προοιμίων παιδεύοντες καταλύειν τοὺς ὑπὲρ ἀρετῆς πόνους, καὶ ὑπὸ τὴν πεπλανημένην τυραννίδα τῆς εἱμαρμένης τό γε αὐτῶν ἄγοντες μέρος. Multa gentium more apud noſtros aliquot ſeruantur, ſortilegia, auguria, omina ac dierum obſeruationes, ſuperſtitioſa ſuper geneſin cura, & omnis impietatis plenæ litteræ, quas puerorum protinus, vt nati ſint, magno malo capitibus imponunt, ab ipſo protinus exordio docentes illos virtutis adipiſcendæ ſtudium abiicere & ad fallacem fati tyrannidem, quod quidem in ipſis eſt, illos adducentes.*

„vestimentis vestrum nemo in forum descendere eligeret: ita „sine verbo hoc numquam in forum prodeas, sed quum es ia-„nuæ vestibula transgressurus, hoc prius loquere verbum, Ab-„renuntio tibi satana, & pompæ tuæ, & cultui tuo, & con-„iungor tibi, Christe. Ne vmquam absque hac voce exeas, „hæc erit tibi baculus, hæc armatura, hæc turris inexpugna-„bilis. Cum hoc verbo & crucem in fronte imprime: sic e-„nim non tantum homo occurrens, verum nec ipse diabolus „te quidquam lædere poterit, cum his te cernens armis vbi-„que apparentem„. AVGVSTINVS simili modo ab istiusmodi superstitiosis obseruationibus dehortatur. „Ad hoc genus, „inquit [a], pertinent etiam omnes ligaturæ atque remedia, „quæ medicorum quoque disciplina condemnat, siue in præ-„cantationibus, siue in quibusdam notis, quas characteres vo-„cant: siue in quibusdam rebus suspendendis atque illigandis, „vel etiam saltandis quodammodo, non ad temperationem „corporum, sed ad quasdam significationes, aut occultas aut „etiam manifestas: quæ mitiore nomine physicam vocant, vt „non quasi superstitiose implicare, sed natura prodesse vide-„antur: sicut sunt inaures in summo aurium singularum, aut „de struthionum ossibus ansulæ in digitis, aut quum tibi dici-„tur singultienti, vt dextera manu sinistrum pollicem teneas. „His adiunguntur millia inanissimarum obseruationum, si mem-„brum aliquod salierit, si iunctim ambulantibus amicis, lapis „aut canis, aut puer medius interuenerit: atque illud quod „lapidem calcant, tamquam direptorem amicitiæ, minus mole-„stum est, quam quod innocentem puerum colapho percuti-„unt, si pariter ambulantibus intercurrerit. Sed bellum est, „quod aliquando pueri vindicantur a canibus: nam plerum-„que tam superstitiosi sunt quidam, vt etiam canem, qui me-„dius interuenerit, ferire audeant non impune: namque a va-„no remedio cito interdum ille percussorem suum ad verum „medicum mittit. Hinc sunt etiam illa: limen calcare, quum „ante domum suam transit: redire ad lectum, si quis, dum se „calciat, sternutauerit: redire domum, si procedens offenderit:

(a) Augustin. de doctrin. christ. lib. II. c. XX. (tom. III. opp. p. 32. 33. edit. Basil. MDLXIX.)

quum

„quum veſtis a ſoricibus roditur, plus timere ſuſpicionem fu-
„turi mali, quam præſens damnum dolere. Vnde illud ele-
„ganter dictum eſt *Catonis*, qui quum eſſet conſultus a quodam,
„qui ſibi a ſoricibus corroſas caligas diceret, reſpondit, non
„eſſe illud monſtrum, ſed vere monſtrum habendum fuiſſet, ſi
„ſorices a caligis roderentur„. Hactenus AVGVSTINVS. Qui
hoc ſcitum ſapientis ethnici reſponſum memorat, vt chriſtia-
nos de abſurda ac vana omnium iſtiuſmodi ſuperſtitioſarum
obſeruationum ratione tanto melius conuincat. Et tandem
ſic concludit [b]: „Omnes igitur artes huiuſmodi vel nugato-
„riæ vel noxiæ ſuperſtitiones, ex quadam peſtifera ſocietate
„hominum & dæmonum, quaſi pacta infidelis & doloſæ ami-
„citiæ conſtituta, penitus ſunt repudianda & fugienda chriſti-
„ano: *non quod idolum ſit aliquid*, vt ait apoſtolus, *ſed quia quæ
„immolant, dæmoniis immolant, & non Deo: nolo autem vos ſocios fieri
„dæmoniorum.* Quod autem de idolis, & de immolationibus,
„quæ honori eorum exhibentur, dixit apoſtolus, hoc de omni-
„bus imaginariis ſignis ſentiendum eſt, quæ vel ad cultum ido-
„lorum, vel ad creaturam eiuſque partes tamquam Deum co-
„lendas trahunt, vel ad remediorum aliarumque obſeruatio-
„num curam pertinent: quæ non ſunt diuinitus ad dilectio-
„nem Dei & proximi tamquam publice conſtituta, ſed per pri-
„vatas appetitiones rerum temporalium, corda diſſipant miſe-
„rorum. In omnibus ergo iſtis doctrinis ſocietas dæmonum
„formidanda atque vitanda eſt, qui nihil cum principe ſuo di-
„abolo niſi reditum noſtrum claudere atque obſerare conantur.
„Sicut autem de ſtellis, quas condidit & ordinauit Deus, hu-
„manæ & deceptoriæ coniecturæ ab hominibus inſtitutæ ſunt;
„ſic etiam de quibuſdam naſcentibus, vel quomodo diuinæ
„prouidentiæ adminiſtratione exſiſtentibus rebus, multi multa
„humanis ſuſpicionibus, quaſi regulariter coniecta, litteris
„mandauerunt, ſi forte inſolite acciderint, velut ſi mula pariat,
„aut fulmine aliquid percutiatur. Quæ omnia tantum valent,
„quantum præſumtione animorum quaſi communi quadam lin-
„gua cum dæmonibus fœderata ſunt. Quæ tamen omnia ple-

(b) Ibid. c. XXIII. (p. 35. edit. cit.) Vid. plura ap. Gratian. cauſſ. XXVI. quæſt. VII. c. XV. XVI. Non obſeruetis dies, qui dicuntur Aegyptiaci &c.

„na ſunt peſtiferæ curioſitatis, cruciantis ſollicitudinis, morti-„feræ ſeruitutis. Non enim quia valebant, animaduerſa ſunt, „ſed animaduertendo atque ſignando factum eſt, vt valerent. „Et ideo diuerſis diuerſa proueniunt, ſecundum cogitationes „& præſumtiones ſuas. Illi enim ſpiritus, qui decipere volunt, „talia procurant cuique, qualibus eum irretitum per ſuſpicio-„nes & conſenſiones eius viderint„. Vt hæc egregie de his ſuperſtitioſis obſeruationibus dicta ſunt, ita videntur innuere, quod diſcrimen aliquod obſeruatum ſit inter eos, qui has artes profeſſi, & inter illos, qui ex ignorantia ab illis deluſi fuerunt. Et idcirco licet priores illi ſeueriſſimæ diſciplinæ eccleſiæ ſubiici debuerint, hi poſteriores tamen admonitionibus potius & reprehenſionibus videntur caſtigati; vt heic ab AVGVSTINO & CHRYSOSTOMO, non grauiſſima excommunicationis cenſura vexati, propter ſimplicitatem ſuam, & fortaſſis propter multitudinem eorum, qui quotidie ad iſtiuſmodi dierum & caſuum fortuitorum obſeruationes propenderant, non conſiderantes vel ſuperſtitionis iſtius originem, vel detrimentum, quod per eam pietati & religioni inferebatur. Paullo longius hiſce rebus immorati ſumus, quia verendum eſt, ne ſemper detur ratio ab iſtiuſmodi ſuperſtitionibus homines dehortandi, quæ imprudentibus mentibus nulla non ætate ſe inſinuare facile poſſunt.

LIBRI DECIMI SEXTI

CAPVT SEXTVM

DE DEFECTIONE A RELIGIONE CHRISTIANA AD IVDAISMVM ET PAGANISMVM; DE HAERESI ET SCHISMATE, SACRILEGIO ET SIMONIA.

§. I.

De iis, qui a religione chriſtiana omnino deſciſcebant ad iudaiſmum.

PRAETER ante memorata crimina contra primum & ſecundum decalogi præceptum, quam plurima alia erant, obſeruatione noſtra digna, tamquam quæ hominem ſeueriſſimis eccle-

clesiæ censuris reddebant obnoxium. Inter hæc inclinatio animi, qua multi in antiquatam religionem & cærimonias *Iudæorum* propendebant, veteribus, de disciplina agentibus ecclesiastica, sæpe memoratur. Et horum quidem tres ordines siue gradus obseruare licebit. Alii, religione christiana prorsus deserta, ad iudæos transibant; alii cærimonias iudaicas & quasdam eorum doctrinas christianæ religioni admiscebant; alii in tantum illis se accommodabant, vt multas eorum illicitas consuetudines sequerentur, quamuis formalem religionis ipsorum professionem haud facerent. E primi ordinis defectoribus *Aquila* fuit, interpres bibliorum, primum quidem christianus, quemadmodum tradit EPIPHANIVS [a], vsque dum propter studium astrologiæ ecclesia eiiceretur, quo facto ad iudæos transiit, nouamque bibliorum versionem in odium

(a) Epiphan. de pond. & mensur. n. XV. tom. II. p. 171. ὁ Ἀκύλας κατανυγεὶς τὴν διάνοιαν τῷ χριστιανισμῷ ἐπίστευσεν· αἰτήσας δὲ μετὰ χρόνον τὴν ἐν χριστῷ σφραγίδα, ἐκομίσατο· ἀπὸ δὲ τῆς πρώτης αὐτοῦ ἕξεως μὴ μεταθέμενος, τοῦ πιστεύειν δηλονότι τῇ ματαίᾳ ἀστρονομίᾳ, ἣν ἀκριβῶς ἐκπεπαίδευτο· ἀλλὰ καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν τὸ θέμα τῆς αὐτοῦ γενέσεως σκεπτόμενος, ἐλεγχόμενός τε ὑπὸ τῶν διδασκάλων, καὶ ἐπιτιμώμενος ἕνεκα τούτου, μὴ διορθούμενος δὲ, ἀλλὰ καὶ φιλονείκως μᾶλλον ἀντιτιθέμενος, καὶ σπεύδων συνιστᾷν τὰ ἀσύστατα, τὴν εἱμαρμένην δηλονότι, καὶ τὰ περὶ αὐτῆς διηγήματα, ἐξεώθη πάλιν τῆς ἐκκλησίας, ὡς ἄχρηστος πρὸς σωτηρίαν· πικρανθεὶς δὲ τὴν διάνοιαν ὡς ἠτιμωμένος, εἰς ζῆλον μάταιον αἱρεῖται, καὶ τὸν χριστιανισμὸν ἀρνησάμενος, καὶ τὴν αὐτοῦ ζωὴν, προσηλυτεύει καὶ περιτέμνεται Ἰουδαῖος, καὶ ἐπιπόνως φιλοτιμησάμενος ἐξέδωκεν ἑαυτὸν μαθεῖν τὴν Ἑβραίων διάλεκτον, καὶ τὰ αὐτῶν στοιχεῖα· ταύτην δὲ ἀκρότατα παιδευθεὶς, ἡρμήνευσεν, οὐκ ὀρθῷ λογισμῷ χρησάμενος, ἀλλ᾽ ὅπως διαστρέψῃ τινὰ τῶν ῥητῶν, ἐνσκήψας τῇ τῶν ἑβδομήκοντα δύο ἑρμηνείᾳ· ἵνα τὰ περὶ χριστοῦ ἐν ταῖς γραφαῖς μεμαρτυρημένα ἄλλως ἐκδώσει, δι᾽ ἣν εἶχεν αἰδῶ, εἰς ἄλογον αὐτοῦ ἀπολογίαν. *Horum* (christianorum miracula patrantium) *consuetudine vehementer animo commotus Aquila christianam religionem amplectitur. Tum aliquanto tempore interiecto, christianæ professionis sigillum, vti petierat, obtinet. Verum quum a priori visu moribusque non discederet, & vanissimis mathematicorum artibus, quas apprime callebat, nimium tribueret, adeoque genesin, atque horoscopum suum obseruaret indies, quum ob id a magistris obiurgatus, ac reprehensus, emendare sese nollet: immo vero pertinaciter obluctans falsa quædam minimeque cohærentia tueri ac defendere vellet: vt puta fatum, & quæ cum eo connexa sunt, rursus ab ecclesia, tamquam ad salutem minime idoneus, eiectus est. Qua ignominia vehementer exacerbatus, & stulido quodam mentis æstu percitus, christianam professionem eiurat; & inter iudæorum proselytos adscriptus ac circumcisus est. Inde totum se tradens Hebraïs literis ediscendis vehementi cum animi conten-*

 chri-

christianorum adornauit. Istiusmodi multi erant tempore *Barchochabi*, grandis istius impostoris, qui multos christianos *CHRISTVM* abnegare & maledictis incessere compulit, vt auctor est IVSTINVS MARTYR [*b*]. Iam vero licet leges imperiales iudæis religionis suæ libertatem aliaque priuilegia sub imperatoribus christianis per longum temporis spatium indulgerent; seuere tamen christianis omnibus ad eos transire interdicebant, grauissimas omnibus istis defectoribus pœnas infligentes. *Constantinus* [*c*] iudicum arbitrio relinquebat, vtrum istiusmodi defectores morte an aliis meritis pœnis vellent adficere. *Constantius* [*d*] filius ipsius facultates eorum fisco adiudicari iubebat, & *Valentinus* iunior [*e*] intestatos esse eos statuebat, negata illis & omnibus reliquis apostatis licentia de facultatibus suis per testamentum decernendi. Quibus reipublicæ legibus vt ecclesia se conformaret, postquam istiusmodi defectores anathemate percusserat, detestationem eorum declarabat adhuc amplius in hoc, vt illis priuilegium dicendi testimonium in omnibus iudiciis suis denegaret. *Non potest*, inquit concilium *Toletanum* quartum [*f*], *erga homines esse fidelis, qui Deo ex-*

tione tradidit. Quam quum egregie penitusque percepisset, ad interpretandum se contulit, non sincera animi inductione: sed vt quædam scripturæ loca deprauaret, aduersus septuaginta duos interpretes impetum omnem conatumque dirigens: atque vt expressa sacris litteris de Christo testimonia aliter ederet; quo nonnullum pudori ignominiæque suæ vel absurdum colorem & excusationem quæreret.

(*b*) Iustin. apolog. II. p. 72. καὶ γὰρ ἐν τῷ νῦν γεγενημένῳ ἰουδαϊκῷ πολέμῳ, Βαρχοχέβας, ὁ τῆς Ἰουδαίων ἀποστάσεως ἀρχηγέτης, χριστιανοὺς μόνους εἰς τιμωρίας δεινάς, εἰ μὴ ἀρνοῖντο Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν καὶ βλασφημοῖεν, ἐκέλευεν ἀπάγεσθαι. *Proximo namque Iudaico bello Barchochebos, defectionis Iudæorum dux & princeps, solos christianos ad grauia supplicia, nisi Christum abnegarent & maledictis incesserent, protrahi iussit.*

(*c*) Cod. Theodos. lib. XVI. tit. VIII. de iudæis leg. I. Si quis ex populo ad eorum nefariam sectam accesserit, & conciliabulis eorum se applicauerit, cum ipsis pœnas meritas sustinebit.

(*d*) Ibid. leg. VII. Si quis ex christiano iudæus effectus -- facultates eius dominio fisci iussimus vindicari.

(*e*) Cod. Theod. lib. XVI. tit. VII. de apostatis leg. III. Christianorum ad aras & templa migrantium, negata testandi licentia, vindicamus admissum. Eorum quoque flagitia puniantur, qui christianæ religionis & nominis dignitate neglecta, iudaicis semet polluere contagiis.

(*f*) Concil. Toletan. IV. c. LXIII.

stite-

ſtiterit infidelis. Iudæi ergo, qui dudum chriſtiani effecti ſunt, & nunc Chriſti fidem præuaricati ſunt, ad teſtimonium dicendum admitti non debent, quamuis eſſe ſe chriſtianos adnuntient. Qui ſicut in fide Chriſti ſuſpecti ſunt, ita in teſtimonio humano dubii habentur. Infirmari ergo oportet eorum teſtimonium, qui in fide falſi docentur, nec eis eſſe credendum, qui veritatis a ſe fidem abiecerunt.

§. II.

De iis, qui religionem iudaicam cum chriſtiana commiſcebant.

ERANT & alii, qui religionem chriſtianam non penitus reiiciebant, ſed nouam religionem conſtituebant, alteram cum altera commiſcentes. Iſtiuſmodi varia & miſcellanea hæreſis erat *Cerinthianorum*, *Nazaræorum*, *Ebionæorum*, *Elceſæorum* & *Samſæorum*, qui circumciſionem alioſque legis iudaicæ ritus obſeruabant, vna cum illis, quos ex chriſtiana retinebant religione; quemadmodum ex AVGVSTINO [g] aliiſque ſcriptoribus, qui de illis loquuntur, videre eſt. Et GOTHOFREDVS *Cælicolas*, qui in duabus tribusue legibus *Honorii* in codice *Theodoſiano* memorantur ac damnantur, inter iudæos & chriſtianos putat fuiſſe quaſi medios ſeu herciſcundos. Circumciſionem & baptiſmum coniungebant; conuenientes tam iudæis quam chriſtianis in idolorum reiectione, cælum tantummodo, hoc eſt, Deum cæli colentes, inde dicti *Cælicolæ;* verum in hoc cum ſolis iudæis congruebant, quod doctrinam de trinitate in deitate reiicientes, Deum in vna perſona adorarent. Quo reſpectu *Sabelliani* etiam & *Pauliniani*, *Praxeani*, *Theodotiani*, *Ariani* ac *Photiniani*, qui vel diuinitatem *CHRISTI* negabant, vel tres diui-

(g) Auguſt. de hæreſ. c. VIII. Cerinthiani a Cerintho, iidemque Merinthiani a Merintho, mundum ab angelis factum eſſe dicentes & carne circumcidi oportere atque alia huiuſmodi legis præcepta ſeruari. Cap. IX. Nazaræi quum Dei filium confiteantur eſſe Chriſtum, omnia tamen veteris legis obſeruant, quæ chriſtiani per apoſtolicam traditionem non obſeruare carnaliter, ſed ſpiritualiter intelligere didecerunt. Cap. X. Hebionæi Chriſtum etiam tantummodo hominem dicunt. Mandri carnalia legis obſeruant, circumciſionem ſcilicet carnis & cetera, a quorum oneribus per nouum teſtamentum liberati ſumus. Huic hæreſi Epiphanius Samſæos & Elceſæos ita copulat, vt ſub eodem numero, tamquam vna ſit hæreſis, ponat. Cap. XXXII. Elceſæos & Samſæos heic tamquam ordine ſuo commemorat Epiphanius -- dicit Hebionæis tenere ſimilia.

nas

nas perſonas confundebant, plerumque a veteribus accuſabantur, tamquam reſilientes ad iudaiſmum hac in re, dum veram doctrinam de chriſtiana trinitate heterodoxis ſuis nouationibus ſubuerterent. Speciatim a viris doctis [*h*] de *Paulo Samoſateno* obſeruatur, veram cauſſam, quamobrem *CHRISTI* diuinitatem negarit, fuiſſe eam, vt *Zenobiæ* reginæ in *Oriente* blandiretur, quæ fuerit iudæa proſelyta. Credidiſſe enim *Paulum* illum, ſi *Chriſtum* merum hominem eſſe doceret, fieri poſſe, vt vtramque religionem reconciliaret, & auferret parietem intergerinum, iudæos & chriſtianos ſeparantem, quum nihil magis oſtenderet animos iudæorum, quam quod Chriſtus a diſcipulis ſuis Deus eſſe crederetur. Alia ſecta erat eorum, qui ipſi ſe vocabant *Hypſiſtarios*, hoc eſt, cultores ſuperni Dei, quem in vna tantum perſona adorabant, vti iudæi: Quorum ſabbata obſeruabant & a nonnullis cibis tamquam impuris abſtinebant, circumciſionem autem adſpernabantur, quemadmodum GREGORIVS NAZIANZENVS [*i*], cuius pater huic ſectæ aliquando addictus fuerat, de illis narrat. Iam certum eſt, eccleſiam de

(*h*) Maurice's *Anſwer to* Baxters *Church-Hiſtor.* p. 287.
Baron. ad an. CCLXV. n. 11. Erat Odenato coniux, inſignis pudicitiæ atque prudentiæ in rebus agendis femina. Hanc fuiſſe iudæam, ſanctus Athanaſius teſtari videtur, quum ait in Arianos: *Zenobia iudæa erat & protextrix Pauli Samoſateni; & tamen iudæis in ſynagogas eccleſias non tradidit.* Hæc quippe ſcientiis erudita, vſa eſt in Græcis litteris Longino præceptore; quod tradit Vopiſcus: quem & Porphyrius laudibus celebrat. Sed & cupida chriſtianarum litterarum, male conſulta adſciuit ſibi magiſtrum Paulum Samoſatenum, epiſcopum Antiochenum, hæreticum, de Chriſto abiecte nimis & humiliter ſentientem, ac penitus iudaizantem, de quo Philaſtrius: *Hic verbum Dei, id eſt, Chriſtum Deum, Dei filium ſubſtantiuum ac perſonalem & ſempiternum eſſe cum Patre denegabat: prolatiuum autem, id eſt, quaſi aërem quemdam dicebat, non tamen perſonam viuam filii ſempiternam cum ſempiterno patre credendam eſſe docebat. Hic Chriſtum hominem iuſtum, non Deum verum prædicabat, iudaizans potius, qui & circumciſionem docebat; vnde & Zenobiam quamdam reginam in Oriente tunc temporis ipſe docuit iudaizare.*

(*i*) Nazianz. orat. XIX. in funere patris tom. I. p. 209 τῆς μὲν γὰρ τὰ εἴδωλα, καὶ τὰς θυσίας ἀποπεμπόμενοι, τιμῶσι τὸ πῦρ καὶ τὰ λύχνα, τῆς δὲ τὸ σάββατον αἰδούμενοι, καὶ τὴν περὶ τὰ πρόβατα ἔς τινα μικρολογίαν τὴν περιτομὴν ἀτιμάζουσιν. Ὑψιστάριοι τοῖς ταπεινοῖς ὄνομα, καὶ ὁ παντοκράτωρ δὴ μόνος αὐτοῖς σεβάσμιος. *Illius quidem* (gentilis erroris) *idola & ſacrificia reiicientes, ignem & lucernas colunt: huius autem ſabbatum & ieiunam quamdam a*

hiſce

hisce miscellis & confusaneis doctrinis & sectis hybridis nullam vmquam admisisse; sed omnes ac singulas velut hæreticas damnasse, & communione sua expulisse. Et leges imperiales admodum seueræ erant contra *Cælicolas*, circumcisionem & baptismum coniungentes: siquidem tres leges *Honorii* directe aduersus illos factæ leguntur in codice *Theodosiano*. In prima quidem lege in eadem cum *Donatistis*, *Manichæis*, *Priscillianistis* & paganis classe eos collocat; iubens omnia, quæ in hæreticos generalium legum auctoritate decreta sint, aduersos illos in exsecutionem deduci; ita quidem vt ædificia in primis *Cælicolarum*, in quibus nouæ istius sectæ conuentus habeantur, cum reliquis [k] ecclesiæ vindicentur. In secunda lege eos vocat [l] iudæorum nouam atque inusitatam sectam, quæ catholicæ ecclesiæ sacramenta audeat turbare, vt fecerint *Donatistæ*. In tertia lege [m] dicit, *Cælicolarum* nomen inauditum quodammodo nouum crimen superstitionis vindicasse, ipsisque denuntiat, nisi intra anni spatium ad Dei cultum venerationemque christianam conuersi fuerint, fore, vt his legibus, quibus hæreticos adstringi præceperit, ipsi quoque adtineantur. AVGVSTINVS etiam in epistola quadam [n] horum *Cælicolarum* mentionem facit, & indicat, quod cum *Donatistis* in rebaptizandis catholicis conspirent. Intelligere autem ipsum sectam, quæ a christi-

nonnullis cibis abstinentiam venerantes, circumcisionem adspernantur. Atque humiles & abiecti homines Hypsistariorum *nomen sibi tribuunt, ac soli Omnipotenti venerationem adhibent.*

(*k*) Cod. Theodos. lib. XVI tit. V. de hæretic. leg. XLIII. Omnia, quæ in Donatistas, Manichæos, siue Priscillianistas, vel in gentiles, a nobis generalium legum auctoritate decreta sunt, non solum manere decernimus, verum in exsecutionem plenissimam effectumque deduci: ita vt ædificia quoque, vel horum, vel Cælicolarum etiam (quæ nescio cuius dogmatis noui conventus habent · ecclesiis vindicentur.

(*l*) Ibid. leg. XLIV. Donatistarum hæreticorum, & Iudæorum noua atque inusitata detexit audacia, quod catholicæ fidei velint sacramenta turbare.

(*m*) Lib. XVI. tit. VIII. de Iudæis, Cælicolis & Samaritanis leg. XIX. Cælicolarum nomen inauditum quodammodo nouum crimen superstitionis vindicauit. Hi nisi infra anni terminos ad Dei cultum venerationemque christianam conuersi fuerint, his legibus, quibus præcepimus hæreticos adstringi, se quoque nouerint adtinendos.

(*n*) Augustin. epist. CLXIII ad Eleusium p. 284. Iam miseramus ad *maiorem Cælicolarum*, quem audieramus noui apud eos baptismi institutorem instituisse & multos illo sacrilegio seduxisse.

ana religione ad iudaicam defecerit, manifeſtum eſt ex titulo *maiorum*, quem miniſtris ſuis tribuant. Hoc enim nomine magiſtri iudaici frequenter inſigniuntur in codice *Theodoſiano* [o]. Vt adeo conſtet liquido, hanc ſectam *Cælicolarum*, chriſtiana & iudaica religione commixtam, & vt talem tam per leges ciuiles punitam, quam per leges eccleſiaſticas a communione fidelium reiectam fuiſſe.

§. III.

De iis, qui cum iudæis in illicitis eorum ritibus ac conſuetudinibus faciebant.

PRAETER iſtos erant quidam chriſtiani, qui neque prorſus ad iudæorum transibant religionem, nec in præcipuo quodam capite cum illis faciebant, qui tamen in remotioribus quibuſdam ritibus ac conſuetudinibus illis ſeſe accommodare non recuſabant; vt in obſeruandis diebus feſtis & ieiuniis, in matrimoniis cum illis contrahendis, in recipiendis eorum eulogiis, in conſulendis illis de phylacteriis & amuletis ad curandos morbos: Quæ res omnes proinde prohibentur ſub pœna cenſuræ eccleſiaſticæ. Concilium *Laodicenum* [p] chriſtianis interdicit iudaizare, otiando in ſabbato, eoſque, qui inuenti fuerint ſic iudaizantes, anathema eſſe pronuntiat. Similiter [q] chriſtianos vetat dies feſtos cum iudæis agere, & munera feſtiua ab illis accipere, aut azyma, quia id ſit eorum impietati communicare. In eamdem ſententiam canonem quemdam inter ſic dictos apoſtolicos [r] inuenimus, qui cum iudæis ieiu-

(o) Cod. Theod. lib. XVI. tit. VIII. de Iudæis, Cælicolis & Samaritanis leg. I. Iudæis & *maioribus* eorum & patriarchis volumus intimari &c. It. leg. XXIII. Annati didaſcalo & *maioribus* iudæorum. It. lib. XVI. tit. IX. leg. III. vbi eadem habetur inſcriptio.

(p) Concil. Laodic. c. XXIX. Ὅτι ὀ δεῖ χριστιανοὺς ἰουδαΐζειν, καὶ ἐν τῷ σαββάτῳ σχολάζειν, ἀλλὰ ἐργάζεσθαι αὐτοὺς ἐν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ· τὴν δὲ κυριακὴν προτιμῶντες, εἴγε δύναιντο, σχολάζειν ὡς χριστιανοί· Εἰ δὲ εὑρεθεῖεν ἰουδαϊσταί, ἔστωσαν ἀνάθεμα παρὰ χριστῷ. *Quod non oportet chriſtianos iudaizare & in ſabbato otiari, ſed ipſos eo die operari: diem autem dominicum præferentes otiari, ſi modo poſſint, vt chriſtianos. Quod ſi inuenti fuerint iudaizantes, ſint anathema apud Chriſtum.*

(q) Ibid. can. XXXVII. Ὅτι ὀ δεῖ παρὰ τῶν Ἰουδαίων ἢ αἱρετικῶν τὰ πεμπόμενα ἑορταστικὰ λαμβάνειν, μηδὲ συνεορτάζειν αὐτοῖς. Can. XXXVIII. Ὅτι ὀ δεῖ παρὰ τῶν Ἰουδαίων ἄζυμα λαμβάνειν, ἢ κοινωνεῖν ταῖς ἀσεβείαις αὐτῶν.

(r) Can. apoſt. LXX. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ ἄλλος κληρικὸς νηστεύει μετὰ Ἰουδαίων, ἢ

nare vetat, vel festos dies agere, vel accipere eorum festi xenia, exempli gratia azyma, vel quid huiusmodi; clericis quidem denuntians muneris abdicationem, laicis autem segregationem. Et per alium ex iisdem canonibus [s] oleum ad synagogam iudæorum deferre, aut in festis eorum lucernas accendere idem crimen est, atque in gentilium templis aut festis hoc facere, & vtrumque excommunicatione puniri iubetur. Ita episcopus, presbyter, & diaconus, qui pascha ante vernum æquinoctium [t] cum iudæis celebrasse deprehensus fuerit, officio exui iubetur: tametsi hoc paullo seuerius est, quam constitutio, quæ tempore IRENAEI facta & postea a *Constantino* [u] & concilio *Nicæno* confirmata est. Nam hæc celebrationem quidem paschatis cum iudæis prohibet, non tamen pœnam abdicationis muneris illis denuntiat, qui istum morem sequerentur, quia quamdam praxis suæ excusationem ex apostolica traditione habebant. Concilium *Illiberritanum* [x] christianos iubet admoneri, vt non patiantur fructus suos a iudæis benedici, eos autem, qui nihilo minus id faciendum curauerint, penitus ex ecclesia eiici: quia contumeliosum hoc sit benedictioni in ecclesia vsitatæ, quasi eam infirmam minusque efficacem esse credant. Idem concilium [y] tam clericis quam laicis cibum cum iudæis sumere interdicit, eosque qui id faciant a communione iubet abstineri. Et huius quidem interdicti ra-

ἑορτάζει μετ' αὐτῶν, ἢ δέχεται αὐτῶν τὰ τῆς ἑορτῆς ξένια, οἷον ἄζυμα, ἤ τι τοιοῦτον, καθαιρείσθω· εἰ δὲ λαϊκὸς ᾖ, ἀφοριζέσθω.

(s) Apost. can. LXXII. *Εἴ τις χριστιανὸς ἔλαιον ἀπενέγκοι εἰς ἱερὸν ἐθνῶν, ἢ εἰς συναγωγὴν Ἰουδαίων, ἢ ἐν ταῖς ἑορταῖς αὐτῶν λύχνους ἅψῃ, ἀφοριζέσθω.*

(t) Ibid. can. VIII. *Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, τὴν ἁγίαν τοῦ πάσχα ἡμέραν πρὸ τῆς ἐαρινῆς ἰσημερίας μετὰ Ἰουδαίων ἐπιτελέσῃ, καθαιρείσθω.*
Conf. cod. Theod. lib. XVI. tit. V. de hæreticis leg. IX. Quicumque in vnum paschæ diem non obsequenti religione conuenerint, tales indubitanter, quales hac lege damnauimus, habeantur. Vid. etiam tit. VI. leg. VI. de Protopaschitis.

(u) Constantin. epist. ap. Euseb. de vit. Constantin. lib. III. c. XIIX. & XIX. tot.

(x) Concil. Illiberrit. c. XLIX. Admoneri placuit possessores, vt non patiantur fructus suos, quos a Deo percipiunt cum gratiarum actione, a Iudæis benedici, ne nostram irritam & infirmam faciant benedictionem. Si quis post interdictum facere vsurpauerit, penitus ab ecclesia abiiciatur.

(y) Ibid. can. L. Si vero aliquis clericus vel fidelis fuerit, qui cum Iudæis cibum sumserit, placuit eum a communione abstinere, vt debeat emendari.

Mm 2 tio-

tionem concilium *Agathense* [a] adfert, quando ait: *Quum apud christianos cibis communibus non vtantur (iudæi), indignum est atque sacrilegum, eorum cibos a christianis sumi: quum ea, quæ apostolo permittente nos sumimus, ab illis iudicentur immunda; ac si inferiores incipiant esse christiani, quam iudæi, si nos, quæ ab illis apponuntur, vtamur, illi vero a nobis oblata contemnant.* Qui canon iisdem verbis repetitur in concilio *Venetico* [b]; & in concilio *Epaonensi* [c] regula habetur in eamdem sententiam. Ex concilio etiam *Toletano* quarto apparet, ecclesias *Hispanicas* ab istiusmodi iudaizantibus christianis maxime fuisse infestatas; aliis quidem iudæis in perfidia sua fauentibus; aliis vero recta ad eos deficientibus & circumcisioni se submittentibus; aliis denique indifferenter cum illis in manifestum animæ suæ periculum conuersantibus. Contra quod posteriorum iudaizantium genus canon quadragesimus sextus istius concilii data opera factus est; & præter hunc sex vel septem eodem loco, alius post alium, reperiuntur, ad similes casus respicientes, quos heic nihil attinet interponere. Concilium *Aruernense* [d] christianum, qui matrimonio sibi iungat iudæam, vel christianam, quæ nubat iudæo, a fidelium cœtu separari iubet. Et concilium *Aurelianense* tertium talia matrimonia sub eadem pœna [e] prohibet, iubens si-

(a) Conc. Agathens. c. XL. Omnes deinceps clerici siue laici Iudæorum conuiuia euitent: nec eos ad conuiuium quisquam excipiat. Quia quum apud christianos &c.

(b) Concil. Venetic. can. XII.

(c) Concil. Epaon. can. XV. A iudæorum conuiuiis etiam laicos constitutio nostra prohibuit; nec cum vllo clerico nostro panem comedat, quisquis iudæorum fuerit conuiuio inquinatus.

Conc. Matiscon. I. c. XV. Vt nullus christianus iudæorum conuiuiis participare præsumat. Quod si facere quicumque, quod nefas est dici, clericus aut sæcularis præsumserit, ab omnium christianorum consortio se nouerit compescendum, quisquis eorum impietatibus fuerit inquinatus.

Conc. Aurel. III. c. XIII. Christianis conuiuia interdicimus iudæorum, in quibus si forte fuisse probantur, annuali excommunicationi pro huiusmodi contumacia subiacebunt.

(d) Conc. Aruernens. c. VI. Si quis iudaicæ prauitati iugali societate coniungitur, & seu christiana iudæo seu iudæus christianæ mulieri carnali consortio misceatur, quicumque horum tantum nefas admisisse dignoscitur, a christianorum cœtu atque conuiuio & communione ecclesiæ, cuius sociatur hostibus, segregentur.

(e) Concil. Aurel. III. can. XIII. Christianis omnibus interdicimus, ne iudæo-

mul

mul alterum ab altero ſeparari. CHRYSOSTOMVS in eos invehitur, qui curioſitate ſua ducti ad ſynagogas iudæorum abeant, idemque eſſe dicit, ac ſi ad templa idolorum vadant. „Si „quis, inquit [f], viderit te, qui ſcientiam habes, ad ſynagogam abire, tubas ſpectare, nonne conſcientia eius, quum infirmus ſit, exſtruetur ad rerum iudaicarum admirationem? „Etiamſi nullum ibi idolum ſit: tamen dæmones locum incolunt. Quod non de ea ſolum ſynagoga dico, quæ heic eſt; „ſed & illa in *Daphne*, vbi barathrum deterius, quod *Matronæ* vocant. Nam multos fideles illuc adſcendere audiui & iuxta „locum dormire. Sed abſit, illos vmquam vt fideles appellem. „Mihi & *Matronæ* & *Apollinis* templum pari ratione impurum „eſt. Quod ſi me quiſpiam audaciæ condemnet, cum ego viciſſim extremæ inſaniæ condemnabo. Nam, dic mihi, vbi „dæmones habitent; nonne impietatis ille locus, etiamſi nulla „ibi ſtatua ſit? vbi Chriſti interfectores congrediuntur, vbi „crux exturbatur, vbi Deus blaſphematur, vbi pater ignoratur, vbi filius contumeliis adficitur, vbi ſpiritus gratia reiicitur„. In primis autem eos luget [g], qui partim ſpectatum prodibant, partim etiam vna celebrabant eorum ieiunia & fe-

rum coniugiis miſceantur: quod ſi fecerint, vſque ad ſequeſtrationem, quiſquis ille eſt, communione pellatur.
Vid. Auguſt. epiſt. CCXXXIV. Quum certiſſime noueris, etiamſi noſtræ abſolutæ ſit poteſtatis, quamlibet puellam in coniugium tradere, tradi a nobis chriſtianam niſi chriſtiano non poſſe.

(f) Chryſoſt. homil. I. contr. iudæos tom. I. p. 442. 443. (p. 392. 393. ed. Francof.) ἐάν τις ἴδῃ σε τὸν ἔχοντα γνῶσιν εἰς συναγωγὴν ἀπερχόμενον, καὶ σάλπιγγας θεωροῦντα· οὐχὶ ἡ συνείδησις αὐτοῦ ἀσθενοῦς ὄντος οἰκοδομηθήσεται εἰς τὸ θαυμάζειν τὰ ἰουδαϊκὰ πράγματα; --- εἰ γὰρ μὴ εἴδωλον ἕστηκεν ἐκεῖ· ἀλλὰ δαίμονες οἰκοῦσι τὸν τόπον· καὶ τοῦτο οὐ περὶ τῆς ἐνταῦθα λέγω συναγωγῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐν Δάφνῃ· πονηρότερον γὰρ ἐκεῖ τὸ βάραθρον, ὃ δὴ καλοῦσι Ματρώνης· καὶ γὰρ πολλῶν ἤκουσα τῶν πιστῶν ἀναβαίνειν ἐκεῖ, καὶ παρακαθεύδειν τῷ τόπῳ· ἀλλὰ μὴ γένοιτό ποτε τούτους πιστοὺς προσειπεῖν· ἐμοὶ καὶ τὸ Ματρώνης καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος ἱερὸν ὁμοίως ἐστὶ βέβηλον· εἰ δέ τίς μου τόλμαν καταγινώσκει, πάλιν ἐγὼ τὴν ἐσχάτην αὐτοῦ καταγνώσομαι μανίαν· εἰπὲ γάρ μοι, ὅπου δαίμονες οἰκοῦσιν, οὐχὶ ἀσεβείας χωρίον ἐστί, κἂν μὴ ξόανον ἑστήκῃ; ὅπου χριστοκτόνοι συνέρχονται, ὅπου σταυρὸς ἐλαύνεται, ὅπου βλασφημεῖται Θεός, ὅπου πατὴρ ἀγνοεῖται, ὅπου υἱὸς ὑβρίζεται, ὅπου πνεύματος ἀθετεῖται χάρις.

(g) Ibid. pag. 433. (p. 384 edit. cit.) ἑορταὶ τῶν ἀθλίων καὶ ταλαιπώρων ἰουδαίων μέλλουσι προσελαύνειν συνεχεῖς καὶ ἐπάλληλοι, αἱ σάλπιγγες, αἱ σκηνοπηγίαι, αἱ

rias, festos dies tubarum, tabernaculorum, & ieiunium magni diei expiationis, quæ solemnitates omnes in mensem *Tisri* siue Septembrem incidebant, quando sermones suos aduersus iudæos habuit. Notat etiam quorumdam [*b*] malitiam, qui alios *Ebræorum* synagogam intrare ibique iusiurandum de negotiis sibi controuersis dare cogebant, iusiurandum, quod ibi daretur, magis formidandum esse, temere falsoque sibi persuadentes. Ob hanc aliasque plures rationes, quas ibi copiose persequitur [*i*], istiusmodi omnes vocat *χριστιανὸς ἐξ ἡμισείας*, *christianos semisses.* Duos alios integros sermones [*k*] habet in eos, qui cum iudæis ieiunabant, eorumque frequentabant synagogas: In quorum posteriore his eos verbis compellat: „Non audisti „in priori tractatu, quam clare fuerit oratione demonstratum, „ipsas animas iudæorum & loca, in quibus congregantur, a „dæmonibus habitari? Quomodo igitur, quæso, audes, agita„tis cum dæmonibus choreis, ad apostolorum cœtum redire?

αἱ νηστεῖαι· καὶ πολλοὶ τῶν μεθ' ἡμῶν τεταγμένων, καὶ τὰ ἡμέτερα λεγόντων φρονεῖν, οἱ μὲν ἐπὶ τὴν θέαν ἀπαντῶσι τῶν ἑορτῶν, οἱ δὲ καὶ συνεορτάζεσι· καὶ τᾶτο τὸ πονηρὸν ἔθος βέλομαι τῆς ἐκκλησίας ἀπελάσαι νῦν. *Feriæ Iudæorum miserorum atque ærumnosorum continuæ, alia post alias instant tubæ, scenopegiæ, ieiunia: & multi nostri ordinis, qui se nobiscum sentire dicunt, partim spectatum illas ferias prodeunt, partim etiam una celebrant; una ieiunant; quam prauam consuetudinem nunc ab ecclesia volo arcere.*

(*b*) Ibid. p. 417. (p. 388. edit. Francof.) καὶ γὰρ πρὸ τέτων τῶν τριῶν ἡμερῶν, (πιστεύσατε, ἐ ψεύδομαι) γυναῖκα τινα εὐσχήμονα καὶ ἐλευθέραν, κοσμίαν καὶ πιστὴν, εἶδον ἀναγκαζομένην ὑπό τινος μιαρᾶ καὶ ἀναισθήτα, δοκᾶντος εἶναι χριστιανᾶ (ἐ γὰρ ἂν εἴποιμι τὸν τὰ τοιαῦτα τολμῶντα, χριστιανὸν εἰλικρινῆ) εἰς τὰ τῶν ἑβραίων εἰσελθεῖν, κἀκεῖ παρασχεῖν ὅρκον περὶ τῶν ἀμφισβητεμένων αὐτῷ πραγμάτων --- ὁ δὲ πολλὰς ἔφη πρὸς αὐτὸν εἰρηκέναι, φοβερωτέρας τὰς ἐκεῖ γινομένας ὅρκας εἶναι. *Ante hoc triduum, mihi credite non mentior, matronam quamdam honestam, ingenuam, modestam & fidelem vidi, quam homo quidam impurus, stolidus, opinione christianus, (talia enim audentem, sincerum christianum non dixerim) Hebræorum ædem intrare, ibique iusiurandum de negotiis sibi controuersis dare coëgit. --- At ille, multos sibi dixisse, inquiebat, iusiurandum, quod ibi daretur, magis formidandum esse.*

(*i*) Ibid. p. 440. (p. 389.) ποίαν ἕξεις συγγνώμην, χριστιανὸς ὢν ἐξ ἡμισείας; *Quam autem veniam impetrabis christianus semissis.*

(*k*) Chrysost. homil. LII. in eos qui pascha ieiunant, & homil. LIII. in eos, qui cum iudæis ieiunant, tom. V. p. 721. (homil. LV. LVI. p. 645. b. edit. Francf.) ἐκ ἤκασας ἐν τῇ προτέρᾳ διαλέξει σαφῶς ἀποδείξαντος ἡμῖν τᾶ λόγα, ὅτι καὶ τὰς ψυχὰς αὐτὰς τῶν ἰεδαίων καὶ τὰς τόπας, ἐν οἷς συλλέγονται, δαίμονες κατοικᾶσι; πῶς ἂν, εἰπέ μοι, τολμᾷς μετὰ δαιμόνων χορεύσας πρὸς τὸν τῶν ἀποστόλων σύλ-

Qui

„Qui fieri poteſt, vt, quum abieris, & cum illis communica-„veris, qui *CHRISTI* ſanguinem effuderunt, non horreas ve-„nire, & ſacræ menſæ communicare, ac pretioſi ſanguinis par-„ticeps fieri? Non horres, non times, quum talia ſcelera per-„petres? Non menſam ipſam reuereris? His ego verbis vos „adloquutus ſum, his vos illos, & illi ſuas vxores adloquentur. „Aedificate alter alterum. Ac ſi quidem ſit catechumenus is, „qui eiuſmodi morbo laborat, a veſtibulo templi arceatur: ſin „fidelis ac myſteriis initiatus, a ſacra menſa repellatur. Neque „enim exhortatione ac conſilio indigent cuncta, ſed ſunt, quæ „breui & celerrima ſolent ſectione curari. Et quemadmodum „inter vulnera, quæ tolerabiliora ſunt, lenioribus cedunt me-„dicamentis, quæ vero putrefacta ſunt & incurabilia, quæque „reliquum corpus depaſcuntur, acumine ferri flammaque „indigent: ſic nimirum & inter peccata, erga quædam proli-„xiori cohortatione opus eſt, cetera durioribus ſunt reprehen-„ſionibus caſtiganda. Propterea iuſſit quoque *Paulus* non in „omnibus cohortatione vti, ſed & increpare dure, ſic dicens: „*Quam ob cauſſam increpa illos dure;* vt quum ob priora fuerint „pudore ſuffuſi, ſeque ipſos condemnarint, non amplius detri-„mentum ex iniqui ieiunii obſeruatione patiantur. Quas ob „res ego quoque a cohortatione deinceps abſtinens obteſtor „& clamo, *Si quis non amat dominum Ieſum Chriſtum, ſit anathema:*

γον ἐπανελθεῖν; πῶς δὲ ὦ φρίτλεις ἀπελθὼν καὶ κοινωνήσας ἐκείνοις, τοῖς τὸ αἷμα ἐκχέασι τοῦ χριστοῦ, ἐλθεῖν καὶ κοινωνῆσαι τῆς ἱερᾶς τραπέζης, καὶ τοῦ αἵματος μετοχεῖν τοῦ τιμίου; οὐ φρίττεις, οὐ δέδοικας τοιαῦτα παρανομῶν; τὴν τράπεζαν αὐτὴν οὐκ αἰδῇ; ταῦτα πρὸς ὑμᾶς ἐγὼ διελέχθην, ταῦτα πρὸς ἐκείνους ὑμεῖς, κἀκεῖνοι πρὸς τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας· εἷς τὸν ἕνα οἰκοδομεῖτε· κἂν μὲν κατηχούμενος ᾖ ὁ τὰ τοιαῦτα νοσῶν, τῶν προθύρων εἰργέσθω· ἂν δὲ πιστὸς καὶ μεμυημένος, τῆς ἱερᾶς τραπέζης ἀπελαυνέσθω· οὐ γὰρ πάντα τὰ ἁμαρτήματα παραινέσεως δεῖται καὶ συμβουλῆς, ἀλλ' ἔστιν ἃ τομῇ συντόμῳ καὶ ὀξυτάτῃ διορθοῦσθαι πέφυκε· καὶ καθάπερ τῶν τραυμάτων τὰ μὲν ἀνεκτότερα προσηνεστέροις εἴκει φαρμάκοις, τὰ δὲ σεσηπότα καὶ ἀνίατα καὶ τὸ λοιπὸν ἐπινεμόμενα σῶμα, αἰχμῆς σιδήρου δεῖται καὶ φλογός· οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἁμαρτημάτων, τὰ μὲν παραινέσεως, μακροτέρας χρείαν ἔχοντα, τὰ δὲ ἐλέγχων ἀποτόμως· διόπερ καὶ ὁ Παῦλος ἐκέλευσε μὴ πάντα παραινεῖν, ἀλλὰ καὶ ἐλέγχειν ἀποτόμως, οὕτω λέγων, Δι' ἣν αἰτίαν ἔλεγχε αὐτοὺς ἀποτόμως· ἐλέγξωμεν οὖν αὐτοὺς ἀποτόμως νῦν, ἵνα ἐπὶ τοῖς φθάσασιν αἰσχυνθέντες καὶ καταγνόντες ἑαυτῶν, μηκέτι τὴν ἀπὸ τῆς παρανόμου νηστείας δέξωνται λύμην· Διὰ ταῦτα καὶ ἐγὼ τὴν παραίνεσιν λοιπὸν ἀφεὶς, μαρτύρομαι καὶ βοῶ· εἴ τις οὐ φιλεῖ τὸν κύριον Ἰησοῦν χριστὸν, ἔστω ἀνάθεμα, τοῦ δὲ μὴ φιλεῖν τὸν

quo-

„quonam autem maiori argumento, a se non amari dominum, „potest vllus ostendere, quam si festis illorum communicet, a „quibus ille fuit occisus? Hos non ego percussi anathemate, „sed *Paulus*: immo vero non iam *Paulus*, sed *Christus*, qui per „illum loquitur, & in præcedentibus dixit, *Quoniam qui in lege* „*iustificantur, a gratia exciderunt*„. In commentario in verba *Pauli* ad *Titum* [*l*], *Increpa ipsos dure, vt sint sani in fide*, iterum de hac materia ita loquitur: „Quod si hi, qui cibos obseruant, „iam non sani sunt, sed valde infirmi; quid de illis dicemus, „qui cum illis vna ieiunant, simul sabbata celebrant, ad loca „illis dedicata conueniunt, cum scilicet, qui in *Daphne* est, „atque ad speluncam, quæ *Matronæ* dicitur, & eum locum *Cili-* „*ciæ*, qui *Saturni* appellatur„? In homilia sexta aduersus iudæos [*m*] vehementissime in eos inuehitur, qui ad synagogas abibant ob incantationes & amuleta ad curandos morbos, in quibus iudæi peculiarem sibi artem præ reliquis arrogabant; & hoc ipsum multos viles christianos inducebat, vt eos consulerent. Verum hac de re loquuti sumus capite vltimo ex CHRYSOSTOMO, & hoc loco tantum addemus, quod iudæi hanc artem valde iactarint, vt quæ ad ipsos venisset e quibusdam apocryphis *Salomonis* regis scriptis, cuiusmodi est *liber incantationum* ad pellendos morbos, & *liber exorcismorum*, siue *coniurationum* ad dæmones fugandos, quorum vterque IOSEPHO [*n*] memoratur, qui artem istam magnifice extollit, tamquam inter

---

κύριον τί μεῖζον ἂν γένοιτο τεκμήριον, ἀλλ' ἢ ὅταν τοὺς ἀποκτείναντας αὐτὸν κοινωνὸς ἔχῃ τις τῆς ἑορτῆς; τούτους οὐκ ἐγὼ ἀναθεματίζω, ἀλλὰ Παῦλος· μᾶλλον δὲ οὐδὲ Παῦλος, ἀλλ' ὁ Χριστὸς, ὁ δι' ἐκείνου λαλῶν, καὶ ὁ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἰπὼν, ὅτι ἐν νόμῳ δικαιούμενοι τῆς χάριτος ἐξέπεσον.

(*l*) Homil. III. in Tit. p. 1709. (p. 640. ed. Francof.) *εἰ δὲ οἱ βρώματα παρατηροῦντες οὐχ ὑγιαίνουσιν, ἀλλὰ νοσοῦσι καὶ ἀσθενοῦσι, τί ἂν εἴποι τις περὶ τῶν τὰ αὐτὰ νηστευόντων αὐτοῖς; περὶ τῶν σαββατιζόντων; περὶ τῶν εἰς τόπους ἀπερχομένων ἐκείνοις ἀφιερωμένους; τὸν ἐν Δάφνῃ λέγω, τὸ τῆς Ματρώνης λεγόμενον σπήλαιον, τὸν ἐν Κιλικίᾳ τόπον, τὸν τοῦ Κρόνου λεγόμενον.*

(*m*) Chrysost. hom. VI. in iudæos tom. I. p. 536. (p. 473. edit. Francof.) vid. supra cap. V. §. VI. sub litt. (*s*) pag.

(*n*) Ioseph. antiquit. lib. VIII. c. II. *παρέσχε δ' αὐτῷ μαθεῖν ὁ θεὸς καὶ τὴν κατὰ τῶν δαιμόνων τέχνην εἰς ὠφέλειαν καὶ θεραπείαν τοῖς ἀνθρώποις· ἐπῳδάς τε συνταξάμενος, αἷς παρηγορεῖται τὰ νοσήματα, καὶ τρόπους ἐξορκώσεων κατέλιπεν· οἷς ἐνδούμενα τὰ δαιμόνια ὡς μηκέτ' ἐπανελθεῖν ἐκδιώκουσι· καὶ αὕτη μέχρι νῦν παρ' ἡμῖν ἡ θεραπεία πλεῖστον ἰσχύει· ἱστόρησα γάρ τινα Ἐλεάζαρον τῶν ὁμοφύλων,*

ipsos

ipſos adhuc reſiduam, loquens de *Eleazare* quodam, qui ſecundum præſcriptas inibi regulas præſente *Veſpaſiano* multos arreptitios curauerit. Horum librorum etiam meminit ORIGENES [o], dicitque ex chriſtianis quoſdam adiurare dæmonia ad formulas, ex apocryphis & *Hebræis* libris acceptas, & ſimiles eis, quæ a *Salomone* ſcriptæ ſint; quod illicitum & iudaicum eſſe, nec ſecundum poteſtatem a *CHRISTO* diſcipulis ſuis datam fieri, declarat. Ex quibus omnibus apparet, quod, vti iudæi hanc poteſtatem maxime ſibi arrogarint, ita multi chriſtiani tam ſtolidæ ac profanæ mentis fuerint, vt clandeſtino eos conſulerent, (publice enim id facere, narrante CHRYSOSTOMO, erubeſcebant) rati eorum incantationes plus efficacitatis habere, quam reliquorum. Quod duplex crimen erat, primum incantationibus vti, & deinde eas adſumere ab inimicis *CHRISTI*, cum pernicioſiſſimo religionis chriſtianæ ſcandalo. Quicumque igitur huius criminis conuicti erant, illos ſeueriſſimam eccleſiæ cenſuram ſentire quam certiſſime oportebat.

Οὐεσπασιανοῦ παρόντος καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ, καὶ χιλιάρχων καὶ ἄλλου στρατιωτικοῦ πλήθους, τοὺς ὑπὸ τῶν δαιμονίων λαμβανομένους ἀπολύοντα τούτων· ὁ δὲ τῆς θεραπείας τρόπος τοιοῦτος ἦν· προσφέρων ταῖς ῥισὶ τοῦ δαιμονιζομένου τὸν δακτύλιον ἔχοντα ὑπὸ τῇ σφραγῖδι ῥίζαν, ἐξ ὧν ὑπέδειξε Σολομών, ἔπειτα ἐξεῖλκεν ὀσφραινομένῳ διὰ τῶν μυκτήρων τὸ δαιμόνιον· καὶ πεσόντος εὐθὺς τοῦ ἀνθρώπου μηκέτ' εἰς αὐτὸν ἐπανελθεῖν ὥρκου, Σολομῶνός τε μεμνημένος, καὶ τὰς ἐπῳδάς, ἃς συνέθηκεν ἐκεῖνος, ἐπιλέγων. *Quin & eam rem diuinitus conſequutus eſt ad vtilitatem & medelam hominum, quæ aduerſus dæmonas eſt efficax. Incantationes enim compoſuit, quibus morbi pelluntur: & coniurationum modos ſcriptos reliquit, quibus cedentes dæmones ita fugantur, vt in poſterum numquam reuerti audeant: atque hoc ſanationis genus vſque plurimum apud noſtros pollet. Vidi enim ex popularibus meis quemdam Eleazarum, in præſentia Veſpaſiani & filiorum & tribunorum reliquorumque militum, multos arreptitios percurantem. Modus vero curationis erat hic. Admoto naribus dæmoniaci annulo, ſub cuius ſigillo incluſa erat radicis ſpecies a Salomone indicatæ, ad eius olfactum per naſum extrahebatur dæmonium: & collapſo mox homine, adiurabat id, ne amplius rediret, Salomonis interim mentionem faciens, & incantationes ab ipſo inuentas recitans.*

(*o*) Origen. tract. XXXV. in Matth. p. 188. (p. 120. Par. MDCIIII.) Non eſt ſecundum poteſtatem, datam a ſaluatore, adiurare dæmonia: Iudaicum enim eſt. Hoc etſi aliquando a noſtris tale aliquid fiat, ſimile fit ei, quod a Salomone ſcriptis adiurationibus ſolent dæmones adiurari. Sed ipſi, qui vtuntur adiurationibus illis, aliquoties nec idoneis conſtitutis libris vtuntur: Quibusdam autem & de Hebræo acceptis adiurant dæmonia.

§. IV.

§. IV.

De illis, qui sponte sua ad paganismum deficiebant.

Alivd genus apostatarum illi erant, qui sponte sua ad paganismum deficiebant, posteaquam aliquamdiu fidem christianam erant professi. Hi a vulgo sic dictis lapsis in hoc discrepabant, vt isti, (vulgo sic vocitati lapsi) per vim & ex metu atque terrore persecutionis deficerent; hi autem ex proprio instinctu & arbitrio libero, ex fastidio religionis & amore paganismi, quem religioni *CHRISTI*, quum sine vexatione in ea perseuerare possent, anteferebant. Et quemadmodum isti ad ecclesiam redire solebant, simulac opportuna eis oblata esset occasio, ita hi plerumque per omnem vitam ecclesiæ communionem fugiebant. Leges imperiales ad minimum a tempore *Theodosii* talibus ciuium *Romanorum* priuilegium denegant, priuantes eos potestate de facultatibus suis per testamentum decernendi. Quomodo ex duabus legibus [*p*] *Theodosii* magni videre est in codice *Theodosiano*, quas insequuti imperatores confirmarunt. Inprimis *Valentinianus* iunior non tantum potestatem condendi testamentum eis eripuit, sed beneficium etiam ab aliis vi testamenti accipere interdixit [*q*]. Nemini eos hæredes suos scribere licebat, nec hi vlli in hæreditate succedere poterant. A consortio omnium segregandi erant; testimonium eorum in lege non habebatur ratum; infames erant & nullius existimationis inter homines, inter quos viuere illis permittebatur, vt pœnæ maiori ipsis esset, versari inter homines

(*p*) Cod. Theod. lib. XVI. tit. VII. de apostatis leg. I. His, qui ex christianis pagani facti sunt, eripiatur facultas, iusque testandi. Omne defuncti, si quod est, testamentum, submota conditione rescindatur. Ibid. leg. II. Christianis ac fidelibus, qui ad paganos ritus cultusque migrarunt, omnem in quamcumque personam testamenti condendi interdicimus potestatem, vt sint absque iure Romano. Conf. ibid. leg. III. IV. V. VI. VII.

(*q*) Ibid. leg. IV. Hi, qui sanctam fidem prodiderint & sanctum baptisma profanauerint, a consortio omnium segregati, sint a testimoniis alieni, testamenti non habeant factionem: Nulli in hæreditate succedant: a nemine scribantur hæredes: Quos etiam præcepissemus procul abiici, ac longius amandari, nisi pœnæ visum fuisset esse maiori, versari inter homines & hominum carere suffragiis. Sed nec vmquam in statum pristinum reuertentur: Non flagitium morum obliterabitur pœnitentia, neque vmbra aliqua exquisitæ defensionis, aut muniminis obducetur: Quoniam quidem eos, qui fidem, quam Deo dicauerant, polluerunt, & prodentes diuinum my-

et

et communibus hominum carere priuilegiis. Immo vero numquam in ſtatum priſtinum reuerti illis dabatur. Etiamſi pœnitentia ducti redirent, hoc illis non eſſe debebat loco beneficii hoc intuitu; pœnitentia eorum non poterat obliterare eorum crimina, quia fidem Deo datam polluerant. Hæc eorum conditio in temporalibus erat. Quod ad ſtatum eorum ſpiritualem attinet, ſecundum quoſdam eccleſiæ canones non minus ſeuere tractabantur. Concilium *Illiberritanum* [r] omnibus iſtiuſmodi apoſtatis communionem ad finem vſque vitæ denegat, quia crimen duplicarint, non tantum ſe ſeparando ab eccleſia, ſed etiam ſemetipſos idololatria polluendo. E contrario minores iſti apoſtatæ, qui religioſis conuentibus [s] ſolum longo tempore ſe ſubtraxiſſent, non autem idololatriam commiſiſſent, ſi poſtea reuerterentur ad eccleſiam, poſt decem annorum pœnitentiam admitti denuo ad communionem poterant. CYPRIANVS [t] dicit, apud anteceſſores ſuos in *Africa* quoſdam de epiſcopis communionem negaſſe trium magnorum criminum, apoſtaſiæ, adulterii & homicidii reis. Qui rigor licet ipſius ætate paullum eſſet imminutus, ei tamen, qui in idololatriam relapſi erant, per omnem

ſterium in profana migrarunt, cetera. Ibid. leg. V. Si quis ſplendor conlatus eſt in eos -- perdant, vt de loco ſuo ſtatuque deiecti perpetua vrantur infamia &c. Ibid. leg. VI. Eos, qui quum eſſent chriſtiani, idolorum ſe ſuperſtitione impia maculauerint, hæc pœna perſequitur, vt teſtandi in alienos non habeant facultatem, cetera. Ibid. leg. VII. Apoſtatarum ſacrilegum nomen ſingulorum vox continuo accuſationis inceſſet, & nullis finita temporibus huiuſcemodi criminis arceatur indago &c. Cod. Theod. lib. XI. tit. XXXIX. de fide teſtium leg. XI. Hi, qui ſanctam fidem prodiderint & ſacrum baptiſma profanarint, a conſortio omnium ſegregati, ſint a teſtimoniis alieni &c.

(r) Concil. Illiberrit. c. I. Placuit inter eos, qui poſt fidem baptiſmi ſalutaris adulta ætate ad templum idololatraturus acceſſerit, & fecerit, quod eſt crimen principale, quia eſt ſummum ſcelus, placuit nec in fine eum communionem accipere.

(s) Ibid. can. XLVI. Si quis fidelis apoſtata per infinita tempora ad eccleſiam non acceſſerit; ſi tamen aliquando fuerit reuerſus, nec fuerit idololatra, poſt decem annos placuit communionem accipere.

(t) Cyprian. epiſt. LII. al. LV. ad Antonian. p. 110. (p. 247. fin. edit. Fell. Amſtelod. MDCC.) Apud anteceſſores noſtros, quidam de epiſcopis iſtic in prouincia noſtra dandam pacem mœchis non putauerunt, & in totum pœnitentiæ locum contra adulteria clauſerunt, cetera.

vitam pœnitere iubebantur. Quod etiam a SIRICIO [u] episcopo *Romano* obseruatur, qui apostatis, quamdiu viuant, agendam pœnitentiam, nec reconciliationem, nisi in hora mortis, impertiendam esse dicit. Et hæc indulgentia eis eo tantum tribuebatur, vt redirent seque pœnitentiæ submitterent voluntarie, dum viuerent, antequam aliqua necessitate vel infirmitate id facere cogerentur. Si enim in apostasia ad extremum perseuerarent, & tantum reconciliari cuperent, imminentis mortis metu impulsi, tum hoc eis solatium negatum esse, fidem nobis facit CYPRIANVS [x], eo quod non esset pœnitentia, sed ingruentis mortis formido, quæ ipsos reconciliationis cupidos efficeret. Et concilium *Arelatense* [y] primum simile decretum fecit, quod istiusmodi apostatæ ad communionem non sint recipiendi, nisi resipiscant & dignos pœnitentiæ fructus faciant. Cuius seueritatis vera ratio erat, vt homines deterrerentur a fiducia in pœnitentia, quam moribundi præ se ferrent, collocanda. Si enim a martyrio discessferis (quod CYPRIANVS [z] admittit) talibus apostatis non erat tempus & occasio operibus suis demonstrandi, quod criminis se vere pœniteret; adeoque ecclesia pacem eis negabat, in totum eos remittens ad infallibile Dei iudicium.

§. V.

De hæreticis & schismaticis eorumque pœnis tam ecclesiasticis quam ciuilibus.

PROXIMVM præuaricatorum contra primum præceptum

(u) Siric. epist. I. ad Himerium c. III. Apostatis, quamdiu viuunt, agenda pœnitentia est, &c.

(x) Cyprian. ibid. p. 111. (p. 243. cit. edit.) Nec dignus est in morte accipere solatium, qui non cogitauit, se esse moriturum.

(y) Concil. Arelat. I. c. XXIII. citat. supr. c. IV. §. V. sub litt. (u) in ipso textu p. 202.

(z) Cyprian. de lapsis p. 127. (p. 91. edit. Amstel.) Sic hic Casso & Aemilio aliquando dominus ignouit: sic in prima congressione deuictos, victores in secundo prælio reddidit, vt fortiores ignibus fierent, qui ignibus ante cessissent; & vnde superati essent, inde superarent. Deprecabantur illi non lacrimarum miseratione, sed vulnerum; nec sola lamentabili voce, sed laceratione corporis & dolore. Manabat pro fletibus sanguis, & pro lacrimis cruor semiustulatis visceribus defluebat. &c. Vide sis epist. XIV. al. XIX. & epist. LV. ad Anton. p. 102. (p. 242. edit. Amstelod.)

genus

genus erant hæretici & ſchiſmatici, quorum illi in doctrinam fidei ab eccleſia traditam peccabant, hi in diuini cultus & diſciplinæ vnitatem, per quam eccleſia vnum *CHRISTI* corpus myſticum redditur. In vtriſque diuerſi peccatorum gradus erant, qui proinde diuerſis cenſuræ eccleſiaſticæ gradibus caſtigabantur. Quum autem legiſlatores peculiares rationes & cauſſas, quæ homines in hæreſin vel ſchiſma traherent, ſcire non poſſent, ideo leges verbis generalioribus contra illos ferebantur, & ſi qua ſe offerret occaſio, de earum rigore, habito ad hos illos reſpectu, imminuendi, hoc prudentiæ iudicum, qui ad dandum eas in effectum conſtituti erant, relinquebatur. Nos primum pœnas ciuiles, per leges imperiales eis inflictas, recenſebimus ſtrictim, & deinde pœnas eccleſiaſtiſtas, per leges eccleſiæ de illis ſumtas, conſiderabimus.

§. VI.

De pœnis ciuilibus, per leges imperiales illis inflictis.

LEGES imperiales, contra hæreticos & ſchiſmaticos ab imperatoribus chriſtianis inde a tempore *Conſtantini* factæ, præcipue comprehenduntur ſub titulo *de hæreticis*, in codice *Theodoſiano*, quæ plures ſunt & longiores, quam vt heic recitari poſſint. Vnde epitomen duntaxat earum dabimus, prout a GOTHOFREDO [a] in præmonitis ad iſtum titulum collectæ ſunt. Vndecim pœnarum, generatim illis inflictarum, ſpecies obſeruat, præter leges particulares, contra eorum doctores, epiſcopos & clericos, atque conuenticula, eoſque omnes, qui eis fauebant & patrocinabantur, rogatas.

I. IN commune hæretici infamia notati ſeu infames habiti; legibus eos ſemper infames & famoſos appellantibus. Leg. VII. XIII. LIV. *de hæreticis.* Leg. II. *de fide catholica.*

II. NOMINA famoſa & odioſa particularibus quibuſdam ſectis indita; vt quum *Conſtantinus Arianos* vocari, *Porphyrianos*; & *Theodoſius* iunior *Neſtorianis* nomen *Simonianorum* inuri iuſſerunt. Leg. LXVI. *de hæreticis.*

III. AB omni conuerſatione ſubmoti. Leg. XVII. XVIII. XXXVI. XL. XLVIII. *de hæreticis.*

IV. MILITARE prohibiti, dignitatibuſque omnibus fun-

(a) Gothofred. paratitlon. ad cod. Theodoſ. lib. XVI. tit. V. de hæreticis.

gi in quacumque militia, palatina, administratione prouinciæ. Quod a *Theodosio* primum statutum & a sequentibus imperatoribus confirmatum est Leg. IX. XXV. XXIX. XLII. XLVIII. LVIII. LXI. LXV. Speciatim GOTHOFREDVS tamquam elegans *Honorii* dictum laudat Leg. XLII. *de haereticis*: *Nullus nobis sit aliqua ratione coniunctus, qui a nobis fide & religione discedat.* Obseruat tamen [*], omnia molesta officia tam in castris quam in curia eis imponi consueuisse. Quod confirmatur nouella quadam *Iustiniani* [b], quam lector infra ad marginem videre potest.

V. INTESTABILES fuere, hoc est, testamenti condendi in quamcumque personam criminis societate coniunctam, vel ex testamento capiendi ius iis denegatum. Ita *Manichaei* nominatim puniti Leg. VII. IX. XVIII. LXV. *de haereticis*, & Leg. III. *de apostatis*. Ita quoque *Eunomiani* Leg. XVII. XXV. XLIX. L. LVIII. *de haereticis*. Et *Donatistae* Leg. LIV. *de haereticis*, & Leg. IV. *Ne sanctum baptisma iteretur*. Secundum quas leges omnia haereticorum bona vel fisco imperatoris vindicata, vel populo *Romae* Leg. VII. IX. XVII. XVIII. XLIX. *de haereticis*.

VI. DONANDI donationesque capiendi ius eis denegatum Leg. VII. IX. XXXVI. XL. XLIX. L. LVIII. LXV. *de haereticis*, & Leg. IV. *Ne sanctum baptisma iteretur*. Modo per vnam legem pauci quidam excepti, quibus donationes dare potuerunt, Leg. LXV. *de haereticis*.

VII. CONTRAHENDI, emendi, vendendi etiam ius ademtum *Manichaeis*, *Phrygibus*, *Priscillianistis*, *Montanistis*, *Donatistis* rebaptizantibus & rebaptizatis Leg. XL. XLVIII. LIV. *de haereticis*, & Leg. IV. *Ne sanctum baptisma iteretur*.

VIII. MVLTA etiam eis imposita Leg. XXXIX. LII. LIV.

(*) Gothofred. ibid. p. 109. Et tamen neque a castrensi seu armata militia prohibiti leg. LXV. neque a curia aut cohortali militia, leg. XLVIII. LXI. LXV.

(b) Iustin. nouell. XLV. Sunto decuriones, quemadmodum iam cohortalibus ante legibus expressum est; neque vllus religionis cultus tali eos fortuna eximito. --- Indigni tamen omni curiali exsiltunto honore. Et quia multa leges decurionibus priuilegia tribuunt, tum ne ictus fustium illis inferatur &c. nullo horum perfruuntor. --- Implento tam personalia quam patrimonialia munera, neque eos lex ab his eximat: Honore autem nullo perfruuntor, sed fortunam sustinento cum infamia.

de

de hæreticis. Cuius crebra mentio in AVGVSTINO [c] habetur, qui eam tamen raro ab illis exactam, sed deprecantibus catholicis sæpissime illis condonatam esse, significat.

IX. Ex sedibus suis, vrbibus & prouinciis quandoque pelli iussi Leg. XIII. XIV. XV. XVI. XVIII. XX. XXIX. XL. LII. LIII. LVII. LVIII. *de hæreticis.* Ita *Arium* & omnes, qui concilii *Nicæni* decretis sese opposuerint, a *Constantino* in exilium actos fuisse, auctor est SOZOMENVS [d]. AVGVSTINVS [e] dicit, *Constantinum Donatistas* exilio multasse, & sequentes imperatores omnes, si a *Iuliano* apostata discesseris, seueras aduersus illos le-

(c) Augustin. epist. LXVIII. ad Ianuar. p. 124. (p. 326. edit. Basil. MDLXIX.) Pœna decem librarum auri, quæ in hæreticos ab imperatoribus fuerat constituta &c. Id. epist. L. ad Bonifac. (p. 219. edit. Basil.) -- Si legem piissimæ memoriæ Theodosii, quam generaliter in omnes hæreticos promulgauit, vt quisquis eorum episcopus vel clericus vbilibet esset inuentus, decem libris auri mulctaretur &c. Vide sis epist. CLXVI. (vid. sub litt. seq. [e].) CLXVII. CLXXIII. Id. contr. Crescon. lib. III. c. XLVII. Quid aliud, nisi quod pars Donati iam sciret, se ad illam pœnam aurariam cum ceteris hæreticis pertinere &c. Id. contr. epist. Parmen. lib. I. c. XII. (tom. VII. p. 22. ed. Basil.) Aliorum imperatorum iustitiam legesque, quæ vehementes aduersus eos latæ sunt, quis ignorat? In quibus vna generalis aduersus omnes, qui christianos se dici volunt, & ecclesiæ catholicæ non communicant, sed in suis separatim conuenticulis congregantur, id continet, vt vel ordinator clerici, vel ipse ordinatus denis libris auri mulctentur.

(d) Sozomen. lib. I. c XX. ὑπερορίᾳ τε φυγῇ ζημιωθήσεσθαι προηγόρευσε τὸν ἐναντίον τῶν δεδογμένων ἐρχόμενον, ὡς διαφθείραντα τὰς θείας ὅρας. *Quod si quis decretis synodi refragaretur, eum* exilio damnandum esse *pronuntiauit, vtpote Dei iudicium conuellere conantem.*

(e) Aug. epist. CLII. ad Donatistas. Protulerunt litteras Constantini, ad vicarium Verinum datas, vbi eos grauiter detestatur, & propterea dicit, sic *exilio* relaxandos & furori suo dimittendos, quia iam Deus cœperat in illos vindicare --- quando eos vehementer execratus ideo iussit, vt de exilio dimitterentur, vt Deo iudice, sicut etiam cœperant, punirentur. Epist. CLXVI. p. 289. (p. 717. edit. Basil.) Constantinus prior contra partem Donati seuerissimam legem dedit. Hunc imitati filii eius talia præceperunt. Quibus succedens Iulianus, desertor Christi & inimicus, supplicantibus vestris, Rogatiano & Pontio, libertatem perditioni partis Donati permisit. Denique tunc reddidit basilicas hæreticis, quando templa dæmoniis, eo modo putans christianum nomen posse perire de terris, si vnitati ecclesiæ, de qua lapsus fuerat, inuideret, & sacrilegas dissensiones liberas esse permitteret. --- Huic successit Iouianus, qui quoniam cito mortuus est, nihil de rebus talibus iussit. Deinde Valentinianus, legite quæ contra vos iusserit. Inde Gratia-

ges

ges condidiſſe. Et *Iulianum* quidem diabolico aſtu eos reuocaſſe, quod chriſtianos, in diuerſas ſectas diuiſos, penitus ex mundo deleturum ſe ſperarit. *Honorius Iouinianum* in inſulam *Boam* deduci iuſſit, quemadmodum in lege, nominatim contra illum facta [*f*], in codice legimus. Et *Theodoſius* iunior *Neſtorium* exilio puniuit, vt hiſtorici [*g*] notant, poſtquam ſynodus *Epheſina* munus ei abdicaſſet.

X. MVLTIS in caſibus corporali etiam pœnæ, flagellationi & id genus aliis ſubiecti, antequam in exilium deportarentur Leg. XXI. LIII. LIV. LVII. *de hæreticis*, & Leg. IV. *Ne ſanctum baptiſma iteretur*.

XI. TANDEM in ſpecialioribus quibuſdam caſibus, legibus ſanguinis territi, quæ ſupplicio eos obnoxios fecerunt, quamquam ex ſummorum imperantium conniuentia vel eccleſiæ deprecatione rarius in effectum contra illos deductæ ſint. GOTHOFREDVS primam legem de ſummo ſupplicio hæreticorum a *Theodoſio* an. CCCLXXXII. contra *Encratitas*, *Saccophoros*, *Hydroparaſtatas* & *Manichæos* latam eſſe dicit, & nonam eſſe de *hæreticis*. Exinde multas iſtiuſmodi leges alias factas eſſe contra ſacerdotes hæreticorum, qui ſuperſtitionem ſuam contra interdictum legum exercere auſi ſint; Item contra procuratores poſſeſſionum, in quibus prohibiti hæreticorum conuentus eſſent agitati: Nec non contra eos, qui retinuiſſent & occultaſſent noxios eorum libros Leg. XV. XVI. XXXIV. XXXV.

nus & Theodoſius, legite, quando vultis, quæ de vobis conſtituerint. Quid ergo de filiis Theodoſii miramini, quaſi aliud in hac cauſſa ſequi debuerint, quam Conſtantini iudicium, per tot chriſtianos imperatores firmiſſime cuſtoditum? cetera.

(*f*) Cod. Theod. lib. XVI. tit. V. de hæreticis leg. LIII. Iouinianum ſacrilegos agere conuentus extra muros vrbis ſacratiſſimæ, epiſcoporum querela deplorat. Quare ſupra memoratum corripi præcipimus, & contuſum plumbo, cum ceteris ſuis participibus & miniſtris exilio coërceri: ipſum autem machinatorem in *inſulam Boam feſtina celeritate deduci.*

(*g*) Socrat. lib. VII c. XXXIV. *καὶ ἄχρι νῦν καθῃρημένος εἰς ἐξορίαν πεμφθεὶς εἰς τὴν Ὄασιν κατοικεῖ. Etiamnum depoſitus (Neſtorius) & in exilium miſſus Oaſin incolit.*
Euagr. lib. I. c. VII. *ὡς καὶ Ἰωάννην τὸν τῆς Ἀντιόχου πρόεδρον ταῦτα μηνύσαι, ἀειφυγίᾳ τε τὸν Νεστόριον καταδικασθῆναι. Vt Ioannes epiſcopus Antiochiæ hæc ad imperatorem retulerit*, & Neſtorius perpetuo exilio fuerit condemnatus.

XXXVI.

XXXVI. XXXVIII. XLIII. XLIV. LI. LIII. LIV. LVI. LXIII. *de hæreticis.*

PRAETER hasce leges & pœnas, quæ potissimum eorum adfecerunt personas, GOTHOFREDO diuersæ aliæ obseruantur, ad exstirpandam hæresin factæ. Nempe

I. LEGES, quibus doctores hæreticorum docere seu fidem insinuare vetiti, idque tam priuatis quam publicis locis, palam vel in secreto. Leg. III. V. XIII. XXIV. *de hæreticis*, et leg. II. *ne sanctum baptisma iteretur.*

II. LEGES, quibus hæretici publicas disputationes de religione coram coacta multitudine habere prohibiti. Leg. XLVI. *de hæreticis*, et lege I. II. III. *de his, qui super religione contendunt.*

III. LEGES, quibus episcopi, clerici, sacerdotes ab hæreticis ordinari, institui, & confirmari prohibiti. Leg. XII. XIV. XXI. XXII. XXIV. XXVI. XXVII. LVII. LVIII. LXV. *de hæreticis.*

IV. LEGES, quibus ita creati episcoporum vel clericorum nomina & priuilegia vsurpare vetiti. Leg. I. XXIV. XXVI. XXVIII. *de hæreticis.* Leg. II. & III. *de episcopis.* Leg. I. *ne sanctum baptisma iteretur.*

V. LEGES, quibus conuenticula & congregationes hæreticorum ad ritus suos celebrandos prohibitæ. Leg. IV. V. VI. X. XI. XII. XIV. XV. XIX. XX. XXI. XXVI. XXX. XLV. LII. LIII. LIV. LVI. LXV. *de hæreticis*; et Leg. VII. *ne sanctum baptisma iteretur.*

VI. LEGES, quibus hæretici ecclesias fabricare vel habere prohibiti. Leg. I. II. VI. VII. VIII. XII. XXX. LXV. *de hæreticis*, & leg. III. *de fide catholica.* Iisdemque ecclesiis quid donare vetiti Leg. LXV. *de hæreticis.* Et ecclesiæ eorum domusque & habitacula, in quibus docebant, fisco vindicatæ, Leg. III. IV. VIII. XII. XXI. XXX. *de hæreticis*; vel ecclesiis catholicis addictæ. Leg. XLIII. LII. LIV. LVII. LXV. *de hæreticis*, & leg. II. *ne sanctum baptisma iteretur.* Exceptis solis *Nouatianis*, quibus ecclesias suas suaque cœmiteria reliquit *Constantinus*, quod, licet essent schismatici, fidem tamen catholicam tuebantur. Leg. II. *de hæreticis.* SOCRAT. lib. II. c. XXX. lib. V. c. X. SOZOMEN. lib. VIII. c. I.

VII. LEGES, per quas feruis accufatio dominorum hæreticorum permiffa, & fugiendi ad ecclefiam catholicam poteftas vna cum præmio libertatis data Leg. XL. *de hæreticis*, & leg. IV. *ne fanctum baptifma iteretur.*

VIII. LEGES, per quas filiis hæreticorum bona paterna ademta, nifi ad ecclefiam catholicam redirent. Leg. VII. IX. XL. *de hæreticis.* Leg. VII. *ne fanctum baptifma iteretur.*

IX. LEGES, quibus libri hæreticorum quæri & comburi iuffi. Leg. XXXIV. & LXV. *de hæreticis.*

ITA diuerfas iftas pœnas breuiter enarrauimus, quas a tempore *Conftantini* ad *Theodofii* vfque & *Valentiniani III.* ætatem imperatores in hæreticos conftituerunt, quas eruditus lector vberius ac fufius fub fuo quamque titulo in codice *Theodofiano* ac *Iuftinianeo* legere poteft. Satis eft, aliquam earum epitomen heic dediffe, quæ non nihil lucis legibus ecclefiæ, adverfus eos factis, adfundere poterunt, quas nunc diftinctius exponere adgredimur, vtpote ad difciplinam ecclefiæ propius fpectantes.

§. VII.

Quemadmodum hæretici per difciplinam ecclefiæ tractati fuerint. Primo, *Anathemate perculfi de ecclefiaque proiecti.*

ET heic quidem primo loco obferuare poffumus, quod hærefis femper in maximis pofita fuerit criminibus, quorum homo chriftianus reus effe potuerit, quippe quæ defertio quædam fidei credita, & voluntaria quidem defertio, quæ res offenfionem tanto maiorem effecit. Hinc CYPRIANVS comparans crimen hæreticorum & fchifmaticorum cum crimine eorum, qui per vim perfecutionis in idololatriam prolapfi erant, „Peius hoc crimen (hærefis) eft, inquit [b], quam quod admififfe lapfi videntur; qui tamen in pœnitentia criminis conftituti, Deum plenis fatisfactionibus deprecantur. Heic ecclefia quæritur & rogatur; illic ecclefiæ repugnatur. Heic poteft neceffitas fuiffe; illic voluntas tenetur in fcelere. Heic qui lapfus eft, fibi tantum nocuit; illic qui hærefin vel fchifma facere conatus eft, multos fecum trahendo decepit. Heic

(b) Cyprian. de vnitat. ecclef. p. 117. (p. 84. edit. Fell. Amftelod. MDCC.)

„animæ

„animæ vnius est damnum; illic periculum plurimorum. Certe peccasse se hic & intelligit & lamentatur & plangit; ille „tumens in peccato suo, & in ipsis sibi delictis placens, a ma„tre filios segregat, oues a pastore sollicitat, Dei sacramenta „disturbat. Et quum lapsus semel peccauerit, ille quotidie „peccat. Postremo lapsus, martyrium postmodum consequu„tus, potest regni promissa percipere; ille, si extra ecclesiam „fuerit occisus, ad ecclesiæ non potest præmia peruenire„. Quod vltimum argumentum CYPRIANVS [i], AVGVSTINVS, & alii sæpe vigent, vt homines deterreant atque auocent a studio hæresis & schismatis. Et hoc ipsum innuit, hæreticos

(i) Vid. Cypr. ibid. p. 109. (p. 78. edit. cit.) Quisquis ab ecclesia segregatus adulteræ iungitur, a promissis ecclesiæ separatur. Nec peruenit ad Christi præmia, qui relinquit ecclesiam Christi; cetera. Ibid. p. 113. 114. (p. 81. edit. cit.) Tales etiamsi occisi in confessione nominis fuerint, macula ista nec sanguine abluitur. Inexpiabilis & grauis culpa discordiæ, nec passione purgatur. Esse martyr non potest, qui in ecclesia non est: ad regnum pervenire non potest, qui eam, quæ regnatura est, derelinquit. (Pag. 82. edit. Amstel.) Cum Deo manere non possunt, qui esse in ecclesia Dei vnanimes noluerint; ardeant licet flammis, & ignibus traditi, vel obiecti bestiis animas suas ponant; non erit illa fidei corona, sed pœna perfidiæ; nec religiosæ virtutis exitus gloriosus, sed desperationis interitus. Occidi talis potest, coronari non potest. Epist. LV. ad Antonian. p. 108. (p. 246. ed. Amstelod.) Vbi (apud hæreticos & schismaticos) etsi occisus propter nomen postmodum fuerit extra ecclesiam constitutus & ab vnitate atque caritate diuisus, coronari in morte non poterit. Ibid. p. 114. (p. 211. edit. cit.) Christi ecclesiam dissipantes, nec si occisi pro nomine foris fuerint, admitti secundum apostolum possunt ad ecclesiæ pacem, quando nec spiritus, nec ecclesiæ tenuerunt vnitatem. Vide sis etiam epist. LVII & LX. ad Cornelium.

August. contr. litter. Petilian. lib. II. c. XXIII. Si schisma fecisti, impius es: si impius es, vt sacrilegus morieris, quum pro impietate puniris: si vt sacrilegus morieris, quomodo tuo sanguine baptizaris? De baptismo lib. IV. c. XVII. Neque hoc baptisma (sanguinis) hæretico prodest, inquit (Cyprianus) si quamuis Christum confessus extra ecclesiam fuerit occisus, quia caritatem non habuisse conuincitur, de qua apostolus dicit: *Et si tradidero corpus meum &c.* Epist. CCIV. Foris ab ecclesia constitutus & separatus a compage vnitatis & vinculo caritatis, æterno supplicio punieris, etiamsi pro Christi nomine viuus incendereris. Hoc est enim, quod dicit apostolus, *Etsi tradidero &c.*

Chrysost. homil. XI. in Ephes. (p. 957. edit. Francof.) *ἀνὴρ δέ τις ἅγιος εἶπέ τι δοκοῦν εἶναι τολμηρὸν, πλὴν ἀλλ' ὅμως ἐφθέγξατο· τί δὴ τοῦτο ἐστιν; ὃ δὲ μαρτυρίου αἷμα ταύτην δύνασθαι ἐξαλεῖψαι τὴν ἁμαρτίαν ἔφησεν. Dixit vir quidam*

voluntario ſeſe auulſiſſe a communione eccleſiæ ſeque ipſos condemnaſſe (vti apoſtolus loquitur, & nonnulli veterum id intelligunt) voluntaria excommunicatione, ſiue ſeparatione ſui ab eccleſia. Verumtamen hoc non impediebat, quo minus, non obſtante iſtiuſmodi voluntaria ſeparatione, eccleſia ſolemne anathema contra illos pronuntiaret. Quomodo concilium *Nicænum* ſymbolum ſuum claudit anathema pronuntiando aduerſus eos omnes, qui doctrinæ in eo traditæ ſeſe oppoſuerint; & concilium *Gangrenſe* ſingulos canones anathemate terminat contra hæreticos *Euſtathianos*; & ſunt innumera exempla in tomis conciliorum, ad quæ fere abſurdum foret lectorem remittere, quum omnibus nota ſint, qui iſtos vnquam inſpexerunt.

§. VIII.

Secundo, ***Excluſi ab ingreſſu in eccleſiam per nonnullos, etſi non per omnes, canones.***

PERGIMVS itaque. Vbi ſemel formaliter erant excommunicati, quoad in animi obſtinatione perſiſterent, per quasdam diſciplinæ regulas ab ipſis infimis communionis eccleſiaſticæ priuilegiis excludebantur, adeo, vt ne ſermonem quidem vel ſcripturarum lectionem in miſſa catechumenorum audiendi haberent poteſtatem. Concilium *Laodicenum* [k] canonem habet huc ſpectantem, *Non debere hæreticos, in hæreſi permanentes, in eccleſiam ingredi.* Et probabile eſt, hanc regulam in ſeuera diſciplina quarumdam eccleſiarum fuiſſe obſeruatam. Neque tamen generalis regula fuit. Nam ſupra [*] ex *Africanis* & *Hiſpanicis* conciliis & diuerſis locis homiliarum CHRYSOSTOMI oſtendimus, libertatem datam fuiſſe hæreticis non minus quam iudæis & gentilibus intrandi eccleſiam & audiendi ſermonem ac ſcripturarum lectionem, quum id ad eorum faceret inſtitutionem. Neque fieri non poſſe credebant, vt hæretici in eccleſia conuerterentur, quemadmodum

ſanctus quiddam, quod magnam præ ſe fert audaciam; ſed tamen eſt eloquutus. Quid hoc eſt autem? Dixit, ne ſanguinem quidem martyrii poſſe delere hoc peccatum.

(k) Concil. Laodic. c. VI. *περὶ τȣ͂, μὴ συγχωρεῖν τοῖς αἱρετικοῖς εἰσιέναι εἰς τὸν οἶκον τȣ͂ Θεȣ͂.*

(*) Lib. XIII. c. I. §. II. vol. I. p. 2. ſeq.

Polemo,

Polemo, perditæ luxuriæ adolescens, ad frugem bonam perductus fuit in schola *Xenocratis*. Vbi enim vino grauis, sertis capite redimito, huius philosophi domum intrasset, præcepta eius (quæ de modestia ac temperantia eo ipso tempore dabat) auditurus, ita grauitate sermonis eius adfectus est, vt non tantum frugi discipulus eius, sed successor etiam in schola *Platonis* [*l*] euaderet. CHRYSOSTOMVM hoc modo multos ad agnoscendam *CHRISTI* diuinitatem perduxisse, dum sermones illius audire eis licuerit, narrant historici [*m*]. Et patres concilii *Valentini* in *Hispania* [*n*] hoc tamquam caussam adferunt, cur hæreticis & ethnicis episcoporum sermones & scripturarum lectionem audire permittant, quia hoc modo nonnullos ad fidem perductos esse, euidenter sciant. Vt adeo ecclesiam, quæ semper hominum ædificationi non destructioni operam dedit, videamus ita prudenter disciplinam suam instituisse, vt hæreticos ad frequentandam vnam cultus publici partem adle-

(*l*) Valer. Maxim. lib. VI. c. IX. p. 327. edit. Lugd. Batav. MDCXL. Perditæ luxuriæ Athenis adolescens Polemon, neque illecebris tantummodo, sed etiam ipsa infamia gaudens; quum e conuiuio non post occasum solis, sed post ortum surrexisset, domumque repetens Xenocratis philosophi patentem ianuam vidisset; vino grauis, vnguentis delibutus, sertis capite redimito, pellucida veste amictus, refertam turba doctorum hominum scholam eius intrauit: Nec contentus tam deformi introitu, consedit etiam, vt clarissimum eloquium, & prudentissima præcepta temulentiæ lasciuiis elideret. Orta deinde, vt par erat, omnium indignatione; Xenocrates vultum in eodem habitu continuit, omissisque, de quibus disserebat, de modestia ac temperantia loqui cœpit. Cuius grauitate sermonis resipiscere coactus Polemo, primum coronam capite detractam proiecit, paullo post brachium intra pallium reduxit, procedente tempore oris conuiualis hilaritatem deposuit; ad vltimum totam luxuriam exuit, vniusque orationis saluberrima medicina sanatus, ex infami ganeone maximus philosophus euasit.

(*m*) Sozom. lib. VIII. c. II. πλείστους δὲ τῶν αὐτοῦ ἀκουόντων ἐπ' ἐκκλησίας, εἰς ἀρετὴν ὠφέλησε, καὶ ὁμόφρονας αὐτῷ περὶ τὸ θεῖον ἐποίησε. *Multos, qui ipsum in ecclesia audirent, ad virtutis studium impulit, & in doctrina fidei, vt idem cum ipso sentirent, effecit.*

(*n*) Concil. Valent. c. I. Inter cetera hoc censuimus obseruandum, vt sacrosancta euangelia ante munerum illationem, in missa catechumenorum in ordine lectionum post legantur, quatenus salutaria præcepta domini nostri Iesu Christi, vel sermones sacerdotis, non solum fideles, sed etiam catechumeni & pœnitentes, & omnes, qui e diuerso sunt, audire licitum habeant. Sic enim pontificum prædicatione audita, nonnullos attractos ad fidem euidenter scimus.

xerit, quam pœnitentibus ac catechumenis ſuis frequentare conceſſit. Et ſi hæreticis hoc priuilegium aliquando denegatum fuit, peculiaris quædam & extraordinaria ratio id iuſſiſſe intelligitur.

§. IX.

Tertio, *Nemini licitum hæreticos & ſchiſmaticos, conuentus eorum frequentando, confirmare.*

NEQVE vero eadem ratio erat permittendi catholicis hæreticorum & ſchiſmaticorum conuentus frequentare; quia hoc non ad eos conuertendos, ſed potius in erroribus ſuis confirmandos valuiſſet: Et idcirco prohibitio hac in re acrior erat & vniuerſalior, Ne quis cum hæreticis in vllis officiis religioſis, & omnium minime in conuenticulis eorum ſe coniungeret, ſub pœna excommunicationis. Huc ſpectant canones apoſtolici [o]: *Epiſcopus, presbyter & diaconus, qui cum hæreticis orauerit tantummodo, communione priuetur: quod ſi & iis tamquam clericis aliquid operari permiſerit, deponatur.* Et rurſus [p], *Si quis clericus, aut laicus, ingreſſus fuerit in ſynagogam iudæorum vel hæreticorum, ad orandum, deponatur & ſegregetur.* Similem in modum concilium *Laodicenum* [q] ſtatuit: *Non concedendum eſſe, vt in cœmiteria, vel in ea, quæ dicuntur, martyria quorumuis hæreticorum, abeant ii, qui ſunt eccleſiæ, orationis vel venerationis gratia. Sed tales ſi ſint fideles, eſſe aliquantiſper excommunicatos: ſin autem pœnitentia ducantur, & ſe deliquiſſe confiteantur, ſuſcipi.* Et iterum [r]: *Non oportere vna cum hæreticis vel ſchiſmaticis orare.* Concilium quartum *Carthaginenſe* [s], *Hæreticorum cœtus*, inquit, *non eccleſia, ſed conciliabulum eſt.* Et [t], *Cum hæreticis nec orandum nec pſallendum. Catholicus,*

(o) Can. apoſt. XLV. ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, αἱρετικοῖς συνευξάμενος μόνον, ἀφοριζέσθω· εἰ δὲ καὶ ἐπέτρεψεν αὐτοῖς ὡς κληρικοῖς ἐνεργῆσαί, καθαιρείσθω.

(p) Ibid. c. LXV. Εἴ τις κληρικὸς, ἢ λαϊκὸς, εἰσέλθοι εἰς συναγωγὴν Ἰουδαίων ἢ αἱρετικῶν προσεύξασθαι, καθαιρείσθω καὶ ἀφοριζέσθω.

(q) Concil. Laodic. can. IX. Περὶ τοῦ μὴ συγχωρεῖν εἰς τὰ κοιμητήρια, ἢ εἰς τὰ λεγόμενα μαρτύρια πάντων τῶν αἱρετικῶν ἀπιέναι τοὺς τῆς ἐκκλησίας, εὐχῆς ἢ θεραπείας ἕνεκα· ἀλλὰ τοὺς τοιούτους, ἐὰν ὦσι πιστοὶ, ἀκοινωνήτους γίνεσθαι μέχρι τινός· μετανοοῦντας δὲ, καὶ ἐξομολογουμένους ἐσφάλθαι, παραδέχεσθαι.

(r) Ibid. can. XXXIII. Ὅτι οὐ δεῖ αἱρετικοῖς ἢ σχισματικοῖς συνεύχεσθαι.

(s) Concil. Carth. IV. c. LXXI.

(t) Ibid. can. LXXII.

in-

inquit concilium *Ilerdense* [u], *qui filios suos in hæresi baptizandos obtulerit, oblatio illius in ecclesia nullatenus recipiatur.* Intelligendum autem hoc est, vbi quis baptismum a catholico accipere poterat, & nihilominus ab hæretico eum recipere malebat, sine vlla, quæ ipsum vrgeret, sic faciendi necessitate. Alias enim, vt ex diuersis locis apud AVGVSTINVM [x] ostendimus, vrgente extrema necessitate, ab hæretico baptismus recipi potius poterat, quam vt quis sine illo diem suum obire cogeretur. Hoc pro vnitatis catholicæ violatione non habitum, neque ad hanc rem disciplina ecclesiæ respexit, quando hominibus interdixit, hæreticis, sponte se illis coniungendo baptismumque ab illis recipiendo, animum addere. CYRILLVS HIEROSOLYMITANVS hoc sensu [y] catechumenum suum præcipue odisse iubet omnia perfidorum hæreticorum conventicula. CHRYSOSTOMVS hæreticos comparat cum illis [z], qui monetam regis corrumpunt: etiamsi fidei vel minimam particulam subuertant, in totum tamen eos euangelium corrumpere, adeoque catholicis fugiendos esse, monet. Neminem vllam cum hæreticis amicitiam colere debere dicit. *Si dogmata*, inquit [a], *habent contraria, & propter hoc ipsum non convenit cum illis misceri.* Et addit, non minus crimen esse, ecclesiam discindere in schisma, quam delabi in hæresin, quia id ecclesiam gentilium ludibrio exponat. Vnde etiam celebre il-

(u) Concil. Ilerd. c. XIII. Vid. Hieron. dialog. cum Lucifer. c. V. Sciens ab hæreticis baptizatus, erroris veniam non meretur.

(x) Aug. de bapt. lib. I. c. II. lib. VI. c. V. lib. VII. c. LII. cit. cap. I. §. IV. sub litt. (d) (e) (f) pag. 15. 16.

(y) Cyrill. catech. IV. §. XXIII. *ἐξαιρέτως μίσει πάντα τὰ συνέδρια τῶν παρανόμων αἱρετικῶν.*

(z) Chrysost. in Galat. I. p. 972. (p. 739. edit. Francof.) *καθάπερ ἐν τοῖς βασιλικοῖς νομίσμασιν ὁ μικρὸν τῆ χαρακτῆρος περικόψας, ὅλον τὸ νόμισμα κίβδηλον εἰργάσατο· ὅτω καὶ τῆς ὑγιᾶς πίστεως καὶ τὸ βραχύτατον ἀνατρέψας, τῷ παντὶ λυμαίνεται, ἐπὶ τὰ χείρονα προϊὼν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς. Quemadmodum in moneta regia, qui paullum aliquid amputarit de impressa imagine, totum numisma reddit adulterinum: ita quisquis sanæ fidei vel minimam particulam subuerterit, in totum corrumpitur, ab hoc initio semper ad deteriora procedens.*

(a) Chrysost. homil. XI. in Ephes. p. 1108. (p. 960. edit. Francof.) *εἰ μὲν γὰρ καὶ δόγματα ἔχουσι ἐναντία, καὶ διὰ τῦτο ὀ προσήκει ἐκείνοις ἀναμίγνυσθαι.*

lud

lud dictum CYPRIANI [*b*], quod ne ſanguis quidem martyrii poſſit delere hoc peccatum, vrget ſtatimque ſubiungit: *Dic mihi, quam ob cauſſam es martyr? An non propter CHRISTI gloriam? Qui pro Chriſto animam prodegiſti, quid popularis eccleſiam, pro qua Chriſtus ſuam profudit animam?* Ita veteres impedire adlaborabant, quo minus fideles hæreticis ac ſchiſmaticis, conuentus eorum frequentando, animum adderent eoſque in erroribus confirmarent.

§. X.

Quarto, *Nemini edere vel conuerſari cum hæreticis, vel eorum munera recipere, vel ſcripta retinere, vel contrahere cum illis matrimonium.*

ERANT multæ aliæ turpitudinis ac odii notæ, hæreticis per leges eccleſiaſticas pariter ac imperiales inuſtæ, vt homines tanto magis illos horrerent atque reformidarent. Nemini ne edere quidem cum illis in conuiuio vel familiariter conuerſari licitum. Nemo eorum recipere poterat eulogias aut munera feſtiualia; vel legere ac retinere eorum ſcripta, ſed ea manifeſtare debebat atque comburere. Nemini matrimonium cum illis contrahere, vel neceſſitudinem coniungere permittebatur, niſi ad eccleſiam catholicam ſe redituros promitterent. Quoad in hæreſi perſiſterent, nomina eorum de diptychis eccleſiæ deleta erant. Et ſi in hæreſi morerentur, nulla pſalmodia, nec vlla ſolemnitas alia in exſequiis eorum adhibebatur; nulla pro iis fiebat oblatio, nulla eorum in ſolemni eccleſiæ officio commemoratio. Quando autem de hiſce rebus fuſius diſſeruimus, vbi vſitatam eccleſiæ cum hominibus excommunicatis agendi rationem deſcripſimus generatim [*], ſatis erit, hæc diuerſa momenta hoc loco vel digito indicaſſe, quia iſtæ pœnæ hæreticis non fuerunt peculiares, ſed ad omnes, cenſuræ excommunicationis ſubiacentes, ſpectauerunt.

(*b*) Ibid. p. 1107. (p. 917. edit. cit.) *ὃ δὲ μαρτυρίου αἷμα ταύτην δύνασθαι ἐξαλείφειν τὴν ἁμαρτίαν ἔφησεν· εἰπὲ γάρ μοι, τίνος ἕνεκεν μαρτυρεῖς; οὐ διὰ τὴν δόξαν τοῦ χριστοῦ; ὁ τοίνυν τὴν ψυχὴν προϊέμενος ὑπὲρ τοῦ χριστοῦ, πῶς τὴν ἐκκλησίαν πορθεῖς, ὑπὲρ ἧς τὴν ψυχὴν προήκατο ὁ χριστός;*

(*) Cap. II. §. XI. pag. 95. ſeq.

§. XI.

§. XI.

Quinto, *Hæreticis non permissum in caussa quadam ecclesiastica aduersus aliquem catholicum testari.*

VERVMTAMEN duæ huius generis res sunt, de quibus paullo distinctius heic loqui non inconsultum fuerit. 1. Quod per leges ecclesiasticas æque ac ciuiles hæretici facti fuerint infames, eorumque testimonium in nulla caussa ecclesiastica admitti debuerit. *Ad testimonium dicendum*, inquiunt canones *apostolici* [c], *aduersus episcopum, ne recipiatis hæreticum.* Et concilium *Carthaginense* [d] ait: *Quærendum in iudicio, cuius sit conuersationis & fidei is qui accusat, & is qui accusatur.* In codice *Africano* duo habentur canones in rem præsentem, quorum alter omnes excommunicatos [e], (sub quibus hæretici comprehenduntur,) ad accusationem admitti vetat, quoad in excommunicatione sint constituti. Et alter diserte nominat hæreticos [f] inter plures alios, quos ad accusanda publica crimina leges publicæ non admittant: cuiusmodi ibi dicuntur esse servi & liberti aduersus dominos suos; histriones ac turpitudinibus subiectæ personæ; iudæi & pagani; & omnes, quorum testimonium per leges imperii reiiciebatur: nisi forte ad caus-

(c) Can. apost. c. LXXV. *Εἰς μαρτυρίαν τὴν κατὰ ἐπισκόπε αἱρετικὸν μὴ προσδέχεσθε.*

(d) Conc. Carth. IV. can. XCVI.

(e) Cod. Afric. can. CXXVIII. *Ἤρεσε πᾶσιν, ἐπειδὴ τοῖς ἀνωτέροις τῶν συνόδων ψηφίσμασι περὶ προσώπων κληρικῶν, τῶν μὴ ὀφειλόντων εἰς κατηγορίαν προσδεχθῆναι, ὡρίσθη, καὶ ἐκ ἐπεξειργάσθη, ποῖα πρόσωπα μὴ προσδεχθῶσι· διὰ τῦτο ὁρίζομεν, τῦτον ὀρθῶς πρὸς κατηγορίαν μὴ εἰσδέχεσθαι, ὅστις, μετὰ τὸ ἀπὸ κοινωνίας γενέσθαι, ἐν αὐτῷ ἔτι τῷ ἀφορισμῷ ὑπάρχει, εἴτε κληρικὸς εἴη, εἴτε λαϊκὸς, ὁ κατηγορῆσαι βυλόμενος. Placuit omnibus, quoniam superiorum conciliorum decretis, de personis, quæ admittendæ non sint ad accusationem clericorum, iam constitutum est, & quæ personæ non admitterentur, non expressum est: idcirco definimus, eum rite ad accusationem non admitti, qui, posteaquam excommunicatus fuerit, in ipsa adhuc excommunicatione constitutus, siue sit clericus, siue laicus, accusare voluerit.*

(f) Ibid. can. CXXIX. *Ὁμοίως ἤρεσεν, ἵνα πάντες οἱ δῦλοι, καὶ οἱ ἴδιοι ἀπελεύθεροι, εἰς κατηγορίαν μὴ δεχθῶσι· καὶ πάντες, ὡς πρὸς κατηγορητέα ἐγκλήματα οἱ δημόσιοι νόμοι ὀ προσδέχονται· πάντες ἔτι μὴν, οἱ τοῖς τῆς ἀτιμίας σπίλοις ἐῤῥαντισμένοι, τῦτ᾽ ἔστι μῖμοι, καὶ ὅσα τοῖς αἰσχρότησιν ὑποβέβληνται πρόσωπα, αἱρετικοὶ ἔτι μὴν, εἴτε ἕλληνες, εἴτε ἰεδαῖοι· πλὴν ὅμως πᾶσιν, οἷς ἡ τοιαύτη κατηγορία ἀρνεῖται, ἐν ταῖς ἰδίαις αἰτίαις τὴν τῦ κατηγορεῖν ἄδειαν μὴ ὀφείλειν ἀρ-*

ſas proprias ſpectaret, in quibus cuilibet ius adminiſtrandum & nemini non alterum accuſare permittendum erat. Eadem iuſta diſtinctio a concilio generali *Conſtantinopolitano* [g] adhibetur. Poterat aliquis priuatam querelam habere aduerſus epiſcopum, vtpote detrimento aliquo, vel iniuria aliqua ab ipſo adfectus. In eiuſmodi accuſatione accuſator audiendus erat, nec eius perſona nec religio examinanda. Oportebat enim epiſcopum omnibus modis liberam cuſtodire conſcientiam, & eum, qui ſibi iniuriam factam eſſe dicebat, cuiuſcumque eſſet religionis, ius ſuum conſequi. Si autem eſſet crimen eccleſiaſticum, quod epiſcopo intendebatur, tunc examinari perſonas accuſatorum oportebat; vt primum quidem hæreticis non liceret orthodoxos epiſcopos pro rebus eccleſiaſticis accuſare; nec vllis aliis, qui ab eccleſia ob aliquas cauſſas prius condemnati & eiecti vel excommunicati erant, ſiue ex clero, ſiue ex laicorum ordine, priuſquam proprium crimen abſterſiſſent. GOTHOFREDVS quidem addubitat, an vlla lex in codice *Theodoſiano* reperiatur, quæ hæreticos a dando teſtimonio ſic alienos eſſe iubeat: Etſi enim in eo lex *Valentiniani* exſtet, bis recitata [h] ſub diſtinctis titulis, qua, quales teſtes eſſe debeant, de-

---

niſtrari. Item placuit, vt omnes ſerui, vel proprii liberti ad accuſationem non admittantur; vel omnes, quos ad accuſanda publica crimina leges publicæ non admittunt: omnes etiam infamiæ maculis adſperſi, id eſt hiſtriones, ac turpitudinibus ſubiectæ perſonæ, hæretici etiam, ſiue pagani, ſeu iudæi: ſed tamen omnibus, quibus accuſatio denegatur, in cauſſis propriis accuſandi licentia non neganda.

(g) Concil. Conſtantinop. can. VI. (tom. II. conc. p. 950.) *εἰ μέν τις οἰκείαν τινὰ μέμψιν, τῦτ' ἔςιν, ἰδιωτικὴν ἐπαγάγοι τῷ ἐπισκόπῳ, ὡς πλεονεκτηθεὶς, ἢ ἄλλο τι παρὰ τὸ δίκαιον παρ' αὐτῦ πεπονθώς· ἐπὶ τῶν τοιούτων κατηγοριῶν μὴ ἐξετάζεσθαι, μήτε πρόσωπον τῦ κατηγόρυ, μήτε τὴν θρησκείαν· χρὴ γὰρ παντὶ τρόπῳ τό, τε συνειδὸς τῦ ἐπισκόπυ ἐλεύθερον εἶναι, καὶ τὸν ἀδικεῖσθαι λέγοντα, οἵας ἂν ᾖ θρησκείας, τῶν δικαίων τυγχάνειν· εἰ δὲ ἐκκλησιαστικὸν εἴη τὸ ἐπιφερόμενον ἔγκλημα τῷ ἐπισκόπῳ, τότε δοκιμάζεσθαι χρὴ τῶν κατηγορύντων τὰ πρόσωπα· ἵνα πρῶτον μὲν* αἱρετικοῖς μὴ ἐξῇ κατηγορίας κατὰ τῶν ὀρθοδόξων ἐπισκόπων ὑπὲρ ἐκκλησιαςικῶν πραγμάτων ποιεῖσθαι· -- *ἔπειτα δὲ καὶ εἴ τινες ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας ἐπὶ αἰτίαις τισὶ προκατεγνωσμένοι εἶεν καὶ ἀποβεβλημένοι, ἢ ἀκοινώνητοι, εἴτε ἀπὸ κλήρυ, εἴτε ἀπὸ λαϊκῦ τάγματος· μηδὲ τύτοις ἐξεῖναι κατηγορεῖν ἐπισκόπυ, πρὶν ἂν τὸ οἰκεῖον ἔγκλημα πρότερον ἀποδύσωνται.*

(h) Cod. Theod. lib. XI. tit. XXXIX. de fide teſtium leg. XI. Hi qui ſanctam fi-

cla-

claretur; vtrobique tamen de apostatis tantum, non de hæreticis intelligendam eam esse existimat. Certum autem est, in codice *Iustinianeo* [i] hanc ipsam legem hæreticis applicari, eosque a testimonio dicendo reiicere. Et *Iustinianus* ipse duas leges tulit, ad hunc antiquæ istius legis sensum confirmandum. Harum in vna [k] ita sanxit: *Quoniam multi iudices in dirimendis litigiis nos interpellauerunt, nostro indigentes oraculo, vt ei referretur, quid de testibus hæreticis statuendum sit, vtrumne accipiantur eorum testimonia, an respuantur: sancimus, contra orthodoxos quidem litigantes nemini hæretico, vel his etiam, qui iudaicam superstitionem colunt, esse in testimonio communionem; siue vtraque pars orthodoxa sit, siue altera. Inter se autem hæreticis vel iudæis, vbi litigandum existimauerint, concedimus fœdus permixtum, & dignos litigatoribus testes introducere: Exceptis scilicet his, quos vel Manichaicus furor, cuius partem & Borboritas esse manifestum est, vel pagana superstitio detinet: Samaritis nihilo minus, & qui illis non absimiles sunt, Montanistis & Tascodrogitis & Ophitis; quibus pro reatus similitudine omnis legitimus actus interdictus est.* Et huius decreti in nouella quadam [l] mentionem facit illudque confirmat. Vtrum vero *Iustinianus* primus fuerit, qui hanc legem tulit in republica aduersus hæreticos, vti GOTHOFREDVS statuit, an non fuerit, id ipsum non magnopere refert. Certum est, eiusmodi regulam in ecclesia iam pridem obtinuisse. AVGVSTINVS enim in gratiam *Secundini*, presbyteri cuiusdam *Germanicianensis*, diœcesi suæ subiecti, eam adlegat [m], *Hæreticorum*, inquiens, *accusationes contra catholicum presbyterum admittere nec possumus, nec debemus.* Et hoc modo iterum in caussa *Ceciliani* episcopi *Carthaginensis*, quem multorum criminum insimulauerant *Donatistæ*, pronuntiat: *Ipsa pietas* [n],

dem prodiderint & sacrum baptisma profanarint, a consortio omnium segregati, sint a testimoniis alieni &c. Idem repetitur lib. XVI. tit. VII. de apostatis leg. IV.

(i) Cod. Iustin. lib. I. tit. VII. de apostatis leg. III. Hi, qui sanctam fidem prodiderunt & sanctum baptisma *hæretica superstitione* profanarunt, a consortio omnium segregati a testimonis alieni sint.

(k) Cod. Iustin. lib. I. tit. V. de hæreticis leg. XXI.

(l) Nouell. XLV. c. I. Hæreticos perhibere testimonium prohibuimus, quando orthodoxi inter alterutros litigant, cetera.

(m) Aug. epist. CCXII. ad Pancarium.

(n) Aug. epist. L. ad Bonifacium.

veritas, caritas, non permittit contra Cæcilianum eorum hominum admittere testimonia, quos in ecclesia non videmus. Et multo ante ipsum ATHANASIVS [o] pro se eam adlegat. Quum enim de sacro calice per *Macarium* presbyterum suum confracto accusaretur, vrgebat, accusatores suos *Meletianos*, eisque vtpote schismaticis & ecclesiæ inimicis nullam fidem habendam esse. Quamplurimæ istiusmodi regulæ a GRATIANO [p] collectæ sunt ex veterum pontificum *Romanorum* epistolis, quæ licet spuriæ sint, tamen hac cognita praxi ecclesiæ fundantur, Quod testimonium hæretici aduersus catholicum non admittendum sit in caussa ecclesiastica: quam rem in antecedentibus adlegationibus plenissime euictam vidimus.

§. XII.

Sexto, *Hæreticis in paterna hæreditate succedere non permissum.*

ALTERVM, quod heic obseruari meretur, est, Quod per leges ecclesiæ omnes homines, aut certe ecclesiastici, hæresin infirmare debuerint, pertinacibus eius defensoribus negando istiusmodi temporalia beneficia & priuilegia, quæ illis negare in ipsorum esset potestate. Ita exempli gratia concilium III. *Carthaginense* [q] canonem habet: *Vt episcopi vel clerici in eos, qui catholici christiani non sunt, etiamsi consanguinei fuerint, nec per donationes, nec per testamentum, rerum suarum aliquid conferant.* Et lex civilis huic decreto robur addit, omnes hæreticos reddendo intestabiles, hoc est testamenti condendi vel ex testamento capiendi ius iis denegando, quemadmodum supra (§. VI.) vidimus, vbi de ciuilibus, contra illos factis, sanctionibus sumus loquuti.

§. XIII.

Septimo, *Nemini hæretico locum inter clericos habere permissum post reditum ad ecclesiam suam.*

ALIA huiusmodi lex erat, quæ eos sacro ecclesiæ ministe-

(o) Athanas. apol. ad Constant. tom. I. p. 731. (p. 133. edit. Paris. MDCXCVIII.) Μελετιανοὶ μὲν γάρ εἰσιν οἱ κατηγοροῦντες, καθόλου πιστεύεσθαι μὴ ὀφείλοντες· σχισματικοὶ γὰρ καὶ ἐχθροὶ τῆς ἐκκλησίας γεγόνασιν.

(p) Gratian. causs. III. quæst. IV. & V.

(q) Concil. Carth. III. c. XIII. Vid. cod. African. c. XXII. Μηδὲν διὰ δωρεᾶς τῶν οἰκείων πραγμάτων, ὡς εἴρηται, τοὺς ἐπισκόπους ἢ κληρικοὺς τούτοις συνεισάγειν.

rio

rio initiari vetabat, qui vel in hæresi baptizati erant, vel post baptismum, in ecclesia catholica acceptum, defecerant. Recipi permittebantur tamquam pœnitentes laici, ad nullam autem ecclesiasticam dignitatem in vllo clericalis functionis ordine eos fas erat admittere. Verum hoc pars disciplinæ erat, quæ custodiri poterat, vel prætermitti, prout moderatorum ecclesiasticorum prudentia ecclesiæ vtile ac salutare esse iudicabat. Adeoque licet concilium *Illiberritanum* [r] & alia quædam huic regulæ insistant, concilio tamen *Nicæno* in caussa *Nouatianorum*, & patribus *Africanis* in caussa *Donatistarum* eam migrare placuit, vt hosce schismaticos ad reuertendum ad ecclesiæ vnitatem inuitarent. Sed hanc rem hoc loco tantum attingimus, quia aliis occasionibus eam plenius ab vtraque parte considerauimus in præcedentibus huius operis partibus [*], quo lectorem nostrum remittimus.

§. XIV.

Octauo, *Nullum ordinari licitum, qui quempiam in familia sua haberet fidei catholicæ haud addictum.*

ALIAM quoque regulam notauimus, quæ ad rem præsentem attinet, quæ erat; Vt nullus ordinaretur episcopus, presbyter vel diaconus, qui non prius omnes, qui in eius domo erant, christianos catholicos fecisset. Regula hæc est, quam in concilio tertio *Carthaginensi* [s], cui interfuit *Augustinus*, invenimus. Neque dubium est, eam præcipue contra *Donatistas* spectasse, tametsi æqualiter omnes adfecerit hæreticos, iudæos & paganos, omnesque, qui conniuendo illis occultum incitamentum præberent: quum absurdum esse crederetur, eos ad regimen ecclesiæ euehere, qui non satis studii ac operæ adhibuissent ad praxin veræ religionis inter priuatos parietes & in omnibus suis tuendam. Et quum hæc regula ad debilitandam

(r) Concil. Illiberrit. c. LI. Ex omni hæresi qui ad nos fidelis venerit, minime est ad clerum promouendus: vel si qui sunt in præteritum ordinati, sine dubio deponentur.

(*) Lib. IV. c. III. §. XII. vol. II. p. 137. 138. Et *Scholastic. hist. of bapt.* part. II. chap. IV.

(s) Concil. Carth. III. c. XVIII. Vt episcopi, presbyteri & diaconi non ordinentur, priusquam omnes, qui sunt in domo eorum, christianos catholicos fecerint.

hæresin directe spectaret, nos heic eius facimus mentionem tamquam partis antiquæ disciplinæ, dignæ omnino, quæ a nobis obseruetur.

§. XV.

Caussam suam ad iudicem hæreticum deferre, sub pœna excommunicationis interdictum catholicis.

NEC silentio aliam regulam concilii *Carthaginensis* quarti præterire possumus, quæ habet [t]: *Catholicus, qui caussam suam, siue iustam, siue iniustam, ad iudicium alterius fidei iudicis prouocat, excommunicetur.* Hæc quidem regula iudices hæreticos non priuat munere suo, nec eorum decisiones irritas & nullas declarat, quando respublica eis iudicium permittere consultum ducebat, quemadmodum nonnumquam sub *Constantio* & *Valente* aliisque hæreticis imperatoribus factum est. Nam ecclesia nullam potestatem habebat hoc in casu, qui ad ciuilem & non ad ecclesiasticam spectabat potestatem, quemadmodum supra [*] ostendimus. Habebat autem ecclesia potestatem omnibus membris suis iniungendi, vt ne caussas suas ad iudicem hæreticum deferrent, idque ex iusta quadam analogia ad regulam illam apostolicam, quæ christianos, negotium habentes aduersus alios, iudicio experiri sub infidelibus vetat. Et hæc vna ratio erat infirmandi hæresin in summi ordinis hominibus: Et hanc ob rationem, par est credamus, ecclesiam id iniunxisse, vt hæreticos reprimeret, adigendo catholicos controuersias domesticas inter se finire, nec vllum consortium habere cum hæreticis & infidelibus.

§. XVI.

Quantum pœnitentiæ tempus hæreticis resipiscentibus constitutum fuerit.

SPECTAVIMVS hactenus pœnas, hæreticis infligi solitas, in mentis suæ obstinatione & peruersitate pergentibus ac communioni ecclesiæ insultantibus. Nunc ecclesiæ disciplinam erga illos & agendi cum ipsis rationem considerabimus, vbi animum resipiscendi & ad vnitatem fidei reuertendi proderent. Iam quum hæresis in maximis criminibus poneretur, congru-

(t) Concil. Carth. IV. c. LXXXVII.

(*) Cap. II. §. V. pag.

um

um pœnitentiæ tempus hæreticis iniungi ſolebat. Concilium *Illiberritanum* [u] decem annis pœnitentiam agere iubet eos, qui, quum de eccleſia catholica ad aliquam hæreſin tranſierint, ruiſus ad eccleſiam redeant, criminis ſui facientes confeſſionem. Tantum de infantibus exceptionem admittit, quia non ſuo, ſed parentum ſuorum vitio peccarint: quam ob cauſſam ſine mora recipi eos iubet. Concilium *Romanum*, ſub *Felice* [x] habitum peculiarem notam apponit epiſcopis, presbyteris ac diaconis, qui per hæreticos rebaptizari ſe paſſi fuerant, quia hoc nihil aliud erat, quam ipſo facto chriſtianiſmum negare, & profiteri ſe fuiſſe paganos. Iſtis communio inter ipſos catechumenos per omnem vitam negabatur, & in ipſa mortis hora non niſi communio laica reddebatur. Aliis [y] eadem pœnitentia iniungitur, quam concilium *Nicænum* lapſis imponit, niſi vel metus vel periculi habeant excuſationem. Si vero pueri [z] eſſent, ignorantia & immatura ætas eorum pœnitentiæ tempus imminuere eoſque citius communioni reſtituere poterat. Concilium *Agathenſe* [a] hunc pœnitentiæ terminum vniuerſaliter in gratiam omnium eorum, qui in hæreſin lapſi fuerint, contrahit & ad tres tantum annos reducit. Quamvis enim antiqui canones longiorem pœnitentiam iniungant, hanc tamen ſeueritatem mitigandam & conditiones reconciliationis paullo faciliores reddendas, cenſebat. Concilium

(u) Concil. Illiberrit. can. XXII. Si quis de catholica eccleſia ad hæreſin tranſitum fecerit, rurſuſque ad eccleſiam recurrerit — decem annis agat pœnitentiam, cui poſt decem annos præſtari communio debet. Si vero infantes fuerint tranſducti, quia non ſuo vitio peccauerunt, incunctanter recipi debent.

(x) Concil. Roman. an. CCCCLXXXVII. can. II. Ad exitus ſui diem in pœnitentia (ſi reſipiſcunt) iacere conueniet: nec oratione non modo fidelium, ſed nec catechumenorum omnimodis intereſſe, quibus communio Laica tantum in morte reddenda eſt.

(y) Ibid. can. III.

(z) Ibid. c. IV. Pueris autem, quibus ignorantia ſuffragatur ætatis, aliquamdiu ſub manus impoſitione detentis, reddenda communio eſt: Nec eorum exſpectanda pœnitentia, quos excipit a coërcitione cenſura.

(a) Conc. Agath. c. LX. Lapſis, id eſt, qui in catholica fide baptizati ſunt, ſi præuaricatione damnabili poſt in hæreſin tranſierint, grandem redeundi difficultatem ſanxit antiquitas. Quibus nos, annorum multitudine breuiata, pœnitentiam biennii imponimus, vt præſcripto biennio, tertio ſine relaxatione ieiunent, & eccleſiam ſtudeant frequentare &c.

Epa-

Epaonense [*b*] repetit ac confirmat hoc decretum, cum paullum variante vnius clausulæ lectione, qua tempus pœnitendi ad solum biennium reducitur.

§. XVII.

Quemadmodum hoc variarit pro ætate, statu & conditione diuersorum hæreticorum.

Ex quibusdam ante memoratorum canonum apparet, magnum discrimen in termino pœnitentiæ hæreticis iniungendo adhiberi consueuisse, respectu habito ad ætatem ita peccantium. Pueri mitius tractabantur, ob ignorantiam & maturioris iudicii defectum, quam quidem adulta ætate homines. Idem quoque discrimen in aliis istiusmodi casibus factum obseruari licet. Qui baptizati erant & educati in fide catholica, seuerius tractabantur, si postea ecclesiam desererent & in hæresin delaberentur, maxime vero in istiusmodi hæresin, quæ nouum baptisma recipere ipsos compelleret. Ante memorati canones ad desertores præcipue pertinent; & in primis canon ille *Felicis* in concilio *Romano*, ad eos, qui in hæresi erant rebaptizati. De quibus leges tam ciuiles quam ecclesiasticæ cum maiori indignatione ac seueritate loquuntur; istæ quidem omnium rebaptizantium bona fisco adiudicantes & personas multantes exilio; hæ autem rebaptizatos longum pœnitentiæ cursum absoluere iubentes, si ad ecclesiæ communionem denuo admitti cupiant; qua de re lector plura inuenire potest in libro quodam antecedente [*], vbi de iteratione baptismatis ex instituto disseruimus. Contra ea, qui nati & baptizati inter hæreticos erant, illi propter rerum suarum difficultatem & opinionum præiudicatarum, naturaliter inde exsistentium, magnitudinem, longe indulgentius ac lenius habebantur. Expressis verbis hoc AVGVSTINVS [*c*] in epistola quadam ad *Vincentium*, episcopum inter *Donatistas*, adserit. *Ecclesia*, inquit, *aliter tractat illos, qui eam deserunt, si hoc ipsum pœnitendo corrigant; aliter illos, qui in ea nondum fuerunt, & tunc primum eius pacem accipiunt: Illos amplius humiliando, istos lenius suscipiendo, vtrosque diligendo vtrisque sanandis*

(*b*) Concil. Epaon. c. XXIX. Præscripto biennio tertia die sine dilatione ieiunent &c.

(*) Lib. XII. cap. V. §. VII. vol. IV. p. 408.

(*c*) August. epist. XLVIII. p. 71. (tom. II. opp. p. 191. edit. Basil. MDLXIX.)

ma-

materna caritate seruiendo. Sic iterum in libro *de vnico baptismo* [d] contra *Petilianum*: *Nec illud sine distinctione praeterimus, vt humiliorem agant paenitentiam, qui iam fideles ecclesiam catholicam deseruerunt, quam qui in illa nondum fuerunt. Nec ad clericatum admittuntur, siue ab haereticis rebaptizati sint, siue prius suscepti ad illos redierint, siue apud illos clerici vel laici fuerint.* Haec distinctio in primis obseruata est ab synodis *Africanis*, respectu eorum, qui infantes inter *Donatistas* baptizati erant. In concilio *Carthaginensi* an. CCCXCVII. habito, quod in codice *Africano* [e] descriptum exstat, de infantibus, qui apud *Donatistas* baptizarentur, consultatio instituebatur, anne placeret, ne, quod suo non fecissent iudicio, quum ad ecclesiam Dei conuerterentur, parentum illos error impediret, quo minus ad sacrum ministerium provehcrentur. Et in concilio proximo [f] hoc approbatum, & decretum adeo in eorum gratiam factum esse legimus. Con-

(d) Aug. de vnico baptism. c. XII.

(e) Cod. Afric. c. XLVII. Ἤρεσεν, ἵνα ἐρωτήσωμεν τοὺς ἀδελφοὺς καὶ συνιερεῖς ἡμῶν Σιρίκιον καὶ Σιμπλικιανὸν περὶ μόνων τῶν νηπίων, τῶν παρὰ τοῖς Δονατισταῖς βαπτιζομένων, μήπως τοῦτο, ὅπερ οἰκείᾳ προθέσει οὐκ ἐποίησαν, τῇ τῶν γονέων πλάνῃ, ἐμποδίσῃ αὐτοῖς πρὸς τὸ μὴ προκόπτειν εἰς ὑπουργίαν τοῦ ἁγίου θυσιαστηρίου, ὅταν πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν προθέσει ἐπιστρέψωσι. *De Donatistis placuit, vt consulamus fratres & consacerdotes nostros Siricium, & Simplicianum, de solis infantibus, qui baptizantur penes eosdem: ne, quod suo non fecerunt iudicio, quum ad ecclesiam Dei salubri proposito fuerint conuersi, parentum illos error impediat, ne promoueantur sacri altaris ministri.*

(f) Ibid. c. LVII. ἐπειδὴ ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ συνόδῳ ὁρισθὲν μέμνηται ἅμα ἐμοὶ ἡ ὑμετέρα ὁμοψυχία, ὥστε τοὺς παρὰ τοῖς Δονατισταῖς μικροὺς βαπτιζομένους, μηδέπω δυναμένους γινώσκειν τῆς πλάνης αὐτῶν τὸν ὄλεθρον, μετὰ τὸ εἰς χεῖραν λογισμοῦ δεκτικὴν παραγενέσθαι, ἐπιγνωσθείσης τῆς ἀληθείας, τὴν φαυλότητα ἐκείνων βδελυττομένους πρὸς τὴν καθολικὴν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν τὴν ἀνὰ πάντα τὸν κόσμον διακεχυμένην, τάξει ἀρχαίᾳ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῆς χειρὸς ἀναδεχθῆναι, τοὺς τοιούτους ἐκ τοῦ τῆς πλάνης ὀνόματος μὴ ὀφείλειν ἐμποδίζεσθαι εἰς τάξιν κληρώσεως, ὁπότε τὴν ἀληθινὴν ἐκκλησίαν ἰδίαν ἑαυτῶν ἐλογίσαντο, τῇ πίστει προσερχόμενοι, καὶ ἐν αὐτῇ τῷ Χριστῷ πιστεύσαντες, τῆς τριάδος τὰ ἁγιάσματα ὑπεδέξαντο. *Quoniam superiori concilio statutum esse mecum recognoscit vnanimitas vestra, vt hi, qui apud Donatistas paruuli baptizati sunt, nondum scire valentes erroris eorum interitum: & posteaquam ad aetatem rationis capacem peruenerunt, agnita veritate falsitatem eorum abhorrentes, ad ecclesiam Dei catholicam, per vniuersum mundum diffusam, ordine antiquo, per manus impositionem recepti sunt, debere talibus suscipiendum munus clericatus non impedire nomen erroris, quum veram ecclesiam illorum putauerint, ad fidem accedendo, & ibi Christo crediderint & trinitatis sacramenta perceperint.*

cilium *Nicaenum* [g] eamdem indulgentiam clericis *Nouatianis* tribuit. Raro autem eis, qui ecclesiam, in qua baptizati erant, deseruissent, hoc priuilegium datum esse inuenias; quum leges multo acrius ab omni clericali dignitate arceri, & solum vt christianos priuatos ad communionem laicam admitti eos iubeant.

§. XVIII.

Haeresiarchae seuerius quam sectatores eorum tractati.

VERVMENIMVERO ratio atque prudentia rei christianae gerendae ecclesiam hasce etiam leges nonnumquam migrare, & ipsos quoque desertores quibusdam in casibus ad dignitatem clericalem rursus admittere compulit; cuius rei nonnulla exempla libro quodam antecedente [*] dedimus. Tum vero semper notam infamiae haeresiarchis, siue primis haeresis auctoribus inussit, posito inter eos eorumque sectatores discrimine; hisce quidem nonnumquam in clericali sua functione persistere permissis, illis autem sine spe restitutionis gradu suo communiter deiectis. AVGVSTINVS huius distinctionis meminit in caussa *Donatistarum. Hoc*, inquit [h], *erga istos ab initio seruauit Africa catholica, ex episcoporum sententia, qui in ecclesia Romana inter Caecilianum & partem Donati iudicauerunt, damnatoque vno quodam Donato, qui auctor schismatis fuisse manifestatus est, ceteros correctos, etiamsi extra ecclesiam ordinati essent, in suis honoribus suscipiendos esse, censuerunt.*

§. XIX.

Voluntarii desertores etiam seuerius, quam qui metu coacti ad errores haereticos se conformarant, habiti.

ALIA distinctio facta, quemadmodum in caussa lapsorum in idololatriam, inter tales haereticos, qui sponte sua & dedita opera ecclesiam deseruerant, & eos, qui ad errores haereticos se

(g) Concil. Nic. can. VIII. Περὶ τῶν ὀνομαζόντων μὲν ἑαυτοὺς καθαροὺς ποτὲ, προσερχομένων δὲ τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ συνόδῳ, ὥστε χειροθετουμένους αὐτοὺς μένειν οὕτως ἐν τῷ κλήρῳ. *De his, qui se Catharos, id est puros, quandoque nominant, ad catholicam autem & apostolicam ecclesiam accedunt, sanctae magnae synodo visum est, vt impositis eis manibus sic in clero maneant.*

(*) Lib. IV. cap. VII. §. VII. VIII. volum. II. p. 196. seqq.

(h) Aug. epist. L. ad Bonifac. p. 87. (p. 228. edit. Basil. MDLXIX.)

con-

conformarant coacti solum violentia persecutionis. Quo in posteriore casu episcopi pœnæ seueritatem mitigare poterant, prout res requirere videbatur. Quomodo apparet ex præceptis, quæ episcopo *Aquileiensi* de pœnitentia eorum, qui metu compulsi secundum baptismum susceperant, dedit LEO pontifex *Romanus*. *Qui ad iterandum baptismum*, inquit [i], *vel metu coacti sunt, vel terrore traducti, & nunc se contra catholicæ fidei sacramentum egisse cognoscunt, his ea custodienda est moderatio, qua in societatem nostram non nisi per pœnitentiæ remedium & per impositionem episcopalis manus, communionis recipiant vnitatem temporis pœnitudinis habita moderatione, tuo constituenda iudicio, prout conuersorum animos perspexeris esse deuotos*, cetera.

§. XX.

Distinctio facta inter eos hæreticos, qui baptismi formam retinerent, & eos, qui eam reiicerent vel corrumperent.

ALIA adhuc distinctio facta est inter eos hæreticos, qui debitam baptismi formam retinerent, & eos, qui eum prorsus reiicerent vel in parte quadam essentiali corrumperent. Isti per impositionem manus tantum recipiendi erant, si errorem suum confiterentur, vtpote vero baptismate, licet extra ecclesiam, iam olim donati; hi autem solum vt pagani recipiendi erant, vtpote numquam rite baptizati, adeoque nouum baptisma recipere debebant, vt ecclesiæ membra efficerentur. Qua de re quum alibi [*] actum sit pluribus, hoc loco nihil adiiciemus.

§. XXI.

Nemo pro formali hæretico habendus, antequam admonitioni ecclesiæ contumaciter restitisset.

DENIQVE distinctio quædam facta inter eos hæreticos, qui admonitioni ecclesiæ contumaciter resisterent, & eos, qui numquam essent admoniti, vel post primam admonitionem quiete se emendassent. Poterant hi illi homines vere noxios fouere errores, ante vero, quam ab ecclesia semel atque iterem, secundum regulam apostolicam, essent admoniti, pro for-

(i) Leo epist. LXXIX. ad Nicetam c. VI. (tom. II. conc. p. 1372.)

(*) Lib. XI. cap. II. & III. volum. IV. p. 153. seqq. Et *Scholast. histor. of bapt.* part. I. chap. I. n. 20. &c.

malibus hæreticis non habendi, nec vt tales tractandi erant, donec erroribus suis pertinaciter inhærerent. Ita AVGVSTINVS [k] docet, *Constituimus*, inquiens, *duos aliquos, vnum eorum, verbi gratia, id sentire de Christo, quod Photinus opinatus est, & in eius heresi baptizari extra ecclesiæ catholicæ communionem: alium vero hoc idem sentire, sed in catholica baptizari, existimantem istam esse catholicam fidem. Istum nondum hæreticum dico, nisi manifestata sibi doctrina catholicæ fidei resistere maluerit, & illud, quod tenebat, elegerit; quod antequam fiat, manifestum est, illum, qui foris baptizatus est, esse peiorem. -- Quod si quisquam idem sentiat quod illi, & esse nouerit hæresin, ab vnitate catholica separatam, vbi hoc docetur & discitur, sed alicuius sæcularis emolumenti caussa in catholica vnitate baptizari voluerit, vel in ea baptizatus propter hoc exire inde noluerit: non solum separatus habendus est, verum etiam tanto sceleratius, quanto magis errori hæresis & diuisioni vnitatis, fallaciam simulationis adiungit.* Alio loco [l] ait: *Qui in ecclesia Christi morbidum aliquid prauumque sapiunt, si correcti, vt sanum rectumque sapiant, resistunt contumaciter, suaque pestifera & mortifera dogmata emendare nolunt, sed defensare persistunt, hæretici fiunt, & foras exeuntes habentur in exercentibus inimicis.* Et rursus [m]: *Qui sententiam suam, quamuis falsam atque peruersam, nulla pertinaci animositate defendunt, præsertim quam non audacia præsumtionis suæ pepererunt, sed a seductis & in errorem lapsis parentibus acceperunt, quærunt autem cauta sollicitudine veritatem, corrigi parati, quum inuenerint, nequaquam sunt inter hæreticos deputandi.* Et iam supra [n] ipsum audiuimus adserentem, quod si quis summa necessitate coactus baptismum ab hæreticis acceperit, vbi catholicum, per quem acciperet, non inuenerit, hoc ei non sit fraudi, si animo ac voluntate ecclesiæ catholicæ addictus maneat. Ex quibus omnibus facile ad diiudicandum est, quantum discrimen posuerint in gradibus hæresis eiusque culpa, & quod disciplina ecclesiastica magnam partem secundum hasce distinctiones administrata fuerit.

(k) Aug. de bapt. lib. IV. c. XVI.
(l) Aug. de ciuit. Dei lib. XVIII. c. LI.
(m) Aug. epist. CLXII. p. 277.
(n) Aug. de bapt. lib. I. c. II. lib. VI. c. V. lib. VII. c. LII. cit. cap. I. §. IV. sub (d) (e) (f) pag. 15. 16. in textu.

§. XXII.

§. XXII.

Similis distinctio in censuris ecclesiæ schismaticis infligendis, pro diuersa natura variisque gradibus schismatis, obseruata.

IAM supra [*] ostendimus, similem distinctionem inter diversi generis schismaticos factam, censurasque ecclesiæ eis inflictas fuisse pro proportione & qualitate criminis, proque diversa natura variisque gradibus separationis eorum. Alii ad breue tantum tempus, nimirum per duos tresue dies dominicos proxime sibi succedentes, sine iusta ac idonea ratione, ab ecclesia aberant: Quibus corrigendis moderata quædam pœna, exempli caussa, separatio ad aliquot hebdomades sufficere credebatur. Alii vni diuini cultus parti, sermoni videlicet & psalmodiæ, nec non primæ orationi pro catechumenis intererant; tum autem discedebant, quasi essent pœnitentes, quum missa fidelium caperet initium, & eucharistia offerretur ac reciperetur ab omnibus, qui non propter aliquam culpam ab ea essent exclusi. Et hi velut grauioris criminis rei priuilegio priuabantur faciendi oblationes, & ad certum tempus ab omnibus sanctis ecclesiæ officiis arcebantur. Tertium genus separatistarum, qui magis proprie schismatici vocabantur, illi erant, qui communionem ecclesiæ omnino atque in vniuersum deserebant; communionem illius, ob hominum peccatorum permistionem, pollutam ac profanam esse dictitantes; vel aliam istiusmodi fingentes rationem vitiosis nominibus communionis eam onerandi, suamque separationem similibus modis defendendi: cuius rei multa exempla historia *Nouatianorum* ac *Donatistarum* nobis exhibet. Cum his igitur ecclesia plerumque seuerius agebat, grauissima excommunicationis siue anathematis censura vtens, velut contra illustriores ac formales schismaticos & destructores inuiolabilis vnitatis ac pacis, quam sanctissime conseruari in corpore *CHRISTI* oportebat. De quibus schismaticis omnibus eorumque pœnis quia distincte loquuti sumus, vbi de vnitate ecclesiæ disseruimus, nihil præterea hoc loco dicere attinet; sed ad aliud pergimus crimen, sacrilegium videlicet, quod iam nobis erit considerandum.

(*) Cap. I. §. V. pag. 18. seqq.

§. XXIII.

De sacrilegio. Speciatim de rerum, sacris vsibus dicatarum, translatione in vsus alienos.

CASVISTAE *Romani* [o] multas res sacrilegii nomine appellant, quas veteres ne quidem criminum loco habuerunt: Exempli caussa, si magistratus ciuilis tributum ecclesiasticis imponit, sine pontificis *Romani* consensione; quam ob rem principes saeculares anathemate feriuntur in celebratissima bulla, quam a primis eius verbis vocant, *In cœna domini.* Item si personae ecclesiasticae propter crimen aliquod in iudicium saeculare adducuntur. Nonnullis rebus aliis odiosum sacrilegii nomen inurunt, quas multi veteres posuerunt in virtutibus: Cuiusmodi est remotio imaginum ex omnibus diuini cultus locis; ob quam patres concilii *Illiberritani* & EPIPHANIVS, multique alii in antiqua historia adeo celebrantur, qui tamen, si horum recentiorum casuistarum stilo loqui deberemus, detestandi sacrilegii rei nobis vocandi essent. Quae quum ita sint, non est, quod vllam pœnam in pœnitentiali veteris ecclesiae disciplina te inuenturum speres, istiusmodi mere fictitiis criminibus & imaginariis vitiis constitutam. Enimuero contra veri nominis sacrilegium nemo maiori zelo, quam quidem veteres, exardescere poterit; maxime contra rerum, publico ecclesiae ministerio dicatarum, in priuatos vsus translationem. *Si quis clericus aut laicus*, inquiunt canones *apostolici* [p], *abstulerit ex sancta ecclesia ceram vel oleum; segregetur, & quintam partem addat, vna cum eo quod accepit.* Et iterum [q]. *Vas ac instrumentum ex auro, vel argento, vel linteo, Deo consecratum, nemo amplius in vsum suum convertat: iniquum enim est. Si quis autem deprehensus fuerit, segregatione multetur.* Ita quoque concilium *Carthaginense* quartum [r]: *Qui oblationes defunctorum aut negant ecclesiis, aut cum difficultate red-*

(o) Vid. Lessius de iure & iustit lib. II. c. XLV. dubitat. III. & IV.

(p) Can. apost. c. LXXII. Εἴ τις κληρικὸς, ἢ λαϊκὸς, ἀπὸ τῆς ἁγίας ἐκκλησίας ἀφέληται κηρὸν, ἢ ἔλαιον, ἀφοριζέσθω, καὶ τὸ ἐπίπεμπτον προστιθέτω, μεθ᾽ οὗ ἔλαβεν.

(q) Can. apost. c. LXXIII. Σκεῦος ἀργυροῦν, ἢ χρυσοῦν, ἢ ὀθόνης, ἁγιασθὲν, μηδεὶς ἔτι εἰς οἰκείαν χρῆσιν σφετεριζέσθω· παράνομον γάρ· εἰ δέ τις φωραθείη, ἐπιτιμάσθω ἀφορισμῷ.

(r) Concil. Carthag. IV. c. XCV.

dunt,

dunt, tamquam egentium necatores, excommunicentur. Et concilium *Vasense* [s] secundum: *Qui oblationes defunctorum retinent & ecclesiis tradere demorantur, vt infideles sunt ab ecclesia abiiciendi: quia vsque ad initiationem fidei peruenire certum est hanc pietatis diuinæ exacerbationem: quia & fideles de corpore recedentes fraudantur votorum suorum plenitudine, & necessaria sustentatione fraudantur. Hi enim tales quasi egentium necatores nec credentes iudicium Dei, habendi sunt. Vnde & quidam patrum ait: Amico quidpiam rapere furtum est; ecclesiam vero fraudare sacrilegium.* Quod dictum ex HIERONYMO citatur. AMBROSIVS [t] paullo vlterius progreditur, *Sunt,* inquiens, *qui opes suas tumultuario mentis impulsu, non iudicio perpetuo, vbi ecclesiæ contulerunt, postea reuocandas putauerunt. Quibus nec prima merces rata est, nec secunda: quia nec prima iudicium habuit, & secunda sacrilegium.* Proinde siue quis ea reposceret, quæ ecclesiæ ipse donauerat, siue retineret, quæ ab aliis erant donata, siue ei eriperet, quæ ab ipsa possidebantur, id eadem species sacrilegii erat: Et canones eos vniuersos, qui talia fecerint, eadem sententia excommunicationis æqualiter [u] puniunt; clericis, si huius criminis rei essent, ad communionem reductis peregrinam, quæ pœna erat ipsis peculiaris & propria, de qua plura postea. Iam libro quodam antecedente [*] ostendimus, quod hanc ob caussam episcopis, quibus facultates & prouentus ecclesiæ concrediti erant, non licuerit vllam eorum partem alienare, nisi magna necessitas sustentandi pauperes, vel capti-

(s) Concil. Vasens. II. c. IV.

(t) Ambros. de pœnit. lib. II. c. IX.

(u) Vid. Conc. Agath. c. IV. Clerici, vel sæculares, qui oblationes parentum, aut donatas, aut testamentis relictas, retinere persliterint, aut id, quod ipsi donauerunt ecclesiis, vel monasteriis, crediderint auferendum, sicut synodus sancta constituit, velut necatores pauperum, quousque reddant, ab ecclesiis excludantur. Can. V. Si quis clericus furtum ecclesiæ fecerit, peregrina ei communio tribuatur. Can. VI. Pontifices vero, quibus, in summo sacerdotio constitutis; ab extraneis duntaxat aliquid aut cum ecclesia, aut sequestratim, aut dimittitur aut donatur, quia hoc ille, qui donat, pro redemtione animæ suæ, non pro commodo sacerdotis probatur offerre; non quasi suum proprium, sed quasi dimissum ecclesiæ, inter facultates ecclesiæ computabunt; quia iustum est, vt sicut sacerdos habet, quod ecclesiæ dimissum est, ita & ecclesia habeat, quod relinquitur sacerdoti. cetera.

(*) Lib. V. c. VI. §. VI. VII. volum. II. p. 296 - 299.

vos redimendi id exigeret; quo in casu ipse AMBROSIVS multique alii laminam altaris, & vasa ac vtensilia ad ecclesiam spectantia diuendiderunt, satius esse existimantes, inanimata Dei templa carere ornamentis suis, quam viua eius templa fame perire. Hoc nec in ciuili nec in ecclesiastica lege sacrilegium habebatur, sed licitus per vtramque actus misericordiæ erat. Leges enim contra sacrilegium latæ proxime post honorem Dei ad necessitates vitæ pauperum semper respiciunt. Adeoque quum hæc praxis ad eos recreandos tenderet in maximis vitæ necessitatibus, quasi auersa facies erat inhumani illius sacrilegii, quod veteres occisionem pauperum vocant, ad quod abolendum & corrigendum tot seueræ leges rogatæ sunt.

§. XXIV.

De sacrilegio, in sepulchrorum spoliatione commisso.

ALIVD grande crimen priori cognatum, quod nonnumquam damnatum & punitum est nomine sacrilegii, sepulchrorum erat spoliatio, siue demolitio ac direptio monumentorum, in quibus mortui reconditi erant. Hæc semper quædam sacra receptacula & inuiolabilia sanctuaria ab ipsis gentilibus habita, quemadmodum ex edicto apparet IVLIANI [x], & ex iis, quæ ex vetustis legibus & scriptoribus gentilibus de hoc argumento copiosius collegit GOTHOFREDVS [y]. Et violatio eorum semper pro piaculo habita & morte nonnumquam punita fuit. Leges imperiales id capitale crimen faciunt; adeoque quum imperatores christiani in diebus festis paschalibus facinorosis in carcere detentis veniam indulgerent, sepulchrorum tamen violatores [z], inter alios maioris cuiusdam criminis reos, hoc veniæ beneficio semper excludebant; quemadmodum antea [*], vbi de sic dictis *atrocibus criminibus* loquuti sumus, ostendimus.

(x) Cod. Theod. lib. IX. tit. XVII. de sepulchris violatis leg. V. Pergit audacia ad busta die functorum, & aggeres consecratos: quum & lapidem hunc mouere, terram sollicitare, & cespitem vellere, proximum sacrilegio maiores semper habuerint. cetera.

(y) Gothofred. in leg. II. ibid.

(z) Cod. Theod. de indulgentiis criminum lib. IX. tit. XXXVIII. leg. III. IV. VII. VIII. cit. cap. IV. §. II. sub litt. (c) (d) (e) pag. 194. 195. Valent. nouell. V. de sepulchr. ad calcem cod. Theodos. p. 22. b. tot.

(*) Vid. c. IV. §. II. p. 194.

Ad

Ad hoc autem facinus audendum homines inducebantur, quod sæpius gemmæ aliæque res pretiosæ cum mortuis sepelirentur, columnis ac statuis marmoreis, ornamentis ac monumentis super sepulchra eorum erectis; quæ omnia prædæ fiebant illis, qui impiis ac sacrilegis manibus ea inuadere non erubescebant. Iam vero vti leges imperiales in istiusmodi sacrilegos congruas constituerant pœnas, mulctam, quæstiones, tormenta, transportationem & mortem: ita leges ecclesiasticæ spirituales eis decernebant pœnas, spirituali regimini ac iurisdictioni ecclesiæ conuenientes. GREGORIVS NYSSENVS dicit, sanctos patres docuisse, sepulchorum violationem in illis peccatis esse habendam, quæ publica pœnitentia debeant expiari. Duos autem huius criminis gradus statuit, quorum vnum quidem censura ecclesiastica dignum esse, alterum vero veniam mereri, dicit. De primo gradu in hunc modum loquitur: *Si quis* [a] *honori mortuis debito parcens & intactum relinquens corpus, quod tectum, vt soli non ostendatur turpitudo naturæ, lapidibus aliquot in sepulcro exstantibus ad aliquod opus construendum abutatur: ne hoc quidem est laudabile* (leges enim ciuiles id absolute prohibebant [b], vt antea dictum est) *sed vt esset dignum venia, effecit consuetudo, quando ad aliquid melius & reipublicæ vtilius, materia traducta est.* Accedit, quod, obser-

(a) Nyssen. epist. canon. ad Letoium c. VI. & VII. Ἡ δὲ τυμβωρυχία, καὶ αὐτὴ διῄρηται εἰς συγγνωστόν τε καὶ ἀσύγγνωστον· εἰ μὲν γάρ τις τῆς ὁσίας φειδόμενος, καὶ ἄσυλον ἀφεὶς τὸ κεκρυμμένον σῶμα, ὡς μὴ ἀναδειχθῆναι ἡλίῳ τὴν ἀσχημοσύνην τῆς φύσεως, λίθοις τισὶ τῶν ἐν τῷ τάφῳ προβεβλημένων συγχρήσεται εἰς ἔργα τινὸς κατασκευῆς· ἐπαινετὸν μὲν οὐδὲ τοῦτό ἐστιν, ἀλλὰ συγγνωστὸν ἐποίησεν ἡ συνήθεια, ὅταν εἰς χρησιμώτερόν τι καὶ κοινωφελέστερον ἡ τῆς ὕλης μετάθεσις γίνηται.

(b) Cod. Theod. lib. IX. tit. XVII. de sepulchris violatis leg. I. Si quis in demoliendis sepulchris fuerit adprehensus, si id sine domini conscientia faciat, metallo adiudicetur: si vero domini auctoritate vel iussione vrgetur, relegatione plectatur. cetera. Leg. II. Factum, solitum sanguine vindicari, multæ inflictione corrigimus: Atque ita supplicium statuimus in futurum, vt nec ille absit a pœna, qui ante commisit. Vniuersi itaque, qui de monumentis columnas, vel marmora abstulerunt, vel coquendæ calcis gratia lapides deiecerunt ex consulatu scilicet Dalmatii & Zenophili, singulas libras auri per singula sepulchra fisci rationibus inferant, cetera. Leg. III. Quosdam comperimus, lucri nimium cupidos, sepulchra subuertere & substantiam fabricandi ad proprias ædes transferre, hi detecto scelere animaduersionem priscis legibus definitam subire debebunt.

vante GOTHOFREDO [c], christianorum zelus aliquis in demoliendis ethnicorum aris & imaginibus, quæ frequenter in sepulchris gentilium erectæ erant, se se ostenderit. Alterum autem huius criminis gradum magis horribilem esse, ait GREGORIVS, quando statim pergit [*]: *Sed carnis in terram redactæ puluerem perscrutari, & ossa loco mouere, spe lucrifaciendi ornamenti alicuius ex iis, quæ cum corpore sepulta sunt: id eodem iudicio condemnatum est, quo simplex fornicatio, quemadmodum præcedenti capite dictum est:* vnde nouem annos in diuersis pœnitentiæ stationibus huius criminis reis transigendos fuisse intelligitur. Concilium *Toletanum* quartum [d] duplicem pœnam clerico constituit, qui huius criminis reus deprehendatur. *Si quis clericus*, inquit, *in demoliendis sepulchris fuerit deprehensus, quia facinus hoc pro sacrilegio legibus publicis sanguine vindicatur: oportet canonibus in tali scelere proditum, a clericatus ordine submoueri & pœnitentiæ triennio deputari.* Lector, qui volet, elegantes in hoc crimen inuectiones videre potest, in SIDONIO APOLLINARI [e] & CHRYSOSTOMO [f], qui illud repræsentant, tamquam immanissimam, quæ in humanam naturam committi potest, tyrannidem, quia mortui omnes sint immobiles & innocentes, & in tali conditione, vt attrahere possint misericordiam; sæuientibus autem in se resistere nequeant.

(c) Gothofr. in leg. V. ibid. p. 145. Antiocheni christiani non modo ornatum sepulchrorum minuebant, ex porticibus & tricliniis sepulchralibus columnas & marmora ad ædificia sua transferentes, verum etiam sepulchra dissipabant, terra sollicitata, cespite vulso, titulis etiam procul dubio crasis, statuisque & aris detractis. Fuit hæc scilicet christianorum, inualescente christiana religione, vt in templis, ita & sepulchris euertendis, vt Iulianus vocare voluit, audacia, siue potius zelus; qui si remissior fuisset, tituli saltem stetissent, cadauera ipsa non inquietarentur: & hoc sine stetisset superstitionis euersio, bonum factum pronuntiarent omnes: sed ita exigere visa sunt tempora: & nec quicquam, id est, frustra a christianis ante Iulianum imperatoribus, ciuilibus de caussis, a Iuliano vero religionis maiorum amore, vt hoc edicto satis indicat, repressum.

(*) Gregor. Nyssen. l. c. τὸ δὲ διερευνᾶσθαι τὴν κόνιν ἀπὸ τῆς γαιωθείσης σαρκὸς, καὶ ἀνακινεῖν τὰ ὀστᾶ, ἐλπίδι τῇ κόσμον τινὰ τῶν συγκατορυχθέντων κερδᾶναι, τοῦτο τῷ αὐτῷ κρίματι κατεδικάσθη, ᾧ καὶ ψιλὴ πορνεία.

(d) Concil. Toletan. IV. c. XLV.

(e) Sidon. lib. III. epist. XII. fere tot.

(f) Chrysost. homil. XXXV. in 1 Cor. VI. p. 6. (p. 396. tot. edit. Francof.)

§. XXV.

§. XXV.

De sacrilegio veterum traditorum, qui biblia sua & sacra vasa gentilibus comburenda tradebant.

ALIVD genus hominum, qui olim tamquam sacrilegi accusati damnatique fuerunt, illi sunt, quos communiter traditores vocant, quod biblia sua & sacra ecclesiæ vasa, tempore persecutionis *Diocletianeæ*, gentilibus tradidissent comburenda. Concilium *Arelatense* primum [g], proxime post istam persecutionem habitum, clericos hoc traditionis crimine conuictos munere suo exui iubet, decreto facto in hanc sententiam: *De his, qui scripturas sanctas tradidisse dicuntur, vel vasa domini, vel nomina fratrum suorum, placuit nobis, vt, quicumque eorum in actis publicis fuerit detectus; non verbis nudis, ab ordine cleri amoueatur.* *Donatistæ* sæpius, etsi falso, hoc crimen obiectabant in *Cæcilianum* episcopum *Carthaginensem*, in eosque, qui ipsum ordinarant, quod scilicet fuerint *traditores:* Ad quod AVGVSTINVS [h] illis respondebat; si vera essent, quæ ab eis obiecta sint *Cæciliano*, & catholicis possent aliquando monstrari, hos ipsum iam mortuum non dubitaturos anathematizare. Verum enim vero hi ipsi, qui talia obiectabant *Cæciliano*, *traditores* erant, quamquam eo impudentiæ delapsi, vt alii alios absoluerent, dum innocentes accusarent, quemadmodum OPTATVS [i] &

(g) Concil. Arelat. I. c. XIII.

(h) Aug. epist. L. ad Bonifac. (p. 208. fin. & 209. edit. Basil. MDLXIX.) Testimoniis diuinis lites suas præferunt, quia in caussa Cæciliani quondam ecclesiæ Carthaginensis episcopi, cui crimina obiecerunt, quæ nec potuerunt probare, nec possunt, se ab ecclesia catholica, hoc est ab vnitate omnium gentium diuiserunt. Quamuis & si vera essent, quæ ab eis obiecta sunt Cæciliano & nobis possent aliquando monstrari, ipsum iam mortuum anathematizaremus. Epist. CLII. ad Donatistas. (p. 696. cit. edit.) Quum ventum fuisset ad caussam etiam Cæciliani, quam nos ab ecclesiæ caussa distinguebamus, vt si forte malus esset inuentus, ipsum anathematizaremus, cetera. Pag. 697. In ipsa caussa Cæciliani, quam licet ad ecclesiæ caussam non pertinentem, tamen defendendam suscepimus, vt etiam ibi calumniæ manifestarentur ipsorum, apertissime victi sunt, nihilque eorum, quæ in Cæcilianum intendebant, probare potuerunt.

(i) Optat. lib. I. p. 39. (p. 30. edit. Paris. MDCLXXIX.) Iam dudum opinionis incertæ & inter caligines, quas liuor & inuidia exhalauerat, latere veritas videbatur. Sed etiam omnis scriptura memorata, & actorum voluminibus, & epistolis commemoratis aut lectis reuelata est. Vides, frater Parmenia-

AVGVSTINVS [k] ex actis ipsius concilii *Cirtensis*, demonstrant, in quo ab illis hæc scena, quæ tamquam testis aduersus ipsos loquebatur, acta fuerat.

§. XXVI.

De sacrilegio profanandi sacramentum, ecclesias, altaria & scripturas sacras, c[illegible]ra.

NEQVE vero hoc vnum solum erat sacrilegium, cuius *Donatistæ* rei erant, sed ipsi ipsorumque socii multorum aliorum insimulabantur. OPTATVS [l] eis obiectat, quod altaria, in ecclesiis catholicis reperta, fregerint & combusserint. Et quod sanctissimum sacramentum sceleratissime profanarint, cuius rei dignum memoratu exemplum adfert. Nonnullos ex episcopis *Donatistis*, insano furore percitos, eucharistiam, quam in catholicis reperissent ecclesiis, iussisse dicit canibus fundi, sed non sine signo diuini iudicii: nam eosdem canes accensos rabie, ipsos dominos suos, quasi latrones, sancti corporis reos, dente vindice, tamquam ignotos & inimicos laniasse. Vnde OPTATVS [m] mandata seruatoris nostri ad animum eis reuocat, *Ne dederitis*, inquientis, *sanctum canibus, neque miseritis margaritas ante porcos, ne conculcent pedibus suis eas, & conuersi elidant vos.* Similis

ne, in catholicos traditorum nomine falso obiecto, frustra esse inuentum, (alii inuectum): mutans videlicet personas & transferens merita: clausisti oculos, ne parentes tuos reos agnosceres: aperuisti eos, vt innocentes & indignos crimini copulares.

(k) Aug. contr. Crescon. lib. III. c. XXVII. seqq. It. Epist. CLII. p. 697. Insuper etiam de criminibus traditionis, nos episcopalia gesta protulimus, vnde recitauimus aliquos eorum episcoporum, qui sententias in absentem dixerant Cæcilianum, manifestissimos fuisse traditores. Contra ipsa gesta illi quia non habebant, quod dicerent, falsa esse dixerunt, sed nullo modo probare potuerunt.

(l) Optat. lib. VI. p. 94. 95. (p. 110. 111. edit. cit. Paris.) Quid est *tam sacrilegum, quam altaria Dei*, (in quibus & vos aliquando obtulistis) *frangere*, radere, remouere? --- Quid est altare, nisi sedes & corporis & sanguinis *CHRISTI?* Hæc omnia furor vester aut rasit, aut fregit, aut remouit. -- vt remouerentur, ex parte verecundia iussit: vbique tamen nefas est, dum tantæ rei manus *sacrilegas* & impias intulistis. Quid perditorum conductam referam multitudinem, & vinum in mercedem sceleris datum? Quod vt inmundo ore *sacrilegis* haustibus biberetur, calidum de fragmentis altarium factum est.

(m) Optat. lib. II. p 55. (p. 49. 50. edit. Paris. cit.)

lis sacræ eucharistiæ profanatio erat, quam *Nouatiano* obiectat CORNELIVS [n], quando parti suæ addictos, loco *Amen*, quod in eius receptione dicere debuerint, iurare sibi per corpus & sanguinem *CHRISTI* coëgit, se numquam partes ipsius deserturos, nec ad *Cornelium* esse redituros. Species quoque sacrilegii habebatur, hæreticis tradere ecclesias catholicorum, qua in re AMBROSIVS fortiter se opponebat *Valentiniano* iuniori, quum hic ei mandaret, vt vnam de ecclesiis *Mediolanensibus* traderet *Arianis*. Generoso animo hoc ei dabat responsum: *Ea* [o], *quæ diuina, imperatoriæ potestati non sunt subiecta. Si patrimonium petitur, inuadite: corpus, occurram. Vultis in vincula rapere? Vultis in mortem? Voluptati est mihi. Non ego me vallabo circumfusione populorum, nec altaria tenebo vitam obsecrans, sed pro altaribus gratiis immolabor.* Sunt & exempla eorum, qui ecclesias [p] in stabula converterunt. Enimuero vt hi detestabiles erant & execrandi, ita non nisi pauci in prodigiosas istiusmodi profanationes inciderunt. Nos etiam omnis generis idololatriam, divinationem, artem magicam & abusum scripturarum ad sorti-

(n) Cornel. epist. ad Fabium ap. Euseb. lib. VI. c. XLIII. ποιήσας τὰς προσφορὰς, καὶ διανέμων ἑκάστῳ τὸ μέρος, καὶ ἐπιδὰς τοῦτο ὀμνύειν ἀντὶ τοῦ εὐλογεῖν τοὺς ταλαιπώρους ἀνθρώπους ἀναγκάζει, κατέχων ἀμφοτέραις ταῖς χερσὶ τὰς τοῦ λαβόντος, καὶ μὴ ἀφιεὶς, ἔστ' ἂν ὀμνύοντες εἴπωσι ταῦτα· τοῖς δὲ ἐκείνου χρήσομαι λόγοις· ὄμοσόν μοι κατὰ τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ, μηδέ ποτέ με καταλιπεῖν, καὶ ἐπιστρέψαι πρὸς Κορνήλιον. *Oblatione facta, portionem singulis diuidens: dum eam tradit, miseros homines benedictionis loco iurare cogit, manus eius, qui portionem accepit, ambabus suis manibus comprehensas retinens, nec prius dimittens, quam iurati ista dixerint; ipsis enim vtar illius verbis: Iura mihi per corpus & sanguinem domini nostri Iesu Christi, te numquam meas partes deserturum, nec ad Cornelium esse rediturum.*

(o) Ambros. epist. XXXIII. de tradendis basilicis. (epist. XIV. p. 206. tom. V. opp. edit. Paris. MDCXLII.)

(p) Vid. Baron. an. DLXXII. p. 575. (p. 587. edit. MDCLVIII.) Charibertus rex, quum exosis clericis, ecclesias Dei negligeret, despectisque sacerdotibus, magis in luxuriam declinasset: ingestum est eius auribus, locum quemdam, quem basilica S. Martini diuturno tempore retinebat, fisli suo iuri reddique debere: loco autem illi Nauicellis nomen prisca vetustas indiderat. Qui accepto iniquo consilio, pueros velociter misit, qui remiculam illam in suo dominio subiugarent. Quumque hæc recte possidens videretur habere, iussit in locum illum *stabularios cum equitibus* dirigi, *ibique* sine æquitatis ordine *præcepit equos ali.*

legia, incantationes & amuleta inter ſpecies ſacrilegii referre poſſumus, quemadmodum antiqua quædam concilia [q] faciunt. Verum de his fuſius loquuti ſumus ſub prioribus capitibus, adeoque eas heic repetere neceſſe non eſt. Hoc tantum addimus, quod, ſi quis clericus in officii proprii functione impediatur, auocatus ad aliud negotium, aliiſque occupationibus, quæ cum proprii muneris rationibus conſiſtere nequeant, diſtrictus, id in lege ciuili dicatur ſacrilegium. Ita *Conſtantinus* [r] in prima ſua religionis conſtitutione legem ſanxit in hanc ſententiam: *Qui diuino cultui miniſteria religionis impendunt, id eſt, hi, qui clerici appellantur, ab omnibus omnino muneribus excuſentur: Ne ſacrilego liuore quorumdam a diuinis obſequiis auocentur.* Et ad huius legis tenorem regulam eccleſiæ inde ab ætate CYPRIANI [s] habemus traditam, quæ præcipit, Vt ne quis frater (id eſt, chriſtianus) excedens (ex vita) ad tutelam vel curam clericum nominet: ac ſi quis hoc fecerit, vt ne offeratur pro eo, nec ſacrificium pro dormitione eius celebretur.

MVLTAE leges in codice *Theodoſiano* præter hanc *Conſtantinianam* reperiuntur, magna priuilegia, exemtiones & immunitates tribuentes clericis reſpectu officii ipſorum, iuxta ac eccleſiis, reſpectu reuerentiæ ac venerationis eis, tamquam domibus Dei & locis diuini cultus, debitæ. Quamobrem ſanctuaria eſſe iubebantur, ſiue loca refugii pro hominibus certis in caſibus, vnde per vim eripi haud poterant ſine nota ſacrilegii facientibus in eos impetum inuſta. Sed de omnibus hiſce priuilegiis ac immunitatibus iam occaſionem habuimus plura diſ-

(q) Concil. Tolet. IV. c. XXVIII. Si epiſcopus, aut presbyter, ſiue diaconus, aut quilibet ex ordine clericorum, magos, aut aruſpices, aut ariolos, aut certe augures vel ſortilegos, vel eos, qui profitentur artem aliquam magicam, aut aliquos eorum ſimilia exercentes conſulere fuerit deprehenſus, ab honore dignitatis ſuæ depoſitus, monaſterium ingreſſus pœnam excipiat, ibique perpetuæ pœnitentiæ deditus ſcelus admiſſum *ſacrilegii* luat.

(r) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de epiſc. & cler. leg. II. Qui diuino cultui &c. Vid. leg. VII. ibid. Rectores diuinorum apicum, & hypodiaconi, ceterique clerici, qui per iniuriam hæreticorum ad curiam deuocati ſunt, abſoluantur: & de cætero ad ſimilitudinem Orientis minime ad curias deuocentur, ſed immunitate pleniſſima potiantur.

(s) Cyprian. epiſt. LXVI. al. I. ad cler. Furnit. p. 3. (p. 170. edit. Fellii Amſtelod. MDCC.)

ſeren-

ferendi [*], quando de ecclesiis & clericis verba fecimus, adeoque ea hoc loco repetere supersedemus. Vnius tantum legis *Honorii* [t] facimus mentionem, quæ expressis verbis crimen sacrilegii omnibus illis imputat, qui, sacerdotibus in ecclesia rem diuinam facientibus, vel cultui ipsi, vel loco aliquid iniuriæ importent: iubens omnes istiusmodi nocentes (non exspectata ab episcopo eorum accusatione) per publicos ministros deferri ad prouinciæ moderatorem; qui iniuriam istam capitali in conuictos siue confessos reos pœna vindicare debeat.

§. XXVII.

De sacrilegio priuandi homines vsu sacrarum scripturarum, & verbi Dei, atque sacramentorum, speciatim calicis in cœna dominica.

ADHVC alia species sacrilegii est, cuius casuistæ *Romani* ex cognita ratione nullam vmquam mentionem faciunt. Est hoc grande sacrilegium in propria ipsorum ecclesia obuium, quo homines vsu sacræ scripturæ & calicis in cœna dominica priuantur; Quæ duæ res plus quam magisteriali auctoritate & sacrilega atque iniuriosa manu eis eripiuntur. Veteres id pro sacrilegio habuisse, sacram eucharistiam sine ratione diuidere, hominibusque calicis vsum negare, haud alia probatione iam indiget, quam GELASII, vnius ex propriis ipsorum pontificibus, testimonio, quod hodieque in *lege canonica* [u] in sequentis decreti verbis legitur: *Comperimus, quod quidam sumta tantummodo corporis sacri portione, a calice sacri cruoris abstineant. Qui procul dubio (quoniam nescio, qua superstitione docentur obstringi) aut integra sacramenta percipiant, aut ab integris arceantur. Quia diuisio vnius einsdemque mysterii sine grandi sacrilegio non potest prouenire.* Istiusmodi sacrilegi eucharistiæ diuisores etiam a LEONE [x] papa

(*) Lib. V. cap. III. vol. II. p. 226. seqq. Lib. VIII. cap. XI. vol. III. p. 313. seqq.

(t) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episcopis leg. XXXI. Si quis in hoc genus sacrilegii proruperit, in ecclesias catholicas irruens, sacerdotibus & ministris, vel ipsi cultui, locoque aliquid importet iniuriæ --- Prouinciæ moderator, sacerdotum & catholicæ ecclesiæ ministrorum, loci quoque ipsius & diuini cultus iniuriam, capitali in conuictos siue confessos reós sententia nouerit vindicandum. Nec exspectet, vt episcopus iniuriæ propriæ vltionem deposcat, cui sanctitas ignoscendi solam gloriam reliquit &c.

(u) Gelas. ap. Gratian. de consecrat. distinct. II. cap. XII.

(x) Leo serm. IV. de quadragesima. Ore indigno corpus Christi accipiunt, san-

damnan-

damnantur, & excommunicari iubentur. Et qui acceptam eucharistiam in alios vsus præter communionem adhibeant, a concilio *Toletano* primo can. XIV. & concilio *Cæsaraugustano* can. III. tamquam sacrilegi anathemati subiiciuntur. Sed de his libro quodam antecedente [*] fusius disseruimus, loquentes contra communionem sub vna tantum specie.

MVLTI quidem hæretici in veteri fuerunt ecclesia, crimine sacrilegii, ratione alterius sacramenti baptismi, adstricti. Alii id omnino reiiciebant, alii in parte materiali, alii in forma verborum ad administrationem necessaria corrumpebant: De quibus omnibus lector copiosam narrationem superiore quodam libro [**], qui de baptismo præcipue agit, inuenire potest. Nullos autem inueniet, qui christianis proprium ac natiuum ius legendi scripturas sacras eripere sacrilega ratione ausi fuerint. Nonnulli quidem hæretici eas corruperunt; alii eas illarum partes reiecerunt, quas singularibus opinionibes suis maxime omnium contrarias esse iudicarent. Nulli autem, qui eas scripta ac oracula a spiritu sancto inspirata esse faterentur, vmquam populo eas in sui institutionem scrutandi atque examinandi ademerunt libertatem. Illud pars est sacrilegii, hisce vltimis sæculis peculiaris ac proprii, quod veteres omnino ignorarunt, neque adeo occasionem habuerunt canones siue regulas disciplinæ faciendi ad illud corrigendum. Exstant multæ adhortationes ad legendas scripturas, nulla autem regula, quæ eas lingua incognita præcludi iubeat, vel populo eas vlla occasione legere interdicat. Et vna sola ratio, cur nullæ censuræ olim contra hoc sacrilegii genus factæ sint, est, quia peccatum ipsum antiquis temporibus prorsus fuit ignoratum.

ERANT quidem nonnumquam indocti ac incuriosi ecclesiæ doctores, in verbo Dei ad populum prædicando negligentiores. Et in hos per leges quasdam [*y*] in ipso codice ciuili

guinem autem redemtionis nostræ haurire omnino declinant. — quorum deprehensa fuerit *sacrilega* simulatio, notati & prohibiti a sanctorum societate sacerdotali auctoritate pellantur.

(*) Lib. XV. cap. IV. §. XIII. vol. VI. p. 414. Et cap. V. §. I. ibid. p. 434.

(**) Lib. XI. cap. II. & III. vol. IV. p. 153. seqq.

(*y*) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episcopis. leg. XXV. Theodosii M. Qui divinæ legis sanctitatem aut nesciendo confundunt, aut negligendo violant aut offendunt, sacrilegium committunt.

ani-

animaduertitur, vt qui populo neceſſarium animarum ſuarum pabulum non præbendo ſacrilegium committant. Sed hac de re nihil attinet hoc loco plura dicere, quia leges, quæ epiſcopos ac presbyteros in hac officii ſui parte fidos & induſtrios eſſe iubent, in medium produximus, vbi de concionibus & ritibus, eo ſpectantibus in veteri eccleſia [*], ſumus loquuti.

SVNT & res aliæ, quæ nonnumquam ſacrilegii nomine appellantur; quum autem magis proprie ad alias peccati ſpecies pertineant, vt, exempli gratia, votorum violatio ad periurium; violatio ſacrarum virginum ad fornicationem; diſciplinam & tractationem harum ſimiliumque offenſionum ſub propriis ipſarum capitibus conſiderabimus, iam perrecturi ad vltimum genus peccati, quod irreuerentiam in Deum in ſacrarum rerum vſu prodit, & communiter vocatur *Simonia*, quæ itidem ſpecies ſacrilegii eſt, quia res ſpirituales & ſacras venales facit, quæ tamen ad ſæcularem non pertinent negotiationem.

§. XXVIII.

De Simonia *in emtione ac venditione ſpiritualium donorum.*

HAEC a veteribus communiter triplex eſſe ſtatuitur. 1. Emtio ac venditio ſpiritualium donorum. 2. Emtio & venditio officiorum ſpiritualium. 3. Ambitioſa vſurpatio ac ſacrilega in munera eccleſiaſtica ſe inferendi ac intrudendi ratio, ſine legitima electione ac ordinatione. Prima ſpecies erat, quæ magis proprie nomen *Simoniæ* habebat a *Simone Mago*, qui pecuniis donum ſpiritus ſancti ſibi emere volebat. Et hæc quidem ſemper committi credebatur, ſi quis vel offerret, vel reciperet pecunias pro ordinatione. Quod crimen erat deteſtabile & ſeueriſſimis ſemper eccleſiæ cenſuris puniebatur. Canones apoſtolici [z] duplicem pœnam videntur conſtituere in clericos, qui hoc crimine adſtricti teneantur. *Si quis epiſcopus, aut presbyter, aut diaconus, per pecunias compos huius dignitatis fuerit, deponatur & ipſe, & qui eum ordinauit, atque penitus abſcindatur etiam a communione; vt Simon Magus a Petro.* Concilium *Chalcedonen-*

(*) Lib. XIV. cap. IV. §. II. vol. VI. p. 108. ſeqq.

(z) Can. apoſtol. XXIX. (al. XXII.) Εἴ τις ἐπίσκοπος διὰ χρημάτων τῆς ἀξίας ταύτης ἐγκρατὴς γένηται, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, καθαιρείσθω καὶ αὐτὸς, καὶ ὁ χειροτονήσας, καὶ ἐκκοπτέσθω παντάπασι καὶ τῆς κοινωνίας, ὡς Σίμων ὁ μάγος ὑπ' ἐμοῦ Πέτρου.

fe [*a*] canonem habet in eamdem ſententiam: *Si quis epiſcopu propter pecunias ordinationem fecerit, & non venalem gratiam in venditionem deduxerit, & propter pecunias ordinauerit epiſcopum, vel chorepiſcopum, vel presbyterum, vel diaconum, vel aliquem eorum, qui in clero adnumerantur; vel propter pecunias promouerit œconomum, vel defenſorem, vel paramonarium, vel omnino aliquem ex canone, turpis quæſtus gratia: qui hoc tentaſſe conuictus fuerit, de proprio gradu in periculum veniat: & qui eſt ordinatus, ex ordinatione vel promotione, quæ inſtar mercatorum venundatur, nihil iuuetur: ſed ſit a dignitate, vel curatione alienus, quam pecuniis adeptus eſt.* Eadem pœna conſtituitur in concilio ſecundo *Aurelianenſi* [*b*], ſecundo *Bracarenſi* [*c*], quarto *Toletano* [*d*], vndecimo *Toletano* [*e*], *Conſtantinopolitano* ſub GENNADIO [*f*], in decretis GELA-

(*a*) Concil. Chalced. c. II. Εἴ τις ἐπίσκοπος ἐπὶ χρήμασι χειροτονίαν ποιήσαιτο, καὶ εἰς πρᾶσιν καταγάγῃ τὴν ἄπρατον χάριν, καὶ χειροτονήσῃ ἐπὶ χρήμασιν ἐπίσκοπον, ἢ χωρεπίσκοπον, ἢ πρεσβύτερον, ἢ διάκονον, ἢ ἕτερόν τινα τῶν ἐν τῷ κλήρῳ καταριθμουμένων, ἢ προβάλλοιτο ἐπὶ χρήμασιν ἢ οἰκονόμον, ἢ ἔκδικον, ἢ προσμονάριον, ἢ ὅλως τινὰ τοῦ κανόνος, δι' αἰσχροκέρδειαν οἰκείαν· ὁ τοῦτο ἐπιχειρήσας, ἐλεγχθεὶς, περὶ τὸν οἰκεῖον κινδυνευέτω βαθμόν· καὶ ὁ χειροτονούμενος μηδὲν ἐκ τῆς κατ' ἐμπορίαν ὠφελείσθω χειροτονίας ἢ προβολῆς, ἀλλ' ἔστω ἀλλότριος τῆς ἀξίας, ἢ τοῦ φροντίσματος, ὅπερ ἐπὶ χρήμασιν ἔτυχεν.

(*b*) Conc. Aurel. II. can. III. Ne quis epiſcopus de quibuslibet cauſſis, vel epiſcoporum ordinationibus ceterorumque clericorum aliquid præſumat accipere: quia ſacerdotem nefas eſt cupiditatis venalitate corrumpi. Can. IV. Si quis ſacerdotium per pecuniæ nundinum execrabili ambitione quæſierit, abiiciatur vt reprobus: quia apoſtolica ſententia donum Dei eſſe præcipit, pecuniæ trutina minime comparandum.

(*c*) Concil. Bracar. II. (al. III.) can. III. Placuit, vt de ordinationibus clericorum epiſcopi munera nulla ſuſcipiant, ſed, ſicut ſcriptum eſt, quod gratis donante Deo accipiunt, gratis dent. Et non aliquo pretio gratia Dei & impoſitio manuum venundetur: quia antiqua definitio patrum ita de eccleſiaſticis ordinationibus ſtatuit, dicens: Anathema ſit danti & accipienti &c.

(*d*) Concil. Tolet. IV. c. XVIIII. Pernicioſa conſuetudo nequaquam eſt reticenda, quæ maiorum ſtatuta præteriens omnem eccleſiæ ordinem perturbauit; dum alii per ambitum ſacerdotium appetunt, alii oblatis muneribus pontificatum aſſumunt. --- Si quis deinceps contra prædicta vetita canonum ad gradum ſacerdotii indignus adſpirare contenderit, cum ordinatoribus ſuis adepti honoris periculo ſubiacebit.

(*e*) Concil. Toletan. XI. c. VIII. vid. infr. ſub litt. (*r*).

(*f*) Conc. Conſtantinop. epiſt. ſynodic. conc. tom. IV. p. 1025. tot. in primis ſub fin. καὶ τῷ ὄντι, τοῖς κτήσασθαι τὴν τοῦ θεοῦ δωρεὰν ἢ διδόναι ταύτην διὰ χρημάτων ὑπειληφόσιν· εἰς γὰρ χολὴν πικρίας καὶ σύνδεσμον ἀδικίας οἱ τοιοῦτοι, κατὰ

SII [g], SYMMACHI [h], HORMISDAE [i], GREGORII MAGNI [k], BASILII [l], concilii ſecundi *Nicæni* [m] & concilii *Trullani* [n]. In primis concilium *Toletanum* octauum [o] clericis ſic ordinatis & abdicationem muneris & excommunicationem denuntiat. Et eos etiam, qui munera *Simoniaca* acceperint, eadem ſeueritate puniri iubet; ſi quidem ſit clericus, honoris ſui amiſſione; ſi laicus, perpetuo anathemate. Lex etiam ciuilis [p] hoc in negotio ad anteuertendum ordinationibus *Simoniacis* ſanxit, vt tam ordinati, quam qui eos elegerint & or-

τὴν ἀπόφασιν τοῦ ἁγίου Πέτρου, ὑπάρχουσι συλληφθέντες ὑπὸ τῆς ἑαυτῶν φιλαργυρίας. Væ illis reuera, qui Dei donum acquirere, vel illud pro pecunia dare in animum inducunt. In fel enim amaritudinis & vinculum iniquitatis ii (iuxta Petri ſententiam) a ſua malitia comprehenſi ſunt.

(g) Gelaſ. decret. epiſt. IX. ad epiſcop. Lucaniæ c. XXIV. (tom. IV. conc. p. 1194.) Quos conſtiterit indignos meritis, ſacram mercatos eſſe pretio dignitatem, conuictos oportet arceri non ſine periculo facinus tale perpetrantes: quia dantem pariter & accipientem damnatio Simonis, quam ſacra lectio teſtatur, inuoluit.

(h) Symmach. epiſt. V. ad Cæſar. Arelat. c. II. Illud magnopere commonentes, vt hi, qui non Dei gratia, ſed promiſſione rerum eccleſiaſticarum præmiis ad ſacerdotium conantur accedere, deſideriorum talium priuentur effectu. Quo autem ab huiuſmodi ſe intentione cohibeant, aut vindictis canonum ſciant ſe ſine dubitatione ſubdendos.

(i) Hormiſd. epiſt. XXV. ad epiſcop. Hiſpan. c. II. Hoc quoque ad præmiſſa adiungimus, ne benedictionem, quæ diuina eſſe creditur, per impoſitionem manus quis pretio comparet: quoniam ante oculos eſſe conuenit, quod Simon ſpiritum ſanctum volens redemtione mercari, apoſtoli fuerit deteſtatione percuſſus.

(k) Gregor. lib. VII. epiſt. CXI. (tom. IV. concil. p. 1371. 1372.)

(l) Baſil. epiſt. LXXVI. ad epiſcopos tot.

(m) Conc. Nic. II. can. V. tot.

(n) Concil. Trullan. c. XXII. *τοὺς ἐπὶ χρήμασι χειροτονουμένους, εἴτε ἐπισκόπους, εἴτε οἱουσδήποτε κληρικοὺς, καὶ οὐ κατὰ δοκιμασίαν καὶ τοῦ βίου αἵρεσιν, καθαιρεῖσθαι προστάσσομεν, ἀλλὰ καὶ τοὺς χειροτονήσαντας. Eos, qui pecuniis ordinantur, ſiue epiſcopos, ſiue qualeſcumque clericos, & non per examinationem ac vitæ electionem, deponi iubemus, ſed & eos etiam, qui ordinauerunt.*

(o) Conc. Tolet. VIII. c. III. Quicumque propter accipiendam ſacerdotii dignitatem quodlibet præmium fuerit detectus obtuliſſe, ex eodem tempore ſe nouerit anathematis opprobrio condemnatum, atque a participatione Chriſti corporis ac ſanguinis alienum. -- Illi vero, qui hac cauſſa munerum acceptores exſtiterint; ſi clerici fuerint, honoris amiſſione mulctentur; ſi laici, anathemate perpetuo condemnentur.

(p) Iuſtin. nouell. CXXIII. c. I. *Θεσπίζομεν, ὁσάκις ἂν χρεία γένηται ἐπίσκοπον*

 dina-

dinarint, iureiurando declarent, quod pro tali electione nihil datum vel receptum, immo ne quidem promissum sit. Et si quis episcopus, hac non obseruata regula, aliquem ordinarit, per eamdem legem munere suo tum ille ipse, tum ab ipso sic ordinatus, depelli iubentur.

AD hanc *Simonia* speciem veteres etiam retulerunt exactionem mercedis pro administratione baptismatis, vel eucharistiæ, vel funeris elatione, vel ecclesiarum consecratione & similibus spiritualibus officiis, quæ omnia administranda erant sine vllius mercedis postulatione. Concilium *Trullanum* [q] in specie pro eucharistiæ administratione quidquam exigere vetat, *Nullus*, inquiens, *siue episcopus, siue presbyter, siue diaconus immaculatam præbens communionem, ab eo qui communicat, eius participationis gratia obolos, vel quamuis aliam speciem exigat. Non est enim venalis gratia, nec pro pecuniis spiritus sanctificationem impertimur, sed ea iis, qui digni sunt, absque vlla est calliditate communicanda. Si quis autem eorum, qui sunt in cleri catalogo, ab eo, cui immaculatam impertit communionem, vllam speciem*

χειροτονηθῆναι, τὰς κληρικὰς καὶ τὰς πρώτας τῆς πόλεως, ἧς μέλλει ἐπίσκοπος χειροτονεῖσθαι, ἐπὶ τρισὶ προσώποις ψηφίσματα ποιεῖν, κινδύνῳ τῶν ἰδίων ψυχῶν, καὶ ἕκαστον αὐτῶν ὀμνύναι κατὰ τῶν θείων λογίων, καὶ ἐγγράφειν ἐν αὐτοῖς, λέγοντας ἐν αὐτοῖς τοῖς ψηφίσμασιν, ὅτι ἐ διά τινα δόσιν, ὅτε διὰ ὑπόσχεσιν ἢ φιλίαν, ἢ δι᾽ ἄλλην οἱανδήποτε αἰτίαν, ἀλλ᾽ εἰδότες αὐτὰς τῆς ὀρθῆς καὶ καθολικῆς πίστεως καὶ σεμνὰ εἶναι βίε καὶ γράμματα εἰδέναι, τάτες ἐπελέξαντο. --- Εἰ δέ τις παρὰ τὴν μνημονευθεῖσαν παραφυλακὴν ἐπίσκοπος χειροτονηθῇ, κελεύομεν τῦτον πᾶσι τρόποις τῆς ἐπισκοπῆς ἐκβάλλεσθαι· ἀλλὰ κἀκεῖνον, ὅστις παρὰ ταῦτα ἐτόλμησε χειροτονῆσαι, χωρίζεσθαι ἐπὶ ἕνα ἐνιαυτὸν τῆς ἱερατικῆς λειτουργίας. *Sancimus, quoties opus fuerit episcopum ordinari, clericos & primates ciuitatis, cuius futurus est episcopus ordinari, mox in tribus personis decreta facere, propositis eis sacrosanctis euangeliis, periculo suarum animarum, dicentes in ipsis decretis: quia neque propter aliquam donationem, neque propter aliquam promissionem, aut amicitiam, aut aliam quamlibet caussam, sed scientes eos rectæ & catholicæ fidei & honesta esse vitæ & litteras nosse hos elegerint. --- Si quis autem citra memoratam obseruationem episcopus ordinetur, iubemus hunc omnibus modis episcopatu depelli. Sed etiam illum, qui præter hoc præsumserit ordinare, segregari vno anno a sacro ministerio.* Confer sis noueli. CXXXVII. c.II. in qua eadem leguntur.

(q) Conc. Trull. c. XXIII. Περὶ τῦ μηδένα, εἴτε ἐπίσκοπον, εἴτε πρεσβύτερον, ἢ διάκονον, τῆς ἀχράντε μεταδιδόντα κοινωνίας, παρὰ τῦ μετέχοντος εἰσπράττειν, τῆς τοιαύτης μεταλήψεως χάριν, ὀβολὰς ἢ εἶδος τὸ οἱονῦν· ἐδὲ γὰρ πεπραμένη ἡ χάρις, ἐδὲ χρήμασι τὸν ἁγιασμὸν τῦ πνεύματος μεταδίδομεν· ἀλλὰ τοῖς ἀξίοις τῦ δώρε ἀπανεργεύτως μεταδοτέον· εἰ δὲ φανείη τις τῶν ἐν κλήρῳ καταλεγομένων ἀπαιτῶν,

exi-

exigere visus fuerit, deponatur, vt Simoniaci erroris & maleficii æmulator. Concilium *Toletanum* vndecimum non tantum pecuniam accipere vetat pro sacrorum ordinum collatione, sed etiam pro administratione baptismatis, & pro confirmatione [r]; & episcopus, qui clericis suis ita facientibus indulgeat, duobus mensibus excommunicari iubetur: & si presbyter ipso non sciente tale quid perpetret, trium mensium excommunicatione, si diaconus, quatuor; si quis inferiorum ordinum clericus, competenti verbere & congrua excommunicatione plectendus dicitur. Sunt & plures alii vetusti canones in eamdem sententiam in conciliis *Illiberritano* [s] & *Bracarensi* [t] ac in decretis GELASII [u], quorum alia occasione mentio facta est, vbi de ratione constituendi reditus pro alendis clericis egimus, neque adeo heic eos repetere necesse est.

§. XXIX.

De Simonia *in emtione ecclesiasticarum dignitatum.*

NEQVE vero id solum *Simoniam* vocabant, quæ consistebat in nundinatione donorum spiritus sancti, sed omnes etiam emtiones spiritualium dignitatum ecclesiæ, omnesque promotiones sine iusto merito, ex mero fauore & respectu amicitiæ

τῷ μεταδίδωσι τῆς ἀχράντου κοινωνίας, τὸ οἱονοῦν εἶδος, καθαιρείσθω, ὡς τῆς Σίμωνος ζηλωτὴς πλάνης καὶ κακουργίας.

(r) Concil. Tolet. XI. c. VIII. Quidquid inuisibilis gratiæ collatione tribuitur, nummorum quæstu, vel quibuslibet præmiis venundari penitus non debet, dicente domino, Quod gratis accepistis, gratis date. Et ideo quicumque deinceps in ecclesiastico ordine constitutus, aut pro baptizandis consignandisque fidelibus, aut pro collatione chrismatis, vel promotionibus graduum pretia quælibet vel præmia voluntarie oblata pro huiusmodi ambitione susceperit; equidem, si sciente loci episcopo tale quidquam a subditis perpetratur, idem episcopus duobus mensibus excommunicationi subiaceat; pro eo, quia & sciens mala contexit, & correctionem necessariam non adhibuit. Sin autem suorum quispiam, eodem nesciente, quodcumque pro supra dictis capitulis accipiendum esse sibi crediderit; si presbyter est, trium mensium excommunicatione plectatur; si diaconus, quatuor; subdiaconus vero, vel clericus his cupiditatibus seruiens, & competenti verbere, & debita excommunicatione plectendus est.

(s) Concil. Illiberrit. c. XLVIII. Vid. lib. V. cap. IV. §. XIV. sub litt. (c) vol. II. pag. 278.

(t) Conc. Bracar. II. al. III. c. VII. ibid. sub litt. *k*. p. 280.

(u) Gelas. epist. I. al. IX. ad episc. Lucaniæ c. X. Vid. ibid. sub litt. (m) p. 280.

factas. Concilium *Chalcedonense* [x] non tantum vnicuique episcopo muneris abdicationem minatur, qui gratiam venalem faciens, episcopum, vel chorepiscopum, vel presbyterum, vel diaconum, vel alium quemcumque clericum propter pecunias ordinauerit; sed etiam si quem œconomum, vel ecdicum siue defensorem, vel paramonarium turpis quæstus caussa fecerit. Et clericos sic ordinatos de gradu deiici, & administros, hoc modo aliquem promouentes, loco suo depelli iubet. Et si quis intercessor istis turpibus & nefariis lucris apparuerit, eum quoque, si sit quidem clericus, proprio gradu excidere, si sit autem laicus vel monachus, anathematizari debere, pronuntiat. Per leges *Iustiniani* [y], quicumque aliquem elegerat, iure iurando attestari debebat, se non propter aliquam donationem, neque propter aliquam promissionem, vel amicitiam, vel aliam quamcumque caussam hunc illum elegisse, sed ideo tantum, quod eum rectæ & catholicæ fidei & honestæ esse vitæ & litteras nosse, sciret. GREGORIVS MAGNVS [z] hac de re ita loquitur: *Sunt nonnulli, qui quidem nummorum præmia ex ordinatione non accipiunt, & tantum sacros ordines pro humana gratia largiuntur, atque de largitate eadem laudis solummodo retributionem quærunt. Hi nimirum, quod gratis acceptum est, gratis non tribuunt, quia de impenso officio sanctitatis nummum expetunt fauoris. --- Aliud munus est ab obsequio, aliud munus a manu, aliud munus a lingua. Munus quippe ab obsequio est subiectio indebite impensa; munus a manu pecunia est; munus a lingua fauor.* Num vero hæc *Simoniæ* species hominem censuræ ecclesiasticæ obnoxium reddiderit, id non dicit, sed contra eam duntaxat loquitur, tamquam grandem corruptelam, a qua, qui sanctos ordines conferant, se immunes seruare debeant, secundum illud prophetæ Ies. XXXIII, 15. *Qui excutit manus suas, ne teneat munus.*

(x) Concil. Chalced. c. II. vid. sub litt. anteced. (a) pag. 321. & adde heic, quæ sequuntur: *εἰ δέ τις καὶ μεσιτεύων φανείη τοῖς οὕτως αἰσχροῖς καὶ ἀθεμίτοις λήμμασιν, καὶ οὗτος, εἰ μὲν κληρικὸς εἴη, τοῦ οἰκείου ἐκπιπτέτω βαθμοῦ· εἰ δὲ λαϊκός, ἢ μονάζων, ἀναθεματιζέσθω.*

(y) Iustin. nouell. CXXIII. c. I. cit. sub litt. antec. (p) pag. 313. seq.

(z) Gregor. homil. II. in euangel.

§. XXX.

§. XXX.

De Simonia *in ambitiosa sacrorum officiorum vsurpatione, & sacrilega ratione se intrudendi in aliorum hominum locum & muneris functionem.*

VLTIMA *Simoniae* species erat, si qui ambitiosis artibus & illicitis studiis, fauore & potestate personae cuiusdam magnae ac opulentae, ad officium ecclesiasticum, ad quod non essent legitime vocati, nec iustum haberent titulum, ipsi sibi pararent aditum: Vel si in aliorum hominum loca, ab aliis iam legitimo modo occupata, se inferrent atque intruderent. Communis mos hic erat schismaticorum aliorumque ambitiosorum hominum, qui aut ipsi praeter regulam ecclesiae in vacantem sedem se intrudere, aut iam legitime ab alio occupatam vsurpare cupiebant. Ita *Nouatianus* clandestinam & *Simoniacam* ordinationem ad episcopatum *Romanum* sibi acquirebat, ad quem iam ante ipsum legitimo modo ordinatus fuerat *Cornelius*, quemadmodum CYPRIANVS [a] & alii saepissime conqueruntur. Ita quoque *Maiorinus Carthagine* ordinatus fuit antiepiscopus, in *Caeciliani* legitimi episcopi oppositionem, & quidem *Lucilla*, potentis ac diuitis feminae, factionem illam, quae prima schismatis *Donatistarum* origo fuit, fouentis ope; quemadmodum OPTATVS [b] atque AVGVSTINVS pluribus docent. Iam omnes istae ordinationes, ambitione & vsurpatione fundatae, & generatim vel vi, vel gratia, vel fraude, vel largitione acquisitae, communiter irritae & nullae declarabantur, & tam ordinati quam ordinatores velut grandis criminis rei, deiectione de gradu & reductione ad statum & communionem laicorum multaban-

(a) Cyprian. epist. LII. al. LV. ad Antonian. p. 104. (p. 243. tot. edit. Fell. Amst.) Epist. XLI. XLII. (XLIV. XLV. tot. edit. Fellii Amstel. Et epist. Cornel. ap. Euseb. lib. VI. c. XLIII. pag. 197. 198. edit. Amstel. MDCXCV.

(b) Optat. lib. I. p. 41. 42. (p. 19. 20. 21. edit. Paris. MDCLXXIX.) Tunc suffragio totius populi Caecilianus eligitur. -- Lucilla - cum omnibus suis potens & factiosa femina communioni misceri noluit. -- Schisma igitur illo tempore confusae mulieris iracundia peperit. -- Exitum est foras, & altare contra altare erectum est, & ordinatio illicite celebrata est: & Maiorinus, qui lector in diaconio Caeciliani fuerat, domesticus Lucillae, ipsa suffragante, episcopus ordinatus est.

Augustin. contr. epist. Parmen. lib. I. c. III. -- quos ista factio (Lucillae) conuocauerat ad perniciem Caeciliani, vt illo deposito alter eis ordinaretur?

tur.

tur. Qua de re, quum libro quodam ante hac edito [*] egerimus fusius, pluribus documentis in medium proferendis hoc loco non immorabimur. Notamus autem tantummodo, æque graui crimini *Simoniæ* datum esse episcopo, siue in sedem vacantem præter regulam ipse se ambitiose intrusisset, siue sinistris artibus de sede quadam minore ad maiorem transiisset, cum contemtu quidem regularum, quas in tali mutatione obseruandas præscripserat ecclesia. Nam, vt supra notauimus loquentes [†] de hoc argumento, multæ seueræ leges contra arbitrarias episcoporum de sede alia in aliam translationes, erant rogatæ. Quamuis translatio episcoporum non absolute & simpliciter vetita esset (quia ecclesia nonnumquam episcopum de sede sua ad aliam prouehere consultum ducebat) cavebatur tamen, ne ambitiosi ingenii homines pro lubitu sese transferrent ipsi; sed omnem translationem de auctoritate, consensu ac approbatione synodi prouincialis fieri oportebat. Secus autem facere pro grauissimo *Simoniacæ* ambitionis crimine habebatur, vtpote ex auaritia, vel amore prærogatiuæ, & illicitis artibus, largitione videlicet, fauore & factione ad finem obtinendum contra leges ecclesiæ proficiscente. Vnde vetusti canones *Nicæni* [c], *Antiocheni* & sic dicti *apostolici* non tan-

(*) *Scholast. Hist. of Bapt.* part. II. chap. II. & IV.

(†) Lib. VI. c. IV. §. VI. vol. II. p. 392 -- 395.

(c) Concil. Nicæn. can. XV. Διὰ τὸν πολὺν τάραχον καὶ τὰς στάσεις τὰς γινομένας, ἔδοξε παντάπασι περιαιρεθῆναι τὴν συνήθειαν τὴν παρὰ τὸν κανόνα εὑρεθεῖσαν ἔν τισι μέρεσιν· ὥστε ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν μὴ μεταβαίνειν, μήτε ἐπίσκοπον, μήτε πρεσβύτερον, μήτε διάκονον· εἰ δέ τις μετὰ τὸν τῆς ἁγίας καὶ μεγάλης συνόδου ὅρον, τοιούτῳ τινὶ ἐπιχειρήσειεν, ἢ ἐπιδοίη ἑαυτὸν πράγματι τοιούτῳ· ἀκυρωθήσεται ἐξ ἅπαντος τὸ κατασκεύασμα, καὶ ἀποκατασταθήσεται τῇ ἐκκλησίᾳ, ᾗ ὁ ἐπίσκοπος ἢ ὁ πρεσβύτερος ἐχειροτονήθη. *Propter multum tumultum & seditiones quæ fiunt, omnino visum est vt consuetudo, quæ præter canonem in nonnullis partibus inuenitur, tollatur: vt a ciuitate in ciuitatem, nec episcopus, nec presbyter, nec diaconus transeat. Si quis autem post sanctæ & magnæ synodi definitionem tale quidpiam adgressus fuerit, vel se rei eiusmodi dederit: quod factum erit, omnino infirmabitur, & ecclesiæ restituetur, cui episcopus vel presbyter ordinatus fuerit.*

Concil. Antiochen. c. XXI. Ἐπίσκοπον ἀπὸ παροικίας ἑτέρας εἰς ἑτέραν μὴ μεθίστασθαι, μήτε αὐθαιρέτως ἐπιῤῥίπτοντα ἑαυτὸν, μήτε ὑπὸ λαῶν ἐκβιαζόμενον, μήτε ὑπὸ ἐπισκόπων ἀναγκαζόμενον· μένειν δὲ εἰς ἣν ἐκληρώθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐξ ἀρχῆς ἐκκλησίαν, καὶ μὴ μεθίστασθαι αὐτῆς, κατὰ τὸν ἤδη πρότερον ἐξενεχθέντα ὅρον. *Episcopus ab alia parochia in aliam ne transeat, nec se sua sponte ingerens,*

tum

tum ſimpliciter vetant hanc conſuetudinem & improbant: ſed ſynodus etiam *Sardicenſis* [d], experientia edocta, ſimplices prohibitiones ad eam reprimendam hominesque ambitioſos ab ea cohibendos non ſatis valere, præceptiones ſuas grauiſſimis ſuffulſit cenſuris, duoſque notatu digniſſimos canones fecit, ita habentes: *Non tam mala conſuetudo, quam perniciociſſima rerum corruptela, eſt ex ipſis fundamentis penitus exſtirpanda: ne cui epiſcopo liceat a parua ciuitate in aliam migrare. Eius enim cauſſæ prætextus eſt manifeſtus, propter quem talia tentantur. Nullus enim epiſcopus adhuc inueniri potuit, qui a maiori ciuitate in minorem tranſire ſtuduerit. Vnde conſtat, eos ardenti plura habendi cupiditate ſuccendi, & magis arrogantiæ ſeruire, vt videantur maiorem habere poteſtatem. Placet ergo, vt eiuſmodi improbitas acerbius vindicetur.* Exiſtimo, inquit *Hoſius*, ſynodi præſes, eos ne laicorum quidem debere habere communionem. Proximus canon addit: *Si quis autem adeo inſanus, vel audax inueniatur, vt de iis videatur aliquam adferre excuſationem, adſerens ſibi a populo adlatas eſſe litteras; clarum eſt, potuiſſe paucos a-*

nec a populis vi adactus, nec ab epiſcopis coactus: maneat autem in ea, quam a Deo ſortitus, eſt eccleſia, & ab ea non recedat, ſecundum decretum prius de ea re editum.

Can. apoſt. XIV. Ἐπίσκοπον μὴ ἐξεῖναι καταλείψαντα τὴν ἑαυτῦ παροικίαν ἑτέρᾳ ἐπιπηδᾷν, κἂν ὑπὸ πλειόνων ἀναγκάζηται· εἰ μή τις εὔλογος αἰτία ᾖ, ἡ τῦτο βιαζομένη αὐτὸν ποιῆσαι, ὡς πλεῖόν τι κέρδος δυναμένυ αὐτῦ τοῖς ἐκεῖσε λόγῳ εὐσεβείας συμβάλλεσθαι· καὶ τῦτο δὲ, ὐκ ἀφ' ἑαυτῦ, ἀλλὰ κρίσει πολλῶν ἐπισκόπων, καὶ παρακλήσει μεγίςῃ. *Epiſcopo non licet, derelicta parœcia ſua, aliam inuadere, quamuis a pluribus cogatur: niſi quædam ſit cauſſa probabilis, quæ illum hoc facere compellat; quod ipſe maiorem vtilitatem illis, qui ibi habitant, poſſit per doctrinam pietatis conferre: & vero id non a ſe ipſo, ſed iudicio multorum epiſcoporum, atque cohortatione maxima.*

(d) Concil. Sardic. c. I. Οὐ τοσῦτον ἡ φαύλη συνήθεια, ὅσον ἡ βλαβερωτάτη τῶν πραγμάτων διαφθορὰ ἐξ αὐτῶν τῶν θεμελίων ἐςὶν ἐκριζωτέα· ἵνα μηδενὶ τῶν ἐπισκόπων ἐξῇ ἀπὸ πόλεως μικρᾶς εἰς ἑτέραν πόλιν μεθίςασθαι· ἡ γὰρ τῆς αἰτίας ταύτης πρόφασις φανερά ἐςι, δι' ἣν τὰ τοιαῦτα ἐπιχειρεῖται· ὐδεὶς γὰρ πώποτε εὑρεθῆναι ἐπισκόπων δεδύνηται, ὃς ἀπὸ μείζονος πόλεως ἐλαχιςοτέραν πόλιν ἐσπύδασε μεταςῆναι· ὅθεν συνέςηκε, διαπύρῳ πλεονεξίας τρόπῳ ὑπεκκαίεσθαι τὺς τοιύτυς, καὶ μᾶλλον τῇ ἀλαζονείᾳ δυλεύειν, ὅπως ἐξυσίαν δοκοῖεν μείζονα κεκτῆσθαι· εἰ πᾶσι τοίνυν τῦτο ἀρέσκει, ὥςε τὴν τοιαύτην σκαιότητα αὐςηρότερον ἐκδικηθῆναι; ἡγῦμαι γὰρ μηδὲ λαϊκῶν ἔχειν τὺς τοιύτυς χρῆναι κοινωνίαν· πάντες οἱ ἐπίσκοποι εἶπον· ἀρέσκει πᾶσιν.

Ibid. can. II. Ἐ' δέ τις τοιῦτος εὑρίσκοιτο μανιώδης ἢ τολμηρὸς, ὡς περὶ τῶν τοιύτων δέξαι τινὰ φέρειν παραίτησιν, διαβεβαιύμενον ἀπὸ τῦ πλήθυς ἑαυτὸν

liquos mercede & pretio corruptos in ecclesia seditionem mouere, vt eundem vtique postulent habere episcopum. Omnino, inquit *Hosius*, has fraudes & artes puniendas esse existimo; vt nemo possit, qui est eiusmodi, ne in fine quidem laica communione dignus haberi. Cui synodus facile adsensit. Quod ipsum ostendit, quam de hac *Simoniae* specie habuerint sententiam, nimirum quod eam maxime noxiam atque perniciosissimam ecclesiae iudicauerint. Atque id praeterea obseruatu dignum est, quod, quum fieri posset, vt talis ambitiosus episcopus factionis cuiusdam potentioris ope, cum omnium censurarum ecclesiasticarum contemtu, in sua se tueretur vsurpatione; concilium *Carthaginense* decreuerit [e], vt necessitate cogente liberum esset aduersus istiusmodi refractarium & contumacem episcopum, qui miti admonitioni acquiescere nollet, secundum statuta legum imperialium, saecularem adire magistratum eumque rogare, vt auctoritate iudiciaria illum de ecclesia, quam per vim occupasset, protinus eiiceret. Num qua lex imperialis facta sit cum respectu ad hunc casum particularem, dicere nequeo: Certum tamen est, generales leges a *Gratiano* & *Honorio* [f] factas exstare, quae omnes episcopos, a synodo quadam censu-

κεκομίσθαι γράμματα· δῆλόν ἐστιν, ὀλίγους τινὰς δεδυνῆσθαι μισθῷ καὶ τιμήματι διαφθαρέντας ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ στασιάζειν, ὡς δῆθεν ἀξιοῦντας τὸν αὐτὸν ἔχειν ἐπίσκοπον· καθάπαξ οὖν τὰς ῥᾳδιουργίας τὰς τοιαύτας καὶ τέχνας κολαστέας εἶναι νομίζω, ὥστε μηδένα τοιοῦτον μηδὲ ἐν τῷ τέλει λαϊκῆς γοῦν ἀξιοῦσθαι κοινωνίας· εἰ τοίνυν ἀρέσκει ἡ γνώμη αὕτη, ἀποκρίνασθε· ἀπεκρίναντο· τὰ λεχθέντα ἤρεσκεν.

(e) Concil. Carth. III. c. XXXVIII. Necessitate ipsa cogente liberum sit nobis, rectorem prouinciae, secundum statuta gloriosissimorum principum, aduersus illum adire, vt, qui miti admonitioni acquiescere noluit, & emendare illicitum, auctoritate iudiciaria protinus excludatur. Vid. eius can. XLIII. ibid. Cod. Afric. c. XLVIII. *αἰτοῦμεν κατὰ τὸ ἐντaλὲν ἡμῖν, ἵνα καταξιώσητε δοῦναι παῤῥησίαν ἐπ᾽ ἀδείας ἡμῖν γενέσθαι· ὅτι, αὕτη ἡ ἀνάγκη παρασκευάζει, τῷ ἄρχοντι τῆς χώρας κατ᾽ ἐκεῖνα προσελθεῖν, κατὰ διατάξεις τῶν ἐνδοξοτάτων βασιλέων, ἵνα ὁ τῇ πρᾳῳ ὑπομνήσει τῆς ὑμετέρας ἁγιωσύνης πειθαρχῆσαι μὴ θελήσας, καὶ διορθώσασθαι τὸ ἀσυγχώρητον, αὐθεντίᾳ ἀρχοντικῇ παραχρῆμα κωλυθῇ. Petimus secundum quod nobis mandatum est, vt dignemini dare fiduciam, quo iam necessitate ipsa cogente,* cetera.

(f) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episcopis leg. XXXV. Honorii. Quicumque residentibus sacerdotibus fuerit episcopali loco detrusus & nomine, si aliquid vel contra custodiam, vel contra quietem publicam moliri fuerit deprehensus, rursusque sacerdotium petere, a quo videtur expulsus, procul ab ea

rae

ræ ſubiectos & munere detruſos, iubent ſynodi ſententiæ ſe ſubmittere, nec vllas turbas excitare ad ſedem, ex qua per ſynodum pulſi ſint, recuperandam: pœnamque contumacibus ſtatuunt deportationis ad locum, centum milliaribus ab ea vrbe, in qua quietem publicam turbaſſe deprehenſi ſint, diſtantem. Hæc erat lex *Honorii*, quæ ad priorem legem, a *Gratiano* de eodem argumento latam, reſpicit; cuius etiam SVLPICIVS SEVERVS [*g*] in *hiſtoria* meminit, tamquam factæ contra *Priſcillianiſtas*, tametſi hodie in codice *Theodoſiano* non reperiatur. Atque ad has leges patres *Africani* forte reſpiciunt, quando omnes iſtiuſmodi contumaces epiſcopos ciuilis magiſtratus auctoritate expelli iubent, ſecundum ſtatuta imperatorum in hunc finem facta, ad quæ etiam in aliis canonibus [*h*], ad rem eamdem pertinentibus, reſpiciunt. Tantum de diuerſis grandibus criminibus contra primum & ſecundum præceptum, quæ homines diſciplinæ pœnitentiali & cenſuris eccleſiæ obnoxios reddiderunt.

LIBRI DECIMI SEXTI

CAPVT SEPTIMVM

DE PECCATIS CONTRA PRAECEPTVM TERTIVM, BLASPHEMIA, PROFANA IVRANDI ADSIDVITATE, PERIVRIO, ET VOTORVM VIOLATIONE.

§. I.

De blaſphemia apoſtatarum.

MAIORA peccata contra præceptum tertium, quæ præcipue homines publicis eccleſiæ cenſuris ſubiiciebant, erant blaſphemia, profana iurandi adſiduitas, periurium, & votorum Deo ſolemniter factorum violatio. Hæc enim omnia

vrbe, quam infecit, ſecundum legem diuæ memoriæ Gratiani, centum millibus vitam agat &c.

(*g*) Seuer. hiſtor. lib. II. p. 116. (cap. XLVII. p. 282. edit. Lipſ. MDCCIII.) Poſt multa & fœda, Idacio ſupplicante, dicitur a Gratiano tum imperatore reſcriptum, quo vniuerſi hæretici excedere non eccleſiis tantum aut vrbibus, ſed extra omnes terras propelli iubebantur.

(*h*) Cod. Afric. can. XCIII. al. XCV. (concil. tom. II. p. 1110. tot.)

nomen Dei præcipua quadam adficiunt ignominia. Blasphemiam triplicis generis esse statuebant. 1. Blasphemiam apostatarum & lapsorum, quos persecutores ethnici non tantum negare Christum cogebant, sed etiam ei maledicere. 2. Blasphemiam hæreticorum aliorumque profanorum christianorum. 3. Blasphemiam in spiritum sanctum. Primi generis blasphemiam PLINIO memoratam inuenimus, qui scribens ad *Traianum* imperatorem de quibusdam christianis, qui in suæ ætatis persecutione defecerant, omnes & imaginem ipsius & deorum simulachra veneratos esse, eosque & Christo maledixisse [a], adfirmat. Et hanc communem renuntiandi religioni christianæ fuisse rationem, ex verbis proconsulis ad *Polycarpum* & huius responso apparet. Iubebat ille hunc conuicia aduersus Christum dicere [b], λοιδόρησον τὸν χριστόν. Cui *Polycarpus* respondebat: *Sex & octoginta continuos annos ei ministraui, nec vlla me vmquam adfecit iniuria: Et quomodo possum impie loqui aduersus regem meum auctoremque salutis meæ?* In epistola DIONYSII, episcopi ecclesiæ *Alexandrinæ*, qua persecutionem, quæ ibi acciderit, narrat, inuenimus, fuisse hanc vsitatam gentilibus rationem, qua christianos religionem suam eiurare coëgerint. *Senem quemdam*, inquit ille, *Metram* [c] *nomine correptum impia verba proferre iubent, quod quum ille abnueret, fustibus hominem verberantes & acutis arundinibus vultum eius oculosque pungentes, deductum in suburbium lapidibus obruerunt.* Ita quoque eos *Apolloniam* [d] impia verba pronuntiare iussisse, & maxillas quidem verberantes, cunctos ei dentes excussisse, minatosque esse dicit, viuam se illam com-

(a) Plin. lib. X. epist. XCVII. Omnes & imaginem tuam deorumque simulachra venerati sunt, iique & Christo maledixerunt.

(b) Euseb. lib. IV. c. XV. τοῦ ἡγεμόνος λέγοντος· λοιδόρησον τὸν χριστόν· ἔφη ὁ Πολύκαρπος· ὀγδοήκοντα καὶ ἓξ ἔτη δουλεύω αὐτῷ, καὶ οὐδέν με ἠδίκησε· καὶ πῶς δύναμαι βλασφημῆσαι τὸν βασιλέα μου, τὸν σώσαντά με.

(c) Ap. Euseb. lib. VI. c. XLI. πρεσβύτην Μητρᾶν ὀνόματι συναρπάσαντες, καὶ κελεύσαντες ἄθεα λέγειν ῥήματα· μὴ πειθόμενον, ξύλοις τε παίοντες τὸ σῶμα, καὶ καλάμοις ὀξέσι τὸ πρόσωπον καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς κεντοῦντες, ἀγαγόντες εἰς τὸ προάστειον, κατελιθοβόλησαν.

(d) Ibid. ἀλλὰ καὶ τὴν θαυμασιωτάτην τότε παρθένον πρεσβῦτιν Ἀπολλωνίαν διαλαβόντες, τοὺς μὲν ὀδόντας ἅπαντας, κόπτοντες τὰς σιαγόνας, ἐξήλασαν· πυρὰν δὲ νήσαντες πρὸ τῆς πόλεως, ζῶσαν ἠπείλουν κατακαῦσαι, εἰ μὴ συνεκφωνήσειεν αὐ-

bustu-

busturos, nisi imperata faceret: immo omnes vbique clamitasse, quicumque impia illa verba proferre abnuisset, eum illico trahendum esse & flammis vltricibus absumendum. Iam licet VALESIVS existimet, difficile esse dicere, quænam fuerint illa verba impia, siue voces blasphemæ & atheæ, satis tamen liquet, blasphemiam *CHRISTI* intelligi; quæ res erat, quam vrgebant ethnici, vtpote ex qua satis colligere se posse putabant, christianos religioni suæ renuntiasse. Atque ita IVSTINVS MARTYR [*c*] narrat, quod *Barchochebas*, defectionis iudæorum sub *Adriano* dux & princeps, christianos vexans, ad grauia supplicia, nisi *CHRISTVM* abnegarent & maledictis incessent, protrahi eos iusserit. Quæ quum eo tempore tantummodo solemnior esset renuntiandi religioni ratio, addens apostasiæ blasphemiam, omnes hoc modo lapsi apostatis suo iure adnumerati, & consequenter horum quoque pœna, ad summum censuræ ecclesiasticæ gradum, adfecti sunt.

§. II.

De blasphemia hæreticorum & profanorum christianorum.

ALIVD genus blasphemantium illi erant, qui christianam profitentes religionem, per impias doctrinas vel profanos sermones, contumeliosas in Deum voces emittebant, de maiestate ipsius ac honore derogantes. Hoc sensu hæretici communiter blasphemiæ insimulabantur, & maxime ii, quorum dogmata ad detrahendum de excellentiis, proprietatibus, & actionibus diuinæ naturæ propius spectabant. Ita CHRYSOSTOMVS [*f*] illos Deo maledicere, ait, qui fati confusionem & necessitatem rerum in diuinæ prouidentiæ derogationem in-

τοῦ τῆς ἀσεβείας κηρύγματα· --- ἀεὶ καὶ πανταχοῦ πάντων κεκραγότων, εἰ μὴ τὰ δύσφημα τὰς ἀνωμοσίας ῥήματα, τοῦτον εὐθέως δεῖν σύρεσθαί τε καὶ πίμπρασθαι.

(*c*) Iustin. apol. II. p. 72. Ἐν τῷ νῦν γεγενημένῳ Ἰουδαϊκῷ πολέμῳ Βαρχοχέβας, ὁ τῆς ἰουδαίων ἀποστάσεως ἀρχηγέτης, χριστιανοὺς μόνους εἰς τιμωρίας δεινάς, εἰ μὴ ἀρνοῖντο Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν καὶ βλασφημοῖεν, ἐκέλευεν ἀπάγεσθαι.

(*f*) Chrysost. homil. II. de fato & prouid. tom I. p. 818. (p. 717. edit. Francof.) τίνες εἰσίν, οἱ τὸν θεὸν κακῶς λέγοντες; οἱ τῇ σοφίᾳ τῆς προνοίας αὐτοῦ τὴν ἐκ τῆς εἱμαρμένης ἀταξίαν καὶ ἀνάγκην ἐπιτειχίζοντες. *Qui sunt autem, qui Deo male dicunt? qui ex sapientia prouidentiæ eius fati confusionem & necessitatem rerum veluti munitionem opponunt.*

troducant. Et IRENAEVS [g] eos blasphemos vocat, qui Deum mundi creatorem esse negent. *Arianis* & *Nestorianis* generatim blasphemia, impietas & sacrilegium imputatur [h], eo quod diuinitatem seruatoris nostri & incarnationem diuinæ naturæ negent. Vt adeo eadem pœna, quæ hæreticis & sacrilegis personis inflicta est, huiusmodi etiam blasphemis inflicta sit. CHRYSOSTOMVS blasphemantes [i] & fornicantes coniungit, vtpote qui sacræ mensæ participes fieri non possint. Et loco ante citato [k] ait: *In veteri testamento sancitum est: Qui maledicit patri, aut matri, morte multetur. --- Quid igitur dicemus de his, qui nunc in gratia & rerum ipsarum veritate & tanta in cognitione sunt, non patri aut matri maledicentibus, sed ipsi vniuersitatis rerum Deo? Quo enim supplicio accipientur? qualis animaduersio, quis igneus amnis, quis vermis sempiternus, quæ tenebræ exteriores, quæ vincula, quis stridor, quis ploratus scelerum magnitudini satis esse possit? Omnes cruciatus, qui nunc sunt, iusto minores sunt animo ita adfecto, ac eo vsque improbitatis prolapso. Non est enim, non est hoc peccatum vllum deterius, sed neque par. Nam in eo & accessio omnium malorum est omnisque confusio, inexpiabile supplicium & intolerabilis pœna.*

(g) Iren. præfat. in lib. IV. Nunc autem, quoniam nouissima sunt tempora, extenditur malum in homines, non solum apostatas eos faciens, sed & blasphemos in plasmatorem instituit.

(h) Cod. Theod. lib. XVI. tit. V. de hæreticis. leg. VI. Theodosii: Ariani sacrilegii venenum &c. It. leg. VIII. Sacrilegum dogma Arianorum. Hilarii fragment. p. 144. Arii blasphemiæ &c.
Euagr. lib. I. c. II. Νεστόριος, ἡ θεομάχος γλῶσσα --- τὸ τῆς βλασφημίας ἐργαστήριον. *Nestorius, lingua illa Deo inimica --- officina blasphemiæ.*

(i) Chrysost. hom. XXII. de ira tom. I. p. 277. (p. 245. edit. Francof.) ὡς τὸν πορνεύοντα καὶ τὸν βλασφημοῦντα ἀμήχανον μετασχεῖν τῆς ἱερᾶς τραπέζης κ. τ. λ. *Vt fornicantem blasphemantemque impossibile est sacræ mensæ participem fieri, &c.*

(k) Chrysost. homil. II. de fato tom. I. p. 811. (p. 717. edit. Frf.) ὁ κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα, θανάτῳ τελευτάτω, φησὶν, ἐπὶ τῆς παλαιᾶς ὁ νόμος ἔκειτο· --- τί ἂν οὖν εἴποιμεν περὶ τῶν νῦν ἐν τῇ χάριτι, καὶ τῇ τῶν πραγμάτων ἀληθείᾳ, καὶ τῇ τοσαύτῃ γνώσει, οὐχὶ πατέρα καὶ μητέρα κακολογούντων, ἀλλὰ αὐτὸν τὸν τῶν ὅλων Θεόν; τίς τὰς τοιαύτας δέξεται τιμωρίας; ποία τῷ μέτρῳ τῆς κακίας διαρκέσει κόλασις; ποῖος δὲ πυρὸς ποταμὸς, ποῖος σκώληξ ἀτελεύτητος, ποῖον σκότος ἐξώτερον, ποῖα δεσμὰ, ποῖος βρυγμὸς, ποῖος κλαυθμός; πάντα ἐλάττω τὰ βασανιστήρια, καὶ τὰ ὄντα καὶ τὰ μέλλοντα, τῆς οὕτω διακειμένης ψυχῆς, τῆς πρὸς τοσοῦτον κακίας κατενεχθείσης --- οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστι ταύτης ἁμαρτία χείρων, ἀλλ᾽ οὐδὲ ἴση, ἀλλὰ καὶ προσθήκη κακῶν τοῦτό ἐστι, καὶ ὃ ἅπαντα συγχεῖ, καὶ ἀσύγγνωστον ἔχει κόλασιν, καὶ ἀφόρητον τιμωρίαν.

NE-

NEQVE vero in hanc ſolam doctrinalem hæreticorum blaſphemiam, ex corruptis ac vitioſis principiis oriundam, cenſuris ſuis ac inuectiuis ita animaduertebant; ſed in quaslibet etiam alias profanorum chriſtianorum blaſphemias, ſiue per malas opiniones, hominum mentibus infixas, ſiue per alias ſubitas vitioſi animi adfectiones, productas. Hoc ex ea agendi ratione diſcimus, quam contra *Andronicum*, tyrannicum *Ptolemaidis* præſidem, iniit SYNESIVS. De aliis criminibus ſuis ipſum admonebat, quoad aliquod momentum apud animum illius ſe habiturum ſperabat. Quum autem reliquis omnibus blaſphemiam adderet, nec dicere erubeſceret, neminem e manibus ſuis ereptum iri, ſi vel ipſum *CHRISTI* pedem manibus amplecteretur; SYNESIVS non longius eum admonendum eſſe exiſtimabat, ſed tamquam putridum membrum reſecandum; adeoque decantatam illam excommunicationem in eum pronuntiabat [*l*], quam adlegandi iam crebram habuimus occaſionem, vtpote quæ ſolemniſſima, quæ in antiqua hiſtoria occurrit, formula eſt. Nos id tantum addimus, quod lex ciuilis peculiarem huic crimini notam apponat. Nam per leges IVSTINIANI [*m*] blaſphemia pro noxa capitali & ſupplicio digna habetur. Et quum per leges priores hæreſis blaſphemia in Deum declarata ſit, omnes pœnæ hæreticis inflictæ (quarum vna quibuſdam in caſibus mors erat) pro pœnis, per leges in huiuſmodi blaſphemos conſtitutis, habendæ ſunt.

§. III.

De blaſphemia in ſpiritum ſanctum. Quam eius notionem habuerint veteres: Et quas ei pœnas inflixerint.

ALIVD blaſphemiæ genus, erat blaſphemia in ſpiritum ſanctum, de qua paullo diſtinctius agendum nobis eſt, quia veterum de ea ſententia non adeo ab omnibus recte intelligitur. Non nulli eam ad grande peccatum lapſus in idololatriam, apoſtaſiam & abnegationem *CHRISTI*, tempore perſecuti-

(*l*) Syneſ. epiſt. LVIII. p. 198. vid. cap. II. §. VIII. pag. 84. ſeq.

(*m*) Iuſtin. nouell. LXXVII. *εἰ αἱ κατ' ἄνθρωπον γινόμεναι βλασφημίαι ἀνεκδίκητοι ἐ καταλιμπάνονται· πολλῷ μᾶλλον ὁ εἰς αὐτὸ τὸ θεῖον βλασφημῶν ἄξιός ἐςι τιμωρίας ὑποςῆναι. Si contra homines factæ blaſphemiæ impunitæ non relinquuntur: multo magis, qui ipſum Deum blaſphemant, digni ſunt ſupplicia ſuſtinere.*

onis

onis, referunt. Ita CYPRIANVS eam intelligit, quando ait [n]: *Summum delictum esse, quod persecutio committi coëgit, sciunt ipsi etiam, qui commiserunt; quum dixerit dominus & iudex noster: Qui me confessus fuerit coram hominibus, & ego illum confitebor coram patre meo, qui est in cælis. Qui autem negauerit, & ego illum negabo. Et iterum dixerit: Omnia peccata remittentur filiis hominum & blasphemiæ. Qui autem blaspemauerit spiritum sanctum, non habebit remissam, sed reus est æterni peccati.* HILARIVS [o] idem de hac blasphemia sentit, eamque in eo consistere putat, vt quis Christum Deum esse neget. Et idcirco *Arianis* & reliquis istiusmodi hæreticis omnibus hanc blasphemiam [p] imputat, quod doctrina eorum *CHRISTO* diuinitatem eripiat, eumque eiusdem cum patre essentiæ esse neget, quantumlibet ipsum, propter illustria & gloriosa eius facta & admirabiles operationes, tamquam Deum venerentur, Deique nomen ei tribuant. ATHANASIVS & auctor *quæstionum* ad *Antiochum* sub eius nomine in eadem sunt sententia. ATHANASIVS peculiarem de hoc argumento dissertationem habet, in qua errores ORIGENIS & THEOGNOSTI de eo notat, suamque contra illos dicit sententiam. Dicebant illi [q], omnes, qui in baptismo spiritus sancti participes facti sint, si postea peccent, peccatum in spiritum sanctum incurrere, quod veniam non consequatur. Quam eorum opinionem ille confutat tum ex praxi *Pauli* apostoli, qui incestuosum *Corinthium* aliosque grandes peccatores recepit; tum ex praxi ecclesiæ *Nouatianis* opposita. *Cur vero* [*] *Nouatum*, inquit, *culpamus pœnitentiam tollentem ac dicentem, nullam iis superesse veniam, qui post*

(n) Cypr. epist. X. al. XVI. p. 35. (p. 195. edit. Amstelod. MDCC.)

(o) Hilar. in Matth. can. XXXI. p. 184. Sciebat exterrendos, fugandos negaturos: sed quia spiritus blasphemia nec heic nec in æternum remittitur, metuebant, ne Deum abnegarent, quem cæsum & consputum & crucifixum essent contemplaturi. Quæ ratio seruata in Petro est, qui quum negaturus esset, ita negauit, Non noui hominem.

(p) Hilar. ibid. can. XII. p. 164. Christo aliqua deferre, negare, quæ maxima sunt: Venerari tamquam Deum, Dei communione spoliare, hæc blasphemia spiritus est: Vt quum per admirationem operum tantorum Dei nomen detrahere non audeas, generositatem eius, quam confiteri es coactus in nomine, abnegata paternæ substantiæ communione decerpas.

(q) Athan in illud, Quicumque dixerit verbum. tom. I. p. 971. (702. 703.)

(*) Ibid. (p. 704.) τί δὲ καὶ Νουάτῳ μεμφόμεθα ἀναιροῦντι μετάνοιαν, καὶ φάσκοντι

laua-

lauacrum peccauerint, si hæc verba de illis, qui post lauacrum peccauerint, dicta fuere. Suam ipsius autem opinionem his verbis declarat [r]: *Posteaquam vtrique (Pharisæi* & *Ariani) in insaniam versi fuerunt, & quod in corpore est Verbum omnino negauerunt, aut diuinitatis opera diabolo eiusque dæmonibus attribuerunt, merito pro tali impietate indeprecabili sunt supplicio obnoxii. Nam & diabolum pro Deo habuerunt: eumque qui vere & reipsa Deus est, existimarunt nihilo plus in operibus posse quam dæmones. --- Perinde enim erat illud, ac si, dum cernerent mundi ordinem & prouidentiam hæc gubernantem, ausi essent dicere, rerum naturam a Beelzebule fuisse conditam: aut solem, vt diabolo obsequeretur, oriri: & eius caussa astra in cælo circumagi. Nam quemadmodum hæc Dei sunt, ita & illa patris erant opera: & si illa Beelzebulis, necessario & ista Beelzebulis fuerunt. Vnde iure merito saluator declarauit, blasphemiam proferre istos, quæ nec veniam nec remissionem haberet.* Alio loco [s] ait: *Alii in carnem CHRISTI impingunt, hoc est, in filium hominis, eum prophetam non Deum existimantes: quibus veniam dedit, id enim initium erat prædicationis, quum nondum capax erat mundus, vt Deum illum esse crederet, qui homo apparebat. Atque hinc est, quod Christus ait: Qui dixerit verbum contra filium hominis; (hoc est in corpus eius) remittetur ei. --- Sunt alii, qui in spiritum sanctum impingunt, qui scilicet in Christi deitatem blasphe-*

μηδεμίαν συγγνώμην ἔχειν τὰς μετὰ τὸ λετρὸν ἁμαρτάνοντας, εἰ διὰ τὰς μετὰ τὸ λετρὸν ἁμαρτάνοντας εἴρηται τὸ ῥητόν.

(r) Ibid. p. 975. (p. 706 d. edit. Paris. MDCXCVIII.) Ἐπειδὰν --- εἰς μανίαν τραπῶσι, καὶ αὐτὸν τὸν ἐν τῷ σώματι ὄντα λόγον τέλεον ἀρνήσωνται, ἢ καὶ τὰ τῆς θεότητος ἔργα τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς τούτε δαίμοσιν ἀναφέρωσιν, εἰκότως ἀσύγνωστον ἔχετε τὴν ἐκ τῆς τοιαύτης ἀσεβείας ἐπιτιμίαν· τόν τε γὰρ διάβολον εἰς Θεὸν ἐλογίσαντο, καὶ τὸν ἀληθινὸν καὶ ὄντως ὄντα Θεὸν ἐδὲν πλέον ἐν τοῖς ἔργοις ἔχειν τῶν δαιμόνων ἡγήσαντο. -- Pag. 707. Ἴσον γὰρ ἦν, αὐτὰς τολμᾶν καὶ εἰπεῖν, ὁρῶντας τὴν τε κόσμε τάξιν, καὶ τὴν εἰς αὐτὸν πρόνοιαν, ὅτι καὶ ἡ κτίσις ὑπὸ τε Βεελζεβὰλ γέγονε· καὶ ὁ ἥλιος ὑπακούων τῷ διαβόλῳ ἀνατέλλει, καὶ δι' αὐτὸν περιπολεῖ τὰ ἄστρα ἐν τῷ ἐρανῷ· καὶ γὰρ ὥσπερ ταῦτα τε Θεε, ἔτω κἀκεῖνα τε πατρὸς ἦν ἔργα. -- ὅθεν ἀκολέθως ὁ σωτὴρ ἀσύγνωστα καὶ ἄφυκτα βλασφημεῖν αὐτὰς ἀπεφήνατο.

(s) Athan. de communi essentia trium personarum tom. I. p. 237. (tom. II. p. 26. edit. Paris. MDCXCVIII.) οἱ μὲν τῇ σαρκὶ αὐτε, ἤγεν τῷ υἱῷ τε ἀνθρώπε, προσκόπτοντες, προφήτην αὐτόν, ἀλλ' ἐ Θεὸν εἶναι ἐνόμιζον· οἷς καὶ συγγνώμην ἔδωκεν· ἀρχὴ γὰρ ἦν τε κηρύγματος, καὶ ἔτω ἦν χωρῶν [al. ἔπω ἐχώρει] ὁ κόσμος, Θεὸν πιστεύειν φαινόμενον ἄνθρωπον· διὸ καὶ φησὶν ὁ χριστὸς· ὅτι ὃς ἐὰν εἴπῃ λόγον κατὰ τε υἱε τε ἀνθρώπε, εἴτ' ἂν τε σώματος αὐτε, ἀφεθήσεται αὐτῷ. --- οἱ δὲ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, εἴτ' ἂν εἰς τὴν τε χριστε θεότητα βλασφη-

mias dicunt, aiuntque: In Beelzebule, principe dæmoniorum, eiicit dæmonia. De iſtis intelligendum eſt, quod ait: Non remittetur, neque in præſenti ſæculo, neque in futuro. Quia & hoc obſeruandum eſt, non dixiſſe Chriſtum: blaſphemanti & pœnitentiam agenti remiſſionem dandam non eſſe; ſed blaſphemanti, id eſt, in blaſphemia perſeueranti. Quandoquidem nullum eſt peccatum irremiſſibile apud Deum illis, qui vere ex animo, & vt par eſt, pœnitentiam agunt. Eadem prorſus habet auctor *quæſtionum* ad *Antiochum* [t], qui ſub illius nomine ſcripſit. AMBROSIVS [u] quoque hoc peccatum definit, quod ſit negatio diuinitatis CHRISTI; *Quicumque*, inquiens, *non confitetur in Chriſto Deum, atque ex Deo & in Deo Chriſtum, veniam non meretur.*

ALII contra conſiſtere illud putant in negatione diuinitatis ſpiritus ſancti. Hoc nomine EPIPHANIVS [x] *Pneumatomachos* ſiue *Macedonianos* hæreticos accuſat, quorum error præcipue in oppugnatione diuinitatis ſpiritus ſancti conſiſtebat, faciens eum rem mere creatam. Omnes hæreticos, ſiue in exigua aliqua re, ſiue in maiori, veritatem blaſphemare & abnegare dicit. Et hoc quidem & iſtos *Pneumatomachos* facere, qui dominum & ſpiritum ſanctum contumeliis onerent, neque aut in hoc aut in futuro ſæculo peccatorum relaxationem, ob ſuam illam in ſpiritum ſanctum blaſphemiam, obtinere poſſe. Oſtendit, quomodo hoc in mundo veniam haud conſequantur, quia ipſorum doctrina ab eccleſia in concilio *Nicæno* damnata ſit, ipſique anathemate perculſi & de eccleſiæ communione

μήσαντες, καὶ λέγοντες· ὅτι ἐν Βεελζεβοὺλ, τῷ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων, ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια· τούτοις, φησὶν, οὐκ ἀφεθήσεται, οὐδὲ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, οὐδὲ ἐν τῷ μέλλοντι· καὶ πάλιν σημειώσασθαι χρὴ, ὅτι οὐκ εἶπεν ὁ χριστὸς, τῷ βλασφημήσαντι καὶ μετανοήσαντι, οὐκ ἀφεθήσεται· ἀλλὰ τῷ βλασφημοῦντι, εἴτ' οὖν, τῷ ἐν τῇ βλασφημίᾳ ἐπιμένοντι· ἐπειδήπερ οὐκ ἔστιν ἁμαρτία ἀσυγχώρητος παρὰ τῷ θεῷ, τοῖς γνησίως, καὶ κατ' ἀξίαν μετανοοῦσιν.

(t) Quæſt. & reſponſ. ad Antioch. quæſt. LXXI. tom. II. p. 318. (p. 281. edit. Par. MDCXCVIII.)

(u) Ambroſ. comment. in Luc. lib. VII. c. XII. tom. V. p. 108.

(x) Epiphan. hæreſ. LXXIV. Pneumatom. n. XIV. ἀπεδείξαμεν ἀλλοτρίους ἅπας τῆς ἀληθείας, καὶ ἑκάστην αὐτῶν βλασφημοῦσαν, καὶ ἀρνουμένην τὴν ἀλήθειαν, κἄν τε ἐν βραχεῖ, κἄν τε ἐν πολλῷ· ὡς καὶ οὗτοι [πνευματομάχοι] μάτην εἰς τὸν κύριον βλασφημοῦντες, καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα, καὶ μὴ ἔχοντες μήτε ἐνταῦθα, μήτε ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι, κατὰ τὰ ὑπὸ Κυρίου εἰρημένα, ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, διὰ τὴν εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα βλασφημίαν, καταπαλαισθέντες ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας δίκην κεράστα δεινοῦ μονοκέρωτος.

pro-

proiecti. Vt autem acta pœnitentia ad communionem denuo admitti poſſe dicit, ita fas eſt credamus, ipſum ſtatuere, peccatum eorum veniam habere poſſe in futuro ſæculo, ſub eadem conditione, & tantum eſſe irremiſſibile, ſi in eo obſtinati perſeuerent ſine vlla reſipiſcentia. AMBROSIVS [y] etiam in libro *de ſpiritu ſancto*, ſcribens contra eoſdem hæreticos, blaſphemiæ aduerſus ſanctum ſpiritum eos inſimulat, eo quod diuinitatem perſonæ eius negent. Eadem culpa a PHILASTRIO [z] eis adſignatur, quando ait: *Omnis ſcriptura & dominus, concedi omnia peccata hominibus præter blaſphemiam de diuini & adorandi ſpiritus cæleſti eſſentia, pronuntiauit.*

PHILASTRIVS [a] generatim omnes hæreticos blaſphemiæ in ſpiritum ſanctum inſimulat. Et idem facit AMBROSIVS [b], ſed ita peccatum non adſerit abſolute eſſe irremiſſibile, verum eos ad reditum ad eccleſiam adhortatur, veniamque pollicetur conuerſis.

ALII hoc peccatum committi exiſtimant, quando opera ſpiritus ſancti poteſtati diaboli malitioſe attribuantur. Et horum quidam malignitatem eius in eo putant conſiſtere, vt quis

(y) Ambroſ. de ſpirit. ſancto lib. I. c. III. *Qui blaſphemauerit in filium hominis, remittetur ei: Qui autem blaſphemauerit in ſpiritum ſanctum, nec in futurum remittetur ei;* diligenter aduerte. Numquid alia eſt offenſa filii, alia ſpiritus ſancti? Sicut enim vna dignitas: ſic vna iniuria. Sed ſi quis, corporis ſpecie deceptus humani, remiſſius aliquid ſentit de Chriſti carne, quam dignum eſt (neque enim vilis nobis debet videri, quæ aula virtutis, fructus eſt virginis) habet culpam, non eſt tamen excluſus a venia, quam fide poſſit adſciſcere. Si quis vero ſancti ſpiritus dignitatem, maieſtatem & poteſtatem abneget ſempiternam, & putet, non in ſpiritu Dei eiici dæmonia, ſed in Beelzebub: non poteſt ibi exoratio eſſe veniæ, vbi ſacrilegii plenitudo eſt; quia qui ſpiritum negauit, & Deum patrem negauit & filium: quoniam idem eſt ſpiritus Dei, quia ſpiritus Chriſti eſt. cetera.

(z) Philaſtr. de hæreſibus c. XX. bibl. patr. tom. IV. p. 17. (tom. V. p. 708. edit. Lugdun. MDCLXXVII.)

(a) Philaſtr. ibid. c. XLIII. (p. 711.) Photinus ergo laudandus eſt hæreticus, qui Chriſtum dominum negat eſſe ante ſæcula cum patre, et omnis hæreſis, quæ blaphemat aut in patrem, aut in filium, aut in ſpiritum.

(b) Ambroſ. de pœnitent. lib. II. c. IV. Eos quoque adſerit diabolico vti ſpiritu, qui ſeparent eccleſiam Dei: Vt omnium temporum hæreticos & ſchiſmaticos comprehenderet, quibus indulgentiam negat. Ibid. paullo poſt: Reuertimini ad eccleſiam, ſi qui vos ſeparaſtis impie: Omnibus enim conuerſis pollicetur veniam &c.

hoc faciat contra cognitionem & manifestam conscientiæ convictionem, quod peccantem αὐτοκατάκριτον reddat peccatumque simpliciter & absolute irremissibile. Auctor *quæstionum in vetus & nouum testamentum*, qui sub nomine scripsit AVGVSTINI [*c*], & HILARIVS diaconus *Romanus* esse creditur, opinionem suam diserte hunc in modum declarat: *Non errore peccauerunt iudæi in spiritum sanctum, sed maleuolentia, scientes enim prudentesque opera, quæ viderunt in gestis saluatoris Dei esse, vt populum a fide eius auerterent, hæc simulabant esse principis dæmoniorum. Hinc est, vnde dicit eis dominus: Vos habetis clauem scientiæ, & nec vos intratis, nec alios sinitis intrare: Hæc ergo sententia contra maleuolos prolata est, quibus remedium inueniri non potest vt saluentur. Nihil est enim hoc crimine grauius: fingit enim falsum esse, quod sinit esse verum. -- Non ergo dignum est, istis peccatum hoc vmquam debere remitti, qui conscientia sua teste, Deo, cui se deuotos dicebant, ausi sunt repugnare.*

VERVM in duabus rebus hic auctor peculiarem & minime communem fouet opinionem. 1. In eo, quod iudæos scientes prudentesque contra conscientiam egisse, dicit. AVGVSTINVS [*d*] enim expressis verbis per ignorantiam eos hoc fecisse statuit. *Quæri potest*, inquit, *vtrum scirent iudæi, per spiritum sanctum operari dominum, quando eum in principe dæmoniorum dæmonia excludere blasphemabant? Miror autem, quomodo possent in illo spiritum sanctum cognoscere, quum ipsum dominum filium Dei esse nescirent: in illa scilicet cæcitate, quæ ex parte in Israël facta est, donec plenitudo gentium intraret.* Atque hoc ipsum manifestum esse videtur ex verbis *S. Petri* apostoli in sermone eius ad illos habito Act. III, 19. *Scio, fratres, quia per ignorantiam fecistis, sicut & principes vestri.* 2. In eo, quod peccatum eorum simpliciter & absolute pronuntiat irremissibile, quod generatim veteres non faciunt, nisi cum insuperabili contumacia & finali resipiscentiæ fuga sit coniunctum, quod per rei naturam veniam habere nequit. Nam reliqui omnes inter veteres fieri posse credunt, vt homines de hoc peccato pœnitentiam agant, & hoc ipso venia digni, etsi magna cum difficultate, euadant; Irremissibili-

(*c*) Aug. quæst. in vet. & nouum test. quæst. CII. tom. IV. p. 452. (p. 786. edit. Basil. MDLXIX.)

(*d*) Augustin. exposit. in Roman. tom. IV. p. 365. (p. 1187. edit. Basil. cit.)

tatis autem rationem exſiſtere dicunt ex ſola humanæ mentis pertinacia in continuando hoc peccato ad finem vſque vitæ, quæ eos pœnis tam in hoc quam in futuro ſæculo reddat obnoxios. CHRYSOSTOMVS (e) mentem ſuam in *commentario* in hæc ipſa ſeruatoris verba ita declarat: *Spirituſne*, inquiens, *blaſphemia non dimittetur pœnitentibus? quod omnino falſum eſſe patet. Nam & hoc peccatum dimiſſum ſcimus, quum multis eorum, qui talia in ſpiritum dixerant, quia poſtea eius rei pertæſum fuit, ignotum fuiſſe conſtet. Quid igitur eſt, quod dicit? Significare voluit, multo minus ceteris hoc eſſe ignoſcibile ac veniale. Quamnam ob rem? Quia videlicet, quiſnam eſſet Chriſtus, ignorabant. Spiritus autem ſancti gratia multis & magnis ſignis ſe ipſam manifeſtauerat. Nam & prophetæ per ſpiritum omnia loquuti ſunt, & omnes illi veteres multa de ipſo acceperant documenta. Tale igitur eſt, quod dicitur: Sedulo in me offendiſtis propter hanc mihi adſumtam carnem. An igitur etiam de ſpiritu poteſtis dicere, quoniam ipſum quoque ignoretis? Minime. Ideo quum veniale vobis non ſit hoc peccatum, tam in præſenti vita quam in futura pœnas luetis ingentes.* Et aliquanto poſt: *Si me ignoratis, ignorare tamen non poteſtis expulſionem dæmonum, curationeſque hominum mirificas ſpiritus ſancti eſſe operationes. Non ergo tantum mihi, ſed ſpiritui ſancto quoque contumelias exaggerare conamini: quapropter niſi pœnitentiam agatis* (ita vertit ARIANVS) *nec in hac nec in futura vita punitionem effugietis.* Quod diſcrimen inter huiuſmodi peccatores & multos alios eſſe obſeruat, quando ſtatim pergit: *Vniuerſorum hominum alii & heic & ibi ſupplicia dabunt, alii in præſenti ſolummodo*

(e) Chryſoſtom. hom. XLII. in Matth. XII. p. 391. (p. 745. edit. Francof.) *ἡ τȣ̃ πνεύματος βλασφημία ȣ̓κ ἀφεθήσεται, ȣ̓δὲ μετανοȣ̃σι; κ̀ πῶς ἂν ἔχοι τȣ̃το λόγον; κ̀ γὰρ καὶ αὐτὴ ἀφέθη μετανοήσασι· πολλοὶ γȣ̃ν τῶν ταῦτα εἰρηκότων ἐπίστευσαν ὕστερον, καὶ πάντα αὐτοῖς ἀφέθη· τί ȣ̓̃ν ἐστιν ὅ φησιν, ὅτι ὑπὲρ πάντα αὕτη ἡ ἁμαρτία ἀσύγγνωστος· τί δήποτε; ὅτι αὐτὸν μὲν ἠγνόȣν, ὅστις ποτὲ ἦν· τȣ̃ δὲ πνεύματος ἱκανὴν εἰλήφασι πεῖραν· καὶ γὰρ καὶ οἱ προφῆται δι᾽ αὐτȣ̃ ἐφθέγξαντο, ἅπερ ἐφθέγξαντο, καὶ πάντες δὲ οἱ ἐν τῇ παλαιᾷ μεγίστην περὶ αὐτȣ̃ εἶχεν ἔννοιαν· ὁ τοίνυν λέγει, τȣ̃τό ἐστιν. ἔστω, ἐμοὶ προσεπταίετε διὰ τὴν σάρκα τὴν περικειμένην· μὴ καὶ περὶ τȣ̃ πνεύματος ἔχετε εἰπεῖν, ὅτι ἀγνοȣ̃μεν αὐτό; διὰ δὴ τȣ̃το ἀσύγγνωστος ὑμῖν ἔσται ἡ βλασφημία, καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐκεῖ δώσετε δίκην· --- εἰ γὰρ καὶ ἐμὲ λέγετε ἀγνοεῖν· ȣ̓ δήπȣ κἀκεῖνο ἀγνοεῖτε, καὶ ὅτι τὸ δαίμονας ἐκβάλλειν καὶ ἰάσεις ἐπιτελεῖν τȣ̃ ἁγίȣ πνεύματός ἐστιν ἔργον· ȣ̓κ ἄρα ἐμὲ ὑβρίζετε μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· διὸ καὶ ἀπαραίτητος ὑμῖν ἡ δίκη καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐκεῖ· Καὶ γὰρ τῶν ἀνθρώπων, οἱ μὲν καὶ ἐνταῦθα κολάζονται καὶ ἐκεῖ· οἱ δὲ ἐνταῦθα*

 vita,

vita, alii in futura tantum: alii nec in præsenti, nec in futura: hic quidem & illic, vt illi ipsi, de quibus nunc agitur. Nam & heic ipsos ultus est, quoniam intolerabilia passi sunt, vrbe ipsorum vi a Romanis expugnata: ibi autem acerbissima eos exspectant tormenta, vt Gomorrhæ ac Sodomorum ciues aliosque complures. Ibi vero solummodo, vt diues ille, qui in flamma cruciatus, nec guttæ vnius aquæ dominus est. Heic autem tantum, vt qui apud Corinthios fornicabatur: neque heic vero, neque ibi, sicut apostoli, prophetæ: sic beatus ille Iob ceterique huiusmodi. Non enim ad punitionem aliquas passiones heic susceperunt, sed vt clarius in luctamine vicisse cognoscerentur. Iam vero credit ille, blasphemiam in spiritum sanctum esse peccatum primi generis, hoc est tale, pro quo homines, nisi in tempore resipiscant, pœnas daturi sint heic & in futuro sæculo, veluti ciues *Sodomorum*; quo respectu id dicitur non habere veniam neque in hac neque in futura vita, quia vtrobique punitur. Vid. CHRYSOSTOMI homil. III. in *Lazarum*, vbi eamdem distinctionem peccatorum adhibet, quod vel in hoc tantum mundo, vel in futuro tantum, vel, vt peccata *Sodomitarum*, in vtroque puniantur.

VICTOR ANTIOCHENVS, cum CHRYSOSTOMO ætate coniunctus, de irremissibili huius peccati ratione eadem habet: *Quum de blasphemiæ peccato*, inquit [f], *saluator noster differit, neque conuicium in filium absolute remissibile, neque blasphemiam rursus in spiritum sanctum irremissibilem simpliciter definire vult: Quasi nullus prorsus eiusmodi blasphemis, dummodo ad sanam mentem redire animum induxerint, pænitentiæ locus relictus sit; verum comparatione quadam inter hanc & illam facta, indicat eam, quæ cadit in filium, tamquam quæ in hominem proxime ferri videatur, multo minorem censeri illa, quæ temerario nefarioque ausu effunditur in spiritum sanctum.*

Ex hactenus dictis facile ad intelligendum est, quemad-

μόνον· οἱ δὲ ἐκεῖ μόνον· οἱ δὲ οὐδὲ ἐνταῦθα, οὐδὲ ἐκεῖ· ἐνταῦθα μὲν καὶ ἐκεῖ, ὡς οὗτοι αὐτοί· καὶ γὰρ καὶ ἐνταῦθα ἔδοσαν δίκην, ἡνίκα ἔπαθον τὰ ἀνήκεστα ἐκεῖνα τῆς ὧδε πόλεως ἁλώσει· καὶ ἐκεῖ χαλεπωτάτην ὑπομενοῦσιν, ὡς οἱ Σοδόμων πολῖται, ὡς ἕτεροι πολλοί· ἐκεῖ δὲ μόνον, ὡς ὁ πλούσιος ὁ ἀποτηγανιζόμενος καὶ οὐδὲ σταγόνος κύριος ὤν· ἐνταῦθα δὲ, ὡς ὁ πεπορνευκὼς παρὰ Κορινθίοις· οὔτε δὲ ἐνταῦθα, οὔτε ἐκεῖ, ὡς οἱ ἀπόστολοι, ὡς οἱ προφῆται, ὡς ὁ μακάριος Ἰώβ· οὐ γὰρ δὴ κολάσεως ἦν, ἅπερ ἔπασχον, ἀλλ' ἀγώνων καὶ παλαισμάτων.

(f) Victor. commentar. in Marc. III. biblioth. patr. tom. I. p. 411. (tom. IV. p. 377. h. edit. Lugdun. MDCLXXVII.)

mo-

modum disciplina ecclesiæ in istiusmodi blasphemos exerceri solita sit. Nam 1. si omnes apostatæ, idololatræ, & qui *CHRISTO* renuntiabant, vel dicebant in eum conuicium, vel diuinitatem eius vel spiritus sancti negabant, & qui in hæresin vel schisma prolabebantur, spiritum sanctum quodam modo blasphemare crediti sunt: easdem pœnas, quæ istiusmodi peccatoribus infligi consueuerunt, pœnas quoque blasphemantium spiritum sanctum fuisse, statuendum est. Quas pœnas quum sub suo quamque capite spectauerimus supra, hoc loco eas pluribus persequi nihil attinet; sed tantum obseruamus, 2. Quod veteres, ii certe, qui blasphemiam in spiritum sanctum in diuersis hisce criminibus committi senserunt, credere non potuerint, peccatum illud esse simpliciter & absolute irremissibile: Quia fores pœnitentiæ nullis istiusmodi peccatoribus occluserunt, nec eos omnes ac singulos pro reprobatis ac desperatis habuerunt, sed ad pœnitentiam inuitarunt, pro eorum conuersione precati sunt, & ad pacem atque communionem ecclesiæ, post submisse factam confessionem & edita veræ pœnitentiæ signa, ipsos denuo admiserunt. Quæ res arguit, quod peccantibus in spiritum sanctum non omnem omnino veniam abiudicarint, sed tantum pertinaciter sine pœnitentia in isto crimine perseuerantibus; siquidem pœnitentibus in hoc mundo veniam indulserunt spemque veniæ, a Deo in futuro mundo consequendæ, dederunt.

AVGVSTINVS quidem & nonnulli alii scriptores in ecclesia *Latina* dicere videntur, quod hoc peccatum omnem omnino veniam tam in hoc quam in futuro mundo excludat. Si autem eorum opinionem recte capiamus, nihil prorsus a ceteris discrepant. Statuunt enim, neminem perfecte committere peccatum in spiritum sanctum, nisi qui ad finem vitæ omnibus salutaribus motibus ac operationibus spiritus sancti pertinaciter resistat. Quo in casu pronum est ex ipsa rei natura colligere, istiusmodi homines peccati sui veniam nec in hoc nec in futuro mundo habere posse: Non, quia vllum facinus, quod in vita sua fecerint, peccatum id faciat irremissibile in se; sed quia in mentis peruersitate ad finem vsque vitæ voluntario persistant, atque ita efficiant, vt fieri non possit, vt ex principiis euangelii veniam vel a Deo vel ab ecclesia ipsius

in

in hoc vel illo mundo consequantur. Siquidem fœdus gratiæ ad eos tantum spectat, qui illud in vita sua amplectuntur, non ad eos, qui pœnitentiam in alterum mundum differunt, vbi sine remedio in vanum agent pœnitentiam, hoc est, secundum verba *Pauli* apostoli, *non reperient pœnitentiæ locum*, siue mutationem diuinæ sententiæ, *quamuis cum lacrimis illam sint exquisituri.*

HOC sensu FVLGENTIVS seruatoris verba intelligit, vt quæ pœnam minentur eis, qui vsque in finem vitæ præsentis in suorum criminum peruersitate permaneant. Omni homini dicit in hac vita posse esse vtilem pœnitentiam, quocumque tempore eam egerit, quamlibet iniquus, quamlibet annosus: si vero obduratus viuat, nec conuertatur ante obitum, non esse vllam ei spem misericordiæ. *Sicut enim*, inquit [g], *misericordia suscipit absoluitque conuersos, ita iustitia repellet punietque obduratos. Ii sunt, qui peccantes in spiritum sanctum, neque in hoc sæculo, neque in futuro remissionem accipient peccatorum.* Personatus AVGVSTINVS de *vera & falsa pœnitentia* [h] eadem dicit: *Soli peccant in spiritum sanctum, qui impœnitentes exsistunt vsque ad mortem. Spiritus enim sanctus caritas est deitatis, amor est genitoris & genitæ veritatis, qui suam gratiam nobis tribuit sui ipsius arrham. Qui igitur peccat & gratiam suam recuperare non amat, & numquam curat ab eo diligi, qui totus est amor & caritas, nec ad eum tendit, vnde sumsit arrham, in spiritum sanctum peccat, & numquam post mortem, sicut nec viuens consequetur veniam; sicque nullus peccat in spiritum sanctum, qui fugit ad ipsum.* Atque hinc seruatoris nostri verba ad iudæos potius esse dicit dehortationem, vt ne in peccato perseuerent, quia si pergant, vti inceperint, blasphemiæ eos suæ ducturæ sint ad mortem. BACCHIARIVS [i], scriptor *Africanus*, qui circa ætatem vixit AVGVSTINI, eodem modo mentem suam declarat. *Ego dico*, inquit, *hoc ipsum, desperare de domino, in spiritum sanctum esse peccare, quia dominus est spiritus, & ideo non remittitur ei, quia non crediderit, dominum reddere sibi posse, quod perdidit.*

(g) Fulgent. de fide ad Petrum c. III. ap. Augustin. tom. III. p. 214. edit. Basil. MDLXIX.)

(h) Augustin. de vera & falsa pœnitent. c. IV.

(i) Bacchiar. epist. de recipiendis lapsis. biblioth. patr. tom. III. p. 133. (tom. VI. p. 1180. g. edit. Lugdunens. MDCLXXVII.)

AV-

AVGVSTINVS ſæpe de hoc crimine loquitur, illudque eis adſignat, qui gratiæ ac operationi ſpiritus ſancti, per inexſuperabilem cordis duritiem, & finalem impœnitentiam ſemper reſiſtunt. „Nonnullis, inquit [k], videtur, eos tantummo-„do peccare in ſpiritum ſanctum, qui lauacro regenerationis „abluti in eccleſia, & accepto ſpiritu ſancto, velut tanto poſt-„ea dono ſaluatoris ingrati mortifero aliquo peccato ſe im-„merſerint: qualia ſunt, adulteria, vel homicidia, vel ipſa diſ-„ceſſio, ſiue omnimoda a nomine chriſtiano, ſiue a catholi-„ca eccleſia. Sed iſte ſenſus vnde probari poſſit, ignoro: „quum & pœnitentiæ quorumque criminum locus in eccleſia non „negetur, & ipſos hæreticos ad hoc vtique corripiendos di-„cat apoſtolus: *An forte det illis Deus pœnitentiam ad cognoſcen-„dam veritatem, & reſipiſcant de diaboli laqueis, a quo capti tenen-tur ſecundum ipſius voluntatem*„. Et in antecedentibus non conſiſtere hoc peccatum docet in eo, vt quis diuinitatem vel perſonam neget ſpiritus ſancti, vel credat, eum eſſe rem creatam, niſi in hoc errore per omnem vitam perſeueret. „Qui-„dam [l] hæretici, inquit, ipſum omnino ſpiritum ſanctum vel „non creatorem, ſed creaturam eſſe contendunt: ſicut *Ariani* „& *Eunomiani* & *Macedoniani*: vel eum prorſus ita negant, vt i-„pſum Deum negent eſſe trinitatem, ſed tantummodo eſſe „Deum patrem adſeuerant, & ipſum aliquando vocari filium, „aliquando vocari ſpiritum ſanctum: ſicut *Sabelliani*, quos qui-„dam *Patripaſſianos* vocant, ideo quia patrem perhibent eſſe „paſſum: cuius negant aliquem eſſe filium, ſine dubio negant „eſſe ſpiritum ſanctum. *Photiniani* quoque patrem ſolum eſſe „Deum, filium vero non niſi hominem eſſe dicunt: negantes „omnino tertiam perſonam ſpiritum ſanctum. Manifeſtum eſt „igitur, & a paganis, & a iudæis, & ab hæreticis blaſphemari „ſpiritum ſanctum. Numquid nam ergo deſerendi ſunt, & ſi-„ne vlla ſpe deputandi, quoniam fixa ſententia eſt: *Qui verbum „dixerit contra ſpiritum ſanctum, non ei dimittetur neque in hoc ſeculo neque „in futuro*: & illi ſoli exiſtimandi ſunt ab huius grauiſſimi peccati re-„atu liberi, qui ex infantia ſunt catholici. Nam quicumque ver-

(k) Auguſtin. ſerm. XI. de verbis domini cap. III. (tom. X. pag. 39. edit. Baſil. MDLXIX.)

(l) Ibid. c. III. (p. 38. 39. cit. edit.)

„bo crediderunt, vt catholici fierent, vtique aut ex paganis „aut ex iudæis, aut ex hæreticis in gratiam Christi pacemque „venerunt: quibus si non est dimissum, quod dixerunt, ver„bum contra spiritum sanctum, inane promittitur & prædi„catur hominibus, vt conuertantur ad Deum, & siue in bapti„smo siue in ecclesia, pacem remissionemque accipiant pecca„torum„. Vnde tandem infert, non omnem blasphemiam & omne verbum, quod dicitur contra spiritum sanctum, sed certam duntaxat speciem blasphemiæ esse, quæ nullam vnquam remissionem veniamque habitura sit, & hanc esse finalem impœnitentiam siue repugnantiam contra oblatam a spiritu sancto peccatorum remissionem. „Hæc omnino impœnitentia „[m] non habet remissionem, neque in hoc sæculo neque in fu„turo: quia pœnitentia impetrat remissionem in hoc sæculo, „quæ valeat in futuro. Sed ista impœnitentia vel cor impœ„nitens, quamdiu quisque in hac carne viuit, non potest iudi„cari. De nullo enim desperandum est, quamdiu patientia „Dei ad pœnitentiam adducit: nec de hac vita rapit impium, „qui non mortem vult impii, quantum vt reuertatur & viuat. „Paganus est hodie, vnde scis, vtrum sit futurus crastino chri„stianus? Iudæus infidelis est hodie; quid, si cras credat in „Christo? Hæreticus est hodie: quid si cras sequatur catholi„cam veritatem? Schismaticus est hodie, quid si cras ample„ctatur catholicam pacem? Quid si isti, quos in quocumque „genere erroris notas, & tamquam desperatissimos damnas, an„tequam finiant istam vitam, agant pœnitentiam, & inueniant „veram vitam in futuro? Proinde, fratres, etiam ad hoc vos „admoneat, quod ait apostolus: *Nolite ante tempus quidquam iu„dicare.* Hæc enim blasphemia spiritus, cui numquam est vlla „remissio: quoniam non omnem, sed quamdam intelleximus, „eamque perseuerantem duritiem cordis impœnitentis, vel di„ximus, vel inuenimus, vel etiam quantum existimauimus, o„stendimus, non potest in quoquam, vt diximus, dum in hac „adhuc vita est, deprehendi„. Denique [n] concludit: „Vnum „suffragium est, ne sit irremissibilis blasphemia, vt cor impœ-

(m) Ibid. c. XIII. (p. 46. cit. edit.)
(n) Ibid. c. XXIV. (p. 55. cit. edit.)

ni-

„nitens caueatur, nec aliter pœnitentia prodesse credatur, nisi „vt teneatur ecclesia, vbi remissio peccatorum datur, & societas spiritus in pacis vinculo custoditur„. Sæpius hanc huius peccati notionem repetit AVGVSTINVS [o], & idem illud facit cum peccato, quod *Ioannes* apostolus *peccatum ad mortem* vocat, pro quo orari vetat. Per hoc duritiam illam & impœnitentiam cordis intelligi dicit, qua homo fidem, caritatem & remissionem peccatorum ad extremam vsque horam reiiciat. Et quum alicubi [p] dixisse videretur, quod hæc blasphemia committatur, si quis accepto spiritu sancto fraternitati inuideat & gratiam, quam acceperit, oppugnet: Ipse hoc explanat in *retractationibus* [q]: „Addendum fuit, si in hac scelerata mentis „peruersitate finierit hanc vitam: Quoniam de quocumque „pessimo in hac vita constituto non est vbique desperandum, „nec pro illo imprudenter oratur, de quo non desperatur„. Fuse iterum hanc notionem confirmat in commentario in epistolam ad *Romanos*. Vbi primum illud peccatum ita [r] describit: „Ille peccat in spiritum sanctum, qui desperans vel ir„ridens, atque contemnens prædicationem gratiæ, per quam „peccata diluuntur, & pacis, per quam reconciliamur Deo, „detractat agere pœnitentiam de peccatis suis, & in eorum „impia atque mortifera quadam suauitate perdurandum sibi „esse decernit, & in finem vsque perdurat„. Deinde per multa exempla demonstrat, quamcumque aliam blasphemiam in

(o) August. de corrept. & gratia c. XII. Ego dico, id esse peccatum ad mortem, fidem, quæ per dilectionem operatur, deserere vsque ad mortem. It. epist. L. p. 88. Hoc est autem duritia cordis vsque ad finem huius vitæ, qua homo recusat in vnitate corporis Christi, quod viuificat spiritus sanctus, remissionem accipere peccatorum. Enchirid. cap. LXXXIII. Qui in ecclesia remitti peccata non credens, contemnit tantam diuini muneris largitatem, & in hac obstinatione mentis diem claudit extremum, reus est irremissibili peccato in spiritum sanctum, in quo Christus peccata dimittit.

(p) August. de serm. domini in monte lib. I. c. XXII. (tom. IV. opp. p. 1135. edit. Basil. MDLXIX.) Nunc enim in filium hominis dixerunt verbum nequam, & potest eis dimitti, si conuersi fuerint & ei crediderint, & spiritum sanctum acceperint: quo accepto si fraternitati inuidere, & gratiam quam acceperant, oppugnare voluerint, non eis dimitti, neque in hoc sæculo neque in futuro.

(q) Retract. lib. I. c. XIX.

(r) Aug. Exposit. in Rom. I. tom. IV. p. 363. (p. 1182. edit. Basil.)

ſpiritum ſanctum veniam habere poſſe, præter hanc, quæ mentis obſtinationem ad finem vſque vitæ includit: „Pagani qui „appellantur, etiam nunc totam noſtram religionem, quia iam „ferro & cædibus prohibentur, maledictis contumeliiſque inſectantur: & quidquid de ipſa trinitate dicimus, negando & „blaſphemando contemnunt. Non enim excipiunt ſibi ſpiritum ſanctum, quem venerentur, vt in cetera ſæuiant: ſed ſimul aduerſus omnia, quæcumque ſollicite de trina Dei maieſtate loquimur, quanto poſſunt furore impietatis, oblatrant. „Nam neque de ipſo Deo patre digna ſentiunt, quæ partim penitus negant, partim ſic fatentur, vt de illo falſa fingendo, „non vtique filium, ſed ſua figmenta venerentur. Multo magis ergo, quod de filio Dei, vel de ſpiritu ſancto dicimus, ſuo „impio more deridere, quam noſtra pia ſocietate colere maluerunt. Quos tamen quantum poſſumus, adhortamur ad „Chriſtum cognoſcendum, & per ipſum patrem Deum: ſummoque & vero imperatori militandum eſſe ſuademus: eoſque, „promiſſa impunitate præteritorum omnium peccatorum, inuitamus ad fidem. Qua in re ſatis iudicamus, etiam ſi quid „aduerſus ſpiritum ſanctum in ſua ſacrilega ſuperſtitione dixerunt, qui chriſtiani facti fuerint, ſine vlla caligine dubitationis ignoſci. Iudæi vero quales aduerſus ſpiritum ſanctum „fuerint, teſtis eſt *Stephanus*, quem ipſo ſpiritu ſancto plenum „lapidauerunt, quum illa omnia, quæ in eos dixit, ipſe ſpiritus dixerit. In quibus verbis apertiſſime dictum eſt iudæis, „*Vos ſemper reſtitiſtis ſpiritui ſancto.* In illo tamen numero iudæorum reſiſtentium ſpiritui ſancto, & non ob aliud *Stephanum* „vas eius, niſi quod eo plenus erat, lapidantium, etiam *Paulus* „apoſtolus erat, in manibus omnium quorum veſtimenta ſeruabat; quod ſibi poſtea etiam pœnitendo increpitat, eo ipſo „ſpiritu iam pleniſſimus, cui primo inaniſſimus reſiſtebat, & „paratus iam lapidari pro talibus dictis, qualium prædicatorem ipſe lapidauerat. Quid *Samaritani?* Nonne ita ſpiritui „ſancto aduerſantur, vt ipſam prophetiam penitus conentur „exſtinguere, quæ per ſpiritum ſanctum miniſtrata eſt? Quorum tamen ſaluti & ipſe dominus atteſtatur, in eo, qui decem „lepróſis mundatis ſolus reuerſus eſt, vt ageret gratias, quum „eſſet *Samaritanus.* Et in illa muliere, cum qua ad puteum ſexta

„ta hora loquutus eſt, & eis, qui per illam crediderunt. Poſt „domini autem adſcenſionem, ſicuti in actis apoſtolorum ſcri„ptum eſt, quanta gratulatione ſanctorum recipit *Samaria* ver„bum Dei? *Simonem* quoque *magum* arguens *Petrus* apoſtolus, „quod tam male de ſpiritu ſancto ſenſerit, vt eum venalem pu„tans pecunia ſibi emendum popoſcerit, non tamen de illo „deſperauit, vt veniæ nullum locum relinqueret. Nam beni„gne etiam, vt eum pœniteret, admonuit. Ipſa denique ec„cleſiæ catholicæ tam inſignis auctoritas, quæ in eodem dono „ſpiritus ſancti omnium ſanctorum mater toto fœcunda orbe „diffunditur, cui vmquam hæretico vel ſchiſmatico ſpem libe„rationis, ſi ſe corrigat, amputauit, cui placandi Dei aditum „clauſit? Nonne omnes ad vbera ſua, qui eam ſuperbo faſti„dio reliquerunt, cum lacrimis reuocat? Quis vero de princi„pibus, vel de regibus hæreticorum inuenitur, qui non aduer„ſetur ſpiritui ſancto? Niſi forte quiſquam tam peruerſe ſentit, „vt arbitretur, eum teneri reum, qui aduerſus ſpiritum ſanctum „aliquid dixerit: eum vero, qui aduerſus ſpiritum ſanctum mul„ta fecerit, non teneri. Qui autem tanta euidentia contra „ſpiritum ſanctum pugnant, quam illi, qui aduerſus eccleſiæ „pacem ſuperbiſſimis contentionibus ſæuiunt? ſed ſi de verbis „quæſtio eſt, quæro, vtrum nihil dicant aduerſus ſpiritum ſan„ctum, quum alii eum, quod ad ipſum proprie pertinet, omni„no non eſſe adſeuerent: ſed ita eſſe vnum Deum, vt idem i„pſe pater, idem ipſe filius, idem ipſe ſpiritus ſanctus appelle„tur. Alii fateantur quidem, eſſe ſpiritum ſanctum, ſed æqua„lem filio, vel omnino eſſe Deum negent. Alii vnam quidem „& eamdem trinitatis ſubſtantiam eſſe fateantur, ſed de ipſa di„vina ſubſtantia tam impie ſentiant, vt eam commutabilem & „corruptibilem putent: ipſumque ſpiritum ſanctum, quem do„minus diſcipulis ſe miſſurum eſſe promiſit, non quinquageſi„mo die poſt eius reſurrectionem, ſicut apoſtolorum acta te„ſtantur, ſed poſt trecentos fere annos per hominem veniſſe „confingant. Alii ſimiliter aduentum eius, quem tenemus, ne„gent: & cum prophetas in *Phrygia*, per quos tanto poſt loque„retur, elegiſſe contendant. Alii ſacramenta eius exſufflent, & „baptizatos in nomine patris & filii & ſpiritus ſancti denuo ba„ptizare non dubitent. Sed ne pergam per ſingula, quæ ſunt

„innumerabilia, his certe omnibus, quos pro tempore breuiter „attigi, ad sponsam *CHRISTI* redeuntibus, & errorem atque „impietatem pœnitendo damnantibus, nulla catholica disci„plina negandam ecclesiæ pacem, & claudenda viscera miseri„cordiæ iudicauit„. Et aliquanto post [r]: „Si ex eo quoque „hominum numero, quibus dominus illud crimen obiicit, ve„niens ad fidem Christi, & pœnitendi cruciatibus edomita in„vidia salutem cum lacrimis poscens: sicut etiam nonnulli eo„rum fortasse fecerunt: quæro, vtrum quisquam tanto errore „crudescat, vt aut neget eos ad Christi baptismum admitti o„portuisse, aut frustra admissos esse contendat? Nam si quis „per inuidiam opera diuina blasphemat, quoniam bonis Dei, „hoc est donis Dei malitia sua resistit, in spiritum sanctum pec„care, & propterea spem veniæ non habere existimandus est. „Attendamus, vtrum ex eo numero fuerit idem apostolus *Pau„lus*? Dicit enim, *Qui prius fui blasphemus & persequutor & iniurio„sus, sed misericordiam consequutus sum, quia ignorans feci in incredu„litate.* An forte ideo non pertinuit ad hoc genus criminis, „quia non erat inuidus? Audiamus, quid alibi dicat, *Fuimus e„nim*, inquit, *& nos stulti aliquando & increduli, errantes, seruientes „voluptatibus & desideriis variis, in malitia & inuidia agentes, abomi„nabiles, inuicem odio habentes.* Si ergo nec paganis, nec hebræ„is, nec hæreticis aut schismaticis nondum baptizatis ad bapti„smum Christi aditus clauditur, vbi condemnata vita priore in „melius commutentur, quamuis christianitati & ecclesiæ Dei „aduersantes, antequam christianis sacramentis abluerentur, et„iam spiritui sancto, quanta potuerunt infestatione restite„runt: si etiam hominibus, qui vsque ad sacramentorum per„ceptionem veritatis scientiam perceperunt, & post hæc lapsi „spiritui sancto restiterunt, ad sanitatem redeuntibus & pacem „Dei pœnitendo quærentibus, auxilium misericordiæ non ne„gatur: Si denique de illis ipsis, quibus blasphemiam in spiri„tum sanctum ab eis prolatam dominus obiecit, si qui resipis„centes ad Dei gratiam confugerunt, sine vlla dubitatione sa„nati sunt; quid aliud restat, nisi vt peccatum in spiritum san„ctum, quod neque in hoc sæculo, neque in futuro dimitti do-

(r) Aug. Expos. in Rom. I. tom. IV. pag. 1188. seqq. edit. Basil.

minus

„minus [r] dicit, nullum intelligatur, nisi perseuerantia in nequi-„tia, & malignitate cum desperatione indulgentiæ Dei? Hoc „est enim gratiæ illius & paci resistere; de quibus nobis sermo „nunc ortus est. Nam hinc licet aduertere, etiam ipsis iudæis, „quorum blasphemiam dominus arguit, non fuisse clausum cor-„rigendi se & pœnitendi locum, quod idem dominus in ea ipsa „reprehensione ait illis, *Aut facite arborem bonam & fructum eius „bonum. Aut facite arborem malam & fructum eius malum.* Quod „vtique nulla ratione diceretur eis, si propter illam blasphe-„miam iam commutare animum in melius & recte factorum „fructus generare non possent, aut frustra etiam sine peccati „sui dimissione generarent„. Et paucis interiectis: „Quum „dixissent iudæi, quod in *Beelzebul* eiiceret dæmonia, misericor-„diter eos voluit admonere, ne verbum dicerent, & blasphemi-„am in spiritum sanctum: hoc est, ne gratiæ Dei pacique resi-„sterent, quam per spiritum sanctum donare dominus venerat. „Non quia iam hoc fecerant, quod sibi neque in hoc sæculo „neque in futuro dimitteretur, sed ne desperando de venia, aut „quasi de sua iustitia præsumendo, & pœnitentiam non agendo, „aut perseuerando in peccatis, hoc facerent: hoc modo enim „dicerent verbum, hoc est blasphemiam in spiritum sanctum, „in quo dominus signa illa propter largiendam gratiam pacem-„que faciebant: si perseuerantia peccatorum ipsi gratiæ paci-„que resisterent. Verbum enim dicere, non ita videtur heic „positum, vt tantummodo illud intelligatur, quod per linguam „fabricamus, sed quod corde conceptum, etiam opere expri-„mimus. Sicut enim non confitentur Deum, qui tantum oris „sono confitentur, non etiam bonis operibus. Nam de his „dictum est, *Confitentur se nosse Deum, factis autem negant.* Ex quo „manifestum est, dici aliquid factis, sicut manifestum est, ne-„gari aliquid factis. Et sicut illud, quod ait apostolus, *Nemo „dicit, dominus Iesus, nisi in spiritu sancto:* non potest recte intel-„ligi, nisi in factis dicere intelligatur. Non enim hoc in spiritu „sancto dicere putandi sunt, quibus ipse dominus dicit: *Vt quid „mihi dicitis, domine, domine, & non facitis quæ dico vobis.* Et illud, „*Non omnis, qui mihi dicit, domine, domine, intrabit in regnum cælo-„rum.* Sic etiam qui hoc verbum, quod sine venia vult intel-„ligi dominus, in spiritum sanctum dicit, hoc est, quod despe-

rans

„rans de gratia & pace, quam donat, in peccatis ſuis perſeue-„randum ſibi eſſe dicit, ne dicere intelligendus eſt, ſi non fa-„cit. Vt quomodo illis factis dominum negant, ſic iſti in fa-„ctis dicant, ſe in mala vita ſua & perditis moribus perſeuera-„turos, vt etiam ita faciant, hoc eſt perſeuerent. Quod ſi fa-„ciunt, quis iam miretur, aut quis non intelligat, & dominum „Ieſum Chriſtum per illam comminationem ad pœnitentiam „vocaſſe iudæos, vt eis in ſe credentibus gratiam pacemque „donaret: & huic gratiæ pacique reſiſtentibus & hoc modo „verbum atque blaſphemiam in ſpiritum ſanctum dicentibus, „hoc eſt, in peccatis ſuis deſperata atque impia mentis obſtina-„tione perſeuerantibus, & aduerſus Deum ſine humilitate con-„feſſionis atque pœnitentiæ ſuperbientibus, neque in hoc ſæcu-„lo neque in futuro veniam poſſe concedere?„

HAEC constans & firma AVGVSTINI ſententia fuit de hac materia, vnde ſcholaſtici, neſcio quomodo, ſex diuerſas blaſphemiæ in ſpiritum ſanctum ſpecies conſtituerunt, nimirum deſperationem, præſumtionem, finalem impœnitentiam, mentis obſtinationem in peccato, impugnationem veritatis cognitæ, & inuidioſam malitiam in gratiam fraternitatis, quum tamen nihil poſſit eſſe manifeſtius, quam quod AVGVSTINVS materiam omnem reducat ad obſtinationem mentis in opponendo ſe diuinæ gratiæ mediis, & in perſeuerando in hac obduratione ad finem ſine reſipiſcentia. Alia peccata ad hanc blaſphemiam verbo vel opere committendam deducere hominem poſſunt, vt ἀπιϛία, vel conuicium in ſpiritum in iudæis vel gentilibus; vel hæreſis vel ſchiſma, vel vita improba in chriſtianis poſt baptiſmum. Verum quidquid huius eſt, inchoatam tantum blaſphemiam facit, nec venia abſolute excludit. Nam multi ex his omnibus reſipuerunt veniamque conſequuti ſunt. Si quis vero pertinaciter in vllo horum peccatorum perſeueret, & moriatur tandem in eo impœnitens, tum peccatum in vtroque mundo pœnæ obnoxium eſt, in neutro autem veniæ locum habet; non quaſi in Deo vel ipſius eccleſia deſideretur miſericordia; ſed quia deficit in homine pœnitentia, & recipiendæ Dei gratiæ apta animi conditio.

ATQVE ex hac narratione facile ad determinandum eſt, cuiuſmodi pœnæ & cenſuræ eccleſiaſticæ huic delicto tam in primo

primo ortu & principio, quam in progreſſu & conſummatione eius inflictæ fuerint. Eadem videlicet pœna, quæ idololatriæ & apoſtaſiæ, vel negationi diuinitatis *CHRISTI*, aut ſpiritus ſancti, vel lapſui in maiorem aliquam vitæ improbitatem, vel alii blaſphemiæ poſt baptiſmum conſtitui conſueuit, etiam peccato blaſphemandi ſpiritum ſanctum fuit conſtituta: quia plerumque in vno horum grauiorum criminum cœpit; de quo ſi homines veram agerent pœnitentiam, ianua gratiæ eis aperta, & eccleſia in communionem illos recipere parata erat. Quod ſi autem per omnem vitam ſuam obdurati manerent & in impœnitentia morerentur; vt hoc grandis peccati in ſpiritum ſanctum credebatur eſſe conſummatio & proprie dictum peccatum ad mortem; ita veniam nec in hoc nec in futuro ſæculo habere poterat. Excommunicati moriebantur, neque adeo chriſtianis efferebantur ritibus, nec eccleſiæ habebant ſuffragia poſt mortem; quippe quorum nomina de diptychis deleta erant, nec vlla eorum fiebat commemoratio, quod in deſperatione deceſſiſſent, diuinæ gratiæ omnino expertes. Paullo longior fui in explananda veterum de hoc argumento ſententia, non tantum quia non adeo perſpecta & cognita eſt, ſed etiam quia hominibus improbis cautio eſſe poteſt, vt ne finalis impœnitentiæ, quæ blaſphemiæ in ſpiritum ſanctum conſummatio eſt, incurrant periculum: & ſimiliter ad ſolandos pios valet, quos non eſt quod excruciet huius culpa, quoad de omnibus peccatis vere dolent, & eo connituntur, vt Deo in conſtanti ſanctæ vitæ tenore placeant. Hoc enim peccatum cum vera pœnitentia conſiſtere non poteſt. Et licet homines in aliquo gradu id committere cœperint, tamen ex generali veterum ſententia veniam conſequi poſſunt, niſi obſtinatione mentis & voluntaria impœnitentia ad horam vſque mortis peccatum illud irremiſſibile reddant: quo facto nec in hoc nec in futuro mundo veniam habere poteſt.

§. IV.

De temere iurandi cacoëthe. Non omne iurisiurandi genus interdictum.

PROXIMA tertii præcepti tranſgreſſio, quam cenſura multabant eccleſiaſtica, erat temere iurandi, ſiue nomen Dei in

vanum ac ignominiose per iuramenta & exsecrationes vsurpandi cacoëthes. Per quam rem non generatim omne iusiurandum nec singularem aliquem temere & inconsiderate iurandi actum, (nisi forte cum grauiore crimine vel apostasiæ, idololatriæ, periurii similisue delicti noxa coniunctum) sed habitum tantum & adsiduitatem iurandi intelligebant. CHRYSOSTOMVS quidem, & alii nonnulli, in vulgarem iurandi consuetudinem [t] inuehentes, nonnumquam rem eatenus videntur extendere, vt christianis in quacumque caussa iurandi libertatem abiudicent. Sed vero quascumque opiniones priuatas pauci quidam hac de re fouerunt, (in quibus ipsi sibi non constiterunt [u], vti viris doctis obseruatum est:) Certum est, nullam publicam ecclesiæ regulam datam fuisse, quæ hoc prohibuerit, multo minus quæ id censura ecclesiastica puniri iusserit. Plerique omnes christiani iusiurandum in caussa necessaria ad confirmandam veritatem exigere vel præstare, in rebus licitis posuerunt, vt tum ex ipsis legibus & ecclesiasticis & ciuilibus, tum ex generali consuetudine apparet. Lex quædam *Constantini* solemni iureiurando statim subiuncto confirmatur, quando imperator ille omnibus ac singulis, qui veraciter ac manifeste probauerint, quod ministri ipsius non integre & iuste aliquid gessisse videantur, præmia promittit & securitatem cum hac ipsa adseueratione [x]: *Ita mihi summa diuinitas semper propitia sit, vt me incolumem præstet, vt cupio, felicissima & florente republica.* Nihil vsitatius erat & tritius, quam iureiurando confirmare transactiones, quomodo ex notissima illa *Arcadii* [y] lege apparet, quæ diuersas easque graues pœnas eis omnibus

(t) Vid. Sixt. Senens. bibliothec. lib. VI. adnotat. XXVI. tot. vbi istiusmodi loca omnia collecta habentur.

(u) Caue. prim. christ. part. III. cap. I. pag. 213. (pag. 455. edit. German. Lipf. MDCCXXIII.) *Einige von den altvätern haben zwar -- dafür gehalten, daß aller und ieder eidschwur schlechter dings unrecht sey. Allein zu geschweigen, daß die wenigen, die solches bejahet, mit sich selbst nicht eins gewesen, indem* (legend. *so hat*) *der grösseste theil andere gedancken gehabt,* cetera.

(x) Cod. Theod. lib. IX. tit I. de accusation. leg. IV.

(y) Cod. Theod. lib. II. tit. IX de pactis leg. VIII. Si quis -- aduersus pacta vel transactiones -- putauerit esse veniendum -- non implendo promissa ea, quæ inuocato nomine Dei omnipotentis, eo auctore solidauerit, inuratur

con-

constituit, qui pactiones in nomine Dei omnipotentis factas & confirmatas non impleuerint, nec non eis, qui pactiones violauerint, quas initas confirmarint, iurantes per salutem imperatoris. Quæ iurandi formula erat, inter christianos vsurpata a temporibus inde TERTVLLIANI, qui eius mentionem facit, respondens obiectioni gentilium, quasi christiani essent inimici reipublicæ, & rei criminis læsæ maiestatis, eo quod per genium Cæsaris iurare detrectent. *Sed & iuramus*, inquit [z], *sicut non per genios Cæsarum, ita per salutem eorum, quæ est augustior omnibus geniis. Nescitis genios dæmonas dici, & inde diminutiua voce dæmonia? Nos iudicium Dei suspicimus in imperatoribus, qui gentibus illos præfecit. Id in eis scimus esse, quod Deus voluit: ideoque & saluum volumus esse, quod Deus voluit, & pro magno id iuramento habemus. Ceterum dæmonas, id est, genios adiurare consueuimus, vt illos de hominibus exigamus, non deierare, vt illis honorem diuinitatis conferamus.* ATHANASIVS eiusdem formulæ meminit, tamquam ætate sua a catholicis pariter & *Syriano* præfecto *Aegypti* vsurpatæ, narrans *Constantio*, quod heic per salutem [a] ipsius iurarit. Similia exempla a SOZOMENO [b] dantur &

infamia &c. Eos etiam huius litis vel iactura dignos iubemus esse, vel munere, qui nomina nostra placitis inserentes *salutem principum* confirmationem initarum esse iurauerint pactionum.

(z) Tertull. apol. c. XXXII.

(a) Athan. epist. ad monach. tom. I. p. 866. (NB. In edit. Paris. MDCXCVIII. p. 394. inuenio quæ sequuntur, quæ vero non satis probare mihi videntur, catholicos *per salutem imperatoris* iurasse.) Ὁρκίζομεν καλὰ τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ, ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ εὐσεβεστάτου Αὐγούστου Κωνσταντίου τὸν ἔπαρχον τῆς Αἰγύπτου Μάξιμον κ.τ.λ. *Adiuramus per omnipotentem Deum* pro salute piissimi Augusti Constantii *præfectum Aegypti Maximum*, cetera.

Athan. apol. ad Constant. tom. I. p. 689. (p. 710. cit. edit.) συνιδὼν Συριανὸς τὸ εὔλογον, διεβεβαιώσατο μαρτυρόμενος τὴν σὴν σωτηρίαν, καὶ ἐπὶ τούτῳ παρῆν τότε καὶ Ἰλάριος, μηκέτι μὲν διοχλεῖν, ἀναφέρειν δὲ ἐπὶ τὴν σὴν θεοσέβειαν. *Perspectum habens Syrianus, quam æqua esset postulatio*, tuam salutem contestatus *pollicitus est, præsente tunc Hilario, se nihil amplius conturbaturum, sed rem ad tuam religionem perlaturum.*

(b) Sozom. lib. IX. c. VII. πρὸς τῆς σωτηρίας τοῦ βασιλέως αὐτὸς ὤμοσε, καὶ τοὺς ἄλλους ἄρχοντας παρεσκεύασε, μή ποτε εἰρήνην θέσθαι πρὸς Ἀλάριχον. Per salutem principis & *ipse* iurauit & *alios proceres iurare compulit, numquam se cum Alarico pacem facturos.*

ZOSIMO [c], ſcriptore ethnico. In collatione *Carthaginenſi* [d] *Marcellinus* miniſter imperatoris, cui negotium datum erat audiendi litem catholicos inter & *Donatiſtas* tempore *Honorii*, ſub diſquiſitionis initia vtrique parti per admirabile myſterium trinitatis, per incarnationis dominicæ ſacramentum, & *per ſalutem principum*, quod veri inuenerit fides, iudicaturum ſe eſſe promittebat. Eamdem quoque formulam iuris iurandi obſeruatam eſſe a militibus, quum matriculis inſcriberentur, auctor eſt VEGETIVS, qui *Valentiniani* iunioris vixit temporibus. *Iurant*, inquit [e], *per Deum & per Chriſtum & per ſpiritum ſanctum, & per maieſtatem imperatoris, quæ ſecundum Deum generi humano diligenda eſt & colenda.* In multis aliis caſibus leges iurare iubent homines de rebus grauioris alicuius momenti. Ita *Conſtantinus* [f] a teſtibus iusiurandum interponi præcipiebat, antequam in cauſſa aliqua dicerent teſtimonium. Et *Iuſtinianus* [g] non ſolum hoc confirmauit in codice ſuo, ſed diuerſas alias cauſſas addidit, in quibus non teſtes ſolum, ſed actores etiam & rei nec non vtriuſque partis aduocati iuramentum, ſanctis euangeliis ante iudicem poſitis, præſtare iubentur. Et hoc vocabatur *iuramentum de calumnia* [*], vbi actor quidem, antequam actionem contra aduerſarium ſuum proſequi poſſet, iurare debebat, non calumniandi animo litem ſe mouiſſe, ſed

(c) Zoſim. lib. V. c. XLIX. p. 643. edit. Ciz. MDCLXXIX. ὤμνυ δὲ καὶ αὐτὸς ἔρχον, τῆς βασιλείας ἁψάμενος κεφαλῆς, καὶ τοὺς ἄλλους, οἳ τὰς ἀρχὰς εἶχον, ταὐτὸν ποιῆσαι παρασκευάσας. *Simul & ipſe* principis tacto capite iusiurandum præſtat; *& a ceteris, quotquot erant cum poteſtate, conſimile quiddam exigit.*

(d) Collat. Carthag. die I. cap. V.

(e) Veget. de re militari lib. II. c. V.

(f) Cod. Theodoſ. lib. XI. tit. XXXIX. leg. III. Iurisiurandi religione teſtes, priuſquam perhibeant teſtimonium, iam dudum artari præcipimus.

(g) Iuſtin. cod. lib. IV. tit. XX. de teſtibus leg. IX.

(*) Cod. Iuſtin. lib. II. c. LIX. de iure iurando propter calumniam, leg. I. In omnibus cauſſis, ſiue propter litteras fuerit apud te certatum, ſiue propter inſtrumenta, ſiue propter quidquam aliud, in quo neceſſitas probationis incumbit: ſancimus non aliter eaſdem probationes præſtare compelli, niſi prius, qui eas expoſcit, iuramentum de calumnia præſtiterit &c. Leg. II. Quum & iudices non aliter cauſſas dirimere conceſſerimus, niſi ſacroſanctis euangeliis propoſitis & patronos cauſſarum in omni orbe terrarum prius iurare, & ita perferre cauſſas diſpoſuerimus: neceſſarium duximus, præ-

cxi-

existimando bonam caussam habere. Reus autem & ipse iurare debebat, antequam adlegationibus suis vteretur, quod putans, se bona instantia vti, ad reluctandum peruenerit. Similiter per aliam legem [b] in præsentia iudicum tangentes sancta euangelia iurare eos oportebat, quod nihil penitus iudicibus aut patrocinii caussa ipsis vel alii cuicumque personæ pro hac caussa quolibet modo dederint, aut promiserint, aut postea daturi sint vel per se vel per aliam quamcumque personam mediam. Iam supra [†] obseruatum nobis est, quod ad reprimendam *Simoniam* in eligendis ad munera ecclesiastica hominibus illi, qui aliquem elegerint, per easdem leges *Iustinianeas* [i] propositis sanctis euangeliis iurare debuerint, quod neque per aliquam donationem, neque propter aliquam promissionem, aut amicitiam, aut aliam quamcumque caussam, sed scientes eum rectæ & catholicæ fidei & honestæ esse vitæ & litteras nosse, hunc elegerint. Et eum [k], qui ordinabatur, itidem iusiurandum suscipere oportebat per diuinas scripturas, quod neque per se ipsum, neque per aliam personam aliquid dederit aut promiserit, neque postea daturus sit, vel ordinanti ipsum,

sentem legem ponere, per quam sancimus in omnibus litibus, quæ fuerint post præsentem legem inchoatæ, non aliter neque actorem neque fugientem in primordio litis exercere certamina, nisi post narrationem & responsionem, antequam vtriusque partis aduocati sacramentum legitimum præstent, ipsæ principales personæ subeant ius iurandum: Et actor quidem iuret, Non calumniandi animo litem se mouisse, sed existimando bonam caussam habere: Reus autem non aliter suis allegationibus vtatur, nisi prius & ipse iurauerit, Quod putans se bona instantia vti, ad reluctandum peruenerit: & postea vtriusque partis viros disertissimos aduocatos secundum quod iam dispositum est a nobis, iuramentum præstare, sacrosanctis videlicet euangeliis ante iudicem positis.

(b) Iustin. nouell. CXXIV. cap. I. *ἐν παρουσίᾳ τῶν δικαστῶν, ἁπτομένους τῶν ἁγίων εὐαγγελίων, ὀμνύναι, ὅτι οὐδὲν παντελῶς τοῖς δικασταῖς προστασίας χάριν, ἢ ἄλλῳ οἱῳδήποτε προσώπῳ ὑπὲρ ταύτης τῆς αἰτίας καθ' οἱονδήποτε τρόπον δεδώκασιν, ἢ ὑπέσχοντο, ἢ μετὰ ταῦτα δώσουσιν, ἢ δι' ἑαυτῶν, ἢ δι' ἄλλου οἱουδήποτε μέσου προσώπου.*

(†) Cap. VI. §. XXVIII. sub litt. (p) pag. 323. 324.

(i) Iustin. nouell. CXXIII. c. I. vid. ibid.

(k) Iustin. nouell. CXXXVII. c. II. *ὅρκον δὲ ὑπέχειν καὶ αὐτὸν τὸν χειροτονούμενον κατὰ τῶν θείων γραφῶν, ὡς οὔτε δι' ἑαυτοῦ οὔτε δι' ἑτέρου προσώπου δέδωκέ τι ἢ ὑπέσχετο, οὔτε μετὰ ταῦτα δώσει, ἢ αὐτῷ τῷ χειροτονοῦντι αὐτόν, ἢ τοῖς τὰ ψηφίσματα εἰς αὐτὸν ποιησαμένοις, ἢ ἑτέρῳ τῶν πάντων τινί, ὑπὲρ τῆς εἰς αὐτὸν γε-*

vel his, qui ſacra pro eo ſuffragia fecerint, vel alii cuiquam ordinationis de ſe ipſo faciendæ nomine. Et epiſcopus, qui præter hanc regulam ab alio epiſcopo ordinatus fuerat, per eamdem legem epiſcopatu deiici iubetur vna cum eo, qui ipſum ordinauerat. Quod etiam oſtendit, adactionem iurisiurandi non in ſæcularibus tantum & ciuilibus, ſed in eccleſiaſticis etiam & ſacris cauſſis locum habuiſſe. Et vt hoc loco ne immoremur iis omnibus, quæ in priuatis ſcriptoribus dicuntur; exempli gratia, de *Athanaſio* [*l*] *Conſtantium* rogante, vt accuſatores ſui ad iusiurandum adigantur; & de *Euagrio* archidiacono *Conſtantinopolitano* [*m*], tactis euangeliis iurante; & quæ ab AVGVSTINO [*n*] multiſque aliis ad defendendam hanc praxin in caſibus neceſſariis adferuntur: Obſeruamus tantum, a quibuſdam generalibus & prouincialibus conciliis iusiurandum multis in caſibus requiri. Iuramentum fidelitatis in reges a concilio *Toletano* quinto [*o*] tam a clericis quam laicis præſtari iubetur. Et adlegatur antegreſſum aliquod concilium totius *Hiſpaniæ*, in quo idem iusiurandum præſcriptum ſit. Hoc eſt concilium *Toletanum* [*p*] quartum, in quo patres illic congregati de multis gentibus queruntur, quod tanta earum exſtet perfidia, vt fidem ſacramento promiſſam regibus ſuis ſeruare contemnant. Et ſcite addunt: *Quæ ſpes talibus populis contra hoſtes laborantibus erit? quæ fides vltra cum aliis gentibus in pace creden-*

νομένης χειροτονίας. Εἰ τις δὲ παρὰ τὴν μνημονευθεῖσαν παραφυλακὴν ἐπίσκοπος χειροτονηθῇ, κελεύομεν καὶ αὐτὸν πᾶσι τρόποις τῆς ἐπισκοπῆς ἐκβάλλεσθαι, καὶ τὸν παρὰ ταῦτα τολμήσαντα χειροτονῆσαι.

(*l*) Athan. apol. ad Conſtant. tom. I. p. 678. (pag. 300. edit. Pariſ. MDCXCVIII.) ἐβουλόμην δὲ αὐτὸν, ὅστις ἐστὶν, ἐνταῦθα παρεῖναι, καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας ἐρωτῆσαι· ἃ γὰρ ὡς θεοῦ παρόντος λαλοῦμεν, τοῦτο ὅρκον ἔχομεν ἡμεῖς οἱ χριστιανοί. κ. τ. λ. *Peroptatam ſane, vt ille homo, quiſquis tandem ſit, heic coram adeſſet, vt eum per ipſammet veritatem interrogarem: quæcumque enim quaſi Deo præſente loquimur, hoc nobis chriſtianis iuramenti loco eſt.*

(*m*) Sozom. lib. VI. c. XXX. ὁ δὲ τῆς βίβλου ἐφαψάμενος, ἦ μὴν ὧδε πράξειν ἐπωμόσατο. *Ille tactis euangeliis, ita ſe facturum iurauit.*

(*n*) Auguſtin. epiſt. CLIV. ad Publicolam. (tom. III. opp. p. 702. 703. edit. Baſil. MDLXIX.) Id. lib. I. de ſerm. dom. c. XXX. (tom. IV. p. 1124. 1125. cit. edit.)
Baſil. in pſalm. XIV. tom. I. p. 133. b. c. d. e.
Gregor. Nazianz. epiſt. CCXIX. ad Theodorum tot. (tom. I. opp. p. 908.)
Hieron. in Matth. V. Vid. infr. ſub litt. (z).

(*o*) Conc. Tolet. V. can. II. Hoc, quod cum diuinis ſacramentis ſpopondimus &c.

(*p*) Concil. Tolet. IV. c. LXXIV.

da?

da? quod fœdus non violandum? quæ in hostibus iurata sponsio permanebit, quando nec ipsis propriis regibus iuratam fidem conseruant? Sacrilegium quippe est, si violetur a gentibus regum suorum promissa fides; quia non solum in eos fit pacti transgressio, sed & in Deum quidem, in cuius nomine pollicetur ipsa promissio? Iam concilium [q] iurisiurandi meminit, quo reges certis in casibus supplicii indulgentiam reis promittant. Et concilio *Toletano* octauo multi casus memorantur, in quibus soleant res solemni iuramento confirmari [r]; e. gr. in sanctione fœderis, in conciliatione animorum & in firmæ ac sempiternæ amicitiæ institutione; in examinatione testium coram iudicio; & si testes deficiant, in manifestatione propriæ innocentiæ per iuramentum, vt vocant purgatorium. Et in concilio generali sexto *Constantinopoli* celebrato, *Georgius* diaconus [s] & chartophylax semel atque iterum per sanctas scripturas & Deum, qui per eas loquutus est, iurare iubetur de certis rebus, quas hoc vel illo modo se habere attestari coram concilio isto debebat. Ex quibus omnibus manifestum est, antiquos omnino licitum esse credidisse, fidem datam iureiurando confirmare, si qua iusta necessitas id exigeret: neque adeo regulam potuisse exsistere, quæ id prohiberet, multo minus, quæ id crimen faceret dignum censura ecclesiastica.

§. V.

Sed tantum in vanum & temere iurandi adsiduitas.

NEQVE singularis quisque in vanum ac temere iurandi

(q) Ibid. c. XXX. Iureiurando supplicii indulgentia promittitur.

(r) Concil. Tolet. VIII. c. II. Omne, quod in pacis fœdere venit, tunc solidius subsistit, quum iuramenti hoc interpositio roborat. Sed & omne, quod animos amicorum conciliat, tunc fidelibus durat, quum eos sacramenti vincula ligant. Omne etiam, quod testis adstipulat, tunc verius constat, quum id adiectio iurationis adfirmat. Quod si & testis deficiat, innocentis fidem sola iurisiurandi taxatio manifestat.

(s) Concil. VI. Constantinop. act. XIII. p. 378. edit. Crab. (ap. Labb. tom. VI. p. 996. d.) καὶ ἁψάμενος τῶν προκειμένων ἀχράντων τῶν θείων λογίων Γεώργιος, ὁ θεοσεβέστατος διάκονος καὶ χαρτοφύλαξ, ὤμοσεν οὕτως· μὰ τὰς ἁγίας γραφὰς ταύτας, καὶ τὸν θεὸν τὸν λαλήσαντα δι' αὐτῶν κ.τ.λ. *Et tactis propositis sacrosanctis Dei euangeliis Georgius, Deo amabilis diaconus & chartophylax, iurauit hoc modo: Per sanctas scripturas & Deum, qui per eas loquutus est &c.* Act. XIV. p. 382. (p. 978. d. edit. Labb.) μὰ τὰς ἁγίας δυνάμεις ταύτας, καὶ τὸν θεὸν, τὸν λαλήσαντα δι' αὐτῶν κ.τ.λ. *Per istas sanctas virtutes & Deum, qui loquutus est per eas, &c.*

actus

actus homines publicæ disciplinæ subiecit. Quamuis enim quilibet istiusmodi actus in vitiis poneretur, non tamen singulari actui apostasiæ, vel idololatriæ, vel cædis, vel adulterii æquiparabatur, sed adsuetudo & habitus huius vitii erat, qui homines seueritati excommunicationis reddebat obnoxios. TERTVLLIANVS [t] quodlibet iuramentum, temere & inconsiderate factum, homines disciplinæ publicæ pœnitentiæ subiicere diserte negat, illudque peccatis quotidianæ incursionis accenset, quibus priuata pœnitentia constituta sit. Et CHRYSOSTOMVS, qui vnus omnium acerrime in hoc vitium declamat, auditoribus suis non propter singularem quemlibet eius actum excommunicationem minatur, sed propter pertinacem perseuerantiam in consuetudine & exercitio eius, post factam iterum iterumque admonitionem. Posteaquam per integram quadragesimam de vitandis iuramentis ad populum *Antiochenum* esset concionatus, vltimum sermonem ita concludit: *Quadraginta dies [u] iam præterierunt; si pascha quoque sacrum præterierit, nulli iam deinde veniam dabo, non admonitionem, sed vim imperii, & seueritatem non contemnendam adhibebo. Non enim hæc valida est consuetudinis excusatio. Cur non prætendit fur consuetudinem, & a supplicio liberatur? Cur non idem facit homicida & adulter? Iam igitur denuntio & protestor, si conueniam singulos, & capiam (nam haud dubie capiam) quod si deprehendam aliquos hæc vitia non correxisse, pœnam irrogabo, edicam, vt foris extra sacra mysteria consistant.* Ita quoque in alia homilia [x] ad populum *Antiochenum*: *Propter hoc peccatum nos quoque lamentamur & plangimus, & si viderimus vos in eisdem ma-*

(t) Tertull. de pudicit. c. XIX. vid. cap. III. §. XIV. sub litt. (p) pag. 179.

(u) Chrysost. homil. XXII. ad popul. Antioch. tom. I. p. 294. (p. 261. edit. Frf.) τεσσαράκοντα λοιπὸν ἡμέραι παρῆλθον· ἂν τοίνυν τὸ πάσχα παρέλθῃ τὸ ἱερὸν, οὐδενὶ συγγνώσομαι λοιπὸν, οὐδὲ παραίνεσιν προσάξω, ἀλλ' ἐπιταγὴν, καὶ ἀποτομίαν ἀκαταφρόνητον· οὐδὲ γὰρ ἰσχυρὰ αὕτη ἡ ἀπολογία, ἡ διὰ τῆς συνηθείας· διὰ τί ὁ κλέπτων οὐ προβάλλεται συνήθειαν, καὶ ἀπαλλάττεται κολάσεως; διὰ τί ὁ φονεύων καὶ μοιχεύων; πᾶσι τοίνυν προλέγω καὶ διαμαρτύρομαι, ὅτι ἂν συγγενόμενος ὑμῖν κατ' ἰδίαν, καὶ λαβὼν ἀπόπειραν, λήψομαι δὲ πάντως, καὶ εὕρω τινὰς μὴ διορθώσαντας τὸ ἐλάττωμα, ἀπαιτήσω δίκην, κελεύσας ἔξω μένειν τῶν μυστηρίων τῶν ἱερῶν.

(x) Chrysost. homil. XVII. in Matth. p. 182. (p. 222. c sub fin. edit. Francof.) διὸ καὶ ἡμεῖς θρηνοῦμεν καὶ ὀδυρόμεθα· κἂν ἐπιμένοντας ἴδω, ἀπαγορεύσω λοιπὸν ὑμῖν

nen-

nentes, etiam interdicemus omnino vobis ſacri iſtius ingreſſionem veſtibuli, & cæleſtis participationem myſterii --- Nullus aduerſum me hoc loco potens, nullus diues inſletur, nec ſuperbum attrahat ſupercilium: cuncta enim apud me iſta vel ſabula videntur, vel vmbra, vel ſomnium. Nemo quippe qui ex his, qui locupletes habentur, ibi, quum accuſatus fuero, patrocinabitur: quum mihi pro crimine fuerit Dei a me lex non cum omni vehementia conſtantiaque defenſa.

§. VI.

Et iurare per res creatas.

ALIA huius præcepti tranſgreſſio erat, per res creatas iurare. Concilium *Carthaginenſe* quartum [y] canonem habet huc ſpectantem: *Clericum per creaturas iurantem, acerrime obiurgandum. Si perſtiterit in vitio, excommunicandum.* Et HIERONYMVS [z] ait: *Conſidera, quod heic* (Matth. V.) *ſaluator non per Deum iurare prohibuerit, ſed per cælum & terram & Hieroſolymam & per caput tuum.* Circumfertur etiam decretum ſub nomine *Pii* primi [a], epiſcopi *Romani*, quod ita habet: *Si quis per capillum Dei vel caput iurauerit, vel alio modo blaſphemia contra Deum vſus fuerit; ſi in eccleſiaſtico ordine eſt, deponatur; ſi laicus, anathematizetur. Et ſi quis per creaturam iurauerit, acerrime caſtigetur.*

VERVM quum hæc pugnare videantur cum iis, quæ antea dixerunt patres, Quod quis ſaluo officio chriſtiano per ſalutem imperatoris iurare poſſit; conſiderare debemus, quod in iſtiuſmodi iuramentis non proprie per res creatas iurarint, inuocantes eas tamquam teſtes veritatis eorum, quæ dixerint, ſed tantum nominantes eas cum relatione quadam ad Deum per quem iurarint. Quod duplici ratione fieri poſſe vir quidam doctus [b] obſeruat, quando hunc in modum ſcribit: „Eſt ſpe„cies iuramenti, in qua agnoſcimus creaturæ nomen poſſe ad-

τῶν ἱερῶν τέτων ἐπιβῆναι προθύρων, καὶ τῶν ἀθανάτων μετασχεῖν μυστηρίων· -- μή μοί τις πλέοιτο, μή μοί τις δυνάστης ἐνταῦθα φυσάτω, καὶ τὰς ὀφρῦς ἀνασπάτω· πάντα μοι ταῦτα μῦθος, καὶ σκιά, καὶ ὄναρ· ἐδεὶς γὰρ τῶν νῦν πλετέντων ἐκεῖ μοι προςήσεται, ὅταν ἐγκαλῶμαι καὶ κατηγορῶμαι ὡς μὴ κατὰ τῆς προσηκέσης σφοδρότητος τὲς τῦ θεῦ διεκδικήσας νόμες.

(y) Concil. Carth. IV. c. LXI.

(z) Hieron. in Matth. V.

(a) Ap. Gratian. cauſſ. XXII. quæſt. I. c. X.

(b) Riuet. in decalog. tom. I. opp. p. 1287. 1288. edit. Roterod. MDCLI.

„hiberi ſenſu commodo, ſine vlla Dei contumelia, & ſine ido-
„lolatriæ ſuſpicione, idque duobus modis I. In iuramento ex-
„ſecratorio, quum quis creaturam ad ſe pertinentem quaſi de-
„vouet, Deique iudicis ſeueræ vltioni velut oppignorat, niſi
„verum dicat. Sic poteſt aliquis in re ſeria, caput, animam,
„filios & reliqua ad ſe pertinentia, quantum in ipſo eſt, deuo-
„vere, ſi ſciens fallat. In talibus enim non iurat per eas res;
„ſed tantum agnoſcit coram Deo, ſe dignum eſſe, qui in illis
„puniatur, ſi peieret. Talia in ſcripturis habemus iuramenti
„exempla, quæ Deum ſemper directe tamquam teſtem & iudi-
„cem reſpiciunt; creaturam autem tamquam rem nobis caram,
„quam non dubitamus oppignorare, vt ex eo proximus certus
„ſit, nos in perniciem propriam, aut rerum, quæ nobis ſint
„in pretio, nolle fallere. Sic iurat *David* Pſalm. VII, 16. *Si feci*
„*iſtud, & ſi eſt iniquitas in manibus meis, perſequatur inimicus ani-*
„*mam meam.* Et *Paulus* 2 ad Corinth. I, I. *Teſtem Deum inuoco in*
„*animam meam.* Sic iurabant *per caput ſuum*, id eſt, illud deuo-
„vebant. Vnde illud apud *Græcos*, νὴ τὴν κεφαλήν. Et apud
„VIRGILIVM *Aeneid. IX. Per caput hoc iuro.* Hoc eſt, immineat ca-
„piti meo periculum, ſi ſciens fallam. Hic modus vſurpandæ
„creaturæ in re ſeria & vera licitus eſt, quia in eo non proprie
„conſiſtit iuramentum, ſed eius quædam appendix. II. Alter
„modus eſt, quum quis earum rerum meminit in iureiurando,
„quæ quidem non ſunt in eius poteſtate conſtitutæ, ac proin-
„de nec eas poteſt deuouere; ſed tales ſunt, quarum apud
„eum ratio haberi in primis debet, inter res humanas, & qua-
„rum meminit, non vt eas teſtes veritatis aduocet, aut illis de-
„ferat honorem iuramenti; vel aliqua ex parte; ſed vt per
„comparationem ſui in eas res adfectus, & debitæ ciuilis re-
„verentiæ, teſtetur hominibus coram Deo, quam ſerio agat,
„quum loquitur. Sic iurabant veteres chriſtiani, TERTVLLI-
„ANO teſte apol. c. XXXII. *per ſalutem imperatoris*, qui per eiuſdem
„genium iurare renuebant. Vel per ſalutem imperatoris intelli-
„gentes ipſum Deum, ſalutis auctorem, & qui ſalus imperatoris
„dici poterat effectiue; vel vt eſſet potius obteſtatio, quam iura-
„mentum proprie dictum, per comparationem, hoc ſenſu,
„Teſtor coram Deo, non mihi minus cordi eſſe in ea re veri-
tatem,

„tatem, quam mihi cordi eſt imperatoris ſalus: aut ſimile hu„iuſmodi. Talia iuramenta potius ſunt obteſtationes, de qui„bus BASILIVS [c] ad pſalm. XIV. *Sunt quidam ſermones, ſpeciem „quidem iuramenti habentes, qui tamen non ſunt, ſed obteſtatio ad eos „qui audiunt.* Huc referri poteſt iuramentum *Ioſephi* Gen. XLII, „15. *Viuit Pharao.* Vbi vetus interpres habet, *per ſalutem Pharaonis*, „LXX. autem *νὴ τὴν ὑγίειαν Φαραὼ*, *per ſalutem, aut ſanitatem Pha„raonis.* Id eſt, quam mihi cordi eſt ſalus *Pharaonis*,„ &c.

§. VII.

Et per genium imperatoris, & per ſanctos & angelos.

ALITER autem res ſe habebat, ſi quis directe iuraret per creaturas, tamquam iudices & vindices cogitationum ſuarum, ſi falſe & perfide teſtaretur. Hinc licet chriſtiani mentionem ſalutis imperatoris in iuramentis ſuis admitterent, per genium tamen imperatoris iurare numquam non recuſabant, quia hoc idololatria erat, & reapſe defectio ad paganiſmum, & religionis chriſtianæ abnegatio. Perſecutores nihil amplius ab eis requirebant quam hoc, vtpote teſtimonium renuntiationis eorum. In paſſione *Polycarpi* EVSEBIO [d] memorata, proconſul ſæpius eum vrgebat, dicens: *Iura per genium Cæſaris*, cui ille conſtanter reſpondebat: *Chriſtianus ſum.* Ita in actis proconſularibus *martyrum Scyllitanorum* [e] in *Africa* proconſul *Sperato* dixiſſe legitur: *Tantum iura per genium regis noſtri;* Cui ille reſpondit: *Ego imperatoris mundi genium neſcio, ſed cæleſti Deo meo ſeruio.* Idem dicit ORIGENES [f]: *Per fortunam*, inquiens, (ſiue genium) *regis non iuramus, ſicut nec per alia numina fictitia: nam ſiue (vt quidam putant) curſus tantum rerum fortuna eſt, non iuramus per id quod nihil eſt, tamquam per Deum, aut rem aliquam pollentem viribus, ne iureiurando abutamur: ſiue (vt aliis videtur) qui per fortunam regis iurant,*

(c) Baſil. in pſalm. XIV. tom. I. p. 133. εἰσὶ δέ τινες λόγοι, σχήματα μὲν ὅρκων ἔχοντες, οὐχ ὅρκοι δὲ ὄντες, ἀλλὰ θεραπεία πρὸς τοὺς ἀκούοντας.

(d) Euſeb. lib. IV. c. XV. p. 131. (p. 107. edit. Amſtelod. MDCXCV.) ὄμοσον τὴν καίσαρος τύχην.

(e) Acta mart. Scyllitan. ap. Baron. an. CCII. n. II.

(f) Orig. contr. Celſum lib. VII. p. 421. τύχην μὲν τοι βασιλέως οὐκ ὄμνυμεν, ὡς οὐδ' ἄλλον νομιζόμενον θεόν· εἴτε γὰρ [ὡς ὠνόμασάν τινες] ἐκφορὰ μόνον ἐστὶν ἡ τύχη· οὐκ ὄμνυμεν τὸ μηδαμῶς ὂν ὡς θεόν, ἢ ὅλως ὑφεστηκὸς καὶ δυνάμενόν τι ποιῆσαι, ἵνα μὴ τὴν ὀμοτικὴν δύναμιν εἰς ἃ μὴ δεῖ παραλαμβάνωμεν· εἴτε καὶ

iurant per Romani principis genium, vt eo nomine vnum e dæmonibus intelligamus; ſic quoque moriendum eſt nobis potius, quam iurandum per malum & perfidum dæmonem, peccantem perſæpe cum eo, quem ſortitus eſt, homine, immo quam homo ſæpius. Similiter MINVCIVS FELIX [*g*] morem gentilibus peculiarem eſſe adfirmat, per genium imperatoris iurare; & eſſe eis tutius per *Iouis* genium peierare, quam regis. TERTVLLIANVS [*h*] chriſtianos abſolute recuſare dicit per genium Cæſarum iurare, etſi non dubitent iurare per ſalutem eorum, Cæſarum autem hoſtes [*i*] inter gentiles ſolere iurare per eorum genium, eo ipſo tempore, quo ſeditionem contra eos moliantur; quod crimen ſæpius in eos retorquet, quia chriſtianos [*k*] vt hoſtes imperii criminari ſolebant, eo quod per imperatoris genium iurare nollent. Huius ergo criminis natura manifeſta erat idololatria & apoſtaſia, dum diuinus honor dæmoni loco Dei præbebatur, & hoc ipſo chriſtiana religio omnino abnegabatur. Quæ igitur pœnæ idololatris & apoſtatis conſtitutæ fuerunt, eaſdem & illis infligi conſueuiſſe facile ad colligendum eſt, qui tempore perſecutionis gentilibus obſequentes per genium imperatoris iurarunt; quod erat diuinum honorem rebus creatis, & peſſimis quidem omnium, angelis apoſtatis & manifeſto contra Deum rebellantibus, deferre.

IVRARE per bonos angelos, vel ſanctos, vel *Mariam* virginem,

[ὥς τισιν ἔδοξεν, εἰπᾶσι τοῦ Ῥωμαίων βασιλέως τὸν δαίμονα ὀμνύειν οἱ τὴν τύχην αὐτοῦ ὀμνύοντες] δαιμόνων ἐστὶ ἡ ὀνομαζομένη τύχη βασιλέως· καὶ οὕτως ἀποθανετέον ἐστὶ μᾶλλον ἡμῖν ὑπὸ τοῦ μὴ ὀμόσαι μοχθηρὸν δαίμονα καὶ ἄπιστον, πολλάκις συνεξαμαρτάνοντα ᾧ εἴληχεν ἀνθρώπῳ, ἢ καὶ πλεῖον αὐτοῦ ἁμαρτάνοντα.

(*g*) Minuc. Fel. p. 88. (c. XXIX. n. 7. pag. 112. edit. Halenſ. MDCXCIX.)

(*h*) Tertull. apol. c. XXXII. cit. §. IV. ſub litt. (z) in textu pag. 355.

(*i*) Ibid. cap. XXXV. Vnde Caſſii & Nigri, & Albini? — omnes illi ſub ipſa vſque impietatis eruptione & ſacra faciebant pro ſalute imperatoris & genium eius deierabant. Id. lib. ad Scapulam c. II. Sic & circa maieſtatem imperatoris infamamur, tamen numquam Albiniani, nec Nigriani, vel Caſſiani inueniri potuerunt chriſtiani: ſed iidem ipſi, qui per genios eorum in pridie vſque iurauerant, qui pro ſalute eorum hoſtias & fecerant & vouerant, qui chriſtianos ſæpe damnauerant, hoſtes eorum ſunt reperti.

(*k*) Tertull. ad nationes lib. I. c. XVII. Prima obſtinatio eſt, quæ ſecunda ab eis religio conſtituitur Cæſarianæ maieſtatis, quod irreligioſi dicamur in Cæſares, neque imagines eorum repropitiando, neque genios deierando hoſtes populi nuncupamur &c.

ginem, vel eorum imagines & reliquias, etsi maiorem recti speciem præ se ferebat, a priore illo vitio non multum aberat. Nam quum omnis diuinus cultus Deo per veterum doctrinam vindicaretur; iurisiurandi autem interpositio solemnis quidam istius cultus actus esset: nihilo paratiores erant ad iurandum per angelum vel sanctum, quam per genium imperatoris, vel aliam quamcumque rem, vt ne honorem diuinum in rem creatam conferre merito crederentur. Hinc OPTATVS vt grandem insolentiam ac impietatem obiectat *Donatistis*, quod, quum [*l*] per solum Deum soleant homines iurare, *Donatus* passus sit per se sic iurare tamquam per Deum. Et successores eius hunc honorem auide sunt amplexi. OPTATVS enim hanc impietatem in vniuersum omnibus adscribit: *Vestri*, inquit [*m*], *per vos iurant, & personas vestras iam pro Deo habere nescuntur. Solet Deus ad probandam fidem in iuratione ab hominibus nominari. Sed quum per vos iuratur, iam apud vestros de Deo & Christo silentium est. Si ad vos diuina migrauit de cælo religio, quia per vos iuratur, nemo vestrum aut vestrorum langueat: nolite mori: imperate nubibus: pluite, si potestis: vt per vos plenius iuretur; & de Deo sileatur. --- O sacrilegium impietate commixtum, dum homines per vos iurantes libenter auditis, & vocem Dei auribus non admittitis vestris.* Præterea per martyres suos [*n*], quos venditent, eos iurare dicit, quum tamen pro criminibus suis, non pro caussa religionis, occisi sint. Ex quibus planum perspectumque est, quod OPTATI æuo iurare per nomen hominis, siue viui, siue mortui, pro non minore crimine quam sacrilegium & impietas habitum fuerit, vtpote quo honos Dei rei creatæ deferretur. Adeoque eamdem pœnam, quæ sacrilegio & impietati debebatur, huius criminis pœnam fuisse in omnibus, qui eo tenerentur, par est statuamus: quamquam præter istos hæreticos de paucis quibusdam istius æui nobis constet, qui in illud propenderint, vsque dum cultus sanctorum, & angelorum & *Mariæ* virginis in ecclesiam irreperet; atque tum cum ista corruptela inuehebatur alia, vt

(*l*) Optat. lib. III. p. 65. (p. 68. edit. Paris. MDCLXXIX.)
(*m*) Optat. lib. II. p. 58. (p. 53. cit. edit.)
(*n*) Optat. lib. III. p. 69. (p. 75. edit. cit.) Nolo hominum facere mentionem, quos vos inter martyres ponitis: per quos tamquam per vnicam religionem, vestræ communionis homines iurant, cetera.

nimirum *Maria* virgo, & *Michael* ac *Gabriel* archangeli cum Deo in eodem iureiurando coniungerentur. Formulam istiusmodi iuramentorum habemus in quadam IVSTINIANI nouella [o], quæ ab his, qui administrationes prouinciarum accipiunt, iusiurandum fidelitatis, & iusiurandum contra largitionem, præstari iubet his verbis: *Iuro ego per Deum omnipotentem, & filium eius vnigenitum, dominum nostrum Iesum Christum, & spiritum sanctum, & per sanctam gloriosam Dei genitricem & semper virginem Mariam, & per quatuor euangelia, quæ in manibus meis teneo, & per sanctos archangelos Michaelem & Gabrielem, puram conscientiam germanumque seruitium me seruaturum sacratissimis nostris dominis Iustiniano & Theodoræ coniugi eius, occasione traditæ mihi ab eorum pietate administrationis: & omnem laborem ac sudorem cum fauore sine dolo, & sine arte quacumque suscipio in commissa mihi ab eis administratione de eorum imperio atque republica. Iuro quoque idem iusiurandum, quod nulli penitus neque dedi neque dabo occasione dati mihi cinguli, neque occasione patrocinii, neque promisi, neque professus sum de prouincia mittere, neque mittam, neque occasione dominici suffragii, neque famosissimis præfectis administrationem habentibus, neque iis, qui circa eos sunt, neque alii hominum vlli, sed sicut sine suffragio percepi cingulum, sic etiam pure me exhibebo circa subiectos pissimorum nostrorum dominorum; contentus iis, quæ statutæ sunt mihi de fisco, annonis.* Materia huius iurisiurandi perquam bona est, fatendum autem est, formulam eius a puritate & simplicitate recedere priorum sæculorum,

(o) Iustin. nouell. IX. Ὄμνυμι ἐγὼ τὸν θεὸν τὸν παντοκράτορα, καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν θεὸν ἡμῶν, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, καὶ τὴν ἁγίαν ἔνδοξον θεοτόκον καὶ ἀειπάρθενον Μαρίαν, καὶ τὰ τέσσαρα εὐαγγέλια, ἃ ἐν ταῖς χερσί μου κρατῶ, καὶ τοὺς ἁγίους ἀρχαγγέλους Μιχαὴλ καὶ Γαβριήλ, ὡς καθαρὸν συνειδὸς καὶ γνησίαν δουλείαν φυλάξω τοῖς θειοτάτοις καὶ εὐσεβεστάτοις ἡμῶν δεσπόταις, Ἰουστινιανῷ καὶ Θεοδώρᾳ τῇ ὁμοζύγῳ τοῦ αὐτοῦ κράτους, προφάσει τῆς παραδιδομένης μοι παρὰ τῆς αὐτῶν εὐσεβείας ἀρχῆς· καὶ πάντα πόνον καὶ κάματον μετ' εὐνοίας ἀδόλως καὶ δίχα τέχνης τινὸς ἀναδέξομαι ἐπὶ τῇ δοθείσῃ μοι παρ' αὐτῶν ἀρχῇ, ὑπὲρ τῆς αὐτῶν βασιλείας καὶ πολιτείας· -- ὄμνυμι δὲ τοὺς αὐτοὺς ὅρκους, ὡς οὐδενὶ παντῶς οὔτε δέδωκα οὔτε δώσω, προφάσει τῆς δεδομένης μοι ἀρχῆς· οὔτε προφάσει προστασίας, ἀλλ' ἐπηγγειλάμην, οὔτε ὡμολόγησα ἐκ τῆς ἐπαρχίας πέμπειν, οὔτε πέμψω, οὔτε προφάσει δεσποτικοῦ *suffragii*, οὔτε τοῖς ἐνδοξοτάτοις ὑπάρχοις, οὔτε τοῖς ἄλλοις πανευφήμοις ἀνδράσι τοῖς τὰς ἀρχὰς ἔχουσιν, οὔτε τοῖς περὶ αὐτοὺς καθεστῶσιν, ἀλλ' οὐδὲ ἄλλῳ τῶν πάντων οὐδενί· ἀλλ' ὥσπερ ἄμισθον παρέλαβον τὴν ἀρχήν, οὕτω καὶ καθαρὸς φανήσομαι περὶ τοὺς ὑποτελεῖς τῶν εὐσεβεστάτων ἡμῶν δεσποτῶν, ἀρκούμενος τοῖς ἀφωρισμένοις μοι ἐκ τοῦ δημοσίου σιτήσεσι.

ybi

vbi iuramentorum interpoſitio in ſolius Dei nomine facta eſt, tamquam ſpecialis diuini cultus pars ipſi peculiaris & propria. Primum hoc, quod memini, talis iuriſiurandi exemplum eſt, quod in eccleſia admiſſum eſt: Facitque eo, vt videamus, quam breui temporis ſpatio corruptelæ per auctoritatem poſſint invaleſcere. Quod enim tempore OPTATI pro ſacrilegio habebatur, id iam ſingularis venerationis exemplum erga archangelos & *Mariam* virginem euaſerat. Plura quidem de iuramentis notari poterant; nos autem hoc loco de iſtiuſmodi tantum rebus loquimur, quæ ad diſciplinam eccleſiæ ſpectant.

§. VIII.
De periurio eiuſque pœnis.

PROXIMVM grande crimen, quod in nomen & maieſtatem Dei poterat committi, periurium erat; quod committere quis poterat vel tempore iuriſiurandi, ſi nimirum iuraret in rem falſam, aut ſi iuraret, ſe rem quamdam malam & illicitam facturum; vel etiam poſtea, ſi quis non faceret, quod facere ei licebat, & ad quod faciendum ſolemni iureiurando inductus fuerat. Qui ſacramento ſe obligauerat ad rem faciendam illicitam, exempli cauſſa, ad gerendum ſempiternas cum altero inimicitias & ad numquam redeundum cum eo in gratiam, is per decretum concilii *Ilerdenſis* [p] ad integrum annum de eccleſia propter periurium ſuum proiiciendus, & ad pœnitendum de illicito iureiurando & ad reconciliandum ſibi fratrem adigendus erat. In tali enim caſu, vt patres & canones [q] definiunt, illegitimum iuſiurandum ſeruandum non erat, ne ipſum vti *Herodem* regem duplici vel triplici peccato implicaret, ſed reſcindere iuſiurandum debebat deque periurio ſuo pœnitentiam agere, quod ſatius erat, quam ſub ſpecie pietatis ac religionis peccatum peccato addere. Ita autem pœnitentiæ tanto breuius tempus conſtitui ſolebat, quia homines ex celeri

(p) Concil. Ilerdenſ. c. VII. Qui ſacramento ſe obligauerit, vt litigans cum quolibet ad pacem nullo modo redeat, pro periurio vno anno a communione ſanguinis & corporis dominici ſegregatus, reatum ſuum fletibus, eleemoſynis & quantis potuerit ieiuniis, abſoluat.

(q) Vid. concil. Tolet. VIII. c. II. *Vbi teſtimonia ex* Ambroſio, Auguſtino, Gregorio & Iſidoro *copioſe citantur.* *Nec non* in Gratiano *cauſſ. XXII. qu. IV.*

quo-

quodam animi adfectu in hanc culpam abrepti, non consulto eam incurrisse, credebantur.

ALIAS autem periurium in attestando rem falsam, aut non implendo legitimum iuramentum, multo tractabatur severius. Nam CHRYSOSTOMVS [r] periurium in eadem classe ponit cum homicidio, fornicatione ac adulterio. Et BASILIVS vndecim annorum poenitentiam ei iniungit, qui hoc scelere se adstrinxisset. *Periurus*, inquiens [s], *vndecim annis non erit communionis particeps, duobus annis deflens, tribus audiens, quatuor substratus, anno vnico consistens, & tunc communione dignus habebitur.* Concilium *Matisconense* primum [t] de isto crimine hunc habet canonem: *Si quis conuictus fuerit alios ad falsum testimonium vel periurium attraxisse, ipse quidem vsque ad exitum non communicet: Hi vero, qui ei in periurio consensisse probantur, post ab omni sint testimonio prohibendi, & secundum legem infamia notabuntur.* Vbi per legem probabiliter & ciuilem & ecclesiasticam legem intelligit. Nam, vti fuse demonstrat GOTHOFREDVS, lex ciuilis apud veteres *Romanos* omnibus istiusmodi periuris infamiae notam apposuit; & *Honorius* diuersas alias poenas [u] addidit, vt nouum antiquis legibus vigorem daret maioremque efficacitatem. Non possum heic silentio praeterire relationem, quam EVSEBIVS de diuina vindicta habet, persequuta tres periuros nebulones, qui accusationem, contra *Narcissum* episcopum *Hierosolymitanum* fal-

(r) Chrysost. homil. XVII. in Matth. p. 182. (pag. 222. e. sub fin. edit. Francof.) cit. §. V. sub litt. (x) pag. 360. sequ. It. homil. XXII. ad popul. Antiochen. tom. I. p. 294. (p. 261. edit. Francof.) cit. ibid. sub litt. (u) p. 360.

(s) Basil. can. LXIV. Ἐπίορκος, ἐν δέκα ἔτεσιν ἀκοινώνητος ἔσται· δυσὶν ἔτεσι προσκλαίων, τρισὶν ἀκροώμενος, τέσσαρσιν ὑποπίπτων, ἐνιαυτὸν συνεστὼς μόνον, καὶ τότε τῆς κοινωνίας ἀξιούμενος.

(t) Concil. Matiscon. I. c. XVII.

(u) Cod. Theod. lib. II. tit. IX. de pactis leg. VIII. Si quis maior annis aduersus pacta vel transactiones, nullo cogentis imperio, sed libero arbitrio & voluntate confecta, putauerit esse veniendum, vel interpellando iudicem, vel supplicando principibus: vel non implendo promissa ea, quae inuocato nomine Dei omnipotentis eo auctore solidauerit, non solum inuratur infamia, verum etiam actione priuatus, restituta poena, quae pactis probatur inserta, earum rerum & proprietate careat & emolumento, quod ex pacto vel transactione illa fuerit consequutus. Quae omnia mox eorum commodo deputabuntur, qui intemerati pacti iura seruauerint. Vid. Gothofred. in loc. p. 134 -- 137.

so

ſo a ſe confictam, iureiurando confirmare non erubuerant; quia oſtendit, quod, quum diſciplina eccleſiæ, deficientibus documentis, in effectum deduci contra ſontes non poſſit, prouidentia nonnumquam intercedere & hoc crimen diuino iudicio ipſa per ſe vindicare ſoleat. „Mali quidam homunciones, „inquit [x], qui vigorem & conſtantiam vitæ *Narciſſi* ferre non „poterant, veriti, ne tandem deprehenſi pœnas darent, vtpote „ſexcentorum ſibi ſcelerum conſcii: præuenire eum decreue„runt, ſtructiſque inſidiis grauiſſimam ei calumniam adſperſe„runt. Atque vt audientibus perſuaderent, ſacramenti religi„one accuſationem firmabant. Vnus inter iurandum impreca„batur ſibi, vt incendio periret, ſi ſciens falleret. Alter vt „ſæuo ac peſtilenti morbo corpus abſumeretur. Tertius, vt „luminibus orbaretur. Sed quantumuis iurantibus, nemo ex „fidelium numero fidem adhibebat: quippe quum *Narciſſi* con„tinentia & ſanctitas vitæ omnibus virtutum numeris abſolutæ „cunctis ſemper ſpectata compertaque eſſet. At ille quum di„ctorum infamiam ſuſtinere non poſſet, & alioqui philoſophi„cæ vitæ iam dudum amore teneretur, relicta eccleſiæ plebe, „in ſolitudine ac deuiis agris plurimos annos delituit. Verum „magnus ille iuſtitiæ oculus his peractis minime quieſcendum „putauit. Sed confeſtim impios illos iis ipſis vltus eſt diris, „quibus ſemetipſos peierantes deuouerant. Primus igitur, „quum modica quædam ſcintilla in domo, qua manebat, citra „vllam cauſſam ſubito exſiliiſſet, noctu incenſis ædibus cum „vniuerſa familia conflagrauit. Alteri corpus ab imis pedibus

(x) Euſeb. lib. VI. c. IX. τὸ εὔτονον αὐτοῦ καὶ στεῤῥὸν τοῦ βίου φαυλοί τινες ἀνθρωπίσκοι μὴ οἷοί τε φέρειν, δέει τοῦ μὴ δίκην ὑποσχεῖν ἁλόντας, διὰ τὸ μυρία κακὰ ἑαυτοῖς συνειδέναι, συσκευὴν κατ' αὐτοῦ προλαβόντες συῤῥάπτουσι, καί τινα δεινὴν καταχέουσιν αὐτοῦ διαβολήν· εἶτα πιστούμενοι τοὺς ἀκροωμένους, ὅρκοις ἐβεβαίουν τὰς κατηγορίας· καὶ ὁ μὲν ἦ μὴν ἀπόλοιτο πυρὶ ὤμνυεν· ὁ δὲ ἦ μὴν σκαιᾷ νόσῳ δαπανηθείη τὸ σῶμα· ὁ δὲ τρίτος ἦ μὴν τὰς ὁράσεις πηρωθείη· ἀλλ' οὐδ' οὕτως αὐτοῖς καίπερ ὀμνύουσι τῶν πιστῶν τις προσεῖχε τὸν νοῦν, διὰ τὴν εἰς πάντας λάμπουσαν ἐκ τοῦ παντὸς σωφροσύνην τε καὶ πανάρετον ἀγωγὴν τοῦ Ναρκίσσου· αὐτός γε μὴν τὴν τῶν εἰρημένων μηδαμῶς ὑπομένων μοχθηρίαν, καὶ ἄλλως ἐκ μακροῦ τὸν φιλόσοφον ἀσπαζόμενος βίον· διαδρὰς πᾶν τὸ τῆς ἐκκλησίας πλῆθος, ἐν ἐρημίαις καὶ ἀφανέσιν ἀγροῖς λανθάνων, πλείστοις ἔτεσι διέτριβεν· ἀλλ' οὐ καὶ ὁ τῆς δίκης μέγας ὀφθαλμὸς ἐπὶ τοῖς πεπραγμένοις ἠρέμει· μετῄει δὲ ὡς τάχιστα τοὺς ἀσεβεῖς, οἷς καθ' ἑαυτῶν ἐπιορκοῦντες κατεδήσαντο ἀραῖς· ὁ μὲν οὖν πρῶτος, ἐκ μηδεμιᾶς προφάσεως ἁπλῶς οὕτω σμικροῦ διαπεσόντος, ἐφ' ἧς κατέμενεν οἰκίας, σπινθῆρος, νύκτωρ ὑφαφθείσης ἁπάσης παγγενῇ καταφλέγεται· ὁ δὲ ἀθρόως τὸ σῶμα ἐξ

„ad ſummum vſque capitis verticem, eo morbi genere, quo ſe „ipſe mulctauerat, correptus eſt. Tertius priorum caſum con„tuitus, omniumque inſpectoris Dei ineuitabilem veritus vin„dictam, concinnatæ ab ipſis ex compacto calumniæ ordinem „eſt confeſſus. Tantis porro lamentis ob pœnitentiam facti ſe „ſe confecit, & in tantum lacrimas effundere perſeuerauit, vt „ex eo oculorum lumen amitteret„. Eiuſmodi pœnas periurii ſui perditiſſimi illi & amentiſſimi homines vindici Dei dextræ dederunt, vbi diſciplina eccleſiaſtica, deficientibus documentis, tangere eos non potuit.

§. IX.

De violatione votorum.

VLTIMA huius præcepti tranſgreſſio, quæ cenſura eccleſiaſtica puniebatur, votorum ſiue promiſſorum Deo factorum violatio erat. Et hæc quidem tam in rebus quam perſonis. Si quis bona ſua vel aliquam eorum partem miniſterio Dei ſe daturum voueret, deinde autem promiſſum reuocaret vel irritum faceret, voti erat violatio, includens ſacrilegium. *Ananias* ob hoc ipſum ſeueram incurrit cenſuram, & eiuſmodi aduerſum ſe indignationem Dei prouocauit, cuius *Petrus* miniſter fuit, vt, ex BASILII ſententia [y], ad pœnitentiam aditum inuenire non potuerit. Eccleſia in ſequentibus ſæculis iſtiuſmodi ſon-

ἄκρων ποδῶν ἐπὶ κεφαλήν, ᾗ αὐτὸς προσεπιτίμησεν ἑαυτῷ νόσῳ πίμπλαται· ὁ δὲ τρίτος τὰς τῶν προτέρων συνιδὼν ἐκβάσεις, καὶ τὰ πάντων ἔφορα θεῖ τρέσας τὴν ἀδιάδραστον δίκην, ὁμολογεῖ μὲν τοῖς πᾶσι τὰ κοινῇ σφίσιν αὐτοῖς ἐσκαιωρημένα· τοσαύταις δὲ κατετρύχετο μεταμελόμενος οἰμωγαῖς, δακρύων τε ἐς τοσοῦτον οὐκ ἀπέλιπεν, ἕως ἄμφω διεφθάρη τὰς ὄψεις.

(y) Baſil. hom. de inſtitut. monach. (tom. II. opp. p. 509.) *ἐξῆν γὰρ τῷ Ἀνανίᾳ τὴν ἀρχὴν μὴ ἐπαγγείλασθαι τῷ θεῷ τὴν κτῆσιν· ἀλλ' ἐπειδὰν πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην ἀπιδὼν δόξαν, τὸ μὲν κτῆμα διὰ τῆς ἐπαγγελίας τῷ θεῷ ἀφιέρωσεν, ὡς ἂν θαυμασθείη παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τῇ φιλοτιμίᾳ, τοῦ τιμήματος δὲ ἐνοσφίσατο· τοιαύτην ἐκίνησε καθ' ἑαυτοῦ τοῦ κυρίου τὴν ἀγανάκτησιν [ἧς ὑπηρέτης ὁ Πέτρος ἦν] ὡς μηδὲ μετανοίας θύραν εὑρεῖν. Licebat initio Ananiæ poſſeſſiunculam ſuam Deo non polliceri ac vouere: ſed poſtquam humanæ gloriæ cupiditate inductus, quicquid in bonis habebat, per profeſſionem Deo conſecrauit, quo videlicet egregio iſtiuſmodi facto hominum de ſe admirationem excitaret: de pretio autem callide poſtea neſcio quid interuertit, eiuſmodi aduerſum ſe indignationem Dei prouocauit, cuius Petrus miniſter fuit, vt ne ad pœnitentiam aditum inuenire potuerit.*

tes

tes extraordinaria ratione punire non poterat. Vti autem quælibet eiusmodi voti violatio pars sacrilegii, æque ac perfidiæ & periurii erat, ita certo colligere possumus, communes pœnas, his duobus criminibus sigillatim spectatis constitutas, non minus sollicite huic crimini, in quo duo ista coniunctim reperiebantur, infligi consueuisse. Clerici peculiaris Dei hæreditas esse credebantur, vt qui per solemnem liberi arbitrii actum ecclesiæ sese ministerio dicauerant: adeoque nemini istius ordinis stationem suam deserere & ad sæcularem vitam redire, sub seuerissima excommunicationis pœna, permittebatur. Quomodo ex regulis concilii generalis *Chalcedonensis* [z] & concilii *Turonici* [a] apparet. Quod leges imperiales peculiaribus sanctionibus ciuilibus [b] confirmant, iubentes istiusmodi desertores curiæ ciuitatis suæ vindicari, in eaque per omnem vitam seruire, bona autem, quæ possideant, ecclesiæ, vel monasterio, ad quod spectent, adiudicari. Eædem enim pœnæ infligebantur monachis & virginibus sacris ac viduis, qui per solemne votum sæculo renuntiarant, & ad vitam se dederant asceticam. Si postea matrimonio darent operam & ad vitam reuerterentur sæcularem; licet ecclesia eorum matrimonium non iuberet esse irritum, quasi esset adulterium (quod hodie in ecclesia *Romanensi* fieri adsolet) certam tamen pœnitentiam ipsis, tamquam perfidiæ & violati voti reis, imponebat. Concilium *Chalcedonense* [c] & virgines & monachos excommunicari

(z) Concil. Chalcedon. can. VII. *τοὺς ἅπαξ ἐν κλήρῳ κατειλεγμένους, ἢ καὶ μονάζοντας, ὡρίσαμεν, μήτε ἐπὶ στρατείαν, μήτε ἀξίαν κοσμικὴν ἔρχεσθαι· ἢ τοῦτο τολμῶντας, καὶ μὴ μεταμελομένους, ὥστε ἐπιστρέψαι ἐπὶ τοῦτο, ὃ διὰ Θεὸν πρότερον εἵλοντο, ἀναθεματίζεσθαι. Eos qui in clero semel ordinati sunt & itidem monachos, statuimus nec ad militarem expeditionem, nec ad saecularem dignitatem posse venire. Qui autem hoc audent & non pœnitentia ducti ad id reuertuntur, quod propter Deum prius elegerant, anathematizari.*

(a) Concil. Turon. c. V. Si quis clericus, relicto officii sui ordine, laicam voluerit agere vitam, vel se militiæ tradiderit, excommunicationis pœna feriatur.

(b) Cod. Theod. lib. VI. tit. II. de episcopis leg. XXXIX. Cod. Iustin. lib. I. tit. III. de episc. leg. LV. Vid. lib. VI. c. IV. §. I. vol. II. pag. 581.

(c) Conc. Chalcedon. c. XVI. *Παρθένον ἑαυτὴν ἀναθεῖσαν τῷ δεσπότῃ Θεῷ, ὡσαύτως δὲ καὶ μονάζοντα, μὴ ἐξεῖναι γάμῳ προσομιλεῖν· εἰ δέ γε εὑρεθεῖεν τοῦτο ποιοῦντες, ἔστωσαν ἀκοινώνητοι. Virginem, quæ se domino dedicauit, similiter & monachos non licere matrimonio coniungi. Sin autem hoc fecisse inuenti fuerint, sint excommunicati.*

 iubet,

iubet, ſi poſt ſolemnem conſecrationem & profeſſionem matrimonio iungantur. Ex BASILII [d] iudicio pœnitentiam adulterorum agere eos oportet. Non ac ſi iſtiuſmodi matrimonium pro adulterio habeat, ſed tantum vt tempus pœnitentiæ eis adſignet. Nam vti alibi [*] ex AVGVSTINO [e] oſtendimus, iſtiuſmodi matrimonia non pro adulteriis, ſed pro veris matrimoniis habita, neque adeo per vllam eccleſiæ veteris regulam irrita declarata ſunt: tametſi hodie ex auctoritate concilii *Tridentini* contraria praxis in eccleſia *Romanenſi* obtineat, in qua omnia iſtiuſmodi matrimonia reſcinduntur, & coniuges alter ab altero ſe ſeparare coguntur.

Concil. Tolet. IV. c. LII. Nonnulli monachorum, egredientes a monaſterio, non ſolum ad ſæculum reuertuntur, ſed etiam vxores accipiunt. Hi igitur reuocati, in eodem monaſterio, a quo exierunt, pœnitentiæ deputentur, ibique defleant crimina ſua, vnde deceſſerunt.

Leo epiſt. XCII. ad Ruſtic. c. XII. Contrarium eſt omnino eccleſiaſticis regulis, poſt pœnitentiæ actionem redire ad militiam ſæcularem, quum apoſtolus dicat: *Nemo militans Deo implicet ſe negotiis ſæcularibus.* Vnde non eſt liber a laqueis diaboli, qui ſe militia mundana voluerit implicare.

Concil. Ancyran. c. XIX. *ὅσοι παρθενίαν ἐπαγγελλόμενοι, ἀθετοῦσι τὴν ἐπαγγελίαν, τὸν τῶν διγάμων ὅρον ἐκπληρούτωσαν. Quicumque virginitatem profitentes profeſſionem ſuam irritam reddunt, ii bigamorum definitionem impleant.*

(d) Baſil. can. LX. *Παρθένος ὁμολογήσασα, καὶ ἐκπεσοῦσα τῆς ἐπαγγελίας, τὸν χρόνον τοῦ ἐπὶ τῆς μοιχείας ἁμαρτήματος ἐν τῇ οἰκονομίᾳ τῆς καθ' ἑαυτὴν ζωῆς πληρώσει· τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῶν βίον μονάζοντα ἐπαγγελλομένων, καὶ ἐκπιπτόντων. Quæ virginitatem profeſſa, a voto ſuo ac profeſſione lapſa eſt, peccati adulterii tempus in ſuæ vitæ diſpenſatione complebit. Idem & in iis, qui vitam monaſticam profitentur & labuntur.*

(*) Lib. VII. cap. III. §. XXIII. volum. III. p. 92.

(e) Auguſtin. de bono viduit. c. X. Qui dicunt talium nuptias, ſed potius adulteria, non mihi videntur ſatis acute ac diligenter conſiderare, quid dicant. Fallit eos quippe ſimilitudo veritatis &c.

LIBRI

LIBRI DECIMI SEXTI

CAPVT OCTAVVM

DE PECCATIS CONTRA PRAECEPTVM QVARTVM, SIVE DE TRANSGRESSIONIBVS LEGIS, RELIGIOSAM DIEI DOMINICAE OBSERVATIONEM INIVNGENTIS.

§. I.

Fuga religiosorum conuentuum die dominica quomodo per leges ecclesiæ punita sit.

De religiosa diei dominici obseruatione iam in antecedente quodam libro [†] nonnulla diximus, & plura dicemus posthac, vbi de diebus festis, ex quibus hic semper principalis in ecclesia christiana creditus est, agemus. Heic igitur instituti nostri ratio solum postulat, vt istiusmodi transgressiones legis, religiosam diei dominicæ obseruationem iniungentis, adnotemus, quæ homines ecclesiasticæ censuræ subiecerunt. Et *primum* quidem, quum regula præscripta vellet, vt homines ad celebranda publice omnia diuina officia die dominico conuenirent: neglectio huius officii siue ex toto siue ex parte pro crimine semper habebatur digno censura ecclesiastica. Congregationem ecclesiæ in vniuersum voluntaria separatione deserere, vti hæretici faciebant & schismatici, etiamsi priuata inter se instituerent conuenticula, eiusmodi legis violatio esse existimabatur, quam ecclesia seuerissima anathematis censura puniendam duceret: vti ex diuersis concilii *Gangrensis* [a] apparet canonibus, quos quum supra [*] fusius recitauimus, hoc loco repetere nihil attinet. *Secundo*, Si quis alioquin orthodoxus per notabile temporis interuallum ecclesiam die dominico frequentare negligeret, delictum hoc erat, quod iudicialem communionis interdictionem merebatur. Videre id est e canonibus *Illiberritanis* [b], *Sardicensibus* [c] & *Trullanis* [d], quos ob eamdem rationem heic interponere supersedemus.

(†) Lib. XIII. c. IX. §. I. vol. VI. p. 160. seqq.

(a) Concil. Gangrens. c. V. VI. VII. &c.

(*) Supra c. I. §. V. pag. 21.

(b) Concil. Illiberrit. c. XXI. ibid. sub sign. (†)

(c) Concil. Sardic. c. XI. sub litt. (l)

(d) Concil. Trull. c. LXXX. sub litt. (m)

§. II.

De frequentatione cuiusdam partis diuini cultus die dominica & neglectione partis reliquae.

Tertio, FREQVENTARE aliquam diuini cultus partem die dominica, & negligere partem reliquam, hisce temporibus magnum crimen erat, excommunicatione puniendum. Hoc manifesto patet e sic dictis canonibus apostolicis, quorum aliquis [e] hunc in modum statuit: *Cunctos fideles, qui in sanctam Dei ecclesiam ingrediuntur & sacras scripturas audiunt, non autem perseuerant in oratione & sancta communione, velut in ecclesiam inducentes confusionem, segregari oportet.* Idem iisdem verbis & sub eiusdem poenae denuntiatione decretum legitur in concilio *Antiocheno* [f]. Concilium *Illiberritanum* [g] episcopum ab eo, qui non communicet, munera vetat accipere. Quod re ipsa erat eos excludere a communione ecclesiae. Et concilium *Toletanum* primum [h] eos, qui ingrediantur ecclesiam, communionem autem negligant, admoneri, & si admoniti non communicent, ad agendam publicam poenitentiam, vti grandes peccatores, adigi iubet. Et alius eiusdem concilii canon [i] addit, quod si quis accesserit ad communionem & eucharistiam de manibus sacerdotis acceptam non sumserit, velut sacrilegus propelli debeat. Omnes hi canones supponunt, quod libro quodam antegresso [*] plenissime euictum dedimus, Quod eucharistiae celebratio vsitata diuini cultus, die dominico fieri soliti, pars fuerit; & quod quilibet christianus, in ecclesiae viuens communione, eam participare debuerit, ad officium hoc die summo numini debitum explendum. Adeoque in omnes hanc diuini cultus partem negligentes, tamquam fraudis in legem ecclesia-

(e) Canon. apost. c. VII. vid. Graec. ibid. sub litt. (h) p. 20.

(f) Conc. Antioch c. II. ibid. sub litt. (i)

(g) Concil. Illiberrit. c. XXVIII. Episcopum, placuit, ab eo qui non communicat, munera non accipere debere.

(h) Concil. Toletan. I. c. XIII. De his, qui intrant in ecclesiam, & deprehenduntur numquam communicare, admoneantur. Quod si non communicant, ad poenitentiam accedant.

(i) Ibid. c. XIV Si quis autem acceptam a sacerdote eucharistiam non sumserit, velut sacrilegus propellatur.

(*) Lib. XV. cap. IX. vol. VI. p. 560 seqq.

sticam

ſticam admiſſæ reos, animaduertebatur, quod principalem religioſæ obſeruationis diei dominicæ partem contemnerent. Scribere hæc non poſſum, quin multorum piorum hominum hac ætate fatalem calamitatem lamenter, quorum animus inclinat, vt ſingulis diebus dominicis euchariſtiam ſumant, ſed, quæ hodierna rerum facies eſt, opportunitate carent optatum impetrandi. Tales in illo apoſtoli acquieſcant, oportet, *Si prius adſit promtus animus, aliquis acceptus eſt pro eo, quod habet, non pro eo, quod non habet*; interea autem orent Deum, vt pro bona prouidentia ſua aliquam inueniat methodum diſciplinam & priſcum feruorem inſtaurandi. Sed pergimus.

§. III.

Ieiunium diei dominici ſub pœna excommunicationis prohibitum.

ANTIQVVS & generalis in eccleſia veteri mos erat, diem dominicum in memoriam reſurrectionis ſeruatoris noſtri feſtum & lætum agere; nec vmquam iſto die ieiunare, ne ipſo quidem ieiunii quadrageſimalis interuallo. Et idcirco hoc die peruerſe ieiunare, pro crimine habebatur, cenſuram eccleſiaſticam commerente. TERTVLLIANVS [k] chriſtianos die dominico ieiunare nefas duxiſſe auctor eſt. Notat etiam, quod ipſi *Montaniſtæ*, qui in obſeruandis ſuis ieiuniorum temporibus longe erant rigidiſſimi, ſabbato [l] & die dominico per integrum annum non ieiunarint. Etſi enim ternas quadrageſimas & præterea duas hebdomadas xerophagiarum, ſiue ſiccorum ciborum, obſeruarint, ſabbatum tamen & diem dominicam ab his ieiunii legibus excepiſſe eos adfirmat. Similiter AMBROSIVS [m] catholicos hoſce duos dies in ieiunio quadrageſimali excipere conſueuiſſe narrat. *Dominica*, inquit idem AMBROSIVS alio loco [n], *ieiunare non poſſum, quia Manichæos etiam ob iſtius diei ieiunia iure damnamus. Hoc enim eſt in reſurrectionem Chriſti non credere, ſi quis legem ieiunii die reſurrectionis*

(k) Tertull. de coron. milit. c. III. Die dominico ieiunare nefas ducimus.

(l) Id. de ieiun. aduerſ. Pſychicos c. XV. Duas in anno hebdomadas xerophagiarum, nec totas, exceptis ſcilicet ſabbatis & dominicis, Deo offerimus.

(m) Ambroſ. de Elia & ieiunio c. X. Quadrageſimæ totis, præter ſabbatum & dominicam, ieiunatur diebus.

(n) Ambroſ. epiſt. LXXXIII.

indi.

indicat. Diuersi alii hæretici ob hanc praxin damnantur in concilio *Bracarensi* primo [*o*]: Speciatim *Cerdoniani*, *Marcionitæ* & *Priscillianistæ* nominantur & feriuntur anathemate, vtpote die natali & dominico ieiunantes, quia hoc faciant in veræ humanæ naturæ Christi derogationem. LEO episcopus *Romanus* [*p*] *Priscillianistas* eodem nomine reprehendit. Et concilium *Carthaginense* quartum [*q*] eos, qui die dominico studiose ieiunent, pro catholicis haberi vetat. AVGVSTINVS [*r*] non tantum dicit, quod sit totius ecclesiæ consuetudo ieiunium hoc die relaxare, sed quod nemo aliter facere queat sine magno scandalo ecclesiæ, quia *Manichæorum* hæresis [*s*] fidei catholicæ contraria istam diem ieiunio constituerit. Ex his rationibus canones seueras censuras decernunt aduersus istiusmodi offensores.

(*o*) Concil. Bracar. I. c. IV. Si quis natale Christi secundum carnem non vere honoret, sed honorare se simulet, ieiunans in eodem die & in dominico; quia Christum in vera hominis natura non credit, sicut Cerdon, Marcion, Manichæus & Priscillianus, anathema sit.

(*p*) Leo epist. XCIII. ad Turibium c. IV. Quarto capitulo continetur, quod natalem Christi, quem secundum conceptionem veri hominis catholica ecclesia veneratur, quia verbum caro factum est & habitauit in nobis, non vere isti honorent, sed honorare se simulent, *ieiunantes eodem die, sicut & die dominico*, qui est dies resurrectionis Christi. Quod vtique ideo faciunt, quia Christum dominum in vera hominis natura natum esse non credunt, sed per quamdam illusionem ostentata videri volunt, quæ vera non fuerint; sequentes dogma Cerdonis atque Marcionis & cognatis suis Manichæis per omnia concordantes. Qui, sicut in nostro examine detecti atque conuicti sunt, dominicum diem, quem nobis saluatoris nostri resurrectio consecrauit, exigunt in mœrore ieiunii; Solis, (vt proditum est) reuerentiæ hanc continentiam deuouentes, vt per omnia sint a nostræ fidei vnitate discordes, & dies, qui a nobis in lætitia habetur, ab illis in afflictione ducatur. Vnde dignum est, vt inimici crucis Christi & resurrectionis talem excipiant sententiam, qualem elegerint doctrinam.

(*q*) Concil. Cathag. IV. c. LXIV. Qui dominico die studiose ieiunat, non credatur catholicus.

(*r*) Augustin. epist. CXIX. ad Ian. c. XV. Propter hoc & *ieiunia relaxantur* & stantes oramus, quod est signum resurrectionis. Vnde etiam omnibus diebus id ad altare obseruatur & halleluia canitur &c.

(*s*) Augustin. epist. LXXXVI. ad Casulan. (p. 390. edit. Basil.) Die dominico ieiunare scandalum est magnum, maxime posteaquam innotuit detestabilis multumque fidei catholicæ scripturisque diuinis apertissime contraria hæresis Manichæorum, qui suis auditoribus ad ieiunandum istum tamquam constiterint legitimum diem, per quod factum est, vt ieiunium diei dominici horribilius haberetur.

Si

Si quis, inquit concilium *Gangrense* [t], *propter eam, quæ existimatur, exercitationem in dominico ieiunet, sit anathema.* Similiter *canones apostolici* [u]: *Si quis clericus inuentus fuerit die dominica ieiunans, vel sabbato, præter vnum solum* (hoc est, pascha proxime antecedens) *deponatur : si vero laicus sit, segregetur.* Et hoc in concilio *Trullano* [x] aliisque veteris ecclesiæ regulis repetitur.

§. IV.

Frequentatio theatri aliorumque ludorum & delectamentorum in hoc die quomodo punita.

DANTVR regulæ aliæ, a veteribus pro decenti huius diei obseruatione datæ: Exempli gratia, Quod homines ab omni minus necessaria corporis functione se abstinere; Quod omnes actiones forenses, caussarum dictiones & exactiones cessare debeant; Quod diuinus cultus in resurrectionis seruatoris nostri memoriam a stantibus peragendus sit: Verum vt harum regularum transgressiones communiter non cum eadem pœnarum ecclesiasticarum comminatione memorari solent, earum consideratio ad hoc caput non spectat, sed ad locum suum reseruabitur, sub titulo *dierum festorum*, vbi de diei dominici obseruatione specialius rursus agendum erit. Vnum autem reliquum est, hoc loco non prætermittendum: Nimirum, quod si homines publicum Dei cultum neglexissent, vt inanibus spectaculis & delectamentis hoc ipso die operam darent, hoc pro crimine, seuerissimis ecclesiæ censuris corrigendo, habitum fuerit. Leges imperiales omnes publicos ludus & specta-

(t) Conc. Gangrens. c. XVIII. *Εἴ τις διὰ νομιζομένην ἄσκησιν ἐν τῇ κυριακῇ νηστεύει, ἀνάθεμα ἔστω.*

(u) Can. apost. LXIV. *Εἴ τις κληρικὸς εὑρεθῇ τὴν κυριακὴν ἡμέραν ἢ τὸ σάββατον, πλὴν τοῦ ἑνὸς μόνου, νηστεύων, καθαιρείσθω· ἐὰν δὲ λαϊκὸς ᾖ, ἀφοριζέσθω.*

(x) Concil. Trull. c. LV. *Ἐπειδὴ μεμαθήκαμεν ἐν τῇ Ῥωμαίων πόλει ἐν ταῖς ἁγίαις τῆς τεσσαρακοστῆς νηστείαις τοῖς ταύτης σάββασι νηστεύειν παρὰ τὴν παραδοθεῖσαν ἐκκλησιαστικὴν ἀκολουθίαν, ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ, ὥστε κρατεῖν καὶ ἐπὶ τῇ Ῥωμαίων ἐκκλησίᾳ ἀπαρασαλεύτως τὸν κανόνα τὸν λέγοντα· εἴ τις κληρικὸς κ. τ. λ. Quoniam intelleximus in Romanorum ciuitate, in sanctis quadragesimæ ieiuniis, in eius sabbatis ieiunare, præter ecclesiasticam traditam obseruationem: sanctæ synodo visum est, vt in Romanorum quoque ecclesia inconcusse vires habeat canon, qui dicit: Si quis clericus &c.*
Concil. Cæsar-august. c. II. Ne quis ieiunet die dominica, caussa temporis (al. timoris) aut persuasionis, aut superstitionis &c.

cula hoc die interdicunt, *Theodosius magnus* de duabus legibus [y] loquitur, ab se ipso hunc in finem promulgatis. Et *Theodosius iunior* aliam [z] rogauit, qua non solum die dominico, sed aliis etiam maioribus festiuitatibus, nominatim die natali, atque epiphaniorum Christi, paschæ etiam & quinquagesimæ diebus ludos exhiberi interdixit. Quum autem hisce legibus nullæ pœnæ subiunctæ essent, legibus ecclesiæ semper erat occasio homines censuris coërcendi ecclesiasticis. Et idcirco canones hoc crimen vt nefarium scelus notabant, eosque, qui se eo adstrinxerant, plectebant excommunicatione. *Qui die solemni*, inquit concilium *Carthaginense* quartum [a], *prætermisso solemni ecclesiæ conuentu, ad spectacula vadit, excommunicetur.* Et alius canon [b]: *Sacerdote verbum faciente in ecclesia, qui de auditorio egressus fuerit, excommunicetur.* Concilium *Carthaginense* quintum,

(y) Cod. Theod. lib. XV. tit. V. de spectaculis leg. II. Illud etiam præmonemus, ne quis in legem nostram, quam dudum tulimus, committat: Nullus solis die populo spectacula præbeat, nec diuinam venerationem confecta solemnitate confundat.

(z) Ibid. leg. V. Dominico, qui septimanæ totius primus est dies, & natale, atque epiphaniorum Christi, paschæ etiam & quinquagesimæ diebus --- omni theatorum atque circensium volnptate populis denegata, totæ christianorum ac fidelium mentes Dei cultibus occupantur, &c.

Iustin. lib. III. tit. XII. de feriis leg. XI. Leonis & Anthemii. Dies festos maiestati altissimæ dedicatos, nullis volumus voluptatibus occupari, nec vllis exactionum vexationibus profanari. Dominicum itaque diem ita semper honorabilem decernimus & venerandum, vt a cunctis exsequutionibus excusetur: nulla quemquam vrgeat admonitio: nulla fideiussionis flagitetur exactio: taceat apparitio: aduocatio delitescat: sit ille dies a cognitionibus alienus: præconis horrida vox silescat: respirent a controuersiis litigantes & habeant fœderis interuallum; ad sese simul veniant aduersarii non timentes, subeat animos vicaria pœnitudo: pacta conferant, transactiones loquantur. Nec huius tamen religiosi diei otia relaxantes, obscœnis quemquam patimur voluptatibus detineri. Nihil eodem die sibi vindicet scena theatralis, aut circense certamen, aut ferarum lacrimosa spectacula: & si in nostrum ortum, aut natalem celebranda solemnitas inciderit, differatur. Amissionem militiæ, præscriptionemque patrimonii sustinebit, si quis vnquam hoc die festo spectaculis interesse, vel cuiuscumque iudicis apparitor prætextu negotii publici, seu priuati, hæc, quæ hac lege statuta sunt, crediderit temeranda.

(a) Concil. Carth. IV. can. LXXXVIII.

(b) Ibid. c. XXIV.

vti

vti in codice *Africano* [c] interpositum legitur, *Honorium* imperatorem rogabat, vt spectacula theatrorum ceterorumque ludorum die dominica, ceterisque diebus celeberrimis amouerentur. CHRYSOSTOMVS [d] vocat ea *σατανικὰ συνέδρια*, *diabolica concilia*, edicitque auditoribus suis, se non amplius pharmaca leuia adhibiturum, sed quum vlcus curationi resistat, styptica & mordacia admoturum, quo morbo occurratur citius. Scire igitur debere omnes his criminibus obnoxios, si post hanc suam admonitionem in ea negligentia manserint, non toleraturum se, sed legibus ecclesiasticis vsurum, & magna austeritate docturum, ne talia posthac negligant, neue tanto contemtu diuina audiant eloquia. Ex quibus planum perspectumque est, quod, licet spectacula & ludi circenses & theatrales sub imperatoribus christianis permissi, die tamen dominica seuere prohibiti fuerint: Et quod homines, qui per istud tempus eos frequentare non dubitauerint, grauissimum crimen commisisse crediti ob illudque seuerissimae ecclesiae animaduersioni subiecti fuerint.

(c) Cod. Afric. c. LXI. *κἀκεῖνο ἔτι μὴν δεῖ αἰτῆσαι, ἵνα τὰ θεώρια τῶν θεατρικῶν πανηγύρεων ἐν τῇ κυριακῇ καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς φαιδραῖς τῆς τῶν χριστιανῶν πίστεως κωλύωνται.*

(d) Chrysost. homil. VI. in genes. tom. II. p. 53. (p. 45. edit. Francof.) *ἀλλ᾽ ὅπως μὴ πάλιν τοῖς αὐτοῖς περιπέσητε, μηδὲ μετὰ τὴν τοσαύτην ἡμῶν παραίνεσιν, πάλιν ἐπὶ* τὰ σατανικὰ συνέδρια *ἐκεῖνα δράμητε, ἀναγκαῖον διαμαρτύρασθαι· οὐδὲ γὰρ πάντοτε καλὸν, προσηνῆ φάρμακα ἐπιτιθέναι, ἀλλ᾽ ὅταν ᾖ τὸ ἕλκος δυσένδοτον, δεῖ καὶ τὰ στύφοντα καὶ τὰ δάκνειν δυνάμενα προσάγειν, ἵνα ταχεῖα γένηται ἡ διόρθωσις· μαθέτωσαν τοίνυν ἅπαντες, οἱ τοῖς ἐγκλήμασιν ὑπεύθυνοι, ὅτι εἰ καὶ μετὰ ταύτην ἡμῶν παραίνεσιν πάλιν τῇ αὐτῇ ῥαθυμίᾳ ἐπιμένωσιν, οὐκ ἀνεξόμεθα, ἀλλὰ τοῖς νόμοις τῆς ἐκκλησίας χρησάμενοι μετὰ πολλῆς αὐτοὺς τῆς σφοδρότητος διδάξομεν, μὴ τοιαῦτα πλημμελεῖν, μηδὲ τοσαύτης καταφρονήσεως τῶν θείων ἀκούειν λογίων.*

LIBRI DECIMI SEXTI

CAPVT NONVM

DE GRANDIBVS PECCATIS CONTRA PRAECEPTVM QVINTVM, INOBEDIENTIA IN PARENTES ET DOMINOS, CONIVRATIONE AC REBELLIONE ADVERSVS PRINCIPES; ET CONTEMTV LEGVM ECCLESIAE.

§. I.

Liberis parentes suos specioso religionis titulo deserere non permissum. Pœna eorum, qui aliter statuerent.

PARENTVM nomine communiter intelliguntur non solum parentes naturales, sed politici etiam siue ciuiles, hoc est magistratus & gubernatores; & parentes spirituales, hoc est moderatores ecclesiæ; nec non parentes œconomici, hoc est, patres familias; quorum auctoritas quum in suos vel liberos, vel ciues, vel populum, vel seruos admodum magna esset, non tantum per leges imperiales, sed per leges etiam & animaduersiones ecclesiasticas, tuenda videbatur.

LIBERI per antiquas *Romanorum* leges adeo ad parentum suorum dominium & possessionem pertinere crediti, vt hi ius vitæ ac necis [a] in illos haberent, eosque summa vrgente egestate possent in seruitium vendere sine redemtione [b], quemadmodum e diuersis vtriusque codicis legibus apparet, & ex que-

(a) Cod. Iustin. lib. VIII. tit. XLVII. de patria potest. leg. X. Patribus ius vitæ in liberos necisque potestas olim erat permissa.

(b) Cod. Theod. lib. III. tit. III. de patribus, qui filios distraxerunt. leg. I. Omnes, quos parentum miseranda fortuna in seruitium, dum victum requirunt, addixit, ingenuitati pristinæ reformentur &c. Lib. V. tit. VIII. de his, qui sanguinolentos emtos vel nutriendos acceperint. Secundum statuta priorum principum, si quis a sanguine quoquo modo legitime comparauerit, vel nutriendum putauerit, obtinendi eius seruitii habeat potestatem: vt si quis post seriem annorum ad libertatem eum repetat, vel seruum defendat, eiusdem modi alium præstet, aut pretium, quod potest valere, exsoluat. cetera. Lib. XI. tit. XXVII. de alimentis, quæ inopes parentes de publico petere debent. leg. I. Aereis tabulis, vel cerussatis, aut linteis mappis, scripta per omnes ciuitates Italiæ proponatur lex, quæ parentum manus a parricidio arceat, votumque vertat in melius: officiumque tuum (vicarium Italiæ intelligit) hæc cura perstringat, Vt si quis parens adferat sobolem,

relis

relis veterum [c] de hac duritia; nec non ex allusione, quam seruator noster ad similem consuetudinem inter iudæos facit in parabola Matth. XVIII, vbi dominus debitorem suum iussit venundari, & vxorem eius, & liberos, & omnia quæ habebat, & reddi debitum. Et quamquam imperatorum christianorum leges hanc enormem parentum potestatem paullum coërcuerunt, adimendo [d] illis potestatem vitæ ac necis, & permittendo liberos ex publico ærario sustentari, vt impedirent, quo minus venderentur, vel si venditi essent, vt redimerentur: insignem tamen potestatem parentibus reliquerunt, vt de liberis suis, dum essent impuberes, pro arbitrio possent statuere, excepto tantum in seruitutis & mortis negotio. Nam ad tempora vsque *Iustiniani* liberis non permissum erat præter vel contra parentum suorum voluntatem vitam amplecti monasticam. Id

quam pro paupertate educare non possit, nec in alimentis, nec in veste impertienda tardetur, quum educatio nascentis infantiæ moras ferre non possit: Ad quam rem, & fiscum nostrum, & rem priuatam indiscreta iussimus præbere obsequia. Leg. II. Prouinciales, egestate, victus atque alimoniæ inopia laborantes, liberos suos vendere, vel oppignorare cognouimus: Quisquis igitur huiusmodi reperietur, qui nulla rei familiaris substantiæ fultus est, quique liberos suos ægre ac difficile sustentat, per fiscum nostrum, antequam fiat calamitati obnoxius, adiuuetur: ita vt proconsules, præsidesque & rationales per vniuersam Africam habeant potestatem, & vniuersis, quos aduerterint in egestate miserabili constitutos, stipem necessariam largiantur: atque ex horreis substantiam protinus tribuant competentem: Abhorret enim nostris moribus, vt quemquam fame confici, vel ad indignum facinus prorumpere, concedamus.

(c) Basil. homil. in psalm. XIV. tom. I. p. 141. *εἶδον ἐγὼ ἐλεεινὸν θέαμα, παῖδας ἐλευθέρους ὑπὲρ χρεῶν πατρικῶν ἑλκομένους εἰς τὸ πωλητήριον· οὐκ ἔχεις καταλιπεῖν χρήματα τοῖς παισί; μὴ προσαφέλῃ καὶ τὴν εὐγένειαν. Vidi ego miserabile spectaculum, pueros ingenuos ob debita patris in forum pertrahi venum exponendos. Non habes pecuniam, quam relinquas filiis? ne saltem generositatem eis auferas.*

(d) Cod. Theod. lib. IX. tit. XV. de his, qui parentes vel liberos occiderunt. leg. vnica. Si quis in parentis aut filii, aut omnino adfectionis eius, quæ nuncupatione parricidii continetur, fata properauerit, siue clam siue palam id fuerit ausus, neque gladio, neque ignibus, neque vlla alia solemni pœna subiugetur, sed insutus culleo, & inter eius ferales angustias comprehensus, serpentum contuberniis misceatur: & vt regionis qualitas tulerit, vel in vicinum mare, vel amnem proiiciatur: vt omni elementorum vsu viuus carere incipiat, vt ei cælum superstiti, terra mortuo auferatur. Lib. XI. tit. XXVII. leg. 1. & 2. cit. sub litt. (b).

quod e regula BASILII [e] liquet, quæ liberos in monasteria recipi prohibet, nisi a parentibus suis, si in viuis sint, adductos. Et concilium *Gangrense* grauem pœnam [f] eis constituit, in hunc modum decernendo: *Si qui filii a parentibus, maxime fidelibus, prætextu pietatis recesserint, & parentibus, quem par est, honorem non tribuerint, apud eos scilicet præposita in Deum pietate, sint anathema.* Hæc doctrina tradita & propagata fuit ab *Eustathianis* hæredicis, qui mulierem maritum, parentes liberos suos eodem vitæ monasticæ prætextu relinquere posse & negligere docuerunt. Contra quos [g] idem concilium diuersos alios canones sanxit, eamdem eis pœnam decernentes.

§. II.

Liberis sine parentum suorum consensione haud licitum connubia inire.

ALIA potestatis paternæ species, ius erat, quod parentes habebant statuendi de liberorum suorum matrimoniis. Quod ius per leges imperiales ita sartum tectumque seruatur, vt vix vllum crimen tam seuere punitum inuenias, quam eius violationem, vbi liberi, qui sub parentum suorum erant potestate, præter vel contra parentum suorum, vel tutorum, qui eorum loco erant, consensionem inierant connubia. Testatur hoc celebris *Constantini* lex in codice *Theodosiano* [h], quæ ita habet: *Si quis nihil cum parentibus puellæ ante depectus, inuitam eam rapuerit, vel volentem abduxerit, patrocinium ex eius responsione sperans, nihil ei secun-*

(e) Basil. regul. maior. quæst. XV. τὰ δὲ ὑπὸ γονεῦσιν ὄντα, παρ' αὐτῶν ἐκείνων προσαγόμενα, ἐπὶ πολλῶν μαρτύρων δεχόμενοι, ὥστε μὴ δοῦναι ἀφορμὴν τοῖς θέλουσιν ἀφορμήν. *Qui sub parentibus sunt, eos ab ipsis adductos, multis adhibitis testibus recipiamus, vt non demus occasionem iis, qui volunt occasionem.*

(f) Concil. Gangrens. c. XVI. Εἴ τινα τέκνα γονέων, μάλιστα πιστῶν, ἀναχωροίη προφάσει θεοσεβείας, καὶ μὴ τὴν καθήκουσαν τιμὴν τοῖς γονεῦσιν ἀπονέμοι, προτιμωμένης δηλονότι παρ' αὐτοῖς τῆς θεοσεβείας, ἀνάθεμα ἔστω.

(g) Ibid. can. XIV. Εἴ τις γυνὴ καταλιμπάνῃ τὸν ἄνδρα, καὶ ἀναχωρεῖν ἐθέλοι, βδελυττομένη τὸν γάμον, ἀνάθεμα ἔστω. *Si qua mulier relinquit maritum & vult recedere, matrimonium abhorrens, sit anathema.* Can. XV. Εἴ τις καταλιμπάνῃ τὰ ἑαυτοῦ τέκνα, καὶ μὴ τεκνοτροφῇ, καὶ ὅσον ἐν ἑαυτῷ πρὸς θεοσέβειαν τὴν προσήκουσαν ἀγάγῃ, ἀλλὰ προφάσει τῆς ἀσκήσεως ἀμελοίη, ἀνάθεμα ἔστω. *Si quis suos liberos relinquit, nec eos alit, nec, quantum in se est, ad conuenientem pietatem religionemque adducit, sed exercitationis prætextu negligit, sit anathema.*

(h) Cod. Theod. lib. IX. tit. XXIV. de raptu virginum & viduarum leg. I.

dum

dum ius vetus prosit puellæ responsio; sed ipsa puella potius societate criminis obligetur. Et quoniam parentum sæpe custodiæ nutricum fabulis & prauis suasionibus deluduntur, his primum, quarum detestabile ministerium fuisse arguetur, redemtique discursus, pœna immineat, vt eis meatus oris & faucium, qui nefaria hortamenta protulerit, liquentis plumbi ingestione claudatur. Et si voluntatis adsensio detegitur in virgine, eadem qua raptor seueritate plectatur: quum neque his immunitas præstanda sit, quæ rapiuntur inuitæ; quum & domi se vsque ad coniunctionis diem seruare potuerint; Et si fores raptoris frangerentur audacia, vicinorum opem clamoribus quærere, seque omnibus tueri conatibus. Sed his pœnam leuiorem imponimus, solamque eis parentum negari successionem præcipimus. Raptor autem indubitate conuictus, si appellare voluerit, minime audiatur. Si quis vero seruus, raptus facinus dissimulatione præteritum, aut pactione transmissum, detulerit in publicum, Latinitate donetur: aut si ciuis Latinus sit, ciuis fiat Romanus: parentibus, quorum maxime vindicta interer at, si patientiam præbuerint, deportatione plectendis. Participes etiam & ministros raptoris citra discretionem sexus eadem pœna præcipimus subiugari: Et si quis inter hæc ministeria seruilis conditionis fuerit deprehensus, citra sexus discretionem eum concremari iubemus. Lex ista *Constantini* per aliam legem *Constantii* filii ipsius confirmatur, cum aliquo tamen discrimine: *Quamuis [i] legis prioris exstet auctoritas, qua inclytus pater noster contra raptores atrocissime iusserat vindicari* (nimirum igne & bestiarum supplicio, vti GOTHOFREDVS interpretatur) *tamen non tantummodo capitalem pœnam constituimus; videlicet, ne sub specie atrocioris iudicii aliqua in vlciscendo crimine dilatio nasceretur. In audaciam vero seruilem dispari supplicio, mensura legum impendenda est, vt perurendi subiiciantur ignibus, nisi a tanto facinore saltem pœnarum acerbitate reuocentur.* Et alia *Valentiniani* ac *Gratiani* lex [k] de viduis ita statuit: *Viduæ intra XXV annum degentes, etiamsi emancipationis libertate gaudeant, tamen in secundas nuptias non sine patris consensu conueniant.* Sunt & multæ aliæ leges, in vtroque codice [l] in eandem sententiam. Leges ecclesia-

(i) Cod. Theod. ibid. leg. II.

(k) Cod. Theod. lib. III. tit. VII. de nuptiis leg. I.

(l) Cod. Theod. ibid. leg. III. Si donationes ante nuptias, vel dotis instrumenta, defuerint, pompa etiam, aliaque nuptiarum celebritas omittatur, nullus æstimet, ob id deesse, recte alias inito matrimonio, firmitatem, vel ex eo

sticæ

fticæ hac in re cum ciuilibus conſpirant. AVGVSTINVS [m] diſertis verbis dicit, matres æque ac patres in liberos ſuos ius habere, vt de eorum nuptiis poſſint pro arbitratu ſtatuere. *Matris voluntatem*, inquit, *in tradenda filia omnibus, vt arbitror, natura præponit, niſi eadem puella in ea iam ætate fuerit, vt iure licentiori ſibi ipſi eligat, quid velit.* Idem TERTVLLIANVS [n] ait: *Nec in terris filii ſine conſenſu patris rite & iure nubent.* BASILIVS [o] canone quodam decernit, vt ii, qui virgines rapuerint, fornicationis pœnas ſubeant, hoc eſt, quatuor annis pœnitentiam agant; & ſi virgines agnatis ſuis reſtitutæ ſint, vt illorum ſententiæ permittatur, vtrum raptoribus in matrimonium dare ve-

natis liberis iura poſſe legitimorum auferri, ſi inter pares honeſtate perſonis, nulla lege impediente, fiat conſortium, quod *ipſorum conſenſu atque amicorum fide*, firmatur.

Cod. Iuſtin. lib. V. tit. IV. de nuptiis. leg. I. Quum de nuptiis puellæ quæritur, nec inter tutorem & matrem & propinquos de eligendo futuro marito conuenit: arbitrium præſidis prouinciæ neceſſarium eſt. Leg. II. Si nuptiis pater tuus conſenſit: nihil oberit tibi, quod inſtrumento ad matrimonium pertinenti non ſubſcripſit. Leg. VII. Si poſt querelam de marito a filia tua ad te delatam, diſſolutum eſt matrimonium, nec te conſentiente ad eumdem regreſſa eſt: minus legitima coniunctio eſt, ceſſante patris voluntate, in cuius eſt poteſtate: atque ideo non petente filia, petitionem dotis repetere non prohiberis. Leg. XX. In coniunctione filiarum in ſacris poſitarum, patris exſpectetur arbitrium. Sed ſi ſui iuris puella ſit, intra quintum & viceſimum annum conſtituta: ipſius quoque adſenſus exploretur. Si patris auxilio deſtituta, matris & propinquorum, & ipſius quoque requiratur adultæ iudicium. Si vtroque orba parente ſub curatoris defenſione conſtituta ſit. &c. Iuſt. inſtit. lib. I. tit. X. de nuptiis. Si filii familiarum ſint, conſenſum habeant parentum, quorum in poteſtate ſunt. Nam hoc fieri debere & ciuilis & naturalis ratio ſuadet: in tantum, vt iuſſus parentis præcedere debeat.

(m) Auguſtin. epiſt. CCXXXIII. ad Benenatum.

(n) Tertull. ad vxor. lib. II. c. IX.

(o) Baſil. can. XXII. *εἰ δὲ σχολάζουσάν τις λάβῃ, ἀφαιρεῖσθαι μὲν δεῖ, καὶ τοῖς οἰκείοις ἀποκαθιστᾷν· ἐπιτρέπειν δὲ τῇ γνώμῃ τῶν οἰκείων, εἴτε γονεῖς εἶεν, εἴτε ἀδελφοί, εἴτε οἱτινεσοῦν προεστῶτες τῆς κόρης· κἂν μὲν ἕλωνται αὐτῷ παραδοῦναι, ἵστασθαι τὸ συνοικέσιον· ἐὰν δὲ ἀνανεύσωσι, μὴ βιάζεσθαι· τὸν μέντοι ἐκ διαφθορᾶς, εἴτε λαθραίως, εἴτε βιαιοτέρως, γυναῖκα ἔχοντα, ἀνάγκη τὰ τῆς πορνείας ἐπιγνῶναι ἐπιτίμια· ἔστι δὲ ἐν τέσσαρσιν ἔτεσιν ὡρισμένη τοῖς πορνεύουσιν ἐπιτιμία.* *Si quis vacantem, (i. e. virginem) acceperit: auferre quidem oportet & ſuis reſtituere; illorum autem ſententiæ permittere; ſiue ſint parentes, ſiue fratres, ſiue quicumque alii virgini præſint: & ſi ei quidem tradere*

lint,

lint, an non. Alio canone [p] ait: *Quæ sine iis, qui habent potestatem, fiunt matrimonia, sunt fornicationes. Nec ergo viuente patre, nec domino ii, qui conueniunt, sunt ab accusatione liberi, donec coniugio domini adnuerint: tunc enim accipit firmitatem coniugium.* Et alio [q]: *Puellæ, quæ præter patris sententiam fornicatores sequutæ sunt, fornicantur. Reconciliatis vero parentibus, videtur res remedium accipere: at non protinus ad communionem restituantur, sed triennio puniantur.* Et rursus alio [r]: *Quæ præter domini sententiam se viro tradiderit, fornicata est: - Eorum enim, qui sunt in alterius potestate, pacta conuenta firmi nihil habent. Quare* [†] *licet dominus postea consenserit ratumque habuerit matrimonium, prius tamen vitium tamquam fornicatio puniri debet.*

§. III.

Nec seruis sine dominorum suorum consensu.

Ex duobus de modo memoratis canonibus apparet, quod serui non minus sub potestate dominorum suorum fuerint, quam liberi sub parentibus suis. Et idcirco æque seruo crimini dabatur, sine domini consensu coniugium inire, atque liberis sine consensu parentum suorum. Et ex eadem ratione seruo non licebat sine domini sui consensu vel vitam monasticam amplecti, vel ordines accipere clericales, quemadmodum aliis in locis [*] ostendimus; quia hoc erat dominum priuare legitimo iure seruitii, quod ex naturali statu ac conditione seruorum ei debebatur. Neque ecclesia istiusmodi fraudes & iniustitiam

voluerint, matrimonium constituere: sin autem renuerint, non cogi. Ei autem, qui mulierem vel vi vel clam a se vitiatam habet, necesse est fornicationis pœnas imponere: est autem in quatuor annis præfinitum fornicatoribus supplicium.

(p) Basil. can. XLII. Οἱ ἄνευ τῶν κρατούντων γάμοι, πορνεῖαί εἰσιν· οὔτε οὖν πατρὸς ζῶντος οὔτε δεσπότου, οἱ συνιόντες ἀνεύθυνοί εἰσιν, ἕως ἂν ἐπινεύσωσιν οἱ κύριοι τὴν συνοίκησιν· τότε γὰρ λαμβάνει τὸ τοῦ γάμου βέβαιον.

(q) Ibid. c. XXXVIII. αἱ κόραι, αἱ παρὰ γνώμην τοῦ πατρὸς ἀκολουθήσασαι, πορνεύουσι· διαλλαγέντων δὲ τῶν γονέων δοκεῖ θεραπείαν λαμβάνειν τὸ πρᾶγμα· οὐκ εὐθὺς δὲ εἰς τὴν κοινωνίαν ἀποκαθίστανται, ἀλλ' ἐπιτιμηθήσονται τρία ἔτη. Vide sis etiam ap. Matthæum monach. respons. matrim. in iure Gr. Rom. Leunclavii p. 500. 501.

(r) Basil. can. XL. Ἡ παρὰ γνώμην τοῦ δεσπότου ἀνδρὶ ἑαυτὴν ἐκδοῦσα, ἐπόρνευσεν --- αἱ γὰρ συνθῆκαι τῶν ὑπεξουσίων οὐδὲν ἔχουσι βέβαιον.

(†) Not. Hæc apud Basilium non exstant.

(*) Lib. IV. c. IV. §. II. vol. II. p. 145. Lib. VII. c. III. §. II. vol. III. p. 43.

iuuare ſed potius interdictis & accommodatis pœnis reprimere adlaborabat.

§. IV.

De pœna criminis læſæ maieſtatis.

Alivd genus parentum, quorum honori hoc præceptum volebat conſultum, erant parentes politici, hoc eſt, patres patriæ, reges ac imperatores, quorum auctoritas & maieſtas ſacra & ſuprema ſecundum Deum habebatur. Et idcirco omnis in eos perfidia & iniuria ſiue verbis, ſiue opere illata, ſeuere ſemper per leges eccleſiæ caſtigabatur. Superſedeo heic commemorare, quæ pœnæ ciuiles per leges imperiales talibus huius præcepti quinti violatoribus inflictæ ſint, quia antiqui codices ciuiles pleni earum ſunt ſub diuerſis titulis, quos lector eruditus, ſi lubet, poteſt conſulere. Huiuſmodi crimina ſunt, Maledicta in ſummos imperantes [s] coniecta; Doloſa litterarum eorum [t] imitatio; Monetæ adulteratio [u]; Augurum ſiue aſtrologo-

(s) Cod. Theod. lib. IX. tit. IV. Si quis imperatori maledixerit. leg. I. Si quis modeſtiæ neſcius & pudoris ignarus, improbo petulantique maledicto nomina noſtra crediderit laceſſenda ac temulentia turbulentus obtrectator temporum fuerit, eum pœnæ nolumus ſubiugari, neque durum aliquod nec aſperum ſuſtinere: quoniam, ſi id ex leuitate proceſſerit, contemnendum eſt: ſi ex inſania, miſeratione digniſſimum: ſi ab iniuria, remittendum. Vnde integris omnibus ad noſtram ſcientiam referatur, vt ex perſonis hominum dicta penſemus, & vtrum prætermitti, an exquiri debeat, cenſeamus.

(t) Cod. Theod. lib. IX. titul. XIX. ad legem Corneliam de falſo leg. III. Serenitas noſtra proſpexit, inde cæleſtium (i. e. imperatoriarum) litterarum cœpiſſe imitationem, quod his apicibus tuum grauitatis officium conſultationes, relationeſque complectitur, quibus ſcrinia noſtræ perennitatis vtuntur: Quamobrem iſtius ſanctionis auctoritate præcipimus, vt poſthac magiſtra falſorum conſuetudo tollatur, & communibus litteris vniuerſa mandentur, quæ vel de prouincia fuerint ſcribenda, vel a iudice; vt nemo ſtili huius exemplum aut priuatim ſumat, aut publice.

(u) Ibid. titul. XXI. de falſa moneta tit. XXII. leg. I. Quicumque adulterina fecerit nomiſmata, pœnam pro diſcretione ſexus & conditionis ſuæ diuerſitate ſuſtineat: hoc eſt, vt ſi decurio, vel decurionis ſit filius, exterminatus genitali ſolo, ad quamcumque in longinquo poſitam ciuitatem ſub perpetui exilii conditione mittatur, ac ſuper facultatibus eius ad noſtram ſcientiam referatur: Si plebeius, vt rebus amiſſis perpetuæ damnationi dedatur: ſi ſeruilis conditionis, vltimo ſupplicio ſubiugetur. Vid. & leg. ſeqq. It. titul. XXII. Si quis ſolidi circulum exteriorem inciderit, vel adulteratum in vendendo ſubiecit. Tit. XXIII. Si quis pecunias conflauerit &c.

rum

rum consultatio de termino vitæ eorum [x], vel instituta per curiosas artes inuestigatio de futuro eorum successore; Excitatio tumultuum [y] ad turbandam disciplinam publicam; Conspiratio contra [z] eorum vitas vel imperium; Vsus armorum [a] sine eorum auctoritate; & similia, quæ generalibus nominibus seditionis, proditionis, conspirationis & rebellionis veniunt; & quæ ab vniuersalibus indulgentiis [b], quas die paschatis reis dare solebant imperatores, semper excipiebantur. Neque dicere necessum habeo, contemtum legum imperialium pro sacrilegio [c] per ipsas leges habitum & hoc nomine punitum fuisse. Quod hoc loco potissimum notandum mihi est, pœna

(x) Cod. Theod. lib. IX. tit. XVI. de malefic. & mathemat. leg. VIII. Cesset mathematicorum tractatus: Nam si qui publice aut priuatim in die noctuque, deprehensus fuerit in cohibito errore versari, capitali sententia feriatur vterque.

(y) Cod. Theod. lib. IX. tit. XXXIII. de iis, qui plebem audet contra publicam colligere disciplinam. Si quis contra euidentissimam iussionem suscipere plebem & aduersus publicam disciplinam defendere fortasse tentauerit, multam grauissimam sustinebit.

(z) Cod. Theod. lib. IX. tit. V. ad legem Iuliam maiestatis. Si quis alicui maiestatis crimen intenderit, quum in huiuscemodi re conuictus minime quisquam, priuilegio dignitatis alicuius astrictiore inquisitione defendatur, sciat, se quoque tormentis esse subdendum, (si aliis manifestis indiciis accusationem suam non poterit comprobare) cum eo, qui huius esse temeritatis deprehenditur. Illum quoque tormentis subdi oportet, cuius consilio atque instinctu ad accusationem accessisse videbitur, vt ab omnibus commissi conscíis statuta vindicta possit reportari, cetera. Tit. VI. Ne præter crimen maiestatis seruus dominum, vel patronum libertus seu familiaris accuset. tot. Ibid. tit. XIV. ad legem Corneliam de sicariis, tot. Tit. XL. de pœnis. leg. XV. XVI. XVII. Lib. XV. tit. XIV. de infirmandis his, quæ sub tyrannis gesta sunt. tot.

(a) Cod. Theod. lib. XV. tit. XV. De armorum vsu interdicto. leg. vnic. Nulli prorsus, nobis insciis atque inconsultis, quorumlibet armorum mouendorum copia tribuatur.

(b) Cod. Theod. lib. IX. tit. XXXVIII. de indulgentiis criminum. tot.

(c) Cod. Theodos. lib. VI. tit. V. leg. II. Sit plane sacrilegii reus, qui diuina præcepta neglexerit. It. tit. XXIV. de domesticis leg. IV. *Pœna sacrilegii similis* erit, si his honorificentia non deferatur, qui contingere nostram purpuram digni sunt æstimatis. Tit. XXXV. de priuilegiis militum palatinorum leg. XIII. Omnes, qui in palatio militando diuersis artibus paruerunt, secundum legem domini Germani nostri, in tantum eius dignitatis, cuius meruerint missionem, obtinere norunt insignia, vt his omnibus præferantur in ordine atque consessu, qui posteriore tempore regendas prouincias digni-

ecclesiastica est, quæ perfidiæ & proditioni omnique publico ciuilis regiminis contemtui infligi consueuit; cuiusmodi in crimina, siue verbo siue ipso facto admissa, veteres magna cum seueritate animaduerterunt. Per tria priora sæcula contra gentiles magnopere in hoc gloriati sunt, quod, licet imperatores gentilitatis superstitioni addicti & nonnulli eorum crudeles christianorum vexatores essent, nulli tamen perfidi & seditiosi inter vexatos christianos vmquam reperti sint. *Circa maiestatem imperatoris infamamur*, inquit TERTVLLIANVS [d], *tamen numquam Albiniani, nec Nigriani, vel Cassiani* (homines, qui insidias struxerunt imperatoribus) *inueniri potuerunt christiani : Sed iidem ipsi, qui per genios eorum in pridie vsque iurauerant, qui pro salute eorum hostias & fecerant & vouerant, qui christianos sæpe damnauerant, hostes eorum sunt reperti. Christianus nullius est hostis, nedum imperatoris: quem sciens a Deo suo constitui, necesse est, vt & ipsum diligat, & reuereatur, & honoret, & saluum velit, cum toto Romano imperio, quousque sæculum stabit : tam diu enim stabit. Colimus ergo & imperatorem sic, quomodo & nobis licet, & ipsi expedit, vt hominem a Deo secundum, & quidquid est, a Deo consequutum, & solo Deo minorem. -- Sacrificamus pro salute imperatoris, sed Deo nostro & ipsius; sed quomodo præcepit Deus, pura prece. Non enim eget Deus conditor vniuersitatis odoris aut sanguinis alicuius. Hæc enim dæmoniorum pabula sunt. Dæmones autem non tantum respuimus, verum & reuincimus & cotidie traducimus & de hominibus expellimus.* Hanc igitur ob caussam, durante hoc interuallo, nihil opus erat pœnis ecclesiasticis ad corrigendos perfidos in regimen ciuile, quia nulli huius criminis rei erant inter christianos. Quando autem plerique omnes christianam religionem erant amplexi, tum istiusmodi leges contra seditionem aliaque criminum maiestatis genera ferendi subnata est occasio. Atque ex eo tempore diuersos canones ad præueniendam & corrigendam istam transgressionem factos inuenimus. Concilium *Carthaginense* quartum [e] seditiosos vmquam clericos ordinari vetat, vtpote sacro muneri

tatesque susceperint palatinas. Hoc autem generale decretum si quisquam temeraria vsurpatione violare tentauerit, *sacrilegii reus* legibus censeatur.

(d) Tertull. ad Scapul. c. II.

(e) Concil. Carth. IV. c. LXVII. Seditionarios numquam ordinandos clericos, sicut nec vsurarios, nec iniuriarum suarum vltores.

scan-

scandalo futuros. Et hoc iisdem verbis repetitur in concilio *Agathensi* [f]. Concilium *Toletanum* quartum [g] clericos, qui in quacumque seditione arma sumserint, amisso ordinis sui gradu in monasterium, ad agendam inibi per omnem vitam suam pœnitentiam, tradi iubet. Concilium *Toletanum* [h] quintum iuramenti fidelitatis meminit, quod in antegresso quodam generali totius *Hispaniæ* concilio ab omnibus subiectis regi eiusque hæredibus præstari iussum sit: & seuerissimum anathema contra omnes, qui vllam eius particulam violarint, pronuntiatur. Speciatim excommunicant & anathemate feriunt patres ibi congregati omnes eos, qui ad regiæ maiestatis fastigium [i] sine nobilitatis & totius gentis *Gothicæ* consensu peruenire contendant; qui curiose vitam & casus principis exquirant [k]; qui maledicta in principem congerant, quum scriptum sit: *Principi in populo tuo non*

(f) Concil. Agath. c. LXIX.

(g) Concil. Tolet. IV. c. XLIV. Clerici, qui in quemcumque seditione arma volentes sumserint, aut sumserunt, reperti, amisso ordinis sui gradu in monasterium contradantur pœnitentiæ.

(h) Concil. Tolet. V. c. II. Ne succedentes præcedentibus, ac deinde sequentes inuideant anterioribus, & vt cuncta quieta & pacata permaneant, hæc nostri concilii communiter considerata defertur sententia, vt seruetis, quæcumque in vniuersali & magna synodo prouisa conscriptaque circa principum salutem & vtilitatem sunt. --- Quo circa ne hæc prouisa temerentur, & vt cupiditas radix omnium malorum auferatur, contestamur omnes præsentes & absentes, vel etiam futuris temporibus subsequentes, coram Deo & angelis eius: Quod si quisquam nostræ contestationi temerator exstiterit, & quacumque argumentatione odiose eos molestare, aut in aliquo fuerit conatus lædere, sit anathema in christianorum omnium cœtu, atque supremo condemnetur iudicio; sit exprobabilis omnibus catholicis, & abominabilis sanctis angelis in ministerio Dei constitutis; sit in hoc sæculo perditus, & in futuro damnatus, qui tam rectæ prouisioni noluit præbere consensum.

(i) Ibid. can. III. Quoniam inconsideratæ quorumdam mentes & se minime capientes, quas nec origo ornat, nec virtus decorat, passim putant licenterque ad regiæ maiestatis peruenire fastigia; huius rei caussa nostra omnium, cum inuocatione diuina, profertur sententia, vt qui talia meditatus fuerit, quem nec electio omnium probat, nec Gothicæ gentis nobilitas ad hunc honoris apicem trahit, sit a consortio catholicorum priuatus, & diuino anathemate condemnatus.

(k) Ibid. can. IV. Ergo, quia & religioni inimicum & hominibus constat esse perniciosum, futura illicite cogitare, & casus principum exquirere, ac sibi in posterum prouidere, quum scriptum sit: *Non est vestrum nosse tempora, vel momenta, quæ pater posuit in sua potestate*, hoc decreto censemus, vt *male-*

maledices. Si enim maledici [*l*] regnum Dei non ſint poſſeſſuri, multo magis ab eccleſia eum pelli, qui diuinæ violator ſententiæ inueniatur. Tandem definiunt, [*m*] in omni concilio epiſcoporum *Hiſpaniæ* hoc decretum, propter principum ſalutem conſtitutum, publice legi debere, vt nemo officii ſui ſupremo magiſtratui debiti ignarus ſit. Quod ipſum decretum in diuerſis aliis huius nationis conciliis [*n*] repetitum ac confirmatum inuenimus.

§. V.

De contemtoribus legum eccleſiæ.

VLTIMVM genus parentum, quibus honor & obedientia debetur, ſpirituales ſunt parentes, ſiue rectores eccleſiæ, quorum legum ac regularum, ad bonum regimen, ordinem ac ædificationem factarum, contemtus ſemper res eſſe credebatur digna cenſura eccleſiaſtica. Innumera huius rei exempla in veterum conciliorum actis & canonibus occurrunt. Satis habebo, ſi duo vel tria retulero, quæ ad materias pure eccleſiaſticæ obſeruationis ſpectant. Concilium *Antiochenum* [*o*] omnes eos excommunicat, qui decreto de feſto paſchatis, in ſynodo

quiſquis inuentus fuerit talia perquiſiſſe, &, viuente principe, in alium attendiſſe pro futura regni ſpe, aut alios in ſe propter id attraxiſſe, a conventu catholicorum excommunicationis ſententia repellatur.

(*l*) Ibid. can. V. Sed & hoc pro peſtilentioſis hominum moribus ſalubri ordinatione cenſemus, ne quis in principem maledicta congerat. Scriptum eſt enim a legiſlatore: *Principem populi tui non maledices.* Quod ſi quis fecerit, excommunicatione eccleſiaſtica plectatur. Nam ſi *maledici regnum Dei non poſſidebunt*, quanto magis talis ab eccleſia neceſſario pellitur, qui diuinæ violator ſententiæ inuenitur.

(*m*) Ibid. can. VII. Propter malarum mentium facilitatem & memoriæ obliuionem hoc ſacratiſſima ſtatuit ſynodus, vt in omni concilio epiſcoporum Hiſpaniæ, vniuerſalis concilii decretum, quod propter principum noſtrorum eſt ſalutem conſtitutum, peractis omnibus in ſynodo, publica voce debeat pronuntiari; quatenus ſæpe ſupplicatum auribus vel adſiduitate iniquorum mens territa corrigatur, quæ ad præuaricandum & obliuione, & facilitate, producitur.

(*n*) Concil. Tolet. VI. c. XVII. XVIII. tot. Tolet. XII. c. I. Tolet. X. c. II.

(*o*) Concil. Antioch. c. I. *πάντας τοὺς τολμῶντας παραλύειν τὸν ὅρον τῆς ἁγίας καὶ μεγάλης συνόδου, τῆς ἐν Νικαίᾳ συγκροτηθείσης ἐπὶ παρουσίᾳ τῆς εὐσεβείας τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως Κωνσταντίνου, περὶ τῆς ἁγίας ἑορτῆς τοῦ σωτηριώδους πάσχα, ἀκοινωνήτους καὶ ἀποβλήτους εἶναι τῆς ἐκκλησίας, εἰ ἐπιμένοιεν φιλονεικότερον ἐνιστάμενοι πρὸς τὰ καλῶς δεδογμένα· καὶ ταῦτα εἰρήσθω περὶ τῶν λαϊκῶν· εἰ δέ τις τῶν*

Nicæna

Nicæna facto, pertinaciter ſe oppoſuerint. Concilium *Carthaginenſe* primum [p] magis generatim omnes eos ſub cenſuram vocat, qui decreta eccleſiaſtica ſuſque deque habuerint: *Si quis ſtatuta ſupergreſſus corruperit, vel pro nihilo habenda putauerit: ſi laicus eſt, communione, ſi clericus eſt, honore priuetur.* Concilium *Epaonenſe* [q] ſimilem in modum decreta ſua hac ſanctione concludit: *Si quis ſanctorum antiſtitum, qui ſtatuta præſentia ſubſcriptionibus propriis firmauerunt, relicta integritate, obſeruationes exceſſerit: reum ſe diuinitatis pariter & fraternitatis iudicio futurum eſſe cognoſcat.* Concilium *Toletanum* quartum [r] hymnorum ac precum ab eccleſia præſcriptarum contemtores excommunicari iubet. *Sicut orationes, ita & hymnos, in laudem Dei compoſitos, nullus noſtrum vlterius improbet, ſed pari modo in Gallicia Hiſpaniaque celebrent; excommunicatione plectendi, qui hymnos reiicere fuerint auſi.* Et *Reccaredus* rex in concilio *Toletano* tertio [ſ] præter excommunicationem ciuili etiam pœna, ſcilicet amiſſione rerum ſuarum & exi-

προεστώτων τῆς ἐκκλησίας, ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, μετὰ τὸν ὅρον τοῦτον τολμήσειεν ἐπὶ διαστροφῇ τῶν λαῶν, καὶ ταραχῇ τῶν ἐκκλησιῶν, ἰδιάζειν καὶ μετὰ τῶν Ἰουδαίων ἐπιτελεῖν τὸ πάσχα· τοῦτον ἡ ἁγία σύνοδος ἐντεῦθεν ἤδη ἀλλότριον ἔκρινεν τῆς ἐκκλησίας· ὡς οὐ μόνον ἑαυτῷ ἁμαρτίας, ἀλλὰ πολλοῖς διαφθορᾶς καὶ διαστροφῆς γενόμενον αἴτιον· καὶ οὐ μόνον τοὺς τοιούτους καθαιρεῖ τῆς λειτουργίας, ἀλλὰ καὶ τοὺς τολμῶντας τούτοις κοινωνεῖν μετὰ τὴν καθαίρεσιν. τοὺς δὲ καθαιρεθέντας ἀποστερεῖσθαι καὶ τῆς ἔξωθεν τιμῆς, ἧς ὁ ἅγιος κανὼν καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ ἱερατεῖον μετείληφεν. *Omnes, qui audent diſſoluere decretum ſanctæ & magnæ ſynodi, quæ Nicææ coacta eſt in præſentia pietatis religioſiſſimi imperatoris Conſtantini, de ſancto feſto ſalutiferi paſchalis, eſſe excommunicatos & eccleſia eiectos ſtatuimus, ſi aduerſus ea, quæ recte decreta ſunt, contentioſius inſiſtere perrexerint. Et hæc quidem de laicis dicta ſint. Si quis autem eorum, qui præſunt eccleſiæ, epiſcopus, vel presbyter, vel diaconus, audebit poſt hoc decretum ad populorum ſubuerſionem & eccleſiarum perturbationem ſeorſum agere, & paſcha cum iudæis peragere, ſancta ſynodus eum abhinc alienum eſſe ab eccleſia iudicauit, vt qui non ſibi ſolum peccati, ſed & multis exitii & ſubuerſionis cauſſa fuerit: & non ſolum eos a miniſterio deponit, ſed & eos, qui audent iis communicare poſt depoſitionem. Depoſitos autem etiam externo honore priuari, cuius ſanctus canon & Dei ſacerdotium fecit participes.*

(p) Concil. Carth. I. c. XIV.

(q) Goncil. Epaonenſ. c. XL.

(r) Concil. Tolet. IV. c. XII.

(ſ) Edict. Reccarredi ad calcem concil. III. Toletani (tom. V. concil. p. 1015.) Si quis clericus aut clericis hanc ſanctionem obediens obſeruator eſſe noluerit, ſuperba fronte maiorum ſtatutis repugnans; ſi epiſcopus, presbyter,

lio, eos multari iubet, qui superba fronte statuta in eo concilio facta contemserint eisque noluerint obedire. Et leges eiusdem argumenti passim in ciuilibus & ecclesiasticis codicibus occurrunt, vt adeo lectorem pluribus demorari necesse haud habeam, posteaquam hæc pauca tamquam specimen obedientiæ, legibus ac auctoritati ecclesiæ sub pœna excommunicationis præstari iussæ, suppeditaui.

LIBRI DECIMI SEXTI
CAPVT DECIMVM
DE GRANDIBVS PECCATIS CONTRA PRAECEPTVM SEXTVM, HOMICIDIO, PARRICIDIO, ΑΥΤΟΧΕΙΡΙΑ, MEMBRORVM CORPORIS LACERATIONE, VSV POCVLI ABORTIONIS, CETERIS.

§. I.
Homicidium semper pro capitali & indigno venia crimine per leges ciuiles habitum.

DEVENIMVS iam ad grande peccatum homicidii, quod leges ciuiles semper inter sic dicta atrocia delicta & atrocissima crimina retulerunt, quorum reis numquam indulserunt veniam vel appellationis beneficium, si in illis essent conuicti. Hoc crimen semper excipiebatur ab vniuersali indulgentia [a], quam in natalitiis filiorum suorum diebus, vel in anniuersaria paschatis celebritate aliisque occasionibus faciebant principes.

diaconus, aut clericus fuerit, ab omni concilio excommunicationi subiaceat: si vero laicus fuerit, & honestioris loci persona est: medietatem facultatum suarum amittat, fisci iuribus profuturam: si vero inferioris loci persona est, amissione rerum suarum mulctatus in exilium deportetur.

(a) Cod Theodos. lib. IX. tit. XXXVIII. de indulgentiis criminum leg. I. III. IV. Vid. supr. cap. V. §. V. sub litt. (d) pag. 249. Leg. VI. Paschalis lætitiæ dies ne illa quidem tenere sinit ingenia, quæ flagitia fecerint: pateat insuetis horridus carcer aliquando luminibus. Alienum autem censemus ab indulgentia, qui nefariorum criminum conscientiam 1. in maiestatem superbe animaduertit, 2. qui parricidali furore raptus sanguine proprio manum tinxit, 3. qui cuiusque præterea hominis cæde maculatus est: 4. qui genialis tori ac lectuli fuit inuasor alieni: 5. qui verecundiæ virginalis raptor exstitit: 6. qui venerandum cognati sanguinis vinculum profano cæcus viola-

Et quamuis multis aliorum criminum reis beneficium appellandi esset indultum, homicidis tamen id prorsus negabatur [b]; neque vllis istiusmodi nefariis hominibus ac sceleratis priscis temporibus ad sanctuarium in ecclesia confugere ibique tutis esse licebat; quod a *Iustiniano* lege quadam [c] præcautum & pro-

vit incestu: 7. vel qui noxiis quæsita graminibus & diris immurmurata secretis, mentis & corporis venena composuit: aut qui sacri oris imitator & diuinorum vultuum adpetitor, venerabiles formas sacrilegio eruditus impressit. &c. Leg. VII. Religio anniuersariæ obsecrationis hortatur, vt omnes omnino periculo carceris metuque pœnarum eximi iuberemus, qui leuiore crimine rei sunt postulati. Vnde apparet, eos excipi, quos atrox cupiditas in scelera compulit sæuiora: in quibus est primum crimen, 1. & maximum maiestatis, 2. deinde homicidii, 3. veneficiique, ac 4. maleficiorum, 5. stupri, atque 6. adulterii, parique immanitate sacrilegii, 7. sepulchrique violatio, 8. raptus, 9. monetæque adultera figuratio. Leg. VIII. -- Vbi primum dies paschalis extiterit, nullum teneat carcer inclusum, omnium vincula soluantur. Sed ab his secernimus eos, quibus contaminari potius gaudia lætitiamque communem, si dimittantur, aduertimus. Quis enim 1. sacrilego diebus sanctis indulgeat? quis 2. adultero, 3. vel incesti reo tempore castitatis ignoscat? quis non 4. raptorem in summa quiete & gaudio communi persequatur instantius? 5. Nullam accipiat requiem vinculorum, qui quiescere sepultos quadam sceleris immanitate non finit: patiatur tormenta 6. veneficus, 7. maleficus, 8. adulteratorque monetæ: 9. homicida, quod fecit, semper exspectet: 10. reus etiam maiestatis, de domino, aduersum quem talia molitus est, veniam sperare non debet.

(b) Cod. Theod. lib. XI. tit. XXXVI. Quorum appellationes non recipiendæ leg. I. Quum homicidam vel maleficum, vel veneficum (quæ atrocissima crimina sunt) confessio propria -- detexit, prouocatione suscipi non oportet. Leg. VII. Obseruare curabis, ne quis homicidarum, veneficorum, maleficorum, adulterorum, itemque raptorum, argumento conuictus, teste superatus voce etiam propria, scelusque confessus, audiatur appellans.

(c) Iustin. nouell. XVII c. VII. Οὔτε δὲ ἀνδροφόνοις, ἔτε μοιχοῖς, ἔτε παρθένων ἅρπαξιν ἁμαρτάνουσι τὴν ἐκ τῶν ὅρων φυλάξεις ἀσφάλειαν· ἀλλὰ κἀκεῖθεν ἐξελκύσεις, καὶ τιμωρίαν αὐτοῖς ἐπάξεις· ἐ γὰρ τῶν τὰ τοιαῦτα ἁμαρτανόντων φείδεσθαι προσήκει, ἀλλὰ τῶν περιόντων, ἵνα μὴ τοιαῦτα ὑπὸ τῶν τολμηρῶν πάσχοιεν· ἄλλως τε ἡ ἐκ τῶν ἱερῶν ἀσφάλεια ἐ τοῖς ἀδικοῦσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀδικουμένοις δέδοται παρὰ τῦ νόμυ· καὶ ἐκ ἂν εἴη δυνατὸν ἑκάτερον ἰσχυρίζεσθαι τῇ παρὰ τῶν ἀσύλων τόπων ἀσφαλείᾳ, καὶ τὸν ἀδικοῦντα καὶ τὸν ἀδικούμενον. *Neque autem homicidis, neque adulteris, neque virginum raptoribus delinquentibus terminorum custodies cautelam, sed etiam inde extrahes, & supplicium ei inferes. Non enim talia delinquentibus parcere competit, sed hoc patientibus: vt non talia a præsumtoribus patiantur. Deinde templorum cautela non nocentibus, sed læsis datur a lege: & non erit possibile vtrumque tueri cautela sacrorum locorum, & lædentem & læsum.*

visum est, qua ille definiuit, quibus perfugium in ecclesia dandum, & quibus non dandum sit; vbi inter alios, quibus hoc priuilegium negatur, homicidæ, adulteri, & virginum raptores diserte nominantur.

§. II.

Quomodo punitum per leges ecclesiasticas.

PER vetustissimas quarumdam ecclesiarum leges homicidæ perpetuæ pœnitentiæ ad finem vsque vitæ subiecti, & in ipsa mortis hora communione alieni fuisse videntur. TERTVLLIANVS [d] expressis verbis nec idololatris, nec homicidis pacem ecclesiæ reddi dicit. Per ecclesiam autem hoc loco ipsum non intelligere sectam *Montanistarum*, cui alioquin addictus erat, sed ecclesias catholicas, inde colligunt viri docti [e], quod contra catholicos argumentetur, quod adulteris pacem ecclesiæ debeant negare, ex eadem ratione & regula, qua idololatris & homicidis negent. Quod ad minimum arguit, quasdam ecclesias catholicas in *Africa* homicidas ad communionem admittere noluisse. Quod ex eo tanto probabilius est, quod de quibusdam antecessoribus suis dicit CYPRIANVS, quod dandam pacem [f] mœchis non putarint, & in totum pœnitentiæ locum contra

(d) Tertull. de pudicit. c. XII. Neque idololatriæ neque sanguini pax ab ecclesiis redditur.

(e) Vid. Albaspin. obseruat. lib. II. c. XV. p. 123. (p. 186. ed. Helmst. MDCLXXII.) Verba illa libri de pudicitia: *Hinc est, quod neque idololatriæ &c.* liquido demonstrant, solitos fuisse orthodoxos homicidis non communicare absolutionem, sed solam pœnitentiam, eosque æterno quasi exilio condemnatos ab ecclesia abigere. Quid enim roboris, virium ac ponderis argumenta, quæ ab eo suggeruntur, in orthodoxos habuissent, nisi opinionis eorum & disciplinæ fuisset, homicidas perpetuæ pœnitentiæ, interclusa omni spe maioris gratiæ, censura inurere? Id veri speciem non habet, nec aliter de Tertulliano cuiquam sentiendum erit, qui præsertim eius viri ingenium acre & tetricum cognouerit, qui quidem crimini non vertisset orthodoxis, quod homicidas perpetuo ab ecclesia relegarent, adulteris autem ad misericordiam sperandam quasi signum præferrent: nisi vtrumque tum temporis verum & vsitatum fuisset. Quare quum eiusmodi argumenta contra orthodoxos excogitet & proferat, omni adseueratione confirmare possumus, eorum fuisse hanc & docendi & viuendi rationem. cetera.

(f) Cyprian. epist. LII. al. LV. ad Antonian. p. 110. (p. 247. edit. Fell. Amstelod.) Apud antecessores nostros quidam de episcopis illic in prouincia nostra dandam pacem mœchis non putauerunt, & in totum pœnitentiæ locum contra adulteria clauserunt, non tamen a coëpiscoporum suorum collegio recesserunt,

adul-

adulteria clauserint, tametsi propterea communionis ecclesiasticæ vinculum cum aliis, qui eos admitterent, non ruperint. Iam vero quum homicidium æque grande crimen sit atque adulterium, probabile est, homicidas non minus quam adulteros de communione eorum prorsus fuisse reiectos. Sequentibus ætatibus terminus pœnitentiæ paullum imminutus est. Concilium enim *Ancyranum* [g] illos tantum per omnem vitam pœnitere, in fine autem vitæ recipi iubet. Alii canones pœnitentiam eorum ad certum annorum terminum reducunt. BASILIVS [h] voluntario homicidæ viginti annorum pœnitentiam iniungit; quatuor annis eum iubet flere; quinque annis audire; septem annis substerni; & quatuor annis solum stare cum fidelibus, ad audiendas preces sine participatione sacramentorum.

---

aut catholicæ ecclesiæ vnitatem vel duritiæ vel censuræ suæ obstinatione ruperunt; vt, quia apud alios adulteris pax dabatur, qui non dabat, de ecclesia separaretur.

(g) Conc. Ancyr. c. XXII. *περὶ ἑκουσίων φόνων, ὑποπιπτέτωσαν μὲν, τοῦ δὲ τελείου ἐν τῷ τέλει τοῦ βίου καταξιούσθωσαν. De voluntariis cædibus, supplices quidem substernantur: eo autem, quod perfectum est, in vitæ fine digni habeantur.*

It. concil. Epaunens. c. XXXI. De pœnitentia homicidarum, qui sæculi leges euaserint, hoc summa reuerentia de eis inter nos placuit obseruari, quod Ancyritani canones decreuerunt.

(h) Basil. can. LVI. *ὁ ἑκουσίως φονεύσας, καὶ μετὰ τοῦτο μεταμεληθεὶς, εἴκοσιν ἔτη ἀκοινώνητος ἔσται τοῦ ἁγιάσματος· τὰ δὲ εἴκοσιν ἔτη οὕτως οἰκονομηθήσεται ἐπ' αὐτῷ· ἐν δ' ἔτεσι προσκλαίειν ὀφείλει ἔξω τῆς θύρας ἑστὼς τοῦ εὐκτηρίου οἴκου, καὶ τῶν εἰσιόντων πιστῶν δεόμενος, εὐχὴν ὑπὲρ αὐτοῦ ποιεῖσθαι, ἐξαγορεύων τὴν ἰδίαν παρανομίαν· μετὰ δὲ δ' ἔτη εἰς τοὺς ἀκροωμένους δεχθήσεται, καὶ ἐν ε' ἔτεσι μετ' αὐτῶν ἐξελεύσεται· ἐν δὲ ζ' ἔτεσι μετὰ τῶν ἐν ὑποπτώσει προσευχόμενος ἐξελεύσεται· ἐν δ' συστήσεται μόνον τοῖς πιστοῖς, προσφορᾶς δὲ οὐ μεταλήψεται· πληρωθέντων δὲ τούτων, μεθέξει τῶν ἁγιασμάτων. Qui sua sponte interfecit & postea pœnitentia ductus est, viginti annis sacramento non communicabit. Viginti autem anni in eo ita dispensabuntur: debet quatuor annis flere, stans extra fores oratorii, & fideles ingredientes rogans, vt pro eo precentur, suam iniquitatem enuntians: post quatuor autem annos inter auditores recipietur, & quinque annis cum ipsis egredietur: septem autem annis cum iis, qui in substratione sunt, orans egredietur. In quatuor annis solum stabit cum fidelibus, sed non erit oblationis particeps. Iis autem expletis erit sacramentorum particeps.*

§. III.

Atrocitas homicidii, cum aliis criminibus, idololatria, adulterio & artibus magicis coniuncti.

VERVMTAMEN quibusdam in casibus disciplina seuerior manebat contra homicidium, si cum aliis magnis criminibus, idololatria, adulterio & magicarum ac diabolicarum artium contra vitam hominum exercitio esset coniunctum: quia hæc crimina rationem homicidii valde augebant. Ita concilium *Illiberritanum* [i]: *Flamines, qui post fidem lauacri & regenerationis sacrificauerunt: Eo quod geminauerint scelera, accedente homicidio, vel triplicauerint facinus,* (quod fieri poterat vel directe, dum ipsi hæc crimina perpetrarent; vel indirecte, dum ludos & spectacula exhiberent, in quibus adulteria & homicidia per eorum auctoritatem & consensionem committebantur) *placuit, eos nec in fine accipere communionem.* Sic iterum: *Si quis* [k] *maleficio interficiat alterum, eo quod sine idololatria perficere scelus non potuit, nec in fine impertiendam esse illi communionem.* Similiter alius canon eiusdem concilii: *Si qua* [l] *per adulterum, absente marito, conceperit, idque post facinus occiderit, placuit neque in fine dandam esse communionem, eo quod geminauerit scelus.* Concilium autem *Ancyranum* in caussa simplicis fornicationis, cum homicidio coniunctæ, paullo mitius statuit in hunc modum: *De mulieribus* [m], *quæ fornicantur & partus suos in vtero perimunt, & fœtuum necatoriis medicamentis faciendis dant operam, prior quidem definitio vsque ad vitæ exitum prohibebat, & ei quidam assentiuntur. Sed humanitate tamen vtentes, decreuimus, vt decennium per gradus præfinitos impleant.* Concilium *Ilerdense* [n] simplici homicidio septem annorum pœniten-

(*i*) Concil. Illiberrit. c. II.
(*k*) Concil. Illiberrit. c. VI.
(*l*) Ibid. c. LXIII.
(*m*) Concil. Aucyr. c. XXI. *περὶ τῶν γυναικῶν τῶν ἐκπορνευσασῶν καὶ ἀναιρουσῶν τὰ γεννώμενα, καὶ σπουδαζουσῶν φθόρια ποιεῖν, ὁ μὲν πρότερος ὅρος μέχρις ἐξόδου ἐκώλυσεν· καὶ τούτῳ συντίθενται· φιλανθρωπότερον δέ τι εὑρόντες, ὡρίσαμεν δεκαετῆ χρόνον κατὰ τοὺς βαθμοὺς τοὺς ὡρισμένους.*
(*n*) Concil. Ilerd. c. II. Hi, qui male conceptos ex adulterio fœtus, vel editos necare studuerint, vel in vteris matrum potionibus aliquibus colliserint, in vtroque sexu adulteris, post septem annorum curricula, communio tribuatur: ita tamen, vt omni tempore vitæ suæ, fletibus & humilitati insistant.

tiam

tiam constituit, si autem per veneficium factum sit, per omne vitæ tempus id defleri iubet.

§. IV.

Vsus poculi abortionis condemnatus ac punitus vti homicidium.

Observare heic licet, vsum medicamentorum ad abigendum fœtum pro specie cædis habitum, adeoque vt talem punitum esse. Ita non solum in ante memorato canone *Ancyrano* definitum est, sed in canonibus etiam BASILII [o], quorum vnus sic habet: *Quæ de industria fœtum corrupit, cædis pœnas luat. Formati autem vel informis subtilitas a nobis non attenditur: hîc enim non solum quod nasciturum fuit, vindicatur, sed etiam ipsa quæ sibi insidias parauit: quoniam vt plurimum eiusmodi inceptis vna quoque mulieres intereunt. Ei autem accedit fœtus quoque interitus, alia cædes, eorum quidem certe, qui hæc audent, existimatione.* Alter autem canon ita: *Quæ abortum cientia præbent medicamenta, sunt & ipsæ homicidæ, sicut & quæ fœtus necantia venena accipiunt.* Sic quoque concilium *Trullanum* [p]: *Eas, quæ dant abortionem facientia medicamenta, & quæ fœtus necantia venena accipiunt, homicidæ pœnis subiicimus.* Concilium *Ilerdense* eos, qui conceptos ex adulterio fœtus certis potionibus destruunt [q], in eadem classe cum eis collocat, qui infantes iam editos in lucem necant; septemque annorum pœnitentiam vtrisque constituit, vtpote adulterio iungentibus homicidium. Priuati scriptores inter veteres vno ore cædem hoc esse declarant. *Nobis*, inquit TERTVLLIANVS [r], *homicidio semel interdicto, etiam conceptum vtero, dum adhuc sanguis in hominem delibatur, dissoluere non licet. Homicidii fe-*

--- Ipsis veneficis in exitu tantum, si facinora sua omni tempore vitæ suæ defleuerint, communio tribuatur.

(o) Basil. can. II. *φθείρασα κατ' ἐπιτήδευσιν, φόνου δίκην ὑπέχει· ἀκριβολογία δὲ ἐκμεμορφωμένου καὶ ἀνεξεικονίστου παρ' ἡμῖν οὐκ ἔστιν· ἐνταῦθα γὰρ ἐκδικεῖται οὐ μόνον τὸ γεννηθησόμενον, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ἑαυτῇ ἐπιβουλεύσασα· πρόσεστι δὲ τούτῳ καὶ ἡ φθορὰ τοῦ ἐμβρύου, ἕτερος φόνος, κατά γε τὴν ἐπίνοιαν τῶν ταῦτα τολμώντων.* Can. VIII. *καὶ αἱ τοίνυν τὰ ἀμβλωθρίδια διδοῦσαι φάρμακα, φονεύτριαί εἰσι καὶ αὗται, καὶ αἱ δεχόμεναι τὰ ἐμβρυοκτόνα δηλητήρια.*

(p) Concil. Trull. c. XCI. *τὰς τὰ ἀμβλωθρίδια διδούσας φάρμακα, καὶ τὰς δεχομένας τὰ ἐμβρυοκτόνα δηλητήρια, τῷ τοῦ φονέως ἐπιτιμίῳ καθυποβάλλομεν.*

(q) Concil. Ilerdens. c. II. Vid. sub litt. anteced. (n).

(r) Tertull. apologet. c. IX.

 stina-

ſtinatio eſt, prohibere naſci: Nec refert, natam quis eripiat animam, an naſcentem diſturbet: Homo eſt, & qui eſt futurus, & fructus omnis iam in ſemine eſt. Dicit hoc obiectioni reſpondens ethnicorum, qui chriſtianos ſanguinem infantis in ſacris ſuis myſteriis bibere calumniabantur. MINVCIVS [s] incuſationem retorquet in paganos, quando ait: *Vos video procreatos filios nunc feris & canibus exponere, nunc adſtrangulatos miſero mortis genere elidere. Sunt, quæ in ipſis viſceribus medicaminibus epotis originem futuri hominis exſtinguant & parricidium faciant, antequam pariant. Quomodo,* inquit ATHENAGORAS [t], ſcribens pro chriſtianis, *qui ne ab aliis quidem fieri, ne quid inde ſceleris & piaculi in nos redundet, videre ſuſtinemus, homicidium committemus ipſi? Et qui mulieres medicamentis abortiuis vtentes, homines occidere, & rationem reddituras Deo dicimus: qua ratione iam natos & perfectos homines nos iugulabimus?* HIERONYMVS de hoc crimine in mulieribus loquens, ita illud deſcribit: *Aliæ [u] præbibunt ſterilitatem & nec dum ſati homicidium faciunt.* Crimen id erat, quod vetus lex *Romana* [x] exilio & non numquam ſupplicio [y] multabat: quemadmodum ex TVLLIO obſeruauit TRYPHONIVS iureconſultus, quamquam TERTVLLIANVS has leges magnopere negligi & contemni queratur. Vtcumque autem eſt, hoc genus homicidii pro atroci crimine ab omnibus ſcriptoribus habitum, & ſeueriſſime per canones contra voluntariam cædem punitum eſſe, videmus.

(s) Minuc. p. 91. (cap. XXX. n. 2. p. 114. edit. Hall. MDCXCIX.) Vid. Cyprian. epiſt. XLIX. al. LII. ad Cornel. p. 97. (p. 238. edit. Amſtelod.) de parricidio Nouati: Vterus vxoris calce percuſſus, & abortione properante in parricidium partus expreſſus. cetera.

(t) Athenag. legat. p. 38. πῶς ἂν, μηδὲ ὁρῶντες, ἵνα μὴ ἑαυτοῖς ἄγος καὶ μίασμα προστριψαίμεθα, φονεύειν δυνάμεθα; καὶ οἱ τὰς τοῖς ἀμβλωθριδίοις χρωμένας, ἀνδροφονεῖν τε καὶ λόγον ὑφέξειν τῆς ἐξαμβλώσεως τῷ θεῷ φαμὲν, κατὰ ποῖον ἀνδροφονῶμεν λόγον;

(u) Hieron. epiſt. XXII. ad Euſtoch. de virginit. cap. V.

(x) Digeſt. lib. XLVIII. tit. VIII. ad legem Corneliam de ſicariis leg. VIII. Si mulierem viſceribus ſuis vim intuliſſe, quo partum abigeret, conſtiterit: eam in exilium præſes prouinciæ exiget. It. lib. XLVII. tit. XI. de extraordinariis criminibus leg. IV. Diuus Seuerus & Antoninus reſcripſerunt, eam, quæ data opera partum abegit, a præſide in temporale exilium dandam.

(y) Digeſt. lib. XLIII. tit. XIX. leg. XXXIX. Cicero in oratione pro Cluentio Auito ſcripſit, Mileſiam quandam mulierem, quum eſſet in Aſia, quod ab heredibus ſecundis accepta pecunia partum ſibi medicamentis ipſa abegiſſet, rei capitalis eſſe damnatam.

§. V.

§. V.

Pœna parricidii.

SANE hoc homicidii genus ſpecies erat parricidii, quod non ſolum cædem parentum, ſed liberorum etiam aliorumque propinquorum, quibus homines naturali adfectione deuincti erant, includit. Et hoc crimen notam & peculiarem pœnam inter veteres *Romanos* habebat. Nimirum parricidæ in culeum inſuebantur cum ſerpente, ſimia, gallo gallinaceo & cane, atque omnes vna viui in mare vel flumen deiiciebantur; cuius rei varia exempla e vetuſtis legibus ac ſcriptoribus *Romanis* exhibet GOTHOFREDVS. Lex *Pompeia* hanc pœnam cum gladii vel ignis vel beſtiarum ſupplicio commutauit. *Conſtantinus* autem antiquam pœnam reſtituit, ipſiuſque ex lege [z], quam huc tranſcribemus, deſcriptionem eius ſumere poſſumus. *Si quis in parentis, aut filii, aut omnino adfectionis eius, quæ nuncupatione parricidii continetur, fata properauerit, ſiue clam, ſiue palam id fuerit enisus, neque gladio, neque ignibus neque vlla alia pœna ſolemni ſubiugetur, ſed inſutus culeo, & inter eius ferales anguſtias comprehenſus, ſerpentum contuberniis miſceatur: Et vt regionis qualitas tulerit, vel in vicinum mare, vel in amnem proiiciatur: Vt omni elementorum vſu viuus carere incipiat; vt ei cælum ſuperſtiti, terra mortuo auferatur.* Hæc pœna eorum erat, qui patrem vel matrem, vel filium, vel filiam, vel vllum iſtiuſmodi conſanguineum in recta linea occidiſſet. Si quis vero alius quiſpiam propinquus occiſus eſſet, commune homicidarum ſupplicium de interfectore ſumebatur, vti ex *inſtitutionibus* IVSTINIANI [a] eiuſque *codice*, vbi hæc materia determinata eſt, condiſcimus. Iam vero eccleſia non habens poteſtatem gladii, iſtiuſmodi diſtinctionem adhibere non poterat; ſed vtroſque ſontes vna eademque ratione, ſpirituali videlicet excommunicationis cenſura, puniebat.

(z) Cod. Theod. lib. IX. tit. XV. de parricidio leg. I. Vid. Gothofred. in locum p. 112. 113.

(a) Iuſtin. inſtitut. lib. IV. tit. XVIII. de publicis iudiciis. Si quis autem alias cognatione vel adfinitate perſonas coniunctas necauerit, pœnam legis Corneliæ de ſicariis ſuſtinebit. Vid. cod. Iuſtin. lib. IX. tit. XVII. de his, qui parentes vel liberos occiderunt. leg. I. Si quis in parentis &c. vid. (z) in textu.

§. VI.

De αὐτοχειρία.

ATQVE hoc modo omnes eos tractabat, qui sibi ipsi violentas intulerant manus, communi nomine vocitati *biothanati.* Quum hoc crimen esset, cui pœna infligi non poterat, iustum dolorem suum de facto testabatur, negando reis honorem ac solemnes ritus christianæ sepulturæ, eosque sinendo iacere excommunicatos & omni commemoratione in precibus suis post mortem priuatos. *Placuit*, inquit concilium primum *Bracarense* [b], *vt hi, qui aut per ferrum, aut per venenum, aut per præcipitium, aut suspendium, aut quolibet modo violentam sibi ipsis inferunt mortem, nulla pro illis in oblatione commemoratio fiat, neque cum psalmis ad sepulturam eorum corpora deducantur. --- Similiter & de his placuit fieri, qui pro suis sceleribus puniuntur.* Ratio, cur huius vtriusque generis homines in hunc modum tractarentur, hæc erat, quod ipsi sibi mortem accelerassent; vel directe, dum vim vitæ suæ ipsi intulerant; vel indirecte, dum eiusmodi admiserant capitalia crimina, quæ vindicatiuæ eos iustitiæ ad præmaturum vitæ finem obiecerant. *Græcis* pariter & *Latinis* scriptoribus *biothanati* vel *biathanati* vocantur. Et CASSIANVS speciatim disciplinam ecclesiæ [c], tum vsurpatam contra eos post mortem, notat, loquens de *Herone* quodam monacho *Aegyptio*, quem diabolus sub angeli lucis specie induxerat, vt ipse se in profundum puteum præcipitem daret, falso persuasus, pro merito virtutum ac laborum suorum nulli discrimini se fore obnoxium: Propter quod factum vix a *Pafnutio* abbate potuisse obtineri, dicit, vt non inter *biothanatos* reputatus, etiam memoria & oblatione pausantium iudicaretur indignus. Quod satis superque ostendit, qua ratione tales in antiqua ecclesiæ disciplina tractati sint.

§. VII.

De membrorum corporis laceratione.

SPECIES aliqua huius criminis & inferior quidam gradus esse credebatur, si quis proprium corpus deformaret, abscindendo quoddam eius membrum aut partem sine iusta ratione,

(b) Concil. Bracar. I. c. XXXIV.

(c) Cassian. collat. II. c. V.

ne, quæ ipsum ad hoc faciendum induxisset. Canones istiusmodi homines ordinari vetant, tanquam sui ipsorum interfectores [d] & diuini opificii hostes, quemadmodum alio iam loco [*] pluribus ostendimus. Quod heic præterea notandum est, hoc est, quod hæc disciplina tam ad laicos quam ad clericos spectauerit. Nam vnus ex *apostolicis canonibus* [e] laicum semetipsum abscindentem annis tribus communione priuari iubet, eo quod vitæ suæ insidiator exstiterit. Si quis autem cum aliquo vitio corporis natus, vel a persecutorum crudelitate, vel in periculosiore morbo, ad partem sinceram conseruandam, membro aliquo orbatus esset; tum ista corporis laceratio in criminibus non ponebatur, quia res inuoluntaria erat; in quibus casibus lex ipsa facit exceptionem, hominesque a censura [f] ecclesiæ tutos præstat; quomodo in canonibus *Nicænis* videre est, qui istiusmodi casuum vt exceptorum faciunt mentionem. Vnum tantummodo adhuc obseruamus ex legibus *Constantini*, ipsum tantam faciei, velut imaginis diuinæ maiestatis, in omnibus omnino humanis corporibus, habuisse rationem, vt nullam infamiæ notam ei, vel in grauissimorum criminum reis, apponi siuerit. Nam quum per vetustas leges *Romanas* grauioris culpæ reis nota infamiæ in fronte inuri posset, vt sceleris turpitudo tanto magis innotesceret: CONSTANTINVS per vnam de primis suis legibus hanc consuetudinem abrogauit [g], lege noua facta in hanc sententiam: *Si quis in ludum fuerit, vel in metallum, pro criminum deprehensorum qualitate, damnatus, minime in eius facie scribatur: dum & in manibus & in suris possit pœna damnationis vna subscriptione comprehendi: Quo facies,*

(d) Can. apost. c. XXII. ὁ ἑαυτὸν ἀκρωτηριάσας, μὴ γινέσθω κληρικός· αὐτοφονευτὴς γάρ ἐστι, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δημιουργίας ἐχθρός. *Qui se ipsum exsecuit, non fiat clericus: est enim sui homicida, & hostis diuini opificii.*
Conc. Nicen. c. I. εἴ τις ὑγιαίνων ἑαυτὸν ἐξέτεμε, τοῦτον καὶ ἐν τῷ κλήρῳ ἐξεταζόμενον πεπαῦσθαι προσήκει, καὶ ἐκ τοῦ δεῦρο μηδένα τῶν τοιούτων χρῆναι προσάγεσθαι. *Si quis, quum esset sanus, se ipsum exsecuit, eum etiam in clero examinatum cessare conuenit, & deinceps nullum talem oportet promoueri.*

(*) Lib. IV. c. III §. IX. volum. II. p. 131-135.

(e) Can. apost. XXIII. al. XXIV. λαϊκὸς ἑαυτὸν ἀκρωτηριάσας, ἀφοριζέσθω ἔτη τρία· ἐπίβουλος γάρ ἐστι τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς.

(f) Concil. Nicæn. can. I. cit. lib. IV. c. III. §. IX. vol. II. p. 132. sub lit. (f).

(g) Cod. Theod. lib. IX. tit. XL. de pœnis leg. II.

quæ ad similitudinem pulchritudinis cælestis est figurata, minime macu-letur. Per quam legem certe CONSTANTINVS homines pie coërcere voluit, ne propriis suis corporibus vim inferrent, quæ ad similitudinem & imaginem Dei quodammodo essent condita, etsi similitudo ista in primitiuis animæ perfectionibus magis esset conspicua.

§. VIII.

De inuoluntario & fortuito homicidio.

OMNES isti casus ad actiones pertinent, quæ ad cædem voluntariam quodammodo referri possunt. Ecclesia autem nonnumquam iustam pœnam etiam fortuito & inuoluntario homicidio constituebat, etsi lex ciuilis exiguam vel nullam eius faciat mentionem. Nam per vetustas *Romanas* & christianas leges domino licebat seruum suum seuerissime punire & castigare, & si in ista castigatione seruus moreretur, nulla cædis actio domino intendi poterat [b], nisi cum aliquo armorum genere, vel fraude in castigatione vsum esse, animumque occidendi habuisse, constaret. Verum, hoc non obstante, lex ecclesiæ teneriore in vitam etiam seruorum adfectu, de istiusmodi crudelitate cognoscebat, eoque certum tempus constituebat pœnitendi, licet homicidium tantum fortuitum esset

(b) Cod. Theod. lib. IX. tit. XII. de emendatione seruorum leg. I. Si virgis aut loris seruum dominus adflixerit, aut custodiæ caussa in vincula coniecerit, dierum distinctione siue interpretatione depulsa, nullum criminis metum mortuo seruo sustineat. Nec vero immoderate suo iure vtatur, sed tunc reus homicidii sit, si volutante eum vel ictu fustis, aut lapidis occiderit, vel certe telo vsus letale vulnus inflixerit; aut suspendi laqueo præceperit; vel iussione tetra præcipitandum esse mandauerit: aut veneni virus infuderit: vel dilaniauerit pœnis publicis corpus, ferarum vestigiis latera persecando, vel exurendo admotis ignibus membra: aut tabescentes artus, atro sanguine permixti sanie defluentes, prope in ipsis adegerit cruciatibus vitam linquere, sæuitia immanium barbarorum. Leg. II. Quotiens verbera dominorum talis casus seruorum comitabitur, vt moriantur, culpa nudi sunt, quædam pessima corrigunt, meliora suis adquirere vernaculis voluerunt. Nam requiri in huiusmodi facto volumus, in quo interest domini, incolume iuris proprii habere mancipium, vtrum voluntate occidendi hominis, an vero simpliciter facta castigatio videatur: totiens etenim dominum non placet morte serui reum homicidii pronuntiari, quotiens simplicibus quæstionibus domesticam exerceat potestatem. Si quando igitur serui plagarum correctione, imminenti fatali necessitate rebus humanis excedunt, nullam metuunt domini quæstionem.

nec

nec ante meditatum. Hunc in finem in concilio *Illiberritano* [i] decretum legimus factum huiusmodi: *Si qua domina furore zeli accensa, flagris verberauerit ancillam suam, ita vt intra tertium diem animam cum cruciatu effundat, eo quod incertum sit, voluntate an casu occiderit; si voluntate, post septem annos; si casu, post quinquennii tempora, acta legitima pœnitentia, ad communionem placuit admitti.* Quidquid indulgentiæ hoc in casu permissum erat, hoc erat, vt si in morbum incideret, citius ad communionem posset admitti. Simile decretum in disciplina ecclesiæ *Gallicanæ* inuenimus, factum in concilio *Epaonensi* [k] an. DXVII: *Si quis seruum proprium sine conscientia iudicis occiderit, excommunicatione biennii effusionem sanguinis expiabit.* Et de *Cæsario Arelatensi* a vitæ eius scriptore [l] obseruatur, quod solitus sit contestari ecclesiæ præfectos, potestatem tum habentes infligendi pœnam corporalem, si quis iuberet quempiam diutius flagellari, & illa verbera illi mortem adferrent, vt is homicidii reum se sciret. Immo vero ecclesia in hoc effundendi sanguinem humanum negotio tam caute & prudenter versabatur, vt militem sacro officio presbyteri vel diaconi initiari communiter non sineret; nec permitteret episcopos suos sedere vt iudices caussarum capitalium, vbi in casibus sanguinis dicenda eis esset sententia; quemadmodum loco suo [*] ostendimus pluribus, quo lectorem amandamus. Inter sic dictos canones apostolicos vnus est, qui decernit, vt, si quis clericus aliquem in altercatione pulsauerit, & vel vno ictu occiderit, deponatur propter suam præcipitationem. Si vero laicus fuerit, segregetur. Et BASILII canones [m] generatim omnibus, qui non voluntarie aliquem interfecerint, decem annis [n] communione interdicunt.

(i) Concil. Illiberrit. can. V. Si qua domina &c. — Quod si intra tempora constituta fuerit infirmata, accipiat communionem.

(k) Concil. Epaon. c. XXXIV.

(l) Cyprian. vit. Cæsar. Arelat.

(*) Lib. IV. cap. IV. §. I. volum. II. pag. 121. Et lib. II. cap. VII. §. IV. volum. I. pag. 128.

(m) Can. apost. LXVI. Εἴ τις κληρικὸς ἐν μάχῃ τινὰ κρούσας καὶ ἀπὸ τοῦ ἑνὸς κρούσματος ἀποκτείνῃ, καθαιρείσθω, διὰ τὴν προπέτειαν αὐτοῦ· ἐὰν δὲ λαϊκὸς ᾖ, ἀφοριζέσθω.

(n) Basil. can. LVII. ὁ ἀκουσίως φονεύσας ἐν δέκα ἔτεσιν ἀκοινώνητος ἔσται τῶν ἁγιασμάτων· οἰκονομηθήσεται δὲ ἐπ' αὐτῷ τὰ δέκα ἔτη οὕτω· δύο μὲν ἔτη προσκλαύσει,

§. IX.

Falsi testes contra hominis alicuius vitam in homicidis habiti.

NEQVE vero illa tantum cædes, quæ ipso actu patrabatur, istiusmodi censuræ obnoxia erat, sed omnes etiam actiones, quæ directe & proxime ad eam tendebant; vt falsum testimonium contra hominis alicuius vitam. Nam, vt LACTANTIVS [o] rem scite exprimit, *Nihil distat, virum ferro, an verbo potius occidas:* Occisio enim est in vtraque specie, & diuinæ legis, hominum vitam inuadere prohibentis nec vllam exceptionem admittentis, violatio. Et propterea lex ciuilis [p] pœnam talionis falsis accusatoribus constituit; *Qui alterius famam,* inquit, *fortunas, caput denique & sanguinem in iudicium deuocauerit, sciat, sibi impendere congruam pœnam, si, quod intenderit, non probauerit.* Et iterum: *Quisquis ille est, qui crimen intendit, in iudicium veniat --- nec impunitam fore nouerit licentiam mentiendi, quum calumniantes ad vindictam poscat similitudo supplicii.* Neque quispiam alteri crimen intendere poterat prius, quam ipse se adstrinxisset ea conditione, quam lex vocat [q] *vinculum inscriptionis.* Iam licet lex ecclesiastica pœnam talionis dicentibus contra alicuius vitam

τρία δὲ ἔτη ἐν ἀκροωμένοις διατελέσει· ἐν δ᾽ ὑποπίπτων· καὶ ἐνιαυτῷ συστήσεται μόνον· καὶ τὰ ἑξῆς εἰς τὰ ἅγια δεχθήσεται. *Qui non voluntarie interfecit, decem annis sacramentis non communicabit. Decem autem anni sic in eo dispensabuntur: duos quidem annos deflebit, tres autem annos inter auditores perseuerabit, in quatuor substratus, & anno solum consistet: & deinceps ad sacra admittetur.*

(o) Lactant. lib. VI. c. XX. Neque vero accusare quemquam crimine capitali (insllar licebit) quia nihil distat, vtrum ferro an verbo potius occidas, quoniam occisio ipsa prohibetur. Itaque in hoc Dei præcepto nullam prorsus exceptionem fieri oportet, quin occidere hominem sit semper nefas, quem Deus sanctum animal esse voluit.

(p) Cod. Theod. lib. IX. tit. I. de accusationibus leg. XI. Item leg. XIX.

(q) Ibid. leg. XIV. Non prius cuiuscumque caput accusatore pulset, quam vinculo legis adstrictus pari cœperit pœnæ conditione iurgare &c. Et leg. XIX. Vinculum inscriptionis accipiat &c.

Leon. nouell. LXXVII. Θεσπίζομεν τοίνυν, τὸν τοιαῦτα τινὰ πλαστογραφήσαντα, δι᾽ ὧν τὸ πλαστογράφημα ἰσχὺν λαμβάνει, θανάτῳ ἐπάγειν τὸν καθ᾽ ὃ συνετάχθη, αὐτὸν, παραδιδόμενον τῇ τιμωρίᾳ, ἣν καθ᾽ ἑτέρου ἐσκέψατο παλαμήσασθαι, ἀποτέμνεσθαι. *Sancimus, vt si istiusmodi quædam falsarius conscripserit, ex quibus is, aduersus quem falsum scriptum concinnatum est, mortis pœnæ subiiciendus sit: ipse falsarius pœnæ, quam in alium machinari cogitarit, traditus decolletur.*

fal-

falſum teſtimonium infligere non poſſet; quum tamen omne falſum teſtimonium crimen eſſet excommunicatione luendum; (quemadmodum pluribus videbimus infra, vbi de pœna peccatorum contra præceptum nonum agendum nobis erit) iure noſtro colligere poſſumus, iſtiuſmodi falſum teſtimonium, quod ad priuandum vita ſua homines directe tenderet, ab ecclesia in grauiſſimis calumniæ pariter & homicidii ſpeciebus fuiſſe poſitum; adeoque auctores ſuos omnibus iſtis pœnis ſubieciſſe, quæ hiſce criminibus quocumque in gradu debebantur. *Vid. concil. Illiberrit. c. LXXXIV.* [r]

§. X.

Delatores fratrum ſuorum tempore perſecutionis vt homicidæ tractati.

IMMOVERO nuda delatio nominum fratrum ad magiſtratus ethnicos, quæ tempore perſecutionis vitæ ipſorum periculum importare poterat, iure ſuo pro homicidio habebatur pariter & puniebatur. Concilium *Arelatenſe* primum [s] canonem huc ſpectantem habet: *De his, qui ſcripturas ſanctas tradidiſſe dicuntur, vel vaſa dominica, vel nomina fratrum ſuorum, placuit nobis, vt quicumque eorum in actis publicis fuerit detectus, non verbis nudis, ab ordine cleri amoueatur.* Et concilium *Illiberritanum* [t] paullo vlterius progreditur, in hunc decernens modum: *Delator ſi quis exſtiterit fidelis & per delationem eius aliquis fuerit proſcriptus vel interfectus, placuit eum nec in fine* (vel, vt alii legunt, *non niſi in fine*) *accipere communionem.*

§. XI.

Expoſitio infantium pro homicidio habita.

ALIVD ſic crediti homicidii genus, infantium erat expoſitio, contra quam veteres vehementer declamitant, vt apud ethnicos vſitatam. *Quod vultis*, inquit TERTVLLIANVS [u], *ex his circumſtantibus & in chriſtianorum ſanguinem hiantibus, ex*

(r) Falſus teſtis, prout eſt crimen, abſtinebitur: Si tamen non fuerit mortale quod obiecit & exprobauerit; quod non tacuerit, biennii tempore abſtineatur: ſi autem non probauerit conuentui clericorum, placuit, per quinquennium abſtineri.

(s) Concil. Arelat. I. c. XIII.

(t) Concil. Eliber. c. LXXIII. & c. LXXIV. modo citat.

(u) Tertull. apol. c. IX.

ipsis etiam vobis iustissimis & seuerissimis in nos præsidibus apud conscientias pulsem, qui natos sibi liberos enecent? Siquidem & de genere necis differt, vtique crudelius in aqua spiritum extorquetis, aut frigori & fami & canibus exponitis? Et paullo post: *Filios exponitis suscipiendos ab aliquo prætereunte misericordiæ extraneæ vel adoptandos melioribus parentibus emancipatis.* Eiusdem rei eos insimulat MINVCIVS FELIX [x], *Vos video*, inquiens, *procreatos filios nunc feris & auibus exponere, nunc adstrangulatos misero mortis genere elidere.* Et ATHENAGORAS [y] eos omnes, qui infantes exponunt, expressis verbis homicidas appellat. LACTANTIVS [z] paullo fusius in eos ex eadem ratione inuehitur: *Quid illi*, inquit, *quos falsa pietas cogit exponere* (liberos, vt nimirum sanguini eorum ipsi parcant) *Non possunt innocentes existimari, qui viscera sua in prædam canibus obiiciunt, & quantum in ipsis est, crudelius necant, quam si strangulassent. Quis dubitet, quin impius sit, qui alienæ misericordiæ locum tribuit? qui etiam, si contingat ei, quod voluit, vt alatur, addixit certe sanguinem suum vel ad seruitutem, vel ad lupanar. Quæ autem possint, vel soleant accidere in vtroque sexu, vel per errorem, quis non intelligit? quis ignorat? Quod vel vnius Oedipodis declarat exemplum, duplici scelere confusum.* Vnde tantum concludit: *Tam igitur nefarium est exponere, quam necare.* Et quum homines facultatum angustias conqueri soleant & prætendere, se pluribus liberis educandis sufficere non posse: Non solum ad hoc respondet ex consideratione prouidentiæ Dei, cuius in potestate facultates sint possidentium, & qui quotidie ex diuitibus pauperes, & ex pauperibus diuites facere possit; sed sapienti consilio suo *Constantinum* induxisse creditur, ad rogandas duas istas præclarissimas & caritatis adfectu plenissimas leges, etiam nunc in codice *Theodosiano* [a] exstantes, quibus a magna ipsius munificentia in diuersis imperii regionibus prouisum est, vt inopes parentes, numerosiorem, quam vt alere possent, habentes sobolem,

(x) Minuc. p. 90. (p. 114. edit. Cellar. Hall. MDCXCIX.)

(y) Athenagar. legat. pro christian. p. 38. *καὶ μὴ ἐκτιθέναι μὲν τὸ γεννηθὲν, ὡς τῶν ἐκτιθέντων τεκνοκτονούντων, πάλιν δὲ τὸ τραφὲν ἀναιρεῖν.*

(z) Lactant. lib. VI. c. XX.

(a) Cod. Theod. lib. XI. tit. XXVII. de alimentis &c. leg. I. & II. cit. cap. IX. §. I. sub litt. (b) pag. 380 seq.

de

de publicis imperii reditibus peterent alimentum; vt ne liberos suos exponere, vel necare, vel vendere, vel oppignorare & emancipare egestate victi cogerentur; qua de re tot tantæque querelæ sub antecedentibus imperatoribus ethnicis fuerant. *Constantinus* [b] & *Honorius* hisce legibus duas alias in gratiam eorum, qui infantium expositorum curam suscepissent, subiungebant, quibus parentibus omne ius abiudicabant liberos suos repetendi, eosque plagii crimine postulandi, qui misericordia in eos vsi erant, quos ad mortem quodammodo exposuerant, & quos contemserant pereuntes; si modo illi, qui istiusmodi liberos collegerant, coram episcopo testibus comprobare possent, vere expositos eos fuisse & desertos. Atque hac in re leges ecclesiasticæ cum ciuilibus conspirabant, addentes, excommunicationis pœnam illis infligendam esse, qui cædis liberorum suorum reos hoc modo se probarent. Ita enim canones diserte id exprimunt. Concilium *Vasense* primum præscribit methodum adferendi securitatem iuri ac possessioni eorum, qui expositos educauerint, secundum statuta legum imperialium; atque ita illos homicidii reos pronuntiat ex propria ipsorum confessione. *De expositis*, inquit concilium [c], *quia conclamata ab omnibus querela processit, eos non misericordiæ iam, sed canibus exponi; quos colligere calumniarum metu, quamuis inflexa præceptis misericordiæ, mens humana detrectet; id seruandum visum est, vt secundum statuta fidelissimorum, piissimorum, augustissimorum principum, quisquis expositum colligit, ecclesiam contestetur, contestationem colligat: nihilominus de altario dominico die minister adnuntiet, vt sciat ecclesia, expositum esse collectum, vt infra dies decem ab expositionis die*

(b) Cod. Theod. lib. V. tit. VII. de expositis leg. I. Quicumque puerum vel puellam, proiectam de domo, patris vel domini voluntate scientiaque collegerit, ac suis alimentis ad robur prouexerit, eumdem retineat, sub eodem statu, quem apud se recollectum voluerit agitare, hoc est siue filium, siue seruum eum esse maluerit; omni repetitionis inquietudine penitus submouenda eorum, qui seruos aut liberos propria voluntate domo recens natos abiecerint. Leg. II. Nullum dominis vel patronis repetendi aditum relinquimus, si expositos quodammodo ad mortem voluntas misericordiæ amica collegerit: nec enim dicere suum poterit, quem pereuntem contemsit; si modo testes episcopalis subscriptio fuerit subsequuta, de qua nulla penitus ad securitatem possit esse cunctatio.

(c) Concil. Vas. I. c. IX. (conc. II. apud Labb. tom. III. p. 1459.)

expo-

expositum recipiat, si quis se comprobauerit agnouisse: collectori pro ipsorum decem dierum misericordia, prout maluerit, aut ad praesens ab homine, aut in perpetuum cum Deo gratia persoluenda. Et proxime sequens canon [d] addit: *Sane si quis post hanc diligentissimam sanctionem expositorum hoc ordine collectorum repetitor, vel calumniator exstiterit, vt homicida ecclesiastica districtione feriatur.* Quae omnia manifesto demonstrant, quod in foro conscientiae & antiquae disciplinae parentes, qui liberos suos deserant eosque fortunae vel inopiae, vel tempestatis, vel bestiarum exponant iniuriis, ipso facto homicidae sint, vtpote id facientes, vnde caedes necessario consequatur, nisi quaedam fauorabilis prouidentia ad id praeueniendum intercedat.

§. XII.

Si qua virgo vitiata prae moerore se ipsa interfecisset, vitiator homicidii reus habitus.

Ex eadem ratione canones quidam omnes homicidii conscios eamdem cum homicidis ipsis poenitentiam iubent agere. Concilium *Ancyranum* specialem casum huius generis memorat. *Quidam*, inquit [e], *cui erat puella desponsa, eius sorori vitium attulit, ita, vt ea etiam conciperet. Sponsam autem postea vxorem duxit. Ea autem, cui erat vitium allatum, se suffocauit. Qui conscii fuerant, iussi sunt decennio in eos, qui consistunt, recipi per gradus definitos.*

§. XIII.

Lanistae homicidii consortes habiti, eorumque ars damnata.

Cvm lanistis res eodem modo se habuit. Horum ars in praeparandis theatro gladiatoribus semper plurimum scandali habere credita; quum ipso effectu nihil esset aliud, quam homines ad mutuam caedem & laniationem instituere. Et propterea ecclesia hanc artem numquam vt licitam permisit. TERTVLLIANVS [f] diserte ait: *Homicidii interdictio ostendit mihi, lanistam quoque ab ecclesia arceri: nec per se non faciet, quod faciendum*

(d) Conc. Vas. can. X. Vid. concil. Arelat. II. c. XXXII. vbi eadem repetuntur.

(e) Conc. Ancyr. c. XXVI. Μνηστευσάμενός τις κόρην, προσεφθάρη τῇ ἀδελφῇ αὐτῆς, ὡς καὶ ἐπιφορέσαι αὐτήν· ἔγημε δὲ τὴν μνηστὴν μετὰ ταῦτα· ἡ δὲ φθαρεῖσα ἀπήγξατο· οἱ συνειδότες ἐκελεύσθησαν ἐν δεκαετίᾳ δεχθῆναι εἰς τοὺς συνεστῶτας, κατὰ τοὺς ὡρισμένους βαθμούς.

(f) Tertull. de idololatr. c. XI.

aliis

aliis subministrat. Auctor *constitutionum* lanistas in numero ponit eorum [g], qui a baptismo reiiciendi sint. Et *Constantinus* [h] artem ipsam tamquam christianis hominibus minime convenientem prohibebat, iubens eos, qui forte propter delicta sua ad pugnandum in theatro damnati essent, sine sanguine suorum scelerum pœnas dare. Licet enim in regni sui initiis istiusmodi pugnam permisisset, tamquam pœnam quorumdam criminum (vt in caussa plagii, cuius qui rei erant, cum bestiis, vel alii cum aliis pro vita sua decertare [i] debebant) postea tamen & hoc videtur reuocasse. Et *Valentinianus* [k] quemcumque christianum & palatinum militem huic pœnæ subiici absolute interdixit. Quid? quod nonnulli ex sapientioribus ethnicis ab hac pœna abhorruerunt eamque improbarunt. Vnde maior ratio fuit sub institutione christiana vniuersam artem & ludos gladiatorios prohibendi, quos *Honorius* imperator [l] penitus aboleuit ac sustulit.

(g) Constit. lib. VIII. c. XXXII. *τῶν ἐπὶ σκηνῆς ἐάν τις προσίῃ ἀνήρ, ἢ γυνή, ἢ ἡνίοχος, ἢ μονομάχος -- ἢ παυσάσθωσαν ἢ ἀποβαλλέσθωσαν, Scenicorum si quis accedat, vir siue femina, vel auriga, vel* gladiator -- *hi aut finem faciant, aut reiiciantur.*

(h) Cod. Theod. lib. XV. tit. XII. de gladiatoribus. leg. I. Cruenta spectacula in otio ciuili & domestica quiete non placent: Quapropter, qui omnino gladiatores esse prohibemus, eos, qui forte delictorum caussa hanc conditionem atque sententiam mereri consueuerant, metallo magis facies inseruire, vt sine sanguine suorum scelerum pœnas agnoscant.

(i) Cod. Theod. lib. IX. tit. XVIII. ad legem Fabiam, leg. I. Plagiarii, qui viventium filiorum miserandas infligunt parentibus orbitates, metalli pœna, cum ceteris ante cognitis suppliciis tenebantur. Si quis tamen eiusmodi reus fuerit oblatus, posteaquam super crimine patuerit, seruus quidem vel libertate donatus, bestiis primo quoque munere obiiciatur, liber autem sub hac forma in ludum detur gladiatorium, vt antequam aliquid faciat, quo se defendere possit, gladio consumatur.

(k) Cod. Theod. lib. IX. tit. XL. de pœnis leg. VIII. Quicumque christianus sit in quolibet crimine deprehensus, ludo non adiudicetur. Quod si quisquam iudicum fecerit, & ipse grauiter notabitur, & officium eius multæ maximæ subiacebit. Leg. XI. Neminem de numinis nostri sacrario prodeuntem harena suscipiat, lanista doceat, sæua meditatio & pugnatrix exerceat; multa siquidem possunt esse supplicia, quibus culpa plectatur.

(l) Vid. Pagi critic. in Baron. tom. II. an. CCCCIV. n. V. ex Prudentio contr. Symmachum lib. II. Prudentius, (inquit PAGIVS) Honorium Romæ hoc anno positum cohortatur ad ludos gladiatorios Romæ penitus tollendos, vo-

§. XIV.

Spectatores cædis, in theatro commissæ, socii & consortes quoque cædis habiti.

CHRISTIANAE autem leges ac regulæ ecclesiæ paullo longius progrediebantur. Non solum eos, qui in theatro alios interficerent, condemnabant, sed ludos etiam ipsos spectare christianis interdicebant, eos, qui hoc facerent, pro cædis sociis ac consortibus habitum iri denuntiantes. CYPRIANVS impietatem ac diritatem horum ludorum describens, spectatores eorum oculis parricidas [m] esse ait; significans, neminem cum voluptate eos posse spectare, quin culpæ fiat particeps, animamque suam cædis in illis commissæ contagione commaculet. *Nos*, inquit ATHENAGORAS [n], *non ita multum, siue spectator sit aliquis, siue auctor cædis, interesse iudicantes, alieno ab his spectaculis animo sumus.* LACTANTIVS eleganter pariter & copiose, nec minus vehementer in ludorum istorum spectatores declamat: *Qui hominem*, inquit [o], *quamuis ob merita damnatum, in conspectu suo pro voluptate iugulari computat, conscientiam suam polluit, tam scilicet quam si homicidii, quod fit occulte, spectator & particeps fiat. Hos tamen ludos vocant, in quibus humanus sanguis ef-*

tumque & preces pro iis tollendis apud principem interponit. Sic enim de virginibus agens flabit:

Quod genus vt sceleris iam nesciat aurea Roma,
Te precor, Ausonii dux augustissime regni,
Et tam triste sacrum iubeas vt cetera tolli,
Perspice: non ne vacat meriti locus iste paterni?
Quem tibi supplendum Deus & genitoris amica
Seruauit pietas: solusne præmia tanta
Virtutis caperet, partem tibi nate reseruo,
Dixit, & integrum decus intactumque reliquit.
Arripe dilatam tua dux in tempora famam:
Quodque patri superest laudis successor habeto.
Ille vrbem vetuit taurorum sanguine tangi,
Tu mortes miserorum hominum prohibeto litari:
Nullus in vrbe cadat, cuius sit pœna voluptas.

(m) Cypr. ad Donat. p. 5. (p. 4. edit. Amstelod.) Et in tam impiis spectaculis tamque diris & funestis, esse se non putant *oculis parricidas*.

(n) Athenagor. legat. pro christ. p. 38. ἡμεῖς πλησίον εἶναι τὸ ἰδεῖν τὸ φονευόμενον τοῦ ἀποκτεῖναι, νομίζοντες, ἀπηγορεύσαμεν τὰς τοιαύτας θέας.

(o) Lactant. lib. VI. c. XX. (p. 784. edit. Lips. MDCCXV.)

fun-

funditur. Adeo longe ab hominibus recessit humanitas, vt quum animas hominum interficiant, ludere se opinentur, nocentiores iis omnibus, quorum sanguinem voluptati habent. Hanc ob rationem frequentare hæc inhumana spectacula, in ecclesiæ oculis idem erat, ac cædem committere, nec quisquam isti spectantium coronæ se socium poterat adiungere & sectari ista delectamenta, quin omni humanitati, pietati & iustitiæ renuntiare, & cædium harum publicarum ipse se participem facere crederetur.

§. XV.

Qui pauperes & inopes fame perire siuissent, homidicii rei crediti.

HOMICIDII crimen illis etiam intendebatur, qui pauperibus necessaria alimenta negabant, & egenos parentes suos necessariis vitæ subsidiis priuabant, sinentes eos, contra leges pietatis & naturalis adfectionis, fame perire. Concilium *Carthaginense* quartum [p] hoc intuitu eos, qui ecclesiam oblationibus defunctorum defraudant, *egentium necatores* vocat, & vt tales iubet excommunicari. Et CYPRIANVS de malis actionibus *Nouati* loquens, inter alia documenta, ex quibus eum parricidii & cædis reum esse constet (cuiusmodi aliquod sit vterus vxoris calce percussus & abortione partus expressus) & hoc refert, quod pater eius fame [q] mortuus & ab eo in morte postmodum nec sepultus sit. Propter quæ crimina non tantum de presbyterio ipsum exagitandum fuisse dicit, sed & communicatione prohibendum, nisi temporum difficultas imminentem cognitionis diem, quo caussa eius ageretur, anteuenisset, eique dedisset opportunitatem, damnationem, per iustam disciplinam ac censuras ecclesiæ sibi debitam euadendi. Omnes isti homicidii rei habebantur, saltem indirecte, vtpote conscii & participes peccati, quantumuis manus eorum sanguinem ipso actu non effudissent.

(p) Concil. Carthag. IV. c. XCV. Qui oblationes defunctorum aut negant ecclesiis, aut cum difficultate reddunt, tamquam egentium necatores excommunicentur.

(q) Cypr. epist. XLIX. al. LII. ad Cornel. p. 97. (p. 238. edit. Amstelod.) Pater etiam eius in vico fame mortuus & ab eo in morte postmodum nec sepultus. Vterus vxoris calce percussus & abortione properante in parricidium partus expressus.

§. XVI.

Et omnes illi, quorum auctoritate homicidium esset perpetratum.

NVLLI autem magis in homicidii crimine esse credebantur, quam quorum auctoritate id esset commissum. Quamvis inferiores cædis administri non absoluerentur, crimen tamen præcipuis auctoribus maxime imputabatur. Hinc vt *Dauid* a *Nathane* cædis *Vriæ* accusabatur, quantumuis gladio *Hammonitarum*, cui a *Ioabo* in conflictu perfidiose obiectus erat, cecidisset: Ita *Theodosius*, quum eius mandato atque auctoritate septem millia hominum *Thessalonicæ* essent occisa, ab *Ambrosio* præcipuus istius cædis auctor habebatur, & secundum disciplinæ ecclesiasticæ regulas communione ecclesiæ priuabatur, vsque dum congrua pœnitentia ecclesiæ satisfecisset. Quamquam enim, vt CYPRIANVS [r] apud *Donatum* amicum suum queritur, sub imperatoribus ethnicis homicidium publice gestum virtus vocabatur, quum singuli autem illud admitterent, crimen erat; sub christiana tamen institutione ita non erat, sed ecclesia potestatem habebat, ipsos imperatores ac principes ob istiusmodi crimina disciplinæ submittendi, quemadmodum ex iis, quæ de *Theodosio* modo audiuimus, apparet. Modus tractandi munerarios, hoc est, istiusmodi christianos magistratus, qui munera, siue dira illa spectacula, exhibebant populo, in quibus alii alios frequentissimo theatro trucidabant, itidem documentum huius potestatis & praxis ecclesiæ est. Canones enim omnes istos magistratus excommunicari [*] iubent, vtpote qui auctoritate sua & sumtu idololatriam & homicidium adiuuent. Vt adeo homicidium quacumque in specie apparuerit, aut per quoscumque commissum sit, in primæ magnitudinis criminibus, homines extremæ censuræ ecclesiasticæ seueritati exponentibus, positum fuerit.

§. XVII.

Inimicitiæ, iurgia ac contentiones, vt inferiores homicidii gradus, punitæ.

(r) Cyprian. ad Donat. p. 5. (p. 4. edit. Amstel.) Homicidium quum admittunt singuli, crimen est; virtus vocatur, quum publice geritur.

(*) Vid. cap. IV. §. VIII. pag. 406. seqq.

DENIQVE omnes apertæ inimicitiæ, iurgia, altercationes, contentiones, ſimultates, lites & odia excommunicatione puniebantur, vtpote quæ ad hoc grande peccatum tenderent gradusque eſſent inferiores homicidii. *S. Ioannes* apoſtolus ait: *Quiſquis odit fratrem ſuum, homicida eſt, & noſtis, nullum homicidam habere vitam æternam in ſe manentem.* Similiter ſeruator noſter, *Quicumque*, inquit, *iraſcitur fratri ſuo temere, tenebitur iudicio; quicumque vero dixerit fratri ſuo, raka, tenebitur conſeſſu: quiſquis autem dixerit, fatue, tenebitur gehenna ignis.* Iam congruenter hiſce monitis conuenienterque viuens eccleſia, ad præueniendum vel corrigendum omnes humanarum voluntatum ad grande homicidii peccatum inclinationes, aptos frenos ac pœnas inquietis hominum adfectibus adhibebat, ſi quando occulta odia, ſimultates & inimicitiæ in actum erumperent. Communio magnum amoris ac caritatis ſymbolum erat, & fœdus pacis ac vnitatis atque humanarum mentium & adfectionum copulatrix. Quocirca omnes his neceſſariis virtutibus manifeſto deſtituti, venerabili iſto myſterio indigni habebantur, adeoque per diſciplinam eccleſiæ (donec animis in melius mutatis digni fierent) abſtinere ſe ab eo debebant. Concilium *Carthaginenſe* quartum [s] oblationes diſſidentium fratrum, neque in ſacrario neque in gazophylacio recipi debere ſtatuit: Quod tantumdem valet, ac ſi eis, dum in iſta conditione ſint, communicare interdicat. Et concilium ſecundum *Arelatenſe* [t] ab eccleſiaſticis conuentibus eos remoueri iubet, qui publicis inter ſe odiis exardeſcant, donec reconcilientur & ad pacem redeant. Qui famulos male tractant, verberibus ſcilicet & fame & dura ſeruitute, per regulas *conſtitutionum* [u] ſic dictarum *apoſtolicarum* a communione arceri debent. Et CHRYSOSTOMVS [x] ſæpe admonet clericos, vt ne quem crudelem vel immiſericordem ad ſacram communionem

(s) Conc. Carth. IV. can. XCIII. Oblationes diſſidentium fratrum, neque in ſacrario, neque in gazophylacio recipiantur.

(t) Conc. Arelat. II. c. XXXI. Hi, qui publicis inter ſe odiis exardeſcunt, ab eccleſiaſticis conuentibus ſunt remouendi, donec ad pacem recurrant.

(u) Conſtit. lib. IV. c. VI. Φευκτοῖς τῷ ἐπισκόπῳ -- οἱ τοῖς ἑαυτῶν οἰκέταις πονηρῶς χρώμενοι, πληγαῖς φημί, καὶ λιμῷ καὶ κακοδουλείᾳ.

(x) Chryſoſt. homil. LXXXIII. in Matth. p. 705. (p. 809. ed. Francof. MDCXCVII.)

admittant. *Adeat*, inquit, *nullus crudelis, nullus immisericors, nullus impurus quouis modo: hæc tam ad vos, qui communicatis, quam ad vos, qui ministratis, dicta esse volo. --- Non parua vobis imminet pœna, si quem aliqua improbitate teneri scientes, ei huius mensæ participationem permittatis. Sanguis enim eius ex manibus requiretur vestris. Si dux igitur quispiam, si consul ipse, si qui diademate ornatus indigne adeat, cohibe ac coërce, maiorem tu illo habes potestatem.* Intelligenda autem hæc sunt de magna & enormi caritatis violatione, in apertum ac manifestum crudelitatis actum erumpente; non de quouis inferiore subitæ ac repentinæ iracundiæ gradu, cuiusmodi erratum, vt supra [*] ostendimus, alia methodo, non durissimis seueritatis in disciplinæ ecclesiasticæ exercitio remediis, emendandum erat. Hæ erant regulæ disciplinæ, secundum quas ecclesia grande homicidii peccatum puniebat cum omnibus eius speciebus ac appendicibus, quoad earum cognitionem vel habere poterat, vel perquirere ducebat consultum; reliquis blandiori admonitioni ac reprehensioni, quæ in ordinariis casibus & leuioribus erratis huius generis ad peccatorem emendandum sufficiebat, reseruatis.

LIBRI DECIMI SEXTI

CAPVT VNDECIMVM

DE GRANDIBVS PECCATIS CONTRA PRAECEPTVM SEPTIMVM, FORNICATIONE, ADVLTERIO, INCESTV, CETERIS.

§. I.

Pœna fornicationis.

ALIVD genus grandium criminum, quæ homines numquam non disciplinæ ecclesiasticæ obnoxios faciebant, erant peccata impudicitiæ, siue transgressiones præcepti septimi:

μηδεὶς ὠμὸς καὶ ἀνελεὴς, μηδεὶς ἀκάθαρτος [προσίτω]· ταῦτα πρὸς ὑμᾶς τοὺς μεταλαμβάνοντας λέγω καὶ πρὸς ὑμᾶς τοὺς διακονουμένους· --- οὐ μικρὰ κόλασις ὑμῖν ἐστιν, εἰ συνειδότες τινὶ πονηρίαν συγχωρήσητε μετασχεῖν ταύτης τῆς τραπέζης· τὸ γὰρ αἷμα αὐτοῦ ἐκ τῶν χειρῶν ἐκζητηθήσεται τῶν ὑμετέρων· κἂν στρατηγός τις ᾖ, κἂν ὕπαρχος, κἂν αὐτὸς ὁ τὸ διάδημα περικείμενος, ἀναξίως δὲ προσίῃ, μείζονα ἐκείνου τὴν ἐξουσίαν ἔχεις.

(*) Cap. III. §. XIV. pag. 174 seqq.

For-

Fornicatio, adulterium, raptus, polygamia, & omnes ſpecies inhumani ac ſcelerati concubitus cum beſtiis vel hominibus, & omnia, quæ ad huiuſmodi impuritates viam aperiunt vel ſternunt, vt luxurioſe & intemperanter viuere, ſcribere vel legere libros laſciuos, agere vel frequentare obſcenas comœdias, tolerare vel fouere meretrices, vel quidquid iſtiuſmodi carni ad explendas cupiditates prouidere dici poteſt. Vt ab ſimplici fornicatione ordiamur: Leges ethnicæ tantum aberant, vt ſerio eam refrænarent, vt impune potius permitterent, immo ſæpenumero in ſacris ritibus & myſteriis deorum ſuorum tuerentur atque ornarent, quemadmodum veteres ſcriptores apologetici ſæpius eorum ſuperſtitioni obiectant: quum contra religio chriſtiana graues ac ſeueras pœnas iis omnibus infligeret, qui ſub nomine chriſtianorum huius criminis rei eſſent. Canones *apoſtolici* [a] & *Neocæſareenſes* [b] tales numquam in clerum cooptari, ſi autem per ignorantiam cooptati ſint, offerendi munere exui iubent. Concilium *Illiberritanum* [c] virgines, quæ virginitatem ſuam non cuſtodierint, integrum annum a communione excludit, iubens illas his nubere, qui ipſas violauerint; alioqui quinquennii pœnitentiam agendam eis eſſe dicit, quia, ſi alios viros cognouerint, reæ fiant adulterii, cui, vt ſtatim videbimus, maior pœna, quam ſimplici fornicationi, conſtituta erat.

(a) Can. apoſt. LIII. al. LXI. Εἴ τις κατηγορία γένηται κατὰ πιςοῦ, πορνείας ἢ μοιχείας, ἢ ἄλλης τινὸς ἀπηγορευμένης πράξεως, καὶ ἐλεγχθῇ, εἰς κλῆρον μὴ προαγέσθω. *Si contra fidelem aliqua fiat accuſatio fornicationis vel adulterii, vel alterius cuiuſpiam vetitæ actionis, & conuictus fuerit, non prouehatur ad clerum.*

(b) Concil. Neocæſar. c. IX. Πρεσβύτερος, ἐὰν προημαρτηκὼς σώματι προαχθῇ, καὶ ὁμολογήσῃ, ὅτι ἥμαρτε πρὸ τῆς χειροτονίας, μὴ προσφερέτω, μένων ἐν τοῖς λοιποῖς διὰ τὴν ἄλλην σπουδήν. κ.τ.λ. *Si presbyter, qui corpore prius peccaverat, promotus fuerit, & ſi ante ordinationem peccaſſe confeſſus fuerit, ne offerat, manens in aliis, propter aliud eius bonæ vitæ ſtudium.*

(c) Illiberritan. c. XIV. Virgines, quæ virginitatem ſuam non cuſtodierint, ſi eoſdem, qui eas violauerunt, duxerint & tenuerint maritos, eo quod ſolas nuptias violauerint (nempe non Deo dedicatæ, vt can. XIII.) poſt annum ſine pœnitentia reconciliari debebunt. Vel ſi alios cognouerint viros, eo quod mœchatæ ſunt, placuit, per quinquennii tempora, acta legitima pœnitentia, admitti eas ad communionem.

§ II.

§. II.

De adulterio.

CANONES enim BASILII, qui ſeptem annorum pœnitentiam fornicationi adſignant, quindecim præſcribunt adulterio [*d*], & nonnumquam numerum duplicant [*e*]. Concilium *Ancyranum* [*f*] ſeptem annos adulterio iniungit, fornicationis autem non facit expreſſam mentionem. Concilium *Illiberritanum* quinque annis pœnitentiam illos agere iubet, qui ſemel [*g*] in adulterium lapſi ſint: decem annis [*h*], qui denuo illud commiſerint: Si quis vero per totam vitam in hoc peccato perſeuerauerit, ei nec in fine dandam eſſe communionem ſtatuit. Et in quibuſdam eccleſiis *Africanis* ante ætatem CYPRIANI hæc communis omnium mœchorum pœna fuit. Dicit enim [*i*], quoſdam de anteceſſoribus ſuis dandam pacem mœchis non putaſſe, & in totum pœnitentiæ locum contra adulteria clauſiſſe; ſuo autem tempore aliter eſſe, mœchis pœnitentiam ad certum tempus concedi, & deinde dari pacem eccleſiæ. Vnde PEARSONIVS [*k*] merito caſtigat ALBASPI-

(*d*) Baſil. c. LVIII. ὁ μοιχεύσας ἐν ιε' ἔτεσιν ἀκοινώνητος ἔσαι τῶν ἁγιασμάτων. κ. τ. λ. *Qui adulterauit, quindecim annis ſacramentis non communicabit, cetera.* Can. LIX. Ὁ πόρνος ἐν ἑπλὰ ἔτεσιν ἀκοινώνητος ἔσαι τῶν ἁγιασμάτων, κ. τ. λ. *Fornicator ſeptem annis ſanctis non communicabit, cetera.*

(*e*) Ibid. can. VII. τὰς ἐν τριάκοντα ἔτεσι μετανοήσαντας ἐπὶ τῇ ἀκαθαρσίᾳ, ἣν ἐν ἀγνοίᾳ ἐπραξαν, ἐκ ἀμφιβάλλειν ἡμᾶς προσῆκεν εἰς τὸ παραδέξασθαι. *Eos autem, qui in triginta annis propter immunditiam pœnitentiam egerunt, quam ignorantia fecerunt, nos quidem quin recipiendi ſint, dubitare non oportet.*

(*f*) Concil. Ancyr. c. XX. Ἐάν τινος γυνὴ μοιχευθῇ, ἢ μοιχεύσῃ τις, ἐν ἑπλὰ ἔτεσι δοκεῖ αὐτὸν τῆς τελείας τυχεῖν, κατὰ τὰς βαθμὰς τὰς προάγοντας. *Si alicuius uxor adulterata fuerit, vel quis eam adulterauerit, oportet eum in ſeptem annis quod perfectum eſt aſſequi, per gradus, qui eo deducunt.*

(*g*) Concil. Illiberrit. c. LXIX. Si quis forte habens vxorem, ſemel fuerit lapſus, placuit eum quinquennium agere de ea re pœnitentiam.

(*h*) Ibid. c. LXIV. Si qua mulier vſque in finem mortis ſuæ cum alieno fuerit viro mœchata, placuit nec in fine dandam ei eſſe communionem. Si vero eum reliquerit, poſt decem annos recipi ad communionem acta legitima pœnitentia.

(*i*) Cypr. epiſt. LV. al. LII. ad Anton. p. 109. (p. 247. edit. Fell. Amſtelod.) Mœchis a nobis pœnitentia conceditur & pax datur. -- Et quidem apud anteceſſores noſtros &c. vid. cap. X. §. II. ſub litt. (f) p. 394 ſeq.

(*k*) Pearſon. vindic. Ignat. lib. II. c. VIII. (apud Coteler. tom. II. p. 378.) Sed

NAEVM

NAEVM quod mœchos ante ætatem CYPRIANI numquam ad communionem receptos esse, statuat. CYPRIANVS enim diserte ait, in plerisque ecclesiis pœnitentiam eis concessam fuisse, licet in quibusdam reiecti fuerint. Manifesto etiam ex TERTVLLIANO id apparet, qui ante CYPRIANVM vixit, & qui librum suum de *pudicitia* tamquam *Montanista* scripsit contra catholicos, quod mœchiæ & fornicationis delicta pœnitentia functis dimitterent. Attamen in caussa clericorum lex paullo seuerior mansit. Nam per regulam concilii *Illiberritani* [*l*] episcopo, presbytero vel diacono, si in adulterio conuictus esset, propter nefarium crimen & scandalum hoc ipso datum nec in fine tribuenda erat communio. Et per alium eiusdem concilii canonem [*m*] clerico, qui vxorem suam adulterii ream esse cognouerat, neque vero statim repudiarat, itidem in fine neganda erat communio, ne ab his, (vti canon loquitur) qui exemplum bonæ conuersationis esse debebant, viderentur magisteria scelerum procedere. Et concilium *Neocæsareense* [*n*] canonem habet eiusdem fere cum isto decreto argumenti, quod, si cuius laici vxor adulterata esse conuicta sit, is in sacrum ministerium cooptari nequeat: Si autem postea, quam ille coop-

nec illud verum est, quod Albaspinæus obseruat. Ante ætatem Cypriani etiam mœchi ad pœnitentiam admittebantur. Ita ipse testatur epistola LII. *Et quidem apud antecessores nostros &c.* Ab episcopis igitur Africanis per pœnitentiam recepti sunt mœchi ante ætatem Cypriani, adeoque ante Nouatianos. Idque ab ecclesia factum narrat Cyprianus; nullum igitur tunc temporis in ecclesia Africana decretum exstitit de adulteris penitus a pœnitentia remouendis. cetera.

(*l*) Concil. Illiberrit. c. XVIII. Episcopi, presbyteri, diacones, si in ministerio positi detecti fuerint, quod sint mœchati, placuit & propter scandalum & propter nefandum crimen, nec in fine eos communionem accipere debere.

(*m*) Ibid. can. LXV. Si cuius clerici vxor fuerit mœchata, & sciat eam maritus suus mœchari & eam non statim proiecerit, nec in fine accipiat communionem: ne ab his, qui exemplum bonæ conuersationis esse debent, videantur magisteria scelerum procedere.

(*n*) Concil. Neocæsar. c. VIII. Γυνή τινος μοιχευθεῖσα λαϊκοῦ ὄντος, ἐὰν ἐλεγχθῇ φανερῶς, ὁ τοιοῦτος εἰς ὑπηρεσίαν ἐλθεῖν οὐ δύναται· Ἐὰν δὲ καὶ μετὰ τὴν χειροτονίαν μοιχευθῇ, ὀφείλει ἀπολῦσαι αὐτήν· ἐὰν δὲ συζῇ, οὐ δύναται ἔχεσθαι τῆς ἐγχειρισθείσης αὐτῷ ὑπηρεσίας. *Si alicuius vxor, quum esset laicus, adulterata fuisse conuicta fuerit, is non potest ad ministerium accedere. Sin autem etiam post ordinationem adulterata fuerit, debet eam dimittere. Quod si cohabitet, non potest sibi commissum ministerium exsequi.*

 tatus

tatus sit, adulterata sit, quod eam sub pœna abdicationis muneris clericalis dimittere debeat. Lex ciuilis tam sub ethnicis quam christianis imperatoribus id crimen capitale facit, quemadmodum variis exemplis ex codice & pandectis demonstrat GOTHOFREDVS [o]. Et *Constans, Constantini* filius, speciatim eamdem pœnam adulteris constituit quam parricidis, quæ erat, vt vel viui comburerentur, vel culleo insuti cum serpente, simia, gallo gallinaceo & cane in mare præcipitarentur. *Manifestis probationibus*, inquit [p], *adulterio probato frustratoria prouocatio minime admittatur: cum pari similique ratione sacrilegos nuptiarum, tamquam manifestos parricidas, insuere culleo viuos, vel exurere, iudicantem oporteat.* Et hoc vnum de criminibus erat, quibus imperatores in celebritate paschali nec indulgentiam [q] tribuere, nec appellationem ad se a iudice in reorum gratiam permittere volebant, quemadmodum non solum ex hac *Constantis* lege, sed e diuersis etiam aliis [r] apparet. Nec præter rem erit ex lege quadam [s] *Theodosii* obseruare, Quod, si quis christianus iudæam duxisset, vel iudæo nupsisset christiana, idem fue-

(o) Gothofred. in codic. Theod. lib. XI. tit. XXXVI. Quorum appellationes &c. leg. IV. p. 297. Quod pœnæ ipsius atrocitatem attinet, magna profecto ea, quum cullei & ignis pœna h. l. imponatur. Certe & antea Opilius Macilius adulterii reos viuos simul incendit iunctis corporibus, teste Capitolino. Et Constantius ipse viuicomburii pœnam seruo, qui rem cum domina habuisset, imposuit *sup. de mulierib. quæ se prop. seru.* At enim neque hæc pœna postea mansit: nam & sub Valentiniano Cethegus senator adulterii reus delatus ceruice periit abscissa, vt testatur Am. Marcellinus *libr. XXXVIII.* qui idem scribit, eadem pœna feminas aliquot itidem ob idem crimen adfectas tum temporis. Et sub Maioriano relegationis tantum, vel ad summum deportationis pœna cum bonorum confiscatione, iureque cædendi eius si rediret, pœna statuta.

(p) Cod. Theod. ibid.

(q) Cod. Theod. lib. IX. tit. XXXVIII. de indulgentiis criminum leg. *III. IV.* VI. VII. VIII. cit. supra cap. V. §. V. sub litt. (d) pag. 249. Et cap. X. §. I. sub litt. (a) pag. 392.

(r) Cod. Theod. lib. XI. tit. XXXVI. Quorum appellationes non recipiantur leg. I. vid. c. X. §. I. sub litt. (b) pag. 393. Leg. IV. cit. sub litt. anteced. (p). Leg. VII. cit. c. X. §. I. sub litt. (b) p. 393.

(s) Cod. Theod. lib. IX. tit. IX. ad legem Iuliam de adulteris leg. V. Ne quis christianam mulierem in matrimonium iudæus accipiat, neque iudææ christianus coniugium sortiatur. Nam si quis aliquid huiusmodi admiserit, adulterii vicem commissi huius crimen obtinebit.

rit,

rit,ac si adulterium commisissent, feceritque partem delinquentem eidem pœnæ obnoxium, quia ad minimum spirituale erat adulterium, quo membra *CHRISTI* insolentiæ ac potestati infensissimorum eius hostium sacrilega ratione prostituebantur. Et sane nihil est, quod veteres generatim damnauerunt [t] seuerius, quam christianorum cum iudæis, vel ethnicis, vel hæreticis, vel quibuscumque aliis alienæ religionis personis matrimonium; non quod sensu stricto & proprio adulterium, sed quod contra apostoli regulam (quæ feminas *nubere* modo *in domino* iubet) adeoque periculosum fidei esset, dum tentationi religionem suam mutandi, aut fidem peruertendo & corrumpendo, aut prorsus eam deserendo, ipsi se exponerent.

§. III.
De incestu.

ALIA impudicitiæ species committebatur per matrimonia incestuosa, hoc est, quando personæ, propinqua sanguinis agnatione vel adfinitate coniunctæ, coniugium contrahebant in gradibus, a Deo in scriptura prohibitis. Si quis, exempli caussa, patris sui vxorem duceret, vel vxoris filiam, vel fratris vxorem; qui gradus sunt in adfinitate, quorum concilium *Antissiodorense* [u] speciatim, tamquam prohibitorum, meminit. BA-

(t) Ambros. de Abrahamo lib. I. c. IX. Caue christiane, gentili aut iudæo filiam tuam tradere: Caue, inquam, gentilem aut iudæam, atque alienigenam, hoc est, hæreticam & omnem alienam a fide tu vxorem accersas tibi.

Augustin. epist. CCXXXIV. ad Rusticum. Si enim tu quam certissime noueris, etiam si nostræ absolutæ sit potestatis, quamlibet puellam in coniugium tradere, tradi a nobis christianam nisi christiano non posse, cetera.

Conc. Illiberrit. c. XVI. Hæretici si se transferre noluerint ad ecclesiam catholicam, nec ipsis catholicas dandas esse puellas: sed neque iudæis, neque ethnicis dare placuit; eo quod nulla possit esse societas fideli cum infideli. Si contra interdictum fecerint parentes, abstineri per quinquennium placet.

Concil. Laodic. c. X. Περὶ τοῦ, μὴ δεῖν τοὺς τῆς ἐκκλησίας ἀδιαφόρως πρὸς γάμου κοινωνίαν συνάπτειν τὰ ἑαυτῶν παιδία αἱρετικοῖς. *Non oportere eos, qui sunt ecclesiæ, indiscriminatim suos filios hæreticis matrimonio coniungere.* Can. XXXI. ὅτι οὐ δεῖ πρὸς πάντας αἱρετικοὺς ἐπιγαμίας ποιεῖν, ἢ διδόναι υἱοὺς, ἢ θυγατέρας· ἀλλὰ μᾶλλον λαμβάνειν, εἴγε ἐπαγγέλλοιντο χριστιανοὶ γίνεσθαι. *Quod non oportet cum omni hæretico matrimonium contrahere, vel dare filios aut filias: sed magis accipere, si se christianos futuros profiteantur.*

(u) Concil. Antissiodor. can. XXVII. Non licet, vt aliquis suam nouercam ac-

SILIVS [x] coitum cum forore eodem pœnitentiæ tempore, quo homicidium, expiari, & omnem prohibitæ cognationis in matrimonium coniunctionem, vt adulterium [y] puniri debere dicit. Qui cum propria ex patre vel ex matre forore [z] pollutus fuerit, cum vndecim annis pœnitere iubet, & in eum, qui cum nuru fua rem habuerit [a], idem decernit. Qui di-

cipiat vxorem. Can. XXVIII. Non licet, vt filiam vxoris fuæ quis accipiat. Can. XXIX. Non licet, vt relictam fratris fui quis In matrimonium ducat. Can. XXX. Non licet duas forores, fi vna mortua fuerit, alteram in coniugium accipere.

(x) Bafil. can. LXVII. Ἀδελφομιξία τὸν τῦ φονέως χρόνον ἐξομολογήσεται, *Cum forore coitus pari atque homicida tempore pœnitentia expiabitur.*

(y) Id. can. LXVIII. ἡ τῆς ἀπηγορευμένης συγγενείας εἰς γάμον ἀνθρώπων σύστασις, εἰ φωραθείη, ὡς ἐν ἁμαρτήμασιν ἀνθρώπων γενομένη, τὰ τῶν μοιχῶν ἐπιτίμια δέξεται. *Prohibitæ cognationis in matrimonium commiſtio fi deprehenfa fuerit, vt quæ in hominum peccatis facta eft, fubibit adulterorum pœnas.*

(z) Ibid. can. LXXV. Ὁ ἀδελφῇ ἰδίᾳ ἐκ πατρὸς ἢ ἐκ μητρὸς συμμιανθεὶς, εἰς οἶκον προσευχῆς μὴ ἐπιτρεπέσθω παριέναι, ἕως ἂν ἀποστῇ τῆς παρανόμου καὶ ἀθεμίτου πράξεως· μετὰ δὲ τὸ ἐλθεῖν εἰς συναίσθησιν τῆς φοβερᾶς ἁμαρτίας, τριετίαν προσκλαιέτω, τῇ θύρᾳ τῶν εὐκτηρίων οἴκων παρεστηκὼς, καὶ δεόμενος τῦ λαῦ εἰσιόντος ἐπὶ τὴν προσευχὴν, ὥστε ἕκαστον μετὰ συμπαθείας ὑπὲρ αὐτῦ ἐκτενεῖς ποιεῖσθαι πρὸς κύριον τὰς δεήσεις· μετὰ δὲ τῦτο ἄλλην τριετίαν εἰς ἀκρόασιν μόνην παραδεχθήτω, καὶ ἀκούων τῆς γραφῆς καὶ τῆς διδασκαλίας ἐκβαλλέσθω, καὶ μὴ καταξιέσθω προσευχῆς· ἔπειτα εἴπερ μετὰ δακρύων ἐξεζήτησεν αὐτὴν, καὶ προσέπεσε τῷ κυρίῳ μετὰ συντριμμῦ καρδίας καὶ ταπεινώσεως ἰσχυρᾶς, διδόσθω αὐτῷ ὑπόπτωσις ἐν ἄλλοις τρισὶν ἔτεσι· καὶ οὕτως ἐπειδὰν τὰς καρπὰς τῆς μετανοίας ἀξίως ἐπιδείξηται, τῷ δεκάτῳ ἔτει εἰς τὴν τῶν πιστῶν εὐχὴν δεχθήτω, χωρὶς προσφορᾶς· καὶ δύο ἔτη συστὰς εἰς τὴν εὐχὴν τοῖς πιστοῖς, οὕτω λοιπὸν καταξιέσθω τῆς τῦ ἀγαθῦ κοινωνίας. *Qui cum propria ex patre, vel ex matre, forore pollutus eft, in domum orationis ne permittatur accedire; donec ab iniqua & nefaria actione defiftat. Poftquam autem in horrendi peccati fenfum & animaduerfionem venerit, triennio defleat, ftans propter fores domus oratoriæ, & rogans populum ingredientem ad orationem, vt vnusquifque pro ipfo mifericorditer ad Dominum intenfas fundat preces. Poftea autem alio triennio ad folam auditionem admittatur, & fcripturam ac doctrinam audiens eiiciatur, & nec oratione dignus habeatur. Deinde fi quidem illam cum lacrimis exquifiuit, & domino cum cordis contritione & valida humiliatione fupplex procidit: detur ei fubftratio in aliis tribus annis. Et fic poftquam pœnitentiæ fructus dignos oftenderit, decimo anno in fidelium orationem fufcipiatur fine oblatione: & cum duobus annis vna cum fidelibus ad orationem fubftiterit, fic deinceps dignus habeatur boni communione.*

(a) Ibid. can. LXXVI. ὁ αὐτὸς τύπος καὶ περὶ τῶν τὰς νύμφας ἑαυτῶν λαμβανόντων, *Idem eft decretum in eos quoque, qui fuas nurus accipiunt.*

YCI-

versis temporibus duas sorores [*b*] matrimonio sibi iunxerit, ei adulteri pœnitentiam, hoc est annorum quindecim, iniungit. Et de omnibus istis gradibus veteres omnino idem sentiebant. Hac in re christianorum institutiones morales gentilium præcepta potissimum superabant. Inter *Persas* per legem licebat patri filiam suam, vel filio matrem aut sororem suam vxorem ducere, vti ORIGENI [*c*] obseruatur; Idem de *Ægyptiis* & *Athenienſibus* adfirmat MINVCIVS FELIX [*d*]: Et THEODORETVS, loquens speciatim de sui temporis *Persis* [*e*], honorificum & religiosum esse dicit eorum principibus, matres suas, vel sorores, vel filias sibi iungere matrimonio. Et GOTHOFREDVS [*f*] multa exempla inter *Romanos* suggerit eorum, qui sororum suarum, vel fratrum suorum filias duxerint, quod posterius nulla vm-

(*b*) Basil. can. LXXVIII. (collat. cum can. LXXVII.) *ὁ αὐτὸς κρατείτω τύπος καὶ ἐπὶ τῶν δύο ἀδελφὰς λαμβανόντων εἰς συνοικέσιον, εἰ καὶ κατὰ διαφόρους χρόνους. Eadem autem forma obseruetur & in iis, qui duas sorores in matrimonio accipiunt, etsi diuersis temporibus.*

(*c*) Origen. contr. Celsum lib. V. p. 248. *οἱ Περσῶν [νόμοι], μὴ κωλύοντες γαμεῖσθαι τοῖς παισὶ τὰς μητέρας, μηδὲ ὑπὸ τῶν πατέρων τὰς ἑαυτῶν θυγατέρας. Persarum (leges) non arcentes nec matres a filiorum, nec patres a filiarum connubio.*

(*d*) Minuc. Octau. pag. 92. (p. 118. edit. Hall.) Ius est apud Persas misceri cum matribus: Aegyptiis & Athenis cum sororibus legitima connubia.

(*e*) Theodoret. comment. in Leuit. XVIII, 8. *ὅτι δὲ πολλὰ τοιαῦτα τολμᾶται, μαρτυροῦσι καὶ Πέρσαι μέχρι τοῦ παρόντος, οὐ μόνον ἀδελφαῖς, ἀλλὰ καὶ μητράσι καὶ θυγατράσι νόμῳ γάμου μιγνύμενοι. Quod autem similia multa perpetrantur, testes sunt etiam Persæ in hunc vsque diem, qui non sororibus solum, sed etiam matribus ac filiabus nuptiarum lege permiscentur.*

(*f*) Gothofred. in cod. Theod. lib. III. tit. XII. de incestis nuptiis leg. I. ex Tacito lib. XII. annal. Sueton. vit. Claud. XXVI. vit. Domit. c. XXII. Quum & antiquissimo iure, non minus fratris, quum sororis filiam vxorem ducere nefas esset, postea tamen discrimen inductum fuit, inter fratris filium & sororis filiam, videlicet vt illam patruo ducere liceret, hanc auunculo non liceret. Quod quidem Claudius imperator, Agrippinæ amore correptus, primus imperauit, quo scilicet iuste inter patres fratrumque filias nuptiæ in posterum SC. statuerentur, quæ ad id tempus incestæ habebantur, vt Tacitus *lib. XII. annalium*, & Suetonius *in vita Claudii c. XXVI.* diserte testantur. Hoc exemplo postea Domitiano fratris Titi filia in matrimonium oblata fuit, vt idem Suetonius *in eius vita* scribit c. XXII. Verum paullo post hoc discrimen, iure veteri restituto, sublatum fuit; Nerua quippe mox sanxit, *μὴ ἀδελφιδῆν γαμεῖν*, quod Xiphilinus ex Dione notat: *ἀδελφιδῆν*, id est, non tantum sororis sed & fratris filiam ne ducere ius esset.

 quam

quam lege interdictum fuiſſe, dicit, etſi prius interdum ſufflaminatum ſit. *Conſtantius* [*g*] autem crimen capitale faciebat remque vocabat abominandam, ſi quis filiam fratris ſororiſue duceret. Similiter coniugium cum duabus ſororibus [*h*] vel fratris vxore (licet lex iudaica hoc poſterius certo in caſu permitteret) damnabat, liberos ex hoc conſortio procreatos non legitimos ſed ſpurios habendos eſſe declarans. Et THEODOSIO iuniori [*i*] eamdem legem repetere placuit, quamquam ipſe *Honorius* imperator eam ſoluit, duabus ſororibus, filiabus *Stiliconis*, altera poſt alterius obitum, ductis. Lex eccleſiaſtica omnia iſtiuſmodi connubia, tamquam inceſtuoſa diſſoluit, & vtramque partem ſuper leuitate ſua iubet agere pœnitentiam. Concilium *Illiberritanum* [*k*] quinque annorum pœnitentiam requirit, niſi periculum aliquod mortis velocius eos ad communionem eccleſiæ admittere cogat. Concilium *Neocæſareenſe* [*l*] feminam, quæ duobus fratribus nupſerit, ad mortem vſque communione eccleſiæ iubet extrudi, & tum reconciliari per ſacramenti receptionem, hac tamen conditio-

(*g*) Cod. Theod. ibid. Si quis filiam fratris ſororiſue faciendam crediderit abominanter vxorem, aut in eius amplexum, non vt patruus aut auunculus, conuolauerit, capitalis ſententiæ pœna teneatur.

(*h*) Cod. Theodoſ. lib. III. tit. XII. de inceſtis nuptiis leg. II. Etſi licitum veteres crediderunt, nuptiis fratris ſolutis, ducere fratrem vxoris; licitum etiam poſt mortem mulieris vel diuortium contrahere cum eiuſdem ſorore coniugium: abſtineant huiuſmodi nuptiis vniuerſi, nec æſtiment, poſſe legitimos liberos ex hoc conſortio procreari: nam ſpurios eſſe conuenit, qui naſcentur.

(*i*) Ibid. leg. IV. Tamquam inceſtum commiſerit, habeatur, qui poſt prioris coniugis amiſſionem, ſororem eius in matrimonium proprium crediderit ſortiendam. Pari ac ſimili ratione etiam, ſi qua poſt interitum mariti in germani eius nuptias crediderit adſpirandum. Illo ſine dubio inſecuturo, quod ex hoc contubernio nec filii legitimi habebuntur, nec in ſacris patris erunt, nec paternam vt ſui ſuſcipient hæreditatem.

(*k*) Concil. Illiberrit. c. LXI. Si quis poſt obitum vxoris ſuæ ſororem eius duxerit, quinquennium a communione placuit abſtineri, niſi forte dari pacem velocior neceſſitas coëgerit infirmitatis.

(*l*) Conc. Neocæſar. can. II. *Γυνὴ ἐὰν γήμηται δύο ἀδελφοῖς, ἐξωθείσθω μέχρι θανάτου πλὴν ἐν θανάτῳ, διὰ τὴν φιλανθρωπίαν, εἰποῦσα, ὡς ὑγιάνασα λύσει τὸν γάμον, ἕξει τὴν μετάνοιαν. Femina ſi duobus fratribus nupſerit, extrudatur vſque ad mortem. Sed in morte, propter humanitatem, ſi dixerit, quod, vbi conualuerit, ſoluet matrimonium, habebit pœnitentiam.*

ne-

ne, vt, si conualuerit, soluat matrimonium & solemni poenitentiæ se submittat. BASILIVS [*m*] contra istiusmodi matrimonia fuse disputat in epistola ad *Diodorum Tarsensem*, cuius sub nomine liber quidam fictitius circumfertur, in quo ea defenduntur. Et inter canones *apostolicos* [*n*] vnus habetur in hanc sententiam: *Qui duas in coniugium sorores acceperit, vel filiam fratris, clericus esse non poterit.*

§. IV.

Num consobrinorum coniugia incestuosa credita sint.

NON æque perspicui & vnanimes sunt veteres in quæstione de consobrinorum coniugio. Ad ætatem vsque *Ambrosii* & *Theodosii* nulla lege interdictum fuit, *Theodosius* autem expressa lege illud prohibuit. Lex ista in neutro codice hodie exstat, a multis autem scriptoribus adlegatur. *Honorius* in lege quadam [*o*] eius mentionem facit, prohibitionem, etsi diuersa sub poena, confirmans. Quando enim *Theodosius* poenam esse iusserat proscriptionem & ignem, hic poena mitigata facultates suas amissuros nec filios legitimos habituros esse, statuit. Et *Arcadius* alia lege [*p*] amissionem facultatum etiam tollit, istiusmodi tamen omnes incestuosi matrimonii reos pronuntiat facitque intestatos, & liberos eorum illegitimos, atque hereditatis iure omni priuat, tamquam spurios. GOTHOFREDVS [*q*] simi-

(*m*) Basil. epist. CXCVII. ad Diodor. Tarsens. tot.

(*n*) Can. apost. XIX. ὁ δύο ἀδελφὰς ἀγαγόμενος, ἢ ἀδελφιδῆν, ὁ δύναται εἶναι κληρικός.

(*o*) Cod. Theodos. lib. III. tit. X. Si nuptiæ ex rescripto petantur, leg. I. Exceptis his, quos consobrinorum, hoc est, quarti gradus coniunctionum, lex triumphalis memoriæ patris nostri exemplo indultorum supplicare non vetauit, &c.

(*p*) Cod. Theod. lib. III. tit. XII. de incestis nuptiis leg. III. Manente circa eos sententia, qui post factam dudum legem quoquo modo absoluti sunt aut puniti, si quis incestis post hac consobrinæ suæ, vel sororis aut fratris filiæ vxorisque --- sese nuptiis funestarit, designato quidem lege supplicio, hoc est, ignium & præscriptionis, careat, proprias etiam quamdiu, vixerit teneat facultates: Sed neque vxorem neque filios ex ea editos habere credatur, vt nihil prorsus prædictis, ne per interpositam quidem personam, vel donet superstes, vel mortuus derelinquat.

(*q*) Gothofred. in cod. Theod. lib. III. tit. X. leg. I. Antiquissimus & coætaneus quidem scriptor occurrit Libanius, orator Antiochenus, *oratione*, quam nos primi edidimus, ὑπὲρ τῶν γεωργῶν περὶ τῶν ἀγγαρειῶν, quamque is ad

liter

liter in scriptis LIBANII [r] mentionem huius legis fieri obseruat, qui de ea loquatur, tamquam noua lege, qua edixerit, ne ἀνεψιῶν, hoc est consobrinorum, nuptiæ essent. Meminit eiusdem *Theodosianæ* constitutionis & pœnæ, spernentibus illam denuntiatæ, AMBROSIVS [s], *Theodosius imperator*, inquiens, *etiam patrueles fratres & consobrinos vetuit inter se coniugii conuenire nomine, & seuerissimam pœnam statuit, si quis temerare ausus esset fratrum pia pignora.* Et AMBROSIVS quidem imperatori suasor & hortator hac in re exstitisse creditur, vt qui ipse istiusmodi matrimonia incestuosa & in scripturis prohibita esse, crediderit. AVGVSTINVS diuersam ab AMBROSIO sententiam fouebat, legis tamen imperatoris meminit, & homines monet, vt ab istiusmodi matrimoniis abstineant. *Experti sumus*, inquit [t], *in connubiis consobrinorum etiam nostris temporibus propter gradum propinquitatis fraterno gradui proximum, quam raro per mores fiebat, quod fieri per leges licebat, quia id nec diuina prohibuit, & nondum prohibuerat lex humana: verumtamen factum etiam licitum propter vicinitatem horrebatur illiciti, & quod fiebat cum consobrina, pene cum sorore fieri videbatur, quia & ipsi inter se propter tam propinquam consanguinitatem fratres vocantur, & pene germani sunt.* Et mox: *Verum quis dubitat, hoc tempore etiam consobrinorum prohibita esse coniugia?* Ex quibus apparet, nullam ante *Theodosium* legem humanam exstitisse, qua huiusmodi coniugia prohiberentur; & ex AVGVSTINI sententia nihil esse, quod per legem diuinam ea impediat. ATHANASIVS [u] eiusdem opinionis fuit; coniugia enim cum

ipsummet Theodosium scripsit: Ibi post exempla anterioris cuiusdam imperatoris, immo & post alterum ipsiusmet Theodosii exemplum, quibus illi veteris consuetudinis morisque recepti ratione insuper habita, leges nihilominus salutares tulere, subiicit. Μὴ δὲ ἔγνωσαν ἀνεψιῶν γάμοι γέγραφας, ἐν ἐξουσίᾳ πολλῇ τοῦ πράγματος ὄντος, καὶ τῶν φαινομένων δικαίων οὐκ ἦν ὁ τοῦ ἔργου χρόνος δυνατώτερος, *Edixisti etiam, ne consobrinorum nuptiæ essent, quum id passim liceret: neque iis, quæ tibi iusta videbantur, temporis obseruantia validior fuit.*

(r) Liban. orat. pro agricolis de angariis. vid. sub litt. anteced. (q).

(s) Ambros. epist. LXVI. ad Paternum.

(t) Augustin. de ciuit. Dei lib. XV. c. XVI.

(u) Athanas. synops. scriptur. lib. Numeror. tom. II. pag. 70. (pag. 137. edit. Paris. MDCXCVIII.) ὧδε λαμβάνουσιν κλῆρον αἱ θυγατέρες Σαλπαάδ, τὸν τοῦ πατρὸς αὐτῶν· καὶ ἐκ τῆς προφάσεως αὐτῶν γίνεται πρόσταγμα κυρίου καὶ νόμος, νόμιμον εἶναι γάμον, τὴν πρὸς ἀνεψιοὺς συζυγίαν. *Hic accipiunt & filiæ Salpaad sortem*

con-

consobrinis inita legitima esse, diserte adfirmat. Et postea *Arcadius* omnes leges reuocabat, quas vel ipse vel alii contra istiusmodi matrimonia tulerant, eaque pro legitimis habenda esse decernebat, lege noua facta in hunc modum: *Celebrandis.* [x] *inter consobrinos matrimoniis licentia legis huius salubritate indulta est: vt reuocata prisci iuris auctoritate, restinctisque calumniarum fomentis, matrimonium inter consobrinos habeatur legitimum: siue ex duobus fratribus, siue ex duabus sororibus, siue ex fratre & sorore nati sunt: & ex eo matrimonio editi, legitimi & suis parentibus successores habeantur.* *Iustinianus* hanc legem perpetuam imperii legem fecit, non tantum in codice eam suo interponendo, sed rem eamdem in *institutionibus* [y] etiam suis hunc in modum declarando: *Duorum fratrum vel sororum liberi, vel fratris & sororis coniungi possunt.* Vbi CONTIVS [z] recte obseruat, quod licet quædam exempla & nonnulli scriptores antiqui, vt THEOPHILVS & alii, legant *coniungi non possunt:* altera tamen vera omnino lectio sit, tum quia legi *Arcadii* in codice consonat, tum quia GREGORIVS MAGNVS ita eam adlegat in responsione sua ad *Augustinum* monachum [a] hac ipsa de quæstione, quando legem ciuilem imperii *Romani* consobrinorum coniugium permittere, legem sacram illud prohibere dicit. Quamquam enim ZEPPERVS [b] concilii *Epaonensis* & secundi *Turonici* adlegat canones, vt qui ista connubia permittant, manifesto tamen vtrobique fallitur. Nam concilium *Epaonense* [c] ea diser-

patris sui & illarum occasione mandatum domini datur, & lex ponitur, qua pro legitimis decernuntur cum consobrinis inita coniugia.

(x) Cod. Iustin. lib. V. tit. IV. de nuptiis leg. XIX.

(y) Iustin. Instit. lib. I. tit. X.

(z) Contius in locum.

(a) Gregor. lib. XII. epist. XXXI. & ap. Bedam lib. I. c. XXVII. Quædam terrena lex in Romana republica permittit, vt siue frater & soror (leg. fratris & sororis) seu duorum fratrum germanorum, vel duarum sororum filius & filia misceantur. Sed sacra lex prohibet &c.

(b) Zepper. leg. Mosaicar. forens. explanat. lib. IV. c. XIX. p. 106. Consentiunt his vetusta ecclesiæ concilia. In Epaonensi enim concilio, circa annum Christi CCCCXCVII. habito, refertur, *quod vltra consobrinos non progrediatur edictum.* Quod idem in Turonico II. statuitur concilio.

(c) Conc. Epaon. c. XXX. Incestis iunctionibus nihil prorsus veniæ reseruamus, nisi quum adulterium separatione sanauerint; --- Si quis nouercam duxerit, si quis consobrinæ se societ.

te inceſtas coniunctiones & adulteria vocat, illiſque accenſet matrimoniis, quæ cum ſorore vel fratris mortui vxore aut nouerca contrahuntur. Et concilium *Turonenſe* [*d*] itidem perſpicue loquitur in iſta materia, citans ante memoratum *Epaonenſem* & alium concilii *Aruernenſis* ſiue *Claramontani* canonem aduerſus ea factum. GREGORIVS II. ſimile decretum [*e*] in concilio, *Romæ* an. DCCXXI. habito, ſanxit, & ſequentibus temporibus prohibitio in ſextam aut ſeptimam [*f*] extenſa eſt generationem. Summa totius materiæ hæc eſt: Ante ætatem *Theodoſii* lex nulla eccleſiaſtica vel ciuilis fuit, quæ conſobrinorum matrimonia prohiberet: Imperante *Theodoſio* prohibita fuerunt, ſed rurſus permiſſa ſub proximo inſequuto imperatore & *Iuſtiniano*, qui permiſſionem legum ſuarum corpori inſeruit. Canones autem ea ſemper prohibuerunt & interdictum extenderunt latius. Enimuero, vti iſtiuſmodi quid non conſtitutum fuit primitiuis temporibus, nec aliquot ſæculorum praxis ſic tulit, vt talia matrimonia pœnitentiali diſciplinæ ſubmitterentur, tamquam inceſtuoſa & ſimpliciter illicita; ita hoc onus eis hoc loco non impoſui, ſed hominum ſententias ab vtraque parte diuerſamque tum eccleſiæ tum reipublicæ per diuerſas ætates praxin libere enarraui, partes agens hiſtorici, non inducens lectorem ad condemnandum id, quod ſemel generali eccleſiæ catholicæ ſuffragio permiſſum, etſi in poſterioribus ſæculis diuerſo modo repræſentatum, fuit.

§. V.

De polygamia & concubinatu.

PROXIMA quæſtio eſſe poteſt de polygamia, qua eiuſmodi ſtatus coniugalis denotatur, quum quis plures vxores ſimul, vel aliam poſt aliam, habet. Quod ad prioris generis polygamiam attinet, ſingularem prorſus narrationem de *Valentiniano* imperatore habet SOCRATES [*g*], quod *Seueræ* coniugis ſuæ

(*d*) Conc. Turon. II. c. XXII. Quiſquis aut ſororem, aut filiam, aut certe gradu conſobrinam, aut fratris vxorem, ſceleratis ſibi nuptiis iunxerit, huic pœnæ ſubiaceat &c.

(*e*) Concil. Roman. c. VIII. Si quis conſobrinam duxerit in coniugium, anathema ſit.

(*f*) Vid. Gratian. cauſſ. XXXV. quæſt. V. tot.

(*g*) Socrat. lib. IV. c. XXXI. ὡς ἂν ἰδεῖν αὐτὴν λουομένην τὴν Ἰουστίναν ἡ Σευήρα, ἠγάσθη

con-

consilio, & dum ea adhuc viueret, vxorem secundam duxerit; & postea legem tulerit, vt cuiuis volenti liceret duas simul vxores legitimas habere. Auctor libri, qui inscribitur *polygamia triumphatrix*, hanc creditam *Valentiniani* legem magno conatu vrget pro polygamia; sed probabiliter mere anilis est fabella, quam SOCRATES a callido quodam impostore acceptam inconsiderate ac præpropere vt veram historiam litteris consignavit. Nullum enim istiusmodi legis vestigium in vtroque codice est, sed potius in contrarium. Nam ipsa lex gentilis veteribus *Romanis* hoc interdicit, quemadmodum ex edicto quodam *Diocletiani* in codice *Iustinianeo* apparet, ita habente: *Neminem* [b], *qui sub ditione sit Romani nominis, binas vxores habere posse, vulgo patet: quum etiam in edicto prætoris huiusmodi viri infamia notati sint. Quam rem competens iudex inultam esse non patietur.* Et lex christiana [i] idem illud iudæis quoque interdixit: *Nemo iudæorum morem suum in coniunctionibus retineat, nec iuxta legem suam nuptias sortiatur, nec in diuersa sub vno tempore coniugia conueniat. Romanos* polygamiam in barbaris ridere solitos esse, auctor est

τὸ κάλλος τῆς παρθένου· καὶ πρὸς τὸν βασιλέα διεξῄει περὶ αὐτῆς, ὡς οὕτως εἴη θαυμαστὸν ἔχουσα κάλλος, ἡ παρθένος ἡ τοῦ Ἰούστου θυγάτηρ, ὡς καὶ αὐτὴν, καίτοι γυναῖκα οὖσαν, ἐρασθῆναι τῆς εὐμορφίας αὐτῆς· ὁ δὲ βασιλεὺς ταμιευσάμενος τὸν τῆς γυναικὸς λόγον, ἀγαγέσθαι τὴν Ἰουστῖναν ἐβουλεύσατο, μὴ ἐκβαλὼν τὴν Σευήραν, ἀφ' ἧς αὐτῷ Γρατιανὸς ἐγεγόνει, ὃν μικρὸν ἔμπροσθεν ἀνηγορεύκει βασιλέα· νόμον οὖν ὑπαγορεύσας, δημοσίᾳ προτίθησι κατὰ πόλεις, ὥστε ἐξεῖναι τῷ βουλομένῳ δύο νομίμους ἔχειν γυναῖκας· καὶ ὁ μὲν νόμος προέκειτο· ὁ δὲ ἄγεται τὴν Ἰουστῖναν, ἀφ' ἧς αὐτῷ γίνεται Οὐαλεντινιανός τε ὁ νέος, καὶ θυγατέρες τρεῖς, Ἰοῦστα, Γρᾶτα, Γάλλα. *Seuera, quum Iustinam secum lauantem vidisset, admirata est virginis pulchritudinem, & imperatori de ea renuntiauit, Iusti filiam virginem esse tanta corporis venustate præditam, vt ipsa, licet mulier, eius forma nihilo minus capta sit. Imperator vero, cuius animo penitus infixus hæserat coniugis sermo, consilium init de Iustina vxore ducenda; ita tamen, vt Seueram non repudiaret, ex qua filium habebat Gratianum, quem paullo ante Augustum nuncupauerat. Legem igitur a se dictatam publice per singulas ciuitates proposuit, vt cuiuis liceret duas simul vxores legitimas habere. Et lex quidem ita proposita est. Ipse vero Iustinam duxit vxorem; ex qua Valentinianum iuniorem suscepit, tresque præterea filias: Iustam, Gratam & Gallam.*

(b) Cod. Iustin. lib. V. tit. V. de incestis nuptiis leg. II.

(i) Ibid. lib. I. tit. IX. de iudæis leg. VII.

SA-

SALVSTIVS [*k*]. Et licet *Iulius Cæsar* [*l*] legem pro ea habere cuperet, obtinere tamen non poterat. Et PLVTARCHVS [*m*] obseruat, *Marcum Antonium* primum inter *Romanos* fuisse, qui duas habuerit vxores. Quod autem hanc rem omnium rectissime decidit, est, quod neque ZOSIMVS, nec AMMIANVS MARCELLINVS, historici ethnici, istiusmodi facinus *Valentiniano* exprobrent, quod facere certe non erant prætermissuri, si talem libertatem, legibus *Romanorum* ante se contrariam, sibi sumsisset, vel indulsisset aliis. Quid? quod AMMIANVS MARCELLINVS contraria potius de eo referat, *Omni pudicitiæ cultu*, inquiens [*n*], *domi castus & foris, nullo conscientiæ contagio violatus obscenæ: hancque ob caussam tamquam retinaculis petulantiam aulæ regalis refrenarat, quod custodire facile poterit.* Et ZOSIMVS [*o*] potius innuit, quod *Iustinam* non duxerit ante, quam *Seuera*, prior eius coniux, mortua esset. Vnde BARONIVS [*p*] & VALE-

(*k*) Saluft. de bello Iugurth. (p. 127. edit. Paris. MDCLXXIV. 4to.) Etiam antea Iugurthæ filia Bocchi nupserat. Verum ea necessitudo apud Numidas Maurosque leuis ducitur: quod singuli pro opibus, quisque quam plurimas vxores, denas alii, alii plures habeant; sed reges eo amplius. Ita animus multitudine distrahitur; nullam pro socia obtinet: pariter omnes viles sunt.

(*l*) Sueton. vita Iul. Cæsar. c. LII. Heluius Cinna trib. pleb. plerisque confessus est, habuisse se scriptam paratamque legem, quam Cæsar ferre iussisset, quum ipse abesset, vti vxores liberorum quærendorum caussa, quas & quot vellet, ducere liceret.

(*m*) Plutarch. vit. Anton. in fin. (p. 917. edit. Francof. MDCXX.) *Ἀντώνιος δὲ πρῶτον μὲν ὁμοῦ δύο γυναῖκας ἠγάγετο, πρᾶγμα μηδενὶ Ῥωμαίῳ τετολμημένον, Antonius primum, quod erat apud Romanos inauditum, duas simul accepit vxores.*

(*n*) Ammian. histor. lib. XXX. p. 462.

(*o*) Zosim. histor. lib. IV. cap. XLIII. (p. 457. edit. Ciz. MDCLXXIX.) *τότε δὴ νεὼς ἐπιβὰς, ἐπὶ τὴν Θεσσαλονίκην ἀπῄει· συνεπέπλει δὲ αὐτῷ καὶ ἡ μήτηρ Ἰουστῖνα, Μαγνεντίῳ μὲν [ὡς εἴρηταί μοι πρότερον] συνοικήσασα, μετὰ δὲ τὴν ἐκείνου καθαίρεσιν, Οὐαλεντινιανῷ τῷ βασιλεῖ διὰ κάλλους ὑπερβολὴν συναφθεῖσα. Nauem ingressus (Valentinianus II) Thessalonicam abiit, socia nauigationis Iustina matre, quæ Magnentium prius maritum habuerat, vt ante (p. 384.) diximus; & illo sublato propter eximiam formæ venustatem, Valentiniano principi iuncta matrimonio fuerat.*

(*p*) Baron. an. CCCLXX. num. CXXV. tom. IV. pag. 272. (pag. 294. edit. Antuerp. MDCLIV.) Conuincitur ex pluribus, apertissimis mendaciis anilem vel ab eo concinnatam esse fabellam, vel potius ipsum ab aliquo e triuio acceptum vt verum conscripsisse commentum. Vnde, quæso, Socrati, Insti-

SIVS

SIVS [q] recte concludunt, hanc narrationem in SOCRATE fictionem esse, omni fundamento destitutam, nec vllam legem ad confirmandam polygamiam exstare in imperio *Romano*. Quod ad leges ecclesiæ attinet, BASILIVS [r] obseruat, patres polygamiam silentio prætermisisse, vt belluinam, & penitus ab hominum genere alienam; sibi autem probari dicit, eam maius esse fornicatione peccatum. Vnde consentaneum erat, vt longius pœnitentiæ interuallum polygamis præscriberetur. Fornicationi enim septem annorum pœnitentia constituta est per regulas BASILII, & tamen terminus pœnitentiæ pro polygamia in hoc canone ad quatuor tantum annos extenditur. Quæ res facit, vt viri eruditi hanc huius canonis partem negligentia librariorum corruptam & longius pœnitentiæ tempus huic peccato a BASILIO primum præstitutum esse, suspicentur, quam

nam fuisse virginem, quum eam Valentinianus accepit in coniugem, quam constat vxorem fuisse Magnentii tyranni? testatur id quidem inter huius temporis scriptores Zosimus: qui certe quo non pretio redemisset, vt in christianum imperatorem proxime succedentem post Iulianum, quem in odium christianæ religionis adeo celebrat, potuisset tantum facinus exprobrare? Et quid dicemus de Ammiano æque gentili & in christianos principes parum æquo, qui tamen nihil adeo celebrat in Valentiniano atque commendat ac castitatem, sed eius verba reddamus: *Omnis pudicitiæ cultu &c.* [vid. sub litt. (u)] Appello nunc rectum eruditorum omnium sanumque iudicium: Potuissetne hæc de christiano principe a scriptoribus in christianam religionem infensis adeo prædicari, si Valentinianus fuisset publica illa obscœnitate pollutus, quum scimus a Romanarum rerum historicis in barbaris esse derisam & in Romano imperatore id tentante magnopere improbatam?

(q) Vales. in Socrat. lib. IV. c. XXXI. Huius legis Valentiniani nulla vsquam fit mentio. Sed nec Ammianus Marcellinus, qui res Valentiniani accurate commemorauit, huius legis meminit in suis libris. Certe huiusmodi lex nequaquam conuenire mihi videtur Valentiniano, principi serio & christiano. Tota igitur hæc narratio de Iustinæ coniugio, dubiæ fidei mihi videtur.

(r) Basil. can. LXXX. Τὴν πολυγαμίαν οἱ πατέρες ἀπεσιώπησαν, ὡς κτηνώδη, καὶ παντελῶς ἀλλοτρίαν τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων· ἡμῖν δὲ παρίσταται πλέον τι πορνείας εἶναι τὸ ἁμάρτημα· διὸ εὔλογον τοὺς τοιούτους ὑποβάλλεσθαι τοῖς κανόσι· δηλονότι ἐνιαυτὸν προσκλαύσαντας, καὶ ἐν τρισὶν ὑποπεσόντας, οὕτω δεκτοὺς εἶναι. *Patres polygamiam silentio prætermisere vt belluinam & penitus ab hominum genere alienam. Nobis autem probatur, eam maius esse fornicatione peccatum & ideo consentaneum est, vt ii canonibus subiiciantur, vt scilicet postquam anno fleuerint, & tribus substrati fuerint, sic suscipiantur.*

quidem ex vllis, quæ hodie supersunt, exemplaribus appareat, vtpote quæ vnum solum annum inter lugentes & tres annos inter consistentes agere eos iubent, temporis inter audientes vel substratos conficiendi, quod in plerisque aliis huius auctoris canonibus memoratur, nulla facta mentione. In concilio *Toletano* primo [r] regula exstat, qua vxorem & concubinam simul habere eodem loco cum polygamia habetur. *Si quis*, inquit canon, *habens vxorem fidelis, concubinam habeat, non communicet. Ceterum is, qui non habet vxorem, & pro vxore concubinam habeat, a communione non repellatur, tantum vt vnius mulieris, aut vxoris concubinæ, vt ei placuerit, sit coniunctione contentus.* Difficultatem, quæ in posteriore huius canonis parte esse videtur, explanare aliquo modo adlaboraui in libro quodam anteriore [*], vbi ostendi, quod sensu legis ecclesiasticæ concubina nihil ab vxore differat; quantumuis lex ciuilis maius discrimen inter eas statuat; vocans eam tantum concubinam, quæ viro iuncta erat contra aliquam de regulis, per leges reipublicæ præscriptis, eique negant priuilegia, iura ac honores, legitimæ vxori debitos. Non enim ius in mariti sui facultates sibi arrogare, nec liberi eius in patris hæreditatem succedere poterant. Verumtamen fornicationis haud habebatur rea, nec maritus adulter in oculis ecclesiæ, quia fideliter & integre sibi inuicem addicti erant mutuamque inter se factam pactionem studiose & curate obseruabant. Quæ ratio erat, cur ecclesia tali viro communicare permitteret, qui concubinæ, (sensu ante memorato) loco vxoris iunctus erat; polygamiæ autem reum declararet, qui concubinam vna cum vxore habebat.

§. VI.

De coniugio, post illegitimum diuortium inito.

ALIA polygamiæ species erat, si quis secundam vxorem duceret, facto cum priore illegitimo diuortio. Hoc enim re ipsa nihil aliud esse existimabatur, quam duas simul vxores habere. Fieri non numquam poterat, vt quis vxorem suam sine vlla regularum ecclesiæ vel reipublicæ transgressione, siue legis humanæ vel diuinæ violatione, repudiaret. Lex ciuilis certis

(r) Concil. Toletan. I. c. XVII.

(*) Lib. XI. cap. V. §. XI. volum. IV. pag. 233. 234.

con-

conditionibus hoc fieri permittebat. CONSTANTINVS imperator tria crimina nominat, propter quæ viro liceat vxorem dimittere, vel mulieri repudium renuntiare marito ſuo. *Placet*, inquit [t], *mulieri non licere propter ſuas prauas cupiditates marito repudium mittere, exquiſita cauſſa, velut ebrioſo, aut aleatori, aut mulierculario: Nec vero maritis per quaſcumque occaſiones vxores ſuas dimittere. Sed in repudio mittendo a femina hæc ſola crimina inquiri, ſi homicidam, vel medicamentarium,* (id eſt veneficum) *vel ſepulchrorum diſſolutorem maritum ſuum eſſe probauerit, vt ita demum laudata omnem ſuam dotem recipiat: Nam ſi præter hæc tria crimina repudium marito miſerit, oportet eam vſque ad acuculam capitis in domo mariti deponere, & pro tam magna ſui confidentia in inſulam deportari. In maſculis etiam, ſi repudium mittant, hæc tria crimina inquiri conueniet, ſi mœcham vel medicamentariam vel conciliatricem repudiare voluerit: Nam ſi ab iis criminibus liberam eiecerit, omnem dotem reſtituere debet, & aliam non ducere. Quod ſi fecerit, priori coniugi facultas dabitur, eius domum inuadere & omnem dotem poſterioris vxoris ad ſemetipſam transferre pro iniuria ſibi inlata.* Sequentes imperatores [u] plures alias cauſſas legitimi diuortii admittunt: *Si qua maritum ſuum adulterum aut homicidam, aut veneficum, vel certe contra noſtrum imperium aliquod molientem, vel falſitatis crimine condemnatum inuenerit, ſi ſepulchrorum diſſolutorem, ſi ſacris ædibus aliquid ſubtrahentem, ſi latronem, vel plagiarium, vel ad contemtum ſui domusue ſuæ ipſa inſpiciente cum impudicis mulieribus, (quod maxime etiam caſtas exaſperat) cœtum ineuntem; ſi ſuæ vitæ veneno, aut gladio, aut alio ſimili modo inſidiantem; ſi ſe verberibus, (quæ ingenuis aliena ſunt) adficientem probauerit: tunc repudii auxilio vti neceſſario permittimus libertatem, & cauſſas diſſidii legibus comprobare.* Eadem libertas maritis quoque contra vxores ſuas ex his & ſimilibus cauſſis indulta erat. Leges autem eccleſiaſticæ multo ſtrictiores erant, non admittentes diuortia, niſi propter adulterium & malitioſam deſertionem. In caſu adulterii mulieribus æque ac viris licebat a parte offendente ſe ſeparare, quemadmodum e caſu iſto apud

(t) Cod. Theodoſ. lib. III. titul. XVI. leg. I.

(u) Cod. Iuſtin. lib. V. tit. XVII. leg. VIII. Theodoſ. & Valent. Vide ſis etiam Iuſtin. nouell. XXII. c. III. Nouell. CXVII. c. VIII. & cod. de repudiis leg. X. et XI.

IVSTI-

IVSTINVM MARTYREM [x], quem & EVSEBIVS [y] ex eo refert, nec non e diuersis AVGVSTINI [z] locis liquet. Et canones nonnulli clericos [a] sub poena censuræ ecclesiasticæ vxores suas adulteras iubent dimittere, dum AVGVSTINVS laicis [b] persuadere satagit, vt potius vxoribus adulteris reconcilientur, si resipiscant, quam vt eas penitus dimittant, propter multa incommoda, quæ rem istam soleant comitari. Quorum vnum erat, quod existimabat, scripturas & viro & mulieri secundas

(x) Iustin. apol. I. p. 41. 42. γυνή τις συνεβίου ἀνδρὶ ἀκολασταίνοντι, ἀκολασταίνουσα καὶ αὐτὴ πρότερον· ἐπεὶ δὲ τὰ τοῦ Χριστοῦ διδάγματα ἔγνω αὐτή, ἐσωφρονίσθη, καὶ τὸν ἄνδρα ὁμοίως σωφρονεῖν πείθειν ἐπειρᾶτο, διδάγματα ἀναφέρουσα, τήν τε μέλλουσαν τοῖς οὐ σωφρόνως καὶ μετὰ λόγου ὀρθοῦ βιοῦσιν ἔσεσθαι ἐν αἰωνίῳ πυρὶ κόλασιν ἀπαγγέλλουσα· ὁ δὲ ταῖς αὐταῖς ἀσελγείαις ἐπιμένων, ἀλλοτρίαν διὰ τῶν πράξεων ἐποιεῖτο τὴν γαμετήν· ἀσεβὲς γὰρ ἡγουμένη τὸ λοιπὸν ἡ γυνὴ συγκατακλίνεσθαι ἀνδρὶ παρὰ τὸν τῆς φύσεως νόμον καὶ παρὰ τὸ δίκαιον πόρους ἡδονῆς ἐκ παντὸς πειρωμένῳ ποιεῖσθαι, τῆς συζυγίας χωρισθῆναι ἐβουλήθη· καὶ ἐπεὶ ἐξεδυσωπεῖτο ὑπὸ τῶν αὐτῆς, ἔτι προσμένειν συμβουλευόντων, ὡς εἰς ἐλπίδας μεταβολῆς ἥξοντός ποτε τοῦ ἀνδρός, βιαζομένη ἑαυτὴν ἐπέμενεν· ἐπειδὰν δὲ ὁ ταύτης ἀνήρ, εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν πορευθείς, χαλεπώτερα πράττειν ἀπηγγέλθη, ὅπως μὴ κοινωνὸς τῶν ἀδικημάτων καὶ ἀσεβημάτων γένηται, μένουσα ἐν τῇ συζυγίᾳ, καὶ ὁμοδίαιτος καὶ ὁμόκοιτος γινομένη τὸ λεγόμενον παρ' ὑμῖν ῥεπούδιον δοῦσα, ἐχωρίσθη. κ. τ. λ.. *Mulier quædam cum marito suo homine libidinoso fuit, libidini & ipsa prius dedita: vbi autem illa mysticam arcanamque Christi professionem perdidicit, cum ipsa moderatam continentemque vitam est complexa; tum idem quoque vt faceret, marito suasit: doctrinam referens christianam & futurum illum æternum ignem, qui impudicis & voluptariis paratus est; promissionesque itidem sempiternorum piis destinatorum bonorum proponens. Sedenim quum multa sæpe dicendo nihil apud eum efficeret, atque ille in procaci petulantia sua permaneret, mulierem improbis suis moribus a se reddidit alieniorem. Illa namque impium esse iudicans cum tali deinceps viro consuescere, qui præter naturæ leges modis omnibus per libidines varias voluptatis fructum quæreret, discedere ab eo voluit. Vt vero illam propinqui, pro auctoritate sua, ab eo consilio sunt dehortati; spemque ei fecerunt, virum aliquando tandem in melius mutatum iri, manere cum homine est coacta. Postquam vero maritus Alexandriam profectus, multo etiam deterior factus esse dictus est; femina verita, si de cetero eodem cum illo lecto eademque vteretur mensa, ne impietatis quoque eius fieret particeps, misso illi qui apud vos dicitur repudii libello, ab eo seiuncta est, cetera.*

(y) Euseb. lib. IV. c. XVII.

(z) Augustin. de adulterinis coniugiis lib. VI. c. VI. seqq. (tom. VI. opp. p. 841. 842. seq. edit. Basil. MDLXIX.) It. de bono coniugali cap. VII. tot.

(a) Concil. Neocæsar. can. VIII. cit. supra ad §. III. sub litt. (n) pag. 417.

(b) Augustin. de adult. coniug. lib. II. tot.

nupti-

nuptias interdicere etiam post legitimum diuortium, donec alterutra pars diem suum obiisset. Verum hoc non tam confidenter adserit, vt coniugium, post istiusmodi legitimum diuortium contractum, crimen esse statuat dignum excommunicatione. Nam alio in libro, vbi de necessariis requisitis in baptizandis [c] agit, in hunc modum loquitur: *Quisquis vxorem in adulterio deprehensam dimiserit, & aliam duxerit, non videtur aequandus eis, qui excepta caussa adulterii dimittunt & ducunt. Et in ipsis diuinis sententiis ita obscurum est, vtrum & iste, cui quidem sine dubio adulteram licet dimittere, adulter tamen habeatur, si alteram duxerit, vt, quantum existimo, venialiter ibi quisque fallatur. Quamobrem, quae manifesta sunt impudicitiae crimina, omni modo a baptismo probibenda sunt, nisi mutatione voluntatis & poenitentia corrigantur: Quae autem dubia, omni modo conandum est, ne fiant tales coniunctiones. Quid enim opus est in tantum discrimen ambiguitatis caput immittere? si autem factae fuerint, nescio vtrum ii, qui fecerint, similiter ad baptismum non debere videantur admitti.* Ex quibus perspicimus, quod, licet AVGVSTINVS per se habuerit persuasum, nuptias post legitimum diuortium vetitas esse in sacris scripturis, non tamen ita clare interdictae sint, vt hominem a baptismo reiicerent, nec consequenter a sacra communione; quandoquidem huius vtriusque sacramenti eadem erat apud christianos ratio, & qui vno indignus erat, altero quoque indignus esse iudicabatur. Concilium *Arelatense* primum ex eadem sententia videtur egisse. Patres illic congregati [d] illicitum viris esse declarant, post dimissas adulterii caussa vxores, alias ducere: non tamen magnam excommunicationis censuram eis infligi, sed consilium tantummodo dari iubent, *ne viuentibus vxoribus suis, licet adulteris, alias accipiant.* Auctor, qui sub nomine AMBROSII [e] scripsit, discrimen statuit inter virum & mulierem: *Non permittitur*, inquiens, *mulieri vt nubat, si virum suum caussa fornicationis dimiserit. - Viro*

(c) Augustin. de fide & oper. c. XIX.

(d) Concil. Arelat. I. c. X. De his, qui coniuges suas in adulterio deprehendunt, & iidem sunt adolescentes fideles, & prohibentur nubere: Placuit, vt, in quantum potest, consilium eis detur, ne viuentibus vxoribus suis, licet adulteris, alias accipiant.

(e) Ambros. in 1 Cor. VII, 11. tom. V. pag. 262. (tom. III. opp. p. 365. edit. Paris. MDCXLII.)

licet ducere vxorem, si dimiseris vxorem peccantem, quia non ita lege constringitur vir, sicut mulier. Qua in opinione videtur esse singularis. EPIPHANIVS enim de eadem loquens materia [*f*] ait: *In populo, propter eius imbecillitatem, tolerari istud potest, vt, qui vxore prima contenti esse non possunt, ea mortua secundam sibi copulent. Quamquam qui vnam duntaxat habuit, maiori, ecclesiae iudicio, honore dignus est. Sed cui mortua vna non sufficit, quum occasione aliqua stupri adulteriique, aut alterius flagitii cum ea diuortium fecerit, is si alteram vxorem duxerit, aut alteri viro mulier nupserit, sacrarum litterarum auctoritas ab omni culpa eos absoluit, neque ab ecclesia aut aeterna vita reiicit, sed propter imbecillitatem tolerandos existimat.* Et ORIGENES, quamuis ipse contrariam tueatur sententiam, declarat tamen manifesto, a quibusdam sui temporis episcopis tam viris quam mulieribus secundas nuptias post istiusmodi diuortia certis de caussis permitti consueuisse. *Scio*, inquit [*g*], *quosdam, qui praesunt ecclesiis, extra scripturam permisisse, aliquam nubere viro, priori viuente: & contra scripturam quidem fecerunt, dicentem, Mulier ligata est, quanto tempore viuit vir eius. Item, viuente viro adultera vocabitur, si facta fuerit alteri viro. Non tamen omnino sine caussa hoc permiserunt. Forsitan enim propter huiusmodi infirmitatem incontinentium hominum, peiorum comparatione, quae mala sunt, permiserunt aduersus ea, quae ab initio fuerant scripta.* Verumtamen quaedam concilia istiusmodi matrimonia sub poena excommunicationis fidelibus interdicunt, mere catechumenis paullo indulgentius tractari iussis. Duo hanc in rem canones reperiuntur in concilio *Illiberritano*, quorum alter [*h*] in hunc modum habet: *Fidelis femina, quae adulterum maritum reliquerit fidelem, & adulterum duxerit, prohibeatur, ne ducat. Si autem duxerit, non prius accipiat communio-*

(*f*) Epiphan. haeres. LIX. Catharor. n. IV. ἔξεστι δὲ τῷ λαῷ δι' ἀσθένειαν διαβαστάζεσθαι, καὶ μὴ δυνηθέντας ἐπὶ τῇ πρώτῃ γαμετῇ στῆναι, δευτέρᾳ μετὰ θάνατον τῆς πρώτης συναφθῆναι· καὶ ὁ μὲν μίαν ἐσχηκὼς, ἐν ἐπαίνῳ μείζονι καὶ τιμῇ παρὰ πᾶσιν ἐκκλησιαζομένοις ὑπάρχει· ὁ δὲ μὴ δυνηθεὶς τῇ μιᾷ ἀρκεσθῆναι τελευτησάσῃ, ἕνεκέν τινος προφάσεως, πορνείας ἢ μοιχείας, ἢ κακῆς αἰτίας χωρισμοῦ γενομένου, συναφθεὶς δευτέρᾳ γυναικὶ, ἢ γυνὴ δευτέρῳ ἀνδρὶ, οὐκ αἰτιᾶται ὁ θεῖος λόγος, οὐδὲ ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας, καὶ τῆς ζωῆς ἀποκηρύττει, ἀλλὰ διαβαστάζει διὰ τὸ ἀσθενές.

(*g*) Orig. tract. VII. in Matth. tom. II. p. 67. (p. 43. a. edit. Par. MDCIIII.)

(*h*) Concil. Illiberrit. c. IX.

nem,

nem, quam is, quem reliquit, de sæculo exierit, nisi necessitas infirmitatis dare compulerit. Alter canon [i] hic est: *Si ea, quam catechumenus reliquerit, duxerit maritum, potest ad fontem lauacri* (adeoque & ad sacram communionem) *admitti. Hoc & circa feminas catechumenas erit obseruandum.* Exstat etiam in concilio *Mileuitano* [k] canon, qui huc spectat: *Placuit, vt secundum euangelicam & apostolicam disciplinam, neque dimissus ab vxore, neque dimissa a marito, alteri coniungantur: Sed ita maneant, aut sibi reconcilientur. Quod si contemserint, ad pœnitentiam redigantur. In qua caussa legem imperialem petendam promulgari.* Ex quibus omnibus facile ad intelligendum est, difficilem semper quæstionem creditam fuisse, Num vir vel mulier post legitime factum diuortium denuo coniugium inire possit, priori coniuge adhuc viuente? Leges imperiales id fieri permittunt; multi etiam ex vetustis patribus id approbant; alii damnant, tolerant tamen sine publica pœna, & alii certam pœnitentiam pro ea re agi iubent in ecclesia. De quibus diuersis praxibus omnibus lector curiosus longum sermonem inuenire potest in COTELERII adnotationibus in HERMAE *pastorem* [l]. Sed enim licet de hoc capite inter se dissentirent, de altero tamen nulla erat disputatio, Quod, si quis post illegitimum diuortium vxorem duxerit, priore adhuc viuente, hoc pro adulterio habendum sit, & vt tale seuerissima ecclesiæ censura puniendum. Canones *apostolici* [m] communione eum priuari iubent, qui vxore sua eiecta, aliam acceperit, vel

(*i*) Ibid. can. X.

(*k*) Concil. Mileuitan. c. XVII.

(*l*) Coteler. patr. apostol. tom. I. p. 88. tot.

(*m*) Can. apostol. XLVIII. Εἴ τις λαϊκὸς τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐκβαλὼν, ἑτέραν λάβοι, ἢ παρὰ ἄλλου ἀπολελυμένην, ἀφοριζέσθω.
Vid. Basil. can. XLVIII. Ἡ δὲ ἐγκαταλειφθεῖσα παρὰ τοῦ ἀνδρὸς, κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην, μένειν ὀφείλει· εἰ γὰρ ὁ κύριος εἶπεν, ὅτι ἐάν τις καταλείπῃ γυναῖκα, ἐκτὸς λόγου πορνείας, ποιεῖ αὐτὴν μοιχᾶσθαι· ἐκ τοῦ μοιχαλίδα αὐτὴν ὀνομάσαι, ἀπέκλεισεν αὐτὴν τῆς πρὸς ἕτερον κοινωνίας· πῶς γὰρ δύναται ὁ μὲν ἀνὴρ ὑπεύθυνος εἶναι, ὡς μοιχείας αἴτιος, ἡ δὲ γυνὴ ἀναίτιος εἶναι, ἡ μοιχαλὶς παρὰ κυρίου, διὰ τὴν πρὸς ἕτερον ἄνδρα κοινωνίαν, προσηγορευθεῖσα; *Quæ a marito dimissa est, mea quidem sententia manere debet. Si enim dominus dixit, Si quis reliquit vxorem præterquam ratione fornicationis, facit eam adulterari: ex eo, quod eam adulteram nominet, exclusit eam a societate cum alio. Quomodo enim potest vir quidem esse reus, vt auctor adulterii; mulier*

ab alio dimissam. Et omnes canones generatim in eo conspirant, vt a sacro ministerio eum cohibendum decernant, qui vxorem ab alio repudiatam duxerit. Concilium *Illiberritanum* [n] vlterius progreditur, & feminam, quæ sine caussa virum suum reliquerit iunxeritque se alii, in ipsa mortis hora communionem accipere vetat. Et quæ ei nupserit, qui vxorem suam eiecerit iniuste, ei non nisi in fine (vel vt alia exempla legunt, nec in fine) communionem dari iubet [o].

§. VII.

De secundis, tertiis & quartis nuptiis.

QVIDAM etiam canones secundas, tertias, & quartas nuptias acriter stringunt, per quas non intelligere videntur polygamiam, quam vocant, simultaneam, nec connubium post diuortium, priore coniuge adhuc viuente initum, sed nuptias cum secunda aliqua vel tertia vxore post primæ vel secundæ mortem celebratas. Quamuis enim eiusmodi matrimonia non aperte vocarent adulteria, nec cum *Montanistis* & *Nouatianis* simpliciter vt illicita damnarent; nonnulli tamen veterum ad ea impedienda propendebant, adeoque certum pœnitentiæ tempus eis imponebant. Concilium *Neocæsareense* canone quodam [p] dicit, *De iis, qui in plurimas nuptias incidunt, tempus præstitutum esse, manifestum est. Sed conuersatio eorum & fides tempus abbreuiat.* Et in alio [q]: *Presbyter in nuptiis eius, qui duas vxores ducit, seu digamus efficitur, ne conuiuetur. Quum enim requirat pœnitentiam digamus, qui erit presbyter, qui eo, quod sit conuiuio acceptus, nuptiis assentiatur?* Exstant multæ aliæ duriores loquutiones de secundis & tertiis nuptiis in ATHENA-

autem nulli esse culpæ adfinis, quæ adultera appellata est, propter consuetudinem cum alio viro?

(n) Concil. Illiberrit. c. VIII. Feminæ, quæ, nulla præcedente caussa, reliquerunt viros suos, & alteris se copulauerunt, nec in fine accipiant communionem.

(o) Ibid. can. X. Si fuerit fidelis, quæ ducitur ab eo, qui vxorem inculpatam reliquerit, & quum scierit, illum habere vxorem, quam sine caussa reliquit: placuit huiusmodi in fine dari communionem. al. nec in fine dari communionem.

(p) Concil. Neocæsar. c. III. *περὶ τῶν πλείστοις γάμοις περιπιπτόντων, ὁ μὲν χρόνος σαφὴς ὁ ὡρισμένος· ἡ δὲ ἀναστροφὴ καὶ ἡ πίστις αὐτῶν συντέμνει τὸν χρόνον.*

(q) Ibid. c. VII. *πρεσβύτερον ἐν γάμοις διγαμούντων μὴ ἑστιᾶσθαι· ἐπεὶ μετάνοιαν αἰτοῦντος τοῦ διγάμου, τίς ἔσται ὁ πρεσβύτερος, ὁ διὰ τῆς ἑστιάσεως συγκατατιθέμενος τοῖς γάμοις;*

GORA,

GORA, IRENAEO, ORIGENE, GREGORIO NAZIANZENO, CHRYSOSTOMO, HIERONYMO & aliis, quas lector congestas videre potest a COTELERIO [r] in notis suis ad HERMAE *pastorem* & auctorem *constitutionum* [s]. Quorum scriptorum vltimus contra secundas etiam & tertias nuptias sententiam suam dicit, tamquam transgressiones legis; & quodlibet post tertias nuptias matrimonium manifestam fornicationem appellat. At HERMES PASTOR magis candide agit: Ad interrogationem enim illam: [t] *Si vir, vel mulier alicuius decesserit, & nupserit aliquis illorum, numquid peccat?* respondens, ait: *Qui nubet, non peccat, sed si per se manserit, magnum sibi conquirit honorem apud dominum.* Secundas nuptias nec damnat, nec vllo duriore nomine appellat, nec vllam eis pœnam dictitat; sed tantum rem consilii facit, & magni honoris intuitu impedire eas studet. Eodem modo ad istam quæstionem respondet AVGVSTINVS [u] „De tertiis & de „quartis & de vltra pluribus nuptiis solent homines mouere „quæstionem. Vnde, vt breuiter respondeam, nec vllas nupti-„as audeo damnare, nec eis verecundiam numerositatis aufer-„re. Sed ne cuiquam breuitas huius responsionis forte displi-„ceat, vberius disputantem reprehensorem meum audire pa-„ratus sum. Fortassis enim adfert aliquam rationem, quare „secundæ nuptiæ non damnentur, tertiæ damnentur: nam & „ego non audeo plus sapere, quam oportet sapere. Quis enim „sum, qui putem definiendum, quod nec apostolum video de-„finiisse? Ait enim, *Mulier alligata est, quamdiu vir eius viuit.*

(r) Coteler. not. in Herm. Pastor. mandat. IV. lib. II. pag. 87. 88. & in constit. lib. III. c. II. p. 275. 276.

(s) Constit. lib. III. c. II. *καὶ τοῦτο εἰδέναι ὀφείλετε, ὅτι μονογαμία μὲν κατὰ νόμον γενομένη, δικαία, ὡς ἂν κατὰ γνώμην Θεοῦ ὑπάρχουσα· διγαμία δὲ μετὰ ἐπαγγελίαν, παράνομος, οὐ διὰ τὴν συνάφειαν, ἀλλὰ διὰ τὸ ψεῦδος· τριγαμία δὲ, ἀκρασίας σημεῖον· τὸ δὲ ὑπὲρ τὴν τριγαμίαν,* προφανὴς πορνεία, *καὶ ἀσέλγεια ἀναμφίβολος. Id quoque scire debetis, primas quidem & vnicas nuptias, quando secundum leges & ius fiunt, iustas esse, vtpote iuxta voluntatem Dei celebratas; secundas vero post professionem nuptias, esse illicitas, non propter coniugium, sed propter mendacium; tertias nuptias, intemperantiam demonstrare; at quodlibet post tertias nuptias matrimonium*, manifestam esse fornicationem & *indubitabilem petulantiam.*

(t) Herm. Past. lib. II. mandat. IV. n. IV.

(u) August. de bono viduitatis c. XII. (tom. IV. opp. p. 1025. edit. Basil. MDI XIX.)

„Non dixit, primus, aut ſecundus, aut tertius, aut quartus: ſed „*Mulier*, inquit, *alligata eſt, quamdiu vir eius viuit: ſi autem mortuus „fuerit vir eius, liberata eſt, cui vult nubat; tantum in domino: beatior „autem erit, ſi ſic permanſerit.* Quid huic ſententiæ, quantum ad „hanc rem attinet, addi vel detrahi poſſit, ignoro. Deinde „ipſum quoque apoſtolorum ac noſtrum magiſtrum & domi„num audio *Sadducæis* reſpondentem, quum propoſuiſſent mu„lierem non vniuiram & biuiram, ſed, ſi dici poteſt, ſeptiuiram, „in reſurrectione cuius futura eſſet vxor. Increpans enim eos „ait, *Erratis, neſcientes ſcripturas, neque virtutem Dei. In reſurre„ctione enim nec nubent, nec vxores ducent. Non enim incipient mori, „ſed erunt æquales angelis Dei.* Eorum itaque reſurrectionem „commemorauit, qui reſurgent ad vitam, non quod reſurgent „ad pœnam. Potuit ergo dicere, Erratis, neſcientes ſcriptu„ras neque virtutem Dei: in illa enim reſurrectione multinu„bæ iſtæ eſſe non poterunt: deinde addere, quia nec aliqua ibi „nubit. Sed nec ipſam, vt videmus, tot maritorum mulierem „vlla ſuæ ſententiæ ſignificatione damnauit. Quapropter nec „contra humanæ verecundiæ ſenſum audeo dicere, vt quotiens „voluerit, viris mortuis, nubat femina: nec ex meo corde præ„ter ſcripturæ ſanctæ auctoritatem quantaslibet nuptias audeo „condemnare. Quod autem dico vniuiræ viduæ, hoc dico „omni viduæ, Beatior eris, ſi ſic permanſeris„. EPIPHANIVS occaſionem habuit hanc rem diſputandi contra *Montaniſtas* & *Nouatianos*. De illis quidem loquens ait: *Eum* [w], *qui ſecundis nuptiis adligatus fuerit, expellunt, ac ne facere iſtud audeat, vim ac neceſſitatem adhibent. Nos autem neque neceſſitate vlla conſtringimus; ſed ſuademus: nec aliter quam honeſtis præceptis ac conſiliis eum, qui quidem poſſit, ad id præſtandum impellimus; eum vero, qui minus poteſt, nulla vi cogimus, nec a ſalute prorſus excludimus.* Similiter *Nouatianos* [x] reprehendit, quod regulam ſacerdotio datam, quæ epiſcopum vnius vxoris virum eſſe iubeat, ad omnes communiter pertine-

(w) Epiphan. hæreſ. XLVIII. n. IX. *ἐκβάλλουσι γὰρ τὸν δευτέρῳ γάμῳ συναφθέντα, καὶ ἀναγκάζουσι μὴ δευτέρῳ γάμῳ συνάπτεσθαι· ἡμεῖς δὲ ἐκ ἀνάγκην ἐπιτιθέαμεν· ἀλλὰ παραινοῦμεν, μετὰ συμβουλίας ἀγαθῆς προτρεπόμενοι τὸν δυνάμενον· ἐκ ἀνάγκην δὲ ἐπιτιθέαμεν τῷ μὴ δυναμένῳ· ἐκ ἐκβάλλομεν αὐτὸν ἀπὸ τῆς ζωῆς.*

(x) Id. hæreſ. LIX. n. IV. *τὰ εἰς ἱερωσύνην παραδοθέντα διὰ τὸ ἐξοχώτατον τῆς*

re

re iudicent; quum tamen populo liceat, post primæ vxoris mortem, secundam ducere. Licet enim, qui vnam duntaxat habuerit, ab ecclesia maiori honore dignus habeatur: scripturas tamen eum non condemnare dicit, qui post primæ obitum vel diuortium, occasione stupri adulteriique aut alterius flagitii cum ea factum, alteram vxorem duxerit, neque talem præterea ab ecclesia aut æterna vita reiici. Et sane magna synodus *Nicæna* [y] ita rem definiuit contra *Nouatianos*, requirens ab eis, si ad ecclesiam accederent, vt hoc in scriptis profiterentur, se adhæsuros & obtemperaturos catholicæ ecclesiæ decretis, speciatim in hoc, vt cum digamis communicent. Vt adeo, quascumque priuatas opiniones nonnulli hac in materia habuerunt, aut quæcumque priuatæ regulæ disciplinæ in particularibus quibusdam ecclesiis ratione digamorum obtinuerunt; perspectum & exploratum sit, generalem ecclesiæ regulam & praxin istiusmodi homines sub disciplinam non vocasse, tamquam vllius criminis reos, quod ad summum imperfectio tantum erat in oculis multorum ex illis, qui grauiore censura in eos vsi sunt. Quod autem ad eas attinet opiniones, quæ secundas, tertias, aut quartas nuptias, velut fornicationem & adulterium simpliciter damnant, non video, quemadmodum defendi, vel cum praxi ecclesiæ catholicæ conciliari possint: Et propterea eas per se stare vel cadere sino, & pergo in minus dubia ecclesiæ disciplina aduersus alias impuras praxes.

§. VIII.

De raptu.

INTER quas peculiarem notam adponebant raptui, quum quis viriginem vel matronam adhibita vi ad impudicitiam compelleret. *Constantinus* lege quadam [z] omnis generis raptores igni adiudicat, tam eos, qui virgines inuitas, quam illos, qui eas consentientes inuitis parentibus rapuissent. Et quamuis *Con-*

ἱερουργίας, εἰς πάντας ἐνόμισαν ἴσως φέρεσθαι· ἀκηκοότες ὅτι δεῖ τὸν ἐπίσκοπον ἀνεπίληπτον εἶναι, μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα κ.τ.λ. Cetera vid. sub litt. (f) p. 434.

(y) Concil. Nicæn. c. VIII. *πρὸ πάντων δὲ τοῦτο ὁμολογῆσαι αὐτοὺς ἐγγράφως προσήκει, ὅτι συνθήσονται καὶ ἀκολουθήσουσι τοῖς τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας δόγμασι· τοῦτ' ἔστι, καὶ διγάμοις κοινωνεῖν κ.τ.λ.*

(z) Cod. Theodos. lib. IX. tit. XXIV. de raptu virginum, leg. I. cit. supr. cap. IX. §. II. sub litt. (h) p. 384.

stanti-

ſtantius hanc pœnam paullo mitigaret, adhuc tamen crimen capitale faciebat, ſupplicio [*a*] plectendum : Et ſi quis ſeruus in hoc crimine eſſet deprehenſus, ex prioris legis ſeueritate igni ſubiiciendus erat. *Iouianus* [*b*] ſimiliter capitis pœnam conſtituit non ſolum eis, qui ſacras virgines rapere, ſed etiam qui eas ſiue volentes ſiue inuitas ad matrimonia contra profeſſionis ſuæ regulam ſollicitare auſi eſſent. Leges eccleſiaſticæ iſtiuſmodi pœnam infligere non poterant, occaſione autem ita ferente ſpiritualem ſuum gladium contra eos ſtringebant. *Si quis virginem non deſponſatam vi illata habeat, ſegregetur*, (inquiunt canones apoſtolici [*c*]) *non liceat autem ei aliam accipere; ſed illam retineat, quam & elegit, quamuis ſit paupercula.* BASILIVS [*d*] eos, qui virgines rapuiſſe deprehenſi ſint, perinde ac fornicationis reos quatuor annis pœnitentiam agere iubet. Vbi per raptum infimum eius gradum intelligit, quando quis virginem alii deſponſatam abripit, eamque contra patris ſui voluntatem retinet. Neque vero ſolum raptorem [*e*] excommunicari iubet, ſed omnem etiam familiam eius, ac villam, quæ hominem illum ſuſceperit cum rapta puella, nec reddiderit, aut etiam tuita fuerit

(*a*) Ibid. leg. II. cit. ibid. ſub litt. (i) p. 383.

(*b*) Cod. Theod. lib. IV. tit. XXV. de raptu vel matrimonio ſanctimonialium leg. II. Si quis, non dicam, rapere, ſed vel adtemptare, matrimonii iungendi cauſſa, ſacratas virgines, vel inuitas auſus fuerit, capitali ſententia ferietur. Vide ſis Iuſtin. nouell. XIV. de lenonibus, tot.

(*c*) Can. apoſt. LXVII. Εἴ τις παρθένον ἀμνήστευτον βιασάμενος ἔχῃ, ἀφοριζέσθω· μὴ ἐξεῖναι δὲ αὐτῷ ἑτέραν λαμβάνειν, ἀλλ' ἐκείνην κατέχειν, ἣν καὶ ᾑρετίσατο, κἂν πενιχρὰ τυγχάνῃ.

(*d*) Baſil. can. XXII. vid. cap. IX. §. II. ſub litt. (o) pag. 3?4.

(*e*) Baſil. CCXLIV. τὴν μὲν παῖδα, ὅπηπερ ἂν εὕρῃς ἀφελόμενος πάσῃ εὐτονίᾳ ἀποκατάστησον τοῖς γονεῦσι· καὶ αὐτὸν δὲ ἐκεῖνον ἐξόρισον τῶν εὐχῶν, καὶ ἐκκήρυκτον ποίησον· καὶ τοὺς συνεπελθόντας αὐτῷ, κατὰ τὸ ἤδη προλαβὸν παρ' ἡμῶν κήρυγμα τριετίαν πανοικεὶ τῶν εὐχῶν ἐξόρισον· καὶ τὴν κώμην τὴν ὑποδεξαμένην τὴν ἁρπαγεῖσαν καὶ φυλάξασαν, ἤτοι ὑπερμαχήσασαν, καὶ αὐτὴν ἔξω τῶν εὐχῶν πανδημεὶ ποίησον. *Puellam, quocumque tandem loco deprehendatur, illi ereptam reſtituas parentibus ſuis: illum vero exulatum abigas ab orationibus tuis, & tamquam præconis voce proclama reiectum: & qui participes eidem ſociique fuerint, iuxta quod iam pridem denuntiauimus, vna cum familiis ſuis omnibus per triennium a precibus eiicias & excludas: villam vero, quæ hominem illum ſuſceperit cum rapta puella, nec reddiderit, aut etiam tuita fuerit contra repoſcentes, illam prorſus a precibus ſuſpenſam habeas & orationis communione.*

con-

contra repofcentes. Vnde inferre nobis licebit, quod, fi raptus virginis eiufque inuitæ detentio tantopere puniri debuit; ftuprum per vim ei illatum multo atrocius crimen fuerit maiorique feueritate in ecclefiæ difciplina oportuerit vindicari.

§. IX.

De impuritatibus, vltra naturam euagantibus.

QVAE hactenus dicta funt, ad violationem legum caftitatis in ordinario naturæ curfu pertinent. Erant autem præterea monftrofæ quædam impuritates, in diuerfis impudicitiæ, vltra naturam furientis, fpeciebus confiftentes; exempli cauffa commixtio cum pecoribus & commixtio maris cum mare, operans ea, quæ non decent, ad modum *Sodomæorum*; & ftupratio proprii corporis per voluntariam fui pollutionem. TERTVLLIANVS [f] ifta flagitia omnia vocat *impias libidinum furias* in corpora & in fexus vltra iura naturæ; quæ ecclefia infolita ac fingulari pœna adficiat, non modo limine, verum omni ecclefiæ tecto fubmouendo, quia non fint delicta fed monftra. Concilium *Ancyranum* duos habet canones, ad hæc crimina refpicientes, quorum primus ita ftatuit [g]: *Quicumque prius, quam viginti quidem annos nati effent, rationis expertia animalia inierunt, poftquam quindecim annis fubftrati ac fupplices fuerint, communionem ad preces adfequantur. -- Quicumque autem hanc ætatem transgreffi, & habentes vxores, in hoc peccatum inciderunt, viginti annis fubftrati, communionem ad preces adfequantur. Deinde quum in precum communione quinque annos peregerint, oblationem adfequantur. Si qui autem & mulieres habentes, & quinquagefimum annum transgreffi, peccauerunt, in vitæ exitu communionem adfequantur.* Proxime fequens ca-

(f) Tertull. de pudicitia c. IV. Reliquas autem libidinum furias & in corpora & in fexus vltra iura naturæ, non modo limine, verum omni ecclefiæ tecto fubmouemus, quia non funt delicta fed monftra.

(g) Concil. Ancyr. c. XVI. *περὶ τῶν ἀλογευσαμένων, ἢ καὶ ἀλογευομένων· Ὅσοι πρὶν εἰκοσαετεῖς γενέσθαι ἥμαρτον, πέντε καὶ δέκα ἔτεσιν ὑποπεσόντες, κοινωνίας τυγχανέτωσαν τῆς εἰς τὰς προσευχάς· εἶτα ἐν τῇ κοινωνίᾳ διατελέσαντες ἔτη πέντε, τότε καὶ τῆς προσφορᾶς ἐφαπτέσθωσαν· --- ὅσοι δὲ ὑπερβάντες τὴν ἡλικίαν ταύτην, καὶ γυναῖκας ἔχοντες, περιπεπτώκασι τῷ ἁμαρτήματι, πέντε καὶ εἴκοσι ἔτη ὑποπεσέτωσαν· καὶ κοινωνίας τυγχανέτωσαν τῆς εἰς τὰς προσευχάς· εἶτα ἐκτελέσαντες πέντε ἔτη ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῶν εὐχῶν, τυγχανέτωσαν τῆς προσφορᾶς· Εἰ δέ τινες καὶ γυναῖκας ἔχοντες, καὶ ὑπερβάντες τὸν πεντηκονταετῆ χρόνον, ἥμαρτον, ἐπὶ τῇ ἐξόδῳ τοῦ βίου τυγχανέτωσαν τῆς κοινωνίας.*

non [h] sic habet: *Eos qui rationis expertia animantia inierunt, & qui leprosi sunt, vel fuerunt* (hoc est, alios infecerunt, docendo eos idem committere flagitium) *iussit sancta synodus* εἰς τοὺς χειμαζομένους, *inter hiemantes* (hoc est, vel dæmoniacos, vel eos, qui tempestati extra ecclesiæ parietes expositi erant) *orare.* SVICERVS [i] hunc canonem de iis putat esse intelligendum, qui corporali lepræ morbo essent infecti, qui per legem veterem a reliquo cœtu prohibebantur; magis autem probabile est, spiritualem lepram intelligi eorum, qui κτηνοβατείας vitio ceteros infecerunt, eosque eamdem impuritatem docuerunt. Nam alioqui lepra sub euangelio non durissimam illam pœnam, sed misericordiam potius meritura erat. BASILIVS [k] adulterorum pœnitentiam; hoc est, per viginti annos continuandam, imponit tam illis, qui cum brutis, quam eis, qui cum maribus fœda perpetrarint. Nonnumquam terminum ad triginta annos [l] extendit, comparans hæc peccata cum homicidio, idololatria, veneficio & adulterio, quæ omnia eadem condemnatione digna haberi dicit. Concilium *Illiberritanum* [m] seueriorem pœ-

(h) Ibid. can. XVII. Τοὺς ἀλογευσαμένους καὶ λεπροὺς ὄντας, ἤτοι λεπρώσαντας, τούτους προσεύχεσθαι ἡ ἁγία σύνοδος εἰς τοὺς χειμαζομένους εὔχεσθαι.

(i) Suicer. thesaur. eccles. voce λεπρός, tom. II. p. 226. Hoc decimo septimo canone (Ancyrano) addunt, si eiusmodi homines leprosi fuerint, ad hiemantes, id est, extra omnem ecclesiæ ambitum, εἰς ὑπαίθριον καὶ τὰ τοῦ ναοῦ πρoπύλαια esse submouendos, ne scilicet sui corporis contagio ceteros inficerent, vt ibi pœnitentiam, quæ canone præcedenti definita fuerat, peragant. Mosaica lege Leuit. XIII, 46. Num. V, 2. leprosi a reliquo cœtu prohibentur, qui mos in Europa viget, non religionis sed sanitatis caussa.

(k) Basil. can. LXII. Ὁ τὴν ἀσχημοσύνην ἐν τοῖς ἄῤῥεσιν ἐπιδειξάμενος, τῷ χρόνῳ τοῦ ἐν τῇ μοιχείᾳ παρανομοῦντος οἰκονομηθήσεται. *Qui suam erga mares turpitudinem declarat, et tempus dispensabitur illius, qui adulterii scelus admisit.* Can. LXIII. Ὁ ἐν ἀλόγοις τὴν ἑαυτοῦ ἀσέβειαν ἐξαγορεύων, τὸν αὐτὸν χρόνον ἐξομολογούμενος παραφυλάττεται. *Qui suam in brutorum concubitu impietatem confitetur, eamdem pœnitentiæ rationem obseruat.*

(l) Ibid. can. VII. Ἀῤῥενοφθόροι καὶ ζωοφθόροι, καὶ φονεῖς, καὶ φαρμακοί, καὶ μοιχοί, καὶ εἰδωλολάτραι τῆς αὐτῆς καταδίκης εἰσὶν ἠξιωμένοι. κ. τ. λ. Gregor. Nyssen. can. III. διπλασίων ὡρίσθη τῆς ἐπιστροφῆς ὁ χρόνος τοῖς ἐν μοιχείᾳ μιανθεῖσι, καὶ ἐν τοῖς ἀπηγορευμένοις κακοῖς, ζωοφθορίᾳ τε καὶ τῇ κατὰ ἀῤῥένων λύσσῃ. *Duplum conuersionis tempus iis præscriptum est, qui adulterio inquinati sunt, & in aliis itidem vetitis malis, animalium initu & rabie in masculos.*

(m) Concil. Illiberrit. c. LXXI. Stupratoribus puerorum nec in fine dandam esse communionem.

nam

nam illis constituit, qui cum pueris stuprum fecerint. Talibus enim nec in fine dandam communionem decernit. Leges veterum *Romanorum* non satis efficaciter his corruptelis prospexerunt. Vetusta lex erat, dicta *lex Scantinia*, cuius IVVENALIS poëta [n] aliique meminerunt: sed per multa tempora iacuit neglecta, donec imperatores christiani nouum ei robur adderent. Frequentes querelæ, a priorum trium sæculorum christianis scriptoribus CLEMENTE ALEXANDRINO [o], IVSTINO MARTYRE [p], TATIANO [q], MINVCIO FELICE [r],

(n) Iuuenal. satyr. II. v. 43. 44.

Quod si vexantur leges ac iura: citari
Ante omnes debet Scantinia - - -

Valer. Maxim. histor. lib. VI. c. I. M. Claudius Marcellus ædilis curulis C. Scantinio Capitolino trib. pl. diem ad populum dixit, quod filium suum de stupro appellasset: Eoque adseuerante, se cogi non posse vt adesset, qui sacrosanctam potestatem haberet, & ob id tribunitium auxilium implorante; totum collegium tribunorum negauit se intercedere, quo minus pudicitiæ quæstio perageretur. Citatus itaque Scantinius reus, vno teste, qui tentatus erat, damnatus est.

(o) Clem. Alexandr. pædag. lib. I. c. III. †

(p) Iustin. apol. II. p. 10. Διὸς δὲ καὶ τῶν ἄλλων θεῶν μιμηταὶ γενόμενοι ἐν τῷ ἀνδροβατεῖν καὶ γυναιξὶν ἀδεῶς μίγνυσθαι κ. τ. λ. *Iouis aliorumque deorum, absque timore & pudore omni, cum viris iuxta & feminis consuescendi imitatores esse, cetera.* Pag. 67. Μιμηταὶ γὰρ θεῶν καλὸν εἶναι πάντες ἡγοῦνται· ἀπείη δὲ σωφρονούσης ψυχῆς ἔννοια τοιαύτη περὶ θεῶν, ὡς καὶ αὐτὸν τὸν ἡγεμόνα καὶ γεννήτορα πάντων κατ' αὐτοὺς Δία πατροφόντην τε καὶ πατρὸς τοιούτου γεγονέναι, ἔρωτί τε κακῶν καὶ αἰσχρῶν ἡδονῶν ἥττω γενόμενον, ἐπὶ Γανυμήδην καὶ τὰς πολλὰς μοιχευθείσας γυναῖκας ἐλθεῖν, καὶ τοὺς αὐτοῦ παῖδας τὰ ὅμοια πράξαντας παραδέξασθαι. *Imitatores quippe deorum pulchrum esse cuncti autumant. Longe vero absit a sana & casta mente cogitatio de diis eiusmodi: videlicet ducem quoque ipsum & parentem omnium secundum eos Iouem, parricidam & patre tali genitum, ac præ amoris impotentia a malis fœdisque voluptatibus victum, ad Ganymedem & per multas adulteriis & stupris imminutas feminas venisse & liberos suos similium facinorum patratores suscepisse.*

(q) Tatian. orat. ad Græc. p. 161. ad calcem Iustini. παιδεραστία μὲν ὑπὸ βαρβάρων διώκεται, προνομίας δὲ ὑπὸ Ῥωμαίων ἠξίωται, παίδων ἀγέλας ὥσπερ ἵππων φορβάδων, συναγείρειν αὐτῶν πειρωμένων. *Barbari puerorum amores damnant, iidem apud Romanos prærogatiua dignantur, qui pueros sibi quam plurimos tamquam equos gregales colligere studio habent.*

(r) Minuc. Octau. p. 68. (Cap. XXII. n. 6. pag. 60. edit. Hallens.) Quid loquar Martis & Veneris adulterium deprehensum? & in Ganymedem Iouis stuprum cælo consecratum? quæ omnia in hoc prodita, vt vitiis hominum quædam auctoritas pararetur.

 TER-

TERTVLLIANO [s], CYPRIANO [t], et LACTANTIO [u] factæ, hæc flagitia impune inter gentiles perpetrata esse satis superque docent. Lex aduersus ea lata, pecuniaria duntaxat mulcta [x] erat, & raro quidem in effectum dabatur. *Domitianum* inter bona principatus sui initia quosdam hac lege *Scantinia* condemnasse, auctor est SVETONIVS [y]. Verum pestifera illa lues tantopere serpebat postea, vt *Alexander Seuerus*, princeps multo melior, non auderet ei adhibere remedia, vti LAMPRIDIVS [z] in vita ipsius testatur. Post eum *Philippus* imperator, qui a nonnullis christianus vocatur, nouam legem sanxit, qua illud flagitium prohibuit; præcipuum autem negotium tandem ad eos deuolutum, qui magis indubie christiani erant. Inter quos *Constantius* [a] lege quadam, adhuc in vtroque codice exstante, capitale crimen id fecit, gladio vindicandum. THEODOSIVS [b] pœnam seueriore lege auxit, iu-

(s) Tertull. de monogam. c. XII. Sicut ille vester Vthinensis nec Scantiniam timuit. Id. ad nation. lib. I. c. XVI. Date aliquam nationem vacantem ab eis, quæ omne hominum genus ad incestum trahunt. Si qua gens concubitu ipso & ætatis ac sexus necessitate, ne dixerim libidine & luxuria caret, ea erit, quæ carebit incesto: si qua ab humana conditione priuata quadam natura remota est, et neque ignorantiæ, neque errori, neque casui opposita est, ea erit, quæ sola christianis respondere constantius possit. cetera.

(t) Cyprian. ad Donat. pag. 6. (p. 5. lin. 2. edit. Amstelod.) Libidinibus insanis in viros viri proruunt.

(u) Lactant. lib. V. c. IX. Qui corpora sua libidinibus prostituant, qui denique immemores, quid nati sint, cum feminis patientia certent, qui sanctissimam quoque corporis sui partem contra fas omne polluant ac profanent, cetera.

(x) Vid. Quintilian. institut. lib. IV. c. II. p. 187. Decem millia, quæ pœna stupratori constituta est, &c.

(y) Sueton. vit. Domitian. c. VIII. Quosdam ex vtroque ordine lege Scantinia condemnauit.

(z) Lamprid. vit. Alex. Seueri p. 350. (Inter scriptor. histor. Aug. tom. II. p. 212. edit. Francof. MDLXXXVIII.) Habuit in animo, vt exoletos vetaret, quod postea Philippus fecit; sed veritus est, ne prohibens publicum dedecus in priuatas cupiditates conuerteret; quum homines illicita magis poscant, prohibitaque furore persequuntur.

(a) Cod. Theodos. lib. IX. tit. VII. ad legem Iuliam de adulteris. leg. III. Quum vir nubit in feminam --- vbi Venus mutatur in alteram formam ... iubemus insurgere leges, armari iura gladio vltore, vt exquisitis pœnis subdantur infames.

(b) Ibid. leg. VI. Huiusmodi scelus exspectante populo flammis vindicibus expiabunt.

bens

bens huiuſmodi ſceleris reos, ſpectante populo, viuos flammis tradi. In hunc modum leges ciuiles & eccleſiaſticæ ad exterminandam omnis generis impudicitiam conſpirabant; homines ab iſtiuſmodi impuritatis actibus, qui opprobrio erant religioni chriſtianæ, eiuſmodi temporalibus & ſpiritualibus pœnis deterrendo, quæ ad reprimendum & refrænandum eorum impetum omnium rectiſſime infligi eis poſſe credebantur.

§. X.

De lenocinio, ſiue quæſtu meretricio.

NEQVE vero tantum in ipſos proximos impudicitiæ actus tali cenſura ac pœna animaduertebant, ſed in omnes etiam reliquos actus, qui ad eos aperiebant vel ſternebant viam. Ita meretrices publice vel priuatim alere pro re maxime infami ſemper habitum. Grauiſſimæ querelæ a variis ſcriptoribus [c] de abiecta multorum pontificum *Romanorum* poſterioris æui, in ipſa vrbe *Roma* iſtiuſmodi fœdas & impias praxes fouentium magnumque ex eis quæſtum facientium, leuitate factæ ſunt. Antiquæ autem leges, ciuiles pariter & eccleſiaſticæ, ab iſtiuſmodi abuſibus longe aberant. *Roma* ethnica hoc intuitu ca-

(c) Vid. Zepper. legum Moſaicar. explanat. lib. IV. c. XVIII. p. 457. vbi citatis de Sixto IV. Agrippæ & Weſſeli Groningenſis teſtimoniis (quæ heic ſtatim ſubiicientur) de Paulo III. ita loquitur: Paulus tertius in tabellis quadraginta quinque meretricum millia numerata habebat, ex quarum fornicatione ſingulis menſibus cenſum exegit, quæque cum papa die noctuque conſuetudinem habebant, & in ſummo honore a papa habebantur.
Agripp. de vanit. ſcientiarum c. LXIV. ap. Mornæum p. 1310. (p. 594. edit. Salmur. MDCXI. folio.) Inter lenones recentiorum temporum, qui lupanaria ædificabant, nobilis erat Sixtus IV. Romanus pontifex, qui Romæ nobile admodum lupanar exſtruxit, atque vtrique Veneri adſignauit; meretricum cohortes, Heliogabali exemplo, ita aluit, amicisque & ſeruis exhibuit, non nihil emolumenti ex meretricio quæſtu ærario ſuo accumulans; Romana enim ſcorta in ſingulas hebdomadas Iulium nummum adhuc pendent pontifici, qui cenſus annuus, nonnumquam viginti millia ducatos excedit; adeoque procerum eccleſiæ id munus eſt, vt vna cum eccleſiarum prouentibus, etiam lenociniorum numerent mercedem.
Weſſel. Groning. de indulgentiis papalibus. Ad Petri Ruerii, tunc S. Sixti cardinalis ac patriarchæ Conſtantinopolitani & Hieronymi fratris ſui poſtulationes, domeſticæ familiæ toti cardinalis D. Luciæ, qui Paulo ſecundo a venationibus fuerat, in tribus menſibus anni calidioribus Iunio, Iulio & Auguſto, maſculino coitu frui permiſit, cum hac clauſula; *Fiat vt petitur.* Confer ſis Mornæi myſter. iniquitat. p. 594 ſeqq.

ſtior fuit & modeſtior, quam hodierna papiſtica. Nam legem inuenimus, e *Papiniano* in *digeſtis* memoratam, in hanc ſententiam [*d*]: *Qui domum ſuam, vt ſtuprum adulteriumue cum aliena matre familias, vel maſculo fieret, ſciens præbuerit, vel quæſtum ex adulterio vxoris ſuæ fecerit, cuiuſcumque ſit conditionis, quaſi adulter punitor.* Et notatu dignum in legibus *Conſtantini* [*e*] eſt, quod viro licuerit vxorem ſuam dimittere, non tantum ſi per ſe adultera eſſet, ſed ſi aliis etiam adulterium procuraſſet. *In maſculis*, inquit lex, *ſi repudium mittant, hæc tria crimina inquiri conueniet, ſi mœcham, vel medicamentariam, vel reconciliatricem repudiare voluerit.* THEODOSIVS iunior [*f*] de parentibus & dominis, filias vel ancillas ſuas proſtituentibus, tulit legem ita habentem: *Lenones patres & dominos, qui ſuis filiabus vel ancillis peccandi neceſſitatem imponunt; nec iure frui dominii, nec tanti criminis patimur libertate gaudere. Igitur tali placet eos indignatione ſubduci, ne poteſtatis iure frui valeant, neue quid eis ita poſſit acquiri: ſed ancillis filiabuſque, ſi velint, conductiſue pro paupertate perſonis, quas ſors damnauit humilior, epiſcoporum liceat, iudicum etiam defenſorumque implorato ſuffragio omni miſeriarum neceſſitate abſolui: ita vt ſi inſiſtendum eis lenones eſſe crediderint, vt peccandi ingerant neceſſitatem inuitis, amittant non ſolum eam, quam habuerint poteſtatem, ſed proſcripti, pœnæ mancipentur exilii, metallis addicendi publicis.* SOCRATES [*g*] alius bonæ legis nomine laudat *Theodoſium magnum*, qua *Romæ* lupanaria, vulgo *ſiſtra* vocitata, deſtruxerit. Nam ad eius vſque ætatem mulierem, quæ in adulterio deprehenſa fuerat, eo ſupplicii genere adfeciſſe dicit, quæ illam non emendarit, ſed potius delictum auxerit: quippe illam in anguſtum quoddam lupanar incluſam imprudenter ſcortari coëgiſſe. Hanc inuerecundam conſuetudinem vbi cognouiſſet imperator, vlterius pati non potuiſſe, ſed lupanaria illa deſtruxiſſe, & mulieres adulterii

(*d*) Pandect. lib. XLVIII. tit. V. ad legem Iul. de adulteris leg. VIII.

(*e*) Cod. Theod. lib. III. tit. XVI. de repudiis leg. I.

(*f*) Cod. Iuſtin. lib. XI. tit. XL. de ſpectaculis & ſcenicis & lenonibus leg. VI.

(*g*) Socrat. lib. V. c. XVIII. *εἰ ἥλω ἐπὶ μοιχείᾳ γυνή, οὐ διορθώσει, ἀλλὰ προσθήκῃ τῆς ἁμαρτίας ἐτιμωροῦντο τὴν πταίσασαν· ἐν γὰρ πορνείῳ στενῷ κατάκλειστον ποιήσαντες, ἀναιδῶς ἐποίουν πορνεύεσθαι --- ταῦτα οὐκ ἤνεγκεν ὁ βασιλεύς, πυθόμενος τὴν ἀναιδῆ συνήθειαν, ἀλλὰ κατέλυσε τὰ σεῖστρα, οὕτω γὰρ ὠνομάζετο τὰ τοιαῦτα πορνεῖα· τοῖς ἄλλοις ὑποπίπτειν νόμοις τὰς ἁλούσας ἐπὶ μοιχείᾳ κελεύσας.*

con-

conuictas aliis legibus coërcuisse. *Theodosius* iunior simile beneficium rei christianæ præstitit *Constantinopoli*, noua lege [*h*] sanciendo, vt, si quis mancipia tam aliena quam propria, aut ingenua corpora qualibet taxatione conducta, prostituere tentauerit, in libertatem prius mancipiis vindicatis, vel ingenuis personis conductione impia liberatis, grauissime verberatus vrbis finibus pelleretur. Et quum impii illi homines turpem quæstum suum in priorum legum contemtum exercuissent, prætexendo hanc isti rei caussam, quod annuum vectigal ærario publico soluerent: *Theodosius* hoc vectigal abrogauit, eiusque in locum *Florentius* quidam vir illustris, cuius pio consilio imperator hoc ipsum fecerat, propriam possessionem obtulit, ne vllum ad ærarium incommodum perueniret, neque hæc res aliquando pro caussa adlegaretur hanc turpitudinem denuo permittendi. Ita hi pii imperatores abominandum hoc vitium ex vtraque metropoli exstirpare adlaborarunt. Et quum quædam eius reliquiæ, non obstantibus omnibus eorum conatibus, ætate *Iustiniani* imperatoris adhuc superesse intelligerentur, hic, materia resumta, omnes antecedentes leges nouo edicto [*i*] renouauit atque confirmauit, pœnasque in illis recensitas auxit, vt hanc detestandam prouidendi leuitati rationem ex vniuerso imperio exstirparet. Quod ad leges ecclesiasticas attinet, nullum crimen est, in quod seuerius, quam in hoc, animaduerterint. Facile id colligi potest ex concilii *Illiberritani* canonibus; quorum vnus ita [*k*] statuit: *Mater, vel parens, vel qualibet fidelis, si lenocinium exercuerit; eo quod alienum vendiderit corpus, vel potius suum, placuit eas nec in fine accipere communionem.* Et alius [*l*] decernit in hunc modum: *Si conscio marito fuerit mœchata vxor, placuit nec in fine dandam ei esse communionem.* Ratio illius rei fundatur eo, quod de lege prohibente fornicationem obseruat TERTVLLIANVS [*m*], quod similiter eam iuuare, atque eius esse conscium, interdicat. *Nam*, inquit, *quod mihi de stupro interdictum sit, aliis ad eam rem nihil aut operæ*

(*h*) Theodos. nouell. tit. XVIII. de lenonibus, ad calcem cod. Theodos. tot. p. 10.
(*i*) Iustin. nouell. XIV. tot.
(*k*) Concil. Illiberrit. c. XII.
(*l*) ibid. can. LXX.
(*m*) Tertullian. de idololatr. c. XI.

aut

aut conscientiæ exhibeo, nam quod ipsam carnem meam a lupanaribus segregaui, agnosco me neque lenocinium, neque id genus lucrum alterius caussa exercere posse. Recte ex ante memoratis canonibus obseruat GABRIEL ALBASPINAEVS [*], hoc crimen grauius peccatum ipsa fornicatione & adulterio habitum: quia mœchiæ & fornicationi pœnientia functis venia in morte vel post longam pœnitentiam concessa sit, huic autem crimini denegata.

§. XI.

De compositione & lectione librorum lasciuorum.

ALIA impudicitiam promouendi ratio erat lasciuorum & obscenorum librorum vel comœdiarum compositio & lectio, quippe qua nihil magis libidinem incendit ad eamque prouocat. Hinc vt veteres omnis generis hæreticos libros combusserunt atque aboleuerunt, ne fidem corrumperent; ita non minus libros moribus christianorum perniciosos componere & legere interdixerunt, in eorumque auctores seuere animaduerterunt, si qui eiusmodi a christianis essent conscripti. *Heliodorum*, *Tricæ* in *Thessalia* episcopum, dum iuuenis esset, libros amatorios composuisse & *Aethiopicos* inscripsisse auctor est SOCRATES [n]; & alii [o] eos censuræ in illum ecclesiasticæ occa-

(*) Albaspin. in can. XII. concil. Illiberritan. Grauius puniuntur lenones, & earum turpitudinum artifices, quam ipsamet adulteria & virginum stuprationes. Nam Zephyrini edicto, mœchiæ & fornicationi pœnitentia functis veniam in morte, vel post longam pœnitentiam concessam legimus: hoc vero canone ea ipsa moribundis lenonibus & parentibus, qui quæstum ex filiarum stupro fecerint, denegatur: cuius seuerioris disciplinæ hanc rationem addunt, quod suum (ad parentes id refertur) aut alienum vendiderint corpus, hoc est, pessiimdederint, & libidini mancipariint.

(n) Socrat. lib. V. c. XXII. ἀλλὰ τοῦ μὴν ἐν Θεσσαλίᾳ ἔθους, ἀρχηγὸς Ἡλιόδωρος τρίκκης τῆς ἐκεῖ γενόμενος, οὗ λέγεται ποιήματα ἐρωτικὰ βιβλία, ἃ νέος ὢν ἔταξε καὶ Αἰθιοπικὰ προσηγόρευσε.

(o) Niceph. histor. lib. XII. c. XXXIV. οὗ [Ἡλιοδώρου] ποιήματα ἐρωτικὰ εἰσέτι νῦν περιφέρεται, ἃ νέος ὢν συνετάξατο, Αἰθιοπικὰ προσαγορεύσας αὐτά· νῦν δὲ καλοῦσι ταῦτα χαρίκλειαν· δι᾽ ἃ καὶ τὴν ἐπισκοπὴν ἀφῃρέθη· ἐπειδὴ γὰρ πολλοῖς τῶν νέων κινδυνεύειν ἐκεῖθεν ἐπῄει, ἡ ἐγχώριος προσέταττε σύνοδος, ἢ τὰς βίβλους ἀφανίζειν, καὶ πυρὶ δαπανᾶν, ὑπεκκαπλέσας τὸν ἔρωτα, ἢ μὴ χρῆναι ἱερᾶσθαι τοιαῦτα συνθέμενον· τὸν δὲ μᾶλλον ἑλέσθαι τὴν ἱερωσύνην, λιπεῖν ἢ ἐκ μέσου τιθέναι τὸ σύγγραμμα. *Cuius [Heliodori] amatorii libelli hoc quoque tempore circumferuntur, quos adhuc iuuenis composuit, & æthiopica inscripsit. Nunc autem ea Charicleam nominant. Quo nomine etiam episcopatus ei ademtus est: nam quum lectione eorum opusculorum iuuenes multi in periculum*

sio-

ſionem dediſſe, eumque epiſcopatu deiectum eſſe narrant, eo quod illos reuocare noluiſſet. Ob eamdem rationem lectionem librorum ethnicorum maximo ſtudio impedire adlaborabant, vtpote impuritatibus refertos; & canones quidam facti ſunt, quibus clerici ſpeciatim cum talibus ſcriptoribus conuerſari prohibentur, qua de re libro quodam antecedente [*] diximus copioſius.

§. XII.

Theatri & comœdiarum frequentatio prohibita hoc intuitu.

NON minus ſeueri in declamationibus ſuis ex eadem ratione erant in omnes, qui theatrum & publicas comœdias frequentabant: quia magna impudicitiæ ſeminaria erant, vbi inceſtus, & adulterium cum deteſtanda obſcenitate repræſentabatur, & ad corrumpendos contagione ſua & exemplo lectores quodammodo repetebatur. *Adulterium diſcitur*, inquit CYPRIANVS [p], *dum videtur, & lenocinante ad vitia publicæ auctoritatis malo, quæ pudica fortaſſe ad ſpectaculum matrona proceſſerat, de ſpectaculo reuertitur impudica. Adhuc deinde morum quanta labes? quæ probrorum fomenta? quæ alimenta vitiorum, hiſtrionicis geſtibus inquinari? videre contra fœdus iuſque naſcendi patientiam inceſtæ turpitudinis elaboratam? Euirantur mares, honos omnis & vigor ſexus eneruati corporis dedecore mollitur, pluſque illic placet, quiſquis virum in feminam magis fregerit; in laudem creſcit ex crimine, & peritior quo turpior iudicatur. Spectatur hic, proh nefas! & libenter; quid non poſſit ſuadere, qui talis eſt? Mouet ſenſus, mulcet adfectus, expugnat boni pectoris conſcientiam fortiorem: nec deeſt probri blandientis auctoritas, vt auditu molliore pernicies hominibus obrepat. Exprimunt impudicam Venerem, adulterum Martem, & Iouem illum ſuum, non magis regno quam vitiis principem, in terrenos amores cum ipſis ſuis fulminibus audentem, nunc in plumis oloris albeſcere, nunc aureo imbre defluere, nunc in puerorum pubeſcentium raptus miniſtris auibus proſilire. Quære iam nunc, an poſſit eſſe, qui ſpectat, integer, vel pudicus. Deos ſuos, quos veneran-*

conucerentur, ſynodus prouincialis ſtatuit, vel libellos ipſos, qui amores accenderent, igni conſumtos abolendos, vel qui eos compoſuiſſet auctori functionem epiſcopalem abrogandam eſſe. Ille vero epiſcopatum deponere quam ſcripta ſua ſupprimere maluit

(*) Lib. VI. cap. III. §. IV. vol. II. p. 350. ſeq.

(p) Cyprian. ad Donat. p. 6. (p. 4. edit. Amſtelod.)

tur, imitantur, fiunt miſeris religioſa delicta. Contra ſpectatores ethnicos hæc diſputat, præcipua autem argumentorum eius vis ſimiliter contra chriſtianos valet. Theatra enim propter impuritates ſuas loca inuitabilis erant tentationis; propria erant diaboli poſſeſſio, quemadmodum, TERTVLLIANO teſte [q], diabolus aliquando ea appellauit. Quum enim mulier quædam, quæ theatrum adierat, cum dæmonio rediiſſet, & ſpiritus ille immundus in exorciſmo oneraretur, quod auſus eſſet fidelem adgredi, conſtanter hunc in modum reſpondiſſe dicitur: *Iuſtiſſime quidem feci, in meo eam inueni.* TERTVLLIANVS [r] porro dicit, theatrum proprie ſacrarium *Veneris* eſſe duplici de cauſſa, tum quod ſchola laſciuiæ ſit, tum quod *Pompeius*, quum theatrum ſuum exſtruxiſſet, *Veneris* ædem ſuperpoſuerit, veritus ne a *Romanis* cenſoribus deſtrueretur, vti aliis quibusdam fecerant, populi conſulentes moribus, quorum periculum ingens de theatro prouidiſſent, vtpote quod (in grauiorum quidem & honeſtiorum *Romanorum* oculis) nihil aliud fuerit, quam arx omnium turpitudinum. Hanc igitur ob cauſſam & quod ritus idololatrici theatris eſſent adiuncti, TERTVLLIANVS & veteres omnes contra ea declamitarunt, earumque frequentatione chriſtianis interdixerunt, denuntiando fore, vt omnium impuritatum iſtius loci rei ac omnis leuitatis ibi commiſſæ participes haberentur. Vti hæc vna pars erat abrenuntiationis baptiſmalis, per quam impuritatibus ſcenicis virtualiter renuntiabant, renuntiando pompis Satanæ [*]: Ita ab illorum ſpectatione ſe abſtinere neceſſe habebant chriſtiani,

(q) Tertull. de ſpectac. c. XXVI.

(r) Ibid. c. X. Theatrum proprie ſacrarium Veneris eſt. Hoc denique modo id genus operis in ſæculo euaſit. Nam ſæpe cenſores renaſcentia cura maxima theatra deſtruebant, moribus conſulentes, quorum ſcilicet periculum ingens de laſciuia prouidebant, vt iam hinc ethnicis in teſtimonium cedat ſententia ipſorum nobiſcum faciens, & nobis in exaggerationem diſciplinæ etiam humanæ prærogatiua. Itaque Pompeius magnus ſolo theatro ſuo minas, quum illam arcem omnium turpitudinum exſtruxiſſet, veritus quandoque memoriæ ſuæ cenſoriam animaduerſionem, Veneris ædem ſuperpoſuit, & ad dedicationem edicto populum vocans, non theatrum, ſed Veneris templum nuncupauit, cui ſubiecimus, inquit, gradus ſpectaculorum: ita damnatum & damnandum opus templi titulo prætexuit & diſciplinam ſuperſtitione deluſit.

(*) Lib. XI. c. VII. §. II. vol. IV. p. 262.

quia

quia verendum eis erat, ne ius communionis christianæ perderent, & primæ suæ professionis ducerentur desertores. Certum est, TERTVLLIANI ætate, & quando auctor *constitutionum* [s] scripsit, ita fuisse. Posterioribus autem temporibus, quando lex ciuilis theatri diludia in populi oblectamentum permisit, quando ab idololatria, non autem a leuitate purgata erant; patres satis habebant, acriter aduersus ea inuehi, seriisque admonitionibus dominans illud vitium corrigere, quod vt per exactiorem & primitiuam ecclesiæ disciplinam facerent, permittere nolebat temporum iniuria. Quisquis vel CHRYSOSTOMVM [t],

(s) Vid. Constit. lib. VIII. c. XXXII. τῶν ἐπὶ σκηνῆς ἐάν τις προσίῃ, ἀνὴρ, ἢ γυνὴ, ἢ ἡνίοχος, ἢ μονομάχος, ἢ σταδιοδρόμος, ἢ λουδεμπιστὴς, ἢ ὀλυμπικὸς, ἢ χοραύλης, ἢ κιθαριστὴς, ἢ λυριστὴς, ἢ ὁ τὴν ὄρχησιν ἐπιδεικνύμενος, ἢ κάπηλος, ἢ παυσάσθωσαν, ἢ ἀποβαλλέσθωσαν. *Scenicorum si quis accedat, vir siue femina, vel auriga, vel gladiator, vel stadii cursor, vel lanista, vel ludorum curator, vel olympius, vel choraules, vel citharista, vel lyristes, vel saltationem ostentans, vel caupo; hi aut finem faciant, aut reiiciantur.*

(t) Chrysost. homil. VI. in Matth. p. 76. tot. & p. 77. edit. Francof. MDCXCVII. Homil. LXXIII. de S. Barlaam tom. I. p. 893. (p. 789. edit. Francof.) οὐχ ὁρᾶτε τοὺς ἀπὸ τῶν θεάτρων καταβαίνοντας μαλακωτέρους γινομένους, τὸ δὲ αἴτιον, ὅτι μετὰ σπουδῆς τοῖς ἐκεῖ γινομένοις προσέχουσι· καὶ γὰρ ὀφθαλμῶν περιστροφὰς, καὶ χειρῶν περιστροφὰς, καὶ ποδῶν κύκλους καὶ πάντων τῶν ἐν τῇ διαστροφῇ τοῦ λυγισθέντος σώματος φανέντων εἰδώλων τοὺς τύπους ἐναποθέμενοι ταῖς ψυχαῖς ἀπέρχονται· πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον, ἐκείνους μὲν ἐπὶ λύμῃ τῆς ἑαυτῶν ψυχῆς τοσαύτην ἐπιδείκνυσθαι πρόνοιαν, καὶ μνήμην διηνεκῆ ἔχειν τῶν ἐκεῖ γινομένων· ἡμᾶς δὲ κ. τ. λ. *Nonne illos, qui a theatris descendunt, videtis molliores effectos? id vero in caussa est, quod iis studiose, quæ ibi fiunt, attendant. Nam quum oculorum inuersiones, manuumque contorsiones, ac pedum gyros, & omnium simulacrorum, quæ in distinctione circumacti corporis apparent, imagines in mentibus suis defixerint, deinde descendunt. An non igitur indignum est, vt illi tantam in animæ suæ pernicie procuranda sollicitudinem exhibeant, ac perennem eorum, quæ illic sunt gesta, memoriam conseruent, nos autem &c.* Homil. XV. ad popul. Antiochen. ibid. pag. 190. (p. 176. edit. Francof.) τὸ εἰς τὰ θέατρα ἀναβαίνειν πάλιν καὶ ἵππων ἁμίλλας θεωρεῖν καὶ κυβεύειν, οὐ δοκεῖ πλημμέλημα τοῖς πολλοῖς ὡμολογημένον εἶναι· μυρία δὲ εἰς τὸν βίον εἰσάγει κακά· καὶ γὰρ ἡ ἐν τοῖς θεάτροις διατριβὴ πορνείαν, ἀκολασίαν, καὶ πᾶσαν ἀσέλγειαν ἔτεκε, καὶ ἡ τῆς ἁμίλλης τῶν ἵππων θεωρία μάχας, λοιδορίας, πληγὰς, ὕβρεις, ἀπεχθείας διηνεκεῖς ἐπήγαγε· καὶ ἡ περὶ τὸ κυβεύειν σπουδὴ βλασφημίας, ζημίας, ὀργὰς, λοιδορίας, μυρία ἕτερα τούτων δεινότερα πολλάκις εἰργάσατο· μὴ τοίνυν ἁμαρτήματα φεύγωμεν μόνον, ἀλλὰ τὰ δοκοῦντα μὲν ἀδιάφορα εἶναι, κατὰ μικρὸν δὲ ἡμᾶς εἰς τὰς πλημμελείας ἄγοντα ταῦτα. *In theatra adscendere, & equorum certamina spectare, & aleas tractare non videtur multis peccatum esse manifestum, sed infinita vitæ*

 vel

vel CYRILLI *catechefes* [u], vel SALVIANVM [x] voluerit confulere, hanc obferuationem veram effe, deprehendet, quod licet canones theatri frequentationem non fimpliciter & abfolute excommunicatione puniri iubeant, patres tamen non minus acriter quam olim in eam, propter impuritatem & morum corruptelam, inde per fe exiftentem, inuehantur. Erat antiquis temporibus famofum fpectaculum *Maiuma* vocitatum, cuius delectamenti non mediocris pars in eo pofita erat, vt infames meretrices, nudæ in aquis natantes, fpectarentur. Vnde nomen fuum traxiffe viris doctis obferuatur. *Maiuma* enim lingua *Syriaca* aquam denotat. GOTHOFREDVS [y] & PAGIVS [z] poft eum obferuant, tantum huius obfceni delectamenti

mala folet inferre. Etenim in theatris immoratio fornicationem, petulantiam, & omnem incontinentiam peperit: & circenfis fpectatio pugnas, conuicia, vulnera, contumelias, iuges inimicitias adduxit: & circa alear ftudium, blafphemias, iacturas, iras, conuicia, infinitaque alia his grauiora fæpe produxit. Ne tantum itaque peccata fugiamus, verum & apparentia quidem effe media, paullatim vero in hæc peccata nos pertrahentia.

(u) Cyrill. catech. myft. I. n. IV. Φεῦγε καὶ τὰς ἱπποδρομίας τὸ ἐμμανὲς θέαμα, καὶ ψυχὰς ἐκτραχηλίζον· ταῦτα γὰρ πάντα πομπή ἐστι τοῦ διαβόλου. *Fuge autem & equorum curricula, quod eft prorfus infanum; & multorum vitæ perniciofum fpectaculum.*

(x) Saluian. de prouident. lib. VI. p. 197. edit. Oxon. MDCXXXIII. 8uo. (p. 197 - 201. edit. Rittershuf. Norib. MDCXXIII. 8uo.)

(y) Gothofr. comment. in cod. Theod. lib. XV. tit. VI. de Maiuma leg. II. Spectaculum, feu Maiumæ lætitia, per eamdem præfecturam prætorianam Orientis, prouincialibus fub certa lege antea ademta redditur *leg. I.* anno domini CCCXCVI. mox abfolute denegatur ann. CCCXCIX. hac *leg. II.* Idque intra quatuor ferme annorum fpatium: Redditur, inquam, *leg. I.* quum antea (vt puto a Conftantio imp. rurfus a Theodofio M. patre, caftiffimo principe) prohibita fuiffet: Sub hac tamen conditione redditur, vt honeftas & verecundia, caftis moribus perfeneraret, id eft, vt fœditas omnis & procacia ab ea abeffet. Hoc fcilicet temperamentum Arcadio clementiæ titulo feu clementer adhibere primum vifum fuit; Anno dom. CCCXCVI. At enim, quum rebus ipfis poftea comperiffet, procacem hanc licentiam & fœditatem ab ipfa *maiumæ* celebritate feu fpectaculo fegregari non poffe, triennio, & quod excurrit, poft, ad fuperiorum principum chriftianorum ingenium rediit, ea penitus denegata: *leg. II. hoc tit.* aliis vero ludicris & honeftis artibus conceffis, quibus abunde prouinciales triftitiam fuam confolari poffent.

(z) Pagi critic. in Baron. vol. II. ann. CCCXCIX. n. V. Gothofredus in commentar. leg. II. cod. Theodof. vbi varia habet de *maiuma*, obferuat, eius meretireti-

retinendi populis ſtudium fuiſſe, vt, licet iuſtæ eius abolendi cauſſæ imperatoribus viſæ ſint, leges tamen imperiales a *Conſtantino* ad *Arcadium* vſque octies hac parte variarint; illud modo permittentes, modo coërcentes; donec tandem *Arcadius*, qui initio id permiſerit, licentiam datam reuocarit illudque aboleuerit, aliis ludicris & honeſtis artibus conceſſis, hac *Maiuma* autem, tamquam fœdo atque indecoro [a] ſpectaculo, penitus denegata. Et ſub hoc charactere CHRYSOSTOMVS [b] & alii, adhibita omni dicendi vi, contra illud declamitant.

§. XIII.

Omnes etiam exceſſus luxuriæ atque intemperantiæ eadem de cauſſa.

EADEM de cauſſa acriter in luxuriam, heluationem & intemperantiam inuehebantur, non ſolum quatenus crimina in ſe erant, verum etiam quatenus ad maiora impudicitiæ crimina aperiebant viam. Adeoque licet non quemlibet ſingularem ebrietatis & intemperantiæ actum excommunicatione punirent, adſiduitatem tamen & adſuetudinem ita peccandi ſub publicam diſciplinam & cenſuram ducebant reuocandam. TERTVLLIANI [c] obſeruatio eſt, & vera quidem obſeruatio, *Veneri*, inquientis, *& Libero conuenit. Duo iſta dæmonia conſpirata & coniurata inter ſe ſunt ebrietatis & libidinis.* Et antiquus quidam [d] canon ait: *Ebrietas omnium vitiorum fomes & nutrix eſt*; et proinde ſic decernit: *Itaque clericum, quem ebrium eſſe conſtiterit, aut triginta dierum ſpatio a communione ſtatuimus ſubmouendum, aut corporali ſubdendum eſſe ſupplicio.* Hanc regulam in conciliis *Venetico* & *Agathenſi* inuenimus, vt in perpetuum obſeruandam in eccleſiis *Gallicanis*. Decretum etiam circumfertur ſub *Eutychi-*

tionem non occurrere, niſi ab eo tempore, quo chriſtiani imperatores extitere, tantumque eius retinendæ populis ſtudium fuiſſe, contra vero tam iuſtas eius coërcendæ, mox & prohibendæ, iiſdem imperatoribus cauſſas viſas eſſe; vt a Conſtantino magno, quo imperante *maiumam* celebratam veroſimile, ad Arcadium, octies hac parte variatum fuerit, ea modo legibus permiſſa, modo iiſdem vetita.

(*a*) Cod. Theod. lib. XV. tit. VI. de maiuma leg. II. Maiumam fœdum atque indecorum ſpectaculum denegamus.

(*b*) Chryſoſt. homil. VII. in Matth. p. 71. (p. 85. ſeqq. edit. Francof.)

(*c*) Tertull. de ſpectac. c. X.

(*d*) Concil. Venetic. c. XIII. Vid. concil. Agathenſ. c. XLI. iiſdem verbis.

ani papæ *Romani* nomine, quo laici quoque ebrietatis vitio dediti excommunicari iubentur, donec resipiscant [e]: *Qui ebrietatem vitare noluerit, excommunicandum esse decreuimus, vsque ad congruam emendationem.* Fatendum autem est, hoc vitium nonnumquam ita vniuersale & epidemicum fuisse, vt per multitudinem peccantium disciplinæ seueritas locum haud haberet. Aetate sua in *Africa* sic fuisse queritur & lamentatur AVGVSTINVS [f]. *Quum apostolus*, inquit, *tria breuiter genera vitiorum detestanda & vitanda vno loco posuerit, de quibus innumerabilium peccatorum exsurgit seges, vnum horum, quod secundo loco posuit, acerrime in ecclesia vindicatur: duo autem reliqua, id est primum & vltimum, tolerabilia videntur hominibus, atque ita paullatim fieri potest, vt nec vitia iam putentur. Ait enim vas electionis: Non in comessationibus & ebrietatibus, non in cubilibus & impudicitiis, non in contentione & dolo; sed induite vos dominum Iesum Christum & carnis curam ne feceritis in concupiscentiis. Horum ergo trium, cubilia & impudicitia tam magnum crimen putantur, vt nemo dignus non modo ecclesiastico ministerio, sed ipsa etiam sacramentorum communione videatur, qui se isto peccato macularit. Et recte omnino. Sed quare solum? Commessationes enim & ebrietates ita concessæ & licitæ putantur, vt in honorem etiam beatissimorum martyrum non solum per dies solemnes, quod ipsum quis non lugendum videat, qui hæc non carnis oculis inspicit, sed etiam quotidie celebrentur.* Planum est, AVGVSTINVM habitualem heluationem & ebrietatem pro crimine, excommunicationem commerente, habuisse non minus, quam fornicationem & adulterium; propter ingentem autem multitudinem eorum, qui huic peccato dediti erant, sententiam suam *Aurelio*, metropolitano *Africæ* [g], hunc in modum declarat: *Non aspere, quantum existimo, non duriter, non modo imperioso ista tolluntur, magis docendo quam iubendo, magis monendo quam minando. Sic enim agendum est in multitudine peccantium: seueritas autem exercenda est in peccata paucorum.* Vt adeo concludere liceat, quod comessatio & ebrietas de istorum grandium peccatorum censu fuerint, pro quibus homines publicam in ecclesia pœnitentiam agere debuerint,

(e) Eutychian. decret. ap. Crab. tom. I. p. 180.
(f) August. epist. LXIV. ad Aurelium.
(g) Augustin. ibid.

nisi

nisi peccantium multitudo id fieri non permitteret, ecclesiamque cogeret aliam istius vitii emendandi inire rationem.

§. XIV.

Promiscua etiam mulierum & virorum lauatio.

NOTANDVM etiam hoc loco est, quod ad tuendam modestiam ac castitatem lex canonica & ciuilis viris ac feminis idem simul balneum ingredi interdixerit. *Mulier fidelis*, inquit auctor *constitutionum* [h], *lauacro viris ac feminis communi ne vtatur.* Et concilium *Laodicenum* [i] ait: *Non oportet eum, qui est sacratus vel clericus, vel asceta, in balneo cum mulieribus lauari, neque omnem penitus christianum vel laicum. Hac est enim prima apud gentes condemnatio.* Concilium *Trullanum* [k] hunc canonem ad verbum repetit, & in clausula subiungit: *Si quis hac in re deprehensus fuerit, si sit quidem clericus, deponatur: sin autem laicus, segregetur.* Obseruatio, in his canonibus facta, quod hoc inter ipsos gentiles probrosum crimen fuerit, ex vetustis legibus & scriptoribus *Romanis* confirmatur. Antiqua balnea duo distincta ædificia fuisse, vnum vbi viri, alterum vbi feminæ lauarentur, auctor est VARRO [l]. Eadem a VITRVVIO, [m] CHARISIO & aliis narrantur. Et quum sequentium temporum deprauatio hanc distinctionem cœpisset confundere, *Adrianus* imperator,

(*h*) Constit. lib. I. c. IX. *Ἀνδρόγυνον γυνὴ πιστὴ μὴ λουέσθω.*

(*i*) Concil. Laodicen. c. XXX. *Ὅτι οὐ δεῖ ἱερατικοὺς, ἢ κληρικοὺς, ἢ ἀσκητὰς, ἐν βαλανείῳ μετὰ γυναικῶν ἀπολούεσθαι, μηδὲ πάντα χριστιανὸν, ἢ λαϊκόν· Αὕτη γὰρ πρώτη κατάγνωσις παρὰ τοῖς ἔθνεσιν.*

(*k*) Concil. Trullan. c. LXXVII. *Εἰ δέ τις ἐπὶ τούτῳ φωραθείη, εἰ μὲν κληρικὸς εἴη, καθαιρείσθω· εἰ δὲ λαϊκὸς, ἀφοριζέσθω.*

(*l*) Varro de lingua latin. lib. VIII. p. 125. Publice bina coniuncta ædificia lauandi caussa; vnum vbi viri, alterum vbi mulieres lauarentur.

(*m*) Vitruuius de arch tect. lib. V. c. X. Item est animaduertendum, vti caldaria muliebria viriliaque coniuncta & in iisdem regionibus sunt collocata. Sic enim efficietur, vt in vasaria ex hypocausto communis sit vsus eorum vtrisque.

Charis. grammatic. lib. I. citante Sauarone in notis ad Sidon. Apoll. lib. II. epist. II. p. 116. (Not. Verba Charisii non exhibet.)

Dempster paralipom. ad Rosini antiquitates Rom. lib. I. c. XIV. (p. 142. edit. Colon. MDCLXII.) Promiscua non fuisse balnea, sed viros sua a mulieribus discreta separataque habuisse, notissimum. M. Pollio Vitruuius lib. V. c. XX. *Item est animaduertendum &c.* Auctor separationis D. Hadriano Aug. Aelian. Spartianus in eo. Et nimia inualescente luxuria sustulit Antoninus philosophus, Iul. Capitol. in eius vita.

per-

non [b] sic habet: *Eos qui rationis expertia animantia inierunt, & qui leprosi sunt, vel fuerunt* (hoc est, alios infecerunt, docendo eos idem committere flagitium) *iussit sancta synodus* εἰς τοὺς χειμαζομένους, *inter hiemantes* (hoc est, vel dæmoniacos, vel eos, qui tempestati extra ecclesiæ parietes expositi erant) *orare.* SVICERVS [i] hunc canonem de iis putat esse intelligendum, qui corporali lepræ morbo essent infecti, qui per legem veterem a reliquo cœtu prohibebantur; magis autem probabile est, spiritualem lepram intelligi eorum, qui κτηνοβατείας vitio ceteros infecerunt, eosque eamdem impuritatem docuerunt. Nam alioqui lepra sub euangelio non durissimam illam pœnam, sed misericordiam potius meritura erat. BASILIVS [k] adulterorum pœnitentiam, hoc est, per viginti annos continuandam, imponit tam illis, qui cum brutis, quam eis, qui cum maribus fœda perpetrarint. Nonnumquam terminum ad triginta annos [l] extendit, comparans hæc peccata cum homicidio, idololatria, veneficio & adulterio, quæ omnia eadem condemnatione digna haberi dicit. Concilium *Illiberritanum* [m] seueriorem pœ-

(b) Ibid. can. XVII. Τοὺς ἀλογευσαμένους καὶ λεπροὺς ὄντας, ἤτοι λεπρώσαντας, τούτους προσέταξεν ἡ ἁγία σύνοδος εἰς τοὺς χειμαζομένους εὔχεσθαι.

(i) Suicer. thesaur. eccles. voce λεπρός, tom. II. p. 226. Hoc decimo septimo canone (Ancyrano) addunt, si eiusmodi homines leprosi fuerint, ad hiemantes, id est, extra omnem ecclesiæ ambitum, εἰς ὑπαίθριον καὶ τὰ τοῦ ναοῦ προαύλια esse submouendos, ne scilicet sui corporis contagio ceteros inficerent, vt ibi pœnitentiam, quæ canone præcedenti definita fuerat, peragant. Mosaica lege Leuit. XIII, 46. Num. V, 2. leprosi a reliquo cœtu prohibentur, qui mos in Europa viget, non religionis sed sanitatis caussa.

(k) Basil. can. LXII. Ὁ τὴν ἀσχημοσύνην ἐν τοῖς ἄῤῥεσιν ἐπιδεικνύμενος, τῷ χρόνῳ τοῦ ἐν τῇ μοιχείᾳ παρανομοῦντος οἰκονομηθήσεται. *Qui suam erga mares turpitudinem declarat, ei tempus dispensabitur illius, qui adulterii scelus admisit.* Can. LXIII. Ὁ ἐν ἀλόγοις τὴν ἑαυτοῦ ἀσέβειαν ἐξαγορεύων, τὸν αὐτὸν χρόνον ἐξομολογούμενος παραφυλάττεται. *Qui suam in brutorum concubitu impietatem confitetur, eamdem pœnitentiæ rationem obseruat.*

(l) Ibid. can. VII. Ἀῤῥενοφθόροι καὶ ζωοφθόροι, καὶ φονεῖς, καὶ φαρμακοί, καὶ μοιχοί, καὶ εἰδωλολάτραι τῆς αὐτῆς καταδίκης εἰσὶν ἠξιωμένοι. κ. τ. λ.
Gregor. Nyssen. can. III. διπλασίων ὡρίσθη τῆς ἐπιστροφῆς ὁ χρόνος τοῖς ἐν μοιχείᾳ μιανθεῖσι, καὶ ἐν τοῖς ἀπηγορευμένοις κακοῖς, ζωοφθορίᾳ τε καὶ τῇ κατὰ ἀῤῥένων λύσσῃ. *Duplum conuersionis tempus iis præscriptum est, qui adulterio inquinati sunt, & in aliis itidem vetitis malis, animalium initu & rabie in masculos.*

(m) Concil. Illiberrit. c. LXXI. Stupratoribus puerorum nec in fine dandam esse communionem.

nam

nam illis conſtituit, qui cum pueris ſtuprum fecerint. Talibus enim nec in fine dandam communionem decernit. Leges veterum *Romanorum* non ſatis efficaciter his corruptelis proſpexerunt. Vetuſta lex erat, dicta *lex Scantinia*, cuius IVVENALIS poëta [n] aliique meminerunt: ſed per multa tempora iacuit neglecta, donec imperatores chriſtiani nouum ei robur adderent. Frequentes querelæ, a priorum trium ſæculorum chriſtianis ſcriptoribus CLEMENTE ALEXANDRINO [o], IVSTINO MARTYRE [p], TATIANO [q], MINVCIO FELICE [r],

(n) Iuuenal. ſatyr. II. v. 43. 44.

Quid ſi vexantur leges ac iura: citari
Ante omnes debet Scantinia . . .

Valer. Maxim. hiſtor. lib. VI. c. I. M. Claudius Marcellus ædilis curulis C. Scantinio Capitolino trib. pl. diem ad populum dixit, quod filium ſuum de ſtupro appellaſſet: Eoque adſeuerante, ſe cogi non poſſe vt adeſſet, qui ſacroſanctam poteſtatem haberet, & ob id tribunitium auxilium implorante; totum collegium tribunorum negauit ſe intercedere, quo minus pudicitiæ quæſtio perageretur. Citatus itaque Scantinius reus, vno teſte, qui tentatus erat, damnatus eſt.

(o) Clem. Alexandr. pædag. lib. I. c. III. †

(p) Iuſtin. apol. II. p. 50. Διὸς δὲ καὶ τῶν ἄλλων θεῶν μιμηταὶ γενόμενοι ἐν τῷ ἀνδροβατεῖν καὶ γυναιξὶν ἀδεῶς μίγνυσθαι κ. τ. λ. *Iouis aliorumque deorum, abſque timore & pudore omni, cum viris iuxta & feminis conſueſcendi imitatores eſſe, cetera.* Pag. 67. Μιμητὰς γὰρ θεῶν καλὸν εἶναι πάντες ἡγοῦνται· ἀπείη δὲ σωφρονούσης ψυχῆς ἔννοια τοιαύτη περὶ θεῶν, ὡς καὶ αὐτὸν τὸν ἡγεμόνα καὶ γεννήτορα πάντων κατ' αὐτοὺς Δία πατροφόντην τε καὶ πατρὸς τοιούτου γεγονέναι, ἔρωτί τε κακῶν καὶ αἰσχρῶν ἡδονῶν ἥττω γενόμενον, ἐπὶ Γανυμήδην καὶ τὰς πολλὰς μοιχευθείσας γυναῖκας ἐλθεῖν, καὶ τοὺς αὐτοῦ παῖδας τὰ ὅμοια πράξαντας παραδέξασθαι. *Imitatores quippe deorum pulchrum eſſe cuncti autumant. Longe vero abſit a ſana & caſta mente cogitatio de diis euiuſmodi: videlicet ducem quoque ipſum & parentem omnium ſecundum eos Iouem, parricidam & patre tali genitum, ac præ amoris impotentia a malis fœdiſque voluptatibus victum, ad Ganymedem & per multas adulteriis & ſtupris imminutas feminas veniſſe & liberos ſuos ſimilium facinorum patratores ſuſcepiſſe.*

(q) Tatian. orat. ad Græc. p. 165. ad calcem Iuſtini. παιδεραστία μὲν ὑπὸ βαρβάρων διώκεται, προνομίας δὲ ὑπὸ Ῥωμαίων ἠξίωται, παίδων ἀγέλας ὥσπερ ἵππων φορβάδων, συναγείρειν αὐτῶν πειρωμένων. *Barbari puerorum amores damnant, iidem apud Romanos prærogatiua dignantur, qui pueros ſibi quam plurimos tamquam equos gregales colligere ſtudio habent.*

(r) Minuc. Octau. p. 68. (Cap. XXII. n. 6. pag. 60. edit. Hallenſ.) Quid loquar Martis & Veneris adulterium deprehenſum? & in Ganymedem Iouis ſtuprum cælo conſecratum? quæ omnia in hoc prodita, vt vitiis hominum quædam auctoritas pararetur.

TERTVLLIANO [s], CYPRIANO [t], et LACTANTIO [u] factæ, hæc flagitia impune inter gentiles perpetrata esse satis superque docent. Lex aduersus ea lata, pecuniaria duntaxat mulcta [x] erat, & raro quidem in effectum dabatur. *Domitianum* inter bona principatus sui initia quosdam hac lege *Scantinia* condemnasse, auctor est SVETONIVS [y]. Verum pestifera illa lues tantopere serpebat postea, vt *Alexander Seuerus*, princeps multo melior, non auderet ei adhibere remedia, vti LAMPRIDIVS [z] in vita ipsius testatur. Post eum *Philippus* imperator, qui a nonnullis christianus vocatur, nouam legem sanxit, qua illud flagitium prohibuit; præcipuum autem negotium tandem ad eos deuolutum, qui magis indubie christiani erant. Inter quos *Constantius* [a] lege quadam, adhuc in vtroque codice exstante, capitale crimen id fecit, gladio vindicandum. THEODOSIVS [b] pœnam seueriore lege auxit, iubens

(s) Tertull. de monogam. c. XII. Sicut ille vester Vthinensis nec Scantiniam timuit. Id. ad nation. lib. I. c. XVI. Date aliquam nationem vacantem ab eis, quæ omne hominum genus ad incestum trahunt. Si qua gens concubitu ipso & ætatis ac sexus necessitate, ne dixerim libidine & luxuria caret, ea erit, quæ carebit incesto: si qua ab humana conditione priuata quadam natura remota est, et neque ignorantiæ, neque errori, neque casui opposita est, ea erit, quæ sola christianis respondere constantius possit. cetera.

(t) Cyprian. ad Donat. pag. 6. (p. 5. lin. 2. edit. Amstelod.) Libidinibus insanis in viros viri proruunt.

(u) Lactant. lib. V. c. IX. Qui corpora sua libidinibus prostituant, qui denique immemores, quid nati sint, cum feminis patientia certent, qui sanctissimam quoque corporis sui partem contra fas omne polluant ac profanent, cetera.

(x) Vid. Quintilian. institut. lib. IV. c. II. p. 187. Decem millia, quæ pœna stupratori constituta est, &c.

(y) Sueton. vit. Domitian. c. VIII. Quosdam ex vtroque ordine lege Scantinia condemnauit.

(z) Lamprid. vit. Alex. Seueri p. 350. (Inter scriptor. histor. Aug. tom. II. p. 212. edit. Francof. MDLXXXVIII.) Habuit in animo, vt exoletos vetaret, quod postea Philippus fecit; sed veritus est, ne prohibens publicum dedecus in priuatas cupiditates converteret; quum homines illicita magis poscant, prohibitaque furore persequuntur.

(a) Cod. Theodos. lib. IX. tit. VII. ad legem Iuliam de adulteriis. leg. III. Quum vir nubit in feminam --- vbi Venus mutatur in alteram formam --- iubemus insurgere leges, armari iura gladio vltore, vt exquisitis pœnis subdantur infames.

(b) Ibid. leg. VI. Huiusmodi scelus exspectante populo flammis vindicibus expiabunt.

bens huiusmodi sceleris reos, spectante populo, viuos flammis tradi. In hunc modum leges ciuiles & ecclesiasticæ ad exterminandam omnis generis impudicitiam conspirabant; homines ab istiusmodi impuritatis actibus, qui opprobrio erant religioni christianæ, eiusmodi temporalibus & spiritualibus pœnis deterrendo, quæ ad reprimendum & refrænandum eorum impetum omnium rectissime infligi eis posse credebantur.

§. X.

De lenocinio, siue quæstu meretricio.

NEQVE vero tantum in ipsos proximos impudicitiæ actus tali censura ac pœna animaduertebant, sed in omnes etiam reliquos actus, qui ad eos aperiebant vel sternebant viam. Ita meretrices publice vel priuatim alere pro re maxime infami semper habitum. Grauissimæ querelæ a variis scriptoribus [c] de abiecta multorum pontificum *Romanorum* posterioris æui, in ipsa vrbe *Roma* istiusmodi fœdas & impias praxes fouentium magnumque ex eis quæstum facientium, leuitate factæ sunt. Antiquæ autem leges, ciuiles pariter & ecclesiasticæ, ab istiusmodi abusibus longe aberant. *Roma* ethnica hoc intuitu ca-

(c) Vid. Zepper. legum Mosaicar. explanat. lib. IV. c. XVIII. p. 417. vbi citatis de Sixto IV. Agrippæ & Wesseli Groningensis testimoniis (quæ heic statim subiicientur) de Paulo III. ita loquitur: Paulus tertius in tabellis quadraginta quinque meretricum millia numerata habebat, ex quarum fornicatione singulis mensibus censum exegit, quæque cum papa die noctuque consuetudinem habebant, & in summo honore a papa habebantur.

Agripp. de vanit. scientiarum c. LXIV. ap. Mornæum p. 1310. (p. 594. edit. Salmur. MDCXI. folio.) Inter lenones recentiorum temporum, qui lupanaria ædificabant, nobilis erat Sixtus IV. Romanus pontifex, qui Romæ nobile admodum lupanar exstruxit, atque vtrique Veneri adsignauit; meretricum cohortes, Heliogabali exemplo, ita aluit, amicisque & seruis exhibuit, non nihil emolumenti ex meretricio quæstu ærario suo accumulans; Romana enim scorta in singulas hebdomadas Iulium nummum adhuc pendent pontifici, qui census annuus, nonnumquam viginti millia ducatos excedit; adeoque procerum ecclesiæ id munus est, vt vna cum ecclesiarum prouentibus, etiam lenociniorum numerent mercedem.

Wessel. Groning. de indulgentiis papalibus. Ad Petri Ruerii, tunc S. Sixti cardinalis ac patriarchæ Constantinopolitani & Hieronymi fratris sui postulationes, domesticæ familiæ toti cardinalis D. Luciæ, qui Paulo secundo a venationibus fuerat, in tribus mensibus anni calidioribus Iunio, Iulio & Augusto, masculino coitu frui permisit, cum hac clausula; *Fiat vt petitur.* Confer sis Mornæi myster. iniquitat. p. 594 seqq.

ſtior fuit & modeſtior, quam hodierna papiſtica. Nam legem inuenimus, e *Papiniano* in *digeſtis* memoratam, in hanc ſententiam [*d*]: *Qui domum ſuam, vt ſtuprum adulteriumue cum aliena matre familias, vel maſculo fieret, ſciens præbuerit, vel quæſtum ex adulterio vxoris ſuæ fecerit, cuiuſcumque ſit conditionis, quaſi adulter punitor.* Et notatu dignum in legibus *Conſtantini* [*e*] eſt, quod viro licuerit vxorem ſuam dimittere, non tantum ſi per ſe adultera eſſet, ſed ſi aliis etiam adulterium procuraſſet. *In maſculis*, inquit lex, *ſi repudium mittant, hæc tria crimina inquiri conueniet, ſi mœcham, vel medicamentariam, vel reconciliatricem repudiare voluerit.* THEODOSIVS iunior [*f*] de parentibus & dominis, filias vel ancillas ſuas proſtituentibus, tulit legem ita habentem: *Lenones patres & dominos, qui ſuis filiabus vel ancillis peccandi neceſſitatem imponunt; nec iure frui dominii, nec tanti criminis patimur libertate gaudere. Igitur tali placet eos indignatione ſubduci, ne poteſtatis iure frui valeant, neue quid eis ita poſſit acquiri: ſed ancillis filiabuſque, ſi velint, conductiſue pro paupertate perſonis, quas ſors damnauit humilior, epiſcoporum liceat, iudicum etiam defenſorumque implorato ſuffragio omni miſeriarum neceſſitate abſolui: ita vt ſi inſiſtendum eis lenones eſſe crediderint, vt peccandi ingerant neceſſitatem inuitis, amittant non ſolum eam, quam habuerint poteſtatem, ſed proſcripti, pœnæ mancipentur exilii, metallis addicendi publicis.* SOCRATES [*g*] alius bonæ legis nomine laudat *Theodoſium magnum*, qua *Romæ* lupanaria, vulgo *ſiſtra* vocitata, deſtruxerit. Nam ad eius vſque ætatem mulierem, quæ in adulterio deprehenſa fuerat, eo ſupplicii genere adfeciſſe dicit, quæ illam non emendarit, ſed potius delictum auxerit: quippe illam in anguſtum quoddam lupanar incluſam imprudenter ſcortari coëgiſſe. Hanc inuerecundam conſuetudinem vbi cognouiſſet imperator, vlterius pati non potuiſſe, ſed lupanaria illa deſtruxiſſe, & mulieres adulterii

(*d*) Pandect. lib. XLVIII. tit. V. ad legem Iul. de adulteris leg. VIII.
(*e*) Cod. Theod. lib. III. tit. XVI. de repudiis leg. I.
(*f*) Cod. Iuſtin. lib. XI. tit. XL. de ſpectaculis & ſcenicis & lenonibus leg. VI.
(*g*) Socrat. lib. V. c. XVIII. *εἰ ἥλω ἐπὶ μοιχείᾳ γυνή, ἐ διορθώσει, ἀλλὰ προσθήκῃ τῆς ἁμαρτίας ἐτιμωρῦντο τὴν πταίσασαν· ἐν γὰρ πορνείῳ στενῷ κατάκλειστον ποιήσαντες, ἀναιδῶς ἐποίεν πορνεύεσθαι --- ταῦτα ἐκ ἤνεγκεν ὁ βασιλεύς, πυθόμενος τὴν ἀναιδῆ συνήθειαν, ἀλλὰ κατέλυσε τὰ σεῖστρα, ὕτω γὰρ ὠνομάζετο τὰ τοιαῦτα πορνεῖα· τοῖς ἄλλοις ὑποπίπτειν νόμοις τὰς ἁλούσας ἐπὶ μοιχείᾳ κελεύσας.*

con-

conuictas aliis legibus coërcuisse. *Theodosius* iunior simile beneficium rei christianæ præstitit *Constantinopoli*, noua lege [*h*] sanciendo, vt, si quis mancipia tam aliena quam propria, aut ingenua corpora qualibet taxatione conducta, prostituere tentauerit, in libertatem prius mancipiis vindicatis, vel ingenuis personis conductione impia liberatis, grauissime verberatus vrbis finibus pelleretur. Et quum impii illi homines turpem quæstum suum in priorum legum contemtum exercuissent, prætexendo hanc isti rei caussam, quod annuum vectigal ærario publico soluerent: *Theodosius* hoc vectigal abrogauit, eiusque in locum *Florentius* quidam vir illustris, cuius pio consilio imperator hoc ipsum fecerat, propriam possessionem obtulit, ne vllum ad ærarium incommodum perueniret, neque hæc res aliquando pro caussa adlegaretur hanc turpitudinem denuo permittendi. Ita hi pii imperatores abominandum hoc vitium ex vtraque metropoli exstirpare adlaborarunt. Et quum quædam eius reliquiæ, non obstantibus omnibus eorum conatibus, ætate *Iustiniani* imperatoris adhuc superesse intelligerentur, hic, materia resumta, omnes antecedentes leges nouo edicto [*i*] renouauit atque confirmauit, pœnasque in illis recensitas auxit, vt hanc detestandam prouidendi leuitati rationem ex vniuerso imperio exstirparet. Quod ad leges ecclesiasticas attinet, nullum crimen est, in quod seuerius, quam in hoc, animaduerterint. Facile id colligi potest ex concilii *Illiberritani* canonibus; quorum vnus ita [*k*] statuit: *Mater, vel parens, vel qualibet fidelis, si lenocinium exercuerit; eo quod alienum vendiderit corpus, vel potius suum, placuit eas nec in fine accipere communionem.* Et alius [*l*] decernit in hunc modum: *Si conscio marito fuerit mœchata vxor, placuit nec in fine dandam ei esse communionem.* Ratio illius rei fundatur eo, quod de lege prohibente fornicationem obseruat TERTVLLIANVS [*m*], quod similiter eam iuuare, atque eius esse conscium, interdicat. *Nam,* inquit, *quod mihi de stupro interdictum sit, aliis ad eam rem nihil aut operæ*

(*h*) Theodos. nouell. tit. XVIII. de lenonibus, ad calcem cod. Theodos. tot. p. 10.
(*i*) Iustin. nouell. XIV. tot.
(*k*) Concil. Illiberrit. c. XII.
(*l*) ibid. can. LXX.
(*m*) Tertullian. de idololatr. c. XI.

aut

aut conscientiæ exhibeo, nam quod ipsam carnem meam a lupanaribus segregaui, agnosco me neque lenocinium, neque id genus lucrum alterius caussa exercere posse. Recte ex ante memoratis canonibus obseruat GABRIEL ALBASPINAEVS [*], hoc crimen grauius peccatum ipsa fornicatione & adulterio habitum: quia mœchiæ & fornicationi pœnientia functis venia in morte vel post longam pœnitentiam concessa sit, huic autem crimini denegata.

§. XI.

De compositione & lectione librorum lasciuorum.

ALIA impudicitiam promouendi ratio erat lasciuorum & obscenorum librorum vel comœdiarum compositio & lectio, quippe qua nihil magis libidinem incendit ad eamque prouocat. Hinc vt veteres omnis generis hæreticos libros combusserunt atque aboleuerunt, ne fidem corrumperent; ita non minus libros moribus christianorum perniciosos componere & legere interdixerunt, in eorumque auctores seuere animaduerterunt, si qui eiusmodi a christianis essent conscripti. *Heliodorum*, *Tricæ* in *Thessalia* episcopum, dum iuuenis esset, libros amatorios composuisse & *Aethiopicos* inscripsisse auctor est SOCRATES [n]; & alii [o] eos censuræ in illum ecclesiasticæ occa-

(*) Albaspin. in can. XII. concil. Illiberritan. Grauius puniuntur lenones, & earum turpitudinum artifices, quam ipsamet adulteria & virginum stuprationes. Nam Zephyrini edicto, mœchiæ & fornicationi pœnitentia functis veniam in morte, vel post longam pœnitentiam concessam legimus: hoc vero canone ea ipsa moribundis lenonibus & parentibus, qui quæstum ex filiarum stupro fecerint, denegatur: cuius seuerioris disciplinæ hanc rationem addunt, quod suum (ad parentes id refertur) aut alienum vendiderint corpus, hoc est, pessumdederint, & libidini manciparint.

(n) Socrat. lib. V. c. XXII. ἀλλὰ τὸ μὴν ἐν Θεσσαλίᾳ ἔθος, ἀρχηγὸς Ἡλιόδωρος Τρίκκης τῆς ἐκεῖ γενόμενος, οὗ λέγεται ποιήματα ἐρωτικὰ βιβλία, ἃ νέος ὢν ἔταξε καὶ Αἰθιοπικὰ προσηγόρευσε.

(o) Niceph. histor. lib. XII. c. XXXIV. οὗ [Ἡλιοδώρου] ποιήματα ἐρωτικὰ εἰσέτι νῦν περιφέρεται, ἃ νέος ὢν συνετάξατο, Αἰθιοπικὰ προσαγορεύσας αὐτά· νῦν δὲ καλοῦσι ταῦτα χαρίκλειαν· δι' ἃ καὶ τὴν ἐπισκοπὴν ἀφῃρέθη· ἐπειδὴ γὰρ πολλοῖς τῶν νέων κινδυνεύειν ἐκεῖθεν ἐπῄει, ἡ ἐγχώριος προσέταττε σύνοδος, ἢ τὰς βίβλους ἀφανίζειν, καὶ πυρὶ δαπανᾶν, ὑπεκκαπλέσας τὸν ἔρωτα, ἢ μὴ χρῆναι ἱερᾶσθαι τοιαῦτα συνθέμενον· τὸν δὲ μᾶλλον ἑλέσθαι τὴν ἱερωσύνην, λιπεῖν ἢ ἐκ μέσου τιθέναι τὸ σύγγραμμα. *Cuius* [*Heliodori*] *amatorii libelli hoc quoque tempore circumferuntur, quos adhuc iuuenis composuit, & æthiopica inscripsit. Nunc autem ea Charicleam nominant. Quo nomine etiam episcopatus ei ademtus est: nam quum lectione eorum opusculorum iuuenes multi in periculum*

sio-

fionem dediffe, eumque epifcopatu deiectum effe narrant, eo quod illos reuocare noluiffet. Ob eamdem rationem lectionem librorum ethnicorum maximo ftudio impedire adlaborabant, vtpote impuritatibus refertos; & canones quidam facti funt, quibus clerici fpeciatim cum talibus fcriptoribus conuerfari prohibentur, qua de re libro quodam antecedente [*] diximus copiofius.

§. XII.

Theatri & comœdiarum frequentatio prohibita hoc intuitu.

NON minus feueri in declamationibus fuis ex eadem ratione erant in omnes, qui theatrum & publicas comœdias frequentabant: quia magna impudicitiæ feminaria erant, vbi inceftus & adulterium cum deteftanda obfcenitate repræfentabatur, & ad corrumpendos contagione fua & exemplo lectores quodammodo repetebatur. *Adulterium difcitur*, inquit CYPRIANVS [p], *dum videtur, & lenocinante ad vitia publicæ auctoritatis malo, quæ pudica fortaffe ad fpectaculum matrona procefferat, de fpectaculo reuertitur impudica. Adhuc deinde morum quanta labes? quæ probrorum fomenta? quæ alimenta vitiorum, hiftrionicis geftibus inquinari? videre contra fœdus iusque nafcendi patientiam inceftæ turpitudinis elaboratam? Euirantur mares, honos omnis & vigor fexus eneruati corporis dedecore mollitur, plusque illic placet, quisquis virum in feminam magis fregerit; in laudem crefcit ex crimine, & peritior quo turpior iudicatur. Spectatur hic, proh nefas! & libenter; quid non poffit fuadere, qui talis eft? Mouet fenfus, mulcet adfectus, expugnat boni pectoris confcientiam fortiorem: nec deeft probri blandientis auctoritas, vt auditu molliore pernicies hominibus obrepat. Exprimunt impudicam Venerem, adulterum Martem, & Iouem illum fuum, non magis regno quam vitiis principem, in terrenos amores cum ipfis fuis fulminibus ardentem, nunc in plumis oloris albefcere, nunc aureo imbre defluere, nunc in puerorum pubefcentium raptus miniftris auibus profilire. Quære iam nunc, an poffit effe, qui fpectat, integer, vel pudicus. Deos fuos, quos veneran-*

comburerentur, fynodus prouincialis ftatuit, vel libellos ipfos, qui amores accenderent, igni confumtos abolendos, vel qui eos compofuiffet auctori functionem epifcopalem abrogandam effe. Ille vero epifcopatum deponere quam fcripta fua fupprimere maluit

(*) Lib. VI. cap. III. §. IV. vol. II. p. 350. feq.

(p) Cyprian. ad Donat. p. 6. (p. 4. edit. Amftelod.)

 tur,

tur, imitantur, fiunt miseris religiosa delicta. Contra spectatores ethnicos hæc disputat, præcipua autem argumentorum eius vis similiter contra christianos valet. Theatra enim propter impuritates suas loca ineuitabilis erant tentationis; propria erant diaboli possessio, quemadmodum, TERTVLLIANO teste [q], diabolus aliquando ea appellauit. Quum enim mulier quædam, quæ theatrum adierat, cum dæmonio rediisset, & spiritus ille immundus in exorcismo oneraretur, quod ausus esset fidelem adgredi, constanter hunc in modum respondisse dicitur: *Iustissime quidem feci, in meo eam inueni.* TERTVLLIANVS [r] porro dicit, theatrum proprie sacrarium *Veneris* esse duplici de caussa, tum quod schola lasciuiæ sit, tum quod *Pompeius*, quum theatrum suum exstruxisset, *Veneris* ædem superposuerit, veritus ne a *Romanis* censoribus destrueretur, vti aliis quibusdam fecerant, populi consulentes moribus, quorum periculum ingens de theatro prouidissent, vtpote quod (in grauiorum quidem & honestiorum *Romanorum* oculis) nihil aliud fuerit, quam arx omnium turpitudinum. Hanc igitur ob caussam & quod ritus idololatrici theatris essent adiuncti, TERTVLLIANVS & veteres omnes contra ea declamitarunt, earumque frequentatione christianis interdixerunt, denuntiando fore, vt omnium impuritatum istius loci rei ac omnis leuitatis ibi commissæ participes haberentur. Vti hæc vna pars erat abrenuntiationis baptismalis, per quam impuritatibus scenicis virtualiter renuntiabant, renuntiando pompis Satanæ [*]: Ita ab illorum spectatione se abstinere necesse habebant christiani,

(*q*) Tertull. de spectac. c. XXVI.

(*r*) Ibid. c. X. Theatrum proprie sacrarium Veneris est. Hoc denique modo id genus operis in sæculo euasit. Nam sæpe censores renascentia cura maxima theatra destruebant, moribus consulentes, quorum scilicet periculum ingens de lasciuia prouidebant, vt iam hinc ethnicis in testimonium cedat sententia ipsorum nobiscum faciens, & nobis in exaggerationem disciplinæ etiam humanæ prærogatiua. Itaque Pompeius magnus solo theatro suo ruinas, quum illam arcem omnium turpitudinum exstruxisset, veritus quandoque memoriæ suæ censoriam animaduersionem, Veneris ædem superposuit, & ad dedicationem edicto populum vocans, non theatrum, sed Veneris templum nuncupauit, cui subiecimus, inquit, gradus spectaculorum: ita damnatum & damnandum opus templi titulo prætexuit & disciplinam superstitione delusit.

(*) Lib. XI. c. VII. §. II. vol. IV. p. 262.

quia

quia verendum eis erat, ne ius communionis christianæ perderent, & primæ suæ professionis ducerentur desertores. Certum est, TERTVLLIANI ætate, & quando auctor *constitutionum* [s] scripsit, ita fuisse. Posterioribus autem temporibus, quando lex ciuilis theatri diludia in populi oblectamentum permisit, quando ab idololatria, non autem a leuitate purgata erant; patres satis habebant, acriter aduersus ea inuehi, seriisque admonitionibus dominans illud vitium corrigere, quod vt per exactiorem & primitiuam ecclesiæ disciplinam facerent, permittere nolebat temporum iniuria. Quisquis vel CHRYSOSTOMVM [t],

(s) Vid. Constit. lib. VIII. c. XXXII. *τῶν ἐπὶ σκηνῆς ἐάν τις προσίῃ, ἀνὴρ, ἢ γυνὴ, ἢ ἡνίοχος, ἢ μονομάχος, ἢ σταδιοδρόμος, ἢ λυδεμπιστὴς, ἢ ὀλυμπικὸς, ἢ χοραύλης, ἢ κιθαριστὴς, ἢ λυριστὴς, ἢ ὁ τὴν ὄρχησιν ἐπιδεικνύμενος, ἢ κάπηλος, ἢ παυσάσθωσαν, ἢ ἀποβαλλέσθωσαν. Scenicorum si quis accedat, vir siue femina, vel auriga, vel gladiator, vel stadii cursor, vel lanista, vel ludorum curator, vel olympius, vel choraules, vel citharista, vel lyristes, vel saltationem ostentans, vel caupo; hi aut finem faciant, aut reiiciantur.*

(t) Chrysost. homil. VI. in Matth. p. 76. tot. & p. 77. edit. Francof. MDCXCVII. Homil. LXXIII. de S. Barlaam tom. I. p. 893. (p. 789. edit. Francof.) *οὐχ ὁρᾶτε τοὺς ἀπὸ τῶν θεάτρων καταβαίνοντας μαλακωτέρους γινομένους, τὸ δὲ αἴτιον, ὅτι μετὰ σπουδῆς τοῖς ἐκεῖ γινομένοις προσέχουσι· καὶ γὰρ ὀφθαλμῶν περιστροφὰς, καὶ χειρῶν περιδονήσεις, καὶ ποδῶν κύκλους καὶ πάντων τῶν ἐν τῇ διαστροφῇ τοῦ λυγισθέντος σώματος φανέντων εἰδώλων τοὺς τύπους ὑποδεξάμενοι ταῖς ψυχαῖς ἀπέρχονται· πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον, ἐκείνους μὲν ἐπὶ λύμῃ τῆς ἑαυτῶν ψυχῆς τοσαύτην ἐπιδείκνυσθαι πρόνοιαν, καὶ μνήμην ἐνδιάθετον ἔχειν τῶν ἐκεῖ γινομένων· ἡμᾶς δὲ κ. τ. λ. Nonne illos, qui a theatris descendunt, videtis molliores effectos? id vero in caussa est, quod iis studiose, quæ ibi fiunt, attendant. Nam quum oculorum inuersiones, manuumque contorsiones, ac pedum gyros, & omnium simulacrorum, quæ in distinctione circumacti corporis apparent, imagines in mentibus suis defixerint, deinde descendunt. An non igitur indignum est, vt illi tantam in animæ suæ pernicie procuranda sollicitudinem exhibeant, ac perennem eorum, quæ illic sunt gesta, memoriam conseruent, nos autem &c.* Homil. XV. ad popul. Antiochen. ibid. pag. 190. (p. 176. edit. Francof.) *τὸ εἰς τὰ θέατρα ἀναβαίνειν πάλιν καὶ ἵππων ἁμίλλας θεωρεῖν καὶ κυβεύειν, οὐ δοκεῖ πλημμέλημα τοῖς πολλοῖς ὡμολογημένον εἶναι· μυρία δὲ εἰς τὸν βίον εἰσάγει κακά· καὶ γὰρ ἡ ἐν τοῖς θεάτροις διατριβὴ πορνείαν, ἀκολασίαν, καὶ πᾶσαν ἀσέλγειαν ἔτεκε, καὶ ἡ τῆς ἁμίλλης τῶν ἵππων θεωρία μάχας, λοιδορίας, πληγὰς, ὕβρεις, ἀπεχθείας διηνεκεῖς ἐπήγαγε· καὶ ἡ περὶ τὸ κυβεύειν σπουδὴ βλασφημίας, ζημίας, ὀργὰς, λοιδορίας, μυρία ἕτερα τούτων δεινότερα πολλάκις εἰργάσατο· μὴ τοίνυν ἁμαρτήματα φεύγωμεν μόνον, ἀλλὰ τὰ δοκοῦντα μὲν ἀδιάφορα εἶναι, κατὰ μικρὸν δὲ ἡμᾶς εἰς τὰς πλημμελείας ἄγοντα ταῦτα. In theatra adscendere, & equorum certamina spectare, & aleas tractare non videtur multis peccatum esse manifestum, sed infinita vitæ*

vel CYRILLI *catechefes* [u], vel SALVIANVM [x] voluerit confulere, hanc obferuationem veram effe, deprehendet, quod licet canones theatri frequentationem non fimpliciter & abfolute excommunicatione puniri iubeant, patres tamen non minus acriter quam olim in eam, propter impuritatem & morum corruptelam, inde per fe exiftentem, inuehantur. Erat antiquis temporibus famofum fpectaculum *Maiuma* vocitatum, cuius delectamenti non mediocris pars in eo pofita erat, vt infames meretrices, nudæ in aquis natantes, fpectarentur. Vnde nomen fuum traxiffe viris doctis obferuatur. *Maiuma* enim lingua *Syriaca* aquam denotat. GOTHOFREDVS [y] & PAGIVS [z] poft eum obferuant, tantum huius obfceni delectamenti

mala folet inferre. Etenim in theatris immoratio fornicationem, petulantiam, & omnem incontinentiam peperit: & circenfis fpectatio pugnas, conuicia, vulnera, contumelias, iuges inimicitias adduxit: & circa alear ftudium, blafphemias, iacturas, iras, conuicia, infinitaque alia his grauiora fæpe produxit. Ne tantum itaque peccata fugiamus, verum & apparentia quidem effe media, paullatim vero in hæc peccata nos pertrahentia.

(u) Cyrill. catech. myft. I. n. IV. *Φεῦγε καὶ τὰς ἱπποδρομίας τὸ ἐμμανὲς θέαμα, καὶ ψυχὰς ἐκτραχηλίζον· ταῦτα γὰρ πάντα πομπή ἐστι τοῦ διαβόλου. Fuge autem & equorum curricula, quod eft prorfus infanum, & multorum vitæ perniciofum fpectaculum.*

(x) Saluian. de prouident. lib. VI. p. 197. edit. Oxon. MDCXXXIII. 8uo. (p. 197 - 201. edit. Rittershuf. Norib. MDCXXIII. 8uo.)

(y) Gothofr. comment. in cod. Theod. lib. XV. tit. VI. de Maiuma leg. II. Spectaculum, feu Maiumæ lætitia, per eamdem præfecturam prætorianam Orientis, prouincialibus fub certa lege antea ademta redditur *leg. I.* anno domini CCCXCVI. mox abfolute denegatur ann. CCCXCIX. hac *leg. II.* Idque intra quatuor ferme annorum fpatium: Redditur, inquam, *leg. I.* quum antea (vt puto a Conftantio imp. rurfus a Theodofio M. patre, caftiffimo principe) prohibita fuiffet: Sub hac tamen conditione redditur, vt honeftas & verecundia, caftis moribus perfeueraret, id eft, vt fœditas omnis & procacia ab ea abeffet. Hoc fcilicet temperamentum Arcadio clementiæ titulo feu clementer adhibere primum vifum fuit; Anno dom. CCCXCVI. At enim, quum rebus ipfis poftea comperiffet, procacem hanc licentiam & fœditatem ab ipfa *maiumæ* celebritate feu fpectaculo fegregari non poffe, triennio, & quod excurrit, poft, ad fuperiorum principum chriftianorum ingenium rediit, ea penitus denegata: *leg. II. hoc tit.* aliis vero ludicris & honeftis artibus conceffis, quibus abunde prouinciales triftitiam fuam confolari poffent.

(z) Pagi critic. in Baron. vol. II. ann. CCCXCIX. n. V. Gothofredus in commentar. leg. II. cod. Theodof. vbi varia habet de *maiuma*, obferuat, eius meretireti-

retinendi populis ſtudium fuiſſe, vt, licet iuſtæ eius abolendi cauſſæ imperatoribus viſæ ſint, leges tamen imperiales a *Conſtantino* ad *Arcadium* vſque octies hac parte variarint; illud modo permittentes, modo coërcentes; donec tandem *Arcadius*, qui initio id permiſerit, licentiam datam reuocarit illudque aboleuerit, aliis ludicris & honeſtis artibus conceſſis, hac *Maiuma* autem, tamquam fœdo atque indecoro [a] ſpectaculo, penitus denegata. Et ſub hoc charactere CHRYSOSTOMVS [b] & alii, adhibita omni dicendi vi, contra illud declamitant.

§. XIII.

Omnes etiam exceſſus luxuriæ atque intemperantiæ eadem de cauſſa.

EADEM de cauſſa acriter in luxuriam, heluationem & intemperantiam inuehebantur, non ſolum quatenus crimina in ſe erant, verum etiam quatenus ad maiora impudicitiæ crimina aperiebant viam. Adeoque licet non quemlibet ſingularem ebrietatis & intemperantiæ actum excommunicatione punirent, adſiduitatem tamen & adſuetudinem ita peccandi ſub publicam diſciplinam & cenſuram ducebant reuocandam. TERTVLLIANI [c] obſeruatio eſt, & vera quidem obſeruatio, *Veneri*, inquientis, *& Libero conuenit. Duo iſta dæmonia conſpirata & coniurata inter ſe ſunt ebrietatis & libidinis.* Et antiquus quidam [d] canon ait: *Ebrietas omnium vitiorum fomes & nutrix eſt*; et proinde ſic decernit: *Itaque clericum, quem ebrium eſſe conſtiterit, aut triginta dierum ſpatio a communione ſtatuimus ſubmouendum, aut corporali ſubdendum eſſe ſupplicio.* Hanc regulam in conciliis *Venetico* & *Agathenſi* inuenimus, vt in perpetuum obſeruandam in eccleſiis *Gallicanis*. Decretum etiam circumfertur ſub *Eutychi-*

tionem non occurrere, niſi ab eo tempore, quo chriſtiani imperatores extitere, tantumque eius retinendæ populis ſtudium fuiſſe, contra vero tam iuſtas eius coërcendæ, mox & prohibendæ, iiſdem imperatoribus cauſſas viſas eſſe; vt a Conſtantino magno, quo imperante *maiumam* celebratam veroſimile, ad Arcadium, octies hac parte variatum fuerit, ea modo legibus permiſſa, modo iiſdem vetita.

(a) Cod. Theod. lib. XV. tit. VI. de maiuma leg. II. Maiumam fœdum atque indecorum ſpectaculum denegamus.

(b) Chryſoſt. homil. VII. in Matth. p. 71. (p. 85. ſeqq. edit. Francoſ.)

(c) Tertull. de ſpectac. c. X.

(d) Concil. Venetic. c. XIII. Vid. concil. Agathenſ. c. XLI. iiſdem verbis.

nisi peccantium multitudo id fieri non permitteret, ecclesiamque cogeret aliam istius vitii emendandi inire rationem.

§. XIV.

Promiscua etiam mulierum & virorum lauatio.

NOTANDVM etiam hoc loco est, quod ad tuendam modestiam ac castitatem lex canonica & ciuilis viris ac feminis idem simul balneum ingredi interdixerit. *Mulier fidelis*, inquit auctor *constitutionum* [*b*], *lauacro viris ac feminis communi ne vtatur.* Et concilium *Laodicenum* [*i*] ait: *Non oportet eum, qui est sacratus vel clericus, vel asceta, in balneo cum mulieribus lauari, neque omnem penitus christianum vel laicum. Hæc est enim prima apud gentes condemnatio.* Concilium *Trullanum* [*k*] hunc canonem ad verbum repetit, & in clausula subiungit: *Si quis hac in re deprehensus fuerit, si sit quidem clericus, deponatur: sin autem laicus, segregetur.* Obseruatio, in his canonibus facta, quod hoc inter ipsos gentiles probrosum crimen fuerit, ex vetustis legibus & scriptoribus *Romanis* confirmatur. Antiqua balnea duo distincta ædificia fuisse, vnum vbi viri, alterum vbi feminæ lauarentur, auctor est VARRO [*l*]. Eadem a VITRVVIO, [*m*] CHARISIO & aliis narrantur. Et quum sequentium temporum deprauatio hanc distinctionem cœpisset confundere, *Adrianus* imperator,

(*b*) Constit. lib. I. c. IX. Ἀνδρόγυνον γυνὴ πιστὴ μὴ λουέσθω.

(*i*) Concil. Laodicen. c. XXX. Ὅτι οὐ δεῖ ἱερατικοὺς, ἢ κληρικοὺς, ἢ ἀσκητὰς, ἐν βαλανείῳ μετὰ γυναικῶν ἀπολούεσθαι, μηδὲ πάντα χριστιανὸν, ἢ λαϊκόν· Αὕτη γὰρ πρώτη κατάγνωσις παρὰ τοῖς ἔθνεσιν.

(*k*) Concil. Trullan. c. LXXVII. Εἰ δέ τις ἐπὶ τούτῳ φωραθείη, εἰ μὲν κληρικὸς εἴη, καθαιρείσθω· εἰ δὲ λαϊκὸς, ἀφοριζέσθω.

(*l*) Varro de lingua latin. lib. VIII. p. 115. Publice bina coniuncta ædificia lauandi caussa; vnum vbi viri, alterum vbi mulieres lauarentur.

(*m*) Vitruuius de archi tect. lib. V. c. X. Item est animaduertendum, vti caldaria muliebria viriliaque coniuncta & in iisdem regionibus sunt collocata. Sic enim efficietur, vt in vasaria ex hypocausto communis sit vsus eorum vtrisque.

Charis. grammatic. lib. I. citante Sauarone in notis ad Sidon. Apoll. lib. II. epist. II. p. 116. (Not. Verba Charisii non exhibet.)

Dempster paralipom. ad Rosini antiquitates Rom. lib. I. c. XIV. (p. 142. edit. Colon. MDCLXII.) Promiscua non fuisse balnea, sed viros sua a mulieribus discreta separataque habuisse, notissimum. M. Pollio Vitruuius lib. V. c. XX. *Item est animaduertendum &c.* Auctor separationis D. Hadriano Aug. Aelian. Spartianus in eo. Et nimia inualescente luxuria sustulit Antoninus philosophus, Iul. Capitol. in eius vita.

per-

perhibente SPARTIANO [*n*], legem tulit aduersum promiscua balnea. Idem quoque de *Antonino philosopho* memoriæ prodidit CAPITOLINVS [*o*]. Immo veteres *Romani* adeo solliciti erant in custodienda modestia & verecundia hac in re, vt TVLLIVS alicubi [*p*] dicat, *Nostro quidem more cum parentibus puberes filii, cum soceris generi non lauantur. Retinenda est igitur huius generis verecundia, præsertim ipsa natura magistra & duce.* Eadem res a VALERIO MAXIMO [*q*] refertur & laudatur ab AMBROSIO [*r*]. Iam quando res inter ipsos gentiles ita se habuit, maximo probro & turpitudini fuisset christianis, si promiscua permisissent balnea; & idcirco legibus suis ecclesiasticis sub seuera anathematis pœna illa prohibuerunt. Et leges imperiales [*s*] IVSTINIANI rem paullo vlterius protendunt. Nam inter alias legitimas repudii caussas, hæc vna est, si vxor ita luxuriosa sit, vt commune lauacrum cum viris libidinis caussa habere audeat. Scriptores priuati itidem magnopere in hanc inuerecundam consuetudinem declamant. EPIPHANIVS [*t*] eam damnat in iudæis,

(*n*) Spartian. vit. Adrian. p. 25. Lauacra pro sexibus separauit.

(*o*) Capitol. vit. Antonin. p. 90. Lauacra mixta submouit.

(*p*) Cic. de offic. lib. I. n. CXXIX.

(*q*) Valer. Max. lib. II. c. I. n. 7. Aliquandiu nec pater cum filio pubere, nec socer cum genero lauabatur.

(*r*) Ambros. de offic. lib. I. c. XVIII. Mos vetus in vrbe Roma & in plerisque ciuitatibus fuit, vt filii puberes cum parentibus, vel generi cum soceris non lauarent, ne paternæ reuerentiæ auctoritas minueretur, licet plerique se & in lauacro quantum possunt tegant, ne vel illic, vbi nudum totum est corpus, huiusmodi intecta sit portio.

(*s*) Cod. Iustin. lib. V. tit. XVII. de repudiis leg. XI. Vid. Nouell. XXII. c. XVI. *καὶ τοσαῦτα τὰ τῆς ἀκολασίας ἐστὶν, ὡς καὶ ἀνδράσι κατὰ τρυφῆς πρόφασιν συλλοῦσθαι --- ἄδεια δίδοται παρ' ἡμῶν τοῖς ἀνδράσι, πέμπειν αὐταῖς ῥεπούδια κ. τ. λ. Vel si tanta libido est, vt etiam cum viris voluptatis occasione lauetur -- licentia datur a nobis viris, mittere eis repudia.*

(*t*) Epiphan. hæres. XXX. Ebionit. n. VII. *ἀνδρόγυνα ἐκεῖσε λέονται· κατὰ συγκυρίαν δὲ γυνή τις ἐλευθέρα ἔτυχεν ἐν τῷ λουτρῷ, κάλλει διαπρέπουσα εὐμορφίας· καὶ ὁ νεώτερος θελχθεὶς τῷ ἔθει τῆς αὐτοῦ ἀκολασίας, διϊὼν ἐν τῷ ἀέρι, παρενέτριψεν αὐτοῦ τὴν πλευρὰν τῇ πλευρᾷ τοῦ γυναίου· ἡ δὲ ἑαυτὴν ἐσφραγίσατο εἰς ὄνομα χριστοῦ, οὐκ δὲ χριστιανὴ οὖσα, ἢ οὔτε ἀνάγκη ἦν παρανομεῖν, καὶ ἀνδρογύνως λούεσθαι. Illic, (in thermis Gadarenisibus) viri cum mulieribus promiscue lauare solent. Ac tum forte erat in balneis ingenua mulier eximia corporis venustate ac specie. Quam adolescens inueteratæ libidinis aculeo percitus adamauit, ac per balneorum solium ambulans latus suum ad mulieris*

iudæis, & CYPRIANVS [u] non illam tantum ſub cenſuram vocat, ſed plures etiam alios immodeſtiæ characteres, in virginibus, nempe lenocinantes fucos, pretioſiorem cultum, vultum inceſſumque ſine velis, (contra quem abuſum integrum librum conſcripſit TERTVLLIANVS [w]) cum aliis quibuſdam diſſolutæ & temerariæ mentis indiciis, quæ heic ſigillatim recenſere longiuſque perſequi nihil attinet. De induſtria etiam prætermimus offenſionis plenam praxin quorumdam; qui ſuas ſic dictas ἀγαπητάς, i. e. dilectas, domi ſuæ habebant ſub ſtrictiſſimæ innocentiæ ac virtutis ſpecie; quia in anteriore quodam libro iam occaſionem habuimus oſtendendi, quanta cum ſeueritate vetuſtæ regulæ [x] hancce maxime ſuſpectam & intolerabilem praxin damnarint, quæ tantopere cum euangelii pugnat legibus, quæ hominem non tantum iubent innocentiam ſed famam etiam ſuam ſartam tectam ſeruare, *procurare honeſta non ſolum in conſpectu domini, ſed etiam in conſpectu hominum; & abſtinere ab omni ſpecie mali.* Quarum præceptionum reſpectu vetuſtæ regulæ non tantum in apertam fornicationem & adulterium animaduertebant, ſed in omnes etiam indecentes actiones, quæ ad eas vllo modo tendebant, vel iuſtæ ſuſpicioni erant obnoxiæ, aduerſariiſque occaſionem præbebant contemtim loquendi de ſancta religione, cuius honorem chriſtianos in omni puritate tam in verbis quam externa conuerſatione tueri oportebat, cauendo, ne quis ipſos vituperaret, & cum innocentia & prudentia vniuerſam vitæ ſuæ rationem inſtitu-

latus affricuit. Illa in nomine Chriſti ſemet obſignat: Nam chriſtiana erat, quo minus peccare eam aut lauare cum viris attinebat.

(u) Cyprian. de habitu virginum p. 100. &c. (p. 73. edit. Amſtelod.) Quid vero, quæ promiſcuas balneas adeant, quæ oculis ad libidinem curioſis, pudori ac pudicitiæ corpora dicata proſtituunt, quæ quum viros, atque a viris nudæ, videant turpiter, ac videntur, nonne ipſæ illecebram vitiis præſtant? nonne ad corruptelam & iniuriam ſuam deſideria præſentium ſollicitant & inuitant? Viderit, inquis, qua illuc mente quis veniat: mihi tantum reficiendi corpuſculi cura eſt & lauandi. Non te purgat iſta defenſio; nec laſciuiæ & petulantiæ crimen excuſat. Sordidat lauatio iſta, non abluit; nec emundat membra, ſed maculat. Impudice tu neminem conſpicis, ſed ipſa conſpiceris impudice; oculos tuos turpi oblectatione non polluis, ſed dum oblectas alios, ipſa pollueris &c.

(w) Tertull. de velandis virginibus.

(x) Lib. VI. cap. II. §. XIII. vol. II. p. 337. ſeq.

 endo,

endo, vt ita morem gererent magnis illis euangelii præceptis, *Estote sine offendiculo, & iudæis & graecis & ecclesiæ Dei*:. Et, *Ita splendeat lux vestra coram hominibus, vt videant vestra bona opera, glorificentque patrem illum vestrum, qui est in cælis.*

§. XV.

Et mixtæ ac turpes saltationes, cantica amatoria & id genus alia.

EAMDEM ob rationem omnem promiscuam & lasciuam virorum & mulierum saltationem prohibebant. Concilium *Laodicenum* [y] eam sub vocabulo βαλλίζειν prohibet, quod nonnulli reddunt *cymbala* vel *alia instrumenta musica pulsare*; communius autem viris doctis [z] saltationes & choreæ impudicæ in nuptiis eo prohiberi videntur, intra quas diuersi alii antiquorum conciliorum canones & seueræ inuectiuæ patrum exstant. Patres concilii *Toletani* tertii [a] sub nomine *ballimathiæ*,

(y) Concil. Laodic. c. LIII. Ὅτι οὐ δεῖ χριστιανοὺς εἰς γάμους ἀπερχομένους βαλλίζειν ἢ ὀρχεῖσθαι, ἀλλὰ σεμνῶς δειπνεῖν ἢ ἀριστᾶν, ὡς πρέπει χριστιανοῖς. *Quod non oporteat christianos euntes ad nuptias*, plaudere *vel saltare*, *sed venerabiliter cœnare vel prandere*, *sicut christianos decet.*

(z) Suicer. thesaur. eccles. voce βαλλίζειν. tom. I. p. 620. Βαλλίζειν proprie est *iacere*, vel *iactare*. Hinc βαλλίζειν χεῖρας & βάλλειν χεῖρας, *manus iactare*: quod saltantes faciunt. *Manus* enim *iactare*, *saltare* est. Ouidius:

Et faciles iactant ad sua verba manus.

Simpliciter vero etiam βαλλίζειν & βάλλειν pro *saltare* ponitur. Glossæ: Βαλλίζω, *ballo*. Βαλλίζειν Suidas interpretatur, τὰ κύμβαλα κλονεῖν, καὶ πρὸς ἐκείνων ἦχον ὀρχεῖσθαι. *Cymbala pulsare, & ad eorum sonum saltare.* Ita etiam interpretatur Zonaras ad can. LIII. Laodicenum, cetera.

Riuet. in decalog. p. 338. (tom. I. opp. p. 1409. edit. Roterod. MDCLI. folio) Quum Paulus apostolus Rom. XII, 13. monet, vt εὐσχημόνως περιπατήσωμεν, μὴ ἐν κώμοις, καὶ μέθαις; & κῶμος iuxta Suidam idem sit, quod μέθη καὶ ὁ ὀρχισμός: - - sequitur etiam a Paulo saltationes illas fuisse christianis prohibitas. Vnde & concilii Laodiceni canon XIII. decernit, ὅτι οὐ δεῖ κ. τ. λ. vbi vetus interpres: *Non oportet christianos ad nuptias euntes*, *vel* ballare *vel* saltare, *sed caste cœnare vel prandere*, *sicut competit christianis.*

Stuckius antiquit. conuiual. lib. III. c. XXI. Laodicense concilium, quod celebratum fuit anno CCCLXIV. choreas in nuptiis prohibet, eius hæc sunt verba: *Non conuenit christianis hominibus* saltare *in suis nuptiis. Prandeant & cœnent grauiter & moderate, gratias Deo agentes de nuptiarum beneficio.*

(a) Concil. Tolet. III. in edicto regis Reccaredi. Quod *ballimathia* & turpia cantica prohibenda sint a sanctorum solemniis.

quod

quod turpes saltationes interpretantur, prohibent, iungentes eas lasciuis canticis, quorum de vsu conqueruntur tamquam irreligiosa [b] consuetudine, quam *Hispaniæ* vulgus per sanctorum solemnitates agere consueuerit. Idque ecclesiasticis & sæcularibus iudicibus committunt ab omni *Hispania* depellendum. Concilium *Agathense* [c] clericis interdicit adesse nuptiis, vbi amatoria cantentur & turpia, aut obsceni motus corporis choreis & saltationibus efferantur. Et per alium canonem [d] clerici scurriles & ioculatores munere suo exui iubentur. Similes canones in concilio occurrunt *Ilerdensi* [e] & quibusdam aliis, vetantes plaudere vel saltare in nuptiis, iubentes autem edere grauiter & moderate, quemadmodum conueniat christianis. Egregie huiusmodi saltationis inuerecundiam in ebriis mulieribus describit AMBROSIVS [f], *Illæ*, inquiens, *in plateis inuerecundos viris sub conspectu adolescentulorum intemperantium choros ducunt, iactantes comam, trahentes tunicas, scissæ amictus, nudæ lacertos, plaudentes manibus, saltantes pedibus, personantes vocibus, irritantes in se iuuenum libidines motu histrionico, petulanti oculo, dedecoroso ludibrio. Spectat corona adolescentum & fit miserabile theatrum.*

SEXCENTA in eamdem sententiam habet CHRYSOSTOMVS [g];

(b) Ibid. c. XXIII. Irreligiosa consuetudo est, quam vulgus per sanctorum solemnitates agere consueuit. Populi, qui debent officia diuina attendere, saltationibus turpibus inuigilant: Cantica non solum mala canentes, sed & religiosorum officiis perstrepentes. Hoc enim vt ab omni Hispania depellatur, sacerdotum & iudicum a concilio sancto curæ committitur.

(c) Conc. Agathens. c. XXXIX. Nec his cœtibus misceantur, vbi amatoria cantantur & turpia, aut obsceni motus corporis choreis & saltationibus efferantur.

(d) Ibid. c. LXX. Clericum scurrilem & verbis turpibus ioculatorem ab officio retrahendum.

(e) Conc. Ilerdens. ap. Crab. tom. I. p. 1031. Quod non oporteat christianos euntes ad nuptias plaudere vel saltare, &c.

(f) Ambros. de Elia & ieiunio c. XVIII. (tom. I. opp. p. 539. ed. Paris. MDCXLII.)

(g) Chrysostom. homil. XLVIII. in Genes. p. 680. (p. 549. edit. Francof.) ἐνταῦθα σκόπει μοι, ἀγαπητέ, πῶς οὐδαμῶς τὰ περιττὰ ταῦτα καὶ ἀνόητα, οὐδαμοῦ κωμῳδία διαβολική, οὐδαμοῦ κύμβαλα καὶ αὐλοὶ καὶ χορεῖαι, καὶ τὰ σατανικὰ ἐκεῖνα συμπόσια, καὶ αἱ λοιδορίαι αἱ πάσης αἰσχημοσύνης γέμουσαι, ἀλλὰ πᾶσα σεμνότης, πᾶσα σοφία, πᾶσα ἐπιείκεια· εἰσῆλθε δέ φησιν, Ἰσαὰκ εἰς τὸν οἶκον τῆς μητρὸς αὐτοῦ καὶ ἔλαβε τὴν Ῥεβέκκαν κ. τ. λ. ταύτην μιμείσθωσαν αἱ γυναῖκες· τοῦτον ζη-

λάτωσαν ἄνδρες· ὅτω τὰς νύμφας ἀγαγέσθαι σπουδαζέτωσαν· τίνος γὰρ ἕνεκεν, εἰπέ μοι, ἐξ ἀρχῆς καὶ ἐκ προοιμίων κηλίδων πληρῶσαι συγχωρεῖς τῆς κόρης τὰς ἀκοὰς διὰ τῶν αἰσχρῶν ᾀσμάτων, διὰ τῆς ἀκαίρου πόμπης ἐκείνης κ. τ. λ. *Heic considera, oro, quomodo nusquam superflua illa & inutilia, nusquam diabolica pompa, nusquam cymbala, & tibiæ & choreæ & satanica illa conuiuia, & scommata omni obscenitate plena, sed omnis honestas, omnis sapientia, omnis modestia. Intrauit autem Isaac, inquit, in domum matris suæ & accepit Rebeccam &c. Hanc imitentur mulieres, hunc æmulentur viri. Sic sponsas ducere curent. Quare enim, dico, statim ab initio sordibus impleri sinis puellæ aures tam turpibus cantilenis, tam intempestiua illa pompa? cetera.* Homil. LVI. in Genes. p. 746. (p. 606. edit. Francof.) εἶδες τὸ παλαιὸν, μεθ' ὅσης σεμνότητος τοὺς γάμους ἐπετέλουν· ἀκούσατε οἱ περὶ τὰς σατανικὰς πόμπας ἐπτοημένοι, καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν προοιμίων τὰ σεμνὰ τοῦ γάμου καταισχύνοντες· μήπου αὐλοί; μήπου κύμβαλα; μήπου χορεῖαι σατανικαί; κ. τ. λ. *Vidisti, cum quanta olim honestate nuptias egerint. Audite, qui Satanicas pompas admiramini, & statim ab initio nuptiarum honestatem dedecore adficitis: Num tunc tibiæ? Num tunc cymbala? Num tunc choreæ diabolicæ? cetera.* Homil. XLIX. in Matth. c. XIV, 6. p. 436. (p. 530. edit. Frf.) ἀκούσατε τῶν παρθένων, μᾶλλον δὲ καὶ γεγαμημένων, ὅσαι ἐν τοῖς ἑτέρων γάμοις τοιαῦτα ἀσχημονεῖν καταδέχεσθε, ἁλλόμεναι καὶ πηδῶσαι, καὶ τὴν κοινὴν καταισχύνουσαι φύσιν· ἀκούσατε καὶ ἄνδρες, ὅσοι τὰ πολυτελῆ συμπόσια καὶ μέθης γέμοντα διώκετε· καὶ δείσατε τοῦ διαβόλου τὸ βάραθρον κ. τ. λ. *Audiatis hæc virgines, immo vero etiam nuptæ, quæ in aliorum nuptiis similiter indecore vos gerere, saltare ac tripudiare, & communem feminarum sexum deturpare non veremini. Audiatis etiam hæc viri, qui magnifica conuiuia ebrietate plena consectamini: audiatis, inquam, & diaboli barathrum perhorrescite.* Homil. XII. in Coloss. p. 1403. (p. 256. edit. Frf.) πάντως ἄσχημον καὶ αἰσχρὸν, μαλακοὺς ἄνδρας καὶ ὀρχουμένους, καὶ πᾶσαν τὴν πομπὴν τὴν σατανικὴν ἐπεισάγειν τῇ οἰκίᾳ. *Omnino turpe est & indecorum, viros molles & saltantes & omnem pompam satanicam domum introducere.* Ibid. ἂν τοίνυν, φησὶ, μήτε παρθένοι ὀρχῶνται, μήτε γεγαμημέναι, τίς ὀρχήσεται; μηδείς· ποία γὰρ ὀρχήσεως ἀνάγκη; ἐν τοῖς τῶν ἑλλήνων μυστηρίοις αἱ ὀρχήσεις, ἐν δὲ τοῖς ἡμετέροις σιγὴ καὶ εὐκοσμία, αἰδὼς καὶ καταστολή. *Si ergo, inquit, neque virgines saltant, neque quæ nupserunt, quis saltabit? Nullus. Saltationis enim quænam est necessitas? In mysteriis Græcorum sunt saltationes. In nostris autem silentium, honesta grauitas, pudor & modestia.* Homil. XIX. de scortat. tom. V. p. 272. (p. 241 edit. Frf.) γάμος πορνείας ἀναιρετικὸν φάρμακον· μὴ τοίνυν αὐτὸν ἀτιμάζωμεν ταῖς διαβολικαῖς πομπαῖς· --- ἂν τοίνυν τὸν διάβολον ἀπελάσῃς, ἂν τὰ πορνικὰ ᾄσματα, καὶ τὰ κεκλασμένα μέλη, καὶ τὰς ἀτάκτους χορείας, καὶ τὰ αἰσχρὰ ῥήματα, καὶ τὴν διαβολικὴν πομπὴν καὶ τὸν θόρυβον, καὶ τὸν κεχυμένον γέλωτα καὶ τὴν λοιπὴν ἐξελάσῃς ἀσχημοσύνην, εἰσαγάγῃς δὲ τοὺς ἁγίους χριστοῦ δούλους· καὶ ὁ χριστὸς δι' αὐτῶν παρέσται πάντως μετὰ τῆς μητρὸς καὶ τῶν ἀδελφῶν. *Nuptiæ præsens sunt aduersus fornicationem remedium. Ne igitur diabolicis eas pompis dehonestemus. --- Si ergo diabolum abegeris, si meretricias cantilenas, & molles cantus, immodestas choreas, verba turpia, diabolicam pompam, tumultum, risum effusum, & reliquam tur-*

præ-

præcipue autem in homilia quadam ſua [*] contra hanc rem declamat, tamquam pompis ſatanæ, quibus homines renuntient in baptiſmate, accenſendam. Diabolum eo tempore maxime adeſſe dicit, a meretriciis cantilenis, ac verbis obſcenis & diabolica pompa vocatum. Et in alia homilia, loquens de ſaltatione *Herodiadis* dicit, chriſtianos iam non tradere dimidium regnum, nec alterius caput, ſed ipſas animas ſuas in ineuitabilem perniciem. Ex quibus apparet, ſaltationes multarum corruptelarum exſtitiſſe cauſſas, vtpote mixtas turpibus & obſcenis cantilenis & impudicis geſtibus, ad libidinem accendentibus & chriſtianæ mentis indolem penitus deſtruentibus. Quam ob cauſſam veteres tam frequenter, copioſe ac ſeuere in eas inuehuntur.

§. XVI.

Veſtium etiam virilium & muliebrium permutatio, ſeu diſſimulatio ſexus.

NONNVLLI quoque canones promiſcuum vſum veſtium, ſiue viros ac mulieres, habitum diuerſo ſuo ſexui peculiarem, permutantes, ſeuere damnant. *Euſtathius* mulieres, placita ipſius ſequentes, virilem habitum obtentu religionis ſuſcipere, & comam ob non minus ſuperſtitioſam rationem tondere do-

pitudinem amandaris, ſanctos autem Chriſti ſeruos introduxeris, Chriſtus per ipſos plane aderit cum matre ſua & fratribus.

(*) Chryſoſt. homil. XLVII. in Iulian. mart. tom. I. p. 613. (p. 141. edit. Francof.) ὅτι χοροὶ ἀνδρῶν αὔριον τὸ προάστειον καταλαμβάνουσιν· ἡ δὲ τῶν τοιούτων ὄψις καὶ τὸν βουλόμενον σωφρονεῖν ἄκοντα ὑπεξάγει πολλάκις πρὸς τὴν τῆς αὐτῆς ἀσχημοσύνης μίμησιν· καὶ μάλιστα ὅταν καὶ ὁ διάβολος μέσος ἐκείνοις παρῇ· καὶ γὰρ πάρεστιν ὑπὸ τῶν πορνικῶν ᾀσμάτων, ὑπὸ τῶν αἰσχρῶν ῥημάτων, ὑπὸ τῆς διαμονικῆς πομπῆς καλούμενος. *Quid ita? Quia nimirum ſaltantium virorum chori die craſtino ſuburbium occupabunt: at eiuſmodi hominum conſpectus ſæpenumero illum etiam, qui temperanter gerere ſe voluerit, ſeiſum ad eiuſdem turpitudinis imitationem impellit: ac tum maxime, quum in medio illorum diabolus adfuerit: adeſt enim, a meretriciis cantilenis, a verbis obſcenis, a diabolica pompa vocatus.* Homil. XXIII. de nouiluniis (tom. I. p. 264. edit. Frf.) αἱ διαβολικαὶ παννυχίδες, αἱ γινόμεναι τήμερον, καὶ τὰ σκώμματα, καὶ αἱ λοιδορίαι, καὶ αἱ χορεῖαι αἱ νυκτεριναὶ, καὶ ἡ καταγέλαστος αὕτη κωμῳδία, παντὸς πολεμίου τὴν πόλιν ἡμῶν μᾶλλον ἐξηχμαλώτισε. *Diabolicæ pernoctationes, quæ hodie fiunt, & cauillationes & conuitia &* ſaltationes *nocturnæ, & explodendæ comœdiæ quouis hoſte deterius ciuitatem noſtram expugnant.*

cebat. At vero concilium *Gangrense* vtramque praxin, vt a recta norma deflectentem ordinemque naturæ confundentem, damnabat grauique subiiciebat censuræ anathematis. *Si qua mulier*, inquit vnus canon [*b*], *propter eam, quæ existimatur, exercitationem vestem mutet, & pro consueto muliebri indumento virile accipiat, sit anathema.* Et alius [*i*]: *Si qua mulier, propter eam, quæ existimatur, pietatem, tondeat comam, quam Deus ei dedit ad recordationem subiectionis, vt quæ subiectionis præceptum dissoluat, sit anathema.* Fundamentum huius canonis erat regula illa a *Paulo* apostolo præscripta, *Quod turpe sit mulieri, si tondeatur aut radatur.* Et fundamentum prioris illius canonis erat regula a Deo data iudæis Deut. XXII, 5. *Non induetur mulier veste virili, nec vir vtetur veste feminea: abominabilis enim apud Deum est, qui facit hæc.* Quam prohibitionem veteres scriptores CYPRIANVS [*k*], TERTVLLIANVS [*l*] & plures alii [*m*] simpliciter & generatim intelligunt de virilium ac muliebrium vestium permutatione, in comœdiis fieri solita, quam tum ob hanc caussam, tum ob multas alias damnabant. Non nulli recentiores interpretes [*n*] post

(*b*) Concil. Gangrens. c. XIII. *Εἴ τις γυνὴ διὰ νομιζομένην ἄσκησιν μεταβάλλοιτο ἀμφίασμα, καὶ ἀντὶ τοῦ εἰωθότος γυναικείου ἀμφιάσματος, ἀνδρεῖον ἀναλάβοι, ἀνάθεμα ἔστω.*

(*i*) Ibid. c. XVII. *Εἴ τις γυναικῶν διὰ τὴν νομιζομένην ἄσκησιν ἀποκείροιτο τὰς κόμας, ἃς ἔδωκεν ὁ Θεὸς εἰς ὑπόμνησιν τῆς ὑποταγῆς, ὡς ἀναλύουσα τὸ πρόσταγμα τῆς ὑποταγῆς, ἀνάθεμα ἔστω.*

(*k*) Cyprian. epist. LXII. al. II. ad Eueratium. (p. 1-1. edit. Amstelod.) Quum in lege prohibeantur viri induere muliebrem vestem & maledicti eiusmodi iudicentur: quanto maioris est criminis, non tantum muliebria indumenta accipere; sed & gestus quoque turpes & molles & muliebres, magisterio impudicæ artis exprimere.

(*l*) Tertull. de spectac. c. XXIII. Quum in lege præscribit maledictum esse, qui muliebribus vestiatur, quid de pantomimo iudicabit, qui etiam muliebribus curatur?

(*m*) Vid. Prin. Histriomastix.

(*n*) Spencer. de legibus Hebr. lib. II. c. XVII. n. I. (p. 600. edit. Lips. MDCCV.) Sentiunt alii, lege hac de sexus vtriusque vestitu lata, Deum ritum aliquem Zabiorum religione sacrum vetuisse. Hi Maimonidem ducem sequuntur, qui sic legem explicat, quasi cultus idololatricus & numinis alicuius (maris & feminæ) sacra, magis quam ipsa vestium commutatio vel sexus dissimulatio, heic prohiberetur. Auctoris ipsius verba, latine reddita sic sonant: *Inuenias &c.* (vid. sub litt. (p)). Huic opinioni assensum præbeo.

LYRAM [o] & MAIMONIDEM [p] hoc præceptum præterea ad prohibendam veterum *Zabiorum* idololatriam ſpectaſſe, putant, quorum in libris magicis præcipiatur, vt viri geſtent indumenta muliebria colorata, quando ſtent adoraturi coram ſtella *Veneris*; ſimiliter, vt mulieres induant veſtes & arma bellica, quando ſtent coram ſtella *Martis*. Verum quum veteres chriſtiani ſcriptores huic interpretationi non adſtipulentur, fas eſt credamus, eos hanc regulam communi ac vulgari ſenſu accepiſſe, hoc eſt, pro vniuerſali prohibitione permutationis veſtium inter viros ac mulieres quibuſcumque in caſibus. Quandoquidem, adfirmante DIOGENE LAERTIO *in vita Platonis*, contra lumen naturæ & leges rationis ſit [q], nudum in forum prodire, aut virum muliebri veſte vti. Et hanc ob cauſſam veteres id prohibuerunt, vt rem indecentem & probroſam, & impu-

(o) Lyra in Deut. XXII. Non Induetur mulier veſte virili]. Quod exponunt doctores aliqui (& bene vt credo) quod hoc intelligitur de armis, quibus viri vtuntur. Vnde in Hebræo habetur: *Non erit vas viri ſuper mulierem.* Et accipitur heic vas, vt alibi in ſcriptura, pro armatura, nam 1 Reg. XX. dicitur de Ionatha, quod tradidit puero arma ſua. In hebræo habetur, vaſa ſua. prohibetur autem heic, quod mulier non portet arma viri: tum quia eſt indecens mulieri & præſumtuoſum: tum quia pro tunc erat ſuperſtitioſum, quia gentiles mulieres in ſacris Martis portabant arma viri: & in ſacris Veneris viri portabant ornamenta mulierum & inſtrumenta earum, vtpote colum, fuſum & ſimilia.

(p) Maimon. More Neuochim. part. III. c. XXXVII. p. 447. Sic eadem cauſſa ſubeſt in illo, quod dicitur „*Ne mulier induat veſtimenta viri &c.* Inuenies enim in libro טמטמים præcipi, vt mulier (legend. vir) geſtet veſtimentum muliebre coloratum, quando ſtat coram ſtella Veneris: ſimiliter, vt mulier induat loricam, & arma bellica, quando ſtat coram ſtella Martis.

(q) Diogen. Laërt. lib. III. vita Plat. p. 131. (pag. 217. num. 86. edit. Amſtelod. MDCXCII.) νόμου διαίρεσις δύο· ὁ μὲν γὰρ αὐτῶν, γεγραμμένος· ὁ δὲ, ἄγραφος· ᾧ μὲν ἐν ταῖς πόλεσι πολιτευόμεθα, γεγραμμένος ἐστίν· ὁ δὲ κατὰ ἔθη γινόμενος, οὗτος ἄγραφος καλεῖται· οἷον, τὸ μὴ γυμνὸν πορεύεσθαι εἰς τὴν ἀγορὰν, μηδὲ γυναικεῖον ἱμάτιον περιβάλλεσθαι· ταῦτα γὰρ οὐδεὶς νόμος κωλύει, ἀλλ' ὅμως οὐ πράττομεν, διὰ τὸ ἀγράφῳ νόμῳ κωλύεσθαι. *Legis geminam eſſe diſtributionem, alteram ſcriptam, alteram vero non ſcriptam. Priorem illam eſſe ciuilem, qua adminiſtramus rempublicam: quæ vero citra ſcripturam conſtat, eam a natura & vſu proficiſci, quale eſt, nudum in forum abire non debere,* aut muliebri veſte vti, *quod nulla ſcripta lege prohibetur. Nam eiuſmodi ſola, citra ſcripturam, naturalis lex vetat.*

dici-

dicitiæ miniſtrantem occaſionem, etiam tunc, quum ſub ſpecie maioris ſeueritatis in religione fieret.

§. XVII.

Et ſuſpectæ vigiliæ ſiue pernoctationes mulierum in eccleſiis ſub obtentu deuotionis.

ET ob eamdem cauſſam vetuſtum concilium *Illiberritanum* mulieribus interdixit priuatas agere vigilias in cœmiteriis ſiue eccleſiis, eo quod ſæpe ſub obtentu orationis & ſpecie deuotionis clandeſtina ſcelera [r] ab eis commiſſa eſſent. Hæc omnium aptiſſima videtur eſſe ratio, quæ de huius canonis ſenſu & intentione reddi poteſt, quod ad præcidendam leuitati ac impudicitiæ, ſub larua maioris ſtudii in religione abſconditæ, occaſionem ſpectauerit; quum nihil potuerit chriſtiano nomini eſſe probroſius, quam iſtiuſmodi occaſiones peccandi ſub ficto pietatis & deuotionis exercitio, in eccleſiis indulgere.

LIBRI DECIMI SEXTI

CAPVT DVODECIMVM

DE GRANDIBVS PECCATIS CONTRA PRAECEPTVM OCTAVVM, FVRTO, OPPRESSIONE, VSVRA, IVSTITIAE VIOLATIONE, FRAVDIBVS AC FALLACIIS IN RERVM COMMERCIO AC NEGOTIATIONE.

§. I.

De iis, qui doctrinam de abdicatione omnium rerum & de communione bonorum inculcarunt.

PRAECEPTI octaui ſcopus eſt, vt homines tutos præſtet in quieta poſſeſſione iurium ac facultatum ſuarum, ſiue omnium rerum, ad quas per leges diuinas & communitatis, in qua vitam degunt, iuſtum habent titulum. Adeoque quot modis hæc iura inuadi poſſunt vel minui, tot etiam modi dantur committendi furta aliaſque huius peccati tranſgreſſiones. Erant in veteri eccleſia hæretici, qui ſub obtentu maioris per-

(r) Concil. Illiberritan. c. XXXV. Placuit prohiberi, ne feminæ in cœmiterio peruigilent: eo quod ſæpe ſub obtentu orationis latenter ſcelera committant.

fectio-

fectionis in religione hominibus nolebant permittere res vllas, tamquam iure suo sibi proprias in hoc mundo possidere; sed omnes compellebant iuri suo in rem quamcumque renuntiare & habere omnia communia; definitiuam pronuntiantes contra diuites quoscumque sententiam, quod, nisi possessionibus suis renuntiarent, regnum cælorum intrare non possent. Hi homines ipsi se vocabant *Apotactitas*, eo quod mundo renuntiasse videri volebant; & *Apostolicos*, quia apostolos domini imitari præ se ferebant, & *Encratitas* ab ostentatione temperantiæ & abstinentiæ præ ceteris hominibus. AVGVSTINVS [a] ipsos in communionem suam non recipere dicit vtentes coniugibus & res proprias possidentes; ideo se ab ecclesia separare, nullamque spem salutis putare eos habere, qui vtantur his rebus, quibus ipsi careant, adeoque ab ecclesia damnari tamquam hæreticos, quia istiusmodi dogmaticam necessitatem his rebis imponant, quæ vniuscuiusque libertati in praxi relictæ sint. *Eustathiani* eamdem doctrinam propugnabant, concilium autem *Gangrense* [b] eam vt hæreticam damnabat, auctoresque illius ac defensores anathematis fulmine percellebat. Vt adeo hæc generalis quædam inuasio iurium ac possessionum hominum esset, quæ res omnes inusitata quadam & extraordinaria ratione eis eripiebat, non aperta quadam violentia vtendo vel secretum committendo furtum, sed religionem mutando in artem, & inducendo homines ad semetipsos rebus omnibus sub simulatione pietatis maiorumque deuotionis graduum obtentu priuandos. Auctores & defensores huius caussæ non videntur habuisse consilium fortunis se ipsos locupletandi, sed omnes homines reddendi pauperes reducendique ad æqualitatem & omnium rerum communionem. Quæ tam plena offendiculi repræsentatio religionis christianæ in oculis gentilium erat, vt patres se non satis seuere in eam animaduer-

(a) Aug. de hæref. c. XL. Apostolici, qui se isto nomine arrogantissime vocaverunt, eo quod in suam communionem non reciperent vtentes coniugibus & res proprias possidentes. -- Sed ideo isti hæretici sunt, quoniam se ab ecclesia separantes, nullam spem putant eos habere, qui vtuntur his rebus, quibus ipsi carent. Encratitis isti similes sunt, nam & Apotactitæ appellantur. Vide sis Epiphan. hæref. LXI. apostolicor. n. IV.

(b) Concil. Gangr. in præfatione (tom. II. concil. p. 414. 415.)

tere poſſe crederent, quamuis inſigni ſanctitatis colore obducta eſſet magnumque ſæculi contemtum & diuinam ac cæleſtem mentem præ ſe ferret. Quemadmodum igitur doctrinam vt hæreticam damnabant, ita eius propugnatores extrema cenſurarum eccleſiaſticarum ſeueritate perſequi numquam prætermittebant. Et leges imperiales [c] illis adſtipulabantur, ſubiicientes hoſce *Apotactitas* omnibus ciuilibus pœnis, quæ hæreticis in omnibus reliquis caſibus infligi ſolebant, ſi a publicatione bonorum diſceſſeris, vtpote quæ illis nihil ſignificabat, quorum ipſum crimen conſiſtebat in peruerſa rebus omnibus renuntiandi ratione, quæ nihil relinquebat, quod auferri illis poterat.

§. II.

De plagio.

PROXIME poſt huiuſmodi generaliorem prædationem leges peculiarem notam iſti prædandi rationi apponunt, quæ communiter vocatur *plagium*. Antiquæ leges eos, qui hoc crimine conuicti erant, vel pecunia multabant, vel damnabant ad metalla. *Conſtantinus* autem hanc pœnam huic crimini non ſatis adcommodatam eſſe putabat, adeoque capitale illud faciebat [d], iubens eiuſmodi reum beſtiis in theatro obiici, & ſi

(c) Cod. Theodoſ. lib. XVI. tit. V. de hæretic. leg VII. Nec ſe ſub ſimulatione fallaciæ eorum ſcilicet nominum, quibus plerique, vt cognouimus, probatæ fidei & propoſiti caſtioris dici ac ſignari volent, maligna fraude defendant; quum præſertim nonnulli ex his *Encratitas*, *Apotactitas*, Hydroparaſtatas vel Saccoforos nominari ſe velint, & varietate nominum diuerſorum velut religioſæ profeſſionis officia mentiantur. Eos enim omnes conuenit, non profeſſione defendi nominum, ſed notabiles atque execrandos haberi ſcelere ſectarum. Ibid. leg. XI. Omnes omnino, quoſcumque diuerſarum hæreſium error exagitat (id eſt Eunomiani, Ariani, Macedoniani, Pneumatomachi, Manichæi, *Encratitæ*, *Apotactitæ*, Saccofori, Hydroparaſtatæ) nullis circulis coëant, nullam colligant multitudinem, cetera.

(d) Cod. Theod. lib. IX. tit. XVIII. ad legem Fabiam de plagiariis leg. I. Plagiarii, qui viuentium filiorum miſerandas infligunt parentibus orbitates, metalli pœna, cum ceteris ante cognitis ſuppliciis tenebantur. Si quis tamen eiuſmodi reus fuerit oblatus, poſteaquam ſuper crimine patuerit, ſeruus quidem vel libertate donatus, beſtiis primo quoque munere obiiciatur, liber autem ſub hac forma in ludum detur gladiatorium, vt, antequam aliquid faciat, quo ſe defendere poſſit, gladio conſumatur. Eos autem, qui pro hoc crimine iam in metallum dati ſunt, numquam reuocari præcipimus.

viuus

viuus inde rediret, gladio interfici. Leges ecclesiæ huic crimini haud peculiarem pœnam constituunt. Quum autem eiusdem esset naturæ cum homicidio in lege diuina, pœnam homicidarum plagiariis inflictam esse, credibile est.

§. III.

De malitiosa iniustitia

NVLLAM heic mentionem facimus sacrilegii, quia, etsi species furti est, pœnam tamen illius iam sub alio capite [e] considerauimus. Reliqua iniustitiæ genera sub quatuor capita redigi possunt, quæ sunt 1. Malitiosa iniustitia, 2. Simplex furtum, 3. Aperta violentia & oppressio, 4. Fraus & fallacia. Malitiosa iniustitia est, si alterius bonis detrimentum importamus ex mero odio & maleuolentia, quando nihil lucri vel commodi inde ad nos redire potest. Exempli caussa, si quis alterius ædes vel spicarum manipulos ex malitia & vindictæ cupiditate incendat, vel pecudibus venenum præbeat, vel alio modo eas occidat, vel similem iniuriam possessionibus eius inferat, sine vllo ad se hinc redundante emolumento, modo vt inimico animi sui in illum adfectui medeatur, & vlciscendi expleat libidinem. Vetustæ *Romanorum* leges istiusmodi omnes capitalium criminum reos pronuntiant, & in primis eos, quos incendiarios [f] vocant, qui oppida vel ob inimicitias vel prædæ caussa incendunt: cuiusmodi rei per iustam talionem sæpenumero viui comburebantur. Codex veteris ecclesiæ haud peculiares leges contra istiusmodi nocentes [g] habet; enimuero vt eorum crimina sæpe multorum grandium peccatorum complexio erant; inimicitia & malitia, furto & cæde in incendiariis com-

(e) Cap. VI § XXII. seq.

(f) Digest. lib. XLVIII. tit. XIX. de pœnis leg. XXIX. Incendiarii capite puniuntur, qui ob inimicitias, vel prædæ caussa incenderunt intra oppidum, & plerumque viui exuruntur.

(g) Primæ leges ecclesiasticæ contra incendiarios, quas reperi, decreta sunt Eugenii II. an. DCCCXXIV. cap. IX. (tom. VII. concil. p. 1542.) *Innonamus, vt si quis pro vindicta vel odio ignem apposuerit, vel apponi fecerit, non absoluatur, nisi damno, cui intulerit, secundum facultatem suam resarcito, iuret, se vlterius ignem non appositurum: & pœnitentia ei detur, vt Hierosolymis, aut in Hispania, in seruitio Dei per annum pœniteat.* Et GREGORII papæ decretales. lib. V. tit. XVII. de raptoribus & incendiariis, tot.

 muni-

muniter concurrentibus; ita pœnam ac pœnitentiam probabile eſt illis adſignatam fuiſſe pro natura & atrocitate diuerſarum offenſionum, quæ hoc compoſitum efficiebant flagitium, quod tanto poteſt concipi odioſius, quia tantum mere malitioſæ & diabolicæ animi indolis in ſe habet.

§. IV.

De ſimplici furto.

SIMPLEX furtum in grandibus criminibus poſitum, quæ homines publicæ pœnitentiæ ſubmittebant, adeoque plus cauſſæ habemus de multiplicibus iſtis vitiis id ſtatuendi. AVGVSTINVS quando frequenter inter peccata grandia & minuta [*b*] diſtinguit, furtum inter letalia peccata refert, pro quibus homines publicam in eccleſia pœnitentiam agere oporteat. Inter canones BASILII [*i*] vnus eſt, qui tempus pœnitentiæ præſcribit: *Qui furatus eſt, ſi ſponte pœnitentia motus ſe ipſum accuſauerit, per annum a ſola ſacramentorum communione arcebitur: ſin autem conuictus fuerit, per annos duos. Diuidetur autem illi hoc tempus in ſubſtrationem & conſiſtentiam: & tunc communione dignus habeatur.* Tantummodo innuit AVGVSTINVS [*k*], eſſe quaſdam circumſtantias, in quibus eccleſia huic peccato æque ac aliis parcere compellatur. Nimirum, ſi per inſuperabilem aliquam difficultatem vel periculum fieri non poſſit aut expediat, vt diſciplinæ in eos ſeueritate vtatur.

(*b*) Aug. tract. XII. in Ioann. tom. IX. opp. p. 47. (p. 112. edit. Baſil. MDLXIX.) In dilectione eius & in miſericordia eius qui ambulat; etiam liberatus ab illis *letalibus & grandibus peccatis*, qualia ſunt facinora, homicidia, *furta*, adulteria, præter illa, quæ minuta videntur eſſe peccata linguæ, aut cogitationum, cetera. Id. tract. XLI. in Ioan. p. 125. (p. 308.) Apoſtolus Paulus, quando elegit ordinandos vel presbyteros vel diaconos, & quicumque ordinandus eſt ad præpoſituram eccleſiæ, non ait: Si quis ſine peccato eſt: hoc enim ſi diceret, omnis homo reprobaretur, nullus ordinaretur: ſed ait: Si quis ſine crimine eſt, ſicut eſt homicidium, adulterium, aliqua immunditia fornicationis, *furtum*, fraus, ſacrilegium, & cetera huiuſmodi. Conferſis hom. XXVII. ex L. tom. X. p. 177. (p. 477 - 483.)

(*i*) Baſil. can. LXI. *ὁ κλέψας, εἰ μὲν ἀφ' ἑαυτοῦ μεταμεληθεὶς κατηγορήσει ἑαυτοῦ, ἐνιαυτὸν κωλυθήσεται μόνης τῆς κοινωνίας τῶν ἁγιασμάτων· εἰ δὲ ἐλεγχθείη, ἐν δυσὶν ἔτεσιν· μερισθήσεται δὲ αὐτῷ ὁ χρόνος εἰς ὑπόπτωσιν, εἰς σύστασιν, καὶ τότε ἀξιούσθω τῆς κοινωνίας.*

(*k*) Auguſt. epiſt. LIV. ad Macedon. p. 95. (p. 249. edit. Baſil.) Aliquando etiam, ſi res magis curanda non impedit, ſancti altaris communione priuamus.

§. V.

§. V.

De iniusta rerum perditarum retentione.

SVB hoc caput referebant eos, qui res perditas, quas forte reperissent, detinebant, legitimo possessori, iure suo eas sibi vindicanti, reddere recusantes. AVGVSTINVS hoc tamquam manifestam rapinam damnat. *Quod inuenisti*, inquit [*l*], *& non reddidisti, rapuisti. Quantum potuisti, fecisti: quia plus non potuisti, ideo plus non fecisti. Qui alienum negat, si posset & tolleret. Quod non tollis, timor prohibet: non bonum facit, sed malum metuit. Latro timet malum, & vbi non potest, non facit: & tamen latro est. Deus enim cor interrogat, non manum.* Idem dicit ORIGENES[*m*], *Multi*, inquiens, *sine peccato putant esse, si alienum quod est inuenerint, & dicant: Deus mihi dedit, cui habeo reddere? Discant ergo, peccatum hoc esse simile rapinæ, si quis inuenta non reddat.* Leges vetustæ *Romanorum* æquiores erant, quam istiusmodi hominum conscientia. Furtum enim interpretantur, si quis inuenta detineat, etiam si verus eorum possessor ignoretur. Quo in casu[*n*] libellum iubent proponi, quo in dominum inquiratur, & si inuentus sit, accipi ab eo sic dicta *εὕρετρα, μήνυτρα & σῶστρα*, hoc est, inuentionis, indicii, vel custodiæ præmia: quamquam pro re inhonesta & offensionem habente ducant, si præmium petatur. Memorabile exemplum huiusmodi generositatis, qua pauper quidam christianus inuentionis præmium accipere recusarit ab ethnico, nobis narrat AVGVSTINVS. „Dicam, in„quit [*o*], quod fecerat pauperrimus homo, nobis apud *Medio„lanum* constitutis, tam pauper, vt proscholos esset gramma„tici, sed plane christianus, quamuis ille esset paganus gram„maticus, melior ad velum, quam ad cathedram. Inuenit sac„culum, nisi forte me numerus fallit, cum solidis ferme ducen„tis, memor legis proposuit pitacium publice. Reddendum e„nim sciebat, sed cui redderet, ignorabat, proposuit pitacium „publice. Qui solidos perdidit, veniat ad illum locum, & quæ-

(*l*) August. homil. XIX. de verbis apostol. tom. X. p. 138.

(*m*) Orig. homil. IV. in Leuitic. p. 119. (p. 73. c. edit. Paris. MDCIV.)

(*n*) Digest. lib. XLVII. tit. II. de furtis leg. XLIII. n. IX. ex Vlpiano. Quid ergo si *εὕρετρα*, quæ dicunt, petat? Non hic videtur furtum facere, etsi non probe petat aliquid.

(*o*) Augustin. de verbis apostol. serm. XIX. p. 138. (p. 357. edit. Basil. MDLXIX.)

„rat hominem illum. Ille qui plangens circumquaque vagabatur, inuento & lecto pitacio, venit ad hominem: & ne „quæreret forte alienum, quæsiuit signa, interrogauit sacculi „qualitatem, sigillum solidorum etiam & numerum. Et quum „omnia illi fideliter respondisset, reddidit quod inuenerat. Ille autem repletus gaudio & quærens vicem rependere, tam„quam decimas obtulit solidos viginti, qui noluit accipere. „Obtulit vel decem: noluit accipere. Saltem rogauit vel quin„que accipere: noluit ille. Stomachabundus homo proiecit „sacculum: Nihil perdidi, ait: si non vis aliquid a me accipe„re, nec ego aliquid perdidi. Quale certamen, fratres mei, „(addit AVGVSTINVS [p]), quale certamen, qualis pugna, qua„lis conflictus: theatrum mundus, spectator Deus. Victus tan„dem ille, quod offerebatur, accepit, & continuo totum pau„peribus erogauit, vnum solidum in domum suam non dimisit„. Ex hac relatione iudicare nobis licet, quantum crimen creditum fuerit, occultare & dissimulare res perditas, quandoquidem ipsa præmii inuentionis exactio ita ignominiosa ac offendiculi plena habita est. Nonnulli canones peculiarem illi infamiæ notam, tamquam speciei turpis lucri, apponunt. *Eos, qui seruant mandata*, inquit GREGORIVS THAVMATVRGVS [q], *absque omni turpi lucro seruare oportet, nec indicii, vel custodiæ, vel inuentionis pretium, vel quocumque nomine appellant, exigentes.*

§. VI.

De recusatione solutionis rerum creditarum.

EODEM loco omnes eos habebant, qui res creditas soluere recusabant, inprimis illos, qui sinistris vtebantur artibus, vt ab hoc soluendi onere se se liberarent. Solebant sæpenumero iudæi animum ad religionem christianam se conuertendi præ se ferre, modo vt a creditoribus suis & a iustitia legis in multis etiam criminalibus caussis tuti essent, vendicando sibi sanctuarii in ecclesia priuilegium. Ad quem abusum corrigendum ARCADIVS imperator [r] legem ferebat in hanc sententiam:

(p) August. ibid.

(q) Gregor. Thaumaturg. can. X. ap. Beuereg. pandect. tom. II. p. 34. Τὰς δὲ τὴν ἐντολὴν πληρῶντας ἐκτὸς πάσης αἰσχροκερδείας πληρῶν δεῖ, μήτε μήνυτρα, ἢ σῶστρα, ἢ εὕρετρα, ἢ ᾧ ὀνόματι καλῶσιν, ἀπαιτοῦντας.

(r) Cod. Theodos. lib. IX. tit. XLV. de his, qui ad ecclesias confugiunt leg. II.

Iudæi,

Iudæi, qui reatu aliquo vel debitis fatigati, simulant se christianæ legi velle coniungi, vt ad ecclesias confugientes vitare possint crimina, vel pondera debitorum, arceantur: nec ante suscipiantur, quam debita vniuersa reddiderint, vel fuerint innocentia demonstrata purgati. In certis quidem casibus, si homines debita sua persoluere haud possent, ecclesia caritate ducta ad eos protegendos propendebat: tum vero eorum etiam debita episcopi soluere debebant; quemadmodum ex diuersis legibus [s] hanc in rem factis apparet, nec non ex exemplo, quod de sua ipsius ecclesia dat AVGVSTINVS [t], quæ *Fastii* cuiusdam, qui ad tutelam eius a creditoribus suis confugerat, debita soluit. Atqui hic casus necessitatis totus diuersus erat a fraudulenta & iniqua solutionis debitorum recusatione, quando homines istiusmodi angustiis & difficultatibus non premebantur. Quemadmodum igitur iste necessitatis casus materia erat commiserationis, hominesque misericordia dignos reddebat: Ita hæc recusatio illos omnium odio atque detestationi tamquam fraudulentos & nequam obiiciebat submittebatque seueritati censuræ ecclesiasticæ.

§. VII.

Et præstationis eorum, ad quæ facienda homines vi promissi vel contractus adstringuntur.

INTER iusta debita semper ea quoque referebant, quæ homines promissi vel contractus mutui legibus alii cum aliis paciscuntur. Et proinde omnis fidei datæ violatio in talibus caussis nomine furti veniebat, & consequenter velut species istius transgressionis puniebatur. Concilium *Illiberritanum* [u] hoc speciatim istiusmodi parentibus applicat, qui fidem frangebant sponsaliorum, quibus in gratiam liberorum suorum subscripserant, eamque ob rem tres annos a communione eos iubet

(s) Ibid. leg. I. Publicos debitores, si confugiendum ad ecclesias crediderint, aut illico extrahi de latebris oportebit, aut pro his ipsos, qui eos occultare probantur, episcopos exigi. Sciat igitur præcellens auctoritas tua, neminem debitorem posthac a clericis defendendum: aut per eos eius, quem defendendum esse crediderunt, debitum esse soluendum. Confer sis leg. III. ibid.

(t) Augustin. epist. CCXV. tot.

(u) Concil. Illiberrit. c. LIV. Si qui parentes fidem fregerint sponsaliorum, triennii tempore abstineant se a communione &c.

absti-

abstineri. Hoc re ipsa rapina erat, in personas æque ac res commissa, virum priuans vxore & vxorem marito suo, & ambo omnibus iuribus ac beneficiis, quæ per istiusmodi contractus matrimoniales redundare ad eos poterant. Quam ob caussam odiosioribus furtis & malitiosis iniuriis, in aliorum iura illatis, quæ publicam credebantur mereri censuram, accensebatur.

§. VIII.

De remotione terminorum ac limitum agrorum.

Et inter hæc, antiquorum terminorum & limitum remotio non leue crimen habebatur. Apud ipsos veteres *Romanos* tamquam capitalis noxa puniebatur. *Numa Pompilius* fundos *Romanos* certis lapidibus notabat, qui vocabantur *lapides sacri*, eo quod *Ioui* consecrati essent; quorum occultatio aut translatio pro tanto crimine habebatur, vt, qui in eo deprehensus esset, sacrilegi instar occidi [x] impune posset. Lex diuina maledictionem huic crimini denuntiat, *Maledictus*, inquiens, *qui mouit terminum proximi sui, & dicet totus populus, Amen*, Deut. XXVII, 17. *Constantinus* imperator id in istis criminalibus actionibus ponit, in quas extra ordinem [y] animaduertendum sit, quemadmodum PITHOEVS & GOTHOFREDVS ex vetusta adnotatione in sententias PAVLI, celebris illius iureconsulti, obseruarunt, dicentis, *In eum, qui per vim terminos deiecerit, vel amouerit, extra ordinem animaduertitur.* Ad quæ verba commentator obseruat, idem statui a *Constantino* in codice *Theodosiano.* Vnde GOTHOFREDVS concludit, aut hanc legem desiderari in codice *Theodosiano*, aut indicari primam *Constantini* legem sub

(x) Vid. Caluin. lexicon. iuridic. voce, *Fines.* Numa Pompilius, rex Romanorum secundus, fundorum finibus, vt suo quisque contentus esset, sacros Ioui lapides apponi iussit, eosque occultantes aut transferentes occidi impune, sacrilegorum instar, voluit.

(y) Pithœus adnotat. in collat. legum Mosaicar. & Roman. tit. XIII. Gothofredus paratit. in cod. Theod. lib. II. de finibus regundis tit. XXVI. Ceterum hoc titulo aliquid desiderari ex eo apparet, quod ad *tit. XVI. lib. I. sentent.* in veteribus exemplaribus adnotatur ad hanc Pauli sententiam, *in eum, qui per vim terminos deiecerit, vel amouerit, extra ordinem animaduertitur;* adnotatur, inquam, idem statui in cod. Theodos. *lib. II. sub era XXVI.* vt adnotauit Petrus Pithœus *in tit. XIII. collation. leg. Mosaicar.* Quare nisi *legem I. huius tit.* indicari putemus, heic aliquid desideretur, necesse.

hoc titulo, dicentem, *Inuafor ille pœnæ teneatur addictus*, tametfi non diferte dicat, quali pœnæ addictus teneri debeat. Vtcumque autem res fe habet, crimen certe erat, fimpliciter & abfolute, fine appellatione ad fupremum magiftratum, puniendum; quemadmodum ex alia *Conftantini* lege [z] in eodem codice apparet. Lex ecclefiaftica hoc femper damnabat tamquam crimen, cui lex diuina denuntiarit maledictionem: *Maledictus, qui mouit terminum proximi fui.* Et, *Noli transferre terminos, a patribus tuis conftitutos.* Hoc nomine etiam omnes ambitiofos illos epifcopos fub cenfuram vocabant, qui diœcefium fuarum limitibus non contenti, aliorum epifcoporum territorium inuadebant & loca quædam ex eorum tractu iurifdictioni fuæ fubmittere conabantur. INNOCENTIVS [a] epifcopus *Romanus* tali occafione ad epifcopum quemdam fcribens, ad animum ei reuocat, quod fcriptura toties inculcet, transferri non oportere terminos, a patribus conftitutos, & propterea monet ipfum, defiftat ab incepto, nifi cenfuræ ecclefiafticæ feueritatem velit fubire.

§. IX.

De oppreffione.

HAEC rapinæ fpecies ad aliud quoque furti genus referri poteft, quod leges vocant furtum compofitum, eo quod aliquam violentiam fiue oppreffionem rapinæ addant. Cuiufmodi eft hoftilis inuafio, aperta prædatio in via regia, nocturna ædium perfoffio, piratica, crudelis iudicum aliorumque publicorum miniftrorum exactio fupra id, quod leges permittunt, peruerfio iuris per largitiones vel falfas legis interpretationes, vna cum violenta ademtione & iniufta vfura. Quæ crimina omnia lex generali nomine oppreffionis damnat, & veteres

(z) Cod. Theodof. lib. IX. tit. I. de accufat. lib. I. Qui fines aliquos inuaferit, publicis legibus fubiugetur, neque fuper eius nomine ad fcientiam noftram referatur.

(a) Innocent. epift. VIII. ad Florentium. (tom. II. concil. p. 1263.) Non femel, fed aliquoties clamat fcriptura facra diuina, transferri non oportere terminos, a patribus conftitutos: quia nefas eft, fi, quod alter femper poffederit, alter inuadat: quod tuam bonitatem frater & coëpifcopus nofter Vrfus afferit perpetraffe. - - Quod fi verum eft, non leuiter te culpam incurriffe, cognofcas, cetera.

canones excommunicatione multari iubent. Concilium *Carthaginense* quartum [*b*] canonem habet, sacerdotibus interdicentem eorum accipere oblationes, qui pauperes opprimant. Et alius quidam [*c*] eos, qui oblationes defunctorum negent ecclesiis, aut difficulter reddant, excommunicari iubet, tamquam egentium necatores. Quocum congruit illud CHRYSOSTOMI [*d*] clericos suos monentis, vt ne quem crudelem vel immisericordem ad sacram cœnam admittant. *Si dux quispiam, si consul ipse, si qui diademate ornatur, indigne adeat: cohibe ac coërce, maiorem tu illo habes potestatem.* Et iterum, inuehens in oppressores, qui eleemosynas offerebant de iis, quæ aliis per vim eripuerant, eleganter hunc in modum [*e*] loquitur: *Non vult CHRISTVS rapina nutriri; ingratissima hæc ei sunt alimenta. Quid ita tu dominum contemnis, vt res immundas offerre audeas? Melius est committere, vt inedia tabescat* (in egenis suis membris) *quam huiusmodi alimento sustentare. Alterum nempe crudelitatis est, alterum vero crudelitatis simul & contumeliæ: & melius est, nihil omnino dare, quam rem alienam aliis concedere.* Eodem modo speciosæ spoliatorum & oppressorum excusationi respondet AVGVSTINVS [*f*]. *Ait mihi raptor rerum alienarum: Ego similis illius diuitis non sum. Agapes facio, vinctis in carcere victum mitto, nudos vestio, peregrinos suscipio. Dare te putas: tollere noli, & dedisti. Cui dederis, gaudet: cui abstuleris, plorat: quem duorum istorum exauditurus est dominus? Dicis ei, cui dederis, gratias age, quia accepisti. Sed alter tibi ex alia parte dicit, Ego gemo, cui abstulisti: & pene totum tenuisti, & exiguum illi de-*

(*b*) Concil. Carth. IV. c. XCIV. Eorum, qui pauperes opprimunt, dona a sacerdotibus refutanda.

(*c*) ibid. can. XCV. Qui oblationes defunctorum aut negant ecclesiis aut cum difficultate reddunt, tamquam egentium necatores excommunicentur.

(*d*) Chrysost. homil. LXXXII. al. LXXXIII. in Matth. p. 705. (p. 860. edit. Frf.) κἂν στρατηγός τις ᾖ, κἂν ὕπαρχος, κἂν αὐτὸς ὁ τὸ διάδημα περικείμενος, ἀναξίως δὲ προσίῃ, κώλυσον, μείζονα ἐκείνου τὴν ἐξουσίαν ἔχεις.

(*e*) Id. homil. LXXXVI. al. LXXXVII. in Matth. p. 722. (p. 892. edit. Francof.) οὐ βούλεται χριστὸς πλεονεξίᾳ τρέφεσθαι, οὐ δέχεται ταύτην τὴν τροφήν· τί τὸν δεσπότην ὑβρίζεις ἀκάθαρτα προσάγων αὐτῷ; βέλτιον λιμῷ τηκόμενον περιορᾶν, ἢ τρέφειν ἀπὸ τοιούτων· ἐκεῖνο ὠμοῦ, τοῦτο καὶ ὑβριστοῦ· βέλτιον μηδὲν δοῦναι, ἢ τὰ ἄλλων ἑτέροις.

(*f*) Augustin. homil. XIX. ex L. tom. X. p. 137. (homil. XIX. de verbis apostol. p. 356. edit. Basil. MDLXIX.)

disti:

disti: Si ergo quod alteri abstulisses, egentibus dedisses, nec talia opera diligit Deus. Stulte, iussi, vt dares, sed non de alieno. Si habes, da de tuo: si non habes, quod des de tuo, melius nulli dabis, quam alteros spoliabis. Et alio loco [g] quosdam adeo vanos esse dicit, vt sibi persuadeant, fore, vt si paruas eleemosynas ante obitum fecerint, omnia peccata sua expientur, vtcumque mali vel rapaces per omnem vitam ante actam fuerint. Quos contra accurate & acriter in diuersis locis [h] disputat, quae heic fuse & copiose interponere nihil attinet. Id tantum addimus, quod secundum hasce regulas auctor *constitutionum*, vulgo sic dictarum *apostolicarum*, docens episcopos, quorum oblationes ad altare recipiendae & quorum reiiciendae sint, inter alios homines nequam eos etiam repudiari iubeat, qui viduam adfligant & pupillum potentia sua opprimant [i], & carceres innocentibus repleant, aut famulos suos male tractent, nimirum verberibus, & fame & dura seruitute; vel qui totas vrbes deuastent; & oratores patrocinantes iniustitiae; iniustos iudices; iniustos publicanos; feneratores, atque militem calumniatorem, non contentum stipendiis, sed pauperes concutientem.

(g) Augustin. de ciuit. Dei lib. XXI. c. XXII. Comperi etiam quosdam putare, eos tantummodo arsuros illius aeternitatis suppliciis, qui pro peccatis suis facere dignas eleemosynas negligunt: iuxta illud apostoli Iacobi *Iudicium autem sine misericordia illi, qui non fecit misericordiam.* Qui ergo fecerit, inquiunt, quamuis mores in melius non mutauerit, sed inter ipsas suas eleemosynas nefarie ac nequiter vixerit, iudicium illi cum misericordia futurum est: vt aut nulla damnatione plectatur, aut post aliquod tempus siue paruum siue prolixum ab illa damnatione liberetur. Ideo iudicem ipsum viuorum atque mortuorum noluisse existimant aliud commemorare se esse dicturum, siue dextris, quibus est vitam daturus aeternam, siue sinistris, quos aeterno supplicio est damnaturus, nisi eleemosynas siue factas, siue non factas, cetera.

(h) Ibid. lib. XXI. c. XXVII. tot. Et in enchirid. c. LXXV. al. LXXVI. Serm. XXXV. de verbis domini. Contr. Iulian. Pelag. lib. V. c. X. Vid. plura ap. Gratian. causs. XIV. quaest. V. & VI.

(i) Constit. lib. IV. c. VI. καὶ οἱ ἐκθλίβοντες χήραν, καὶ ὀρφανὸν καταδυναστεύοντες, καὶ τὰς φυλακὰς πληροῦντες ἀναιτίων, ἢ καὶ τοῖς ἑαυτῶν οἰκέταις πονηρῶς χρώμενοι, πληγαῖς φημὶ καὶ λιμῷ καὶ κακοδουλίᾳ, ἢ καὶ πόλεις ὅλας λυμαινόμενοι, φευκταῖοι ἔστωσάν σοι, ὦ ἐπίσκοπε, καὶ αἱ τούτων προσφοραὶ μυσαραί· παραιτήσῃ δὲ καὶ -- ῥήτορας ἀδικίᾳ συναγωνιζομένους, -- καὶ τελώνας ἀδίκους καὶ ζυγοκρούστας, καὶ δολομέτρας, καὶ στρατιώτην συκοφάντην, μὴ ἀρκούμενον τοῖς ὀψωνίοις, ἀλλὰ τοὺς πένητας διασείοντα.

§. X.

§. X.

De exactionibus iudicum, eosque turpi largitione corrumpendi studio.

Et hoc ipſum cum communi eccleſiæ diſciplinæ conveniſſe apparebit, ſi crimina iſta examinauerimus ſigillatim. Primo loco conſiderandum nobis erit, quod omnium erat flagitioſiſſimum & maxime intolerabile, oppreſſio videlicet a iudicibus in munere ſuo commiſſa, partim per crudeles exactiones, partim per fictas accuſationes, & partim per perverſionem iuris propter largitionem & turpe lucrum. Quæ oppreſſionis genera in lege communiter appellantur *crimen repetundarum & peculatus*. Quamquam enim peculatus ſæpe fructum rerum, ad rempublicam pertinentium, denotat; nonnumquam tamen oppreſſiones etiam & iniurias, a magiſtratibus illatas ciuibus ſuis, ſignificat. Quo in caſu pœnæ eccleſiaſticæ ſæpius prouinciarum rectoribus, qui populum opprimebant, infligebantur. Cuius rei notabile exemplum habemus in SYNESIO [k], qui *Andronicum* præfectum *Ptolemaidis*, ob violentam populi oppreſſionem, eccleſiæ communione priuauit. Leges imperiales numeroſæ quoque hoc in caſu erant, ad iura & fortunas populi ab iſtiuſmodi violenta inuaſione tuendas. Non equidem ſubiectis permittebant accuſare magiſtratum, durante adminiſtrationis anno. *Theodoſius* [l] autem & hanc prohibitionem ſuſtulit, & non tantum omnium ordinum hominibus libertatem indulſit corruptos pecunia iudices accuſandi, ſed & ad hoc faciendum illos inuitauit & hortatus eſt, ſi quam vim ab illis vel ipſi perpeſſi eſſent, vel eos ius venale feciſſe, vel ſimilis improbitatis reos eſſe, ſcirent: Idque tam tempore adminiſtrationis eorum quam poſtea; promiſſo omnibus præmio, qui accuſationem probarent. Simili modo accuſatores

(k) Syneſ. epiſt. LVII. p. 172.

(l) Cod. Theod. lib. IX. tit. XXVII. ad legem Iuliam repetundarum. leg. VI. Iubemus, hortamur, vt ſi quis a iudice fuerit aliqua ratione concuſſus; ſi quis ſcit venalem de iure fuiſſe ſententiam; ſi quis pœnam vel pretio remiſſam, vel vitio cupiditatis ingeſtam; ſi quis poſtremo quacumque de cauſſa improbum iudicem potuerit approbare; is vel adminiſtrante eo, vel poſt adminiſtrationem depoſitam, in publicum prodeat, crimen deferat, delatum approbet: quum probauerit & victoriam reportaturus & gloriam.

in

in istiusmodi prauos iudices exciuntur a *Constantino* [m] & *Valentiniano iuniore* [n], vti e legibus eorum, adhuc in codice *Theodosiano* exstantibus, videre est. Et quum pœna huius criminis in magistratu pecuniaria tantum fuisset antea, *Theodosius* [o] noua lege capitale id crimen esse iussit, nullam pœnam huic peccato nimis seueram esse, existimans. *Carthagine* peculiaris obtinebat consuetudo, quæ ad coërcendam in magistratibus omnem eiusmodi rapacitatem spectabat, de qua PROSPER [p] hæc memoriæ prodidit: *In calculis eburneis nomina proconsulum conscripta Carthagine in foro coram populo a præsenti iudice sub certis vocabulis citabantur, & erat solemnis dies, ALBI CITATIO. Hi qui avaritiam superantes, rempublicam fideliter egerant absque flagitiis facinoribusque, etiam absentes honorabantur: Eos vero, quos rapacitas vicerat, populus conuiciis sibilisque notabat.*

(*m*) Cod. Theodos. lib. IX tit. I. de accusatoribus leg. IV. Si quis est cuiuscumque loci, ordinis, dignitatis, qui se in quemcumque iudicum, comitum amicorum, vel palatinorum meorum, aliquid veraciter & manifesto probare posse confidit, quod non integre atque iuste gessisse videatur, intrepidus & securus accedat; interpellet me, ipse audiam omnia, ipse cognoscam: & si fuerit comprobatum, ipse me vindicabo: Dicat securus, & bene sibi conscius dicat: Si probauerit, vt dixi, ipse me vindicabo de eo, qui me vsque ad hoc tempus simulata integritate deceperit. Illum autem, qui hoc prodiderit & comprobauerit, & dignitatibus & rebus augebo. cetera.

(*n*) Cod. Theod. lib. IX. tit. XXVII. ad leg. Iuliam repetundarum. leg. VII. Vnusquisque procurator, præpositus gynæcio, tabularius, susceptor, colonus, vel quicumque se a comite domorum meminerit esse concussum, quum ipse, cui pecuniam numerauerit, administratione decesserit, intra anni spatia ad iudicium spectabilitatis tuæ, quidquid dederit repetiturus, adcurrat: vt prosit pensionibus, quidquid ille reddiderit. Sin vero ex tempore depositæ administrationis præstituti temporis curricula transfluxerint, nulla vox advocationis emergat, sed ipsos procuratores, præpositos, colonos, tabularios, susceptores obnoxios ad solutionem iubemus citari.

(*o*) Cod. Theod. lib. IX. tit. XXVIII. de crimine peculatus, leg. I. Pridem fuerat constitutum, vt hi iudices, qui peculatu prouincias quassauissent, multæ dispendio subiacerent; sed quoniam nec condigna crimini vltio est, nec par pœna peccato, placuit .. capitale hoc esse, atque animaduersione seuerissima coërceri.

(*p*) Prosper. de promissionibus Dei, siue gloria sanctor. in peroratione.

§. XI.

De exactionibus publicanorum & curatorum publicorum redituum, aliorumque officialium imperii Romani.

LEGES non minus feueræ erant in omnes, vt vocant, fuperexactores publicorum redituum. Commune tributorum onus generatim fatis durum erat, etiam quatenus per legem in imperio *Romano* [q] erat conftitutum: iniuftæ autem exactiones publicanorum & aduocatorum fifci id reddebant intolerabilius. Quamobrem leges magna cum feueritate oppreffiones eorum reprimere atque punire neceffe habebant. *Conftantinus* [r] diuerfas hanc in rem leges tulit, conftituta in crimen iftud pœna capitali, vti GOTHOFREDVS *competentem feueritatem* interpretatur. *Valentinianus* & *Valens* [s] exactorem læfæ parti qua-

(q) Vid. Lipfium de magnitudine Romana lib. II. c. I. II. feqq.

(r) Cod. Theod. lib. VIII. tit. X. de concuffionibus aduocatorum. leg. I. Si quis fe a ducenariis vel centenariis, ac præcipue fifci aduocatis, læfum effe cognofcit, adire iudicia, ac probare iniuriam non moretur, vt in eum, qui conuictus fuerit, competenti feueritate vindicetur.
Gothofred. in h. l. Conftantinus hac lege læfis animum dedit concuffores accufandi: iudices vero feueriter in eos vindicare iubet tum hac lege, tum *d. l. I. de exactionib.* quibus verbis *capitalem pœnam* indicari puto. It. lib. XI. tit. I. de annona & tributis. leg. III. Manu propria iudices vniuerfi periculo fuo annonarias fpecies & cetera, quæ indictione perduntur, definitis quantitatibus & comprehenfis modis, facta adfcriptione, defignent: Cuius obferuantiæ illa erit commoditas, vt poft fucceffionem quoque eorum, facile requiratur, an exactores vltra, quam oportuit, de fortunis prouinciarum aliquid exfculpere voluerunt. Et lib. XI. tit. VII. de exactionibus leg. I. Ducenarii & centenarii, fiue fexagenarii, non prius debent aliquem ex debitoribus conuenire, quam a tabulario ciuitatis nominatim breues accipiant debitorum: Quum quidem exactionem fine omni fieri concuffione oportet: ita vt, fi quis in iudicio queftus, quod indebite exactus eft vel aliquam inquietudinem fuftinuit, hoc ipfum probare potuerit, feuera in exactores fententia proferatur. Lib. IV. tit. XII. de vectigalibus leg. I. Penes illum vectigalia manere oportet, qui fuperior in licitatione exftiterit; ita, vt non minus quam triennii fine locatio concludatur, nec vllo modo interrumpatur tempus exigendis vectigalibus præftitutum: Quo peracto tempore, licitationum iura conductionemque recreari oportet, quum plus aliquid quam ftatutum eft a prouincialibus exegiffe conftiterit.

(s) Cod. Theod. lib. XI. tit. XVI. de extraordinariis. leg. XI. Nihil a prouincialibus extraordinaria patimur indictione depofci. Caueat igitur magnifica auctoritas tua, ne, præter ea quæ a manfuetudine noftra patuerit indicta, tenuiorem oneret functionem; Vt fi quis vfurpatoria temeritate amplius aliquid fuerit conatus exigere, obnoxius quadrupli repetitione teneatur: Quæ

druplum

druplum reſtituere iubebant iudicique ſimilem irrogabant ſummam, ſi querelam facienti iuſtitiam adminiſtrare recuſaſſent. Verum *Arcadius*, cognito, quod hæc *Valentiniani* lex iniuſtas illas exactiones non omnino reprimeret, capitis pœnam [*t*] in quemcumque exactorem, plus iuſto depoſcentem, decernebat. Et *Honorius* aliquot annis poſt vtramque pœnam coniungebat exactorem ad mortem dari [*u*] & direptorum quadruplum ex eius facultatibus læſæ parti reſtitui iubens; iudici autem triginta librarum auri multam imponens, qui legem iſtam in effectum dare negligeret. Iam quod lex ciuilis tam ſeuere condemnauit, dubium non eſt, quin lex eccleſiaſtica ſpiritualiter eadem ſeueritate punierit, ſub generali nomine oppreſſionis.

§. XII.

De exactionibus aduocatorum, iureconſultorum & apparitorum iudicum.

ALIA truculenta oppreſſionis ratio erat, ſub ſpecie legis aduocatis & iureconſultis, vulgo dictis *ſcholaſticis* & *defenſoribus*, nec non apparitoribus & officialibus ciuitatum & adminiſtris iudicum, vſitata. De horum exactionibus & concuſſionibus frequentes querelæ, & diuerſæ leges contra eos factæ leguntur. Lex certa ſtipendia, ſiue canonicas penſitationes, vt vocant, eis indulgebat pro cauſſis coram iudicio perorandis & tractandis: ſed hi præterea non erubeſcebant alimenta pro ſemetipſis

ſeueritas iuſſionis ad ordinariorum iudicum officiorumque terrorem debebit excurrere, vt ſi eorum vel gratioſa conhibentia, vel ignobili diſſimulatione temeritas admiſerit curialis, eos quoque domini ſimilis pœna caſtiget.

(*t*) Cod. Theod. lib. XI. tit. VIII. de ſuperexactionibus leg. I. Si quis exactorum ſuperexactionis crimen fuerit confutatus, eamdem pœnam ſubeat, quæ diui Valentiniani ſanctione dudum fuerat definita: Capitis namque periculo poſthac cupiditas amouenda eſt, quæ prohibita totiens in hiſdem ſceleribus perſeuerat.

(*u*) Cod. Theod. lib. XI. tit. VII. de exactionibus leg. XX. Si in concuſſione poſſeſſorum exactores fuerint deprehenſi, illico & capitali periculo ſubiaceant & direptorum quadrupli pœna ex eorum patrimonio eruetur. Iudices autem triginta librarum auri multæ acerbitate ſciant ſe eſſe plectendos, niſi ea quæ ſalubriter ordinata ſunt, neceſſaria deuotione compleuerint. Vid. ſis ibid. tit. VIII. de ſuperexactionibus leg. II. & III. eiuſdem Honorii. It. lib. XI. tit. XXVI. de diſcuſſoribus leg. I. &c. Lib. XIII. tit. XI. de cenſitoribus leg. VII. & X. Et Valentiniani III. nouell. VII. de Indulgentiis reliquorum.

et

et pabulum pro equis suis, quocumque veniebant, in ciuitatibus & mansionibus sine solutione pecuniæ postulare; quæ superexactiones cum primis in aduocatis & officialibus, tamquam insatiabilis auaritiæ exempla, notantur a *Constantio* [x]: Et propterea præcipit, vt iudices populum aduersus istiusmodi exactiones tueantur, nec iniurias inultas transire permittant. *Constantinus* [y] in similem animaduertit extorquendi rationem in aduocatis, dum turpi cum clientibus suis pactione præcipua prædiorum, pecorum & mancipiorum eorum sibi transcribi poscant; quo ipso eos opis suæ egentes spoliare atque denudare dicit; & istiusmodi rapaces vultures, vti GOTHOFREDVS eos vocat, a iudiciorum conspectu segregari, nec vmquam eis caussarum defensionem permitti iubet. Alius modus, quo praui aduocati pauperes opprimere solebant, erat, quando clientibus suis persuadebant, vt aduersarios suos in caussa ciuili in iudicium militare vocarent, vbi maior eis licentia erat largitione aliisque malis artibus eos opprimendi. Magnopere de hac pauperes deprædandi ratione tempore *Valentis* queritur AMMIANVS MARCELLINVS: *Laxauit*, inquit [z], *fores rapina-*

(x) Cod. Theod. lib. VIII. tit. X. de concussionibus aduocatorum & apparitorum leg. II. Præter solemnes & canonicas pensitationes, multa a prouincialibus Afris indignissime postulantur ab officialibus & scholasticis, non modo in ciuitatibus singulis sed & mansionibus: dum ipsis & animalibus eorundem alimoniæ siue pretio ministrantur. Nec latet mansuetudinem nostrum, sæpissime scholasticos vltra modum, acceptis honorariis in defensione caussarum omnium & annonas & sumtus accipere consueuisse; quibus tantis commodis fulti itinere suam auaritiam explere nequeunt. Prouinciales itaque cuncti iudices tueantur, nec iniurias inultas transire permittant.

(y) Cod. Theod. lib. II. tit. X. de postulando. leg. I. Aduocatos, qui consceleratis depectionibus suæ opis egentes spoliant atque denudant, non iure caussæ, sed fundorum, pecorum & mancipiorum qualitate rationeque tractata, dum eorum præcipua poscunt coacta sibi pactione transcribi, ab honestorum cœtu, iudiciorumque conspectu segregari præcipimus.
Cod. Iustin. lib. II. tit. VI. leg. V. Si qui aduocatorum existimationi suæ immensa atque illicita compendia prætulisse sub nomine honorariorum ex ipsis negotiis, quæ tuenda susceperint, emolumenta sibi certæ partis cum gravi damno litigatoris & deprædatione poscentes fuerint inuenti: placuit, vt omnes, qui in huiusmodi fæuitate (legend. *scæuitate* vid. Gothofred. ad anteced. leg. in codice Theodos. p. 139. b.) permanserint, ab hac professione penitus arceantur.

(z) Ammian. lib. XXXIX. p. 448.

rum,

rum, quæ roborantur indies iudicum aduocatorumque prauitate, quæ tenuiorum negotia militaris rei rectoribus, vel intra palatium validis venditantes, aut opes, aut bonores quæsiuere praeclaros. Ad corrigendum hunc abusum *Arcadius* legem [*a*] tulit in hanc sententiam: *Si quis neglectis iudiciis ordinariis, sine cælesti oraculo* (hoc est, principis rescripto) *caussam ciuilem ad militare iudicium crediderit deferendam, præter pœnas ante promulgatas intelligat se deportationis sortem excepturum. Nihilominus & aduocatum eius decem libris auri condemnatione feriendum.* Quibus *Valentinianus* nonnihil addidit, hunc in modum facta constitutione [*b*]: *Pœna defensoribus negotii, qui in eodem extraordinario iudicio adfuerint atque egerint, huiusmodi constituta; vt caussidicum officii amissio, iurisconsultum existimationis & interdicti ciuitatis damna percellant.* Sunt & plures aliæ leges, *a Theodosio, Valentiniano iuniore* & *Marciano* eodem consilio factæ, quas lector apud GOTHOFREDVM in ante memoratam *Arcadii* legem reperire potest. Lex quidem ecclesiastica has res non enarrat sigillatim, par tamen est credamus, quod, quum grandia sint crimina, sub generali notione iniustarum oppressionum, quæ ecclesiasticam censuram commereri creditæ sint, comprehendantur.

§. XIII.

De negotiatione vsuræ.

ALIVD autem oppressionis genus datur, cuius magis speciatim meminerunt, & quod in clericis æque ac laicis damnant leges ecclesiæ, hoc est vsurarum negotiatio & exactio pauperum. Naturam vsuræ & diuersos eius gradus explanandi occasionem iam libro quodam antecedente [*] habuimus. Quidquid ergo hoc loco monendum ducimus, hoc est, quod censuræ ecclesiasticæ eos omnes adfecerint, qui rei fuerint eius, quod hac in re flagitiosum & crudele esse iudicarint. Concilium *Illiberritanum* non solum clericos, qui vsuras accepisse detecti fuerint, de gradu suo deturbari iubet, sed laicis etiam excommunicationem minatur [*c*], si post admonitionem in ea iniqui-

(*a*) Cod. Theod. lib. II. tit. I. de iurisdictione leg. IX.

(*b*) Valentin. nouell. de episcopali iudicio, tit. XII.

(*) Lib. VI. c. II. §. VI. vol. II. p. 318 - 324.

(*c*) Concil. Illiberrit. c. XX. Si quis clericorum detectus fuerit vsuras accipere, placuit eum degradari & abstineri. Si quis etiam laicus accepisse probatur

tate persistant. Et concilium *Carthaginense* primum [d] hanc adfert rationem, cur clericis hæc negotiatio non debeat permitti, quia in laicis reprehendatur. Et caussa, quamobrem ita generatim a veteribus in ipsis laicis damnaretur, erat, quia generatim oppressio erat pauperum, quibus amor mutuo dandi sine vsura debebatur; & nonnumquam cum violenta coniuncta erat exactione, vti in vsura, quam centesimam vocabant, quæ duodecim ex centenis per annum conficiebat; nec non in sic dicta hemiola, vbi totum cum dimidia parte per modum fenoris accipiebatur, quarum vtraque per leges imperiales, tamquam iniusta exactio & manifesta oppressio, damnabatur. Quo fundamento omnia argumenta & orationes inuectiuæ veterum nituntur. Vt adeo vsura hoc sensu pro manifesta prædatione pauperum & crudeli oppressione eorum habita sit, quibus misericordia & caritas quauis occasione tribuenda erat. Et huc referre licebit omnes modos extorquendi per vim & metum, quos lex damnat & irritos pronuntiat [e], etiamsi pactum vel promissum ab eis, quos talis iniuria adficiebat, impetratum esset.

§. XIV.
De dolo malo.

VLTIMVM rapinæ genus illud erat, quod fraude & calliditate committebatur, quod lex *dolum malum* & *stellionatum* nuncupat, a stellione, animalculo illo venenato, nitente in dorso maculis quibusdam, stellarum modo radiantibus, de quo rerum naturalium obseruant scriptores [f], quod nullum animal fraudulentius inuideat homini: senectam enim, quam perinde vt serpentes quotannis exuat, præsentissimum comitiali morbo remedium, dicunt ipsum deuorare, vt ne quid beneficii ex il-

vsuras, & promiserit correctus iam se cessaturum, nec vlterius exacturum, placuit, ei veniam tribui. Si vero in ea iniquitate durauerit, ab ecclesia esse proiiciendum.

(d) Concil. Carth. I. c. XIII. (tom. II. conc. p. 1826.) In nostro concilio statutum est, vt non liceat clericis fenerare --- Proinde quod in laicis reprehenditur, id multo magis in clericis debet prædamnari.

(e) Cod. Theodos. lib. II. tit. IX. de pactis leg. IV. Pacta quidem per vim & metum apud omnes satis constat cassata viribus respuenda.

(f) Plin. lib. XXX. c. X. Nullum animal fraudulentius inuidere homini tradunt: Inde stellionum nomen aiunt in maledictum translatum, &c.

la

la ad hominem redeat. Vnde iureconſulti fraudem omnem & impoſturam, quæ peculiarem in lege titulum haud habet, *ſtellionatum* [g] appellant, quemadmodum VLPIANVS vocabulum illud explanat. Ita, ſi quis forte rem alii obligatam diſſimulata obligatione per calliditatem alii diſtraxiſſet, vel permutaſſet, vel in ſolutum dediſſet, hæ fraudes omnes ſtellionatus nomine veniebant. Item ſi quis merces ſuppoſuiſſet, vel obligatas auertiſſet, vel corrupiſſet; vel ſi quis impoſturam feciſſet, vel colluſionem in alterius necem; æque ſtellionatus poterat poſtulari. Si quis pignore dando pro auro cuprum ſubieciſſet; ſi quis liberum ſub notione mancipii vendidiſſet; ſi creditor numeratam iam ſibi pecuniam iterum accepiſſet; eodem ſtellionatus nomine [h] puniendus erat; & ob hoc crimen, ſi quis plebeius, ad operas metallicas damnari, ſi honeſtioris conditionis eſſet, in exilium mitti vel de gradu deiici poterat. Fraudum iſtarum & colluſionum exempla plura ſunt & difficiliora, quam vt heic enumerari ſigillatim queant: præcipua tamen eorum ſummatim comprehendi poſſunt ſub quinque titulis, nimirum ſub dolo malo, calumnia, adulatione, fraudatione in rebus ſibi creditis, & fraudatione in commercio rerum cum aliis.

DOLVM MALVM committere aliquis poteſt vel cudendo nummos adulterinos, ad decipiendum homines incautos ac imprudentes; aut adulterando chirographa, acta & tabulas, ad-

(g) Digeſt. lib. XLVII. tit. XX. ſtellionatus. leg. III. Stellionatum obiici poſſe his, qui dolo quid fecerunt, ſciendum eſt: ſcilicet ſi aliud crimen non ſit, quod obiiciatur, quod enim in priuatis iudiciis eſt de dolo actio, hoc in criminibus ſtellionatus perſecutio. Vbicumque igitur titulus criminis deficit, illic ſtellionatum obiiciemus. Maxime autem in bis locum habet, ſi quis forte rem alii obligatam diſſimulata obligatione per calliditatem alii diſtraxerit, vel in ſolutum dederit: nam hæ omnes ſpecies ſtellionatum continent, cetera.

(h) Caluin. lexicon. iurid. voce, Stellionatus. Stellionatum iureconſulti appellant fraudem omnem atque impoſturam, quæ propriam ſignificationem non habet, & in proprium delicti nomen non cadit, l. 7. §. 1. ff. ad Turpill. veluti ſi quis rem alienam ſciens obliget, vel alii iam pignoratam alii denuo obliget, vel pignore dando pro auro æs ſubiecerit, ſtellionatus crimen committit, l. 1. ff. de ſtellionatu, l. 16. §. 1. l. 36. ff. de pign. act. Similiter qui ſciens ſtatu liberum diſſimulata eius conditione vendit, vel creditor numeratam iam ſibi pecuniam iterum accipiens, ſtellionatus crimine plectitur.

adſerendum ſibi ius in aliorum hominum bona, quemadmodum illi agunt, qui falſa teſtamenta vel nomina faciunt, aut, quæ vera ſunt, celant vel corrumpunt. Monetæ adulteratio non tantum iniuria erat in homines priuatos in negotiatione, ſed actus etiam perfidiæ in ſummos imperantes: adeoque vt crimen capitale bonorum publicatione, exilio, vel morte, eaque interdum crudeliſſima, flammarum videlicet exuſtione, puniebatur, quemadmodum e diuerſis legibus in codice *Theoſiano* [i], tali occaſione factis, apparet. In primis *Conſtantinus* [k] lege quadam capite eos puniri, aut flammis tradi, vel alia iſtiuſmodi violenta morte adfici iubet, qui vel menſuram circuli

(i) Cod. Theod. lib. IX. tit. XXI. de falſa moneta leg. I. Quicumque adulterina fecerit numiſmata, pœnam pro diſcretione ſexus & conditionis ſuæ diuerſitate ſuſtineat: hoc eſt, vt ſi decurio, vel decurionis ſit filius, exterminatus genitali ſolo, ad quamcumque in longinquo poſitam ciuitatem ſub perpetui exilii conditione mittatur, aut ſuper facultatibus eius ad noſtram ſcientiam referatur. Si plebeius, vt rebus amiſſis perpetuæ damnationi dedatur: ſi ſeruilis conditionis, vltimo ſupplicio ſubiugetur. Leg. II. Quoniam nonnulli monetarii adulterina moneta (leg. adulterinam monetam) clandeſtinis ſceleribus exercent, cuncti cognoſcant, neceſſitatem ſibi incumbere eiuſmodi homines inquirendi, vt inueſtigati tradantur iudiciis. --- Si miles aut promotus huiuſmodi crimen incurrit, ſuper eius nomine & gradu ad nos referatur. Si dominum fundi vel domus conſcium eſſe probabitur, deportari eum in inſulam oportebit, cunctis eius rebus protinus confiſcandis: ſi vero eo ignaro crimen commiſſum eſt, poſſeſſionem aut domum debet amittere, in qua id ſcelus commiſſum eſt: Actor fundi, vel ſeruus, vel incola, vel colonus, qui hoc miniſterium præbuit, cum eo qui fecit, ſupplicio capitali plectetur: nihilominus fundo, vel domo fiſci viribus vindicanda. Quod ſi dominus ante ignorans, vt primum reperit, ſcelus prodidit perpetratum, minime poſſeſſio, vel domus ipſius proſcriptionis iniuriæ ſubiacebit, ſed auctorem ac miniſtrum pœna capitalis excipiet. Leg. III. Si quis nummum falſa fuſione formauerit, vniuerſas eius facultates fiſco addici præcipimus, atque ipſum ſeueritate legitima coërceri, vt in monetis tantum noſtris cudendæ pecuniæ ſtudium frequentetur. Leg. V. Præmio accuſatoribus propoſito, quicumque ſolidorum adulter potuerit reperiri, vel a quoquam fuerit publicatus, illico omni dilatione ſubmota flammarum exuſtionibus mancipetur. Leg. VI. Comperimus, nonnullos Flaturarios Maiorinam pecuniam non minus criminoſe, quam crebre, ſeparato argento ab ære, purgare. Si quis igitur poſthæc fuerit in hac machinatione deprehenſus, capitaliter ſe feciſſe cognoſcat, cetera.

(k) Cod. Theod. lib. IX. tit. XXII. Si quis ſolidi circulum inciderit, vel adulteratam in vendendo ſubiecerit. leg. I. Aut capite puniri debet, aut flammis tradi, vel alia pœna mortifera. Quod ille etiam patietur, qui menſuram

ex-

exterioris, vt ponderis minuerent quantitatem, adrafiffe vel nummos adulteraffe, eofque pro bonis, per manifeftam fraudem invendendo, fubieciffe detecti fuerint. Et quod lex tanta feueritate in republica puniuit, dubium non eft, quin pari feueritate fpiritualiter punitum, & tamquam fraus & rapina condemnatum fit in ecclefia. Falfa chirographa, & in primis falfa teftamenta fcribere, inter ipfos veteres *Romanos* grande crimen habebatur, qua de re integer titulus [*l*] in *pandectis* exftat; vbi lex quædam a *Iulio Paulo*, celeberrimo illo iureconfulto, relata ad hunc modum ftatuit [*m*]: *Qui teftamentum amouerit, celauerit, eripuerit, deleuerit, interleuerit, fubiecerit, refignauerit; quiue teftamentum falfum fcripferit, fignauerit, recitauerit dolo malo, cuiusue dolo malo id factum fuerit, legis Corneliæ pœna damnatur.* Pœna autem ifta eft vel deportatio, vel omnium bonorum publicatio [*n*], vel vltimum fupplicium, pro conditione rei. Et per leges *Conftantini* [*o*] eadem pœna deportationis & mortis in iftiufmodi dolum malum conftituta erat. Et quamuis lex ecclefiaftica huius criminis pœnam non diferte nominet, par tamen eft ftatuamus, fub generali titulo furti ac rapinæ fuiffe comprehenfum, quæ crimina hominem cenfuræ ecclefiafticæ fubiiciebant.

§. XV.

De calumnia cum refpectu ad alterius poffeffiones & fortunas; & de oppofita ei fraude adulationis.

ALIA fpecies fraudis, quæ contra quem committi poterat, ad priuandum ipfum poffeffionibus fuis & fortunis, erat

circuli exterioris adraferit, vt ponderis minuat quantitatem: vel figuratum folidum adultera incitatione in vendendo fubiecerit. Vide fis Digeft. lib. XIII. tit. VII. de pignoratitia actione leg. I. & XVI.

(*l*) Digeft. lib. XLVIII. tit. X. de lege Cornelia de falfis.

(*m*) Paulus ibid. leg. II.

(*n*) Ibid. leg. I. §. 13. Pœna falfi, vel quafi falfi, deportatio eft, & omnium bonorum publicatio: & fi feruus eorum aliquid admiferit, vltimo iudicio adfici iubetur.

(*o*) Cod. Theodof. lib. IX. tit. XIX. ad legem Corneliam de falfo. leg. II. Capitali poft probationem fupplicio (fi id exigat magnitudo commiffi) vel deportatione ei, qui falfum commiferit, imminente.
Vid. Cod. Iuftin. lib. X. tit. XIII. de his, qui fe deferunt leg. I. Occultator geftorum -- in infulam deportetur &c.

confictorum criminum imputatio per falsam accusationem & calumniam. Hæc nonnumquam alterius vitam adficiebat, & tum species homicidii erat, eoque nomine puniebatur, quemadmodum antea ostendimus. Interdum famam & existimationem aliorum adficiebat, & vt huiusmodi crimen considerabitur postea. Hoc loco eam tantum accipimus, quatenus hominum possessiones & fortunas adficit, & quatenus ad priuandum eos per fraudem bonis suis ac facultatibus spectat. Quo sensu lex interdum calumniam & falsam accusationem vt speciem furti ac rapinæ accipit, & sub hoc titulo proscribit. Quemadmodum videre est ex lege *Valentiniani* & *Gratiani* in codice *Theodosiano*, quæ tres istas calumniæ species coniungit [*p*], nimirum aduersus alterius famam, fortunas & vitam: iubens eum, qui alterum ex vno horum capitum incusauerit, eadem adfici pœna, cui alterum subiicere studuerit, si falsus accusator esse detectus sit, &, quod intenderit, non probauerit. Contra istiusmodi calumniatores, fraudulentos delatores & falsos accusatores (qui id præcipue laborabant, vt plausibili quadam ratione & sub specie iuris alterius bona occuparent) præterea duo [*q*] tresue integri tituli in codice *Theodosiano* reperiuntur, vbi istiusmodi accusatores & petitores, *humanæ vitæ malum* & *humani generis inimici*, vocantur, iubenturque bonorum publicatione puniri & gladio. Lex etiam ecclesiastica seueram eis iniungit pœnam. Concilium *Illiberritanum* [*r*] canonem habet, in hunc modum decernentem: *Delator si quis exstiterit fidelis, & per delationem eius aliquis fuerit proscriptus vel interfectus, placuit eum nec in fine accipere communionem. Si leuior caussa fuerit* (pecuniaria vel alia istiusmodi) *intra quinquennium accipere poterit communionem. Si catechumenus fuerit, post quinquennii tempora admittatur ad baptismum.* AVGVSTINVS [*s*] quoque istiusmodi calumniam

(*p*) Cod. Theod. lib. IX. tit. I. de accusationibus leg. XI. Qui alterius famam, fortunas, caput denique & sanguinem in iudicium deuocauerit, sciat, sibi impendere congruam pœnam, si, quod intenderit, non probauit.

(*q*) Cod. Theod. lib. IX. tit. XXXIX. de calumniatoribus. It. lib. X. de petitionibus & delatoribus. leg. I. II. III. X. XXXIII. Et tit. XII. si vagum petatur mancipium.

(*r*) Concil. Illiberrit. c. LXXIII.

(*s*) August. epist. LIV. ad Macedon. (tom. II. opp. p. 150. a. edit. Basil. MDLXIX.)

inter

inter ſpecies rapinæ & oppreſſionis refert. Et auctor *conſtitutionum* ſic dictarum *apoſtolicarum* [t], epiſcopum inſtruens, quoſnam a communione debeat reiicere, inter alios etiam nominat militem calumniatorem, non contentum ſtipendiis, ſed pauperes concutientem.

ADVLATIO oppoſitum calumniæ crimen & quaſi auerſa eius facies eſt, cui tamen nonnulli dabant operam, adhibitisque fraudulentis artibus hominum moribundorum heredes fieri ſtudebant, in fraudem eorum, qui iuſtiore eius rei gauderent titulo. Ad quam fraudem impediendam *Valentinianus* lata lege [u] ſtatuebat, vt eccleſiaſtici, vel qui continentium ſe nomine nuncupari vellent, (ab eis enim potiſſimum fraus illa committebatur) moribundarum viduarum ac pupillorum domos ne adirent, vt eorum poſſeſſiones aut vllam illarum partem teſtamento ſibi acquirerent. Quod ſi feciſſent, ab adfinibus vel propinquis deferendos eſſe ad iudicium ſanciebat, nec quidquam eorum, quæ ita fraudulenter ſub prætextu religionis ab eiuſmodi perſonis vel donatione vel teſtamento obtinuiſſent, adepturos; ſed legitimos hæredes ſibi ea omnia vindicandi & legata iſta abolendi licentiam habituros eſſe, vel certe publico ærario ea inferri oportere. Duæ etiam leges exſtant *Theodoſii* [x] in eamdem prorſus ſententiam. Et patres adeo non

Qui contra ius ſocietatis humanæ, furtis, rapinis, *calumniis*, oppreſſionibus, inuaſionibus abſtulit, reddenda potius quam donanda cenſemus, Zachæi publicani euangelico exemplo, cetera.

(t) Conſtit. lib. IV. c. VI. *καὶ στρατιώτην συκοφάντην, μὴ ἀρκούμενον τοῖς ὀψωνίοις, ἀλλὰ τοὺς πένητας διασείοντα.*

(u) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de epiſcopis & clericis leg. XX. Eccleſiaſtici, aut ex eccleſiaſticis, vel qui continentium ſe volunt nomine nuncupari, viduarum ac pupillorum domos non adeant: ſed publicis exterminentur iudiciis, ſi poſthac eos adfines earum vel propinqui putauerint deferendos. Cenſemus etiam, vt memorati nihil de eius mulieris, qui ſe priuatim ſub prætextu religionis adiunxerint, liberalitate quacumque, vel extremo iudicio poſſint adipiſci: & omne in tantum ineſficax ſit, quod alicui horum ab his fuerit derelictum, vt nec per ſubiectam perſonam valeant aliquid, vel donatione, vel teſtamento percipere. Quin etiam ſi forte poſt admonitionem legis noſtræ aliquid hiſdem eæ feminæ, vel donatione, vel extremo iudicio, putauerint relinquendum, id fiſcus vſurpet.

(x) Ibid. leg. XXVII. Si quando diem obierit, nullam eccleſiam, nullum clericum, nullum pauperem ſcribat heredes: Careat namque neceſſe eſt viri-

con-

conqueruntur de harum legum, quæ videtur, seueritate, vt de fraude potius, auaritia & rapacitate conquerantur eorum, qui piis imperatoribus occasionem istiusmodi leges ferendi dederunt. AMBROSIVS [y] ait: *Nemo hos inuasionis arguit, violentiæ nullus accusat? Quasi non interdum maiorem prædam a viduis blandimenta eliciant quam tormenta: Non interest apud Deum, vtrum vi an circumuentione quis res alienas occupet, dummodo quoquo pacto tenet alienum.* Similem in modum HIERONYMVS [z], *Pudet dicere,* inquit, *sacerdotes idolorum, mimi & aurigæ, & scorta hæreditates capiunt; solis clericis ac monachis hac lege prohibetur: Et non prohibetur a persecutoribus, sed a principibus christianis. Nec de lege conqueror, sed doleo, cur meruerimus hanc legem. -- Prouida seueraque legis cautio: Et tamen nec sic refrænatur auaritia. Per fideicommissa legibus illudimus: Et quasi maiora sint imperatorum scita, quam CHRISTI, leges timemus & euangelia contemnimus.* Ex his querelis, factis a sanctis patribus, manifestum est, hanc fraudulentam rationem facultates viduarum blanditiis & assentationibus captandi, (vnde istiusmodi hypocritæ vulgo *captatores* & *hæredipetæ* dicti) non minus furtum creditum fuisse, quam quod aperta violentia & oppressione committitur. Turpe genus furti hoc erat inter ipsos ethnicos. IVVENALIS [a] sæpe illud asperioribus ver-

bus, si quid contra vetitum circa personas specialiter comprehensas fuerit a moriente confectum. Immo si quid ab his morienti fuerit extortum, nec tacito fidei commisso aliquid clericis in fraudem venerabilis sanctionis callida arte, aut probrosa cuiusdam conhibentia deferatur: extorres sint ab omnibus, quibus inhiauerant bonis, cetera. Leg. XXVIII. Legem, quæ diaconissis vel viduis nuper est promulgata, ne quis videlicet clericus, neue sub ecclesiæ nomine mancipia, supellectilem, prædam, (velut infirmi sexus spoliator) inuaderet, & remotis adfinibus ac propinquis, ipse sub prætextu catholicæ disciplinæ se ageret viuentis hæredem, eatenus animaduertat esse reuocatam, vt de omnium chartis, si iam nota est, auferatur: neque quisquam, aut litigator ea sibi vtendum, aut iudex nouerit exsequendam.

(y) Ambros. Serm. VII. de clericis p. 231.

(z) Hieron. epist. II. ad Nepotian. It. epist. III. ad Nepotian. (p. 22. g. edit. Paris. MDCXLIII.) Alii nummum addant nummo & in marsupium suffocantes *matronarum opes venentur* obsequiis &c.

It. Leo & Maiorin. nouell. VIII. Insidiosa munuscula diriguntur, subornantur medici, qui praua persuadeant &c.

(a) Iuuenal. satyr. V. v. 97. 98.

- - - *sumitur illinc*

Quod captator *emat Lenas, Aurelia vendat.*

bis

bis perstringit: Idem MARTIALIS, PLINIVS, LVCIANVS [b] & plures alii faciunt. Vnde eo minus mirum nobis esse debet, quod leges christianæ id proscribant, patresque tam acriter in illud declamitent, etiam quando via esse videbatur augendi reditus ecclesiæ. Sed hoc puritatem disciplinæ ostendit veterum, quod crimini, sub tam egregia specie apparenti, parcere noluerint, vtpote omni scandali plenæ & ignominiosæ augendi reditus clericorum rationi inimici atque infensi, quemadmodum in diuersis exemplis ostendendi habuimus occasionem, quando de clericorum reditibus disseruimus.

§. XVI.

De fraudatione in rebus sibi concreditis.

ALIA fraudis species committitur in rebus sibi concreditis, vt, si quis cellario præfectus vel minister domini sui bona dissipet, aut fraudulentam & iniuriosam pro eo faciat pactionem; vel si quis tutor, cui executio testamenti alicuius demandata est, mala fide agat, diuitiasque sibi colligat ex iis, quæ aliorum victui vestituique necessario designata sunt, vel si quis celet aut reddere recuset depositum & fidei suæ concreditum. Veteres christiani admodum iusti, religiosi ac integri erant in hoc vltimo rerum, fidei suæ commissarum, genere; adeo vt ipse PLINIVS nos faciat certiores, fuisse id partem aliquam solemnis eorum negotii singulis diebus dominicis, se sacramento non in scelus aliquod obstringere, sed ne furta, ne latrocinia committerent, ne fidem fallerent [c], ne depositum appellati ab-

Id. Satyr. VI. v. 38. seq.

. . . . . *tollere dulcem*
Cogitat hæredem cariturus turture magno,
Multorumque tubis & captatore *macello.*

Id. Satyr. X. v. 201. 202.

Vsque adeo grauis vxori, gnatisque, sibique,
Vt captatori *moueat fastidia Cosso.*

(b) Vid. Calvin. lexic. iuridic. voce *Captare.* Erant Romæ, qui senes orbos ac locupletes obsequio demereri studebant, vt ex eorum testamentis aliquid ferrent, quique etiam palam consignatis tabulis eos hæredes faciebant, quo ad eamdem liberalitatem iamiam morituros prouocarent. Cuiusmodi *captatoria* officia ridet Lucianus in dialogis mortuorum his verbis: ἔδοξε δέ μοι, ait, καὶ σοφὸν τοῦτ' εἶναι, θέσθαι διαθήκας ἐς τὸ φανερὸν ἐν αἷς ἐκείνῳ καταλέλοιπα τἀμὰ πάντα, ὡς κἀκεῖνος ζηλώσαι καὶ τὰ αὐτὰ πράξειε.

(c) Plin. lib. X. epist. XCVII.

negarent. Vnde iure nostro concludere possumus, neminem ad communionem in tali societate idoneum fuisse habitum, quem in vlla eiusmodi re sibi credita fidem fefellisse constiterit; quippe quod cum communis iuris legibus & cum solemni suo ipsius promisso pugnarit. Quædam deposita sacratioris erat generis, vtpote cultui Dei & pauperum vsui designata. Quibus igitur in rebus si quis minus fideliter ageret, duplex & triplex crimen committere iudicabatur, quia cædem quasi & sacrilegium addebat iniustitiæ. Quam ob caussam concilium *Carthaginense* quartum [*d*] eos, qui ecclesiam oblationibus defunctorum defraudant, necatores egentium vocat; quia ecclesiam priuare iis, quæ ad sustentandos pauperes dantur, re ipsa nihil aliud est, quam pauperes fame enecare: Et ob istiusmodi fraudem ac crudelitatem censuræ excommunicationis subiiciuntur. Inter epistolas CYPRIANI epistola quædam legitur CORNELII episcopi *Romani* [*e*], in qua de *Nicostrato* quodam diacono ad *Cyprianum* scribit, quem huiusmodi fraudis insimulat. Nam non solum patronam suam sæcularem, cuius rationes gesserat, defraudauerat, sed non modicos etiam ecclesiæ reditus, ipsi tamquam archidiacono ad alendum viduas ac pupillos commissos, abstulerat, propter quod crimen *Roma* fugerat, metuens ne rationem dispensationis suæ reddere & caussam de rapina & sacrilegio dicere cogeretur. Et ipse CYPRIANVS in alia epistola [*f*] ad *Cornelium* de sceleribus scribens *Nouati*, spoliatos ab eo esse dicit pupillos, fraudatas viduas, pecunias quoque ecclesiæ denegatas, propter quod aliaque crimina (quod videlicet patrem fame mori siuisset, quod vxori,

(*d*) Conc. Carth. IV. can. XCV. Qui oblationes defunctorum aut negant ecclesiis, aut cum difficultate reddunt, tamquam egentium necatores excommunicentur.

(*e*) Ap. Cyprian. epist. XLVIII. al. L. Inuigiletur, vt omnibus coëpiscopis nostris & fratribus innotescat, Nicostratum multorum criminum reum, & non solum patronæ suæ carnali, cuius rationes gessit, fraudes & rapinas fecisse; verum etiam, quod est illi ad perpetuam pœnam reseruatum, ecclesiæ deposita non modica abstulisse.

(*f*) Cyprian. epist. XLIX. al. LII. ad Cornel. p. 97. (p. 238. edit. Amstel. MDCC.) Spoliati ab illo pupilli, fraudatæ viduæ, pecuniæ quoque ecclesiæ denegatæ, has de illo exigunt pœnas, quas in eius furore conspicimus. Pater etiam eius in vico fame mortuus & ab eo in morte postmodum nec sepul-

calce

calce percusso vtero, abortionem importasset) ipsum non de presbyterio solum excitandum fuisse, sed & communicatione prohibendum, nisi grauis quædam persecutio impediisset, quo minus caussa eius ageretur. Vnde liquido apparet, veteres nullo crimine acerbius adfectos fuisse, quam quidem hoc perfidiæ & infidelitatis in rebus creditis crimine, nec vllum eo seuerius per censuras ecclesiæ puniri consueuisse.

§. XVII.

De fraudatione in rerum commercio cum aliis.

VLTIMA fraudis species est, quæ in negotiatione & commercio rerum inter emtorem & venditorem committitur. Emtor peccare potest, captando lucrum ex ignorantia venditoris, vera rerum suarum nescientis pretia, vel captando lucrum ex premente illum necessitate, quando paupertas ipsum sua res vili pretio cogit vendere; vel soluendo falsos & adulterinos nummos, quod idem est atque in facta antea pactione fallere. Hæc vltima fraudis species legibus *Romanis* tam ethnicis quam christianis seuere puniebatur. Nam venditori æque ac fabricatori monetæ adulterinæ omnes fraudis pœnæ constitutæ sunt, quæ in *digestis* [g] recensentur. Et *Constantinus* [h] mortis pœna adfici iussit non solum eos, qui adulterauerint, vel ad-

tus. Vterus vxoris calce percussus, & abortione properante in parricidium partus expressus. -- Hanc conscientiam criminum iam pridem timebat, propter hoc se non de presbyterio excitari tantum, sed & communicatione prohiberi pro certo tenebat; & vrgentibus fratribus imminebat cognitionis dies, quo apud nos caussa eius ageretur, nisi persecutio ante venisset.

(g) Digest. lib. XIII. tit. VII. de pignoratitia actione leg. I. Pignus contrahitur non sola traditione, etsi non traditum est. Si igitur contractum sit pignus nuda conuentione, videamus, an, si quis aurum ostenderit, quasi pignori daturus, & æs dederit, obligauerit aurum pignori? Et consequens est, vt aurum obligetur, non autem æs: quia in hoc non consenserint. Si quis tamen, quum æs pignori daret, adfirmauit hoc aurum esse, & ita pignori dederit, videndum erit, an æs pignori obligauerit: & numquid, quia in corpus consensum est, pignori esse videatur? Quod magis est: tenebitur tamen pignoratitia actione qui dedit: præter stellionatum, quem fecit. Lib. XLIII. tit. X. ad legem Corneliam de falso leg. IX. Lege Cornelia cauetur, vt qui in aurum vitii quid addiderit, qui argenteos nummos adulterinos flauerit, falsi crimine teneri. -- Eadem lege exprimitur, ne quis nummos stagneos, plumbeos emere, vendere dolo malo vellet.

(h) Cod. Theod. lib. IX. tit. XXII. Si quis solidi circulum inciderit, vel adulteratum in vendendo subiecerit. leg. I. Capite puniri debet, aut flammis tra-

raſerint monetam, ſed illos etiam, qui ſcientes adulteratam in vendendo ſubiecerint. Et licet hoc non diſertis verbis expreſſum & memoratum ſit in lege eccleſiaſtica, tamen quum ſit præcipua quædam fraus, ſub generali fraudum, ad ſpiritualis iuriſdictionis cognitionem pertinentium, titulo id comprehendi neceſſe eſt. Fraus enim ſemper in criminibus primæ magnitudinis poſita eſt. AVGVSTINVS [i] in eadem claſſe eam collocat cum homicidio, adulterio, fornicatione & ſacrilegio. Et TERTVLLIANVS [k] grandibus peccatis, blaſphemiæ, idololatriæ, apoſtaſiæ, homicidio & adulterio adnumerat, quæ templum Dei deſtruant, & hominem chriſtiana communione reddant indignum. Quod ad iſtam fraudem attinet, quando emtor venditorem circumuenit, iuſtum rerum ſuarum pretium neſcientem, quum res ſit non facilis ad detegendum vel probandum, eam potius propriæ ipſius conſcientiæ relictam, quam ſub publicam diſciplinam vocatam fuiſſe, par eſt credamus. Certum tamen eſt, hominem religioſum hac culpa animam ſuam non oneraturum. Singulare & rarum iuſtitiæ exemplum hac in re dat AVGVSTINVS [l]. Scire ſe dicit hominem, quum venalis codex ei fuiſſet oblatus, pretiique

di, vel alia pœna mortifera, ſi quis menſuram circuli exterioris adraſerit, vel figuratum ſolidum adultera imitatione in vendendo ſubiecerit.

(i) Aug. tract. XLI. in Ioan. tom. IX. p. 125. (p. 308. edit. Baſil. MDLXIX.) cit. ſupra §. IV. litt. (h) pag. 468.

(k) Tertull. de pudicit. c. XIX Sunt & contraria iſtis (delictis quotidianæ incurſionis) vt grauiora & exitioſa, quæ veniam non capiant, homicidium, idololatria, *fraus*, negatio, blaſphemia, vtique & mœchia & fornicatio, & ſi qua alia violatio templi Dei. Id. aduerſ. Marcion. lib. IV. c. IX. Si Heliſæus prophetes creatoris vnicum leproſum Naaman Syrum ex tot leproſis Iſraëlitis emundauit, nec hoc ad diuerſitatem facit Chriſti, quaſi hoc modo melioris, dum Iſraëlitem leproſum emundauit extraneus, quem ſuus dominus emundare non valuerat, Syro facilius emundato, ſignificato per nationes emundationis in Chriſto lumine eorum, quæ *ſeptem* maculis *capitalium delictorum* inhorrerent, idololatria, blaſphemia, homicidio, adulterio, ſtupro, falſo teſtimonio, *fraude*.

(l) Aug. de trinit. lib. XIII. c. III. Et mimus quidem ille vel ſe ipſum intuendo, vel alios quoque experiendo, vili velle emere & caro vendere, omnibus id credidit eſſe commune. --- Scio ipſe hominem, quum venalis codex ei fuiſſet oblatus, pretiique eius ignarum & ideo quiddam exiguum poſcentem cerneret venditorem, iuſtum pretium, quod multo amplius erat, nec opinanti dediſſe.

eius

eius ignarum & ideo quiddam exiguum poſcentem cerneret venditorem, iuſtum pretium, quod multo amplius eſſet, nec opinanti dediſſe, ſummamque ei admirationem inieciſſe haud vulgari generoſitate ac æquitate, quæ non permittat ex alterius ignorantia lucrum capere; licet id contra generalem regulam ſit mortalium, quibus (vt mimus ille, vel ſe ipſum intuitus, vel alios quoque expertus dicat) commune ſit, vili velle emere & caro vendere, quæcumque demum mala inde conſequantur.

Ab altera parte fraus committi etiam poteſt a venditore, idque diuerſis modis; ſi vel merces æquo carius ignaro & indigenti emtori indicet; quod itidem genus oppreſſionis eſt; vel ſi corruptas vendat merces, quæ reuera tales non ſunt, quales eſſe dicuntur vel videntur, quæ fraus eſt in qualitate; vel ſi falſis ponderibus & menſuris vtatur, quæ fraus in quantitate eſt rerum, de quibus inter eos conuenit, & cui communiter hæc nota in ſcripturis inuritur, quod ſit *deteſtationi DOMINO*. Vetuſtæ leges *Romanæ* [m] in hoc iuſtorum ponderum ac menſurarum negotio ſummopere ſollicitæ ſunt. Aedilium id erat muneris, menſuras exigere & pondera, quorum modus religioſe adſeruabatur in capitolio: Et hinc poſtea imperatorum chriſtianorum tempore ablata, ſub cuſtodia epiſcoporum in eccleſiis reponebantur, quemadmodum ex *pragmatica ſanctione* [n] *Iuſtiniani* & ex vna *nouellarum* [o] eius apparet. Singulæ

(m) Vid. digeſt. lib. XLVIII. tit. X. ad legem Corneliam de falſo. leg. XXXII. Si venditor menſuras publice probatas vini, frumenti, vel cuiuslibet rei, aut auctor corruperit, doloue malo fraudem fecerit: quanti ea res eſt, eius dupli condemnatur: decretoque diui Hadriani præceptum eſt, in inſulam eos relegari, qui pondera aut menſuras falſaſſent.

(n) Iuſtin. pragmat. ſanct. c. XIX. Vt nulla fraudis vel læſionis prouinciarum naſcatur occaſio, iubemus in illis menſuris vel ponderibus ſpecies vel pecunias dari vel ſuſcipi, quæ beatiſſimo papæ vel ampliſſimo ſenatui noſtra pietas in præſenti contradidit.

(o) Iuſtin. nouell. CXXVIII. c. XV. Τοὺς δὲ τὰ δημόσια τέλη εἰσπράττοντας, δικαίοις σταθμοῖς τε καὶ μέτροις κεχρῆσθαι κελεύομεν· ἵνα μηδὲ ἐν τούτῳ τοὺς ἡμετέρους ὑποτελεῖς ἀδικῶσιν· εἰ δὲ οἱ συντελεσταὶ νομίσωσι βαρεῖσθαι εἴτε ἐν σταθμοῖς εἴτε ἐν μέτροις, ἐχέτωσαν ἄδειαν τὰ μὲν τοῦ σίτου μέτρα τε καὶ σταθμὰ παρὰ τῶν ἐνδοξοτάτων ὑπάρχων, τὰ δὲ τοῦ χρυσίου καὶ τοῦ ἀργυρίου καὶ τῶν λοιπῶν μετάλλων σταθμὰ παρὰ τοῦ κατὰ καιρὸν ἐνδοξοτάτου κόμητος τῶν θείων λαργιτιώνων λαμβάνειν· καὶ τὰ αὐτὰ μέτρα καὶ σταθμὰ ἐν τῇ ἁγιωτάτῃ ἑκάστης πόλεως ἐκκλησίᾳ φυλάττεσθαι· ἵνα κατὰ ταῦτα δίχα βλάβης τῶν συντελεστῶν, καὶ ἡ

ciuitates & stationes, siue loca, vbi tributa suscipiebantur, similiter publica habebant pondera & publicas mensuras, vt fraudibus occurreretur, quæ tum ab exactoribus tributorum tum ab aliis in priuatis negotiationibus committi solebant. Quam in rem diuersæ leges *Theodosii* [p], *Honorii* [q], *Valentiniani tertii* [r] & *Maioriani* [s] reperiuntur in *codice Theodosiano.*

τῶν δημοσίων εἰσκομιδὴ, καὶ αἱ στρατιωτικαὶ καὶ αἱ ἄλλαι δαπάναι γίνωνται. *Eos, qui publica tributa exigunt, iustis ponderibus & mensuris vti præcipimus: vt neque in hoc nostros tributarios lædant. Si autem collatores putant, grauari se siue in mensuris, siue in ponderibus: habeant licentiam, specierum quidem mensuras & pondera a gloriosissimis præfectis: auri vero & argenti & reliquorum metallorum pondera a gloriosissimo per tempora comite sacrarum largitionum accipere:* & has mensuras & pondera in sanctissima vniuscuiusque ciuitatis ecclesia seruari, *vt secundum ea & grauamen collatorum & fiscalium illatio, & militares & aliæ expensæ fiant.*

(p) Cod. Theodos. lib. XII. tit. VI. de susceptoribus leg. XIX. In singulis stationibus & mensuræ & pondera publice collocentur, vt fraudare cupientibus fraudandi adimant potestatem. Leg. XXI. Modios æneos seu lapideos, cum sextariis atque ponderibus per mansiones singulas, quasque ciuitates iussimus conlocari, vt vnusquisque tributarius sub oculis constitutis rerum omnium modis sciat, quid debeat susceptoribus dare. cetera.

(q) Cod. Theodos. lib. XI. tit. VIII. de super-exactionibus leg. III. Velut licito committi, frequenti læsorum deploratione didicimus, vt maioribus subiectis mensuris atque ponderibus graui possessor damno quatiatur: Iubemus, vt cura & solertia defensorum hoc fieri a susceptoribus non sinant, deprehensosque ad iudicium dirigant, cum ipso fraudis commissæ indicio idem fieri notum est &c.

(r) Cod. Theod. lib. XII. tit. VI. de susceptoribus leg. XXXII. Aurum siue argentum quum quo a possessore confertur, arcarius vel susceptor accipiat: ita vt prouinciæ moderator eiusque officium ad crimen suum nouerit pertinere, si possessoribus vllum fuerit ex aliqua ponderum iniquitate inlatum dispendium. cetera. It. Nouell. Valentin. & Theodos. XXV. de pretio solidi. De ponderibus quoque vt fraus penitus amputetur a nobis aguntur exagia, quæ sub interminatione superius comprehensa sine fraude debeant custodiri.

(s) Maiorian. nouell. I. Illis quoque fraudibus obuiandum est, quas in varietate ponderum exactorum calliditas facere consueuit, qui vetustis caliginibus abutentes, Faustinæ, aliorumque nominum nescientibus faciant mentionem. Quibus penitus amotis, atque in perpetuum hac lege damnatis, a prætoriana sede ad singulas non solum prouincias, sed etiam ciuitates pondera examinata mittantur: quibus tam omnis exactor quam negotiator vtatur, capitale sibi sciens vnusquisque supplicium, si constituta transcenderit. Vid. Sidon. Apollin. lib. V. epist. VII. Hi sunt, qui inuident -- arcariis pondera, mensuras allectis. Cassiodor. lib. V. epist. XXXIX. Exigentes as-

Et

Et seuerae quidem & capitales poenae eis omnibus ibi constituuntur, qui fraudem in mutatione vel corruptione publicorum ponderum & modiorum fecisse deprehensi fuerint. Ecclesia hac de re non habet particulares leges in disciplina sua. Quando autem tam atrox crimen in oculis fuit ciuilis magistratus, iudicare nobis licebit, ipsam in huiusmodi criminis reos animaduertisse ex generalibus contra fraudem legibus, sine specialiore omnium particularium casuum recensione. Auctor *constitutionum* [t] generalem hac in re suggerit regulam, quando episcopum omnium eorum oblationes reiicere iubet, qui communi nomine *ῥαδιουργοὶ*, *adulteratores* vocabantur. Speciatim notat *δολομέτρας*, *mensores fraudulentos* & *ζυγοκρούστας*, hoc est eos, qui licet non vererentur fallis ponderibus aut fraudulentis libris; ingeniosius tamen & astutius digitis suis stateram ad alterum latus impellebant, vt artificio & versutia manus id in ponderando lucrarentur, quod falsis ponderibus facere non audebant. *Constantinus* etiam huius fraudis in lege quadam sua [u] mentionem facit, vbi tributorum susceptoribus interdicit, ne digitis suis pondera librae deprimant, sed aequa lance & libramentis paribus ponderent, ne quis de iniuria sibi illata posset conqueri. Et dignum obseruatu est, quod *Iulianus* [x], vt

sem publicum per grauamina ponderum, premere dicuntur patrimonia possessorum: vt non tam exactio, quam praeda esse videatur. Sed vt totius fraudis abrogetur occasio, ad libram cubiculi nostri, quae vobis in praesenti data est, vniuersas functiones publicas iubemus inferri. Quid enim tam nefarium, quam praesumtoribus liceat in ipsa etiam trutinae qualitate peccare? Id. lib. XI. epist. XVI. Initium a libra faciemus, quia vbi conscientiam fas est intendere, inde debet sermo iudicis inchoare. Hinc est, quod in ponderibus atque mensuris vos suggeritis ingrauatos: & ideo nostra cura prouidebit, vt nullius vos vlterius ex ea parte vexare possit iniquitas. Quia graue scelus esse indicamus, aut mensuras modum excedere, aut libram aequissimi ponderis iustitiam non habere.

(t) Constitut. lib. IV. c. VI. *καπηλεύοντας δὲ καὶ ῥαδιουργοὺς — καὶ ζυγοκρούστας καὶ δολομέτρας.*

(u) Cod. Theod. lib. XII. tit. VII. de ponderatoribus, leg. I. Aurum quod infertur, aequa lance & libramentis paribus suscipiatur: scilicet, vt duobus digitis summitas lini retineatur, tres reliqui liberi ad susceptorem emineant, nec pondera deprimant, nullo examinis libramento seruato, nec aequis ac paribus suspenso statere monentis.

(x) Ibid. leg. II. Placet, quem sermo graecus appellat, per singulas ciuitates

isti-

istiusmodi fraudibus in ponderando occurreret, per singulas ciuitates ministrum constituerit, (*Graeco* nomine *zygostaten*, hoc est ponderatorem publicum, nominatum) cuius ad arbitrium & fidem, si qua inter vendentem ementemque exorta esset contentio, per publica pondera dirimeretur. Studium autem imperatoris ethnici, ad huiusmodi fraudes & abusus corrigendos adhibitum, arguit, ecclesiæ tanto magis conuenisse, vt eius rei curam gereret, & huiusmodi fontes pœnitentiæ per censuræ ecclesiasticæ potestatem submitteret.

AVCTOR *constitutionum* similiter alius cuiusdam fraudis meminit, quam in negotiatione quis committere potest, dissimulando prauam rerum conditionem, & vendendo merces corruptas sub bonarum & perfectarum notione ac specie. Vt si quis cuprum pro auro, vel mixturam aquæ vel alium liquorem pro puro vino vendat. Hinc episcopum instruens, quorum oblationes recipiendæ, & quorum reiiciendæ sint, primo loco dicit, ad dandum non admittendos esse, quos *Graeci* καπήλες, *Latini* autem *caupones* vocent; per quos non eos stricte intelligit, qui cibaria vendunt, vel alios quoscumque mercatores, licet vocabulum nonnumquam ita sumatur; sed fraudulentos propolas, qui merces suas corrumpunt & adulterant, vt maius ex iis lucrum faciant. Quomodo ex loco illo apparet, quem secundum LXX. interpretum versionem ex *Iesaiæ I, 22.* citat, οἱ κάπηλοί σε μίσγεσι τὸν οἶνον ὕδατι, *Caupones tui miscent vinum aqua.* LACTANTIVS [y] hanc rem acute disputat aduersus *Carneadem*, philosophum gentilem, qui statuebat, si quis fugitiuum seruum vel pestilentem domum velit vendere, eum per leges prudentiæ non debere profiteri periculum, quod de illo vel de hac emtori metuendum sit; quia, si id faciat, futurum sit, vt vel vili vel omnino non vendat. Quam ille sententiam damnat, eamque contra christianæ iustitiæ & ipsius etiam prudentiæ regulas esse, pluribus demonstrat. Nihil enim homini prius, nihil antiquius esse debere dicit, quam innocenti-

constitui *zygostaten*, qui pro sua fide atque industria, neque fallat neque fallatur, vt ad eius arbitrium atque ad eius fidem, si qua inter vendentem emtoremque in solidis exorta fuerit contentio, dirimatur.

(y) Lactanct. lib. V. c. XVII. & XVIII.

am

am seruare & bonam conscientiam. Vnde HILARIVS [z] ait: *Corpora, quum cogitamus aut agimus stupra, caedes, furta, falsitates, rapinas, speluncam latronum constituimus.* Nonnulli quidem veterum [a] paullo seueriores sunt contra negotiationem quamcumque, excepta arte manuali, lucri caussa institutam, propter fraudis periculum, cui emtor æque ac venditor obnoxius est. At LEO [b] papa benignius distinguit inter lucrum honestum & turpe: *Qualitas lucri*, inquiens, *negotiantem aut excusat, aut arguit: quia est honestus quæstus, aut turpis.* Vt adeo non omnem negotiationem & mercaturam vt simpliciter illicitam in se damnauerint, sed tantum si istiusmodi fraudulentis exerceretur artibus, quæ eam sordidi quæstus vitio commacularent, nec nisi plausibile aliquod furtum & magis artificialem prædandi rationem facerent.

VLTIMA species fraudis a venditore committitur, quando merces suas iusto carius vendit; quod fit vel per monopolium, si quis vnus solus, vel aliqua hominum societas, ius sibi acquirit certas merces diuendendi, illisque pretium statuit arbitrarium; vel si venditor ex ignorantia vel indigentia emtoris occasionem captat mercis pretium augendi, ex eiusque infirmitate, paupertate & imprudentia lucrum facit. Contra fraudem, quæ fit per monopolium, nota lex est *Zenonis* [c] imperatoris in codice *Iustinianeo*, qua primum sub pœna publica-

(z) Hilar. in psalm. CXVIII. v. 139. p. 278.

(a) Tertull. de idololatr. c. XI. Negotiatio seruo Dei apta est? Ceterum si cupiditas abscedat, quæ est caussa acquirendi: cessante caussa acquirendi, non erit necessitas negotiandi.
Epiphan. exposit. fid. §. XXIV. *πραγματευτὰς οὐκ ἀποδέχεται, ἀλλ' ὑποδεεστέρους πάντων ἡγεῖται.* *Negotiatores non admodum probat* (ecclesia catholica) *sed in omnium vilissimo loco constituit.*
Auct. operis imperf. in Matth. XXI, 12. Inter opera Chrysost. tom. II. p. 102. edit. Francof.) Eiiciebat vendentes & ementes de templo. Significans, quia homo mercator vix aut numquam potest Deo placere. Et ideo nullus christianus debet esse mercator: aut si voluerit esse, proiiciatur de ecclesia Dei, dicente propheta: *Quia non cognoui negotiationes, introibo in potentia domini*, psalm. LXX, 16. cetera.

(b) Leo epist. XCII. ad Rustic. c. IX.

(c) Cod. Iustin. lib. IV. tit. LIX. de monopoliis leg. I. Iubemus, ne cuiuscumque vestis, vel piscis, vel pectinum forte, aut echini, vel cuiuslibet alterius ad victum, vel ad quemcumque vsum pertinentis speciei, vel cuiuslibet ma-

tionis bonorum & perpetui exilii interdicit, ne quis monopolium audeat exercere: Deinde prohibet, ne qua hominum societas illicitis pactis se constringat de taxandis rerum pretiis, quadraginta librarum auri solutionem hoc facere ausis constituens. Similiter ædificiorum artifices aliorumque operum professores a pactis inter se componendis arceri iubet, eo spectantibus, vt ne quis ab altero inchoatum & derelictum opus ipso inuito impleat: (quæ ratio erat, qua labori suo pretium pro arbitratu statuere sibi sumebant.) Cui fraudi & difficultati, homines honestos prementi vt occurrat, omnia istiusmodi illicita pacta & conuentiones dissoluit, perfectam hominibus, ab artifice quodam derelictis, concedens libertatem per alium, sine aliquo dispendii timore, inceptum opus perficiendi.

ALTERA pretium augendi ratio, quæ fit a venditore, commodum ex ignorantia & imprudentia emtoris captante, nullis legibus vndiquaque prouideri poterat & caueri: adeoque hominum relinquebatur æquitati & conscientiæ, examinanda & iudicanda potius per legem diuinam, quam sub certas humani iudicii regulas reuocanda. Verumtamen quum sit quædam fraudis species, & extorquendi ac opprimendi ratio, probabile est, ecclesiæ rectores in multis insignioribus casibus eam condemnasse sub generali nomine ῥᾳδιουργίας, hoc est, abiectæ versutiæ & artificii lucrandæ per quamcumque imposturam pe-

terix, pro sua auctoritate, vel sacro iam elicito rescripto, aut pragmatica sanctione vel sacra nostræ pietatis adnotatione, monopolium audeat exercere: neue quis illicitis habitis conuentionibus coniuret, aut paciscatur, *vt species diuersorum corporum negatiationis, non minoris quam inter se statuerint, venundentur.* Aedificiorum quoque artifices, vel ergolabi, aliorumque diuersorum operum professores & balneatores penitus arceantur, *pacta* inter se componere, *Vt ne quis, quod alteri commissum sit, opus impleat, aut iniunctam alteri sollicitudinem alter intercipiat:* data licentia vnicuique, ab altero inchoatum & derelictum opus, per alterum sine aliquo timore dispendii implere, omniaque huiusmodi facinora denuntiandi sine vlla formidine, & sine iudiciariis sumtibus. Si quis autem monopolium ausus fuerit exercere, bonis propriis exspoliatus, perpetuitate damnetur exilii. Ceterarum professionum primates, si in posterum aut super taxandis rerum pretiis aut super quibuslibet illicitis placitis, ausi fuerint conuenientes huiusmodi sese pactis constringere, quadraginta librarum auri solutione percelli decernimus.

cuniæ:

cuniæ: cuius rei cauſſa epiſcopus in *conſtitutionibus* [d] homines a faciendis ſuper altari oblationibus reiicere iubetur.

Et ſub hoc caput reducere quoque poſſumus earum rerum mercaturam, quam venditor exercere nullo iure poteſt; exempli cauſſa, ſi quis alterius ſeruum fugitiuum vendat, quod leges [e] vetant, quia ſpecies plagii eſt in venditore & defraudatio emtoris, atque incitatio ſeruitiorum ad diripiendum & deſerendum dominos ſuos. Iſtiuſmodi quoque eſt nundinatio rerum nullius veri pretii, ſed meræ fraudis & impoſturæ; vt ſi quis pecuniam accipit pro fatorum per genituram interpretatione, pro indicatione rerum perditarum, pro amuletorum præbitione, & ſimilibus nugis, quas canones [f] non ſolum vt artes curioſas & ſuperſtitioſas, ſed etiam vt fallacias & impoſturas, damnant. Quos omnes & ſexcentos alios ſpoliandi, opprimendi & defraudandi modos eccleſia in diſciplinæ ſuæ exercitio eodem, quo directas methodos committendi furta & rapinas, loco habebat.

§. XVIII.

De receptione & occultatione latronum, & emtione rerum furtiuarum.

At enim vero præter directas hoc peccatum committendi vias, erant quædam abiectæ & illicitæ praxes, quæ virtualiter & per iuſtam interpretationem furtum dici merebantur: vt receptio, incitatio ac occultatio latronum: emtio rerum furtiuarum; vitam otioſam ſine vlla legitima vocatione agendi ratio; Rerum, ſuſtentationi aliorum deſignatarum, conſumtio per prodigentiam vel luſum. In quas praxes vniuerſas leges eccleſiaſticæ vel imperiales animaduertebant vt totidem indirectas vias adiuuandi vel committendi latrocinia & direptiones. Leges imperiales ſeueram pœnam omnibus conſtituunt, qui vllius criminis reos occultent. *Valentinianus* lege quadam eos damnat, vt ſocios [g] alieni criminis, & pari

(*d*) Conſtit. lib. IV. c. VI. vid. ſub litt. anteced. (t) pag. 495.

(*e*) Cod. Iuſtin. lib. IX. tit. XX. ad legem Fabiam de plagiar. leg. VI. In fuga ſeruum conſtitutum, neque vendere, neque donare licet.

(*f*) Concil. Trull. c. LXI. cit. ſupra ad c. V. §. VI. litt. (h) & (i) pag. 257.

(*g*) Cod. Theod. lib. IX. tit. XXIX. leg. I. Eos, qui ſecum alieni criminis reos occulendo ſociarunt, par atque ipſos reos pœna exſpectet.

pœna adfici iubet. Alia lege [*b*] ſpeciatim eos damnat, qui latrones ſuſcipiant & iudiciis non offerant; ſupplicio aut bonorum publicatione, pro qualitate perſonæ, plectendos. Et ſi quis actor vel procurator, domino ſuo ignorante & inſcio, eos occultauerit & iudici offerre neglexerit, eum flammis comburendum eſſe ſtatuit. Alia lex *Marciani* in eamdem ſententiam exſtat in codice *Iuſtinianeo* [*i*], oſtendens, quemadmodum tractandi ſint, qui latrones occultauerint, & vim ad tuendum ac defendendum eos adhibuerint.

QVI res furtiuas emebant, ſi tales eſſe ſcirent, itidem furti habebantur participes, quia hoc incitamentum erat latronum & quædam eorum approbatio. CHRYSOSTOMVS [*k*] & AVGVSTINVS [*l*] hanc obſeruationem habent in illud pſalmiſtæ: *Si furem videbas, concurrebas ei*; quod laudare & approbare furem idem ſit ac committere furtum. Et nemo quidem magis approbare furem poteſt, quam is, qui parui lucri cauſſa

(*b*) Ibid. leg. II. Latrones quiſquis ſciens ſuſceperit, vel offerre iudiciis ſuperſederit, ſupplicio corporali aut diſpendio facultatum, pro qualitate perſonæ ex iudicis æſtimatione, plectatur. Si vero actor, ſiue procurator domino ignorante occultauerit & iudici offerre neglexerit, flammis vltricibus concrcmetur.

(*i*) Vid. Cod. Iuſtin. lib. IX. tit. XXXIX. de his, qui latrones occultauerint, leg. II. Si qui latrones, ſeu aliis criminibus obnoxii, in poſſeſſione degunt ſeu latitant: dominus poſſeſſionis ſi præſto eſt, aut procuratores, ſi dominus abeſt, ſeu primates poſſeſſionis vltro eos offerant: aut ſi ſcientes hoc ſponte non fecerint, conueniantur a ciuili officio, vt tradant prouinciali iudicio eos, qui requiruntur, ſub examine iudicis arguendos, & pœnas poſt documenta congruas ſubituros. Si vero exhibere eos domini, vel procuratores, aut primates poſſeſſionis diſtulerint: tunc ad detinendos eos adito rectore prouinciæ omnia ciuilia dirigantur auxilia, cetera.

(*k*) Auguſtin. in pſalm. XLIX. tom. VIII. p. 194. (p. 478. edit. Baſil. MDLXIX.) Si videbas furem, concurrebas ei &c.] Ne forte diceres, non feci furtum, non feci adulterium: quid ſi placuit tibi, qui fecit? Nonne ipſo placito concurriſti? Nonne portionem tuam cum illo, qui fecit, laudando poſuiſti? Hoc eſt enim, fratres, concurrere cum fure, & ponere cum adultero portionem tuam: quia, etſi non facis, & laudas quod fit, adſtipulator es facti, quoniam laudatur peccator in deſideriis animæ ſuæ, & qui iniqua gerit, benedicitur. Non facis mala, laudas mala facientes.

(*l*) Chryſoſt. in loc. tom. III. p. 301. (p. 261. edit. Francof.) *τοῦτο πάντων αἴτιον τῶν κακῶν, τοῦτο μάλιστά ἐστι τὸ ἀνατρέπον ἀρετήν, τὸ ἐκλύειν τὴν περὶ τὰ καλὰ τῶν πολλῶν σπουδήν, ὅταν μὴ μόνον μὴ ἐπιτιμῶσί τινες, ἀλλὰ καὶ συνήδωνται τοῖς ἁμαρτάνουσι· τοῦτο τοῦ ἁμαρτάνειν οὐκ ἔλαττον κ.τ.λ. Hoc eſt cauſſa omni-*

ani-

animum ei addit cum ipſo negotiando, vti verſio *Arabica* ex quorumdam criticorum obſeruatione phraſin pſalmiſtæ ad verbum reddit. Vnus tantum caſus eſt, in quo caſuiſtæ permittunt a cognito fure aliquid emere. Si quis videlicet facere id poteſt ob rem paruulam, animo quidem ablata proprio domino reſtituendi. Hoc enim in caſu propoſitum ei non eſt furi animum addere, ſed legitimi poſſeſſoris commoda procurare. Et pro hoc notas regulas legis ciuilis [*] adlegant. At vero in reliquis caſibus omnibus cum furibus negotiari, eſt participem fieri peccati eorum, eoſque inflammare & confirmare in ſubſequentibus furtis. Quare hic & omnes reliqui furibus adſpirandi eoſque adiuandi modi (quos notant & colligunt doctores [*m*] in ſcholis [*n*]) antiquis temporibus ſub generali furti ac fraudis notione comprehendebantur, & congrua his criminibus cenſura eccleſiaſtica puniebantur.

§. XIX.

Otium notatum & punitum tamquam mater furti.

NEQVE vero ſolam ſocietatem cum latronibus furibuſque & participationem rapinæ eorum ita damnabant veteres, ſed etiam omnem iſtiuſmodi viuendi rationem, quæ mortalibus quamdam quaſi neceſſitatem latrocinandi, & ad fraudem ac violentiam, vtpote vnum ſolum diſſolutæ vitæ adminiculum, ſeſe applicandi imponebat. Otium pro matre ac nutrice furti, & vitam ſine occupatione non meliore loco, quam

um malorum, hoc eſt, quod virtutem maxime euertit, quod retardat ac reprimit ſtudium multorum ad ea, quæ ſunt honeſta: quando non ſolum non reprehendunt aliqui, ſed etiam vna cum iis, qui peccant, ſe oblectant, eiſque gratulantur.

(*) Vid. Leſſium de iure & iuſtit. lib. II. c. XIV. p. 171. (p. 156. edit. Lonan. MDCV.) Dubitatio IV. Vtrum ſi dubites, an res ſit aliena, poſſis eam accipere, retinere, alienare? Qui dubitat, vtrum res ſit aliena, poteſt nihilominus eam accipere titulo donationis, permutationis, emtionis &c. modo eo animo accipiat, vt eam domino, ſi poſt diligentem inquiſitionem inuenerit, reſtituat. Ratio eſt, quia in hoc nullam facit domino iniuriam, ſed beneficium; nam alioquin fortaſſis numquam fuiſſet reſtituenda.

(*m*) Aquin. quæſt. LXII. artic. VII. Concluſio: In multis caſibus etiam is, qui per ſe non fecit rei ablationem, tenetur tamen ipſi damnificato ad rei ablatæ reſtitutionem &c.

(*n*) *Iuſſio, conſilium, conſenſus, palpo, recurſus,*
Participans, mutus, non obſtans, non manifeſtans.

quo vitam communis prædonis, habebant. Quia huius furfuris homines, vt poëta loquitur, tantum sunt *fruges consumere nati*. Quam ob caussam leges tam imperiales quam ecclesiasticæ admodum seuere contra omnes istiusmodi decernunt. Exstat in codice *Theodosiano* [*o*] constitutio quædam *Valentiniani iunioris* contra mendicantes, qui, dum integro corpore ac vegeta ætate sint, siue serui, siue liberi & ad operandum idonei, a dominis suis *Romam* fugiant, vt ibi latentes velut fuci ex aliorum largitate alimenta inertiæ habeant. Quos ille explorari, & si validi ac robusti esse deprehendantur, proditoribus in seruitutem addici vel ad dominos remitti iubet, salua hisce actione in eos, qui fugitiuos vel receperint vel ad desertionem consiliis suis incitauerint. IVSTINIANVS hanc legem in codice suo [*p*] interposuit, & nouum edictum sanxit in eamdem sententiam. Ecclesia itidem hac in re magnam nauabat operam, vt ne audacibus, otiosis ac vagantibus mendicis permitteretur deuorare reditus eorum, qui reuera infirmi ac pauperes essent. Quam ob caussam clericis suis interdicebat, ne huc illuc vagarentur, nec de diœcesi alia in aliam proficiscerentur sine litteris dimissoriis, quemadmodum nonnulli faciebant, dicti inde βακάντιβοι, hoc est, homines *vacantes*, sicut alio iam loco [*] pluribus demonstrauimus. Omnes monachos suos & ascetas ex manuum suarum operibus viuere docebat. Ita, vt monachus, qui opus non faceret, non secus ac alieni cupidus iudicaretur, quemadmodum patres *Aegyptios* de illis, qui alieno pane otiosi vescerentur, iudicasse, auctor est SOCRATES [*q*].

(*o*) Cod. Theodos. lib. XIV. tit. XVIII. de mendicantibus non inualidis. leg. I. Cunctis adfatim, quos in publicum quæstum incepta mendicitas vocauit, inspectis, exploretur in singulis & integritas corporum & robur annorum: adque ea inertibus, & absque vlla debilitate, miserandis, necessitas inferatur, vt eorum quidem, quos tenet conditio seruilis, proditor studiosus & diligens dominium consequatur: Eorum vero, quos natalium sola libertas prosequitur, colonatu perpetuo fulciatur, quisquis huiusmodi lenitudinem prodiderit ac probauerit: salua dominis actione in eos, qui vel latebram forte fugitiuis, vel mendicitatis subeundæ consilium præstiterunt.

(*p*) Cod. Iustin. lib. XI. tit. XXV. de mendicantibus validis leg. I.

(*) Lib. VI. c. IV. §. V. vol. II. p. 391.

(*q*) Socrat. lib. IV. c. XXIII. ἄλλος δέ τις ἔλεγεν, ὅτι ὁ μοναχὸς, εἰ μὴ ἐργάζοιτο, ἐπίσης τῷ πλεονέκτῃ κρίνεται. *Alius quidam dixit, monachum, qui opus non faceret, non secus ac alieni cupidum, iudicatum iri.*

AVGV-

AVGVSTINVS [r] integrum librum scripsit, vt hoc proprium monachi officium esse ostenderet, viuere ex manuum suarum operibus; vbi omnibus rationibus respondet, quæ in contrarium adferri poterant. Sunt & innumera loca in aliis vetustis scriptoribus eiusdem argumenti, ad quæ lectorem remisimus, quando de vitæ monasticæ regulis libro quodam antecedente [*] loquuti sumus. Hoc loco vnum tantum notabilem locum addemus ex AMBROSIO [s], vbi regulas præscribit, quas in prudenter dispensandis eleemosynis obseruari oporteat: *Liquet, debere esse liberalitatis modum, ne fiat inutilis largitas: cuius sobrietas tenenda est, maxime sacerdotibus, vt non pro iactantia, sed pro iustitia dispensent. Nusquam enim maior auiditas petitionis. Veniunt validi, veniunt nullam caussam nisi vagandi habentes, & volunt subsidia vacuare pauperum, exanire sumtum: nec exiguo contenti, maiora quaerunt, ambitu vestium captantes petitionis suffragium, & natalium simulatione licitantes incrementa quaestuum. Hi si quis facile deferat fidem, cito exaniunt pauperum alimoniis profutura compendia. Modus adsit largiendi, vt nec illi inanes recedant, neque transscribatur vita pauperum in spolia fraudulentorum. Ea ergo mensura sit, vt neque humanitas deseratur, nec destituatur necessitas.* Ex quibus planum est, vitam otiosam non meliorem creditam fuisse, quam vitam, quæ ex spoliis pauperum, furtis ac sceleratissimis latrociniis ducitur; quia sæpe fraudem & crudelitatem furto adiungit, dum istiusmodi otiosi homines aliorum liberalitatem fictis rationibus a viduis ac pupillis ad se trahunt; qui in nulla sunt egestate, nisi quam ipsi sibi vel otiando vel luxuriose ac prodige viuendo contraxerunt: quam sustentare insigne furtum iudicabatur & pauperum spoliatio, quæ summa & extrema crudelitas est & oppressio. Et propterea vt leges imperiales otium in vagantibus crimen faciebant, cui actio intendi poterat: (ἀργίας δίκην lex ipsa vocat): Ita regulæ ecclesiæ id ipsum velut infamem & censura ecclesiastica dignam viuendi rationem notabant.

(r) August. de opere monachorum c. XVII. &c.
(*) Lib. VII. cap. III. §. X. volum. III. pag. 60.
(s) August. de officiis lib. II. c. XVI. (tom. IV. opp. p. 52. edit. Paris. MDCXLII.)

§. XX.

§. XX.

Et lusus aleæ, tamquam occasio fraudis & ruinæ multarum familiarum, hoc pacto ad summam egestatem reductarum.

Hvic addebant lusum aleæ, vt aliam fallendi ac defraudandi rationem; idque duplici respectu, quia homines eo ipso ad fraudem ac fallaciam inclinabantur, & sæpe suas diruebant familias, quæ hoc pacto ad summam egestatem & inopiam per dissolutam & stolidam mali parentis vitam reducebantur. Multæ aliæ declamandi contra hoc crimen rationes esse poterant, exempli caussa, quod dissolutam vitam agere, & tempus luxuria consumere ignominiosum sit, & a multis sapientibus & honestis ethnicis damnatum; quod vetustæ leges *Romanæ* aleatores exilio & multis aliis seueris pœnis [t] multauerint; quod ludus animos hominum ad multa grandia & atrocia vitia inclinet, ad auaritiam videlicet, periurium, mendacium, exsecrandi ac iurandi adsiduitatem, iram ac odium, rixam & cædem, luxuriam & omnis generis intemperantiam: Nos vero vitium istud hoc loco tantum consideramus, quatenus mali effectus, fraus ac consumtio bonorum, ex eo exsistunt, quibus multæ pauperes familiæ destruuntur, sub qua notione manifestum furtum est atque prædatio. Et vt istiusmodi crimen antiquis temporibus per regulas ecclesiæ non clericis solum sed & laicis interdicebatur. *Episcopus, aut presbyter, aut diaconus*, inquit vnus ex apostolicis canonibus [u], *alea & ebrietati deseruiens, aut desinat, aut certe damnetur.* Et proxime sequens canon addit: *Subdiaconus, aut lector, aut cantor, similia faciens, aut desinat, aut communione priuetur. Similiter etiam laici.* Atque ita concilium *Illiberritanum* generatim omnes lusores a communione separat. *Si quis* [x] *fidelis alea, id est, tabula luserit, placuit eum abstinere: Et si emendatus cessauerit, post annum poterit reconciliari.* ALBASPINAE-

(t) Vid. Taylor. duct. dubit. lib. IV. c. I. p. 776. (pag. 849. seqq. edit. Germanic. Brem. MDCCV.)

(u) Can. apostol. XLII. (al. XXXV.) Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, κύβοις σχολάζων καὶ μέθαις· ἢ παυσάσθω, ἢ καθαιρείσθω. Can. XLIII. ὑποδιάκονος, ἢ ἀναγνώστης, ἢ ψάλτης, ὅμοια ποιῶν, ἢ παυσάσθω, ἢ ἀφοριζέσθω· ὡσαύτως ὁ λαϊκός.

(x) Concil. Illiberit. c. LXXIX.

VS [y] de talis hunc canonem accipiendum esse putat, quibus ludere nefas visum, quia effigies deorum gentilium pro numeris habuerint, iique inuocari soliti sint, vt felicissimus eueniret iactus. Quod autem si ita est, grauior credo pœna illis, tamquam idololatris, ab hoc concilio inflicta fuisset. Vnde rationi conuenientius est statuere, quod concilium lusum aleæ dispendium temporis, iacturam & perniciem rei familiaris, atque apertam fraudis ac auaritiæ omniumque ante memoratorum flagitiorum portam esse crediderit; & sub hac notione eos condemnarit, qui lucri & quæstus faciendi, non animi laxandi caussa, ei se tradidissent. Vnde AMBROSIVS [z] lucrum, alea & tesseris acquisitum, haud melius quam furtum & extortam vsuram esse, hominesque, ludis istis se dedentes, inter feras viuere atque versari pronuntiat. Et IVSTINIANVS facta [a] lege sanciebat, vt victus in aleæ lusu non posset conueniri; & si soluisset, haberet repetitionem tam ipse, quam heredes eius aduersus victorem & eius heredes, idque perpetuo & etiam post triginta annos. Quod si vel ipse, vel eius heredes repetere neglexissent: liceret cuicumque volenti, & præcipue ciuitatis, in qua in factum, primati vel defensori repetere & in opera ciuitatis id expendere. Et in ludis, qui permissi [b] erant, ditioribus ad singulos congressus aut vices non plus quam vnum assem seu numisma deponere ac ludere, & ceteris longe minori pecunia, pro rei scilicet suæ familiaris ratione, permittebat. Atque hæc sapientissima erat lex, respectu querelæ, quam facit HIERONYMVS [c], *Posita*, inquiens,

(y) Albaspin. in loc. De talis, ni fallor, canon accipiendus, quibus ludere nefas videbatur, quod speciem quamdam idololatriæ committeret, qui eos iactaret: Deorum enim gentilium effigies pro numeris habebant, iique inuocabantur, vt felicissimus eueniret iactus. Suetonius in Augusto: *quos tollebat vniuersos, qui Venerem iecerat.*

(z) Ambros. de Tobia c. XI. tot.

(a) Cod. Iustin. lib. III. tit. XLIII. de aleatoribus leg. I. Ὅτι ὁ ἡττηθεὶς εἰς κύβον, ἐκ ἀπαιτεῖται καὶ καταβαλὼν, ἀναλαμβάνει μετὰ διαδόχων ἀπὸ τοῦ νικήσαντος καὶ τῶν κληρονόμων αὐτοῦ διηνεκῶς, καὶ περὶ τριακονταετίας· Εἰ δὲ μὴ θέλωσιν ἀναλαβεῖν ὁ θέλων, καὶ μάλιστα ὁ τῆς πόλεως, ἐν ᾗ τοῦτο γέγονε, πατὴρ, ἢ ἔκδικος ἀπαιτεῖ, καὶ δαπανᾷ εἰς ἔργα τῆς πόλεως.

(b) Ibid. καὶ μὴν σφόδρα πλάτιως νομίσματος ἑνὸς ἑκάστην σύνθεσιν παίζειν· οἱ δὲ λοιποὶ πάνυ ἧττονος.

(c) Hieron. epist. XII. ad Gaudentium. Not. In *editione mea, quæ est Paris.*

 dum

dum luditur arca, stat pauper nudus atque esuriens ante fores, Christusque in paupere moritur. Quid? Quod sæpenumero propria ipsorum caro ac sanguis, familiæ & propinqui, in vna nocte tali stoliditate penitus destruantur. Et qualis quæso pœna in illos potest existimari iusto grauior? *Si quis suis, & maxime domesticis, non prouidet, fidem abnegauit, & est infideli deterior* (1 Tim. V, 8.). Et idcirco leges ciuiles & ecclesiasticæ tam seueram sententiam pronuntiant contra lusum tesserarum ac aleæ, propter malos effectus, qui ex eo plerique oriuntur, si malo consilio & fine suscipiatur malisque artibus continuetur, vt videlicet fraudi ac turpi lucro inseruiat. Alioquin ludere γεροντικῶς, more senum, animi laxandi, non quæstus faciendi caussa, est, quod viri sapientes & honesti semper fecerunt innocenter [d] sine vlla ignominia & censura.

ATQVE ita diuersas species furti ac rapinæ, quæ magnæ octaui præcepti transgressiones sunt, spectauimus; vnde de eorum possumus iudicare errore, qui ecclesiæ disciplinam capitalium criminum, idololatriæ, adulterii & homicidii, terminant punitione. Difficile enim erit, furtum ad aliquam ex hisce denominationibus reducere, nisi omne furtum auaritiam, & auaritiam idololatriam esse statuas. At vero latiore vocis idololatriæ acceptione, qua significat affectibus suis magis deseruire quam Deo, non tantum auaritia, sed adulterium quoque & homicidium dici potest idololatria. Et tum omnia crimina ad vnum referri poterunt, & ecclesia non nisi vnum crimen sub diuersis idololatriæ speciebus punire habet. Quod nullo pacto recte explanat eius disciplinam, quæ idololatriam distinctum crimen facit contra diuinum præceptum in prima decalogi tabula, vti inobedientia in parentes, adulterium, homicidium & furtum peccata sunt contra tabulam secundam; & secundum hunc ordinem in hac dissertatione hucusque illa considerauimus.

MDCXLIII. Ita lego: Auro parietes, auro laquearia, auro fulgent capita columnarum; & nudus atque esuriens ante fores nostras Christus in paupere moritur. *Verba illa:* Posita dum luditur arca, *ibi non inuenio.*

(*d*) Taylor. duct. dubitant. loc. cit. sub litt. anteced. (c) pag. 504.

LIBRI

LIBRI DECIMI SEXTI

CAPVT DECIMVM TERTIVM

DE GRANDIBVS CRIMINIBVS CONTRA PRAECEPTVM NONVM, FALSA ACCVSATIONE, LIBELLIS FAMOSIS, OBTRECTATIONE, CALVMNIA ET MALEDICENTIA, CONTVMELIA, ET INIVRIA, CETERIS.

§. I.

De falso testimonio.

PRAECEPTI noni scopus est, vt alterius fama ab iniuria, quæ per falsos rumores, detrahendæ bonæ illius existimationis caussa, infertur, sarta tecta conseruetur. Immittitur illa iniuria interdum publice per falsum testimonium contra alterum. Et tum addit calumniæ periurium, & nonnumquam furtum & homicidium. Neque enim solum eius famam, sed fortunas, immo ipsam etiam vitam potest adficere, vti in caussa fecit *Nabothi*, qui lapidibus obrutus est, vt moreretur, ob falsam accusationem, quod Deo maledixisset & regi. Atque ita *SERVATOR* noster & multi discipulorum eius post ipsum per malitiosas ac falsas inimicorum suorum, iudæorum ac gentilium accusationes iniuriam passi sunt. Magnitudinem huius criminis in hisce respectibus iam sub diuersis periurii, furti ac homicidii titulis ostendimus: Hoc loco illud consideramus tantum vt iniuriam, quæ hominum infertur existimationi, quæ quum res sit omnibus mortalibus cara & pretiosa, leges hoc diligentissime prouident & in eo maxime sunt occupatæ, vt homines in quieta eius possessione tutos præstent, puniantque omnes machinationes, quas alii ad destruendam eam commoliantur. AVLVS GELLIVS [a] narrat, pœnam falsi testimonii inter veteres *Romanos*, ex lege duodecim tabularum fuisse, vt, qui illud dixisset, e saxo *Tarpeio* deiiceretur: putatque,

(a) Gell. noct. Attic. lib. XX. c. I. An putas, Fauorine, si non illa etiam ex duodecim tabulis de testimoniis falsis poena aboleuisset: Et si nunc quoque, vt antea, qui falsum testimonium dixisse conuictus esset, e saxo Tarpeio deiiceretur, mentituros fuisse pro testimonio tam multos quam videmus?

quod ſi pœna illa manſiſſet, reipublicæ *Romanæ* admodum profutura fuiſſet, dum iuſta ſua ſeueritate homines ab hoc crimine admittendo potuiſſet deterrere. Poſtea per legem ſic dictam *Remmiam* [*b*] falſis teſtibus ſiue calumniatoribus in fronte inurebatur τὸ K, qua nota kalumnia ſignificabatur. Vnde e contrario viros honeſtos *lex homines integræ frontis* [*c*] appellat. Lex iſta & pœna ſæpe memoratur *Romanis* ſcriptoribus, TVLLIO [*d*], PLINIO [*e*] & aliis [*f*]. Et quamquam lex chriſtiana eam aboleuit, vt illam cruis, & alias quaſdam; falſa tamen accuſatio & calumnia congruis pœnis, infamia, exilio, & per legem talionis eiuſdem mali, quod aliis intenderat falſus accuſa-

(*b*) Digeſt. lib. XLVIII. tit. XVI. ad ſenatusconſultum Turpilianum leg. I. §. II. Calumniatoribus pœna lege Remmia irrogatur.

(*c*) Digeſt. lib. XXII. tit. V. de teſtibus, leg. XIII. Teſtimonii fides, quod integræ frontis homo dixerit &c.

(*d*) Cic. orat. II. pro Roſcio. n. 55. Nemo noſtrum eſt, Eruci, quin ſciat, tibi inimicitias cum Sex. Roſcio nullas eſſe: vident omnes, qua de cauſſa huic inimicus venias: ſciunt huiuſce pecunia te adductum eſſe. Quid ergo eſt? ita tamen quæſtus te cupidum eſſe oportebat, vt horum exiſtimationem & legem Remmiam putares aliquid valere oportere. Num. 57. Sin autem ſic agetis, vt arguatis aliquem patrem occidiſſe, neque dicere poſſitis, aut quare, aut quomodo: aut tantummodo ſine ſuſpicione latrabitis: crura quidem vobis nemo ſuffringet, ſed ſi ego hoc bene noui, litteram illam, cui vos vſque eo inimici eſtis, vt etiam alias omnes oderitis, ita vehementer ad caput adfigent, vt poſtea neminem alium, niſi fortunas veſtras, accuſare poſſitis.

(*e*) Plin. panegyric. p. 106. (cap. XXXV. n. 3. p. 662. edit. Cellar. Lipſ. MDCC.) Neque, vt antea, exſanguem illam & ferream frontem nequidquam convulnerandam præbeat punctis, & notas ſuas rideant; ſed ſpectent paria præmio damna, nec maiores ſpes, quam metus habeant, timeantque, quantum timebantur.

(*f*) Vid. Demſter. addit. ad Roſin. lib. IX. c. XVI. p. 1517. (lib. VIII. c. XXII. p. 1381 edit. Colon. MDCLXII.) *Lex de calumniatoribus*]. Item illa de calumniatoribus: Vt calumniatoribus pœna conſtituto iudicio imperetur: cuius meminit Cicero *pro Sext. Roſcio*, Papinianus *lib. XIII. de teſtibus*, *lib. I. c. I. ad ſenatusconſultum Turpilianum.* Hac autem lege calumniatori in fronte imprimebatur littera, qua indicabatur, calumniatum eum eſſe. Sic enim Cicero *pro Sext. Roſcio: Litteram illam &c.* Ceterum hanc legem, ſicut & ſuperiorem (Memmiam) quidam *Remmiam* appellant. Paulus Manutius autem *commentariis in orationem pro Sexto Roſcio*, ſuperiorem illam de reo eñoeando Memmiam: hanc ergo de calumniatoribus Remmiam dictam ſibi videri ſcribit.

cuſator, perpeſſione adhuc corrigebatur; quemadmodum e diverſis legibus [g] in vtraque codice apparet, maxime ex iis, quæ accuſatorem eamdem pœnam ſubire iubent, cui alterum falſa ſua accuſatione ſubiicere adlaborarit, ſi accuſationem non probauerit. Iam vidimus [*] legem *Valentiniani* ac *Gratiani*, quæ ſtatuit, quod, qui alterius famam, fortunas, vel caput in iudicium deuocauerit, ſcire debeat, ſibi impendere congruam pœnam, ſi, quod intenderit, non probauerit. Et quilibet accuſator vinculo adſtringebatur, quod lex *vinculum inſcriptionis* [b] vocat, ad ſubeundam pœnam talionis, ſi accuſatio-

(g) Cod. Theod. lib. IX. tit. XXXIX. de calumniatoribus leg. I. Non eſt ratio, qua manifeſti calumniatoris ſupplicium differatur; Nec enim patimur frequenter iterari, quæ conſiſtere prima actione non quiuerint, atque alienam innocentiam ſecuritatemque ſine crimine, damnabili ad petitionem terreri. Leg. II. Noſtris & parentum noſtrorum conſtitutionibus comprehenſum eſt, eos, qui accuſationem alienis nominibus præſumſiſſent, delatorum numero eſſe ducendos. Atque ideo calumnioſiſſimum caput & perſonam iudicio irritæ delationis infamem deportatio ſequatur: Quo poſt hac ſinguli vniuerſique cognoſcant, non licere in eo principum animos commouere, quod non poſſit oſtendi. Leg. III. Innocentes, ſub ſpecie falſæ criminationis, non patimur callidorum impugnatione ſubuerti; quæ ſi tentauerint, intelligant, ſibimet ſeueritatem legum pro commiſſis facinoribus incumbere.
Cod. Iuſtin. lib. IX. tit. XLVI. de calumniatoribus leg. VII. Non prius quemquam ſinceritas tua ad tuæ ſedis examen iubebit adduci, quam ſolemnibus ſatisfecerit, qui nititur fidem doloris adſerere: quum iuxta formam iuris antiqui ei, qui cœperit arguere, aut vindicta propoſita ſit, ſi vera detulerit: aut ſupplicium, ſi fefellerit. Leg. VIII. Noſtris & parentum &c. Leg. IX. Fallaciter incuſantibus, maxime poſt exhibitionem accuſati, nullius iuris color veluti deriuata excuſatione proficiat: non publica quidem abolitio, non priuata talibus proficiat ſubueniatque perſonis: non ſpecialis indulgentia, nec beneficium quidem eos generale ſubducat. Leg. X. Quiſquis crimen intendit, non impunitam fore nouerit licentiam mentiendi: quum calumniantes ad vindictam poſcat ſimilitudo ſupplicii.

(*) Cap. XII. §. XV. ſub litt. (p) pag. 486.

(b) Cod. Theod. lib. IX. tit. I. de accuſationibus & inſcriptionibus, leg. IX. Non prius quemquam &c. vid. cod. Iuſtin. lib. IX. tit. XLVII. leg. VII. ſub litt. anteced. (g). Leg. XI. Nullus ſecundum iuris antiqui proſcriptum primum, quod intendere propoſuerit, exſequatur, niſi ſubeat *inſcriptionis vinculum*. cetera. Leg. XIV. Qui vel internecivi exerit actionem, vel crimen ſuſpectæ mortis intendit, non prius cuiuſcumque caput accuſatione pulſet, quam vinculo legis adſtrictus pari cœperit pœnæ condictione iurgare: Ita vt etiam ſeruos ſi quis crediderit accuſandos, non prius ad miſerorum tormenta veniatur, quam ſe accuſator *vinculo inſcriptionis* adſtrinxerit, cet. Leg.

 nem

nem contra alterum euincere non poſſet. Iſtiuſmodi cura adhibebatur a legibus ſæcularibus ad retardandas reprimendaſque delationes & falſas accuſationes, & ad tuendam famam & exiſtimationem hominum innocentium a malitioſis iſtiuſmodi periculoſorum aggreſſorum machinationibus. Neque leges eccleſiaſticæ minus ſeueræ erant in ſuo genere contra iſtiuſmodi offenſores. Falſus teſtis quacumque in cauſſa quinquennii pœnitentiæ per canonem quemdam concilii *Illiberritani* [i] ſubiiciendus erat. Et hoc quidem, ſi falſum teſtimonium non eſſet dictum in cauſſa mortis. Hoc enim in caſu, quum eſſet crimen homicidii, criminoſus a communione ad horam vſque mortis ſubmouendus erat, quemadmodum antea [*] oſtendimus, loquentes de homicidio. Concilia *Agathenſe* [k] & *Veneticum* generalem pœnitentiam iſtis offenſoribus denuntiant, ſine termini, ad quem continuari debeat eorum pœnitentia, ſignificatione, qui arbitrio relictus erat epiſcopi, cuius erat, de ſinceritate reſipiſcentiæ eorum iudicare. Concilium autem *Arelatenſe* primum [l] per omnem vitam eos pœnitere iubet: Et *Arelatenſe* ſecundum [m] eorum pœnam in tantum moderatur, vt epiſcopo de pœnitentia & ſatisfactione eorum definire permittat.

XIX. Accuſationis ordinem iam dudum legibus inſtitutum ſeruari iubemus: vt quicunque in diſcrimen capitis arceſſitur, non ſtatim reus, qui accuſari potuit, æſtimetur, ne ſubiectam innocentiam faciamus: ſed quiſquis ille eſt, qui crimen intendit, in iudicium veniat; nomen rei indicet; vinculum inſcriptionis accipiat; cuſtodiæ ſimilitudinem, habita tamen dignitatis æſtimatione, patiatur: nec impunitam fore nouerit licentiam mentiendi quum calumniantes ad vindictam poſcat ſimilitudo ſupplicii.

(i) Concil. Illiberrit. c. LXXIV. Falſus teſtis, prout crimen eſt, abſtinebit; ſi tamen non fuerit mortis, quod obiecit. Et ſi probauerit, quod diu tacuerit, biennii tempore abſtinebit. Si autem non probauerit in conuentu clericorum, placuit per quinquennium abſtinere.

(*) Cap. X. §. IX. & X. pag. 404. ſeq.

(k) Concil. Agath. c. XXXVII. Cenſemus, homicidas & falſos teſtes a communione eccleſiaſtica ſubmouendos, niſi pœnitentiæ ſatisfactione crimina admiſſa diluerint. Vid. conc. Veneticum in iiſdem verbis.

(l) Concil. Arelat. I. c. XIV. De his, qui falſo accuſant fratres ſuos, placuit, eos vſque ad exitum non communicare &c.

(m) Concil. Arelat. II. c. XXIV. Eos, qui falſa fratribus capitula obieciſſe conuicti fuerint, placuit, vſque ad exitum non communicare (ſicut magna ſynodus ante conſtituit) niſi digna ſatisfactione pœnituerint.

§. II.

§. II.

De libellis famosis.

ALIA ratio inferendi hominum famæ ac existimationi iniuriam, erat, quando falsi rumores clandestino spargebantur, quod leges vocant libellos famosos. Hoc fiebat, si quis per libellum accusationis, cui auctor nomen suum præponere dubitabat, deferretur. Tales libelli nihil habebant roboris in lege, sed conscindendi erant vel igni consumendi; nec cuipiam eos legere, retinere aut diuulgare licebat, nisi famosus eorum auctor haberi vellet. Imperatores christiani nihil non agebant, vt omnes istiusmodi nefarias machinationes de aliorum fama detrahendi retardarent reprimerentque, vt ex variis legibus *Constantini*, *Constantii*, *Valentiniani* & *Valentis*, *Theodosii* & *Arcadii* in codice *Theodosiano*, sub titulo de *famosis libellis*, videre est. Sufficiat earum vnam heic interponere, a *Valentiniano* [n] latam in hanc sententiam: *Famosorum infame est nomen libellorum. Ac si quis vel colligendos, vel legendos putauerit, ac non statim chartas igni consumserit, sciat, se capitali sententia subiugandum.* Vnde facile ad iudicandum est, quam infames fuerint libellorum istorum auctores, quum ne quidem eos quis legere vel retinere impune potuerit, sed debuerit metuere, ne iisdem, quibus suspecti eorum auctores, difficultatibus implicaretur. Lex ecclesiastica eos, qui istiusmodi libellos composuisse vel disseminasse detecti fuerint, excommunicationi reddit obnoxios. Ita enim concilium *Illiberritanum* [o] canone quodam statuit: *Si qui inuenti fuerint libellos famosos in ecclesia ponere, anathematizentur.*

§. III.

De obtrectatione per arcanos & insidiosos susurrus.

ALIA species violationis alienæ famæ erat, quæ per clandestinos ac insidiosos susurrus obtrectatorum ac calumniatorum committebatur: quorum contra venenatas ac mordaces linguas AVGVSTINVS domesticos suos ac familiares tueri stu-

(n) Cod. Theod. lib. IX. tit. XXXIV. de famosis libellis, leg. VII.

(o) Concil. Illiberrit. c. LII.

duisse dicitur, positis in mensa sua duobus hisce versiculis:

Quisquis amat dictis absentem rodere vitam,
Hanc mensam indignam nouerit esse sibi.

Hoc fecit ideo, vt omnem conuiuam ab obtrectationibus sese abstinere debere admoneret. Et POSSIDIVS [p] eum huius regulæ adeo studiosum fuisse narrat, vt quosdam suos familiarissimos coëpiscopos, illius scripturæ oblitos & contra eam loquentes, tam aspere aliquando reprehenderet commotus & diceret, aut delendos illos de mensa versus, aut se de media refectione ad suum cubiculum surrecturum. Erat hoc disciplina quædam priuata (similis ei, qua *Monica Augustino* filio, *Manichæorum* erroribus adhuc adhærenti, priuilegium sedendi secum ad mensam negabat) & commoda erat ratio impediendi omnem sermonem maledicum & obtrectationem. Non autem inuenio, hoc crimen per generalem aliquam ecclesiæ regulam publicæ disciplinæ fuisse submissum. Cuius rei ratio esse potest, quod, vti obseruat HIERONYMVS, vitium hoc adeo vniuersale esset & epidemicum, vt publice illud emendari non videretur expedire. *Pauci admodum sunt*, inquit ille [q], *qui huic vitio renuntient, raroque inuenies, qui ita vitam suam irreprehensibilem exhibere velint, vt non libenter reprehendant alienam. Tantaque huius mali libido mentes hominum inuasit, vt etiam qui procul ab aliis vitiis recesserunt, in istud tamquam in extremum diaboli laqueum incidant.*

§. IV.

De calumnia & maledicentia, siue scurrilibus & mendacibus sermonibus: Et de arcanorum proditione.

SI vero hæc obtrectatio aperte ad calumniam & maledicentiam erumperet, maxime si cum contumeliosis, acerbis, ignominiosis ac scurrilibus verbis coniuncta esset; tunc, vti res erat publici scandali, ita res publicæ disciplinæ fiebat. PAVLVS enim apostolus maledicos in eorum numero collocat, qui nec ad hominum societatem nec ad regnum Dei apti sint. *Scripsi vobis*, inquit, *ne commisceamini. Si is, qui frater nominatur inter vos, est scortator, aut auarus, aut idolis seruiens, aut*

(p) Possid. vit. Aug. c. XXII.
(q) Hieronym. epist. XIV. ad Celantiam.

MA-

MALEDICVS, aut ebriosus, aut rapax: cum eiusmodi ne cibum sumatis. 1 Cor. V, 11. Et iterum: *Nolite errare: Neque scortatores, neque idolis seruientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque auari, neque ebriosi, neque MALEDICI, neque rapaces regnum Dei possidebunt.* Quocirca ecclesia, hanc sequens regulam, contumeliosam maledicentiam & scurrilitatem illis criminibus accensebat, quæ censuram commererent ecclesiasticam. Ita quidem, vt concilium *Agathense* [r] statueret, clericum *scurrilem & verbis turpibus ioculatorem ab officio retrahendum.* Idem canon in concilio *Carthaginensi* [s] quarto occurrit, cum aliis quibusdam eiusdem argumenti. *Clericus maledicus,* [t] *maxime in sacerdotibus, cogatur ad postulandam veniam. Si noluerit, degradetur.* Item: *Clericus, qui adulationibus & proditionibus vacare deprehenditur, ab officio degradetur.* In hunc casum vltimum de iniuria, quam quis alteri infert, temere & præter necessitatem illius diuulgando crimina, integrum sermonem habet AVGVSTINVS [u], in quo inter alia ait: *Si solus nosti, quia peccauit in te, & cum vis coram omnibus arguere, non es correptor sed proditor. Attendite, quemadmodum vir iustus Ioseph, tanto flagitio, quod de vxore fuerat suspicatus, tanta benignitate pepercit, antequam sciret, vnde illa conceperat, quia grauidam senserat, & se ad illam non accessisse nouerat. Restabat itaque certa adulterii suspicio: & tamen, quia ipse solus senserat, ipse solus sciebat. Quid de illo ait euangelium: Ioseph autem quum esset vir iustus & nollet eam diuulgare. Mariti dolor non vindictam quæsiuit. Voluit prodesse peccanti, non puniri peccantem.* Addit, episcopos [w] ita solere agere cum priuatorum criminum reis in ecclesia: *Nouit* [x] *nescio quem homicidam episcopus, & alius illum nemo nouit. Ego volo illum publice corripere, at tu quæris inscribere. Prorsus nec prodo, nec negligo: corripio in secreto: pono ante oculos Dei iudicium, terreo cruentam conscien-*

(r) Concil. Agath. c. LXX. Clericum scurrilem & verbis turpibus ioculatorem ab officio retrahendum.

(s) Conc. Carth. IV. c. LX.

(t) Ibid. c. LVII.

(u) Ibid. can. LVI.

(w) Aug. serm. XVI. de verbis domini. tom. X. pag. 29. (pag. 71. edit. Basil. MDLXIX.)

(x) Augustin. ibid.

tiam, persuadeo pœnitentiam. Ita rursus paulo post: *Sunt homines adulteri in domibus suis, in secreto peccant: aliquando produntur nobis ab vxoribus suis plerumque zelantibus, aliquando maritorum salutem quærentibus: nos non prodimus palam, sed in secreto arguimus. Vbi contigit malum, ibi moriatur malum. Non tamen vulnus illud negligimus: ante omnia ostendentes homini, in tali peccato constituto sauciamque gerenti conscientiam, illud vulnus esse mortiferum.* Ex hoc AVGVSTINI sermone clare perspicimus, ecclesiam priuata crimina non vocasse sub publicam pœnitentiam, nisi reo consentiente & id requirente: secus autem facere, magnum crimen fuisse in ministro ecclesiæ, eumque propter istiusmodi ausum pro arcanorum proditore & tali homine habitum fuisse, qui minus necessariam ignominiam & scandalum intulisset fratribus suis.

§. V.

De mendacio. Quatenus hoc hominem disciplinæ ecclesiasticæ subiecerit.

HVCVSQVE disciplina ecclesiastica omnia contumeliosa & perniciosa persequebatur mendacia. Sunt autem alia quædam mendacii genera, vt mendacium officiosum, quæ etsi in se & natura sua culpam & vitium habent, censuris tamen ecclesiasticis non adeo seuere adficiebantur. TERTVLLIANVS [*y*] recensens delicta leuiora, quæ non publica pœnitentia *in* ecclesia emendentur, mendacium, verecundia aut necessitate dictum, inter ea refert. Et ORIGENES [*z*] mendacium in illis etiam dicit inueniri, qui videantur proficere in ecclesia. Sunt quidem, qui mendacium officiosum defendunt, vt non solum innoxium ac licitum, sed in nonnullis etiam casibus vtile ac necessarium. Verbi caussa, si cuius innocentis *vita*

(*y*) Tertull. de pudicit. c. XIX. Sunt quædam delicta quotidianæ incursionis, quibus omnes sumus obiecti. Cui enim non accidet, aut irasci inique, & vltra solis occasum, aut & manum immittere, aut facile maledicere, aut temere iurare, aut fidem pacti destruere, aut *verecundia* aut *necessitate mentiri*. &c.

(*z*) Orig. tract. VI. in Matth. p. 60. (p. 58. m. edit. Paris. MDCIIII.) cit. cap. III. §. XIV. sub litt. (*y*) pag. 180.

con-

conferuanda fit, rectius mendacium dici putant, quam eum prodi occidendum. At enim vero AVGVSTINVS etiam contra iftiufmodi officiofum mendacium difputat, illudque culpabile & vitiofum effe oftendit; arguens, nec innocentem prodendum, nec ad feruandum eum mentiendum, fed potius cum propriæ vitæ periculo aperte declarandum, nos nec mentiri eius cauffa velle, nec ipfum prodere. Rarum iftiufmodi fortitudinis exemplum dat in epifcopo quodam *Tagaftenfis* ecclefiæ, qui *Firmus* nomine, firmior voluntate fuerit. *Quum ab eo*, inquit [a], *quæreretur homo iuffu imperatoris per apparitores ab eo miffos, quem ad fe fugientem diligentia, quanta poterat, occultabat, refpondit quærentibus, nec mentiri fe poffe, nec hominem prodere, paffusque multa tormenta corporis (nondum enim erant imperatores chriftiani) permanfit in fententia. Deinde ad imperatorem ductus, vfque adeo mirabilis apparuit, vt ipfi homini, quem feruabat, indulgentiam fine vlla difficultate impetraret.* Singulare hoc animi celfitatis ac magnitudinis exemplum erat, vitæ potius periculum fubire, quam ad alium ab interitu feruandum mentiri. Sed difciplina ecclefiaftica non eo vfque progrediebatur, vt hominem ad hunc veracitatis gradum contendere fub pœna excommunicationis compelleret. Satis erat, veritatem & finceritatem vbique vrgere, & punire fallitatem ac perfidiam in omnibus manifeftæ malitiæ exemplis. Aliis autem in cafibus non erat opprobrio difciplinæ ecclefiafticæ, fi quod dignius venia mendacium fine grauiffima animaduerfione toleraret, quoad illud non foueret ac approbaret, fed vt minorem aliquam tranfgreffionem vniuerfaliter improbaret. Quam in fententiam AVGVSTINVS alio loco [b] ita edifferit: *Duo funt omnino genera mendaciorum, in quibus non eft magna culpa: fed tamen non funt fine culpa, quum aut iocamur, aut, vt proximis profimus, mentimur.* In hoc pofteriore cafu verum exiftimat occultari poffe filentio, neque tamen oportere dici falfum aut mendacium: hoc enim cum perfecti-

(a) Aug. de mendacio ad Confentium c. XIII. Firmus nomine, firmior voluntate &c.

(b) Auguft. in pfalm. V. p. 11. (p. 27. edit. Bafil. MDLXIX.)

one hominis chriſtiani non poſſe conſiſtere. *Aliud eſt*, inquit [c], *mentiri, aliud eſt verum occultare. Si quidem aliud eſt falſum dicere, aliud verum tacere: vt ſi quis forte vel ad iſtam viſibilem mortem non vult hominem prodere, paratus eſſe debet verum occultare, non falſum dicere: vt neque prodat, neque mentiatur, neque occidat animam ſuam pro corpore alterius.* Vt hæc perfectionem oſtendunt chriſtianæ morum doctrinæ, ita non minus mitigationem acrimoniæ oſtendunt in diſciplina eccleſiaſtica, reſpectu iſtiuſmodi mendaciorum officioſorum, quæ ab hominibus in extraordinario quodam caritatis caſu extorquebantur; quæ res licet peccatum non penitus excuſaret, in tantum tamen illud faciebat tolerabile, vt non incurreret publicæ diſciplinæ ſeueritatem, ſed in peccatorum leuiorum cenſu haberetur, quæ via ordinaria maiores eccleſiæ cenſuras non incurrebant.

In reliquis caſibus omnibus, vti mendacium malos & pernicioſos habebat effectus, pro peccatorum, quæ illud comitabantur, puniebatur proportione. Quemadmodum iam vidimus in conſideratione falſi teſtimonii, famoſorum libellorum, calumniæ & maledicentiæ. Et ſi quam fraudem vel ambiguitatem in rebus religionis inuolueret, puniebatur vt apoſtaſia vel periurium, vti ſupra vidimus, quando de libellaticis [*] ſumus loquuti, qui religionem ſuam vel ſcripto abnegabant, vel libellum ſecuritatis a magiſtratibus redimebant, vt a ſacrificandi neceſſitate immunes eſſent, & qui amentes ſe ſimulabant, vt perſecutionem euaderent. Quod vtrumque genus eccleſia damnabat vt idololatras, & reos proditæ per diſſimulationem & timiditatem religionis. *Priſcillianiſtæ* itidem male audiebant hoc nomine & ob deteſtandum vocum ambiguarum vſum. Diſcipulos enim ſuos hanc abiectam diſſimulandi malaſque ſuas actiones mendacio & periurio occultandi artem docebant [d]; dantes eis hoc monitum, tamquam re-

(c) Auguſt. ibid. Vid. concil. Tolet. VIII. c. II. (tom. VI. concil. p. 403. d).
(*) Cap. IV. §. VII. & VIII.
(d) Aug. de hæreſ. c. LXX. Propter occultandas autem contaminationes & turpitudines ſuas habent in ſuis dogmatis & hæc verba: Iura, periura, ſecretum prodere noli.

gu-

gulam quamdam in casibus periculosis: *Iura, periura, secretum prodere noli.* Quanto maiore laude & commendatione digna est regula hac in re ab ipso gentili satyrico [e] data, quæ aureis litteris scribi meretur:

- - - *Ambiguæ si quando citabere testis*
Incertæque rei, Phalaris licet imperet, vt sis
Falsus, & admoto dictet periuria tauro;
Summum crede nefas, animam præferre pudori,
Et propter vitam viuendi perdere caussas.

Per caussas viuendi intelligit probitatem, integritatem & bonam conscientiam, quem in finem homines nascuntur & in mundum per diuinam prouidentiam mittuntur. Hæc regula sæpe inculcatur a gentilibus morum magistris MARCO ANTONINO, EPICTETO, SENECA & PLVTARCHO: Quæ res christianis maiorem adferebat caussam ei insistendi, & crimina periurii & falsitatis seuerissimis ecclesiæ censuris multandi, si quem eorum reum esse clare demonstrare possent. Si non possent, diuina plerumque se se interponebat prouidentia, & eiusmodi periurum detegebat in eumque memorabili quadam vindicta animaduertebat. Qua de re, præter exemplum *Ananiæ* & *Sapphiræ* in scripturis, aliud notatu dignum exemplum in EVSEBIO [f] occurrit, de malis tribus hominibus, qui in falsam accusationem *Narcissi* episcopi *Hierosolymitani* conspirarant, diris se se ipsi deuouendo, quibus eos diuina prouidentia vltus est; de quo quum supra [*] plenius edisseruimus, hoc loco nihil amplius dicimus.

(e) Iuuenal. satyr. VIII. v. 80. seq.
(f) Euseb. lib. VI. c. IX. vid. cap. VII. §. VIII. sub litt. (x).
(*) Pag. 369.

LIBRI DECIMI SEXTI
CAPVT DECIMVM QVARTVM
DE GRANDIBVS PECCATIS CONTRA PRAECEPTVM DECIMVM, INVIDIA, AVARITIA, CETERIS.

§. I.
Num inuidia siue liuor hominem disciplinæ ecclesiasticæ subiecerit.

NON nisi pauca in antiqua disciplina ecclesiæ occurrunt, de peccatis contra hoc præceptum obseruanda: quia, licet eorum quædam grandia essent crimina, tamen istiusmodi erant, vt potissimum in interna animi corruptione consisterent: nec ecclesia de eis iudicare poterat ante, quam in externis quibusdam actionibus ipsa se se proderent. Inuidia huiusmodi crimen erat. Semper pro diabolico & primæ magnitudinis peccato habebatur. Enimvero ante, quam hominem publicæ pœnitentiæ subiicere posset, interna mentis amaritudo externa quadam & in oculos incurrente actione se se prodere debebat. Hoc sensu CHRYSOSTOMVS [a] intelligendus est, quando inuidum non minus quam fornicatorem a cœtu fidelium exterminandum esse dicit, ne contagione & veneno exempli sui alios inficiat. Hoc est, si inuidia in vllis malis effectibus, qui naturaliter ex ea proficiscuntur, sese prodat & in detrimentum hominum vel religionis aperte tendat. Nam, obseruante CYPRIANO [b], „Late patet zeli (siue liuo„ris) multiplex & fœcunda pernicies. Radix est malorum o„mnium, fons cladium, seminarium delictorum, materia cul„parum. Inde odium surgit, animositas inde procedit. Aua„ritiam zelus inflammat; dum quis suo non potest esse con-

(a) Chrysost. homil. XLI. in Matth. p. 3[illegible]3. (p. 466. edit. Francof.) *ὥσπερ τῷ πεπορνευκότι οὐ θέμις εἰσελθεῖν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, οὕτως οὐδὲ τῷ βασκαίνοντι, καὶ πολλῷ μᾶλλον τούτῳ ἢ ἐκείνῳ. Quemadmodum fornicatori nefas est, ecclesiam ingredi, sic inuido quoque, immo vero multo magis inuidus quam fornicator a cœtu fidelium exterminandus est.*

(b) Cyprian. de zelo & liuore p. 223. (p. 154. edit, Amstelod. MDCCV.)

„tentus, videns alterum ditiorem. Ambitionem zelus exci„tat; dum cernit quis alium in honoribus auctiorem: zelo ex„cæcante sensus nostros, atque in ditionem suam mentis arca„na redigente, Dei timor spernitur, magisterium Christi negli„gitur, iudicii dies non prouidetur. Inflat superbia, exacer„bat sæuitia, perfidia præuaricatur, impatientia concutit, fu„rit discordia, ira feruescit; nec se iam potest cohibere, vel „regere, qui factus est potestatis alienæ. Hinc dominicæ pa„cis vinculum rumpitur, hinc caritas fraterna violatur, hinc „adulteratur veritas, vnitas scinditur, ad hæreses atque ad „schismata prosilitur; dum obtrectatur sacerdotibus, dum epi„scopis inuidetur, quum quis aut queritur non se potius ordi„natum, aut dedignatur alterum ferre præpositum„. Quando inuidia vllos huiusmodi effectus producebat, tum sub publicæ disciplinæ cognitionem reuocabatur; non quatenus erat interna mentis corruptela, sed quatenus externa quadam & vitiosa sese prodebat actione, aperta videlicet dissensione, vel hæresi, vel schismate, vel vnitatis ac pacis ecclesiasticæ vel ciuilis violatione. Quæ crimina quum censuræ ecclesiasticæ subiacerent, quatenus inuidia eorum vlli admixta erat, catenus publica ecclesiæ disciplina punienda dici poterat, non alia ratione, eo quod idonea caussa deesset ac fundamentum, ad quæstionem in illam ex more iuridico exercendam. Verumtamen hæc amara radix nihilo minus crebras ecclesiæ occasiones dabat in aliis speciebus ipsam puniendi; quum esset eiusmodi peccatum, quod sese continere aut diu occultare non poterat, vtpote numeroso aliorum vitiorum comitatu stipatum, secundum obseruationem a CYPRIANO„ & longe ante a *S. Iacobo* apostolo factam; *Vbi enim inuidia est & rixa, ibi inquieta vita & omne opus prauum.*

§. II.

De superbia, ambitione & arrogantia.

IDEM de superbia, ambitione & arrogantia obseruandum est. Sunt hæc grandia peccata in natura sua; Quum autem interna sint & spiritualia peccata in suo genere, disciplina ecclesiastica obseruare ea non poterat, nisi in externis quibus-

busdam enormibus & vitiosis actionibus se se proderent. Vt quum superbia homines ageret ad maledicendum Deo aut opprimendum alios; quum ambitio & arrogantia homines redderet factiosos & turbulentos in ecclesia, eosque in apertam hæresin vel schisma incitaret: tum quidem opportunum erat ecclesiæ tempus, spiritualem stringendi gladium suisque censuris in eorum emendationem vtendi. Ita superbiam vidimus *Andronici* correctam a *Synesio* episcopo *Ptolemadis* [c], quum in apertam contumeliam in *CHRISTVM* erupisset. Atque ita hæretici & schismatici meritam & debitam pœnam sibi constitutam semper inueniebant, quando eorum ambitio & turbulentum ingenium eo vsque procederet, vt fidem & vnitatem ecclesiæ aperte dissoluerent. Tum vero superbia potius puniebatur in aliis speciebus peccati; tamquam blasphemiæ, hæresis vel schismatis crimen, quorum censuram si cognoscere lector voluerit, ad priores huius libri *partes respiciat*, oportet.

§. III.

De auaritia.

EADEM obseruatio de auaritia quoque facienda est, quæ alia species trium cupiditatum est, quæ in mundo dominantur, & sunt cupiditas carnis, libido oculorum & superbia vitæ. Auaritia, quæ oculorum libido est, grande semper peccatum coram Deo est; quum sit, vti apostolo vocatur, idololatria & malorum omnium radix; etiam quum mente solum concipitur, hominem creatori suo faciens odiosum. Quum vero Deus non spectet, quod spectare solet homo, Deus enim spectat, quod est in animo: itaque antequam auaritia hominem disciplinæ ecclesiasticæ subiicere posset, manifesto quodam iniustitiæ actu, furto, oppressione vel fraude ipsa se prodere debebat, sub qua specie, nec vlla ratione alia, iudicio & censuræ ecclesiæ obnoxia erat. Et hoc est, quod obseruat GREGORIVS NYSSENVS [d], quod ex omnibus auaritiæ ad-

(c) Synes. epist. LVIII. Vid. cap. II. §. VI. litt. (o) p. 80. & §. VIII. litt. y) pag. 84.

(d) Nyssen. epist. ad Letoium. μόνην τὴν κλοπὴν, τὴν τυμβωρυχίαν, καὶ τὴν ἱε-

fecti-

fectionibus nulla expietur publica pœnitentia, nisi furtum & sepulcrorum effossio, hoc est, talia auaritiæ exempla, quæ ipsa se se manifestent externis quibusdam & in oculos incurrentibus malis actionibus.

§. IV.

De carnalibus voluptatibus.

IDEM statuendum est de voluptatibus carnalibus, & peccatis impudicitiæ. Quamtumuis malæ cogitationes & consilia animi vitiosa sint coram Deo in genere: *Iniquitatem enim si spectassem in corde meo: non audiret dominus.* (Ps. LXVI, 18.) Et licet in specie, *Quicumque adspicit mulierem, vt eam concupiscat, iam adulterauerit eam in corde suo* (Matth. VI, 28.); id tamen non cadebat sub disciplinæ ecclesiasticæ animaduersionem: quia ecclesia non iudicat de secretis cogitationibus, sed tantum de externis & visibilibus actionibus, quæ scandalum non minus dant, quam in se habent vitium. Vnde antea [*] ex concilio *Neocæsareensi* [e] obseruauimus, quod nemo fuerit excommunicandus propter peccata solum meditata & cogitata. *Si quis*, inquit canon, *proposuerit concupiscere mulierem ad dormiendum cum ipsa, eius autem desiderium ad opus non venerit, videtur esse a gratia liberatus.* Adeoque licet coram Deo culpa teneretur, ecclesia tamen excommunicationis censuram ei non infligebat, quia disciplina eius non ad priuatas hominum cogitationes, sed tantum ad externas eorum actiones spectabat. Atque ita res se habebat cum omnibus peccatis, contra hoc duntaxat præceptum admissis. Puniri poterant sub aliis peccati speciebus, non autem quatenus peccata erant in animo solum admissa, quia de talibus in foro humano iudicari non poterat.

ροσυλίαν, πάθος νομίζομεν, διὰ τὸ οὕτως ἐκ τῆς τῶν πατέρων ἀκολουθίας τὴν παράδοσιν ἡμῶν περὶ τούτων γενέσθαι. *Solum furtum & sepulcrorum effossionem & sacrilegium, vitia censemus: quod ex patrum successione hæc nobis traditio de iis relicta est.*

(*) Cap. III. §. XVII. pag.

(e) Conc. Neocæsar. c. IV. Ἐὰν πρόθηταί τις ἐπιθυμῆσαι γυναικὸς, συγκαθευδῆσαι μετ' αὐτῆς, μὴ ἔλθῃ δὲ εἰς ἔργον αὐτοῦ ἡ ἐνθύμησις, φαίνεται ὅτι ὑπὸ τῆς χάριτος ἐῤῥύσθη.

DIVERSAS iam officiorum ac transgressionum species spectauimus in illisque vidimus, quam late disciplina ecclesiæ patuerit. Ex quibus apparet, non solum tria illa grandia peccata, idololatriam, adulterium & homicidium disciplinæ ecclesiasticæ subiacuisse, sed reliqua etiam crimina, quæ publicam offensionem haberent & nomine venirent magnarum transgressionum. Atque eatenus disciplina ecclesiæ ad omnes omnino personas spectauit. Fuerunt autem quædam pœnæ clericis delinquentibus propriæ ac peculiares, quæ quum materia sint peculiaris disquisitionis, faciemus eas sequentis libri argumentum.